http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İÇİNDEKİLER

(1)
Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY
ÇATIŞMA TEMELLERİ AÇISINDAN CELALİ İSYANLARI
CELALI REBELLIONS IN TERMS OF CONFLICT
SAYFA 11

(2)
Dr. Öğr. Üyesi İlknur SAYAN; Prof. Dr. Osman YILDIRIM
SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA AŞIRI VE ZORUNLU ÇALIŞMANINDUYGUSAL ZEKÂ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDEUYUMLULUĞUNARABULUCULUĞU
RESPONSIBILITY OF EXCESSIVE AND COMPULSORY WORK IN HEALTHCARE EMPLOYEES IN THE EFFECT ON EMOTIONAL INTELLIGENCE
SAYFA 16

(3)
Esmira İSMAYILOVA
MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN "ANALAR OXŞAMASI" ŞEİRİNDƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİK HİSSLƏRİNİN TƏRƏNNÜMÜ
PRAISE OF PATRIOTISM IN MAHAMMADHUSEIN SHAHRIYAR'S POEM "ANALAR OXŞAMASI" ("MOTHER'S PAMPERING")
SAYFA 26

(4)
Yasemin MEYDAN
AZERBAYCAN TARİHİ ROMANLARINDA (AZİZE CAFERZADE'NİN "BAKI-1501" ROMANINDA) ŞAH İSMAİL KARAKTERİ
CHARACTER OF SHAH ISMAIL IN AZIZE CAFERZADE'S NOVEL "BAKI-1501"
SAYFA 30

(5)
Sevinç BALAGLANOVA

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GENÇ İŞSİZLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ve İŞSİZLİĞİ AZALTICI POLİTKALARIN İNCELENMESİ
ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING YOUNG UNEMPLOYMENT and POLICIES REDUCING UNEMPLOYMENT
SAYFA 39

(6)
Doç. Dr. Seher UÇKUN; Öğr. Gör. Asiye YÜKSEL; Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN
TÜRKİYE'DEKİ ÖZEL GÜVENLİK ALANINDA YAPILAN LİSANS ÜSTÜ TEZLERİN ANALİZİ (2004-2020 YILLARI)
GRADUATE THESIS ANALYSIS OF THE PRIVATE SECURITY IN TURKEY (2004-2020 YEARS)
SAYFA 48

(7)
Oğuzhan UZAR; Doç. Dr. Kahraman BEHBUDOV
HÜSEYİN CAVİD'İN SANATI, SİYASİ ve HUKUKİ DÜŞÜNCESİ ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER
SOME OBSERVATIONS ON HUSEYIN CAVID'S ART, POLITICAL AND LEGAL THOUGHT
SAYFA 53

(8)
Öğr. Gör. Taghi SALAHSHOUR HASAN KOHAL
GREGORYEN KIPÇAK TÜRKÇESİNDEKİ TUSNAX SÖZÜ ÜZERİNE
ABOUT THE TUSNAX WORD IN GREGORIAN KIPCHAK TURKISH
SAYFA 60

(9)
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ÖZDEMİR
GRAFİK TASARIM SANATI ve GRAFİK TASARIM SANATI İÇİNDE YER ALAN AFİŞ SANATININ SEÇİMLERDE KULLANIMI ve İNSANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ. (2002-2018 YILLARI ARASINDA ADALET ve KALKINMA PARTİSİNİN GENEL SEÇİMLERDE KULLANMIŞ OLDUĞU AFİŞLER)
THE USE OF BANNER ART IN GRAPHIC DESIGN AND THE ART OF GRAPHIC DESIGN IN ELECTIONS AND ITS EFFECT ON PEOPLE

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(BETWEEN 2002-2018, POSTERS USED BY THE JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY IN GENERAL ELECTIONS)
SAYFA 65

(10)
Doç. Dr. Burhan SAYILIR
1911'DE KUDÜS'TEKİ İZİNSİZ KAZILAR VE MEBUSAN MECLİSİNDE'Kİ YANSIMALARINA DAİR KISA BİR DEĞERLENDİRME
A BRIEF ASSESSMENT ON THE UNAUTHORIZED EXCAVATIONS IN JERUSALEM IN 1911 AND THEIR REFLECTIONS IN MEBUSAN ASSEMBLY
SAYFA 79

(11)
Doç. Dr. Aşkım Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU; Ayşe BÜYÜKBAŞ
MARKA ALGISI İLE SATIN ALMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE BEŞ DUYUNUN ARACILIK ROLÜ
THE ROLE OF FIVE SENSORIES RELATED TO PURCHASE BEHAVIOUR THROUGH BRAND PERCEPTION
SAYFA 89

(12)
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir ÖZDEMİR
REVIEW AND ANALYSIS OF THE WEB PAGES OF ARTVIN MUNICIPALITY and DISTRICT MUNICIPALITIES IN TERMS OF GRAPHIC DESIGN
ARTVİN BELEDİYESİ ve İLÇE BELEDİYELERİN WEB SAYFALARININ GRAFİK TASARIM AÇISINDAN İNCELENMESİ VE ANALİZİ
SAYFA 101

(13)
Hüseyin AKGÜN; Dr. Öğr. Üyesi Menekşe KILIÇARSLAN
MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSTEMİ ve RANDEVUSUZ HASTALARIN BEKLEME SÜRELERİNE YÖNELİK ÇALIŞMA: BİR KAMU HASTANESİ ÖRNEĞİ

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

DOCTOR APPOINTMENT SYSTEM and DISAPPOINTMENT PATIENTS FOR WAITING TIMES STUDY: AN EXAMPLE OF A PUBLIC HOSPITAL
SAYFA 112

(14)
Dr. Mübariz ƏLİYEV
SAZ-SÖZ AŞIQ DEYİŞMƏLƏRİNİN SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ
CHARACTERISTICS OF THE POETRY IMPROVISATION COMPETITION INHERENT IN ASHUG ART
SAYFA 122

(15)
Vüsale ŞERİFOVA
INTERCULTURAL DIALOG AS AN IMPORTANT MEANS OF INTERNATIONAL CULTURAL RELATIONS OF AZERBAIJAN
AZERBAYCAN'IN ULUSLARARASI KÜLTÜREL İLİŞKİLERİNİN ÖNEMLİ ARACI OLARAK KÜLTÜRLERARASI DİYALOG
SAYFA 128

(16)
Doç. Dr. Caner SANCAKTAR
DEVLETLER ARASI BÜTÜNLEŞME: BOYUTLAR ve KOŞULLAR
INTER-STATE INTEGRATION: DIMENSIONS AND CONDITIONS
SAYFA 136

(17)
Dr. Öğretim Üyesi Hande EROL
KKTC CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: 2020
EVALUATION OF TRNC PRESIDENTIAL ELECTIONS: 2020
SAYFA 140

(18)
Doç. Dr. Mevlüt KARADAĞ; Yasin ÇİLHOROZ; Doç. Dr. Oğuz IŞIK
SALGIN HASTALIKLARIN YAYILMASINDA GÖÇÜN ROLÜ
A ROLE OF MIGRATION IN THE SPREAD OF EPIDEMIC DISEASES
SAYFA 147

(19)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Dr. Öğr. Üyesi Seray TOKSÖZ
MEVCUT EKONOMİK DURUMUN, ÇALIŞANLARIN SESLERİNİ KULLANMA BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA
HOW HAS THE CURRENT ECONOMIC SITUATION IMPACTED ON THE ABILITY OF EMPLOYEES TO USE THEIR VOICE: A COMPARATIVE STUDY
SAYFA 155

(20)
Prof. Dr. Mehmet GENÇTÜRK; Arş. Gör. Fevzi AKBULUT; Ömer BAŞ
ECZANE ÇALIŞANLARININ COVİD-19 DÖNEMİNDEKİ PROBLEMLERİ
PROBLEMS OF PHARMACY WORKERS DURING COVID-19 PERIOD
SAYFA 169

(21)
Dr. Öğr. Üyesi Kübra Deren EKİCİ
ELEŞTİREL TEORİ ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ
AN OVERVIEW ON CRITICAL THEORY
SAYFA 176

(22)
Qabil ƏLİYEV
AZERBAYCAN BASININDA SOVYET DÖNEMİ TÜRK DİLLİ HALKLARIN EDEBİYATI
LITERATURE OF TURKISH LANGUAGES IN THE SOVIET-AZERBAIJANI PRESS
SAYFA 180

(23)
Cihan GÜNYEL
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDEN SOSYAL İNŞACILIK TEORİSİNDE KİMLİK KAVRAMI ve KİMLİK-GÜVENLİK İLİŞKİSİNE YAKLAŞIMI
THE CONCEPT OF IDENTITY IN SOCIAL CONSTRUCTION THEORY FROM INTERNATIONAL RELATIONS THEORY AND APPROACH TO IDENTITY-SECURITY RELATIONSHIP

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SAYFA 189

(24)
Muhammet ESEN; Dr. Öğr. Üyesi Onur AKÇAKAYA
6360 SAYILI KANUN'UN BÜYÜKŞEHİR İLÇE BELEDİYELERİNİN İDARİ ve MALİ ÖZERKLİKLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ: ERZURUM BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİNDE BİR ARAŞTIRMA
THE EFFECTS OF THE LAW NO 6360 ON THE ADMINISTRATIVE and FINANCIAL AUTHORITY OF METROPOLITAN DISTRICT MUNICIPALITIES: A RESEARCH ON THE EXAMPLE OF THE ERZURUM METROPOLITAN MUNICIPALITY
SAYFA 197

(25)
Öğr. Gör. Ahenk Çiçek GÜVENÇ
TÜRK HUKUKUNDA VELAYETİN DEĞİŞTİRİLMESİ
CHANGE OF CUSTODY IN TURKISH LAW
SAYFA 212

(26)
Önder Mutlu BULUT
SALGIN SÜRECİNDE KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİNDE YER ALAN ŞİRKETLERİN PERFORMANSI
PERFORMANCE OF THE COMPANIES INCLUDING IN THE CORPORATE GOVERNANCE INDEX DURING THE OUTBREAK PROCESS
SAYFA 219

(27)
Öğr. Gör. Ali YÖRÜR
RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET ve *DÎVÂNÇE*'Sİ
RECAİ-ZADE AHMED CEVDET and HİS DIVANÇE
SAYFA 234

(28)
Dr. Öğr. Üyesi Bayram ARICI
TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI ÖĞRETMENLERİNİN UZAKTAN (EBA, ZOOM, MEET VB.)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

PROGRAMLAR ÜZERİNDEN YAPTIKLARI CANLI DERSLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
TURKISH TEACHER CANDIDATES' OPINIONS REGARDING LIVE LESSONS MADE BY MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION TEACHERS ON DISTANCE (EBA, ZOOM, MEET ETC.) PROGRAMS
SAYFA 238

(29)
Remzi AKTAY
TERS DENKLEMLERİN TAM SAYI ÇÖZÜMLERİ ÜZERİNE
ON FULL NUMBER SOLUTIONS OF INVERSE EQUATIONS
SAYFA 247

(30)
Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM; Dr. Özgül YÜKSEKBİLGİLİ
KADIN GİRİŞİMCİLERİN İŞ KURMA NEDENLERİ VE YAŞANILAN SORUNLARIN BELİRLENMESİNE DÖNÜK NİTEL BİR ARAŞTIRMA
A QUALITATIVE RESEARCH FOR DETERMINING THE REASONS OF ESTABLISHING A BUSINESS AND THE PROBLEMS OF WOMEN ENTREPRENEURS
SAYFA 253

(31)
Öğr. Gör. Caner ŞAHİN, Doç. Dr. Şehnaz BİÇER
TÜRK MİNYATÜR TARİHİNİN İNFOGRAFİK YARDIMIYLA GÖRSELLEŞTİRİLMESİ
VISUALIZING THE HISTORY OF TURKISH MINIATURE ART WITH INFOGRAPHICS
SAYFA 262

(32)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Nazmi ÜSTE; Arş. Gör. Orhan IRK
BELEDİYE BAŞKANLARININ VE BELEDİYELERİN TWİTTER ETKİNLİKLERİNİN ANALİZİ: İZMİR ÖRNEKLEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
ANALYSIS OF TWITTER ACTIVITIES OF MAYORS AND MUNICIPALITIES: AN EVALUATION ON IZMIR SAMPLE
SAYFA 271

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(33)
Prof. Dr. İsmail Hakkı NUR
ATLARIN EVRİMİNDE YENİ BULGULAR
NEW FINDINGS IN THE EVOLUTION OF HORSES
SAYFA 281

(34)
Dr. Öğr. Üyesi İlknur SAYAN
SERVQUAL MODEL IN EVALUATION OF HEALTHCARE SERVICE QUALITY; APPLICATION OF A RESEARCH and TRAINING HOSPITAL
SAĞLIK HİZMET KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE HİZMET MODELİ; ARAŞTIRMA ve EĞİTİM HASTANESİ BAŞVURUSU
SAYFA 286

(35)
Savaş KANBUR; Tolga BARIŞIK; Ulaş ÇINAR
COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE ÇALIŞANLARIN ÇEVRİMİÇİ HABERLERİN İÇERİĞİ ve GÜVENİLİRLİĞİ KONUSUNDAKİ ALGISI
PERCEPTIONS OF EMPLOYEES ON THE CONTENT and RELIABILITY OF ONLINE NEWS IN THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS
SAYFA 300

(36)
Dr. Adem ÇİLEK; Ahmet UÇAN; Murat ERMİŞ
PANDEMİ SÜRECİNDE SINIF ÖĞRETMENLERİNİN UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
THE OPINIONS OF CLASSROOM TEACHERS ON DISTANCE EDUCATION DURING THE PANDEMIC PROCESS
SAYFA 308

(37)
Dr. Öğr. Gör. Nuran ÖZTÜRK
XV. YY.'DA OSMANLI DÖNEMİNDE KADIN
WOMAN IN THE OTTAMAN PERIOD IN THE 15th CENTURY
SAYFA 324

(38)
Тайбек Ж.К., Кальбаева Н.Т., Мамутова К.К., Жошыбаева Д.А.
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КРЕДИТТІК НАРЫҚТЫҢ ЖАҒДАЙЫ

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SAYFA 337

(39)

Sabriye SAVAŞ

ALFRED CORTOT'NUN, FREDERIC CHOPIN'İN OP.10, NO:3 ETÜDÜNE DAİR ÇALIŞMALARININ ANALİZİ

AN ANALYSIS OF ALFRET CORTOT'S WORK ON FREDERIC CHOPIN'S OP.10, ETUDE NO:3

SAYFA 343

(40)

Mohammad RASHIDI DOKESH

İRAN'DA KADIN HAREKATI

WOMEN'S OPERATION IN IRAN

SAYFA 351

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(1)

Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY[1]

ÇATIŞMA TEMELLERİ AÇISINDAN CELALİ İSYANLARI
CELALI REBELLIONS IN TERMS OF CONFLICT

ÖZ

Osmanlı imparatorluğu dönemindeki direnme hareketlerinde öne çıkan temel unsur, vergilerin toplanmasındaki usulsüzlükler ve reayayı canından bezdiren vergi artışları olup, vergi sistemindeki değişiklikler, çoğu kez kanlı çatışmalara yol açan aktif direnme hareketlerinin nedenidir. Ancak bu nitelikteki direnme hareketlerinin pek çoğunun, siyasi taleplerin araçları da olmadığı açıktır.

Çalışmada, Celali isyanlarının, imparatorluğu yıkmak suretiyle devrim gerçekleştirmek gibi bir hedefinin olmadığı göz önünde tutulduğunda, isyanın aslında dirlik ve düzenlik kavgası güden bir hareket olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Celali İsyanları, aktif vergi direnişi, tımar sistemi, iltizam sistemi.
JEL Kodu: K34.

ABSTRACT

The main element that stand out in the resistance movements during the Ottoman Empire period are the irregularities in the collection of taxes and the tax increases that annoyed the citizens, and the changes in the tax system are the cause of the active resistance movements that often lead to bloody conflicts. However, it is clear that many resistance movements of this nature are not tools of political demands.

In the study, considering that the Celali rebellions did not have the goal of making a revolution by overthrowing the empire, it is concluded that the rebellion was actually a movement that fought for order and order.

Keywords: *Celali rebellions, active tax resistance, timar system, tax farming system.*
JEL Code: *K34.*

[1] Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY. Balıkesir Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sanbarli10@gmail.com. **Çalışma yazarın "Baskıya Karşı Direnme Hakkı ve Sivil İtaatsizlik: Türkiye Örneği" adlı doktora tezinden, geliştirilerek üretilmiştir.**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde vergi artışına gösterilen tepki olarak Celali İsyanları, devletin halka yönelik politikaları ve gelenekler ile toprak sisteminin yapılandırdığı iktisadi yapı temelinde incelenebilir. Bu isyanların temelinde, tımar sisteminin bozulması, adil olmayan vergiler yanında, İslam'ın farklı yorumlanmasına bağlı mezhep faktörünün de bulunduğu dikkati çekmektedir. Ancak çalışmada Celali İsyanlarının yalnızca bu faktöre indirgenerek açıklanamayacağının da altı çizilmektedir. Dolayısıyla bir direnme hareketi olarak bahse konu isyanların, çoğu kez sosyoekonomik koşulların yol açtığı girişimler olduğuna dair yaklaşımlar, literatürde ağırlıklı olarak incelenmektedir. Çalışma, tarihsel çözümlemeye dayalı ve betimleyici bir yöntemle hazırlanırken, isyanların çatışma potansiyeli; isyanların vergi direnişi özelliği, tımarlı sipahi ocağındaki bozulma, iltizam sistemine geçiş ve mezhepsel yönü itibariyle ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.

1. VERGİ DİRENİŞİ OLARAK CELALİ İSYANLARI

Vergi oranlarındaki artışlar, mükelleflerin psikolojik tutumlarını belirlemede önemli işleve sahiptirler. Mükellefler, düşük orandaki vergilere başlangıçta sempati ile yaklaşmaktadırlar. Bu yüzden de vergilerin ödenmesinde isteklilik söz konusudur. Ancak bu tutum, oranların artmasıyla birlikte olumsuz hale gelmektedir. Vergiye karşı ikinci tutum ise ilgisizlik anlamında mükelleflerin isteksizliğine karşılık gelen apatidir. Antipati, üçüncü bir aşama olarak vergi karşısındaki olumsuzluk halinin pekiştiği bir haldir. Son aşamada ise, vergi karşısındaki tutum artık nefrete dönüşmüştür ve artık tepkiler daha sesli dile getirilecektir(Aktan vd.,2002:119-121). İşte Celali İsyanları, bu türden bir tepkinin ürünüdür.

Osmanlı Devleti'nde kamu kurumlarının vergi toplama süreciyle ilişkili olmalarının sonuçlarından biri de mali konuların, özellikle vergi tahsilinin önemli sorunlar arasında yer almasıdır. Bu dönemde kamu görevlilerinin maaşları, merkezi bütçeden aktarılan ödeneklerle değil, bazı vergi gelirlerinin doğrudan kendilerine tahsis edilmesi suretiyle ödenmekteydi. Kamu görevini yürüten kişilerin görevlerinin ya da mali olarak zenginleşmelerinin herhangi bir nedenle sona erdirilmesi, bu kişilerle devlet arasında çatışmaların doğmasına yol açmıştır. Bazı kamu görevlileri, maaşlarının karşılığında topladıkları gelirlerin, hem kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde hem de geçimlerini sağlayacak kadar yeterli olmaması gibi nedenlerle kendilerine verilen yetkileri kötüye kullanarak, halktan yasa dışı vergiler toplamaya başlamışlardır. Bu durumun sonucu ise devletin meşruiyetinin zedelenmesi olmuştur (Gökbunar,2007:1-2).

Osmanlı'da vergi ile ilgili direnme olaylarında en önemli neden, siyasal, askeri ve ekonomik uyumun temelini oluşturan tımar sisteminin bozulmasıdır. Klasik sistemdeki bölüşüm sürecinin katı bir dini ve toplumsal ayrımcılık kuralıyla şekillendiği görülür. Yönetim, toplumsal tabakaları birbirinden ayrı tutmak suretiyle her toplumsal grubun sistemin işleyişinde kendisine uygun gördüğü konumda kalmasını sağlamaktadır. Birey, dine ve hukuka boyun eğdiği sürece koruma altındadır (Karpat:2002: 28).

Osmanlı'da ortaya çıkan direnme hareketlerinin dayandığı çatışma temellerine bakıldığında, öncelikle kendilerine haksızlık yapıldığını düşünen kesimlerin varlığı dikkati çelmektedir. Bu tepkiler vergilendirmeyle bağlantılı köylü ayaklanmaları olabileceği gibi Celali İsyanlarındaki gibi sipahi düzeninin bozulmasıyla da açıklanabilir. Ancak ortaya çıkan ayaklanmaların köylü ayaklanmaları olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Mardin'e göre örneğin Celali İsyanları, köylü ayaklanmaları değil, kendilerine hakları olan topraklar verilmediği için rahatsız olan küçük toprak soylularınca başlatılmıştır. Bu sipahiler, mültezimin zorbalığından kaçan köylüyü de yanlarına almışlardır. Tipik köylü ayaklanmalarında Osmanlı köylüsünün başı çektiği savı açısından ayrıca ilginç bulunan nokta, bu hareketlere liderlik edenlerin resmi bir unvan sahibi yani devlet tarafından atanan kişiler olmalarıdır (Mardin, 1995:107).

17.yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nun altını üstüne getiren Celali isyanları, Anadolu'da resmi ulemanın dışındaki bir zümrenin halk katında saygınlık kazanmasını sağlamıştır. Başlangıçta talebe-i ulûm arasındaki hoşnutsuzluktan doğan ilk ayaklanmalar, köylüyü memnun edecek türde değildir. Ancak o zaman bile bu ayaklanmalar, baskıcı yöneticiler aleyhinde ve bu nedenle de halkın duygularını dile getirir şekilde cereyan etmiştir. Celali isyanları, halkın halkı soyma faaliyetine katılan ümera ve kapıkullarından nefret etmesiyle ve kendi yanında olan ulemaya karşı her zamankinden daha çok yakınlık duymasıyla başlamıştır (Mardin, 2003:98-99).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. TIMARLİ SİPAHİ OCAĞINDA MEYDANA GELEN BOZULMANIN SONUCU OLARAK CELALİ İSYANLARI

Avrupa'da feodal üretim tarzında kapalı iktisadi birim içinde devlet otoritesi gevşekken, Osmanlı toplumunda üretici olan reaya ile devlet temas halindedir. Osmanlı devleti reaya ile teması bazen dirlik sahipleri aracılığı ile kurmaktadır. Sipahi bu çerçevede ancak devletin bir memurudur ve toprak mülkiyetine sahip devlet ile topraklardan yalnızca vergi almaya yetkili tımar sahibi arasında Batı'daki gibi insandan insana bir bağlılık sözleşmesinin söz konusu olmayacağı açıktır. Osmanlı ekonomisinde topraktan yaratılan rant, kendiliğinden devlete geçer ve artık ürünün dirlik sahibine devri söz konusu olamaz. Tımar sahibi yalnızca devleti ve töreyi temsil ettiğinden topraklar üzerinde ne idari ne de iktisadi bir hakkı vardır. Osmanlı toplumunda bağlılık insandan insana değil, devletten toplumadır. Bu bağlılığı sağlayan ise devletin büyük otoritesi, din, töre ve gelenekten oluşan birliktir (Divitçioğlu,1981:138-139). Dolayısıyla sistemin bu şekilde işleyişinde meydana gelecek bir tıkanma, doğal olarak birlik düşüncesini de etkileyecektir ki süreç bu yönde işlemiştir.

Osmanlı'da birlik düşüncesini ayakta tutan en önemli unsurlardan olan miri toprak rejimi, emekle objektif çalışma koşulları arasında komünal mülkiyeti ifade etmektedir. Bu komünal mülkiyet, emeğin bu koşullardan ayrılarak özgürleşmesine, başka bir ifade ile köylünün yığınlar halinde topraktan koparak özgür emekçi haline dönüşmesine imkân vermemiş dolayısıyla da bu durum kapitalist gelişimi engellemiştir (Sencer, 1999:276-277).

Osmanlı'da uzun süren savaşlara bağlı olarak tımarlı sipahinin toprağın başında bulunamaması ekonomik haksızlıklara yol açmış ve yerel kolluk güçlerinin sayısının azlığı, yerel başkaldırıların denetim altına alınmasını zorlaştırmıştır. Celalilerin amaçlarına bakıldığında imparatorluktan ayrılmak, hatta bir taşra devleti kurmak türünden amaçlarının olmadığı görülecektir. İsyancıların temel hedefi, kendilerini ve yanındakileri Osmanlı düzenine kabul ettirebilmek için, belirli bölgelerde egemenlik kurmaktı. Bu amacı gerçekleştirme doğrultusunda Osmanlı sınırlarının dışından bir siyasi destek almayan Celaliler, hedeflerine ulaşma noktasında genellikle birlik ruhu içinde hareket etmemişler, birlik ruhunun doğduğu zamanlar ise Osmanlılardan yeterince ilgi görmedikleri zamanlara denk gelmiştir (Griswold, 2002: 18-173).

Tımarlı sipahi ocağının içine 16.yy'dan itibaren rüşvet ve kanuna aykırı olarak yabancıların sokulmasıyla, sistemde bozulma meydana gelmiştir. Sisteminin bozulmasının en önemli etkisi, Osmanlı tarım sisteminin çökmesinde ve köy bölgelerinde olumsuz durumlar çıkarmasındadır. Sipahinin yerine gelerek tımar gelirlerini toplamaya başlayan saray gözdeleri, mülkü başında bulunmayan büyük toprak zenginleri haline gelmişlerdir. Bürokrasinin artan yetersizliği ve yiyiciliği, vergilerin tarh ve toplanmasında etkili bir devlet sisteminin kurulmasını önlemiş, bunun yerine, belirtilen görevler vergi mültezimlerine verilmiştir. Bunun sonucu, mültezimlerin gelirlerden aldıkları payların giderek kazanılmış ırsî haklar haline gelmesi ve ihmal edilmiş toprak mülklerinin sayısının artması olmuştur (Lewis, 1993:31).

3. TİMAR SİSTEMİNDEN İLTİZAM SİSTEMİNE GEÇİŞ

Para ekonomisinin gelişmesiyle yaygınlaşan iltizam sistemi ve bunun sonucunda baş gösteren huzursuzluk, nüfus artışı ve uluslararası ticaret yollarının okyanuslara kaymasının yarattığı etki Celali isyanlarını ortaya çıkarmıştır. Toprak üzerindeki denetim iltizamla kalktıktan sonradır ki taşra eşrafı içinden türeyen ayanların toprak ve bölge egemenliğine çok kez zorbalık eşlik etmiştir (Akşin, 2001:21,12). Tımar sisteminden iltizam sistemine geçiş, genel anlamda devletin egemenliğinin azalması ya da gerilemesi biçiminde algılanmıştır. Ancak bu durum ayni ödemenin yapıldığı feodal bir sistemden, merkezi hazine düzeyinde gerçekleşen bir para ekonomisine geçişte akla uygun bir adım olarak da değerlendirilebilmektedir (Zürcher,2001, s.34.).

Devlet yönetiminin özellikle eyaletlerde ehil ellerden çıkması, paranın ayarının bozulmasıyla ekonomik durumun giderek kötüleşmesi, artan vergi baskısı nedeniyle köylünün şikâyetinin artması, yeniçerilerin, süvarilerin şehir ve kasabalardaki yanlış hareketleri, tımarlı sipahilerin ihmal edilmesi ve kazalardaki kadı ve vekillerinin halkı yıldırmak için gayri meşru yollara başvurmaları devleti zayıflatmaktaydı. Bir takım ayaklanmalara neden olan bu durumlar çeşitli tedbirlerle bastırılsa da tekrar baş göstermek için uygun zemin daima aranmıştır. Özellikle Avusturya ile olan savaştan ötürü halktan alınan harp

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

zarureti vergisinin hazineye gelmeyerek kadı, çavuş ve mübaşirlerin elinde kalması ayaklanmaların temel nedenlerini oluşturmaktadır (Uzunçarşılı, ty:99-100).

4. CELALİ İSYANLARIN MEZHEPSEL NİTELİĞİ

Akdağ, Celali isyanlarını, Yavuz döneminde başlayarak Kanuni'nin ilk on yılına devreden köylü isyanlarından ayırmakta ve bu ayaklanmalara "Büyük Celali Kavgası" adını vermektedir. Ayaklanmalara katılan bölgelerin halkı genellikle Alevi Türkmen kökenli oldukları için devlet örgütlerine işleyememişler, devlet de ayaklanmaları zorlukla bastırabilmiştir. Şeyh Celal, Baba Zinnun ve Kalender ayaklanmaları, Osmanlı-Türk toplumsal ve siyasi evriminde daima ayrıksı yaşantı sürmüş kesimlerin kısa süreli başkaldırmalarıdır. Büyük Celali Kavgası ise, köyden kasabaya, kasabadan şehre hatta başşehire Türk toplumunun ekonomik, toplumsal ve siyasi tüm örgütlerini kapsayan büyük bir toplumsal kavgadır. Kavgadaki eylemci grupları şunlardır; "Çiftbozanların oluşturduğu levend-sekban birikintileri, Ehl-i örf (hükümetli zümresi), Altıbölük halkı (kapıkulu süvarileri), Medrese öğrencileri (suhte tarifesi), Yeniçeri ve acemi oğlanı geçinenler" (Akdağ,1995:14-21).

İsyanının mezhepsel niteliği konusunda Akdağ'ın açıklamaları, isyanının bir mezhep ayrılığı iddiasında olmaması noktasındadır. Ayaklanmayı başlatanların çoğunlukla Alevi eğilimli olmaları ya da Sünni kurallara bağlı olmadıkları doğrudur. Ancak eğer bu bir Şii-kızılbaş ayaklanması olsaydı, Sünni halk da karşı koymaya kalkar ve iki mezhep arasında kanlı çatışmalar meydana gelebilirdi. Kaldı ki bunu gösteren herhangi tarihi kanıt bulunmamaktadır. Sonuç itibariyle ayaklanmaları çıkaranların Alevi olmaları, isyanı bir Alevi ayaklanması yapmaya yetmemektedir (Akdağ, 1995:120).

SONUÇ

Osmanlı'da askerlerin devlete karşı verdikleri hizmetin (vergi toplama) karşılığını reayadan almaları nedeniyle zulüm yolu daima açık kalmıştır. Askeri sınıfın üyelerinin geçimlerini halktan sağlamalarının onları zorbalığa ittiği söylenebilir. Bunun yanında kadıların da zulüm suçu adı altında düzenlenen suçları işledikleri adaletnamelerden anlaşılmaktadır. Adaletnamelerin çıkarılmasına yol açan başlıca zulümler, "kanunsuz vergi toplanması" başta olmak üzere, "zor kullanmak", "sahtecilik", "eşkiya ile işbirliği" ve "yabancılara karşı irtikab"dır. Osmanlı'nın zulüm suçlarının cezalandırılması için kurduğu mekanizma bu suçları ortadan kaldıramamıştır. Dolayısıyla direnme hareketleri önlenememiştir. Vergilendirmeyle ilgili köylü ayaklanmaları ve Celali İsyanları en tipik örneklerdir. İsyanlarda mezhep farkı isyan potansiyelini artırmış görünse de asıl sebep mezhepsel değil, ekonomik, sosyal ve siyasidir. Nitekim Aleviler tarafından başlatılmakla birlikte Sünni kitleleri de içine alan Celali isyanları, aktif bir vergi direnişi olarak tımar düzeninin bozulmasına bağlı dirlik ve düzenlik kavgasıdır.

Dirlik ve düzenlik kavgası temalı açıklamalar dışında, isyanların sosyal statü imkânlarında görülen tıkanmayı aşma noktasındaki bağlamına dikkat çeken Koç, kontrolsüz grupların, önce medreseler önüne yığılmalarına, ya da kitleler halinde köylerde, kasabalarda "eşkiyalık" yapmalarına ve Celali İsyanları denilen büyük kargaşa döneminin başlamasına dikkat çekmektedir (Koç, 2005:240-241).

Celali İsyanlarından yola çıkarak, Osmanlı Devleti'nin adaletten tamamen uzaklaşan bir yönetim şeklini benimsediği elbette iddia edilemez. Ancak güç ve yetki verilen yöneticilerin bir kısmının, yetkilerini kendi çıkarları için kullanarak suiistimal ettikleri de gerçekliktir (Çetin, 2018:32). Nitekim bu gerçeklik, Osmanlıda kamu görevlilerinin bahse konu suçları işlemeleri sonucunda siyaseten kat'l uygulamalarını gündeme getirmiştir. Ancak Celali İsyanları da içinde şiddeti barındıran bir hareket olması nedeniyle ve devletin meşru fiziki şiddet tekeline sahip olmasının ayrıcalığıyla daha büyük bir şiddetle karşılanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Akdağ, M.(1995). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*, Cem Yay., İstanbul.
2. Akşin, S. (2001). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Yay., 3.b., Ankara, 2001.
3. Aktan, C. C., Dileyici, D., Saraç, Ö., *Vergi, Zulüm ve İsyan*, Phoenix Yay., Ankara,

4. Çetin, H. (2018). Osmanlı Devletinde Meydana Gelen Vergi İsyanları, *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C. 10, S.1, 18-34.
5. Divitçioğlu, S. (1981). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu*, Sermet Matbaası, Kırklareli.
6. Gökbunar, A.R. (2007). Celali Ayaklanmalarının Maliye Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, *Celal Bayar Üniversitesi YÖNETİM VE EKONOMİ*, C.14, S.1, 1-24.
7. Griswold, W. J. (2002). *Anadolu'da Büyük İsyan 1591-1611*, (Çev. Ülkün Tansel), Tarih Vakfı Yurt Yay., 2.b., İstanbul.
8. Karpat, K.(2002). *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, İmge Yay., Ankara.
9. Koç, Y. (2005). Osmanlıda Toplumsal Dinamizmden Celali İsyanlarına Giden Yol ya da İki Belgeye Tek Yorum, *bilig* Güz S.35, 229-243.
10. Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yay., 5.b., Ankara, 1993.
11. Mardin, Ş. (1995). "Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye'de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler I*, 5. B., İstanbul, 77-117.
12. Mardin, Ş.(2003). *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., 12.b., İstanbul.
13. Sencer, M. (1999). *Osmanlı Toplum Yapısı Eleştirel Bir Yaklaşım*, Sarmal Kitabevi, 2.b., Sarmal Kitabevi, İstanbul.
14. Uzunçarşılı, İ.H. (ty). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.2, 7.B., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk tarih Kurumu Yay.
15. Zürcher, E.J. (2001). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., 11.b., İstanbul, 2001.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(2)

Dr. Öğr. Üyesi İlknur SAYAN[2]; Prof. Dr. Osman YILDIRIM[3]

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA AŞIRI VE ZORUNLU ÇALIŞMANINDUYGUSAL ZEKÂ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDEUYUMLULUĞUNARABULUCULUĞU

RESPONSIBILITY OF EXCESSIVE AND COMPULSORY WORK IN HEALTHCARE EMPLOYEES IN THE EFFECT ON EMOTIONAL INTELLIGENCE

ÖZ

Yoğun çalışma koşulları çalışanlar üzerinde olumsuz fizyolojik ve psikolojik etkiler yaratmaktadır. Diğer yandan, çalışanların aşırı iş yapmaları ve aşırı çalışmaya alışmaları nedeniyle işkoliklik adı altında birçok araştırma yapılmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, "Aşırı Çalışmanın" ve "Zorunlu Çalışmanın" duygusal zekâ üzerindeki etkisinde uyumluluğun aracılık rolünü ortaya koymaktır. Bu amaçla, kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak ve gönüllü olarak anketi yanıtlamayı kabul eden 250 sağlık çalışanına yüz yüze anket uygulanarak veri toplanmıştır.

Araştırma anketi için Duwas ölçeği, Duygusal Zekâ (EI) ölçeği ve Beş Kişilik ölçeğinin "Uyumluluk" boyutu kullanılmıştır. Verileri analiz etmek için SPSS AMOS programı yardımıyla yapısal eşitlik modellemesi ile aracılık etkileri ortaya konmuştur. Elde edilen bulgulara göre, aşırı çalışmanın ile zorunlu çalışmanın duygusal zekâ üzerinde direkt etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Diğer yandan, bu boyutların aşırı çalışmanın bireyin kendi duygularını değerlendirme üzerindeki etkisinde uyumlu kişilik özelliğinin aracılık rolü bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uyumluluk, Aşırı Çalışma, Zorunlu Çalışma, Kendi Duygularını Değerlendirme.

ABSTRACT

Intensive working conditions create negative physiological and psychological effects on employees. On the other hand, due to the fact that employees do excessive work and get used to overwork, it has led to many studies under the name of workaholicism. The purpose of this study is to reveal the mediating role of compliance in the effects of " Working Excessively" and " Working Compulsively" on emotional intelligence. For this purpose, data was collected by using convenience sampling method and by applying face-to-face questionnaire to 250 healthcare workers who voluntarily accepted to answer the questionnaire.

Duwas scale, Emotional Intelligence (EI) scale and "Agreeableness" dimension of Five Personality Scale were used for the research questionnaire. Mediation effects were revealed by structural equation modeling with the help of SPSS AMOS program to analyze the data. According to the findings, it was revealed that working excessively and working compulsively do not have a direct effect on emotional intelligence. Moreover, it has been revealed that the harmonious personality trait has a mediating role in the effect of overworking on the evaluation of one's own emotions. Moreover, the mediating role of the harmonious personality trait was found in the effect of overworking on the individual's evaluation of his / her own emotions.

Keywords: *Agreeableness, Working Excessively, Working Compulsively, Self-Emotions Appraisals.*

[2] İstanbul Kent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul/TÜRKİYE; E-posta: ilknur@kent.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-7133-5858
[3] Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Arel Üniversitesi, İstanbul/TÜRKİYE; E-posta: osmanyildirim@arel.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-8900-3050

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

İşkolik kavramı, ilk kez Oates tarafından (1971) "Bir İşkoliğin İtirafları" (Confessions of a Workaholics) kitabında, dayanılmaz veya kontrol edilemez sürekli çalışma olarak tanımlanmıştır. Porter'in çalışmaları sonucunda her dört çalışandan birinin işkolik olarak tanımlanması konuya yoğun ilgi gösterilmesine neden olmuştur (Durmaz, 2017).Bireylerin, modern çalışma hayatının yoğun iş yüküne maruz kalması, inisiyatif alması, planlama yapması, karar vermesi, sürekli öğrenme ihtiyacı, bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma zorunluluğu gibi faktörler işkolik bireylerin sayısını arttırmıştır(Balducci ve ark., 2012). Ayrıca teknolojideki yenilikler, iş dışındaki zamanlarda bireylerin işleriyle ilgili görevlerini cep telefonları, dizüstü bilgisayar ve buna benzer araçlarla takip etmeye devam etmesi işkoliklik davranışların güçlenmesine neden olan diğer önemli bir faktördür (Andreassen ve ark., 2014). İşkoliklik popüler bir kavram olarak, Şubat 2009'da 123.000 defa Google'da aranan bir kavram olmuştur. Bu yaygın popülerlik, işkolik konusunda ortaya çıkan bilimsel yayın sayısı ile doğru orantıda olmamıştır. Örneğin, PsycINFO (Şubat 2009) kullanarak yapılan literatür taraması, "workaholism" anahtar kelimesi ile 209 yayın yapıldığını ve yalnızca 93 yayında bu başlığın kullanıldığını ortaya koymaktadır (Schaufelive ark., 2009). Dolayısıyla mevcut literatürde önemli boşlukların da olduğu görülmektedir. Bunlardan biri işkoliklerin işleri ile ilgili duygusal deneyimleridir. İşkolikler işlerinden zevk aldıkları için çalışırlar. Bununla birlikte, işkoliklerde tükenmişlik sendromu ve stresin görülmesi nedeniyle duyguların değerlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Balducci ve ark., 2012).

İşkolik "işle ilgili aşırı endişelenme, kontrol edilemeyen iş motivasyonu ve işe çok zaman ve çaba harcamak" (Andreassen ve ark., 2014)olarak tanımlanmaktadır.İşkoliklik, genellikle iç baskılar nedeniyle, işe güdülenmiş hissi içeren bir bağımlılık olarak kabul edilmektedir. Ancak bireyler işle ilgili konular hakkında ısrarcı düşüncelere sahip olmadıklarında ise potansiyel olumsuzluklara rağmen makul olarak beklenenin ötesinde çalışmak olarak tanımlanmaktadır (Bovornusvakool ve ark., 2012). İşkolikler aceleci ve sürekli meşgul ve işleriyle ilgilenen bireylerdir. Aynı anda birçok işle ilgilenirler ve işlerin kendi kontrolünde olmasını isterler (Durmaz, E. 2017).Schaufeli ve arkadaşları (2009) işkoliği aşırı çalışma eğilimi ve zorunlu çalışma eğilimi olarak iki boyutta tanımlamaktadır. Zorunlu çalışmak, bir bireyin kendini çalışmaya mecbur hissetme içsel dürtüsünü ifade eder. Çalışmadığı zamanlarda, suçluluk ve rahatsızlık duyguları oluşur (Schaufeli ve ark., 2008;Spence ve Robbins, 1992). Aşırı çalışmak ise işveren tarafından beklenilen veya iş sözleşmesi tarafından belirlenen derecenin üzerinde, çok sıkı çalışmak olarak tanımlanabilir (Schaufeli ve ark., 2008).İşkoliklerin çalıştıkları kurumlara karşı bağlılığı son derece yüksektir. Bu nedenle işkoliklere özgü bir durum olan "ihtiyaçlar körlüğü" onları hayatın değerlerini fark etmek ve sağlıklı birey olarak ihtiyaçlarını tatmin etmekten alıkoymaktadır (Durmaz, 2017).Beklenen hedefe ulaşmak için daha yüksek çaba gerektiren durumlarda performans seviyesi, iş talepleri tüm insan hayatını etkileyen önemli bir stres kaynağıdır(Temel, 2006).İşkoliklik genellikle yüksek seviyelerde iş stresi ve olumsuz sağlık durumları ile ilişkilendirilmiştir(Bovornusvakool ve ark.,2012).Epidemiyolojik çalışmalar aşırı çalışmanın olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Bu etkiler kardiyovasküler bozukluklar, yorgunluk, stres, depresyon riskleri, anksiyete, uyku kalitesi, alkolizm ve sigara, ruh sağlığı durumu, hipertansiyon, kas-iskelet bozuklukları ve düşük yaşam kalitesi gibi davranışlardır (Temel, 2006).

Günümüzde sağlık çalışanları başta olmak üzere çalışan bireylerin çoğu kendilerinden beklenen görevlerin çok üzerinde çalışmaktadır.Aşırı ve zorunlu çalışmanın sağlık çalışanları üzerindeki en önemli etkilerinden biri fizyolojik etkilerdir (Temel, 2006).Sağlık çalışanlarının aşırı iş yükü ve görev dağılımlarının net sınırlar ile belirlememesi, ağır hastalara bakım vermesi, gerektiğinde hasta ve yakınlarına duygusal destek olması ve sağlık hizmetlerinde personelin dengesiz ve yetersiz dağılımı sağlık çalışanlarının daha fazla çalışmasının nedenlerinden bazılarıdır.Bu sorunlar, sağlık çalışanlarında iş yükünü arttırmaktadır (Çiftçioğlu ve ark., 2018).Başka bir deyişle, sürekli yüksek iş talepleriyle karşı karşıya olan sağlıkçalışanları işleriyle ilgili faaliyetlere daha çok zaman ve çaba harcamaktadır.Farklı yaşlardaki sağlık hizmeti sağlayıcıları genellikle yüksek işkolikliğe yol açan işler ile ilgilenmektedir (Kasemy ve ark., 2020).İşkoliklik, sağlık çalışanlarında sinirlilik, suçluluk hissi, insanların kendisine yardım etmediğini düşünmek, sabırsızlık, çevresindekilere tahammül edememek, ilaç bağımlılığı, çevresini sürekli eleştirmek, karamsarlık ve savunma güdüsünün ön plana çıkması gibi psikolojik etkiler yaratmaktadır (Temel, 2006). Özellikle sağlık çalışanları insan hayatından

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sorumlu oldukları için fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal açıdan stres ve tükenmeye meyillidirler (Kasemy ve ark., 2020). Kasap ve Canbaz'ın 402 sağlık çalışanlarında yaptığı işkoliklik düzeyleri ortaya konmak için yapılan araştırmada tüm ölçekte %60,5 oranında bir işkoliklik düzeyine ulaşılmıştır (Kasap ve Canbaz, 2017).Taris ve arkadaşları (2005) 199 çalışandan oluşan bir örneklemden işkolik ve sağlıkla ilgili bir Hollanda perakende kuruluşunda yapılan çalışmalar sonucunda duygusal tükenme puanları ve algılanan tükenme üzerinde işkolikliğin doğrudan bir etkisi olduğunu buldular. Jonstone ve Jonston'a (2005) göre çalışılan örgütün ikliminin, çalışanın işkolik olup olmaması üzerinde etkili olduğunu ve iş yerinde yüksek baskı algılayan çalışanların kendilerini çok fazla çalışmak zorunda hissettiklerini belirtmiştir. Diğer taraftan, iş çevrelerini uyumlu, destekleyici, ilgili ve yüksek baskının olmadığı ortamlar olarak tanımlayan çalışanlar işlerinden zevk almaktadırlar (Akın ve Oğuz, 2010).

Bu kapsamda, sağlık çalışanlarının kendi öz ve aile yaşamlarına zaman ayıramaması sorunu doğmakta ve işkoliklik güdüleri güçlenmektedir (Akın ve Oğuz, 2010).Bu nedenle sağlık çalışanlarını işkolik tutum ve davranışların olumsuz etkilerinden korumak için işkoliklik yöneticiler tarafından üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak dikkate alınmalıdır.

İş yaşamı, özel yaşam ve meslek gibi özel alanlarda duyguları kontrol etmek, duyguları anlamak, onları koordine etmek, aralarındaki ilişkileri ve sorunların nedenlerini bulmak ve sorunları çözmek açısından çalışanların duygusal zekası son derece önemli bir kavramdır (Dogaheh ve ark., 2014).Duygusal zekâ iş yaşamında taktiksel bir yetkinlik (kişisel performans), tanıma zekâsı ve stratejik bir yetenek (uzun vadeli kabiliyet) olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, duyguları ve heyecanları tek tek kontrol etme yeteneğidir. 2004 yılında, duygusal zekaduyguları, heyecanları tanımak ve farklılaştırmak, anlamlar ve kavramlar aralarındaki ilişkileri bulmak, akıl yürütmek ve sorunları çözmek olarak daha detaylı tanımlanmıştır (Rezaei ve ark., 2013).Salovey ve Mayer (1990), duygusal zekâyı "öncelikle bireyin kendi duygularının ve sonrasında diğer bireylerin duygularının farkına varması ve anlaması, aradaki farkın ayrımını yapması, tutum ve davranışlarına aktarabilmesi" olarak tanımlamıştır. Duygusal zeka, anlama yeteneği olarak da tanımlanmaktadır (Rezaei ve ark., 2013).1937'de psikolojik araştırmacılar Thorndike ve Stein sosyal zekâyı tanımlayan ilk kişidir (Freshman ve Rubino, 2002). Psikolog Dr. Reuven Bar-On 'un (1980) yaptığı tanıma göre duygusal zekâ bireyin iş, sosyal yaşam ve aile yaşamında başarılı olabilmesi için duygusal, kişisel ve sosyal yetenekleri kullanması ve zorluklarla baş etmesidir (Erdoğdu, 2008).Duygusal zekâya sahip bireyler olumsuz koşullar altında bile zorluklar ile baş edebilmektedir (Yelkikalan, 2006).Duygusal zekânın bireysel ve örgütsel performansı geliştirmede olumlu etkisi olduğu da düşünülmektedir (Edizler, 2010). İşkolikliğin duygusal ve bilişsel boyutu bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirdiğimizde, çalışan bireylerin duygularını davranışlarından soyutlamak mümkün değildir. Sağlık sektörü başta olmak üzere tüm işletmelerde en önemli kaynak insan kaynağıdır. Dolayısıyla insan, işinde de duygularını yönetmektedir(Tutcu, 2020).

Kişilik konusunda literatürde birçok yaklaşım bulunmakla beraber, kişilerin davranış biçimlerini ortaya koyan özellik yaklaşımının yaygın olarak kabul edildiği görülmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda faktör analizleri ile kişiliği genel anlamda açıklayabilen beş farklı değişken genel olarak kabul görmektedir (Tabak ve ark., 2010).Mert (2016) tarafından "Beş Büyük Faktör Kişilik Özellikleri İle İşkoliklik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konusunda yapılan bir araştırmada 157 kamu çalışanına anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda kişilik özelliklerinden sorumluluk ile aşırı çalışma ve zorunlu çalışma, dolayısıyla işkoliklik arasında pozitif anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca duygusal denge ile aşırı çalışma arasında da negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur (Mert, 2016; Öğe ve Tanış, 2020).Farklı meslek gruplarından 193 Amerikalı katılımcı ile kişilik ve işkolizm arasındaki ilişkiyi tespit etmek için gerçekleştirilmiş bir araştırmada ise uyumluluk, sorumluluk ve gelişime açıklık ile işkolizm arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur(Aziz ve Tronzo, 2011). Hameed ve Amjad (2013)tarafından Pakistan'da eğitim, bankacılık ve sağlık sektöründe çalışan 252 katılımcı ile işkoliklik ve kişilik özelliklerine göre yapılan bir araştırmada işkolikliğin alt boyutları olan aşırı ve zorunlu çalışma ile beş kişilik faktörünün alt boyutlarından dışadönüklük, sorumluluk ve nörotizm arasında pozitif korelasyon tespit edilmiştir.Ayrıca uyumluluk ile sadece zevk alma arasında pozitif anlamlı ilişki tespit edilmiştir (Mert,2016).Akduman ve arkadaşlarının aile sağlığı merkezlerinde sağlık çalışanlarının katılımı ile yaptıkları çalışmanın sonucunda bireylerin psikolojik ve fiziksel olarak yorulup

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

tükenmelerine sebep olduğu veaile sağlığı merkezlerinde çalışanlarda işkoliklik belli bir seviyede bulunmuştur (Durmaz, 2017).

Uyumluluk bireyin duygularında, düşüncelerinde ve davranışlarında şefkatten düşmanlığa kadar uzanan bir çizgi boyunca kişiler arası uyumun niteliğini değerlendirmek için kullanılır. Uyumlu bireyler işlerinde daha başarılıdırlar. İş arkadaşları veya ailelerinden daha fazla duygusal destek görürler (Sudak ve Zehir, 2013).Uyumlu kişilik özelliğine sahip bireyler güvenilir kişilerdir. Bu bireyler diğer kişiler ile olan ilişkilerinde uyumlu, açık sözlü, fedakâr ve alçak gönüllü olarak tanımlanmaktadır. Uyumluluk seviyesi düşük kişiler ise rekabetçi, güvenilmez, inatçı, kaba ve şüpheci kişilik özellikleriyle bağdaştırılmaktadır(Tabak ve ark., 2010). Son yıllarda sağlık çalışanlarında görülen işkolik davranış ve tutumların olumsuz etkileri göz önünde bulundurularakbu çalışma planlanmıştır.

2. UYGULAMA

2.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, sağlık çalışanları arasında işkolikliğin (aşırı ve zorunlu çalışmanın) duygusal zekâ üzerindeki etkisinde uyumlu kişiliğin aracılık rolünü incelemeyi amaçlamaktadır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmada, İstanbul'da basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen, özel hastanelerde çalışan300 (doktor, hemşire ve diğer sağlık çalışanları) katılımcıya anket uygulanmıştır. Ancak 270 sağlık çalışanı ankete gönüllü olarak katılmıştır. Yapılan incelemede 20 adet anketin yetersiz doldurulduğu görülmüştür. Katılımcı sayısı 250 olarak kabul edilmiştir.Araştırmaya katılım sağlayan katılımcılardan % 74'ü kadın, %26'sı ise erkek katılımcıdır. Katılımcılarımızdan oranı en yüksek yaş grubu %47,2 ile 25 ve daha küçük yaş grubudur. Daha sonra ise 25-29 yaş grubu % 29,2 oranı ile,30-34 yaş grubu 12,8 oranı ile, 35 ve daha büyük yaş grubu ise % 10,8 oranı ile yer almaktadır. Katılımcılarımızın eğitim durumlarında %60 oranında üniversite mezunu, %34,8 oranında lise mezunu, %3,6 oranında yüksek lisans-doktora mezunu ve % 1,6 oranında ilköğretim mezunu yer almaktadır. Meslek gruplarında ise doktor-hemşire oranı % 50,8 idareci oranı % 30,4 ve diğer personellerin oranı %18,8 olarak tespit edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

DUWAS İşkoliklik Ölçeği: Schaufeli, Taris ve Bakker (2008) tarafından geliştirilmiş olan ölçek Doğan ve Tel (2011) tarafından Türkçe 'ye uyarlanmıştır. Ölçek 17 maddeden oluşmaktadır.Ölçeğin aşırı çalışmak ve zorunlu çalışmak olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek 5'li Likert tipinde (1-Hiç Uygun Değil, 5-Tamamen Uygun) kullanılmıştır. *Duygusal Zekâ Ölçeği:*Katılımcıların duygusal zekâ düzeylerinin belirlemek için dört faktörden oluşan 16 Wong ve Law (2004) tarafından geliştirilen Duygusal Zekâ Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin kendi duygularını değerlendirme, başkalarının duygularını değerlendirme, duygu kullanımı ve duygu düzenlemesi olarak dört alt boyutu bulunmaktadır.Ölçek 5'li Likert tipinde (1-Hiç Uygun Değil, 5-Tamamen Uygun) kullanılmıştır. *Big five (BF) Ölçeği:* Katılımcıların ''uyumlu'' kişilik özelliğini ölçmek için De Raad, Sullot ve Barelds tarafından geliştirilen 16 maddelik ölçeğin uyumlu kişiliği ölçen 4 maddesi, 5'li Likert tipinde (1-Hiç Uygun Değil, 5-Tamamen Uygun) kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmaverileri"SPSS for Windows 22.00" ve "AMOS 22.0" programları kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerliliğini ölçmek için ölçeklerin özgün yapısının toplanan veri ile doğrulanıp doğrulanmadığını tespit etmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizleriyapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi,"AMOS 22.0" programı kullanılarak "cronbach's alpha, AVE ve CR" değerleri için kullanılmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2008).Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)ile sonrasında önerilen model ile verilerin uyumunu veKi- Kare (x2) değeri örneklem büyüklüğünden etkilendiği için serbestlik derecesi ile düzeltilmiş Ki- Kare (x2) değeri (Ki-Kare değeri/Serbestlik derecesi), diğer uyum iyiliği indeksleri araştırılmıştır(Gürbüz ve Şahin, 2008).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1. Doğrulayıcı Faktör Analizinde Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri ve Uyum Değerleri

İndeksler	**İyi Uyum**	**Kabul Edilebilir Uyum**
$\chi 2$ / df	$0 \leq \chi 2/df \leq 2$	$2 < \chi 2/df \leq 3$
GFI	≥ 0,90	0,85-0,89
CFI	≥ 0,97	,≥ 0,95
SRMR	≤0,05	,06 ≤ SRMR ≤ ,08
RMSEA	≤ 0,05	,06 ≤ RMSEA ≤ ,08

Doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda Big four (BF) ölçeğinden, 4 maddeye sahip olan *uyumluluk (AG) boyutu*, tüm maddeleri ile analizde yer almıştır. Ancak 17 maddelik DUWAS ölçeğinden 6 madde faktör yükü düşük olduğundan (FL<0.50) analizden çıkarılmıştır. Duygusal zekâölçeği alt boyutlarından diğer faktör yükleri düşük çıktığından sadece "Kendi Duygularını Değerlendirme" (SEA) alt boyutunda 4 madde tamamıyla yer almaktadır.

Tablo 2. Ölçüm Modeli İçin Doğrulayıcı Faktör Analizi

			Estimat	Standart	C.R.	P
bf8	←	Uyuml	1,018	,803	13,88	**
bf7	←	Uyuml	1,052	,872	15,33	**
bf6	←	Uyuml	,622	,534	8,132	**
bf5	←	Uyuml	1,000	,860		
ei1	←	SEA	,867	,660	6,050	**
ei2	←	SEA	1,167	,786	9,019	**
ei3	←	SEA	1,095	,739	8,797	**
ei4	←	SEA	1,000	,691		
dws4	←	WE	1,000	,897		
dws8	←	WE	1,075	,577	6,230	**
dws1	←	WE	1,376	,662	6,726	**
dws1	←	WE	,914	,672	6,783	**
dws1	←	WE	1,354	,673	6,781	**
dws1	←	WE	1,101	,734	8,947	**
dws1	←	WE	1,557	,642	6,615	**
dws7	←	WC	1,000	,881		
dws1	←	WC	1,287	,696	8,067	**
dws1	←	WC	1,264	,653	7,721	**
dws1	←	WC	1,620	,695	8,058	**

****p<0.001 **p<0.01 *p<0.05*

Doğrulayıcı faktör analizinde model test değerleri, (P<0.05), x^2 *(344,983)*, x^2/df *(2,363)* bulunduğundan ölçüm modeli için doğrulayıcı faktör analizinin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Modelin uyum indeks değerleri***GFI****(.908),****CFI*** *(.9397),* ***SRMR*** *(.0647),* ***RMSEA*** *(.0752)* kabul edilebilir sınırlar içinde yer aldığından ölçüm modelinin doğrulayıcı faktör analizinin geçerli olduğu kabul edilmiştir.

Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Korelasyon, Güvenilirlik ve Ayrışma Geçerliliği Değerleri

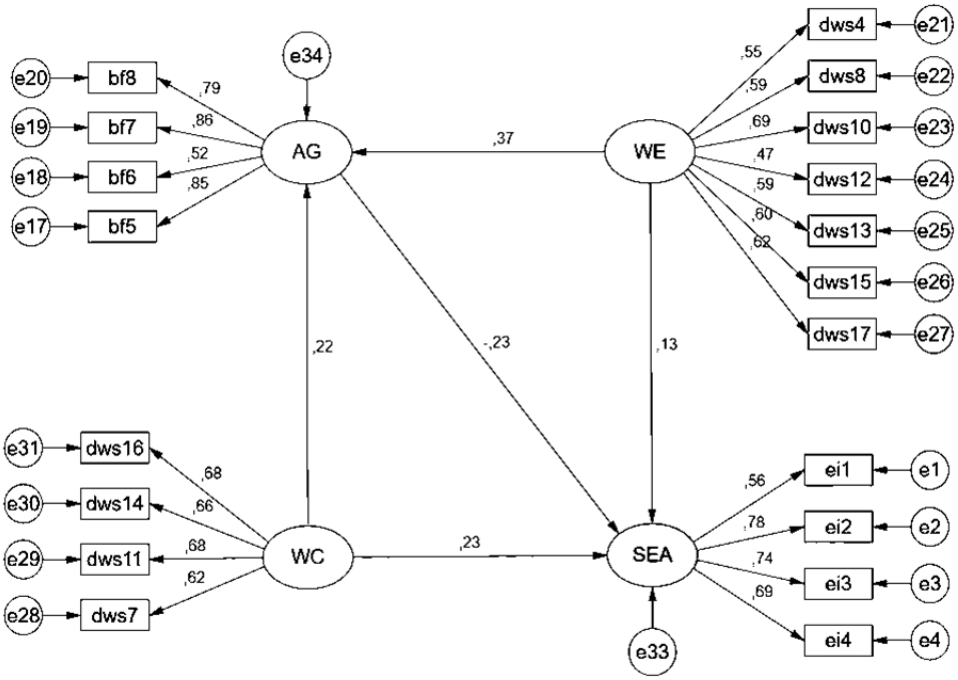
Alt boyutlar	Ortalama	SD	***WE***	***WC***	***AG***	***SEA***
Aşırı Çalışmak	3.53	.91	**(,709)**			
Zorunlu Çalışmak	3.46	1.05	,800**	**(,736)**		
UyumluKişilik Özelliği	2.48	1.23	,483**	,460**	**(,779)**	
Kendi Duygularını Değerlendirmek	4.22	.75	,170**	,180**	,036	**(,720)**
Güvenilirlik Katsayısı Cronbach's Alpha			***,805***	***,810***	***,812***	***,802***
Birleşik Güvenilirlik (CR)			***,856***	***,824***	***,857***	***,811***
Açıklanan Ortalama Varyans Değeri (AVE)			***,503***	***,543***	***,607***	***,519***

****p<0.001 **p<0.01 *p<0.05* ***WE****: Aşırı Çalışmak* ***WC****: Zorunlu Çalışmak****AG:****Uyumluluk****SEA****:Kendi Duygularını Değerlendirmek*

Şekil 1'deki araştırma modeli, "AMOS 22.0" ile gözlenen değişkenlerle yol analizi kullanılarak test edilmiştir. Modelde mevcut dolaylı (indirect) etkilerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı " bootstrapping" yöntemiyle (% 95 Güven Aralığı (GA) için, en az 2000 yeniden örnekleme kullanılarak) test edilmiştir.Araştırma için katılımcılara uygulanan ölçeklerden DUWAS ölçeği alt boyutlarından aşırı çalışmak ve zorunlu çalışmak boyutları için hesaplanan güvenilirlik değerleri, Big Five ölçeği alt boyutlarından uyumlu kişilik özelliği boyutu ve duygusal zekâ ölçeğialt boyutlarındankendi duygularını değerlendirmek alt boyutundan hesaplanan güvenilirlik katsayıları (Alpha>0.80) olduğundan tüm alt boyutlar için yüksek güvenilirlik düzeyindedir (Gürbüz ve Şahin, 2018).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 1. Araştırmada Test Edilen Mediator Yol Analizi Modeli

Şekil 1'de (n=250) gözlenen değişkenlerle yol analizi modelinde model test değerleri ***x² (344,983), x²/df*** *(2,363) ve (p<0.05)*bulunduğundan modelin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Modelin uyum indeks değerleri ***GFI****(.903),****CFI*** *(.932),* ***SRMR*** *(,0752) ve****RMSEA*** *(,079)* kabul edilebilir uyum sınırları içindedir. Bu sonuçlara göre modelin geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Modelde anlamsız (p>0,05) yol değerlerinin var olması model uyum index değerlerini az da olsa zayıflattığı anlaşılmaktadır. Modelde "bootstrap" ile test edilen direkt ve endirekt ilişkiler ise tabloda gösterilmektedir.

**p<0.05 **p<0.01*

Tablo 4. Bağımsız, Bağımlı ve Mediator Değişken Arasındaki Direkt ve Endiret Etki Değerleri

Hipotesis	Directeffect	p	Directeffect	Indirect effect	Indi effect p
AşırıÇalışmak→Uyumluluk→Duyguları Değerlendirme	.116		.399	-,074	.025
ZorunluÇalışmak→Uyumluluk→Duyguları Değerlendirme	,198		,137	-,042	.159

Bootstarp (n=2000) yöntemi kullanılarak 250 katılımcının verileri ile yapılan analizde elde edilen bulgulara göre, "Aşırı Çalışma" (WE) değişkeninin "Kendi Duygularını Değerlendirme" (SEA) değişkenine olan direkt etkisi (β=.116; p>0,05) anlamlı değildir.Ancak"Aşırı Çalışma" (WE) değişkeninin "Uyumluluk" (AG) üzerinden "Kendi Duygularını Değerlendirme" (SEA) değişkenine olan endirekt etkisi (β=-.074; p<0,05) anlamlı bulunmuştur. Aşırı çalışmanın (WE) "Kendi Duygularını Değerlendirme" (SEA) değişkenine etkisinde uyumluluk (AG) değişkeninin aracılık rolü bulunmuştur. "Aşırı çalışma" (WE) değişkeninin"Kendi Duygularını Değerlendirme" (SEA) değişkenine "Uyumlululuk" (AG) değişkeni üzerinden ters yönlü (azaltıcı) olarak etki etmektedir. "Zorunlu çalışma" (WE) değişkeninin "Kendi Duygularını Değerlendirme" (SEA) değişkenine etkisinde(β=.198; p>0,05) "Uyumluluk kişilik özelliği" (AG) değişkenininaracılık rolünün olmadığı görülmüştür.

3. SONUÇ

İşkolik tutum ve davranışı sergileyen çalışanların, işverenler tarafından kurum için bir avantaj gibi algılandığı fakat aslında orta ve uzun vadede yıkıcı etkileri olduğu düşünülmektedir. İşkoliklik davranışı gösteren çalışanlar, birtakım olumsuz fizyolojik ve psikolojik etkilerle karşılaşmaktadır. Bir süre sonra işkoliklik davranışı çalışanların üretkenliği olumsuz yönde etkilemekte ve işe geç gelme,çalışma arkadaşları ile uyumsuzluk, işi bırakma isteği gibi tutumlara neden olmaktadır (Temel, 2006). Bu bağlamda örgütler örgütsel iyileştirmeler yapabilmek, verimliliği arttırabilmek, çalışanlarının bilgi, tecrübe, yaratıcılık ve girişimciliklerinden yararlanabilmek için onlara yüklediği iş yükü düzeylerini kişisel özelliklerini de dikkate alarak analiz etmelidirler(Kanbur, 2018).

Günümüzde sağlık çalışanları kendilerinden beklenen görevlerin çok üzerinde çalışmaktadır. Dolayısıyla aile ve sosyal yaşama, hobilerine zaman ayıramamaktadır. Uzun çalışma saatleri sonucunda stres ve kaygıları artmaktadır. Bu durum sonucunda da fiziksel ve psikolojik stres yaşamaktadırlar.Sağlık çalışanları, iş yaşamlarında görev tanımlarının belirsizliği, ağır hastalara hizmet verme ve hizmet yetersizlikleri gibi faktörler dolayısıyla aşırı çalışmaya maruz kalabilmektedir. Bu durum ise sağlık çalışanlarının işkolik güdüler tarafından yönlendirilmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda, gerek psikolojik gerekse fiziksel olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktadırlar. İşkolikliği kontrol edebilmek için öncelikle yapılması gereken şey, işkolikliği meydana getiren unsurların farkına varmak ve bu unsurları kişiye ve kuruma zarar vermeyeceği seviyelere indirmektir.Günbeyi ve Gündoğdu'ya (2010) göre dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri kurumsal standartlardır. Bu bağlamda, çalışma hayatını huzurlu bir biçimde sürdürme olanağı sağlanır ve işkoliklik gibi zarar verme potansiyeli yüksek davranışların önüne geçilir. Kurumsal standartların oluşturulması hem çalışanlar için hem de sağlık çalışanları için son derece gereklidir.Bir diğer çözüm yolu, çalışanlar ile yöneticiler arasında sağlıklı iletişim kurulmasını sağlayan bir mekanizma oluşturmaktır. Toplumun en temel unsuru olan ailenin, işkolikliğe sebep olabilen etkisi göz önünde bulundurulduğunda aileleri bilinçlendirmeye yönelik çalışmaların artması gerekmektedir. Hem birey hem de toplum için sağlıklı olmayan bu durumu önlemek için kurumun kendi standartlarını net bir şekilde belirlemesi, kurum içi iletişimin üst seviyelere çıkarılması ve aileden başlayarak bilinçlendirme çalışmaları ile mümkün olabilir.

4. KAYNAKÇA

1. Akın, U., & Oğuz, E. (2010). Öğretmenlerin işkoliklik ve tükenmişlik düzeylerinin ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 3 (3), 309-327
2. Andreassen, C. S., Griffiths, M. D., Hetland, J., Kravina, L., Jensen, F., & Pallesen, S. (2014). The prevalence of workaholism: A survey study in a nationally representative sample of Norwegian employees [İşkolikliğin yaygınlığı: Norveçli çalışanların ulusal olarak temsili bir örnekleminde bir anket çalışması]. *PloS one*, 9(8), e102446.
3. Aziz, S., & Tronzo, C. L. (2011). Exploring the relationship between workaholism facets and personality traits: A replication in American workers [İşkolik yönleri ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi keşfetmek: Amerikalı işçilerde bir kopya]. *The Psychological Record*, 61, 269–286.
4. Balducci, C., Cecchin, M., Fraccaroli, F., and Schaufeli, W. B. (2012). Exploring the relationship between workaholism and workplace aggressive behaviour: The role of job-related emotion. *Personality and Individual Differences*, 53: 629-634.
5. Bakker, A. B., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., & Taris, T. W. (2008). Work engagement: An emerging concept in occupational health psychology [İş bağlılığı: İş sağlığı psikolojisinde ortaya çıkan bir kavram]. *Work & Stress*, Vol.22, No.3, pp.187-200.
6. Bovornusvakool, W., Vodanovich, S. J., Ariyabuddhiphongs, K., & Ngamake, S. T. (2012). Examining the antecedents and consequences of workaholism [İşkolikliğin öncüllerinin ve sonuçlarının incelenmesi]. *The Psychologist-Manager Journal*, 15(1), 56-70.
7. Çiftçioğlu, G., Tunç, G., Güneş, A., Değer, V., & Çifçi, S. (2018). Hastanelerde görevli sağlık çalışanlarının bireysel iş yükü algıları. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 5(1):1-8.

8. Dogaheh, E.R., Khaledian, M., & Arya, A.R.M. (2014). The relationship of psychological hardiness with emotional intelligence and workaholism [Psikolojik dayanıklılığın duygusal zekâ ve işkoliklik ile ilişkisi*]. Iranian Journal of Clinical Psychology (IJCP),* 2 (1). (online). http://jpcp.uswr.ac.ir. Diakses 23 Maret 2015.
9. Doğan, T., & Tel, F. D. (2011). Duwas İşkoliklik Ölçeği Türkçe formunun (DUWASTR) geçerlik ve güvenirliğinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.*
10. Durmaz, E. (2017). *Sağlık çalışanlarında işkolikliğin stres düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi: Bir hastane örneği* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
11. Edizler, G. (2010). İnsan kaynakları yönetiminde duygusal zekâ ölçüm modelleri. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 5 (18) , 2970-2984.
12. Erdoğdu, M. (2008). Duygusal zekâ'nın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (23), 62-76.
13. Jonstone, A. ve Jonston, L. (2005). Örgütsel iklim, meslek tipi ve işkoliklik arasındaki ilişki. Yeni Zelanda Psikoloji Dergisi, 34 (3), 181-188.
14. Freshman, B., & Rubino, L. (2002) Emotional intelligence: A core competency for health care administrators [Duygusal zeka: Sağlık hizmeti yöneticileri için temel bir yetkinlik]. *Health Care Manager*, 20(4):1-9.
15. Hameed, F., Amjad, S. & Hameed, A. (2013). The Relationship Between Workaholism and Personality. MiddleEast Journal of Scientific Research, 17(7), 898-907.
16. Günbeyi, M., & Gündoğdu, T. (2010). Polis teşkilatının işkolik çalışanları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, cilt 11 (1) , 56-63.
17. Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe- Yöntem-Analiz.* (5.Baskı) Seçkin Yayıncılık, Ankara.
18. Kanbur, E. (2018). Aşırı iş yükünün iş ve yaşam doyumu üzerindeki etkisi: İşe bağlı gerginliğin aracı rolü. *İş ve İnsan Dergisi*, 5(2), 125-143.
19. Kasap, B. B., & Canbaz, S. (2017). Kırklareli ilinde eğitim ve sağlık sektöründe işkoliklik üzerine bir araştırma. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 42-58.
20. Kasemy, Z. A., Abd-Ellatif, E. E., Abdel Latif, A. A., Bahgat, N. M., Shereda, H. M. A., Shattla, S. I., ... & El Dalatony, M. M. (2020). Prevalence of workaholism among healthcare workers with assessment of its relation to quality of life, mental health and burnout [Yaşam kalitesi, ruh sağlığı ve tükenmişlikle ilişkisinin değerlendirilmesi ile sağlık çalışanları arasında işkolik yaygınlığı]. *Frontiers in Public Health*, 8, 780.
21. Mert, M. N. Ş. (2016). Beş faktör kişilik özellikleri ile işkolizm arasındaki ilişkinin incelenmesi: Kamu sektöründe çalışanlar üzerinde bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5(3), 229-246.
22. Öğe, H. S., & Tanış, Z. S. (2020). Çalışanların makyavelist tutumları, işkoliklikleri ve kişilik özellikleri ilişkilerinin incelenmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13(2), 277-290.
23. Rezaei Dogaheh, E., Khaledian, M., & Mohammadi Arya, A.R. (2013). The relationship of psychological hardiness with emotional ıntelligence and workaholism [Psikolojik dayanıklılığın duygusal zekâ ve işkoliklik ile ilişkisi]. *Practise in Clinical Psychology,* 1 (4), 211-217.
24. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality, 9*(3), 185–211. https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG
25. Schaufeli, W. B., & Enzmann, D. (1998*). The burnout companion to study and practice: A critical analysis* [Çalışma ve pratiğin yoldaşı tükenmişlik: Eleştirel bir analiz.]. Taylor & Francis, London.
26. Schaufeli, W.B., Bakker, A.B., Van der Heijden, F.M.M., & Prins, J.T. (2009). Workaholism among medical residents: It is the combination of working excessively and compulsively that counts [Tıp uzmanları arasında işkolik: Önemli olan aşırı ve zorlayıcı çalışmanın birleşimidir]. *International Journal of Stress Management*, 16(4), 249–272. https://doi.org/10.1037/a0017537
27. Spence, J. T., & Robbins, A.S. (1992). Workaholism: Definition, measurement, and preliminary results [İşkoliklik: Tanım, ölçüm ve ön sonuçlar]. *Journal of Personality Assessment*, 58, 160–178.

28. Sudak, M. K., & Zehir, C. (2013). Kişilik tipleri, duygusal zekâ, iş tatmini ilişkisi üzerine yapılan bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(22), 141-165.
29. Tabak, A., Basım, H.N., Tatar, İ., & Çetin, F. (2010). İzlenim yönetimi taktiklerinde beş faktör kişilik özelliklerinin rolü: Savunma sanayiinde bir araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 10 (2), 539-557.
30. Taris, T.W., Schaufeli, W.B., & Verhoeven, L.C. (2005). Workaholism in the Netherlands: Implications for job strain and work–nonwork conflict [Hollanda'da İşkoliklik: İş zorluğu ve iş- iş dışı çatışmalar için çıkarımlar]. *Applied Psychology: An International Review*, 54, 37–60.
31. Temel, A. (2006). Organizasyonlarda işkolizm ve işkolik çalışanlar. *İŞGÜÇ The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 8(2), 104-127.
32. Tutcu, A. (2020). Çalışma hayatında duygusal sermaye ve tükenmişlik ilişkisi: Gaziantep ilindeki belediye çalışanları üzerine bir araştırma. *Alanya Akademik Bakış*, 4(3), 713-729.
33. Wechsler, D. (1939). *The measurement and appraisal of adult intelligence* [Yetişkin zekâsının ölçülmesi ve değerlendirilmesi]. Williams & Wilkins Company, Baltimore.
34. Yelkikalan, N. (2006). 21. yüzyılda girişimcinin yeni özelliği: Duygusal zekâ. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1, 39- 50.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(3)

Esmira İSMAYILOVA[4]

MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN "ANALAR OXŞAMASI" ŞEİRİNDƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİK HİSSLƏRİNİN TƏRƏNNÜMÜ

PRAISE OF PATRIOTISM IN MAHAMMADHUSEIN SHAHRIYAR'S POEM "ANALAR OXŞAMASI" ("MOTHER'S PAMPERING")

ANNOTASİYA

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ən qüdrətli simalarından sayılan Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar (1906-1988) hər şeydən əvvəl vətənpərvər şairdir. Şairin həm fars, həm də ana dilində qələmə aldığı əsərlərinə diqqət etdikdə görürük ki, Şəhriyar poeziyasının əsas xüsusiyyətləri təbiilik, səmimilik , vətənpərvərlik , milli təəssübkeşlik , milli dəyərlərə və doğma yurda bağlılıq hisləridir . Bu xüsusiyyətlər ustad sənətkarın yaratdığı sənət incilərini bu günümüz üçün də aktual edir.

Tədqiqat obyekti kimi Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın "Analar oxşaması" şeirini seçməyimiz heç də təsadüfi deyil. Məqsədimiz şairin böyük məhəbbətlə və ustalıqla yaratdığı şəhid anası timsalında vətən, vətəndaşlıq, vətənpərvərlik kimi ali bəşəri konsepsiyaların əsl mahiyyətini oxuculara çatdırmaq, gənc nəslin mənəvi tərbiyəsində rolunu araşdırmaqdır. Qeyd edək ki, birinci və ikinci Qarabağ savaşını yaşamış, ərazi bütövlüyü uğrunda minlərlə şəhid vermiş ölkəmiz üçün şəhid mövzusu bu şəhidlərin xatirəsi, onların qanlarının töküldüyü vətən torpağı qədər doğma və əzizdir.

Açar Sözlər: Şəhriyar, şəhidlik, qəhrəmanlıq, şəhid anası, vətənpərvərlik, humanizm, müasirlik.

ABSTRACT

Seyyid Mahammadhusein Shahriyar (1906-1988), considered one of the most powerful figures of XX century Azerbaijani literature, is, above all, a patriotic poet. If we pay attention to the works of the poet written in both Persion and native languages, we see that the main features of Shahriyar's poetry are naturality, sincerity, patriotism, national prejudice, feelings of attachment to national values and homeland. These features make the masterpieces of art created by the master poet relevant ever today. It is not accidental that we choose Shahriar's poem "Mother's Pampering" as the object of research.

Our aim is to convey to readers the true essence of the highest human concepts, such as homeland, citiership, patriotism int. he image of the martyr's mother, created by the poet with great love and skill, to study its role in the spiritual education of the younger generation. It should be noted that for the country that lived through the first and second Karabakh wars and gave thousands of martyrs for its territorial in tegrity, the memory of martyrs is as native and dear as the memory of these martyrs, the homeland where their blood was shed.

Keywords: *Shahriyar, martyrdom, heroism, martyr's, mother, patriotism, humanism, modernity.*

[4] **LDU-nun dissertantı; Lənkəran Dövlət Universiteti; Lenkeran/AZERBAYCAN; E-posta: esmira.ans@mail.ru**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Azərbaycan xalqının keşməkeşli tarixi, bu tarixdə izi olan qəhrəmanlarımız, milli kimliyimiz Məhəmmədhüseyn Şəhriyar üçün yaradıcılığının bütün mərhələrində böyük əhəmiyyət kəsb edib. Şair milli kimliyindən heç vaxt aralanmamış, soy-kökünə arxa çevirməmiş, türk oğlu olmağı ilə daim fəxr etmiş, qürur duymuşdur. M.Şəhriyar irsinin tədqiqatçıları şairin yaradıcılığında bu amilləri yüksək dəyərləndirirlər: "Milli ruh şairin ana dilli poeziyasının həm ideya məzmun, həm də bədii-estetik xüsusiyyətlərində parlaq əksini tapıb. Şair ən ülvi insani duyğuları tərənnüm edərək, oxucusunu mənəvi yüksəkliklərə səsləyir (1.s.3).

Azərbaycan xalqının haqq savaşı- erməni qəsbkarlarına qarşı apardığı Vətən müharibəsi göstərdi ki, milli ruhun yüksəldilməsində, mübariz döyüş ovqatının yaradılmasında bu mövzuda yazılan əsərlərin rolu böyükdür. M.Şəhriyarın şəhidlik mövzusunda qələmə aldığı, şəhid anasının dili ilə bəyan etdiyi "Analar oxşaması" şeiri bu günümüzlə tam səsləşdiyindən , hazırkı dövr üçün də aktual olduğundan bu əsərin bədii dəyərindən söz açmağı qərara aldıq.

Xatırladaq ki, "Analar oxşaması" şeirinin yazılması Şəhriyarın həyat və yaradıcılığının son illərinə - 1986-cı ilin avqustuna təsadüf edir. Qurban bayramı ərəfəsində yazılmış bu şeir bitkin bir poema, mənzum roman təsiri bağışlayır. Tədqiqatçıların bu şeiri çox vaxt mərsiyə, ağı adlandırmasının əsas səbəbi əsərə dərin kədər hissinin hakim kəsilməsi ilə bağlıdır. Amma bu kədər nikbinliklə yoğrulub, vətən təəssübkeşliyi, vətən məhəbbəti oğul itkisindən güclü əks olunub. Şəhriyar ananın döyüşlərdə şəhid olan balasına xitabən dediklərinin fonunda mübariz ana, vətən uğrunda şəhadət yolunu seçmiş vətənpərvər oğul və hər ikisinin timsalında müqəddəs Vətən obrazını ustalıqla canlandıra bilib. Bu əsərin bədii dəyəri ondadır ki, oğul itirən ana məzlum, yazıq yox, oğlunun şəhadətindən qürur duyan əzəmətli türk qadını kimi təsvir olunur. Bu qadın heç kimdən təsəlli ummur, onun üçün itirilmiş vətən dərdi oğul dağından daha ağırdır. Şəhid anasını bu cür vətənpərvər təsvir etməkdə Şəhriyarın məqsədi müharibə şəraitində yaşayan, oğul itirən analara dözüm, oğullara qeyrət, şücaət aşılamaq, şəhidliyi mənəvi zirvə kimi təbliğ etmək idi :

Şir balası, şəhidlərin yeri boşdur, boş qalmasın,
Allah bizdən xoşnud olsun, şeytan qoy heç xoş olmasın,
Sizlər kimi igidlərlə dünya dolsun, boşalmasın,
Cihad bizi cəhənnəmdən qurtardı verdi cənnətə,
Şəhid balam, bayram sənin, görüş qalsın qiyamətə (8, s.218).

M.Şəhriyarın təsvirindən, ananın oğluna xitabından görünür ki, vətən torpağının müdafiəsinə qalxan oğul elm-kitab əhlidir, zəmanəsinin ziyalısıdır, baş verənlərdən ətraflı hali olub şəhadət şərbətini içməyə könüllü qərar verib, vətənin müdafiəsini övladlıq borcu bilib:

Kamodda hər nə qoymuşdun, hər gün açıb təmizlərəm,
Kitabların tozun alıb, əyrisi varsa düzlərəm (8,s.217) – deyimi
dediklərimizin sübutudur.
Səndən sonra baş götürüb getdim, gözdən itdim, bala,
Hər gül gördüm, çeşmə gördüm, sənə nisgil etdim, bala,
Qayıdanda dəsmalımda torpağından gətdim, bala (8, s.219).

Ananın dəsmalında gətirdiyi adicə torpaq deyil, övladının uğrunda şəhid olduğu vətənin bir parçasıdır, vətənin timsalıdır. Bu həmin torpaqdır ki, vaxtı ilə Dədə Qorqud "Torpağı qoruya bilmirsənsə əkib becərməyinə, əkib-becərməyəcəksənsə qorumağına dəyməz" deyirdi. Olduqca təsirli və kövrək bir dillə qələmə alınmış bu sətirlər övlad itkisinə onun dəfn olunduğu torpağı məlhəm sayan ananın möhtəşəm obrazını gözlərimiz qarşısında canlandırır.

Əsəri oxuculara sevdirən onun son dərəcə təsirli dillə qələmə alınması, bədii sözün gücündən şairin sənətkarlıqla istifadə etməsidir. "Şəhriyar yaradıcılığının bütün dövrlərində insanların ürəyindən xəbər verən sözləri qələmə almış və bu üzdən ümumxalq sevgisi ilə əhatə olunmuşdur" (7).

Şəhriyarşünas alim, professor Elman Quliyev "Şəhriyar poeziyası və milli təkamül" kitabında yazır: "Şəhriyar xalqının qarşısında məsuliyyətini dərk edən şairdir. Elə buna görə də dözülməz həyatdan can qurtarmaq naminə ayağa qalxan xalqın mübarizəsini böyük siyasi oyunlar məngənəsində kimlərinsə öz xeyirlərinə istiqamətinin dəyişdirilməsi ehtimallarına qarşı şair narahatçılığı səmimi və təmiz duyğuların məhsuluna çevrilir" (4, s.125). "Analar oxşaması" şeirinə diqqət edəndə görürük ki, ədəbiyyatşünas alimin dedikləri bu əsərə də xas xüsusiyyətlərdir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

M.Şəhriyarın təsvir etdiyi şəhid anasının gözlərinin yaşı qurumur, bala dağı ürəyində "dağ"a dönüb. Amma bu şəhadət ananın qəddini əysə də, təsəllisi budur ki, oğlunun başı dağlar kimi ucadadır:

Uşaqlığın kimi, bala, ürəyimdə dolanırsan,
Gözlərimdə yaş olursan, qalanırsan,calanırsan,
Hərdən də bir dağ-qəm olub ürəyimdə qalanırsan,
Dağlar kimi başı uca, yaxşı çatdın şəhadətə,
Şəhid balam, bayram sənin, görüş qalsın qiyamətə (8, s.217-218).

"Şəhid anaların tapdım bir oxşadım bir ağladım"-deyən şəhid anası heç kimdən təsəlli ummur, əksinə qürurlanır ki, belə vətənpərvər oğulun anasıdır:

Şəhadət bir səadət ki, hər kəs ona çata bilməz,
Allah ilə alım-satım, hər kəs alıb -sata bilməz,
İnsan gərək özün atsın,hər kəs özün ata bilməz,
Təkcə şəhidlərdir çatan bunca böyük səadətə,
Şəhid balam, bayram sənin , görüş qalsın qiyamətə (8.218).

Bu şeirin canlı əksini biz bu günümüzdə bir daha gördük. Şəhid həyat yoldaşının, qardaşının, oğlunun tabutunu çiynində daşıyan Azərbaycan qadını müasirimiz oldu. Bu faktın özü bir daha sübut etdi ki, vətənpərvərlik mövzusunda sənətkarlıqla qələmə alınmış əsərlər heç vaxt köhnəlmir, zamanın fövqündə dayanmaqla bütün dövrlər üçün aktual olur, yaşarılıq qazanır.

M. Şəhriyarın yaratdığı şəhid anası tam, bitkin obrazdır. O, həm oğul itkisindən ürəyi qubarlanan anadır, həm də vətəni simvolizə edən qeyrət timsalı. Bu ana qəddini əyən oğul itkisi kimi ağır dərdə təslim olmur, əksinə, vətənin dar günündə özü də bir vətəndaş kimi çalışmağı özünə borc bilir:

Cəhbə dalındayam bala, canım çıxınca işlərəm,
Çapığların cırığların yapışdırıb çirişlərəm,
İynə-sap əldə düşməni dişim düşüncə dişlərəm (8, s.218).

Məhz bu məziyyətlərinə görə ədəbiyyatşünas alim Hökümə Billuri M. Şəhriyar yaradıcılığını yüksək dəyərləndirərək yazırdı: "Şəhriyar şeiri ideya aydınlığı ilə səciyyələnən, mündəricə bütövlüyünə malik bir poeziyadır. Onun həyat mövqeyi həmişə fəal olmuşdur. Bu poeziya sülh, ədalət, azadlıq, bəşər səadətinin açarı kimidir" (2, s.27).

"Allah yolunda öldürülənlərə (şəhid olanlara) "ölü" deməyin. Əksinə, onlar (Allah dərgahında) diridirlər, lakin siz bunu dərk etmirsiniz (BƏQƏRƏ SURƏSİ, 154).İslam dininin müqəddəs dini kitabı olan Qurani-Kərimdə şəhidlərin Allah dərgahında diri sayılması fikrinə Şəhriyar da şərik çıxır:

Ruhun gəldi pəncərəyə, gördüm nə bir gözəl quşdu,
Baxıb dedi:-Qəmgin olma, bayram gəldi də sovuşdu.
Birdən baxdım yox oldu quş, heç bilmədim nə vaxt uçdu,
Şayəd mənim gözüm birdən açıldı bağı-cənnətə,
Şəhid balam, bayram sənin, görüş qalsın qiyamətə (8,s.219).

"Şəhriyar yaradıcılığı Azərbaycan xalqının tarixi gercəklik, həyati baxış, gələcək arzu və istəklərini əks etdirmək baxımından xüsusi olaraq xarakterikdir. Onun sənət dünyası sirr və möcüzələr dünyasıdır. Şəhriyar yaradıcılığının milli dəyərlərindən danışarkən, ilk növbədə, onun vətənpərvərlik mövqeyini əks etdirən əsərlərindən söz acmaq lazımdır. Nəzərə alsaq ki, onun poeziyasının təxminən yarıdan coxu ictimai-siyasi səciyyə daşıyır və bunların böyük əksəriyyəti bir çox mənalarda sırf milli duyğuların ifadəsinə xidmət edir" (5, 83). "Analar oxşaması" bu qəbildən olan əsərlər içərisində özünəməxsusluğu ilə seçilən, forma və məzmun cəhətdən tam bitkin olan gözəl sənət əsəridir.

Çağdaş İran şeirinin görkəmli nümayəndələrindən olan Nüsrət Rəhmani (1929-2000) M.Şəhriyar yaradıcılığının məziyyətləri barədə yazırdı: "Sanki o dünyaya əsrlər boyu həssas ürəklərə hakim kəsilən ən pak nəğmələri üzə çıxarmaq üçün gəlib (6, s.42) .

Allah yolunda vermişəm, şəhadətin nuşdur mənə,
Axirətim bahar olsun, dünya varkən qışdır mənə,
Şəhidlərin anaları məsciddə tay-tuşdur mənə,
Şəhadətin bir izzətdir, biz də çatdıq o izzətə,

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şəhid balam, bayram sənin, görüş qalsın qiyamətə (8, s.219).

Vətənpərvər şairin İran İslam İnqilabı dövründə və 8 il davam edən İran-İraq müharibəsi zamanı şəhid olanların xatirəsinə yazdığı şeirləri yaradıcılığında xüsusi səhifə təşkil edir. "Analar oxşaması" mərsiyəsi bütün Azərbaycan xalqının, bütün Azərbaycan analarının tarix boyu el, torpaq, vətən, namus, qeyrət yolunda canlarını qurban vermiş ər oğullarına, paklığa, ülviyyətə, əbədiyyətə qovuşmuş şəhid balalarına tökülən göz yaşlarıdır, nalədir, fəryaddır" (3, s.134).

Şəhidlərin şəhadəti oldu islam piruzluğu,
Anaların göz yaşları, ataların dilsuzluğu,
Bayramların bayramlığı, novruzların novruzluğu,
Şucaətdir ki, mat qalıb şeytan da bu şücaətə,
Şəhid balam, bayram sənin, görüş qalsın qiyamətə (8, s.218).

Nəticə kimi deyə bilərik: Şeirdə tipikləşdirmə o qədər güclü və canlıdır ki, bir şəhid anasının obrazından bütöv bir vətən boylanır, o taylı, bu taylı vahid Azərbaycan görünür. Şairin oxucuya aşılamaq istədiyi əsas ideya, əsəri günümüz üçün aktual edən də məhz budur.Ustad sənətkar demək istəyir ki, vətən yolunda şəhid olmaq ən müqəddəs hisdir, şəhidlik ən uca zirvədir , torpağı vətən edən onun uğrunda qurban gedən şəhid oğulların qanıdır. Bu torpağı, bu vətəni qorumaq isə hər bir vətəndaşın qan, can borcudur.

ƏDƏBİYYAT

1. Baxşəliyeva G. "Milli ruhun təntənəsi".Bakı: "Azərbaycan şərqşünaslığı", N.2 (6).2011.
2. Billuri H. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar.Bakı: m "Elm",1984.
3. Esmira Fuad. Söz sərrafı Şəhriyar. Bakı: "Avrasiya Press", 2010.
4. Quliyev E. Şəhriyar poeziyası və milli təkamül. Bakı : "Elm", 2004.
5. Quliyev E. Şəhriyar yaradıcılığı milli-mənəvi dəyərlər kontekstində. Bakı: "Azərbaycan məktəbi", 2016.
6. Məsiağa M. Şəhriyar və zəmanəmiz. Bakı : ADMİU-nun nəşriyyatı, 2015.
7. Məsiağa Məhəmmədi. Şəhriyar və XX əsr İran ədəbi mühiti. Bakı: "artkaspi.az", 11 oktyabr 2018-ci il.
8. Şəhriyar Məhəmmədhüseyn.Əbədiyyət gülüyəm mən. Bakı: "Elm və təhsil", 2017.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(4)

Yasemin MEYDAN[5]

AZERBAYCAN TARİHİ ROMANLARINDA (AZİZE CAFERZADE'NİN "BAKI-1501" ROMANINDA) ŞAH İSMAİL KARAKTERİ
CHARACTER OF SHAH ISMAIL IN AZIZE CAFERZADE'S NOVEL "BAKI-1501"

ÖZ

Bu çalışma giriş, bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır. İlk bölümde Tarihi Roman Ve Romanda Tarih İlişkisi; ikinci bölümde Azerbaycan Edebiyatında Tarihi Roman, üçüncü bölümde Azerbaycan Tarihi Romanlarında Şah İsmail; dördüncü bölümdeyse tarihî romanın Azerbaycan edebiyatındaki en önemli temsilcilerinden Azize Caferzade'nin "Bakı-1501" romanında işlediği "Şah İsmail karakteri" ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Roman, Edebiyat, Bakü, Azerbaycan, Şah İsmail, Hatayi.

ABSTRACT

This study consists of introduction, chapter, conclusion and bibliography. In the first chapter relationship between Historical Novel and History in novel; in the second chapter, Historical Novel in Azerbaijani Literature, in the third chapter Shah Ismail in Azerbaijani Historical Novels; In the fourth chapter, the "character of Shah Ismail" in the novel "Bakı-1501" by Azize Caferzade, one of the most important representatives of the historical novel in Azerbaijani literature, are discussed in detail.

Keywords: *Historical Novel, Literature, Baku, Azerbaijan, Shah Ismail, Khatai.*

[5] **Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Nizami Adına Edebiyat Enstitüsü; Türk Halkları Şubesi; Doktora Öğrencisi; Bakü/AZERBAYCAN.**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Şah İsmail çok yönlü özellikleri ve müstesna kişiliği ile tarihin kaydettiği ender şahsiyetlerdendir. Şeyh, şah ve şairlik en belirgin haliyle onun şahsında bütünleşmiştir.

Safevî Devleti'nin kurucu hükümdarı İsmail, ordusunun başında ülkeler fetheden "başkomutan", "Hatayi" mahlasıyla şiirler yazan "sâhib-i seyf ü kalem" ve İmam Ali'nin kendisinde temessül ettiğine inanılan ruhani bir önder olarak tarihe geçmiştir. O bu farklı ve birbiriyle içiçe girmiş özellikleri sayesindedir ki hala tartışılmakta; kısa bir ömre sığdırılmış ilginç yaşamı, romanlara, tiyatrolara, şiirlere, sempozyumlara konu edilmektedir.

Azerbaycan edebiyat çevreleri Şah İsmail hakkında Azize Caferzade'nin "Bakı-1501", Elisa (Ali İsa) Nicat'ın "Kızılbaşlar", Kamal Abdulla'nın "Eksik El Yazması", Ferman Kerimzade'nin "Hüdaferin Köprüsü" ve "Çaldıran Döv(y)üşü" romanlarıyla Şah İsmail hakkında bilgi sahibidirler.

1. Tarihi Roman ve Romanda Tarih İlişkisi

Konusunu tarihten alan her roman, tarihî roman değildir. Tarihî romanlarda toplumsal yaşam ve siyasî durum bir bütün olarak yansıtılmalıdır. Tarihi romanda kurmaca dünya ve tarihî gerçekler içsel bir bütünlük oluşturmalı; bu şekilde roman mutlaka sağlam bir zemin üzerine inşa edilmelidir.

Bu nedenle tarihî gerçekler, kişilikler, olaylar, belgeler gerçeğe yakın bir anlatımla sunulmalıdır. İyi bir tarihî roman yazarı, seçtiği zaman diliminin gerçeklerini aynen yansıtmak için uğraş vermek zorundadır. Tarihi romanda önemli olan büyük tarihi olayların yeniden anlatımı değil, bu olaylar ve bu olaylarda kişileştirilen insanların edebi şekilde canlandırılmasıdır. Tarihi romanda gerçek tarihle, kurmaca dünya iç içe geçmek zorundadır. Tabi ki romancılar kendilerini bilim insanı olarak görmediklerinden tarihî olaylara ve resmî belgelere her zaman sıkı sıkıya bağlı kalmalarını onlardan beklememelidir.

Tarihi romanın, tarih bilimine katkısı inkar edilemez. Zengin tarihi hakikatlerin, geçmişin tozlu sayfalarından çıkartılıp modern insanın akıl, ruh ve gönül dünyasına etkili ve kalıcı bir şekilde işlemenin en etkili vasıtalarından biri de romandır.

Dolayısıyla geçmişin, günümüze aktarımında tarihî romanların, toplumsal hafızaya katkısı inkar edilemez bir gerçektir. Bu anlamda tarihi romanlara, "toplumsal hafızanın oluşumunda önemli rol üstlenen edebi eserlerdir." diyebiliriz. Bununla beraber romancıya, tarihin flu kalmış yerlerini, muhayyilesinin yardımıyla doldurma şansı da tanınmalıdır. Nitekim Mehmet Kaplan romancının, tarihi tarihçiden daha iyi canlandıran kişi olduğunu ileri sürerek, "Kanaatime göre romancı, tarihi tarihçilerden daha iyi canlandırır. Zira tarihçi çok defa insanın gölgesini bile veremeyen vesikalara bağlı kaldığı hâlde, romancı hayal gücü ile tarihin eksik bıraktığını tamamlar." demiştir (1).

Şunu da ifade etmek gerekir ki romancıya, tarihi gerçeklere bağlı kalması şeklinde bir kayıt konulması halinde edebi eserin, tarihi metne dönüşmesi riski doğabilecektir. "Tarihî romanda yazar, insan toplulukları açısından önemli ve yaşanmış zamanı canlandırırken tarihî bilgi ve belgelerde bulunmayanları, olması muhtemel şekilleriyle muhayyilesinin yardımıyla gerçekleştirir. Bu yolla tarihî roman, tarihin bir adım önüne geçerek onu, olayların tarihi olmaktan kurtarır." (2). Tarihî romancılar tarihçilerin belgeler ışığında ortaya çıkardığı bilgileri kendilerine temel malzeme veya hareket noktası olarak seçerler. Ancak romancılar kendilerini bilim insanı olarak görmediklerinden tarihî hadiselere ve resmî belgelere her zaman sıkı sıkıya bağlı kalmazlar.

Tarihî roman, tarihin yeniden yansıması değildir. "Geçmişi fiksiyon yardımıyla yeniden yorumlamadır. Tarihî romanda her insan tipi romanın kahramanı olabilir. Tarih metinlerinde durum böyle değildir. Tarihî romanlarda bilginin sunulma tarzı, kahramanların kendi aralarındaki insanî ilişkiler çevresinde dile getirilir. Tarihî romancılar, tarihsel gerçeklik içerisinde yer almayan kahramanları oluşturma hakkına da sahiptirler."(3)

2. Azerbaycan Edebiyatında Tarihi Roman

Komünist rejim döneminde 1920 yılından itibaren Sovyet sistemine dahil olan Azerbaycan'da sanat ve edebiyat serbest bir gelişme gösterememiştir. Demir yumrukla yönetilen ülkede özgürlükten mahrum bırakılan edebiyat, diğer sanat dalları gibi güdümlü hale getirilmiştir. Azerbaycan edebiyatında tarihî roman, diğer

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

türlerde olduğu gibi Sovyetler Birliğinin keskin çizgilerle belirlediği kurallara uygun biçimde yazılmak zorunda bırakılmıştır.

Sovyetler Birliğinde sanat ve edebiyat komünist partisinin mutlak denetimindedir. Stalin'in yönetimde olduğu yıllarda parti sanat anlayışını daima kendi denetimi altında tutmuştur. "Toplumcu gerçekçilik" adı altında devletin resmî ideolojisine uygun sanat görüşü kabul edilmiştir. Bu nedenle Azerbaycan Sovyet edebiyatı döneminde ilk tarihî romanlara yaklaşım, edebiyatın bütün türlerinde olduğu gibi ideolojik nitelik taşır. Azerbaycan edebiyatının tarihî romanları incelenip üzerinde değerlendirme yapılırken, egemen ideolojinin bu yaklaşımını bilhassa gözardı etmemek gerekir.

Azerbaycan'da tarihî romanın ilgi gördüğü yıllar, Sovyet sisteminin kendi kültür ideolojisini yerleştirme düşüncesinden hareketle 1930'lu yıllardır. Bu yıllarda ilk tarihî romanlar daha çok Sovyet sistemine sempati duyan edipler tarafından kaleme alınmış, ilkin sosyalist dünya görüşüne uygun örnekler yazılmıştır. Hatta sisteme şirin görünmeye çalışan kimi romancılar, sosyalizmin köklerinin çok eski tarihe dayandığını kanıtlamaya çalışmıştır. Hem Sovyet ideologları, hem de edebiyat eleştirmenleri, tarihî romanı milliyetçi muhteva ve unsurlardan arındırarak, sadece devrimci bir kimliğe büründürmek istemişlerdir. Buna rağmen o dönemlerde Azerbaycan romancıları tarihi romana, ülkede hüküm süren ideolojik baskıdan kurtulma düşüncesiyle yönelerek çok sayıda eserler vermişlerdir. Ancak 1950'li yıllarda beklentilerin aksine yüksek seviyeli ve başarılı örnekler verilememiştir. Bunda Sovyet yönetiminin tarihî romana karşı cephe alması ve yazımını engellemesinin büyük tesiri vardır. 1946 yılında alınan kararla daha da ileri gidilerek, tarihî hadiselerin edebi eserlerde ele alınması yasaklanır. Bu durum çok sayıda tarihî roman yazılmasına ket vurmuştur.

Azerbaycan edebiyatında tarihî romanın kurucusu, Memmed Seid Ordubadi (1872-1950)'dir. Yazar, Dumanlı Tebriz (1933- 1948) adlı eserinde Güney Azerbaycan'daki bağımsızlık mücadelesini ele alır. Ordubadi'nin olaylara bizzat tanıklığı, 1909-1911 ayaklanmasını başarıyla nakletmesi, Settar Han liderliğinde Tebriz mücahitlerinin mücadelesini gerçekçi tablolar halinde tasvir etmesi eseri değerli kılan niteliklerdir. Bu tutumuyla Memmed Seid Ordubadi, kendinden sonra Kuzey ile Güney Azerbaycan'ın birleşme meselesini gündeme getirecek edip ve tenkitçilere yol gösterici olmuştur. Tarihî olayları başarılı bir şekilde işlemesi sebebiyle benzer durum Ferman Kerimzade için de geçerlidir. Yusif Vezir Çemenzeminli'nin (1887-1943) Molla Penah Vaqif'den (1717-1797) bahseden İki Od Arasında (veya Qan İçinde) (1937) isimli eseri de tarihî romanlar için başarılı bir örnektir.

1950'li yılların ortalarından itibaren Azerbaycan edebiyatında yenileşme çabaları hız kazanır. Yazarlarda rejimin dayattığı sosyalizm realizminin ilkelerinin dışına çıkma gayretleri, 1960'lı yıllarda Azerbaycan tarihî romanının yeniden güçlü biçimde gündeme gelmesine zemin hazırlar. Bu çabaların yoğunlaştığı sırada İsmail Şıhlı (1919-1995)'nın Deli Kür (1968) isimli eseri tarihî romanın yeniden rağbet görmesine zemin hazırlar. Daha sonra Ferman Kerimzade'nin kaleme aldığı Karlı Aşırım (1967) tarihî romandaki estetik gelişimin önemli halkalarından kabul edilir. 20. Yüzyılın sonlarına doğru tarihî romana olan ilgi ve sevgi daha da artar. Bilhassa Sovyetler Birliği'nde baskıcı uygulamaların kısmen zayıfladığı 1980'li yıllarda bu eğilim güçlenerek devam eder. İsa Hüseynov'un (1928-2014) Mahşer, Yusif Semedoğlu'nun (1935-1998) Getl Günü, Deyilenler Geldi Başa, Elisa Nicat'ın (1936) Mirza Şefi, Qızılbaşlar, Bayram Bayramov'un (1918-1994) Karvan Yolu, Çingiz Hüseynov'un (1929) Doktor Nerimanov, Mehemmed Peyğember, Ezize Ceferzade'nin (1921-2003) Bela, Hagga Doğru, Gülüstandan Önce, Ellerini Mene Ver, Alemde Sesim Var Menim, Celaliyye gibi eserler başarılı eserlerdir (4).

3. Azerbaycan Tarihi Romanlarında Şah İsmail

Azerbaycan edebiyatında tarihi romanların çoğunda İsmail'in hayatından bahsedilmesinin en önemli nedeni onun hakkındaki menkıbe ve rivayetlerin oldukça zengin bir kaynak oluşturmasıdır. Bu alanda sözlü halk edebiyatının yeri inkar edilemez. Bu yüzden Azerbaycan edebiyatında Şah İsmail'in yaşam öyküsünü konu alan Azize Caferzade'nin "Bakı-1501", Elisa (Ali İsa)Nicat'ın "Kızılbaşlar", Kamal Abdulla'nın "Eksik El Yazması", Ferman Kerimzade'nin "Hüdaferin Köprüsü" ve "Çaldıran Döv(y)üşü" adlı romanları büyük ilgi çekmiştir. Bahsi geçen eserlerin tamamında Şah İsmail hakkında zamanımıza dek ulaşan sözlü halk edebiyatının menkıbe ve rivayetleri eserlerin kurmacalarında ayrıntılı olarak yerini almıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3.1. Elisa (Ali İsa) Nicat'ın "Kızılbaşlar"ında İsmail

3.1.1-Yazar Hakkında

Yazardan kısaca bahsedecek olursak 1936 doğumlu yazar, eski Sovyet sisteminde yaşayan edebiyatçılar arasında Komünist Parti üyesi olmayan tek yazardır. Alisa Nijat'ın en değerli yönü budur. O, Azerbaycan edebiyatındaki benzetme türünün ustasıdır. Halen Bakü'de kurduğu Turan dergisinin redaktörlüğünü yapmaktadır.

3.1.2-Eserde İsmail

Kızıllar yada Kızılbaşlar romanının ana kahramanı, Kızılbaş Türklerinin (ve dünya Türklerinin) en büyük kimliklerinden biri olan İsmail Şah Hatayi'dir. Yazar, İsmail'in tarihi kimliğini ve karakterini büyük bir ustalıkla işlemiştir. Romanda İsmail'in başına gelen acıklı olaylar resmedilir. Romanın diğer en önemli kahramanlarından İsmail'in muhafızı Hüseyin Bey lala, cesur bir adam olarak İsmail'i yetiştirir, İsmail 12-13 yaşında Şirvan'a yürür, bu arada şiirler yazar ve nihayet tahta çıkar.

Eserde Şah İsmail ve onun silah arkadaşlarının Safevi devletini kurma sürecinde verdiği ağır, gergin ve kahramanlıklarla dolu mücadelesi epik-lirik şekilde canlandırılır. Genelde İsmail'in tüm yönleri başarılı bir şekilde işlenmiştir.

3.2. Kamal Abdulla'nın "Eksik El Yazması"nda İsmail

3.2.1. Yazar Hakkında

1950 yılında dünyaya gelen yazar, 1968-1973'te Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin filoloji fakültesinde okudu. Halen Bakü Uluslararası Çokkültürlülük Merkezi ve Azerbaycan Yaratıcı Vakfı'nın (eski adıyla Azerbaycan Kültür Vakfı) Mütevelli Heyeti başkanıdır.

Kamal Abdulla, çağdaş Azerbaycan edebiyatının en güçlü temsilcilerinden olup edebiyatın hikaye, roman, şiir, oyun ve çeviri alanında bir çok eser vermiştir.

Orijinal adı "Yarımçıq əlyazma" olan "Eksik El Yazması" romanı ilk olarak 2004 yılında yayınlanmıştır. Eser Azerbaycan edebiyat çevrelerinde bir inceleme ve analiz olarak kabul edildi, "son on yılın eseri" seçildi ve birçok ödül kazandı. Roman dünyanın birçok diline çevrildi ve yayınlandı. Okurların ihtiyaçlarına göre 2012 yılında Azerbaycan'da yeniden yayımlandı.

3.2.2. Eserde İsmail

Roman, Dede Korkut ile Şah İsmail Hatayi ve günümüz insanlarının birbirleriyle iletişim kurma girişimlerinin sanatsal bir ifadesidir. Eserde Şah İsmail karakterinin motifleri "Şah ve şair" temaşası ile takdim edilir. Roman ironili bir şekilde yazılmıştır. Romanın üçüncü olay örgüsünde Şah İsmail Hatayi yer alır. Olaya göre Hüseyin Lala, İsmail'e benzer birini bulur ki onun adı Hızırdır. Hızır genç, fakir bir şairdir. Romana göre Hızır'ın takma adı Hatayi'dir ve Şah İsmail hiçbir zaman şiir yazmamıştır. Görünüşe göre İsmail'in Hatayi mahlasıyla yazdığı şiirler aslında ona ait değil, benzer biri yani Hızır tarafından yazılmıştır. Hüseyin Bey, iddiaya göre İsmail'in tabilerinin Şah'ın aynı anda farklı yerlerde olduğunu düşünmesini istediği için Hızır'ı getirmiştir. Romanda Çaldıran savaşı Osmanlı ve Kızılbaş düşmanları tarafından fazla abartılmış önemsiz bir savaştır. Hızır'la beraber savaşı izleyen İsmail bu savaş yüzünden kendini suçlu hisseder. İsmail kıyafetlerini Hızır'a verir savaş alanına girip hayatını feda etmek ister. Ayrılmadan önce son sözleri: "Bunu tekrar bilmeni istiyorum. Benim adım sadece Şah İsmail'di, özüm Şah İsmail değil. "

Olay örgüsü ilginç bir şekilde biter. Çaldıran Savaşı'nda şehit düşen Hüseyin Lala, 10 yıl sonra saraya döner ve Hızır'ı tanır. Onun, Şah İsmail'in yerinde oturduğunu gören Lala buna dayanamaz ve onu öldürür. Romanda olay örgüsü, tarihi hakikatlerin dışına rahatça çıkmak suretiyle ironili ve ilginç bir şekilde ele alınmıştır. Bilindiği üzere Şah İsmail, çocukluğundan beri Hatayi takma adıyla şiirler yazmış olup tarihi kaynaklarda bunun tersine bir kanıt yoktur. İsmail'in şiirlerini okursak, gerçekten kendisinin yazdığını görürüz. Yine romanda Şah İsmail'in saçları altın rengi/kızıl olarak resmedilir. Oysa genel olarak, onun görünüşü hakkında çok az şey bilinmektedir. Yine Şah'ın aynı zamanda birden fazla yerde olduğuna dair güvenilir herhangi bir bilgi kaynağı bulunmamaktadır. Bu, Şah'ın Hızır adında bir benzerinin olmadığı anlamına gelir. Tarihi kaynaklara göre Çaldıran savaşında Şah İsmail ağır yaralandı ve askeri tarafından

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kaçırılmış olmasına karşın romanda askerler, savaşı kaybettiklerini fark ederek yaralanmayan İsmail'i kaçırırlar.

Denilebilir ki, Kamal Abdulla'nın "Eksik El Yazması"nın kurmacasının tarihi hakikatlerle örtüşmesi tartışmalıdır. Eserde Şah İsmail karakteri, gerek Azerbaycan ve gerekse Türkiye'de İsmail hakkında kaleme alınmış diğer tarihi romanlara göre güçlü, etkileyici ve çok yönlü değildir. Hafızalarda ve gönüllerde ordusunun başında ülkeler fetheden "başkomutan", "Hatayi" mahlasıyla şiirler yazan "sâhib-i seyf ü kalem" ve İmam Ali'nin kendisinde temessül ettiğine inanılan ruhani bir önder olarak yer etmiş Safevî Devleti'nin kurucu hükümdarı İsmail, "Eksik El Yazması"nda ironik bir şekilde karşımıza çıkarak okuyucuya adeta tebessüm ettirmektedir.

3.3. Ferman Kerimzade'nin "Hüdaferin Köprüsü" ve "Çaldıran Döv(y)üşü"nde İsmail

3.3.1. Yazar Hakkında

3 Mart 1937'de dünyaya gelen Ferman Kerimzade, Azerbaycan'da tarihî romanın en önemli temsilcilerinden kabul edilir. Yazar edebiyat alanında genç yaşında hikayeleriyle kalem oynatarak hızlı bir başarı elde etmiştir. Kadim Azerbaycan kültürünü, tarihini, sanatını, edebiyatını sevdirmek ve öğretmek için onları roman formunda başarılı bir kurmaca içinde işlemiştir. Dolayısıyla Kerimzade tarihî romanları "sanat sanat içindir" kaygısıyla değil, "sanat halk içindir" felsefesiyle üretmiştir. Karlı Aşırım(1971), Hudaferin Köprüsü(1982-83)ve Çaldıran Dövüşü (1988) adlı eserleri Ferman Kerimzade'nin en önemli tarihî romanlarıdır.

3.3.2. Eserde İsmail

Ferman Kerimzade, Hudaferin Köprüsü ile Çaldıran Döyüşü adlı romanlarında Şah İsmail'in hayatı ve kişiliğinden söz eder. Romanlarda Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail merkez alınarak ülkede baş gösteren siyasi çalkantılar ve savaş durumunun sebep olduğu kaotik ortam tasvir edilmiştir. Her iki romanın konusu ve kaynağı Azerbaycan'ın kadim tarihidir. "Hüdaferin Köprüsü", 15. asrın sonu, 16. asrın başında ortaya çıkan ibretli hadiseleri tasvir eder. İsmail'in çocukluk ve gençlik yıllarının canlandırıldığı bu eserde, tarihi olayların ışığında onun hakimiyet mücadelesi anlatılır. Romanda "İsmail karakteri", hem cesur, cevval, atılgan ve yerinde duramayan cengaver olarak; hem de büyük bir şair olarak nitelendirilmiştir. Feraset ve basiret sahibi bir hükümdar oluşu onun, romandaki karakterinin diğer tamamlayıcı unsurudur.

Yazarın diğer romanı Çaldıran Dövüşü ise "Hüdaferin Köprüsü"'nün devamı sayılır. Bu romanda daha çok işlenen karakter, İsmail'in siyaset ve devlet adamı yönüdür. Onun, büyük Azerbaycan'a giden yolda bilge bir hükümdar sıfatıyla gayretleri bu romanda başarılı bir şekilde tasvir edilir; İsmail kurucusu olduğu Azerbaycan'da bilim, kültür, sanat ve medeniyetin gelişmesi için çalışır. Eserde dönemin toplumsal hayatı da başarılı bir şekilde canlandırılmıştır.

Yazarın, her iki eserinde de Şah İsmail karakterini ayrıntılarıyla birlikte işlediğini söylemek mümkündür.

4. Azize Caferzade'nin "Bakı-1501" romanında Şah İsmail Karakteri

4.1. Yazarın Edebi Faaliyetleri

1921'de Bakü'de dünyaya gelen Azize Caferzade, 1946'da yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesinden mezun olmuştur. Uzun yıllar Azerbaycan Devlet Üniversitesi, Azerbaycan Edebiyat Tarihi ve Folklor kürsüsünde öğretim üyesi olarak çalışan Caferzade, Azerbaycan edebiyatının en büyük yazarlarının başında gelir.

Azize Caferzade, edebî faaliyetlerine 16 yaşında başladı. Yazar, 1937'de "*Edebiyat*" (*Ədəbiyyat*) gazetesinde ilk öyküsü *Azrail*'i (*Əzrayıl*) yayınladı. İlk kitabı 1948'de basıldı, ancak Moskova'nın özel kararıyla satışa çıkamadan yasaklandı ve yakıldı. Azize Caferzade, düzyazı eserlerini genellikle tarihî roman türünde yazdı. Azize Caferzade, Azerbaycan edebiyatında önemli değişiklerin meydana geldiği *1960 Nesri*'nin yazarları ile eserlerini verdiği dönemler bakımından çağdaştır ve bu neslin içinde gösterilmese de ortaya koyduğu tarihî romanlarla Azerbaycan edebiyatındaki değişimin sembolleri arasında sayılmaktadır. Natevan Haggında Hekayeler (1963), Gızımın Hekayeleri (1964), Sahipsiz Ev (1966), Gızıl Sahile Seyahat

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(1968), Ellerini Mene Ver (1969), Alemde Sesim Var Menim (1972), Vetene Gayıt (1977), Yad Et Meni (1980), Bakı-1501 (1981), XIX. Esrde Halg Şe'ri Üslubu (1981), Anamın Nağılları (Bakü, 1982; İstanbul, 1990), Celaliyye (1983), Bir Sesin Faciası (1995), Gülistan'dan Önce (1996), Zerrintac – Tahire (1996), Işığa Doğru (1998) ve Belâ (2001) eserlerinden bazılarıdır. Caferzade 2003'te vefat etmiştir (5).

4.2. Caferzade'nin Romanlarının Değerlendirilmesi

Tarihî romanın Azerbaycan edebiyatındaki en önemli temsilcilerinden biri olan Azize Caferzade, eserleriyle tarihe ışık tutmuş ve tarihî olayları günümüze taşımıştır. Romanlarında klasik doğruları sorgulamış, psikolojik ve sosyolojik tahlillerde bulunmuş, olaylara kendi bakış açısından yeni yorumlar getirmiştir. Geleneksel anlatım tekniklerinin yanında bilinç akışı, iç monolog, mektup, diyalog, diyalektik, alıntı, geriye dönüş gibi modern romanın anlatım tekniklerini de başarıyla kullanarak Azerbaycan edebiyatında modern tarihî romana geçişte önemli bir rol oynamıştır. Azize Caferzade'nin, akademisyen olarak edebiyat sahasında uzun yıllar yapmış olduğu çalışmaların neticesinde elde ettiği birikimleri, başarılı romanlar ortaya koymasını sağlamıştır.

4.3. Yazarın Tarihi Roman Yazmadaki Amacı

Yazar, bir ropörtajında tarihi roman yazmasının nedenlerini akıcı Türkiye Türkçesiyle şöyle izah eder:

"…Tarihi roman yazmamın sebebi başka şeydir. Ben uzun yıllar Akademide, Eski El yazmaları Enstitüsü'nde çalıştım. O zaman görüyordum ki, bizim Azeri tarihi halkımıza, milletimize ve çocuklarımıza iyi tanıtılmıyor. Ruslar, bizim tarihimizi, istedikleri gibi döndürüyor ve karıştırıyorlardı. Bize çarpıtarak anlatıyorlardı tarihimizi. Bunun yanında bir de tarih kitaplarını ilim gibi okuyorsun ve unutuyorsun neredeyse. Ama tarih eğer bedi yazıda, edebi yazıda yani romanda, hikayede yazılırsa o ruha, kalbe daha çok nakş bağlıyor, nakşoluyor; daha çok etkiliyor insanı. Ben de becerdiğim kadar gençliğimize hakiki, asıl, doğru tarihimizi romanlarımla işlemeye çalıştım…" (6).

Caferzade'nin, tarihî roman yazmadaki başarısının en büyük sırrı kendisine ait kurmaca âlem ile gerçek olayları kaynaştırıp bir bütün olarak sunmasıdır.

4.4. Bakı-1501'e Genel Bakış

Bakı-1501'de, sadece İsmail'in yaşamı değil Azerbaycan tarihinde önemli bir yere sahip olan "Safeviler ve Şah İsmail dönemi" de siyasi, sosyal ve inanç yönleri konu edinilerek millî bilinçle ele alınmıştır. Romanda Şah İsmail, Azerbaycan devletinin kurucusu olmasının yanında onun kişiliğinin olumlu-olumsuz yanları başarılı bir şekilde resmedilmiştir.

İsmail'in sıkıntılı geçen çocukluğu, yakın aile bireylerinin hazin ölümleri, şairliği, ruhani lider olarak manevi otoritesi, dini-dünyevi inancını yaymadaki kararlılığı, kendi coğrafyası dışındaki Anadolu Türkmenlerini bilinçlendirme ve örgütleme siyaseti, roman sanatının kurgusal bütünlüğü içinde yazarın zengin anlatımı ile tarihi gerçeklere uygun veya yakın bir şekilde ele alınmıştır.

"Bakı-1501" romanında Şah İsmail'in hayat ve iktidar mücadelesi konu edilmiştir. Romanın başında onun Bakü seferine çıkıp Bakü kalesini kuşatması ve şehri zapt etmesi anlatılır. Bu başlangıçta Hazar denizinin tasviri de gözden kaçmaz. İsmail'in hakimiyetini kurmasından, hayatının sonuna kadar şahlık, komutanlık, din adamlığı ve şairlik gibi hususiyetleri canlandırılır.

4.5. Eserde "Şah İsmail" Karakteri

Romanda İsmail'in karakterinin dört farklı şekilde işlendiğini söylemek mümkündür: başkomutan, şah, şeyh ve şair. Romanın üç bölümden oluştuğunu görmekteyiz. İlk bölümde İsmail'in Bakü'ye gelmesi ve Şirvanı alması tasvir olunur. Bu yürüyüş esasında öldürülen dedesi ve babasının (ailesinin) intikamını almaya dayanır. İkinci bölümde o, artık çok saylı ülkeler fethetmiş kudretli hükümdar olarak tasvir olunur. Üçüncü bölümdeyse Sultan Selimle olan ilişkilerine ve manevi özelliklerine daha çok ışık tutulur.

Bakı–1501'in baş kahramanı "Şah İsmail", olay örgüsünün çok yönlü karakteridir. Romanda Şah İsmail, yeri geldiğinde "Kırmızı taclu, boz atlu, ağır leşkerlü heybetlü" ordusuyla Kür nehrini ordusunun önünde cesaret sergileyerek geçen gözü pek komutandır. Nitekim romanda bu sahne duyguları coşturucu bir

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şekilde, İsmail'in okuduğu şiirlerle birlikte canlandırılır: "— Ardımca!—deyə gənc hökmdar qamçısını qaldırdı və atını birinci olaraq lal axan çaya vurdu. Bayram bəy, Çayansultan, Qayıtmaz bəy, Xüləfa bəy, Lələ Hüseyn bəy, Div Sultan və başqa sərkərdələr gənc hökmdarın qətiyyət və cürətinə heyrət və iftixar edərək ardınca düşdülər. Onlar İsmayılın dalınca çayı keçdikcə gənc İsmayılın nə isə dediyini gördülər. Lələ Hüseyn bəy çayı keçə-keçə sükut işarəsi verdi və dinlədi. İsmayıl öz ordusunu ruhlandırmaq, ürəkləndirmək, yaxın adamlarını daha da cürətləndirmək üçün oxuyurdu;

Nə yerdə əksən bitərəm,
Xanada çağırsan yetərəm,
Sufilər əlin tutaram,
Qazilər, deyin şah mənəm…
Qazilər, deyin, şah mənəm…"

Ve ordu genç hükümdarın/başkomutanın ardınca çayı geçer…**(**8**).**

Bu sahne, Gazi Ahmet Gaffari'nin "Tarihi-Cahan-nara" ve Salnameci Bica'nın "Cahanarayi- Şah İsmayıl Safevi" adlı ünlü kaynak eserlerindeki iki rivayette dikkat çekicidir; "Şah İsmayıl'ın çağırış fermanı Zulgeder sufilerinin eline ulaştı. Düğünü olan bir genç, zifaf gecesinde gelinin yanına girmeden, acele Şah İsmayıl'ın huzuruna gelmişti...Yaklaşık bir yıl, Erzincan yöresinden taraftar toplandı. Ardından saldırı yeri ve hareket istikameti belirlendi; Şirvan'a doğru yürüyüş başlandı.Kür ve Aras nehirlerinin birleştiği noktada, "Koyun ölümü" adlı geçide vardıkları zaman, sonbaharın su taşkınlarıyla yollarının kesilmiş olduğunu gördüler. Halbuki onlar,Şirvan üzerine ani bir baskın yapmak istiyorlardı. Bu yüzden orada kayıklar hazırlayıp vakit kaybetmek istemediler;lakin dereyi itkisiz geçmekde çok önemliydi tabii...Azgın sularda boğulmadan rahatça geçebilecekleri yerler aramaya koyuldular, ama bu iş bir hayli uzadı.Hassas oluşuyla ta çocukluktan beri dikkat çeken Şah İsmayıl, birden belirli biryer seçtikten sonra atını dereye sürdü. Kızılbaşlar önce bundan korktular, şaşırdılar.Lakin Şah İsmayıl'ın dere ortasına vardığını görünce daha fazla dayanamadılar; onlar da atlarını suya sürerek kayıpsız ve rahat bir şekilde dereyi geçtiler. Bu olay,Kızılbaş birlikleri arasında bir mucize olarak algılandı."İşte bu ilginç olay, onların kerametli Safevi hanedanına olan inançlarını biraz daha arttırdı." İster "Koyun Ölümü" deresi, isterse de "Zifaf gecesi"yle bağlı bu rivayetler Şah İsmayıl'ın kahramanlığını ve bahadırlığını aksettirmekle beraber, daha çok onun, halk gözünde yüceltilmesinin edebi ifadesidir. Zira genellikle halk edebiyatının motifleriyle zengin olan bu rivayetler, tarihi öneminin dışında, dini mitolojik unsurlarla da dikkati çekmektedir. Hatayi'nin hayatıyla ilgili efsane ve rivayetlerin ortaya çıkma zarureti ve nedenleri belli bir mantıksal temele dayanır. Hem kendi edebi faaliyetlerinde, hem de sufi Kızılbaş arkadaşları arasında efsane ve rivayetlerin fazlalığı, Hatayi'nin kendisiyle ilgili hem sağlığında, hem de ölümünden sonra bir sürü özelliklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (7).

Eserin ileriki kurmacasında bu sefer İsmail, ilk öldürdüğü kişi, hayaline gelince naif şairlik hisleriyle katı savaşçı duyguları arasında gidip gelen bir insan olarak karşımıza çıkar. Bu aykırı ve karmaşık duyguları yaşadıktan sonra sonraki aşamalarda, bu sefer anlaşılmaz bir şekilde tüm insani duygularını öteleyerek, mezhebini kabul etmeyen Bakü'nün sünni halkına katliam yapan (günümüzün deyimiyle) acımasız bir diktatöre dönüşür.

Bu şekilde onun çocukluk hatıralarında yakınlarının katledilmesinden kaynaklı acı ve derin izler, bir anda bilinçaltında saklı duran intikam duygularını depreştirebilmektedir. Nitekim eserde şu cümlelerle onun çocukluk döneminin bir çocuğun kaldırabilmesi mümkün olmayan kesintisiz, katmerli acılar içinde geçtiği ve bu süreçte ara sıra karşılaştığı/yaşadığı hoş ortamların ona nefes aldırdığı resmedilir: "Lahican bağları körpə İsmayılın çox xoşuna gəlmişdi. Burada bir qədər dinclik tapmışdı. Yeddi yaşlı uşaq olmasına baxmayaraq yaşlı insan ömrünün dözə biləcəyi bəlalara dözmüşdü. Odur ki, İsmayıl yaşıdlarına nisbətən çox inkişaf etmişdi./ Lahican bağları küçük İsmail'in çok hoşuna gitmişti. Burada biraz huzur bulmuştu. Yedi yaşında bir çocuk olmasına rağmen yaşlı bir insanın dayanabileceği belalara katlanmıştı. Bundan dolayı İsmail yaşıtlarına göre çok ilerlemişti." (8).

İsmail'in saray yaşamındaki karakter örgüsüne de değinmek gerekir: Eğlenmeye, zevk ü sefaya düşkün biri olmakla beraber her zaman bu ortamlarda onun sanat yönü yani şairliği daha ağır basmıştır. Ayrıca şiir meclislerinde o bir hükümdar değil şairdir. Bu nedenledir ki bu meclislerde hükümdarlıkla özdeşleşmiş "taht"

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bulunmazdı. Zaten tahtın üstünde oturan bir şairle onun etrafında diz kırmış şairlerin/sanat erbabının bulunduğu bir ortama sanat ortamı demek de pek mümkün değildir. Bu dikkat çekici bir durumdur. Onun sarayında sadece şairler değil, hattatlar, minyatürcüler/ressamlar ve diğer tüm sanatkârlar da değerlidir. Dolayısıyla İsmail romanda, karşımıza sanatçı bir ruha sahip karakter olarak da çıkabilmektedir.

Şah İsmail, Türk ve Müslüman coğrafyasında özellikle edebiyatta Farsça ve Arapçanın yanında yetim kalmış Türkçeye adeta iade-i itibar yaparak Türkçe olarak Hatayî, Şah Hatayî, Miskin Hatayî ve Hasta Hatayî mahlaslarıyla şiirler yazmıştır. O, bununla da yetinmemiş Türkçeyi devlet dili olarak kati bir surette resmileştirmiştir: "…Bundan sonra Safevi hanedanının yazışmaları ana dilimizde olacak! Sarayda herkes bu dille konuşacak ve yazacak! Sadece peygamber salavatullahın koyduğu ibadetten başka, kesinlikle Arapça ve Farsça kelime konuşulmayacak." **(**8**).**

Bu arada yazarımız Caferzade'nin de hakkını teslim etmek gerekir; eserde Şah İsmail'in şahsında o dönemlerde önemsenmeyen güzel Türkçemizi öne çıkartarak okuyucuya "dilimize sahip çıkma" bilincini aşılamak istemiştir.

Görüldüğü üzere İsmail, bir yanda halkı kılıçtan geçiren zorba bir hükümdar, öbür yanda sanata, sanatçıya önem veren idareci, sıradan bir insan gibi şiir meclislerinde diz kırıp şiirler okuyan şair olarak iç içe geçmiş zıtlıkları, farklılıkları maneviyatında barındırabilen bir karakterdir.

Bütün bu zıtlıklar aleminde Şah İsmail'in ruh, kalp, akıl ve fikir dünyası fırtınalara maruz kalır. Bu nedenle zaman zaman özellikle mezhepsel faktörlerin etkisiyle zulme varan uygulamaları hakkında vicdanını muhasebeye çekmek zorunda kalır; iç çatışmalar yaşar: "Nasıl, hangi hakla, yaratıcının adıyla onun yarattıklarını kırıyor ve kırmaya teşvik ediyorum? Dehşete düşüyorum dede! Derdimi, kalbime çöken isyanı, içkiyle boğmaya çalışıyorum..." (8)

Romanda İsmail'in bir inanç önderi olarak yeri pek müsbet olarak görünmez. Onun mücadelesinde elbette çocukluğunda yaşadığı acı hatıralar ve bunun getirdiği intikam duyguları ve bitmek tükenmeyen hırsı önem arzetmekle beraber bu mücadelenin ateşleyici gücü, kendi mezhebini yayma düşüncesidir. Romanda Bakü'nün alınması ve ahalinin neredeyse tamamının kılıçtan geçirilmesi, Anadoludaki Alevi Türkmenlerin bilinçlendirilmesi ve yine Osmanlı hanedanıyla yapılan Çaldıran savaşı mezhepsel yayılmacı gerekçelere dayanmaktadır. Bu açıdan İsmail klasik bir tarikat önderi olmanın çok ötesinde inancını dünyevi/siyasi gücü için kullanan bir inanç önderi olarak karşımıza çıkar. Aslında bu şekilde sadece yüce Yaradana özgülenmesi gereken "din"in, siyasetin aracı haline gelmesi romandaki çok yönlü kişiliklerden olan Anadolu Alevi Türkmeni Derviş İbrahim'in Şah İsmail'in yaptıklarını sorgulamasına da neden olur. O, Türk ve Müslüman kanlarının akıtılmasına meşru bir neden aramak zorunda kalır ama bulamaz. Yine İsmail özelinde bir mürşid-i kamilin zalime dönüşmesine de anlam veremez ve bunun cevabını öğrenmek ister.

SONUÇ

Bakı-1501'de hem Türk tarihinin unutturulmak istenen belli bir dönemi (onun özelinde Şah İsmail'in yaşamı) bütün zenginliğiyle işlenmiş ve hem de başarılı bir roman eseri ortaya konulmuştur; İsmail'in hükümdar, şair, inanç önderi ve asker kişilikleri başarılı bir şekilde canlandırılmıştır. Bu doğrultuda Türklük bilinci, Türk tarihinin en önemli şahsiyetlerinden olan Şah İsmail'in baş kahramanlığında işlenmiştir. Yazarın gayesi Türklüğü, Türk'ün dilini, inancını, harsını, ortak manevi değerlerini kuru tarih bilgileriyle değil roman sanatını aracı kılmak suretiyle Azerbaycan halkının gönül ve fikir dünyasına nakşetmektir. Caferzade'nin şuuraltında Türklük başköşede olduğu için mezhebin önemi yoktur. Yazar Çaldıran olayına da Türklük gözüyle bakar ve Türklerin birbiriyle yaptığı savaşları asla tasvip etmez; bu hususta mezhepsel açıdan katı bir tarafgirlik içine girmez ve nihayetinde bu savaşları Türk'ün Türk'ü kırması olarak görür. Mezhep faktörü, çatışmalara kapı aralarken Türklük mefhumu bizi biz yapan ve birleştiren asli unsurdur.

Nitekim romanın sonunda Şah İsmail'in dilinden dökülen, "Sizə üç əmanət qoyub ərən babalar: dilimiz, qeyrətimiz, vətənimiz-can sizin can onlar əmanəti" sözleri, Caferzade'nin mezar taşına da hakkedilmiştir: "Sizə vəsiyyətim: dilimizi, qeyrətimizi, Vətənimizi qoruyun."

KAYNAKÇA

1. ABDULLA, Kamal, Eksik El Yazması
2. Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü
3. ARGUNŞAH, Hülya, Tarih ve Roman, İstanbul, Kesit Yayınları. 2016, s.14
4. BEDELOV, Şöhret, Hatayi Hakkındaki Rivayetler, Doğu Edebiyatı Kültür, Sanat Ve Edebiyat Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 4, Sonbahar-Kış 2008 S.107-108
5. BELLİ, Şems,Röportaj, 28/05/1992, Semsibelli.com
6. CAFERZADE, Azize, Bakı-1501, Yazıçı Neşriyat, Bakü, 1981
7. ÇELİK, Yakup, Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler, Bilig 2002 Yaz, Sayı 22, s.64
8. KAPLAN, Mehmet, "Tarihi Romanlarda Şahıslar Nasıl Konuşturulmalı", Türk Edebiyatı, Temmuz 1997, S.45, s.9
9. KERİMZADE, Ferman, Hüdaferin Köprüsü
10. KERİMZADE, Çaldıran Döv(y)üşü
11. MORKOÇ, Ayvaz, "Azerbaycan'ın Ünlü Yazarı Ferman Kerimzade (1937-1989) Ve "Karlı Aşırım" Adlı Tarihi Romanı Hakkında Bazı Bilgiler", Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, yayım Tarihi 20.10.2020, s.2860-2869
12. NİCAT, Elisa (Ali İsa) Kızılbaşlar

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(5)

Sevinç BALAGLANOVA[6]

GENÇ İŞSİZLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ve İŞSİZLİĞİ AZALTICI POLİTKALARIN İNCELENMESİ

ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING YOUNG UNEMPLOYMENT and POLICIES REDUCING UNEMPLOYMENT

ÖZ

Yoğunlukla genç işsizliğin meydana gelmesi konusundaki unsurlar minimum ve maksimum düzeyde ele alınmak adına iki şekilde değerlendirilmektedir. İçinde bulunulan ülkenin genel yapısı, demografik durumu, iktisadi dinamikleri ve karşılaştığı krizlere yönelik tutumlarını şekillendiren makro seviyedeki sebeplerin araştırılmasına önem verilerek, mikro seviyede genç neslin ve işletmelerin nitelikleri doğrultusunda meydana gelen işsizliği kapsayan sebepleri de araştırmak gerekmektedir.

Belirtilen sebeplerden dolayı genç işsizliğin istihdama olan etkilerini incelenmesi önemlidir. Bu incelemelerin ise en az 10 yıllık geçmiş dönemler olarak incelenmesi gerekli görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de genç işsizliğin boyutları belirtilecek olup bu kapsamda ortaya çıkan olumsuz sonuçlardan hareketle öneriler sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Keliemeler: İşsizlik, İstihdam, Genç İşsizlik, Türkiye, Öneri.

ABSTRACT

The factors related to the occurrence of youth unemployment are evaluated in two ways in order to deal with the minimum and maximum level. It is also necessary to investigate the causes of unemployment that occur in line with the characteristics of the young generation and businesses at the micro level, with emphasis on investigating the macro-level causes that shape the general structure, demographic situation, economic dynamics and attitudes of the country in which it is located.

For the reasons stated, it is important to examine the effects of youth unemployment on employment. It is deemed necessary to examine these examinations as past periods of at least 10 years. In this study is to set the dimensions of youth unemployment in Turkey has attempted to present proposals to move from the negative results emerged in this context.

Keywords: *Unemployment, Employment, Youth Unemployment, Turkey, Suggestions.*

[6] **İstanbul Ticaret Üniversitesi, E-posta: s.balaglalanova@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7054-7680**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GENÇ İŞSİZLİK ve TÜRKİYE'NİN DURUMU

1.1. İşsizlik

İşsizlik, ekonomik, bireysel ve sosyal bakımdan önde gelen hususlar arasında yer almaktadır. İşsizliği doğuran duruma bakıldığında üretim işlevi evresinde iş gücü unsurunun üretim alanında kapsam dışında bulunması oluştuğu görülmektedir. Ülke ekonomileri ele alındığında çalışma talebinde bulunulmasına karşın herhangi bir alanda iş bulamayan erişkinlerin bulunması sonucunda söz konusu ülkede işsizlikten söz edilebilmektedir. Bu durumda çalışma eğilimi göstermesine karşın işe yerleştirilemeyen bireyler işsiz olarak tabir edilmektedir (Dinler, 2003:449).

Kavramsal açıdan değinmek gerekirse; Çalışmaya yönelik bir eğilim gerçekleştirilmesine rağmen iş bulamayarak istihdamda yer alamayan nüfusun, toplumsal nedene dayanan olgu olarak ifade edildiği görülmektedir (Gök, 2004:294). Teknik bakımdan ise, çalışma gayreti içinde ve yetisinde olunmasının yanında cari ücreti onaylayan bireylerin iş bulamayan kesimde yer alması şeklinde ifade edilmektedir (Yıldırım ve Karaman, 2001:308). Başka bir deyişle, kanun ve gelenekler çerçevesinde öngörülen şartlarda çalışma yetisini taşıyarak bu yönde istek duyan bireylerin bulunmasına karşın çalışma alanında yer alamayan, üretim sürecine destek veremeyen, iş gücünün bulunduğu durumu ifade edebilmek adına iş gücü arzının üzerinde işsizlik, iş gücü fazlası vb. söylemler bulunmaktadır (Çivi, 1984:121).

1.2. İstihdam

İstihdam kavramının meydana gelişi ile ilerlemesi ücret karşılığı görev alma sürecinin kısacası endüstri devriminin meydana geldiği sürece dayanmaktadır. Bu alana yönelik kurumların oluşması ile işgücünde sorunların gündeme taşındığı görülmektedir. Büyük Dünya Buhranı ile iktisadi ve sosyal yaşama yönelik meydana gelen negatif sonuçlar ekonomi bilimi kapsamında önde gelen bir kavrama işaret etmektedir.

İstihdam bireylerin hizmete yönelik değerlendirilmesi ile sınırlı olmamaktadır. Toprak, işletme, teçhizat gibi tüm üretim materyallerini de içermektedir (Hançerlioğlu, 1997:145). Aynı zamanda üretim unsurlarına dinamik bir ivme kazandırmaktadır. Emeğin var olmadığı bir üretim sürecinden söz edilememektedir.

1.3. Genç İşsizlik

BM kapsamında yer alan tanım uyarınca gençlik, çocukluk evresinden erişkinliğin bağımsızlık sürecine doğru bir dönüşümü içermektedir. Sabit yaş aralığına oranla çok daha fazla değişkenin görüldüğü bu yaş aralığında genellikle eğitim ve işgücüne dayalı tanım getirmek adına yaş grubu en basit yöntem olarak değerlendirilmektedir. Bu amaçla, genç kesim, yoğunlukla zorunlu eğitimi tamamlayarak, ilk iş başı yapma sürecinde bulunan yaş aralığı olarak ele alınmaktadır.

BM standart gruplaması doğrultusunda gençlik, 15-24 aralığında bulunan kesimi kapsamaktadır. Buna karşın kurumsal ve siyasal unsurlara oranla ülkeler arasında farklılık içerebilmektedir. Sanayileşen ülkelerle Orta ve Doğu Avrupa vb. dönüşüm sistemlerinde taban yaş genellikle zorunlu eğitim sürecinin bitişini içeren yaş olarak farklılık göstererek, tavan sınır ise geniş kapsamlı olarak farklılık taşımaktadır. İngiltere kapsamında genç kesime dair istihdam eylemleri 18-24 yaş aralığını işaret etmekte iken, Kuzey İtalya kapsamında 14-29 aralığında, Güney İtalya sınırları içinde 14-32 aralığını yansıtmaktadır (O'Higgins, 2001:10).

Dünya geneli itibari ile bir milyarın üzerinde bulunan genç nüfus hem içinde bulunulan sürecin hem de sonraki sürecin sürdürülebilirliğini ifade etmektedir. Ortalama %85 düzeyinde dünya genelinde ve genellikle gelişme göstererek ülkelerde büyük oranda hassasiyet içerdiği saptanmaktadır. Özellikle son dönemde küresel boyutlu işsizlik genç nesil için büyük bir kaygı nedeni olmaktadır (Akhtar ve Shannaz, 2006).

1980'li yıllarda ilk defe endüstrileşmiş toplumlarda genç kitlenin işsizliğine yönelik problemle yüzleşme yaşandığı görülmektedir. Söz konusu süreçte istihdam alanında büyük ölçekli patlama dikkatleri çekerken, kaygı yaratan bir unsur olarak da gündeme taşınmaktadır. Genç işsizlik, 2008 yılı itibari ile küresel sektörlerde meydana gelen yıpranmanı istihdam sektörünü ciddi oranda güçsüzleştiren iktisadi ve sosyal yönlü

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bir problem olmaktadır. Bu evrede genç nüfusun işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalması durumunda bu hususa titizlikle yaklaşılmaktadır (Bell ve Blanchflower, 2010).

1.3.1. Genç İşsizliğine Neden Olan Faktörler

Yoğunlukla genç işsizliğin meydana gelmesi konusundaki unsurlar minimum ve maksimum düzeyde ele alınmak adına iki şekilde değerlendirilmektedir. İçinde bulunulan ülkenin genel yapısı, demografik durumu, iktisadi dinamikleri ve karşılaştığı krizlere yönelik tutumlarını şekillendiren makro seviyedeki sebeplerin araştırılmasına önem verilerek, mikro seviyede genç neslin ve işletmelerin nitelikleri doğrultusunda meydana gelen işsizliği kapsayan sebepleri de araştırmak gerekmektedir.

Genç kesimi içeren işsizlik konusunda öne çıkan makroekonomik verimlilik olarak ele alınmaktadır. İktisadi yapıda gelişme gösterilememesi durumunda bireylerin olumsuz şekilde etki altında kaldıkları ifade edilmektedir. Büyük oranda konjonktürel farklılığa meydan veren unsurların genç işgücünün iş güvenliği bilincini taşımamalarından kaynaklandığı öne sürülmektedir. Ayrıca tecrübe sahibi olmamaları, işletmelerin düşük oranda eğitim için maliyete katlanmak durumunda olmaları, erişkin çalışana oranla daha düşük harcama gerçekleştirilmesi ve genç nüfusun kıdem tazminat bedelinin diğer personele göre daha düşük eviyede olması, görevden almalarda minimum maliyet doğması anlamını taşımaktadır gelmektedir (Görlich vd., 2013).

Genç nüfusun yoğun olarak bulunması durumu da genç işsizliğe sebep olarak gösterilebilmektedir. İstihdam alanında bulunan genç nüfusun artış göstermesi durumunda gereken donanımı kazanabilmeleri için çok daha fazla iş alanında gereksinim duyulmasına meydan vermektedir. Korenman ve Neumark (1997), karşılıklı olrak 15 adet OECD kapsamında yer alan ülke ile gerçekleştirilen uygulamada, genç kesimin fazla oluşu işsizliği oluşturduğu sonucuna ulaşmaktadır (O'Higgins, 2001:45).

Genç neslin işgücünün gereken düzeye taşınması, kalkınma, beşerî sermaye artırımı gibi konularda etkin çözüme neden olmaktadır. Bununla birlikte sonraki kuşakların yetenekleri, donanımları ve tecrübelerine dayalı süregelen bir miras söz konusu olmaktadır.

Türkiye kapsamında genç nüfusun işsizlik düzeyine, çalışma alanındaki problemlere ve negatif etkilere kaynak oluşturan çok sayıda sebep bulunmaktadır. Bu yöndeki sebepler, nüfus yapısı ve işgücü koşullarına dair getirilen yönetmeliklerden ve eğitim düzeyi ile yapısından (Murat ve Şahin, 2011:105) mali durağanlık ve kriz odaklı sebeplerden oluşmaları yönünde sınıflandırılabilmektedir.

1.3.2. Genç İşsizliğinin Ortaya Çıkardığı Sonuçlar

İşsizlik, en baskın gelen unsurlarını iktisadi bakımdan öne çıkararak, aynı zamanda sosyal ve psikolojik bakımdan problemleri de içermektedir. Görev almak gelir teminatını ifade ettiğinden dolayı işsizlik kavramı iktisadi bakımdan gelir kaybına işaret etmektedir. Özetle genç işsizliğin mikro iktisadi yapıya yansıması düzeyinde bireysel ve aile adına gelir yokluğu oluşmaktadır. Başka bir yönden genç işsizliğin makro iktisadi etkileri de görülmektedir. Gençlerin istihdam alanında yer almamaları sonucunda üretime dahil olmamaları ülkenin idari yapısında imalat sürecine dahil olmamaları idari yapıda büyük oranda kayıp ve yetersiz istihdamı meydana getirmektedir (Murat ve Şahin, 2011).

İşsizlik sigortasının sıklıkla kullanıldığı ülkelerde genç işsiz oranının yükselmesi kamusal alandaki harcamaları yükselterek, ülkenin iktisadi yapısını sarsmaktadır. Gençlere iş alanı oluşturulmaması işsizlik sigortasından yoğun şekilde yararlanmaya sebep olacak ve hükümetin harcama biriminde artış meydana gelmektedir. Başka bir makroekonomik problem bağlamında genç işsizliğin yoğunlukla görüldüğü bölgelerde vergiler aracılığı ile sağlanacak gelirin düşmesi, kamu maliyesini negatif yönde etkilenmektedir (Murat ve Şahin, 2011).

Bunlarla birlikte, genç işsiz kuşağın sağlık alanına yönelik gereksinimlerinin karşılanması, bu alanda destek alınması ve sosyal refah harcamalarının yükselmesi, mükellefler içinde kazanç kaybını meydana getirmektedir (Ayres, 2013).

Genç işsizlikle sıklıkla karşılaşılan ülkeler bağlamında, kayıt dışı iş alanına rahatlıkla giriş çıkış konusunda görev alma konusunda elverişli olan genç nüfus tercih edilmektedir (Güloğlu, 2005).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Genç işsizlik, milli iradenin bütünüyle değerlendirilmesine dair atıl istihdam bulunmasından dolayı iktisadi harcamalar meydana gelmektedir. Ayrıca gençlerin yoğunlukla ailelerinden daha da yüksek oranda eğitim düzeyine sahip olmalarından dolayı istihdam alanında daha az seçilmektedir (Coenjaerts vd., 2009).

Genç işsizlerde meydana gelen psikolojik tutumlar arasında intihar olayları ile karşılaşılmaktadır. Edinburg kapsamında yürütülen bir incelemede genç işsizler kapsamında ele alınan intihar davranışlarının işsizliğe dayalı olumlu bağlantısı bulunmaktadır. Özetle genç işsizliğin kişilerin bireysel olarak dış koşullara dair olumsuz tutumların meydana gelmesinde yükselme görülmektedir. İşsizliğin gençleri erişkinlerde olduğu gibi sarstığı ifade edilmese de sonraki sürece dair görüşlerini etkilediği düşünülmektedir. Aynı zamanda kaygı içeren bir hayatı da yansıtan işsizlik gençleri olumsuz etkilemektedir (Yılmaz, vd. 2004).

1.3.3. Türkiye'de Genç İşsizlik Sorunu

Türkiye bünyesinde genç işsizliğe dayalı problem, 1980'li dönemle birlikte uluslararası ve yerli mali yapıdaki vasıflardan dolayı etkin biçimde hissedilmektedir. 1960-1980 dönemi bağlamındaki ikameci stratejilerden dışa yönelik mali stratejilere gelmesiyle meydana gelen ani durumlar ve krizlerden dolayı, mali açıdan konjonktürel kısıtlamalar gençliği derinden etkilemektedir (Okur, 2015).

Genç yaş grubundaki istihdam, ülke kapsamında uzun sürede mali istikrarın ve mali gelişimin önde gelen bileşeni olmaktadır. Ayrıca Türkiye kapsamında istihdam oluşumu adına genç nesli güçlükler beklemektedir. 2001 senesinde önemli mali kriz yaşanan Türkiye nezdinde gelecek olan evrede mali yapıdaki gelişmelere göre %20'ye erişilmektedir (Ercan, 2007). 2002 -2008 sürecinde ortalama %6 artış gösteren Türkiye mali yapısındaki işsizliğin %10'dan daha fazla olması konusunda genç işsizlik optimum olarak gelişmektedir. 2008 senesinde meydana gelen uluslararası kriz evresinde 2009 senesine değin Türkiye mali durumunun %4 seviyesinde gerileyerek, işsizlik miktarının %14 olarak saptanması halinde, genç işsizlik düzeyi %20 iken %25'e yükselmektedir. 2010 senesinde Türkiye mali yapısında meydana gelen %9 oranındaki kalkınmaya karşın %21 olarak saptanmaktadır.

Türkiye bünyesinde 2016 sene sonunda 80 milyon nüfus saptamasında bulunulmuştur. 15-24 yaş grubunda bulunan kesimin ortalama 13 milyon olduğu, genç kitlenin toplam nüfus kapsamındaki miktarının %16,2 olarak belirlendiği ifade edilmektedir. AB kapsamında genellikle geç nüfus yapısı bulunan Türkiye adına demografik fırsat penceresi adın verilen bir evre görülmektedir. Gerçekleştirilen nüfus araştırmaları 2010 – 2041 dönemini içermektedir. 2050 senesine erişildiğinde 15 – 24 yaş grubunda yer alan genç nüfus oranını ortalama 11 milyona gerileyeceği düşünülmektedir. Özetle beşerî sermaye gelişimi adına genç yapıda bulunan Türkiye için mevcut ölçüm yapılması adına olanak tanınmaktadır (Çavdar, 2017).

Dünya çapında görüldüğü üzere Türkiye genelinde genç işsizlik seviyesi toplam işsizlik miktarında optimum düzeyde saptanmaktadır. AB gibi Türkiye kapsamında da küresel ortalamayı aşan bir işsizlik oranı bulunmaktadır.

Türkiye genç işsizlik bağlamında genellikle kriz evresinde mali açıdan meydana gelen duraklamalara karşı son derece hassasiyet göstermektedir. 2008 krizi ile genç işsizlik 2009 senesinde optimum düzeye erişmektedir. 2012 yılına gelindiğinde genç işsizlik oranında bir ivme yakalanarak geride kalan son dönemlerde yeniden artış yaşanmaktadır. 2012 yılının ardından periyodik olarak süregelen genç işsizlik düzeyi 2017 senesinde yinelenerek %20'nin üzerine çıkarak, kriz evresinde tepe seviyeye erişmektedir. 2017 yılında seyreden bu oran AB-28 kapsamında yaklaşık genç işsizlik seviyesini aşarken, bu alanda yer alan Yunanistan, İspanya, Hırvatistan, Kıbrıs ve Portekiz'in ardından genç işsizlik seviyesinin üst düzeyde geliştiği sekizinci ülke olmaktadır.

AB ülkelerine oranla Türkiye'nin genç işsizliğe yönelik duruşunun fena sayılmadığı belirtilirken, genç işsizliğin erişkin kitleye göre 2,4 seviyesi ile Avrupa Birliği ortalamalarına yaklaşmaktadır. Buna karşın Türkiye bakımından önde gelen konular arasında AB bünyesinde bulunan ülkelerden Türkiye için istihdama elverişli yaş grubunda bulunan nüfusun artış gösterdiği bilinmektedir. Bu durumda ülkenin mali yapısında risk söz konusu olabilmektedir (Erdayı, 2009). Gelecek döneme yönelik genç kitlenin istihdam yaşına ulaşacak 15 yaşının altındaki kitlenin genel nüfusa göre AB-28 seviyesinde 2017 yılıyla birlikte %15,6 olmakta iken Türkiye kapsamındaki bu oran %23,7 olarak saptanmaktadır. Kısacası işgücü stratejilerinin genç nüfusa dair geliştirilmesi, yakın döneme yönelik mali yapı ve sosyal riskler bakımından büyük önem taşımaktadır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Genç işsizlikle birlikte, son günlerde istihdam alanında ve eğitimde bulunmayan gençler (NEET) şeklinde tabir öne çıkmaktadır. Gerek istihdam alanının hali hazırdaki konumunun ölçülmesi gerekse stratejiye dayalı önlemlerin meydana getirilmesi adına NEET düzeyi, iş arayışında olarak işsizler kategorisinde bulunanlar adına eğitimini bırakarak istihdam alanında görev almayan gençleri kapamaktadır.

Kavram, tanım ve kapsam bağlamında iş arayışında olmayanların da değerlendirildiği genç işsizliğine oranla geniş çaplı bir grubu içermektedir (Yıldız, 2016).

Türkiye, genç işsizlik seviyesi bakımından AB ortalamasına erişmek üzere olmasına karşın, bu alanda bulunan ülkelerle birlikte en yüksek NEET oranına hâkim olmaktadır. 2017 senesinde AB-28 seviyesinde NEET miktarı %10,9 olarak, AB kapsamında Almanya için %6, Fransa için %11, İtalya için %20 İspanya için %13 Polonya için %9 vb. NEET miktarı saptanmaktadır. Bunların yanında Türkiye için %24,2 şeklinde saptama gerçekleştirilmektedir.

Diğer taraftan Türkiye için istihdam alanının yapısından dolayı katılımın gereken düzeyde olmadığı genç işsizlik oranının ise üst düzeyde olduğu görülmektedir. Genç nüfus istihdam alanında olması gereken seviyede bulunmamaktadır. 15-24 yaş aralığında bulunan kadın istihdamına bakıldığında erkeklere göre çok daha düşük olduğu ifade edilmektedir. Genellikle kriz süreciyle beraber artan işsizlik ve azalan istihdam miktarıyla işgücüne dahil olma seviyesinin düştüğü görülmektedir. 2010 yılına değin gerileyen istihdama katılım miktarı 2013 senesine değin yeniden yükselişe geçmektedir. Erkek istihdamda %70'ten fazla olan yoğun istihdam katılım düzeyinin 15-24 yaş aralığında %55 bağlamında ele alınmasına dair minimum farkın olduğu görülmektedir.

Cinsiyete dayalı genç işsizlik miktarının ele alınması halinde 1990'lı yılların ardından 2000'li yılların ilk etabında 15-24 yaş aralığında bulunan erken istihdam alanındaki işsizlik miktarı kadınlarla karşılaştırıldığında artış göstermektedir. Genellikle 2008 senesinin adından genç kadın istihdamı bağlamındaki oranın genç erken oranına göre farkına bakıldığında olumsuz bir gelişme görülmektedir. Türkiye kapsamında 2008 senesinde genç kadın istihdamı konusunda açığa çıkan işsizlik oranının erken istihdam oranına kıyasla miktarı %1,03 olmakta iken, 2017 senesinde %1,46 seviyesinde artış göstermektedir. Bu oran AB kapsamında görülen optimum oranı yansıtmaktadır. Genç kadın istihdamının işsizlik düzeyinde optimum seviyeye erişen Yunanistan'da bile %1, İspanya'da %1 olarak saptanmaktadır. Türkiye bünyesinde kadın istihdamında işsizlik miktarının %25 ve %19 şeklinde AB-28 seviyesi geçmektedir. AB ülkelerine bakıldığında Türkiye 15-24 yaş grubundaki kadın işsizlik düzeyinde 5. Sırada yer almaktadır. Cinsiyete dayalı genç yaş işsizlik durumunun geçen süreçle birlikte kadınların aleyhinde seyretmesi ve oluşan farkın gün geçtikçe genişlemesi, stratejik eylemlerde dikkat çekmektedir. Eğitim alanına ulaşımda cinsiyet odaklı değişkenler öne çıkarak, genellikle kırsal alanda kız çocuklarının eğitime dahil edilmesi konusunda gelişmeler yaşanmaktadır.

Türkiye için donanımlı gençlerin işsizlikle karşılaştığı, sön dönemlerde vasıflı eğitimli gençlere yönelik üst düzey işsizlik miktarı büyük problem teşkil etmektedir. Bu durum talep ve arz bakımından içerikleri barındırmaktadır. Arz bakımından iktisadi alanda vasıflı gençleri göz önünde bulundurularak iş kolu yaratılmazken, talep kısmında vasıflı gençlerin taşıdıkları yetilerin çalışma alanına elverişli olmadığı bilinmektedir. Özetle Türkiye kapsamında işgücü sektörünün ihtiyaçlarının giderilmesi adına eğitim mevzuatı ele alınarak mezun olup çalışma hayatına geçişte yeniliklerin yönetmeliklere ilave edilmesi gerekmektedir. Bu yönden etkin olmayan mesleğe dayalı eğitim sisteminin yapılandırılması beklenmektedir. İktisadi alanda yaratıcılık ve sosyal entegre sağlayan mesleğe dayalı eğitim, istihdam sektörü gereksinimlerine erişmesi adına teşvik içermektedir (Alkan, 2015).

Türkiye Avrupa Birliği kapsamında, yükseköğretimden mezun olanların, ortaöğretim mezunlarının üzerinde, orta öğretim mezunlarının ise ilköğretim mezunlarından daha fazla genç işsizlik barındırdığı iki şartı da paralel olarak sağladığı yönünde saptamalar bulunmaktadır. 2017 senesi bulgularına oranla Türkiye çapında yükseköğretimden mezun olan kitleye dair işsizlik düzeyi %33 olmakta iken, ortaöğretim mezunları kapsamında %22, ilköğretim mezunları bağlamında da %15 olarak tespit edilmektedir. Bu noktada genç istihdamın eğitim düzeyinin yetersiz oranda olması sonucu oluşarak, işgücüne dayalı sektörün gereksinimleri karşılayamamasından dolayı istihdam edilen alanda sektörle dengesizlikler yaşanmaktadır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Aynı zamanda Türkiye'de %33 seviyesinde meydana gelen kayıt dışı istihdam düzeyi, optimum düzeyde olmaktadır. Ayrıca yapısal istihdam problemi bağlamında da ele alınmaktadır. Periyodik olarak her geçen gün istihdamda yer alan 5000.000-600.000 bireyin genelinin istihdam elde etmemesi nedeni ile genç işsiz verileri arasında bulundurulmaktadır. Kısacası yaşamın idame etmesi adına gereken düzeyde gelir elde edemeyen işsiz kesimin kayıt dışı istihdama katıldığı görülmektedir (Mahiroğulları, 2017). İstihdam alanında dezavantaj yaşayan gençlerin kayıt dışı ve düşük bedel karşılığı iş kolunda istihdam edilerek, büyük ölçüde işsizlik tehdidi oluşmaktadır. Özetle 15-24 yaş grubundaki genç nüfusun kayıt dışı olarak iş alanına dahil edilmesi, bu alanda meydana gelen güçlüklerin baskın olmasıyla işsizlik problemini doğurmaktadır (Çondur ve Şimşir, 2017).

2. TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞİ AZALTMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

Çalışma kapsamında gelinen bu noktada genç işsizliğe yönelik etkin çözüm stratejilerine değinilmektedir. Çözüm odaklı tavsiyeleri kapsayan bu bölümde, işsizliğin ardından maruz kalınan kazanç kaybının giderilmesine dair geçimlik gelir transferi dâhilinde pasif iş gücü uygulamalarına oranla işsizliğe yol açan sorunların temelini içeren aktif işgücü stratejilerine dair rehberlik niteliğinde öneriler bulunmaktadır. Genç işsizlikle geniş kapsamlı olarak işsizliğin tüm boyutları ile minimize edilmesi adına, bu alanda etkin bir başarı düzeyinin yakalanması, devamlılık içeren kapsama alınması, istihdam sektörü gereksinimlerine oranla tasarlanan, eğitim işgücü ilişkisinin sağlam temellere dayandığı, çalışma dünyası ve eğitim sektörü kapsamındaki entegrasyon yetersizliğinin giderildiği, eğitim sektörü ve iş dünyasının karşılıklı bilgi aktarımında bulunabildikleri, mesleğe yönelik eğitim mevzuatının kapsamını genişleten stratejilerin önem kazandığı, insana dayalı sermaye düzeyinin yükseldiği, vasıflı istihdam sağlayabilecek bir eğitim programının geliştirilmesi gerekmektedir. İstihdam sağlayanların personele dair beklentileri ve genç işsiz kitlenin taşımış olduğu yetiler doğrultusunda ortaya çıkan açık, teknoloji ve fiziksel eğitim sürecinde ön planda tutularak, örgün sistemde geniş çaplı tamamlayıcı eğitim stratejilerinin yanında yaşam boyu öğrenme eğiliminin de kazandırılması gerekmektedir. Mesleğe dayalı eğitim çerçevesinde konunun saptanması ve uygulanacak olan eğitim metodunun tespit edilmesi evresinde işgücü yetiştirilmesini içeren en önemli etkenleri, şirket ve istihdam sağlayıcıların görüşleri ve katılımı doğrultusunda yürütülebilecek alan geliştirilmesi öngörülmektedir. İşsizlik sigorta fonuna aktarılan tüm birikimler işgücü oluşturma ve teşvik adına işsiz kesimin de beklentisine yönelik branş açılmasını ve kendi alanlarında kabiliyetlerinin geliştirilmesi adına emek harcanması beklenmektedir (Bozdağlıoğlu, 2008:63).

Eğitim sisteminden erken süreçte ayrılan bireylerin engellenmesi ve bütün eğitim çağına gelen bireylere temel eğitim teminatı sunulması, gereken düzeyde kendini yetiştirememiş istihdam sorununun giderilmesine destek vermektedir. Eğitim kapsamına alınan 12 yıl süren mecburi eğitimle söz konusu soruna çözüm bulunduğu düşünülürken, aynı zamanda çocukların ve gençlerin temel eğitim evrelerini tamamen bitirmeleri için gerekenleri yapılmasına hassasiyetle yaklaşılması beklenmektedir. Eğitim sonucunda mesleki tecrübenin de geliştirilmesi sayesinde istihdam alanında kolaylıkla yer edinmek mümkün olmaktadır.

Genç kuşakla kadın istihdamın iş dünyasına geçiş oranını yükseltmeyi hedef alan bir sistemin toplumsal bağlamda iş gücü stratejileri keşfetmesi gerekmektedir. Bu aşamada iş dünyasına geçiş yapma konusunda genç nesle ve kadın işgücüne uygulanan pozitif ayrımcılık içeren politikalar, vergi, SSK teşvikleri vb. eylemlerin sıklıkla ön plana geçmesi gerekmektedir.

Sosyal düzeyde görülen cinsiyete dayalı adaletsiz tutumlar ve içinde bulunulan coğrafi konumun getirdiği kültürel değerlere sadık iş dünyasında yer alan genç kadınların iş dünyasında varlığını güçleştiren söz konusu eşitliği ortadan kaldırabilecek standartların getirilmesi öngörülmektedir. Kadın işgücünün ev hanımı kapsamında bulunmasını dayatarak, ev halkının bakımı vb. eylemler açısından destek sağlayabilecek vasıflı, yaygın ve bedel ödenmeyen bakım hizmetlerinden yararlandırılmaları gerekmektedir (DİSK-AR, 2019:10).

Direk istihdam oluşturma uygulamalarının, kamuya dair ve kâr odaklı olmayan derneklerle vakıfların idaresinde olan sosyal bağlantının baskın olduğu geçici nitelik taşıyan iş alanları ile genç kesimin istihdama katılmaları ve tecrübe edinmelerine olanak tanıyan bir sistemi içermesi gerekmektedir. Genç kitlenin girişimci ruh taşıması ve bu alanda teşvik edilmesinin yanında KOBİ yardımlarının da geliştirilmesi öngörülmektedir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Türkiye kapsamında genç kitle oranının optimum düzeyde olmasından dolayı işsizliğin giderilmesi adına girişimcilik büyük değer taşımaktadır. Genç nesil kapsamında yer alan girişimcilerin ve KOBİ'lerin istihdam alanında desteklenmesi doğrultusunda, vergi, sermaye, eğitim, bilişim, şirket ve pazarlama alanlarındaki yetersizliklerinin giderilmesi adına bu yönde kurumların ve yenilikçi stratejilerin geliştirilmesi beklenmektedir (Bozdağlıoğlu, 2008:63).

Türkiye, istihdam sektörü, farklı iş kolları oluşumuna imkân tanıyan ve istihdama katılım konusunda birtakım engelleri bulunan genç ve kadın çalışanların iş dünyasına rahatlıkla katılmasına sebep olan yarı zamanlı çalışma, çağrı odaklı çalışma, öngörülen süre zarfında çalışma ve geçici süreli çalışma vb. uygulamalara ağırlık vererek, esnek bir modül geliştirmek zorunda olmaktadır. Teminat içeren esnek eylemler iş dünyasına kazandırılarak, iş alanında teminat sağlayan baskın esnek yapıdaki iş koşullarına geçiş yapılması gereksinimi bulunmaktadır.

İstihdam sağlayıcılarla çalışanları bir araya getiren entegre ağlar ön planda tutularak, geçici niteliği taşıyan işsizlik düzeyinin minimize edilmesi konusunda çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. İŞKUR ve özel işgücü oluşturma tabanlı kurumlarla yasal mevzuatların gücüne destek verilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Özel işgücü oluşturma kurumlarının işe alım gücünün, sunduğu hizmet ağının ve özelliklerini yaygınlaştıracak ve kapsamı genişletecek alt yapısal tasarımların geliştirilerek, genç kuşak işsiz kesime değer katacak veri alışverişi eylemlerinin de önem taşıdığı bildirilmektedir.

Piyasalar kapsamındaki işgücünün gelişme konusundaki boşlukları, gelişimin piyasaya dair yaygınlaştırılmasını ön plana taşıdığı bilinmektedir. İş gücü kapsamının yükseltilmesi adına gelişim ve kalkınma eylemlerine istihdama dair destek sunulması birincil olarak piyasalar kapsamında saptanarak, yaygın stratejilerin dışında sektörü kapsayan stratejilerin uygulanmasını gerektirmektedir.

İşsizlik problemini minimize edecek ve iş gücü yaratabilecek olan metotlar kapsamında çalışma süresinin düşürülmesini öngören politikalar da yer almaktadır. Çalışanların haftalık süreçte göre alma süresinin bir miktar geriye çekilerek fazla mesai kapsamına farklı işgücü getirilmesi konusunda farklı bir işsizlik çözümü öngörülmektedir. Sanayileşmiş olarak görülen beş ülke kapsamında 1870 -1992 döneminde etkinlik, bireysel GSMH farklılığı ve görev alma sürelerinin kısaltılmasına dair potansiyelin arttığı ifade edilmektedir.

DİSK-AR aracılığı ile periyodik olarak aylık yayınlanan İstihdam ve İşsizlik Raporları doğrultusunda görevde kalma sürelerinin minimize edilme teşvikleri devam ettirilmektedir. Slogan olarak "Herksin çalışması için herkesin daha az çalışması" ifadesi kullanılan bu raporlarda haftalık periyodda 37,5 saat için fazla mesailer adına İş yasasında da öngörülen senede 270 saat optimum sürenin 90 saat olarak değişimi önerilmektedir (DİSK-AR, 2019:10).

SONUÇ

Türkiye bünyesinde genç işsizliğe dayalı problem, 1980'li dönemle birlikte uluslararası ve yerli mali yapıdaki vasıflardan dolayı etkin biçimde hissedilmektedir. 1960-1980 dönemi bağlamındaki ikameci stratejilerden dışa yönelik mali stratejilere gelmesiyle meydana gelen ani durumlar ve krizlerden dolayı, mali açıdan konjonktürel kısıtlamalar gençliği derinden etkilemektedir.

Türkiye için donanımlı gençlerin işsizlikle karşılaştığı, sön dönemlerde vasıflı eğitimli gençlere yönelik üst düzey işsizlik miktarı büyük problem teşkil etmektedir. Bu durum talep ve arz bakımından içerikleri barındırmaktadır. Arz bakımından iktisadi alanda vasıflı gençleri göz önünde bulundurularak iş kolu yaratılmazken, talep kısmında vasıflı gençlerin taşıdıkları yetilerin çalışma alanına elverişli olmadığı bilinmektedir. Özetle Türkiye kapsamında işgücü sektörünün ihtiyaçlarının giderilmesi adına eğitim mevzuatı ele alınarak mezun olup çalışma hayatına geçişte yeniliklerin yönetmeliklere ilave edilmesi gerekmektedir. Bu yönden etkin olmayan mesleğe dayalı eğitim sisteminin yapılandırılması beklenmektedir. İktisadi alanda yaratıcılık ve sosyal entegre sağlayan mesleğe dayalı eğitim, istihdam sektörü gereksinimlerine erişmesi adına teşvik içermektedir.

Genç işsizlikle geniş kapsamlı olarak işsizliğin tüm boyutları ile minimize edilmesi adına, bu alanda etkin bir başarı düzeyinin yakalanması, devamlılık içeren kapsama alınması, istihdam sektörü gereksinimlerine oranla tasarlanan, eğitim işgücü ilişkisinin sağlam temellere dayandığı, çalışma dünyası ve

eğitim sektörü kapsamındaki entegrasyon yetersizliğinin giderildiği, eğitim sektörü ve iş dünyasının karşılıklı bilgi aktarımında bulunabildikleri, mesleğe yönelik eğitim mevzuatının kapsamını genişleten stratejilerin önem kazandığı, insana dayalı sermaye düzeyinin yükseldiği, vasıflı istihdam sağlayabilecek bir eğitim programının geliştirilmesi gerekmektedir. İstihdam sağlayanların personele dair beklentileri ve genç işsiz kitlenin taşımış olduğu yetiler doğrultusunda ortaya çıkan açık, teknoloji ve fiziksel eğitim sürecinde ön planda tutularak, örgün sistemde geniş çaplı tamamlayıcı eğitim stratejilerinin yanında yaşam boyu öğrenme eğiliminin de kazandırılması gerekmektedir. Mesleğe dayalı eğitim çerçevesinde konunun saptanması ve uygulanacak olan eğitim metodunun tespit edilmesi evresinde işgücü yetiştirilmesini içeren en önemli etkenleri, şirket ve istihdam sağlayıcıların görüşleri ve katılımı doğrultusunda yürütülebilecek alan geliştirilmesi öngörülmektedir. İşsizlik sigorta fonuna aktarılan tüm birikimler işgücü oluşturma ve teşvik adına işsiz kesimin de beklentisine yönelik branş açılmasını ve kendi alanlarında kabiliyetlerinin geliştirilmesi adına emek harcanması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akhtar, S. ve Shahnaz, L. (2006). Understanding The Youth Unemployment Conundrum in Pakistan: A Macro-Micro Analysis. Indian Journal of Labour Economics, 49(2), 233-248.
2. Alkan, I. (2015). The Problematic Of Youth Unemployment In Turkey. In EY International Congress on Economics II (EYC2015), November 5-6, 2015, Ankara, Turkey (No. 32). Ekonomik Yaklasim Association.
3. Ayres, S. (2013). The high cost of youth unemployment. Washington: Center for American Progress.
4. Bell, D. ve Blanchflower, D. (2010). Youth unemployment: déjà vu?.
5. Bozdağlıoğlu, Y. "Türkiye'de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", [elektronik versiyon], Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2008, Sayı.20, ss. 45-65
6. Coenjaerts, C., Ernst, C., Fortuny, M., Rei, D., & Pilgrim, I. M. (2009). Youth employment. Promoting propoor growth: Employment, 119-131.
7. Çavdar, O. (2017). Gençlere Yönelik İş ve Meslek Danışmanlığı Hizmetleri, İŞKUR, İstihdamda 3i, sayı 23, s.70-71.
8. Çondur, F. ve Şimşir, N. C. (2017). Türkiye'de eğitim harcamaları, ekonomik büyüme ve genç işsizlik ilişkilerinin analizi. The Journal of International Scientific Researches, 2(6), 44-59.
9. Ercan, H. (2007). Youth employment in Turkey. International Labour Office.
10. Erdayı, A. U. (2009). Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye. Çalışma ve Toplum, 3, 133-162.
11. Görlich, D., Stepanok, I., & Al-Hussami, F. (2013). Youth unemployment in Europe and the world: Causes, consequences and solutions (No. 59). Kiel Policy Brief, IfW.
12. Güloğlu, T. (2005). The reality of informal employment in Turkey.
13. Halil Çivi, Kurumsal Yönleriyle İşsizlik Sorunu, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2, 1984, s.121.
14. Kemal Yıldırım ve Doğan Karaman, Makro Ekonomi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları, Eskişehir: Vakıf Yayınları, 2001, s.308.
15. Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye'de Kayıtdışı İstihdam ve Önlemeye Yönelik Stratejiler. Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences, 22(2).
16. Mehmet Gök, İşgücü Piyasası ve Klasikler, 1. Basım, Ankara: Roma Yayınları, 2004, s.294.
17. Murat, S. ve Şahin, L. (2011). Gençlerin İstihdamı/İşsizliği Bakımından Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi. Çalışma ve Toplum, 30, 93-135.
18. O'Higgins, N. (2001). Youth unemployment and employment policy: A global perspective.
19. Okur, A. (2015). Türkiye'de genç işsizliği ve nedenleri. Gazi Kitabevi.
20. Orhan Hançerlioğlu, Ekonomi Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1997, s.145.
21. Yıldız, E. (2016). İstihdamda ve Eğitimde Yer Almayan Gençlerin (NEET) Türkiye'deki Durumu ve Öneriler. İstihdamda 3İ Dergisi, Ağustos 2015-Ocak 2016

22. Yılmaz, T., Fidan, F., & Karataş, V. (2004). İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması. Sosyal Siyaset Konferansları, 48, 173.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(6)

Doç. Dr. Seher UÇKUN[7]; Öğr. Gör. Asiye YÜKSEL[8]; Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN[9]

TÜRKİYE'DEKİ ÖZEL GÜVENLİK ALANINDA YAPILAN LİSANS ÜSTÜ TEZLERİN ANALİZİ (2004-2020 YILLARI)

GRADUATE THESIS ANALYSIS OF THE PRIVATE SECURITY IN TURKEY (2004-2020 YEARS)

ÖZ

Araştırmanın amacı 5188 sayılı yasanın çıktığı 2004 yılından günümüze kadar özel güvenlik alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin çeşitli kategorilere göre incelenip bir durum değerlendirmesi yapmaktır. Bu amaçla tezler; yayınlandığı yıl, araştırma yöntemi, tezin türü, yapıldığı üniversite ve yapıldığı enstitü açısından değerlendirilmiştir. Betimsel bir literatür taraması ve veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi yapılmıştır.

Araştırmada, YÖK Ulusal tez merkezinde kayıtlı olan ve açık erişim izni verilen 61 lisans üstü tez incelenmiştir. Yapılan analizlerin sonucunda; en fazla yayın yüksek lisans düzeyinde ve en çok yayın 2019 yılında yapılmıştır. Kamu üniversitelerinde daha fazla tez yapıldığı ve tezlerin daha çok sosyal bilimler enstitülerinde yapıldığı görülmüştür. Ayrıca incelenen tezlerin nicel araştırma yapıldığı ve veri analizinde SPSS programının kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel güvenlik, yüksek lisans tezi, doktora tezi.

ABSTRACT

The aim of the research is to examine the master's and doctoral theses in the field of private security since 2004, when the law numbered 5188 was enacted, according to various categories and to make a situation assessment. Theses for this purpose; the year it was published was evaluated in terms of the research method, the type of the thesis, the university where it was made and the institute it was made. Document review was made as a descriptive literature review and data collection method.

In the research, 61 graduate theses registered in YÖK National Thesis Center and given open access permission were examined. As a result of the analysis made; the most publications were at the graduate level and the most in 2019. It has been observed that more theses are done in public universities and more in social sciences institutes. In addition, it was concluded that the analyzed theses were quantitatively researched and the SPSS program was used in data analysis.

Keywords: *Private security, master's thesis, doctoral dissertation.*

[7] Kocaeli Üniversitesi; Ulaştırma Yüksekokulu; ORCID: 0000-0002-7840-2363
[8] Kocaeli Üniversitesi; Hereke Ö.İ.U.MYO; ORCID: 0000-0003-0749-3576
[9] Kocaeli Üniversitesi; Hereke Ö.İ.U.MYO; ORCID: 0000-0002-0169-5401

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Türkiye'nin gündemine 2495 sayılı Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması hakkında kanunun 24 Temmuz 1981 yılında yürürlüğe girmesi ile giren özel güvenlik kavramı geçen zaman içinde sürekli büyüyen ve toplumsal yaşamın her alanında görülmeye başlanan bir sektör haline gelmiştir. 2495 sayılı yasanın gelişen toplumsal yaşama ve büyüyen sektöre yetmemeye başlaması ve uygulamada sorunlarla karşılaşılması nedeniyle 2004 yılında 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair kanun çıkartılmıştır.

Bu tarihten sonra özel güvenlik alanında üniversitelerde ön lisans programları açılmaya başlanmış ve halen bu sayı 33 ön lisans programına ulaşmıştır. Üniversitelerde program açılmasıyla birlikte alanla ilgili akademik çalışmalar (sempozyum, çalıştay, makale, kitap, lisans üstü tez çalışmaları gibi) yapılmaya başlanmıştır.

5188 sayılı yasa ile özel güvenlik sektörü yapısal olarak şekillenmeye başlamış ve eğitim kurumları, hizmet sağlayıcılar (Özel Güvenlik Şirketleri) , çalışanlar, sendikalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca özel güvenlik sektörü çalışanlarının özlük hakları, çalışma süreleri, yasal yetkileri ve sorumlulukları, görev alanları, eğitim şekli ve süreleri, kıyafetleri de bu yasayla belirlenmiştir. Dolasıyla Türkiye'de özel güvenlik sektörünün başlangıcı olarak 2004 yılı kabul edilmiştir. Dünya'da ki uygulamalara bakıldığında ülkemiz için çok yeni bir sektör olduğu görülmektedir. ABD. ve Avrupa Birliği ülkelerinde eski bir geçmişe sahip olan sektör hem çalışan sayısı, hem finansal büyüklük hem de görev alınan sahalar açısından çok ilerlemiş ve o ülkelerin sınırları dışına taşmıştır. Dünyadaki bazı çatışma bölgelerinde resmi orduların yerine özel güvenlik şirketlerinin görev aldığı kamuoyuna yansımış ve eleştiri konusu olmuştur.

YÖNTEM

Araştırma Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı; özel güvenlik yasası çıktıktan sonra özel güvenlik alanında yapılan lisans üstü tezlerin farklı değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmanın evrenini Türkiye 'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde yapılmış ve YÖK Ulusal tez merkezinde yer alan özel güvenlikle ilgili çalışmalar oluşturmaktadır. Örneklem ise 2004 yılında özel güvenlik yasasının çıkmasından sonraki 2004-2020 yılları arasındaki lisansüstü tezlerdir. Özel güvenlik konusunda yasadan önce 10 adet tez, yasadan sonra da 2020 yılına kadar 61 adet tez yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmada 5188 sayılı özel güvenlik yasasının çıkmasından yani 2004 yılından sonra yapılan lisans üstü tezler incelenmiştir.

Bu amaçla " özel güvenlik " konusunda yapılan tezlerin;

- Yayım yıllarına göre dağılımları nasıldır?
- Türlerine göre dağılımları nasıldır?
- Enstitülerine göre dağılımları nasıldır?
- Üniversite türlerine göre dağılımları nasıldır?
- Araştırma yöntemlerine göre dağılımları nasıldır?

alt amaçlarına yanıt aranmıştır.

Çalışmada nitel araştırma tekniği ve çalışma deseni olarak doküman incelemesi olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma, kavram, tema, genellemeler ve sınıflamalar yapılarak, araştırmacının bilgilerin içine derinlemesine girerek anlamı yakalama ve keşfetmeye çalıştığı, özel olarak amaca uygun ölçekler oluşturulduğu ve aynı zamanda farklı disiplinleri birleştiren bütüncül bir bakış açısına da sahiptir(Baltacı,2019:370). Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme, doküman ve söylev analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanılır. Çalışmada doküman incelemesi yapılmış olup, doküman incelemesi; tüm belgeleri (yazılı, internet ortamı), incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir(Kıral,2020:173).

YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından alınarak çalışmaya dahil edilen tezler tek tek incelenip, verilerin analizi belirlenen ölçütlere göre yapılmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırma Bulguların Analizi

Araştırmada belirlenen ana amaç ve alt amaçlara ilişkin elde edilen bulgular aşağıda tablolar hâlinde açıklanmıştır.

Tablo 1 Lisans üstü tezlerin yıllara göre dağılımı

Yıl	n	%
2006	6	9.84
2007	3	4.92
2008	2	3.28
2009	3	4.92
2010	8	13.11
2011	2	3.28
2012	1	1.64
2013	4	6.55
2014	3	4.92
2015	3	4.92
2016	3	4.92
2017	4	6.55
2018	5	8.20
2019	13	21.31
2020	1	1.64
Toplam	61	100

Tablo 1 incelendiğinde, özel güvenlik alanında en çok 2019 yılında 13 (%21.31) ve en az 2010, 2020 yıllarında bir tez (%1.64) yapıldığı görülmektedir. Yıllar bazında değerlendirildiğinde çalışmalarda artış olduğu gözlenmektedir.

Tablo 2 Tezlerin türlerine göre dağılımı

Tez Türü	n	%
Yüksek Lisans	54	88.52
Doktora	7	11.48
Toplam	61	100

Analiz sonucuna göre 61 tezin dağılımı yüksek lisans 54 (%88.52), doktora 7 (%11.48)olduğu tablo 2 gösterilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 3 Lisans üstü tezlerin enstitülere göre dağılımı

Enstitü	Y.lisans/Doktora	%
Sosyal Bilimler	37+6	70.50
Güvenlik Bilimleri	3+1	6.55
Adli Tıp Bilimleri	3	4.92
Sağlık Bilimleri	4	6.55
Fen Bilimleri	1	1.64
Savunma Bilimleri	3	4.92
Eğitim Bilimleri	2	3.28
Bağımlılık ve Adli Bilimler	1	1.64
Toplam	61	100

Araştırmada incelenen tezlerin enstitülerine göre dağılımında; sosyal bilimlerde yüksek lisans, doktora 43(%70.50) ve güvenlik bilimlerinde yüksek lisans, doktora 4 (%6.55)olduğu görülmektedir. Adli Tıp Bilimleri ve savunma bilimleri enstitüsünde 3 (%4.92) yüksek lisans, sağlık bilimleri enstitüsünde 4 (%6.55) yüksek lisans tezi yapıldığı tespit edilmiştir. Eğitim bilimleri 2 (%3.28), fen bilimleri ve bağımlılık ve adli bilimler 1 (%1.64) enstitüsünde yüksek lisans tezi yapıldığı görülmektedir.

Tablo 4 Lisans üstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı

Üniversite Türü	Yüksek Lisans /Doktora	%
Kamu	33+7	65.58
Vakıf	21	34.42
Toplam	61	100

Tablo 4 incelendiğinde, özel güvenlik alanında yapılan tezlerin büyük bir çoğunluğunun kamu üniversitelerinde 40 (%65.58) yapıldığı, özel üniversitelerde ise 21 (%34.42) tez konusu olarak çalışıldığı görülmektedir.

Tablo 5 Lisans üstü tezlerin araştırma yöntemine göre dağılımı

Araştırma Yöntemi	Yüksek lisans /Doktora	%
Nicel	37+2	63.93
Nitel	17+5	36.07
Toplam	61	100

Tablo 5 de lisans üstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı incelendiğinde nicel yöntemler yüksek lisans , doktora 39 (%63.93) ve nitel yöntemler yüksek lisans, doktora 22 (%36.07) kullanıldığı tespit edilmiştir.

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Araştırmada, 2004 yılında özel güvenlik kanunun çıkarılmasından itibaren günümüze kadar yapılan lisansüstü tezlerin yayınlandığı yıl, araştırma yöntemi, tezin türü, yapıldığı üniversite ve yapıldığı enstitü açısından değerlendirilmiştir.

İncelenen lisansüstü tezlerin en fazla 2019 yılında yapıldığı ve çalışmalarda özel güvenlik mevzuatının incelendiği, ayrıca özel güvenlik görevlilerinin mesleğe ilişkin yasal sorumlulukları, işle ilgili psikolojik ve sosyolojik boyutların incelendiği görülmüştür. Özel güvenlik alanında yapılan lisans üstü tezlerin en fazla

yüksek lisans düzeyinde yapıldığı ve kamu üniversitelerinde yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu süreç de yapılan tüm doktora tezlerinin kamu üniversitelerinde yapıldığı görülmüştür. Yapılan tezlerin enstitü açısından incelendiğinde ise en fazla sosyal bilimler enstitüsü tarafından yapıldığı görülmüştür. Araştırma yöntemi olarak lisans üstü tezlerde hem yüksek lisans hem de doktora tezlerinde en fazla nicel yöntemin tercih edildiği görülmüştür. Enstitülerin bu kadar farklı olması da henüz alanın tam olarak sosyal bilimler mi, fen bilimlerimi, sağlık bilimlerimi olduğu konusunda bir karışıklık olduğu ve yerine oturmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu durumunda YÖK tarafından ele alınarak bir düzenleme yapılması gereklidir.

Yapılan lisansüstü tez çalışmalarının sayısına bakıldığında yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca alanın kendi akademik personelini yetiştirmesi açısından doktora tez sayısının az olduğu ve alanı ileriye taşıyacak, kendi içerisinden yetişmiş akademik personel (Öğr.Gör., Öğ.Üyesi) açısından da umut verici olmadığı açıktır. Özel Güvenlik Ön Lisans Programlarında genellikle emekli veya ayrılmış emniyet personeli, emekli veya ayrılmış Silahlı Kuvvetler personelinden oluşan bir akademik kadro vardır. Bu durum alanın gelişmesi ve kendi içinden akademik personel yetişmesinin önünde bir engeldir.

KAYNAKÇA

1. Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388.
2. Kıral,B.(2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,15,170-189.
3. 2496 Sayılı Kanun
4. 5188 Sayılı Kanun
5. YÖK Ulusal Tez Merkezi

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(7)

Oğuzhan UZAR[10]; Doç. Dr. Kahraman BEHBUDOV[11]

HÜSEYİN CAVİD'İN SANATI, SİYASİ ve HUKUKİ DÜŞÜNCESİ ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER[12]

SOME OBSERVATIONS ON HUSEYIN CAVID'S ART, POLITICAL AND LEGAL THOUGHT

ÖZ

Genel olarak, 19. yüzyılın başları ve 20. yüzyılın sonu, Azerbaycan'ın sanat ve siyasi düşüncesinde ulusal uyanış, kendini ifade etme ve bağımsızlık sürecinde bir canlanma dönemidir. Azerbaycanlı entelektüeller, Kafkasya Türklerinin milli uyanışının lokomotifi olmuşlardır. Bu görüşü betimleyen en canlı figürlerden biri ünlü Azerbaycanlı şair Hüseyin Cavid'dir. Cavid'in Azerbaycan'ın edebi ortamındaki yerini belirlemek, yayıncılığını ve tarihi mirasını değerlendirmek, çağdaşı ile olan ilişkisini, şairin edebi kişiliği ve yaratıcılığı ile olan ilişkisini tanımlamaktır. Yaratıcı ilkelerin oluşumunda ve gelişiminde rolünü göstermek ve araştırmaya bilimsel yorumlar sunmaktır. Bu çalışma ile Hüseyin Cavid'in dönemi, hayatı, edebi ortamı, modernliği, siyasi ve hukuki görüşlerinin oluşum kaynağı ve başlangıç dönemini araştırmak amaçlanmıştır.

Huseyin Cavid'in siyasi ve hukuki görüşleri, insan hakları ve özgürlükleri konusundaki görüşlerinin bir parçasıdır. Her zaman halkının, ezilenlerin ve sömürülenlerin çıkarlarını savunmuş, sosyo-politik fikirleri, yayıncı makaleleri ve eserleri öncelikle halkın maddi ve manevi gelişimine adanmıştır. Bu çalışma ile farklı ortamların ve Cavid'in ahlaki evriminin, kendine özgü özelliklerinin karakteristiği; aile ortamı ve modernite ile çeşitli ilişkiler, bu ilişkilerin bir sonucu olarak sosyal ve edebi faaliyetlerin biçimi, içeriği ve özü; politik ve yasal görüşler; edebi miras ve bu mirasa yaklaşım, edebi mahkemeler ve araştırmalara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Cavid, Türkçülük-Turancılık, Sanatı, Siyasi-hukuki bakışı.

ABSTRACT

In general, the beginning of the 19th and the end of the 20th century is a period of revival in Azerbaijan's artistic and political thought in the process of national awakening, self-expression and independence. Azerbaijani intellectuals have been the engine of the national awakening of the Caucasian Turks. One of the most vivid figures depicting this view is the famous Azerbaijani poet Huseyin Cavid. To determine Cavid's place in Azerbaijan's literary environment, to evaluate his publishing and historical heritage, to define his relationship with his contemporary, the relationship with the literary personality and creativity of the poet. To show the role of creative principles in the formation and development and to provide scientific interpretations to research. With this study, it is aimed to investigate Hüseyin Cavid's period, life, literary environment, modernity, the origin and origin of his political and legal views.

Huseyin Cavid's political and legal views are part of his views on human rights and freedoms. He has always defended the interests of his people, the oppressed and the exploited, and his socio-political ideas, publisher articles and works are primarily devoted to the material and spiritual development of the people. With this study, the characteristics of different environments and Cavid's moral evolution, peculiar features; various relations with family environment and modernity, the form, content and essence of social and literary activities as a result of these relations; political and legal opinions; literary heritage and approach to this heritage, literary courts and researches are included.

Keywords: *Hüseyn Cavid, Turkism-Turanism, Art, Political-legal perspective.*

[10] Nahçıvan Devlet Universitesi Uluslararası İlişkiler ve Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü; E-posta: oguzhanuzar@hotmail.com
[11] Nahçıvan Devlet Universitesi Uluslararası İlişkiler ve Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü
[12] Bu çalışma, Oğuzhan UZAR'ın yüksek lisans tezinden özetlenmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Hüseyin Cavid, 24 Ekim 1882'de Azerbaycan'ın Nahçıvan şehri, Şahtahtı köyünde doğdu. Babası Hacı Molla Abdullah ve ağabeyi Şeyh Muhammet din adamı idiler. Hüseyin Cavid'i de kendileri gibi yetiştirmek istediler. Bu sebepten de ilköğrenimine Mollahane'de başladı. Ağabeyinden Arapça, Farsça ve dini ilimler öğrendi.Mollahane'deki dersler ilgisini çekmeyince, dini tahsili bırakıp 1894 yılında Nahçıvan'da "yeni usul" ders verilen Mekteb·i Terbiyye'ye kaydoldu. 1898 yılında, Fars ve Türk edebiyatlarına dair ilk bilgileri edindiği bu okuldan mezun oldu.Gözlerinde meydana gelen rahatsızlık nedeniyle, 1901 yılında babası tarafından, hem gözlerini tedavi ettirmesi, hem de dini tahsilini sürdürmesi için Tebriz'e gönderildi. Ancak babasının bu isteği Hüseyin Cavid'in tekrar dini eğitime dönmek istememesi nedeniyle gerçekleşmedi. Tedaviden sonra birkaç yıl Tebriz'de kalan Cavid, burada Farsça ve Arapça'sını ilerletmekten başka, klasik Şark edebiyatı ve felsefesiyle de meşgul oldu.Bir ara Nahçıvan'a dönerek öğretmenlik yapan Hüseyin Cavid, 1905 yılında yüksek öğrenim için İstanbul'a gitti. Burada idadinin (lise) sınavlarını verirken, Fransızca da öğrenmeye çalıştı. İdadiyi bitirdikten sonra aynı yıl İstanbul Darülfünunu Edebiyat Şubesi'ne girdi; 1909 yılında mezun oldu.İstanbul dönüşü, Nahçivan, Gence, Bakü, Tiflis ve Revan'da dil ve edebiyat muallimliği yaptı. Tiflis'te Rusça öğrendi. 1926 Bakü Türkoloji Kongresi'ne katıldı. Haziran 1926'da, Azerbaycan Sovyet Hükümeti, Hüseyin Cavid'i hem gözlerini tedavi ettirmesi, hem de Batı Edebiyatı'nı incelemesi için Berlin'e gönderdi.1930 yılından sonra rejime uygun eserler yazmadığı gerekçesiyle Azeri basınında çok sert hucumlara uğradı. 1932 yılında Yazarlar Birliği'ne kabul edildi ise de komünistlerin takibinden ve baskısından kurtulamadı. 1937 yılında tutuklandı.Uzun yıllar hangi tarihte, nerede öldüğü bilinmedi. Ancak 1983 yılında Azerbaycan Komünist Partisi'nin Hüseyin Cavid'in 100. Doğum Yıl dünümünü kutlama kararı almasından sonra, KGB'deki soruşturma dosyası açıklanınca 1941'de Sibirya'da, İrkutsk'ta öldüğü anlaşıldı.

Her sanatçının yaratıcı yolu, her şeyden önce, gerçek bir yaşam tarzıdır. Bu zor, onurlu yolun tüm detayları biyografilerinin, edebi ideolojinin ve sanat dünyasının temelini oluşturur. Sovyet döneminin edebi çalışmalarında, ideolojik ilkeler çoğunlukla yazarların ve şairlerin yaratıcı yolunun çalışmasına ve sunumuna dayanıyordu, birçok sanatçının biyografik gerçekler ve kesin eserler üzerinde sessiz olması, sessizce gerekli bazı bilgilerden geçmesi ve hayatlarının tek taraflı olarak çalışılması gerekiyordu. Ancak, temel biyografik gerçeklere ek olarak, ilk bakışta küçük, görünüşte basit olan detaylar sadece hayatın anlarıdır. Bu küçük ayrıntıları göz önünde bulundurmaksızın, yaşam boyu geniş bir konu yelpazesini tüm doğruluk ve netlikle incelemek mümkün değildir. Çünkü her sanatçının yaratıcılığı biyografisinin önemli bir parçası ve aynı zamanda edebi ideolojisinin bir ifadesidir. Romantik şair Abbas Sahath, aynı zamanda "bir danışman biyografisi" olduğunu söyledi. Bu anlamda filozof-şair ve oyun yazarı Hüseyin Cavid'in "otobiyografisi" ile gösterilen atmosferi, çağdaş ve eğitimli mollalar, M.T.Sıdgının Eğitim Okulu, Güney Azerbaycan'da "Talib" medresesi ve Türk yaşamının incelenmesi ile ilgilidir.[13]

Yapıtlarında, "atalarının yarattığı ulusal ve ahlaki değerler ile ilgili olarak, tarihi bir kökene bağlı olarak" benzersiz bir sanat tarzı seçen Cavid, yaşamı sorunları, insan kaderini, ulusal ve insani sorunları,vatanlarına ve daha fazlasına bağlılık duygusunu ifade ediyor. ve oluşturulan ulusal görüntüler [14]Çalışmalarında ulusal, tarihi ve politik değerleri sistematik olarak yansıtan yazarın yaşamı ve yaratıcılığının, çağdaş düşünce ışığında ve ulusal bağımsızlık bağlamında hala yeniden incelenmesi gerekmektedir. Türkçülük, Turancılık, tarihsel sanatsal görüş ve zamana dair görüşleri, edebi eleştiride yeniden incelenmeli ve çözümlenmelidir.

Uluslararası ilişkiler konusu hiçbir zaman Azerbaycan'lı düşünürlerin siyasi ve hukuki görüşmelerinin kapsamı dışında kalmadı. Sürekli yabancı işgalcilerin saldırısına uğrayan Azerbaycan toprakları irili ufaklı yıkıcı savaşlara sahne oldu. Azerbaycan halkının savaşlar neticesinde çektiği acılar, ülkenin ekonomik ve sosyo-politik felaketler karşısında yaşadığı tarihsel koşullar, düşünürlerimizin dikkatinden kaçmadı.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında büyük bir kültürel ve manevi yükselişe geçen ve milli olgunluk aşamasına giren Azerbaycan halkı, Bolşevik devriminden sonra milli-felsefi düşünce ve ideoloji düzeyinden kozmopolit senkretizme doğru inmeye başladı. Bir yandan kitle okuryazarlığı, bilimin, eğitimin

[13] (Hüseyn Cavid ve məktəb. Nahçıvan: "Ecemi" 2013, 144 s.)
[14] (Behbudov G (2011). Hüseyin Cavid'in siyasi ve hukuki toplantıları (Metodik yardımlar).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve sanatın gelişmesi, diğer yandan ulusal kimliğin her türlü tezahürünün ortadan kaldırılması ve tabii ki milli-felsefi düşüncenin engellenmesi bu dönemi karakterize eden başlıca olaylardı. [15] Yazarın Türkçülük-Turancılık üzerine çalışması,makalenin özü olmuşdur.

İnsanların özgürlük ve hürriyetinden yoksun bırakılmasında toplumdaki tüm adaletsizliklerin **ve** sıkıntıların sebebini gören düşünür, tam bir özgürlük olmadan sosyal ilerlemenin imkansız olduğunu gösterdi. Hüseyin Cavid gibi büyük bir düşünürün sosyal ideali, halkının özgürlüğü olduğu için, her zaman özgürlük fikrini destekledi.[16] O zamanlar bariz bir baskı olmadığı doğrudur, çünkü ideolojiler zaten kalıplaşmıştı ve yeni nesil, bilimsel yöntemler ve "bilimsel" gerekliliklerle özgürce ve yaratıcı bir şekilde düşünme fırsatından mahrum kalmıştı. İdeolojik ve metodolojik normlar, beyinler üzerinde o kadar derin bir iz bıraktı ki, bu normların ve standartların ötesine geçen herhangi bir özgür düşünce ve yargı, bilim dışı kabul edildi. Sosyalist gerçekçilik, edebiyatta romantizmin yerini çoktan almıştı ve edebi ve sanatsal yaratıcılığın kendisi büyük ölçüde çerçevelenmişti. Böyle bir durumda edebiyat eleştirisi alanlarında duygu, hayal gücü ve romantizm eğilimi açıkça zulüm gördü ve bilimden bir sapma olarak ifade edildi. Burada Cavid'in eserlerindeki kişilikler, toplumsal kargaşanın ortasında bireysel kimliğini kaybetmeyen orijinal bir "ben" dir. Bir bireyin tüm sorunları sosyal hayatından kaynaklanmaz. Cavid'in yarattığı imgeler, bireysel topluma fedakarlık eden toplantılara karşı kendi kimliklerini savunuyordu. Hele bir toplumun manevi ihtiyaçları geçmişten ve gelecekten izole edilmiş bir ideolojiden oluşuyorsa, o toplumun bireyleri kısmi, manevi bir ıssızlık sürecindedir. Aynı zamanda Cavid, içindeki insan figürleriyle ilgili sorunlarla ilgileniyor ve onlarla diyaloğa giriyordu. İnsanlar toplumdaki bir ideolojiye köleleştirildiğinde, Cavid insan hakkında yeni yorumlar yapardı. Kuşkusuz, Cavid'in rüyalarında ve düşüncelerinde bu "Sovyet tipi insanı" yaratmak isteyen "sosyalist-realistler" anlamak zorunda kaldılar. Çünkü bu ideoloji, doğuştan gelen insanları görme yeteneklerini ortadan kaldırmıştı. [17]

Yazarın anlattığı gibi olayı siyasi politik yönden ele alması makalede kaynak olarak kullanılması isabetli buluyorum.

Eski Doğu örneğini takiben, derin bir tarihsel yönelime sahip insan figürleri yaratan Cavid'i, sadece bir kişinin kendi zihnini ve ruhunu bir ideoloji zindanına hapsetmek suretiyle Pan-İslamcılık ile suçlamak mümkündür. Doğu'ya netlik getiren insanların bilgi ve duygularını günümüze taşımak, öğretilerini (metinlerini) manevi ihtiyaçlar açısından ifşa etmek, aydınlanmanın temellerini derin bir tarihe oturtmakdır. Gerçeği anlamadaki temel sorun, bilgisinin sanatla derinlemesine iç içe geçmiş olmasıdır. Bu nedenle doğu düşüncesinde varlık şaşkınlığı basit bilgilerle değil, sanat ve şiirde ifade edilmiştir. Bir gelenek haline gelmiştir. Burada varlık ve insan âleminde ortaya çıkan Doğu bilgisini ancak kendi tarzında anlamak mümkündür. Tüm içsel ve estetik ilişkiler bağlamında bu metinleri anlamak mümkün olabilir. Varoluşlarında bu yeteneğe sahip olmayanlar, ruhlarını dar ideolojiler dünyasına hapsetmeye daha meyillidir. Bu anlamda "sosyalizm-gerçekçilik" ideolojik bir zindan olarak ortaya çıktı. Cavid ve zamanın "sosyalist-realistleri" arasındaki anlaşmazlık, Cavid'in ruhunu bu zindana teslim etmeyi reddetmesiyle başladı. Bu nedenle Cavid, Eski Doğu'nun ileri gelenleriyle olan manevi ilişkisi nedeniyle kolayca pan-İslamcılık ile suçlandı. Ancak Cavid, "Hayyam", "Şeyh Sinan", "Amir Teymur" gibi eserler örneğinde zamanların kaynaşmasını başardı ve bu büyük insanlarla olmanın mümkün olduğunu gösterdi. Bunu sanat yoluyla yapabildi. Bugün eski metinleri anlayabilmek başlı başına bir sanattır. Bunun için zamanlar arasında duygusal bir ilişki kurulmalıdır. Ya da şu anda, Doğu'da yaygın olduğu gibi, tarih büyülüyor. Düşünceler eski günlerin gerisinde kaldı. Cavid ise sanatla anlatarak eskiyi şimdiki zamanla birleştirdi. Hayyam'ın varoluş karşısındaki şaşkınlığı ve insanın bencil olma eğilimi her çağın entelektüel ve duygusal gerekliliğidir. Şeyh Sinan'nın şüpheleri ve sonunda antropolojinin öğretilerden soyutlanması ve onu insan köyüne çevirmesi, insanlığın başlangıcından beri var olan ve gelecekte de var olmaya devam edecek bir düşüncedir. Bunları modern insanların anlayabilmesi için anlaşılır ama daha derin bir dille yazmak pan-İslamımız anlamında değildir ve olamaz. Çünkü bu görüntüler, zamanında İslam'ı sadece doktrin olarak sunanlara da karşı çıktı. Bunlar sadece Doğu'nun içeriği değil, aynı zamanda insanlık tarihinin açıklığıdır. Cavid'in kendisi Hayyam ve Şeyh Sanan gibi dini mezheplere hitap

[15] (Karayev Y. Azerbaycan edebiyatı XIX-XX yüz yıllıklar. Bakı, 2002. 340 s.)
[16] (Cabbarlı N. Mühacirət və XX asır Azərbaycan edəbiyyatı məsələləri. Bakı, 2015, 56 s.)
[17] (Hüseyn Cavid. Eserleri. Beş cilddə. I cild. Bakı, 2005, 256 s.)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

etmedi, insana hitap ediyor,Bu kişi "Şeyh Sanan" gibi zor ve şüpheli yollardan geçebilir. Çünkü şüphe imana aykırı değildir, imana karşı çaresizliktir. Cavid bu fikri özellikle Şeyh Sanan'da detaylı olarak anlattı. Cavid'in çalışmalarındaki insan özgürlüğünün büyüklüğü, inanç özgürlüğünü doğurur. **Hans-Georg Gadamer'e** (yorumbilgisine yaptığı katılarla bilinen ünlü Alman felsefeci) göre Cavid, insanı "aktif tarihsel bilinç" bağlamında ele geçirdi. Tarih boyunca özgürlük arayışı içinde hareket eden insan bilinci, Cavid'in çalışmalarında kendi maceralarını takip etmektedir. Cavid'in çalışmasında tarihsellik, tarihe karşı bir protesto olarak ortaya çıkıyordu. Çünkü Cavid'in tarihten günümüze getirdiği kopyalar da kendi zamanında yıkıcı ve protesto ediciydi. İnsanların özgürlüğünü kısıtlayan hatalı inançlara, geleneklere ve politikalara karşı çıktılar. Cavid, protestolarını ve ayaklanmalarını daha olgun ve kapsamlı bir şekilde ifade ediyor:

Bu durumda, "sosyalist-realistler" neden Cavid'in pan-İslamizm ideolojisine ait olduğunu iddia ettiler? Bunun dört olası nedeni vardır:

1. Sosyalist-realistler, Cavid tarafından tanımlanan tarihsel figürlerin metinleriyle veya Cavid'in kendi eserleriyle içsel bir ilişki kuramadılar;
2. Cavid okumanın bir yolu ve tadı var. Cavid'i bu şekilde veya herhangi bir ciddi şekilde okumadılar;
3. Cavid'in çalışmalarına karşı önyargılıydılar;
4. Cavid dehası karşısında bir aşağılık kompleksi hissetmek, hakaret ve inkar ile yaklaşmak[18]

Bunu Vurgun'un Cavid'i suçlayan şiirinde daha net görüyoruz. 16 Haziran 1937'de Vurgun, bir edebiyat gazetesinde Huseyn Cavid'i ölüme gönderen bir şiir yazdı. Bu şiirin en keskin ayetleri şöyledir:

Ey büyük günlerin adına iftira atan, vatanına ve insanlarına ihanet eden şarlatan! "Güzelliğe aşığım" demedin mi? Hayatında hiç iyi bir şey yapmadı. Milliyetçiler onun adına "Büyük sanatçı" dediler. Hadi öğrenelim, sanatın var mı? Bir "Azerbaycan şairi" olsanız bile padişahların ve şahların göğüslerini yala. Senin pis arzularının tozuna gömüldü ve yaratılışından önce öldü.[19] Ahlaksız sosyalist-realistlerin acımasız ve haksız saldırılarına Cevid şu ayetlerle cevap vermiş gibiydi:

Bilincin zirvesinde insan kendini dört duvar arasında sıkışmış olarak görür: tarih, varlık, toplum ve kendisi. Tarihten bahsetmişken, insanlar ve gelenekler tartışılır. Felsefe, varlıktan bahsettiğimizde ortaya çıkar. Topluma gelince, siyaset bir kelime meselesidir. Kendimizi anlarken şiir dünyasına giriyoruz. Cavid'in çalışmasını düşündüğümüzde, bu ihtiyaçların dördünü de bir bütün olarak görüyoruz. Kısacası, Cavid'in çalışmalarının ontolojik bir derinliği var .

Öte yandan "sosyalist-realistler", bu dört faktörden yalnızca birini değerlendirdiler. Aynı zamanda "toplum ve siyaset" alanıydı. Diğer üç adım ciddiye alınmadı.

"Sosyalist-realistler" tarafından idealize edilen dünya Sovyetlerdi ve Cavid'in idealleştirdiği ruhani dünya Turan'dı. Sovyet dünyasının öncü ve yaratıcı milleti Rus, Turan dünyasının yaratıcı ve öncü milleti de Türk milletiydi. Cavid, "sosyalist-realistlerin" medenileştirmek istediği Sovyet dünyasına karşı Turan dünyasının medeniyetini savunuyor:

"Turan kılıçtan daha büyük bir güçtür, Sadece kültür, kültür, kültür"[20].

Turan coğrafyası Sovyet coğrafyasına karşı. Türk milletinin tarihi misyonu, Rus milletinin tarihi bir görevi olduğu iddiasına karşı ileri sürüldü. Cavid'in dünyasında, Cavid'in işinde Turan fiziksel bir mesafe ve dar görüşlü bir bölgeselci değil. Turan manevi, duygusal, düşünceli bir yer ve Turanlı özgür düşünen bir birey. Bu alanda önde gelen millet Türk milletidir ya da öyle olmalıdır. Bu yerin lider milleti, dünyada barış, eşitlik ve toplumsal eşitlik için sürekli düşünmeli ve çabalamalıdır.

Bu nedenle Turanlı'nın Cavid'in çalışmalarındaki etik anlayışı evrenseldir. Turanlı kimse bir bölge, ülke ya da kıtanın ahlaki anlayışıyla yaşamaz. Evrensel ahlak anlayışıyla yaşamak zorundadır. Tek bir inanca ait değildir, tüm inançlara eşit muamele edilmelidir. Sosyalist-realistler bu görevi Rus ulusuna bıraktılar. Bu nedenle sosyalist-realistler, Rusya-Sovyet alanın-da Azerbaycan mutlu görmelerine rağmen, Cavid Turan uzayında Azerbaycan'ın mutluluğunu arıyor ve arıyor.

---

[18] (Hüseynzadə E. Siyaseti-füruset. Kırmızı Karanlıklar içində yaşıl işıklar. Bakı, 1996, 17 s.)
[19] (Hüseyn Cavid. Eserleri. Beş cildde. IV cild. Bakı, 2005, 256 s.)
[20] (Hüseynzadə E. Kırmızı karanlıklar içində yaşıl işıqlar. Bakı, 1996, 103 s.)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Cavid'in işindeki yerlere anlam veren aşktır. Sevgisiz tüm yerler cehennemdir. Şemsi-Tebriz, Fuzuli, Attar gibi büyüklerin aşk tecrübesi Cavid için çok önemliydi. Yaratıcı bir okul aramak yerine, Cavid aşkı arıyor ve ruhunu yönlendiren tek şey aşk. Cavid'in işi aşka dayanıyor:

Sevgiden başka bir şey varsa, evet, Tövbe, binlerce tövbe, nefret ettim.[21]

Orta Çağ'da Cavid'i pan-İslamcılık yapmakla suçlayanlar yanılıyor. Cavid'in İslam tarihini eleştirdiğini bilmiyorlardı. Çünkü Cavid mantıklı olmayan hiçbir inancı kabul etmedi. Bununla birlikte, Cavid'deki "biz" (zihin) yalnızca teknik ve maddi bir zihin değildi. Cavid'in üzerinde durduğu ve savunduğu "zihin" varoluşun özüdür. Bu nedenle Cavid'in zihninde modernitenin ışığında antik çağın ışığı dökülüyor. Pek çok bilgin gibi Cavid de Peygamber'in tahta çıkışını manevi bir yükselme olarak tanımlar.

Cavid'in "Peygamber" ini eleştiren "sosyalist-realistler", Cavid'i asla anlamadılar. Bu konuya odaklanmak istiyorum. Cavid'in "Peygamber" adlı eseri, tarihi bir dönemi kendisine yabancı olan modern bir dönemin boyutlarıyla değerlendirmeye çalışan bir eserdir. Köyü inşa etme ve tarihi planda gösterme bilinci. Bu, bilinçliliğin aşkın evrene erişimidir. Günümüzün isteklerine göre zamanın ufkunu birleştiren, günümüzde kullanılabilecek estetik ve sanatsal derinliğe sahip bilgi bir eğilimdir. Peygamber ile birlikte Cavid, ruh ve iman bilgisi için estetik derinliğe sahip bir yöntem geliştirdi. Bir yandan Sovyet tabuları ve yasakları yıkılıyor, Sovyetlerin yasakladığı islami değerler Peygamber Efendimiz'de açıkça anlatılıyor, öte yandan Peygamber bugün bize güzellik felsefesinden bahsediyordu.

"Güzelin içinde güzel bir ruh arıyorum ve Ruh'u sevenlerin çirkin olduğunu düşünüyorum. Bir sanatçı tarafından yapılmış güzel bir plaket, Büyülenmiş olsaydım çok güzel olurdu. Allah aşkında yanan hakikatin ışığı senin içinde değil, durma, uzaklaş Bu doğru. Dışarıda iyi olsan da içten kötüsün. Bu güzellikle çirkinsin "

Peygamberin kendi dünyasındaki öğretilerine ve inançlarına karşı çıkar. Çünkü gerçeği anlamak için sürekli yanılgılar yaratılmış gibi. Peygamber, yapay mutluluk sisleri içinde 1400 yıl hapis yattı. Peygamberimiz (as) "Ben senin gibi bir insanım" demek yerine, onu sosyal hayatın ötesine taşıdılar ve onu dokunulmaz, ulaşılmaz bir varlık haline getirdiler. Ancak Cavid'in tarif ettiği "peygamber" gerçek hayatta güvendiği bir arkadaş olarak hissedilir.

Bütün bunlar sadece basit tarihsel bilgilerle değil, aynı zamanda sanatsal bir şekilde de yapılır. Yani hayatta gereksiz bilgi olmak yerine duygularımızı olgunlaştıran, etik anlayışımızı derinleştiren, onları hayatın boyutlarına dönüştüren, davranışlarımızı düzenleyen yaşayan bilgilerdir. Böylece Cavid, tarihsel bilgi ve olguların doğasını keşfetmek için etik derinliğe sahip bir estetik sanat yöntemi geliştirdi. [22]

Cavid'in sanat dilinde tanımladığı bu yönteme dayanarak felsefe, "Modern yorumbilim" adı altında kapsamlı bilgi geliştirmiş ve kalay (manevi) bilgi alanında insanları aydınlatmaya çalışmıştır.

Cavid'in The Prophet (peygamber) adlı eserinde eski metinlerde "cennet" ve "cehennem" gibi kavramlar yeniden değerlendirilir. Pek çok kavram bu dünyadaki yaşam türleri olarak tanımlanmaktadır. "Bilgi" ve "adalet" birlikte gerçek bir sosyal yaşam biçimini (cennet) oluştururken, yoklukları zor bir yaşam biçimini (cehennem) ortaya çıkarır. Olumlu olan her şey yalnızca bilgi (kitap) ve ortak toplumsal gücün ve hukukun koruyucusu olan iradenin sembolü olan "kılıç" ile sağlanır:

"Bu kılıç ve bu anlamlı kitap sizin için yeterli, başka bir adres değil. Bu kılıç zulmün izlerini silecek, Bu kitap elin gözlerini açacak. Hakikat, vatan, zevk, saadet, cennet, kılıcın gölgesinde, evet "[23]

Cavid, yaşamı boyunca tarihi zamanların anlamlarını harmanladı ve yaşadığı her zaman için doğru bilgiler verdiği için ölümsüz oldu.

Huseyin Cavid, toplumun gelişmesine, insan hakları mücadelesine, insan haklarının gerçekleşmesindeki manevi faktöre, bilim ve eğitimin halk tarafından kazanılmasına büyük önem vermiştir. Okulların az olduğu böyle bir durumda şair, insanları bilime ve aydınlanmaya teşvik etmek için özel şiirler ve yayıncı yazılar ile basında yer almış, eğitimin faydalarından bahsetmiş, insanları ilerlemeye çağırmış, uykudan uyanmaya, zihinlerini ve zamanının diğer aydınlarını aydınlatmaya çalışmıştır.

---

[21] (Hüseynzade E. Türklər kimdir və kimden ibaretdir. Bakı, 1997, 69 s.)
[22] (İsgendər A. Esrin şairi yahud peygəmber şairi. Bakı, 2007, 33 s.)
[23] (Mehdiyev R. Azerbaycan da siyasət: dünen, bu gün, sabah.// "Azerbaycan" gazetesi, 9-10 yanvar 2002-ci il.)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Dönemin milli aydınları, ulusal öz-bilinçliliğin, milli bilincin ve milli duygunun yükselişinin Azerbaycan halkının modern dünya düzeninde haklı yerlerini almasının temel şartlarından biri olduğunun farkındaydı. Bu bağlamda, milliyetçilik ve devletçilik fikirlerinin yanı sıra, Omar Faig Nemanzadeh ve Mehmet Emin Rasulzadeh'in demokrasi ve Azerbaycan'izm fikirleri de etkili oldu. Yüzyılın başında, ünlü çizgi film "Molla Nasreddin" sembolikti.

Burada azərbaycanlını yere yıkıp onun "axı, menim doğma ana dilim var" feryatlarına aldırmadan koymadan ağzına bir yandan Arap dili, o biri yandan Fars dili, üçüncü bir taraftan ise Rus dili düşürmeye çalışanların ifşa edilmesi azerbaycançılıq fikri açısından öğretici ve düşündürücü idi.

O zamanlar milli zihniyetimiz, **İsmail Bey Gaspyrali, Ali bey Hüseyin-zade, Yusif Akçuraoğlu, Ahmed bey Agayev ve Ziya Gökalp** gibi, Türk dünyasının önde gelen düşünürlerinin Türk dünyasının görüşlerinden etkilenmiştir. İlk aşamaya yönelik objektif bir itiraz ile, Azerbaycan'ın ulusal bağımsızlığı konusunu tüm Türkiye özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olarak öne sürdüler. O zamanki bağımsızlık fikirleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu **Mustafa Kemal Atatürk'ün** sözleriyle nitelendirildi: **"Hangi yaşam koşulları olursa olsun, bağımsızlığını yitiren her millet uygar insanlığın gözünde bir hizmetkardan başka bir şey değildir. iki el halka vermez. Özgürlük kanla elde edilir."**[24]

Azerbaycan ideolojisinin bir ideolojiye dönüştürülmesi sürecinde, hem genel (İslami) hem de Türk (Turan-Türk) evrelerinin 20. yüzyıldan bu yana kademeli olarak yaşandığı hatırlatılmamalıdır. Bir akmaya dönüşmeye başladı ve ancak bundan sonra Azerbaycan ulusal devletliği yarattı.

20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının en önde gelen temsilcilerinden biri - romantik bir şair ve oyun yazarı, zengin bir hümanist geleneğe sahip ve dünya edebiyatının ayrılmaz bir parçası olan filozof Hüseyin Cavid'in çalışmalarını hala Nahçıvan'da lisedeyken tanıyan Haydar Aliyevdir. Dönemin rejimine uygun eserler yazmadığı için 1937'de önce tutuklandı daha sonra Uzak doğu'ya sürüldü. 1941 yılında İrkutsk'un Tayşet şehri Şevçenko köyünde öldü. Ölüm sebebi olarak ayak donmasına bağlı sepsis ve kalp durması gösterilmiştir. Doğumunun 100. yılında Haydar Aliyev tarafından naaşı Sibirya'dan Nahçıvan'a getirtilmiş ve adına anıt mezar dikilmiştir. Şüphesiz ki, bu yüksek devletli belgenin asıl yazarı ve ilham verici yanı sıra bazı klasik Azerbaycan edebiyatı temsilcilerinin aldığı kararlar ile literatürünü, tarihini iyi bilinen bir bilim adamı olduğunu anlayan Haydar Aliyev'dir.[25]

Tartışma ve Sonuç

Bu alandaki araştırmalar genel olarak gelişmekte, bilgi materyalleri ve yüzeysel yaklaşımlar hâkimdir. Özellikle "tez türü" farklı bir amaca hizmet ettiğinden, gençlik çalışmalarının yüzleşmesine yol açar. Tabii ki, genişleme de bilimin en önemli koşullarından biridir. Bu yüzden ayrıntılara girmek, Cavid'in sanat dünyasında her köşeyi ve açıyı aydınlatmak da yapılması gereken bir şey. Bununla birlikte, fikirlerin dünyasıyla ilgisi yoktur. Bu tür çalışmalar niteliklerine ve seviyelerine göre farklılaştırılmalıdır.

Bu noktada, bilimsel bir yaklaşımla felsefi bir yaklaşım arasındaki fark ortaya çıkıyor. Görünüşe göre, konuya felsefi bir bakış açısıyla yaklaşmak için, ayrıntıların ötesine geçmek ve olay bağlamında fikirlerin ve fikirlerin bağlamını ve dünyasını düşünmek gerekir.

Bu nedenle, Cavid'in Azerbaycan'ın konuşma ve düşüncelerinin büyük ustaları tarafından sıkça değinilen yaratıcılığı, kimsenin bilimsel bir isim alması, yıldönümü dalgası üzerinde konferanslar düzenlemesi ve kitaplar yayınlaması için bir araç olarak kullanılamaz. Bu alanda filozofların ve edebi eleştirmenlerin en üst düzeyde konsolidasyonu gerekmektedir.

Öte yandan, felsefe ve edebiyat alanında çalışanlar ve ilgili endekslere tez belgeleri yazanlar, diğer cephenin insanlarından habersiz gibi davranırlar. Aynı edebi ve sanatsal eseri inceleyen edebiyat eleştirmenleri, filozoflara analizlerinde değinmiyor. Felsefi çalışmalar yapan bazı araştırmacıların, bazen edebiyat eleştirisinde belirli bir araştırmaya ihtiyaç duymamış gibi davrandıkları anlaşılıyor çünkü konunun felsefi bağlamındalar.

[24] (Güntay C. Hüseyin Cavidin tesvir etdiği Atatürk. Bakı, 2012, 88 s.)
[25] Veliyeva S. Milli dövlətçilik herekatının yükselişi və halk cümhuriyyəti devrinde Azerbaycançılık iddeası. Bakı, 2003, 128 s.

Bununla birlikte, büyük edebiyat bilimcilerinin edebi-eleştirel mirasında, felsefi meselelerin incelenmesi yaygındır. Günümüzde feminizm, filozofun veya edebiyat eleştirmeninin farkında olduğu felsefi veya estetik klişeler tarafından haklı çıkarılan bir durum gibi görünmemektedir. Yeni başvuru sahipleri ve tez yazarlarından, araştırmalarını öncelikle klasik araştırmalara dayandırmaları gerekir;

Azerbaycan sadece devletliğini korumakla kalmadı aynı zamanda ahlaki ve kültürel bozulmalarını da engelledi ve şüphesiz ki biri şüpheli olan ulusal-kültürel imajı, klasik ve kültürel değerleri geri getirdi.

Türk dünyası tarihinde 'Hüseyin Cavid' gibi yazarların var oluşu Türkçülük-turancılık, siyasi, politik, hukuk alanında yapmış olduğum bu çalışma yetmez ama bir çok çalışmaya örnek olacağını ve yazar kavramını daha geniş alana yayılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Bu çalışma, Oğuzhan UZAR'ın yüksek lisans tezinden özetlenmişdir**.**
2. Nahçıvan Devlet Universitesi Hukuk Fakültesi; Doktora (5606-01-Devlet Hukuk Nazeriyyesi ve Tarihi ,Hukuk ve Devlet Hakkında Alimler Tarihi)
3. Hüseyn Cavid ve məktəb. Nahçıvan: "Ecemi" 2013, 144 s.
4. (Behbudov G (2011). Hüseyin Cavid'in siyasi ve hukuki toplantıları (Metodik yardımlar). . (tarih yok).
5. (Karayev Y. Azerbaycan edebiyatı XIX-XX yüz yıllıklar. Bakı, 2002. 340 s.). (tarih yok).
6. Cabbarlı N. Mühacirət və XX asır Azərbaycan edəbiyyatı məsələləri. Bakı, 2015, 56 s. (tarih yok).
7. Hüseyn Cavid. Eserleri. Beş cilddə. I cild. Bakı, 2005, 256 s. (tarih yok).
8. Hüseynzadə E. Siyaseti-füruset. Kırmızı Karanlıklar içində yaşıl işıklar. Bakı, 1996, 17 s. (tarih yok
9. Hüseyn Cavid. Eserleri. Beş cildde. IV cild. Bakı, 2005, 256 s.
10. Hüseynzadə E. Kırmızı karanlıklar içində yaşıl işıqlar. Bakı, 1996, 103 s.
11. Hüseynzade E. Türklər kimdir və kimden ibaretdir. Bakı, 1997, 69 s.
12. İsgendər A. Esrin şairi yahud peygəmber şairi. Bakı, 2007, 33 s.
13. Mehdiyev R. Azerbaycan da siyasət: dünen, bu gün, sabah.// "Azerbaycan" gazetesi, 9-10 yanvar 2002-ci il.
14. [1] (Güntay C. Hüseyin Cavidin tesvir etdiği Atatürk. Bakı, 2012, 88 s.)
15. Veliyeva S. Azerbayançılık milli ideolojiya ve edebi-estetik telim kimi. Meselənin koyuluşuna dair. Bakı, 2002, 56 s.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(8)

Öğr. Gör. Taghi SALAHSHOUR HASAN KOHAL[26]
GREGORYEN KIPÇAK TÜRKÇESİNDEKİ TUSNAX SÖZÜ ÜZERİNE
ABOUT THE TUSNAX WORD IN GREGORIAN KIPCHAK TURKISH

ÖZ

Gregoryen Kıpçak toplumu, bugünkü Ukrayna topraklarında yaşamıştır. Çalışmada, 1519-1699 yılları arasında Gregoryen Kıpçaklar tarafından yazılmış hukuk belgelerinde geçen *tusnax* sözü ele alınacaktır. Bu kapsamda Töre Bitik (kanun kitabı) ve mahkeme tutanakları incelenecektir. Söz konusu sözcük bir hukuk terimi olup ve *rehin* anlamına gelmektedir. Bu kapsamda *Tusnak* teriminin kökeni, anlamı, tarihî ve Çağdaş Türk lehçelerindeki durumu ele alınacaktır.

Gregoryen Türkçesinde kullanılan bu terimin tarihi ve çağdaş Türk lehçelerindeki izlerini takip ederek, Türk hukuk anlayışı ve hukuk dil bilincinin yansımaları ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gregoryen Kıpçak Türkçesi, tusnax sözü, tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri.
JEL Kodu: Z00.

ABSTRACT

Gregorian Kipchak society lived in today's Ukraine. In the study, the mention of tusnax in legal documents written by Gregorian Kipchaks between 1519-1699 will be discussed. In this context, Töre Bitik / law book and court proceedings will be examined. The word in question is a legal term and means pledge. The origin, meaning, historical and contemporary status of the term Tusnak will be discussed.

We will follow the traces of this term used in Gregorian Turkish in historical and contemporary Turkish dialects. The reflections of Turkish legal understanding and legal language awareness will be revealed.

Keywords: *Gregorian Kipchak Turkish, tusnax word, historical and contemporary Turkish dialects*
JEL Code: *Z00.*

[26] Öğretim Görevlisi, Ardahan Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Türkiye/Ardahan, E-posta: tagish@ardahan.edu.tr, ORCID:0000-0001-8016-3456

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Ukrayna'da Ermeni alfabesi ile oluşturulan Kıpçakça eserler, XVI-XVII. yüzyıla ait Kıpçak yazı dilinin önemli örneklerindendir. Çeşitli konuları içeren bu eserlerin en değerli belgesi "Töre Bitiği" olarak kabul edilir. Zira günümüzde Kıpçak dilinin bilinen ilk geniş hukuk belgesidir. "Töre Bitiği" bir kanunlar toplusu kitabıdır. Kanun ise devletçilik geleneği ve kanun idareciliği geleneğinin var olduğu anlamına gelmektedir. Temeli, XII. yüzyıla dayanan bu yasalar toplusu, XVI. yüzyılın başlarında bir kurultayda, Polonya kralı Zigmunt'un onayına sunulmasıyla mahkemelerde yürürlüğe girmiştir. Hukuki eylemlerin düzenlenmesinde hukuk ve mahkeme tutanaklarının da tutulmasını sağlamıştır. Yaklaşık iki yüzyıl boyunca batı Ukrayna'da Gregoryen topluluğunca yürütülen bu kanunlar toplusu ve tutulan mahkeme tutanakları araştırılacak öneme sahip hukuk ve dil belgeleridir.

Bu makalede, 2002-2003 yıllarında Garkavets tarafından yayınlanan belgelerde geçen *tusnax* sözü incelenmiş ve sözcüğün bu belgelerde 194 kez geçtiği tesbit edilmiştir. Bu da bahsi geçen hukuki eylemin Gregoryen Kıpçaklar arasında gündelik sorunların giderilmesindeki yerini göstermektedir. Bu terimin belgelerde geçtiği birkaç örnek cümle:

Törä bilä buyrux etkändir da tıygandır, ki xol tiyirmäniñ tusnax xoymagaylar (Töre böyle buyurmuş ki el değirmeninin rehin verilmesi yasaktır.).

Tusnax xoygan işni igi baxmax keräk, ki tas bolmagay, a dağın artıxsı törä buyurıyır, ki aslam almagay. (Rehin veren dikkatli davranmalıdır ki rehin malı kaybolmasın ve ayrıyeten töre rehin üzerinden kazanç elde etmeyi yasaklamıştır.).

Dağı da sbg sunduxta bolsa da xaysı xardaş albo özge kişi obıcy (özel)potrebovat (talep eder) etkäy sunduxtan sbg, na tusnaxsız berilmäy, tek tusnax üsne. (Ve eğer akça/sbidag sandıkta olsa herhangi bir kardeş ya başka bir şahıs sandıktan özel taleple alabilir akçayı, ancak rehinsiz verilmez, yalnız rehin üzerine verilir.)

Eski Metinlerde Tusnax Sözü

Söz konusu terim, Eski Türkçe ve Uygurca dönemi belgelerinde tesbit edilememiştir. Ancak Orta Türkçe döneminden kalma belgelerde bu terimi ve anlamını çağrıştıran *tutuġ, tutḳuġ, tutuk* biçimlerinde geçtiği görülmektedir. Ahmet Caferoğlu, "Uygurlarda Hukuk ve Maliye Istılahları" makalesinde bu sözcükleri vermiş, metinlerdeki anlamının *rehin* olduğunu belirtmiştir. (Caferoğlu, 1934, s. 17)

Caferoğlu, Uygur vesikalarındaki hukuki anlamına ek olarak Kaşgarlı Mahmut'un terimi *tutuġ* biçinde telaffuz ettiğini ve sözün Arapça karşılığını الرحن و الاخذ terimleri ile vererek terimin *rehn* anlamına geldiğini kanıtmala yoluna gitmiştir. (Caferoğlu, 1934, s. 18). Lakin burada الرحن والأخذ biçiminde verilen sözler الرهن والأخذ biçiminde olmalıydı. الرحن sözü Arapça'da merhamet ve şefkat anlamında ve الرهن sözü ise *rehin (tutuġ)* manasındadır. Hülya Kasapoğlu ise, Caferoğlu'nun bu terimden kastettiği anlamın aslında *rehine* olduğunu belirtmiştir. (Kasapoğlu, 2009, s. 168). Ancak Arap dilinin kurallarına göre رهينة sözü رهن sözünün dişil şekli olsa da günümüz Türkçesinde "Bir anlaşma, sözleşme veya isteğin yerine getirilmesini sağlamak için güvence olarak ele geçirilen kimse, tutak." anlamında kullanılmaktadır. *Rehine* terimi önceden kişi veya kişilerin birileri tarafından yakalanıp, derdest edilerek, serbest bırakılmaları karşılığında fidye istenen bir eylem için kullanılan terimdir. Lakin söz konusu Uygur belgeleri bu tarzda bir eylemi değil, sözleşmeye dayalı bir hukuki fiili içermektedir. Yani *rehine* sözündeki gibi bir mecburiyet durumunu değil tam tersine kendi isteği ile yapılan bir anlaşma sonundaki hukuki durumunun adı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kutadgu Bilig'te geçen tutuġ (توتوغ) sözü R. R. Arat, tarafından hem *esir* hem de *rehin* anlamlarında verilmiştir. Ayrıca Arat, çalışmasında aynı sayfada *esir* anlamı taşıyan *tutġun* (توتغون) sözcüğünü de vermiştir. (Arat, C III, , 1979, s. 477).

هوى قا بولو بيرسا توتغون بولور ات اوز ارزو بولسا مينى قول قيلور

(Kutadgu Bilig, B s. 246)

Hava'ḳa bolu birse tutġun bolur et öz arzu bulsa mini ḳul ḳılur

(Arat, C. I, 1979, s. 338)

Bu beyitte geçen *tutġun* sözü bolu/bulu sözü ile eşanlamlıdır ve esir anlamındadır. Zira sözcük DLT'de *bulna-* (fiil) ve *bulun* (isim) biçimlerinde geçmiştir. (DLT, C III, s. 302, C I, s. 60).

Kasapoğlu'nun istinat ettiği,

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

قيليج ليغ كور ار كوموش كا توتوغ يوميتمش ساو التون قيليج قا يلوغ
(ḳılıclıġ kür er kümüşke tutuġ yumıtmış sav altun ḳılıcḳa yuluġ)
اولوغلار قوت اول كور تيلاسا قوتوغ تبونغيل تبوغقا ترور قوت توتوغ (قموغ)
(uluğlar kut ol, kör tilese kutuğ tabunġıl, tabuġḳa turur ḳut ṭutuġ)

(Kasapoğlu 2009, s. 167) bu beyitlerdeki *ṭutuġ* sözü Arap dilinde مرتهن ve مرهون (Rehin verilmiş ve boynuna borç konulmuş) sözlerinin karşılığıdır.

Ayrıca Kaşgarlı Mahmut, Araplara Türkçe öğretmek maksadı ile kendi eserini yazarken kelimeleri ve onların Arapça karşılığını titizlikle seçmiştir.

(تُتُغ) *tutuġ* terimini *rehin* ve (تُتُغُونْ) *tutġun* terimini *esir* ve *tutsak* anlamında vermiştir. Hatta *tutuḳ* (تُتُقْ/enenmiş köle) ve *tutuġ* (تُتُغ/rehin) sözlerini bile ayrı birer madde olarak vermiştir. (Atalay, 1999, C 4, s. 663). Bu durum, Kaşgarlı'nın kendi döneminde bahsi geçen sözcükleri çok iyi bildiği ve kullandığı göstermektedir. Örneğin, *tutuġ* sözünü غ ile, *tutuḳ* sözünü ise ق ile verecek kadar sözcüklerin anlamlarına vakıftır. Ayrıca Kaşgarlı Mahmut'un döneminin ünlü eseri Kutadgu Bilig'den de haberdar olmaması düşünülemez. Kutadgu Bilig'de *tutuġ* terimi bazen *esir* ve *tutsak* anlamında da kullanılmıştır. Ancak bu da sözcüğün çok anlamlılığından kaynaklanan bir sorundur.

Bu karışıklık Kıpçak dönemine kadar uzanmışsa da Memlük döneminde *tusnax* sözü *rehin* manasında da kullanılmaya başlanmıştır. Gregoryen Kıpçak metinlerinde de tek tip haline gelmiştir. Ancak buradaki sorun ise *tusnax* teriminin *tut-* kökünden türemiş olması düşüncesi yaygın kanaat haline gelmiştir. Bahsi geçen terim *tut-* kökünden değil, *tu-* kökünden gelmiş olmalıdır.

Eski Türk yazıtlarında *tu-* kökü iki yerde geçmektedir. Birincisi *tumış*/𐰇𐰺𐰾𐰃 biçiminde ve kapanmış anlamında (𐱅𐰇𐰼𐰍𐰇𐰺𐰾𐰃 :𐰇𐰺𐰚𐰚𐰇𐰃 :𐰼𐰾𐰍𐰃 :𐰼𐰺𐰉𐰼𐰋:/ Kögmen yolı bir ermiş tumış tiyin eşidip), (Ercilasun, 2016, s. 603) diğeri ise *tug*/𐰚𐰾𐰃 biçiminde ve engel anlamında (𐰋𐰺𐰢𐰋𐰍 :𐰼𐰚𐰢𐰾𐰃 :𐰼𐰇𐰓𐰍/ yantaki tug ebirü bardımız), (Ercilasun, 2016, s. 607) geçmektedir. Ama Clauson, cümleyi "tomış teyen eşidip" biçiminde okumuştur. Ercilasun'un *tuğ* (engel) okuduğu sözü de *toğ* (yantaki toğ evirü) okumuştur. (Clauson, 1972, s. 434, 463). Yani okumalarda araştırmacılar tarafından farklılık olsa da anlam olarak sözcüğün *kapanma, engel* manalarında birleşilmiştir.

Kaşgarlı Mahmut *tu-* sözcüğünü üç biçimde, توماق/اول اغزن تودى/توتور، kapanmak anlamında ve isim biçimi de *tuġ* توغ،توغ اُر سُفقا tıkaç, kapak, engel şeklinde vermiştir. (Atalay, 1999, C III, 247 ve C I, S. 194, CIII 127).

Kutadgu Bilig'te ise (ياذار اردامين برجا خلق قا ايور مونين كورسا كيزلر تيل اجماس تويور)
yaḍar erdemin barca ḫalḳ'ḳa ayur münin körse kizler til acmas tuyur), (KB B, s. 250) ve *tudı-* biçiminde geçmiştir. (Atalay, 1979, CIII, 72, 1272, 3284, 5028, 5824, 6454).

Konu ile ilgili *tu-* kökünün türevlerinden olan *tus/tuş, tusa/tuşa* biçimlerini tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde de görmekteyiz. Terimin *tusnax* biçimi de bu görüşü destekler niteliktedir. Eski Uygurcada *tosḳu* sözcüğü mânia ve engel anlamında bilinmektedir. (Caferoğlu, 2015, s. 247)

Codex Cumanicus'ta ise *tu-* sözü tıkamak anlamında anlamında geçmiştir. (Argunşah, 2015, s. 583). Terimin *tusamışi* (توساميشى) biçimi, *başkasına aktarmak, tefviz etmek, yetki vermek* anlamlarında Tarih-i Vesaf kitabında geçmiştir. (Şirazi 1967, s. 378). Ayrıca *tus-* kökünden türeyen *tusmaḳ* (توسماق/beklemek, gözetmek, engellemek) ve *tusḳavul* (توسقاول /koruma, bekçi, gözlemci) biçimlerinde de Çağatay Türkçesinde kullanılmıştır. (Senglah, 1991, s. 116), (Efendi, 2013, s. 114). Bihcetü'l-Lugat eserinde terim aynı biçimde ve aynı anlamlarda verilmiştir. (Kazvini, 1861, 309, 310).

Kutadgu Bilig'te *tuş* (توش /toka) *tuşa-* (توشا/köstek vurmak), *tuşaġ* (توشاغ/köstek) sözleri geçmektedir. (Kutadgu Bilig, B, 2018, s. 28, 35, 61). DLT'de ise *tuş* (توش /toka), *tuşaġ* (توشاغ/köstek) sözleri ve *tuşal-/tuşan-* filleri verilmiştir. (Atalay, 1999, CIIII, s. 659, 660)

Çağdaş Türk yazı dillerinden Başkurt Türkçesinde *tosḳan* sözü *kuşatmak, sarma, çevreleme*; *tusnaḳ* sözü ise *hizmetçi* anlamındadır. (Özşahin, 2017, s. 626, 647) Kumuk Türkçesinde ise *tusnaq* sözü *hapishane, hapis, mahpus, mevkuf, tutuklu ve tutsak* anlamlarındadır. (Pekacar, 2011, s. 343) Harezm ve Altın Orda Türkçesinde *tuşa-,* kösteklemek ve *tuñka-,* engellemek anlamında geçmiştir. (Ünlü, 2012, s. 606, 607)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çağdaş Uygur Türkçesinde *tosaḳ* (baraj, mania, engel), *tosḳaḳ* (set, baraj), *tosḳal* (kalkan, bent), *tosḳun* (set, engel, baraj), *tosun* (engel, mania), *tuma* (bent, su bendi) *tuvaḳ* ise *kapak* anlamlarında geçmiştir. (Neciboviç, 2008, s. 421, 426, 429) Codex Cumanicus'ta *tusnax*, *esir, tutsak, mahkûm* anlamındadır. (Argunşah, Güngöe, 2015, s. 583) Kazan Tatar Türkçesinde *tomala-* sözü *kapatmak, bastırmak* anlamında geçmiştir. (Öner, 2009, s. 285).

Altayca'da *tos-*, yolu engellemek, tutmak, kapatmak; *tozu* ise nöbet, koruma, yolda tutmak, alı koymak; *tozoçı*, bekçi anlamlarını taşımaktadır. (Gürsoy-Duranlı, 1999, s. 182, 183). Kazakça'da *tospala-*, engellemek, mani olmak, *tusa-*, bağlamak, köstek vurmak, engellemek, *tusa-*, kösteklemek, *tusay*, köstek, engel, mania anlamlarında geçmektedir. (Koç-Bayniyazov, 2019, 576, 589). Kırgızca'da ise *tuskool*, mania, engel, *tuşa-*, kösteklemek, bukağı vurmak anlamlarındadır. (Yudahin-Taymaz, 2011, s. 736, 751).

Kumuk Türkçe'sinde *tusnak*, hapishane, hapis, mahpus, mevkuf, tutuklu, tutsak anlamlarında geçmiştir. (Pekacar, 2011, s. 343). Türkmence'de ise *tussak*, mahpus, göz altında tutulan, tutsak anlamlarındadır. (Hamzayev-Altayev, 2016, s. 384). Moğolca'da *tusi-*, kösteklemek, pranga vurmak, *tusiya*, köstek, tuşak, bukağı, *tusiya-*, gözetimine vermek, emanet etmek, teslim etmek, devretmek, hizmetine vermek, yetkilendirmek, anlamlarında geçmektedir. (Lessing-Karaağaç, 2017, s. 1002). Azerbaycan Türkçesinde ise *dustaq*, hapis, mahpus, tutuklu, esir, hapishane anlamlarındadır. (Ceferli, 2013, s. 840)

SONUÇ

Gregoryen Kıpçak Türkçesinde kullanılan *tusnax* teriminin karşılığı tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde tespit edilip, incelenmiştir. Terimin *tut-* kökünden geldiği görüşü yaygındır. Çalışmamızda *tusnax* sözünün *tu-* kökünden geldiğini gösteren tanıklara yer verilmiştir.

İnceleme sonucunda tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde *tusnax* terimi için *tu-* kökünden türemiş olan *"tumış, tos-, tug, tudı-, tus/tuş, tusa/tuşa, tosḳu, tusamışı, tusmaḳ, tusḳavul, tuş, tuşa-, tuşaġ, tuşal-/tuşan-, tosḳan, tusnaḳ, tusnaq, tuñka-, tosaḳ, tosḳaḳ, tosḳun, tosun, tuma, tuvaḳ, tusnax, tomala-, tozu, tozoçı, tospala-, tusa-, tusay, tuskool, tuşa-, tusnak, tussak, tusi-, tusiya, tusiya-, dustaq*" sözcükleri tespit edilmiştir.

Tusnax sözcüğü, *tu-* kökünden hareketle Eski Türkçe'den itibaren izi sürülüp, çeşitli anlamlarda kullanıldığı ve günümüzde de yaşadığı görülmektedir. Ayrıca daha eski dönemlerdeki seyrini tarihi belgelerde görmekteyiz. Sözcüğün kökenine Sümercede *du-* biçiminde rastlıyoruz. Sümercede *du-*, tutmak, saklamak, kontrol altına almak, göz altında tutmak anlamalarında karşımıza çıkmaktadır. (Aydın, 2013, s. 156).

Ayrıca *tusnax* sözünün oluşumuna bakarsak, tu- kökünden hareketle, *tus* tabanı ve nax ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Nax/nak eki ile türetilmiş qasnax/qasnaq sözcükleri Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türçesinde mevcuttur. (Ceferli, 2013, s. 1295).

KAYNAKÇA

1. Abdullahi Cihâni, Hasan. (2013). Ferheng-i Cuğatayi-Farsi, Şeyh Süleyman Efendi Özbeki El-Buhari. Tebriz: Ressam Yayınevi.
2. Atalay, Besim. (1998). Divanü Lagat-it-Türk. Ankara: TDK Yayınları.
3. Arat, Rahmeti Reşid. (1979). Kutadgu Bilig III İndeks. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
4. Arat, Rahmeti Reşid. (1979). Kutadgu Bilig I Metin. İstanbul: TDK Yayınları
5. Argunşah, Mustafa-Güngör, Galip. (2015). Codex Cumanicus. İstanbul: Kesit Yayınları
6. Aydın, Nafız. (2013). Büyük Sümerce Sözlük. Ankara: TDK Yayınları
7. Ayeti, Abdullah. (1976). Tarih-i Vessaf: Şahabüddin Abdullah Bin Fazlullah Şirazi. Tahran: Bünyad-i Ferheng-i İran Yayınları
8. Caferoğlu, Ahmet. (2015). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları
9. Caferoğlu, Ahmet. (1934). Uygurlarda Hukuk ve Maliye Istılahlar. Türkiyat Mecmuası Cilt IV. İstanbul: Burhaniddin Matbaası. S. 1-43.
10. Ceferli, İsmail. (2013). Ferheng-i Lugat-i Azerbaycan. Tebriz: Ahrar Yayıları

11. Clauson, Sir Gerard. (1972). An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. Oxford: Clarendon Press.
12.
LESSING, Ferdinand D. (2017). Moğolca-Türkçe Sözlük (Çev. Günay Karaağaç), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
13. Emir Necipoviç, Necip. (1995). Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü. Ankara: BizimBüro Basımevi
14. Ercilasun, Ahmet Bican. (2016). Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları.Dergah Yayınları
15. Garkavets, Alksandr. (2002). Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie Tom I: Katalog i teksti pamyatnikov armyanskim pismon. Almatı: Deşt-i Kıpçak
16. Garkavets, Alksandr. (2003). Töre Bitigi. Kıpçaksko-pol'skaya versiya armyanskogo sudebnika i armyano kıpçakskiy protsessualnıy kodeks. Lvov, Kamenets-Podolskiy 1519-1594. Almatı: Deşt-i-Kıpçak, Baur.
17. Gürsoy, Emine-Muvaffak Duranlı, Naskalı. (1999). Altayca-Türkçe Sözlük. Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık.
18.
Kutadgu Bilig, Fergana Nüshası, Ankara: TDK Yay.
19. Hamzayev, M-Altayev, S-Ataýewiň, G-Açylowanyň- Mesgudowyň, W-Myradow, S. (2016). Türkmen Dilinin Düşündirişli Sözlügi. Aşgabat: Türkmenistanyñ Yılymlar Akademýsy Magtymguly Adyndaky Dil we Edebiýat İnstituty Hiyavi, Revşen. (1991). Senglah. Tahran: Merkez Yayınevi.
20. Kâcâr, Feth Ali b. Kelbali. Behcetü'l-Lügat. Telif tarihi: 1277 h. İran Milli Kütüphanesi'ne mahsus yazma nüsha, No. 1336.
21. Kasapoğlu Çengel, Hülya. (2019). Ermeni Harfli Kıpçakça Söz Varlığı Üzerine. İnternational of Central Asian Stadies Volum 13 2019, S. 165-181
22. Koç, Kenan-Bayniyazov, Ayabek-Başkapan, Vahbi. (2019). Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları
23. Öner, Mustafa. (2012). Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları
24. Özşahin, Murat. (2017). Başkurt Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları
25. Pekacar, Çetin. (2011). Kumuk Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları
26. Ünlü, Suat. (2012). Harezm-Altınordu Türkçesi Sözlüğü. Konya: Eğitim Yayınevi
27. Yudahin, K. K.-Taymaz, Abdullah. (2011). Kırgız Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(9)

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ÖZDEMİR[27]

GRAFİK TASARIM SANATI ve GRAFİK TASARIM SANATI İÇİNDE YER ALAN AFİŞ SANATININ SEÇİMLERDE KULLANIMI ve İNSANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ. (2002-2018 YILLARI ARASINDA ADALET ve KALKINMA PARTİSİNİN GENEL SEÇİMLERDE KULLANMIŞ OLDUĞU AFİŞLER)

THE USE OF BANNER ART IN GRAPHIC DESIGN AND THE ART OF GRAPHIC DESIGN IN ELECTIONS AND ITS EFFECT ON PEOPLE (BETWEEN 2002-2018, POSTERS USED BY THE JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY IN GENERAL ELECTIONS)

ÖZ

Çalışmamızın amacı seçimlerde kullanılan grafik tasarım ve grafik tasarım unsurlarından afiş sanatının insanlar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkisini incelemektir. Çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Literatür taraması yapılarak 2002-2018 yılları arasında yapılan genel seçimlerde Ak Parti'nin seçim kampanyalarında kullanmış olduğu grafik tasarım unsurları (afiş, vb.) incelenmiştir.

Bu makalede 2002- 2018 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen genel seçimlerde yer alan ve kazanan Ak Partinin kullandığı görsel unsurlar ve iletişim kampanyaları, mesaj stratejileri, tespit edilmeye çalışılmıştır. Kampanyalar betimleyici anlatımla aktarılmaya çalışılmış ve 2002-2018 dönemlerindeki seçimlerin afiş çalışmaları incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda 2002-2018 arası yapılan seçimlerde başarı elde eden Ak Parti'nin vizyon ve misyonu doğrultusunda söylem geliştirdiği, olumlu mesaj veren umut vadeden söylemlere sahip olduğu, seçmenler tarafından iktidara taşındığı görülmüştür. Araştırmamızda 2002-2018 yılları arasında yapılan seçimlere katılan Ak Parti seçim kampanyasına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Genel Seçimler, Grafik Tasarım, Afiş, Broşür, Ak Parti.

ABSTRACT

The aim of our study is to examine the positive or negative effects of poster art, which is one of the graphic design and graphic design elements used in elections, on people. Scanning model was used in the study. The graphic design elements (posters, etc.) used by the AK Party in the election campaigns in the general elections held between 2002-2018 were examined by literature review.

In this article, between the years 2002- 2018 visual elements and communication campaigns that took place in the general elections and winning the AK Party in Turkey use, message strategies were tried to be determined. The campaigns were tried to be conveyed with a descriptive narrative and the posters of the elections in the 2002-2018 period were examined. As a result of the study, it was observed that the Ak Party, which achieved success in the elections held between 2002-2018, developed a discourse in line with its vision and mission, had promising discourses that gave a positive message, and was brought to power by the voters. In our research, the election campaign of the Ak Party, which participated in the elections held between 2002-2018, was mentioned.

Keywords: *General Elections, Graphic Design, Poster, Brochure, Ak Party.*

[27] Hitit Üniversitesi, İskilip Meslek Yüksekokulu; E-posta: abdulkadirozdemir@hitit.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-3337-4274

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Tarihe baktığımızda devletler varlıklarını sürdürmek, yurt içi ve yurt dışında güçlü görünmek için siyasi liderlere ihtiyaç duymuşlardır. Bu liderler içinde bulundukları ve yaşadıkları toplumda kabul görmek, destek kazanmak ve görüşlerini yaymak amacı ile partilere ihtiyaç vardır ve bu partileri iktidara taşıyacak olan seçmenin desteğine ihtiyaçları vardır.

Seçmenin desteğini almak, insanları harekete geçirmek ve kendilerini insanlara anlatabilmek için bütün siyasi partiler günümüzde çok etkili olan grafik tasarım unsurlarından afiş, reklam, propaganda vs. faydalanmaktadırlar ve faydalanmaları gerekir.

Bu çalışmamızda; 2002-2018 arasında yapılan seçimlerde Ak Parti'nin kullandığı grafik tasarım unsurlarının seçimlerdeki olumlu ya da olumsuz yöndeki etkisinin ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2.SİYASET (İLETİŞİM, REKLAM, PROPAGANDA)

Siyasetin sözlük tanımı Devlet işlerinin yürütülmesidir. Siyaset bireyin yaşantısını etkileyen bir olgudur.

Birlikte yaşama, kurallar ile bunlara uyumunu denetleyen devlet yapısıdır. Devleti kimin, nasıl, ne kadar zaman ile yöneteceğine karar veren seçmen, yetkiyi kullanmaya talip olma, bunun için çalışma, ittifak oluşturma gibi işleri de siyaset ve siyasiler oluşturmaktadır.

Reklam oy kullanacak insanlar için yapılan tanıtım faaliyetlerine "siyasal reklamcılık" denilmektedir.

Propaganda demek fikri yaymak demektir. Oy kullanacak insanlarda istek oluşturma amacı vardır. Siyasal reklamcılık ve propaganda yakın ilişki içindedir.Propaganda tanımında "bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca" ifadesi yer almaktadır (TDK, 2018).

İletişim kurmanın en etkili yolu, görsel unsurlar ve simgeler aracılığıyla insanlar arasında bilginin, fikirlerin, tutumların veya duyguların aktarılmasıyla olur. (Theodorson&Theodorson)

İletişimin insanlık tarihiyle başladığı söylenebilir. İletişim, sözlü veya yazılı araçlar aracılığı ile çevreyle kurulan ilişkidir. Siyasal iletişim, siyasi parti ve adayların yaptığı reklam ve propaganda faaliyetlerinin tümüdür.

Ülkemizde siyasal iletişim çok partili hayata geçmemizle başlamıştır. Tek partili dönemde zaten oy kullanacak insanların başka alternatif, tercih edecekleri ikinci parti olmadığından, siyasi rekabet de yoktu. Türkiye'de ilk defa çok partili seçim 1950 yılında yapılmıştır. Çok partili seçimde, ilk defa seçime katılan siyasi partiler için o zamanın şartlarında en etkili yol radyo kullanmaktı. Afişler de seçimlerde etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmaya başlandı. Siyasal mesajları içeren afişler köy odalarını, kahvehaneleri, sokakları süslüyordu. (Özkan, Abdullah, Siyasal İletişim, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 2004,s:261)

Türkiye'de siyasi kampanyalarını incelediğimizde reklam ajansıyla profesyonelce yapılan ilk seçim, 1977 seçimleridir. Bu seçimlerde Adalet Partisi Cen Ajans'la çalışmıştır. Profesyonel hizmet satın alan Adalet Partisi için hazırlanan afişler, ses bantları, basın ilanlarıyla bütünlükçü bir şekilde tasarlanmıştır. (Uztuğ, a.g.e., s:31)

İlerleyen zamanlarda diğer siyasi partilerde profesyonel hizmet almaya başlamışlardır. Günümüzde tanıtım işleri ürün marka vs gibi siyasetinde vazgeçilmez unsuru olmuş ve sadece siyasal partiler değil, adaylarda profesyonel işbirliği ve destek almaktadırlar.Gelişen teknoloji ile birlikte hareket eden ve büyüyen, siyasal pazarlamanın en yaygın ve etkin bir şekilde kullanıldığı dönem, seçim dönemleridir. Siyasi partiler insanlardan oy alabilmek için kitlelerin ilgisini çekmeye çalışır, seçmenleri anlamak için analizler, araştırmalar, anketler gerçekleştirirler. Seçim kampanyalarında aktif rol alan liderler ve siyasi partiler, her türlü iletişim tekniklerini kullanarak kendi programlarını ve adaylarını tanıtırlar. Kampanya çalışmaları yapılırken bütün kitle iletişim araçlarından faydalanmaktadırlar. Seçim kampanyası her alanın uzmanları ile gerçekleştirilmesi gerekir.

1990'lı yıllardan sonra seçim kampanyaları siyasiler tarafından ciddi dikkate alınarak ilgi duyulmuş ve profesyonel hizmet almaya başlamışlardır. Miting alanları ünlü sanatçılar getirilip meydanların dolup taşması sağlanmış, liderler, yurt içi, yurt dışı uzmanlardan yararlanmışlardır. Diksiyon, hitabet, fotoğraf, beden dili kullanımı vs. konularda kendilerini geliştirmişler seçmenleri etkilemek oy almak için çalışmalar

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yapıp zamanla bu çalışmalar gelişerek artmıştır. Siyasal partilerin çeşitli tanıtım ve iletişim araçları ile yaptıkları bu çalışmalar ile insanları etkileme oy alma vs faaliyetlerine siyasal propaganda denilmektedir.

2.1.SİYASİ İLETİŞİMDE KULLANILAN UNSURLAR

Seçim zamanlarında kampanya süresince, partilerin kontrol edebildiği ve insanları ikna edebilecek bazı unsurları bulunmaktadır bu unsurlar zamanla daha anlaşılmış ve netlik kazanmıştır. Bu unsurlar oy verecek insanların kararını etkileyen kaynak, mesaj ve lider ile ilişkili ikna araçları sayılır.

2.1.1. KAYNAK GÜVENİLİRLİĞİ

Güven isteyen bir süreçtir. Kaynak kim, hedef kitle için verdiği mesaj nedir insanların inanması açısından çok önemlidir. Güvenilir kaynaktan gelen mesaj hedefte tutum değişikliği yapabilmektedir. Güven ve uzmanlık birlikte inanılırlık sağlayabilmektedir (Özodaşık, 2009, s. 109). Reklamlarda en çok kullanılan yöntemdir. Ünlü oyuncu ve mankenlerin bir ürün için tavsiye vermesi çok gördüğümüz reklamlardır. Toplum tarafından inandırıcılığı, güvenilirliği olan insanların reklamda ve siyasette de tercih edildikleri bir gerçektir.

2.1.2. NEGATİF VE POZİTİF MESAJLAR

Negatif kampanyalar, rakiplere karşı eleştirerek hedef gösteren, pozitif kampanyalar ise yapacaklarını anlatan kampanyalardır. Negatif kampanya demek yalan, sahtekarlık demek değildir.

Pozitif reklamın "tanıtma/özdeşleştirme, efsanevi kişilik yaratma veya pozitif konulardan bahsetme"; negatif reklamın ise "doğrudan saldırma, doğrudan karşılaştırma veya imalı karşılaştırma" şeklinde olabileceğini ifade etmiştir. Pozitif reklam genellikle iktidardaki veya önde olan partilerin kullandığı yöntemdir. 2007 genel seçimlerine ilişkin yaptığı araştırmada Ak Parti ve CHP'nin reklamlarının analizinde Ak Parti'nin % 67,5 pozitif, % 32,5 negatif söylem kullandığını, buna karşılık CHP reklamlarında % 48,5 pozitif, % 51,5 negatif nitelikte olduğunu tespit etmiştir. Seçimlere tek başına iktidar olarak giren Ak Parti yaptığı ve yapacağı icraatları ön planda tutmuş, ana muhalefet CHP'nin de daha çok eleştiren taraf olduğu görülmektedir.

2.1.3.KORKU ÇEKİCİLİĞİ

Sosyal hayat da pek çok korku unsurları vardır. Bu unsurlar ikna aracı olarak kullanılmaktadır. "tehdit çekiciliği" veya "korku uyandıran iletişim" gibi kavramlarla eşleştirilerek "alıcıyı korkutarak veya tehdit ederek ikna etmek" olarak basitçe tanımlanmaktadır (Balcı, 2007).

Örneğin trafik kurallarına uymayanların kaza geçireceğini ve para cezasına çarptırılacağını anlatılırken kazaların gösterilmesi gibi.

2.1.4. LİDER, SÖYLEM VE SLOGAN

Türkiye'de 1983 seçimlerinde Anavatan Partisi (ANAP) kampanyasında Turgut Özal'ı ön plana çıkarmıştır. Diğer partiler ön plana farklı kişileri çıkarırken kampanyayı yürüten ajansın ifadesine göre lider imajı yaratmak istendiği için Özal hemen her gün TV'ye çıkmıştır. Özal'ın fotoğraflarının gazete ilanlarında kullanılmasının ardından dönemdeki liderlik boşluğu seçimi kazanmasını sağladı. (Topuz, 1991, s.25).

Ak Parti'nin söylemleri 'birlik odaklı' ve 'demokrasi odaklı' pozitif söylemlerdir. CHP'nin söylemleri Ak Parti'nin tersine negatif ağırlıklı ve kısmen pozitif söylemleri bulunmaktadır. Ak Parti söylemleri Türkiye'nin genel durumuna pozitif, CHP söylemlerinin de negatif yönde söylemi mevcuttur.

Seçmenin siyasi eğiliminde liderin ve söylemin etkisi çoktur. Lider ve söyleminin seçmene ulaştırılmasında grafik tasarım unsurlarının etkisini görmekteyiz. Afişlerde yer alan kısa sloganlar, görsel unsurlar, kültürel, milli ve dini öğeler yer almaktadır. Örnek "Büyük Düşün", "Yola Devam", "Hayaldi Gerçek Oldu", "Gönül İşi" gibi sade sloganlar seçim kampanyalarında kullanmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. AFİŞ

Çalışmamızın konusu 2002-2018 tarihleri arasında yapılan seçimlerde Ak Partinin kullandığı seçim afişlerinin incelenmesi ve seçime ve seçmene etkisi. Grafik tasarım alanlarından olan afiş, akılda kalıcı ve estetik, etkileyici olması nedeniyle siyasetin seçim zamanlarında en çok kullandığı seçim aracı olmuştur.

Afişler, görsel akılda kalıcı etkileyici sürekli karşımıza çıkan, her an görebileceğimiz bir grafik tasarım ürünüdür. Seçim kampanyasının en önemli araçlarından biridir afiş. Akılda kalıcı olması, sloganları sürekli insanlara göstermesi ezberletmesi, tekrarlanması, seçmenleri oy verecek insanları pekiştirmesi açısından da önemlidir, kararsız ve muhalif olanları da ikna etme çabası bulunmaktadır. Şehirlerin en görünen yerlerine yapıştırılan, asılan afişler, gezen araçlar vasıtası ile sürekli görünür hale gelmiş insanların her an gözünün önünde bulunması ikna etmesi açısından her yerde kullanılmaya başlanmıştır. Seçim zamanlarında siyasi partiler kampanyalarını çok aktif kullanmaya başlamış grafik tasarımcı, grafik tasarım unsurları, profesyonel metin yazarı, modacı, vs profesyonellerle çalışmayı tercih etmektedirler.

Siyasi Partilerin ticari reklam gibi bütün tanıtım araçlarını kullanmaya başlaması bu alanın yani grafik tasarımın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Siyasi Partiler afiş, billboard, megaboard, megalight, mobil TV, dijital ekran, otoparklar, bina üstleri, duvarlar, yol kenarları, metro içi ve dışı, alışveriş merkezleri, taksiler, restoran ve kafeler, sinema salonları, hava alanları, uçak içleri, otobüs ve minibüs üzeri, spor sahaları, maketler, balonlar" partilerin çok fazla kullandığı alanlar olmuştur.

3.1. SİYASİ AFİŞLER VE SEÇİM KAMPANYALARINDA KULLANIMI

3.1.1. SİYASAL AFİŞLER

Afiş, bir tasarım işidir ve hayal gücüne bağlı olarak sınırsız imkanı vardır. İnsanları özellikle seçim zamanında oy verecek olan herkesi etkilemek dikkat çekici bir afişle mümkündür. Afiş sanatı görsel ve sözel unsurlar yolu ile ve bu unsurları estetik ve tasarım ilkeleri doğrultusunda kullanarak kültürlere hitap edebilir, tüketicileri cezbedebilir ve etkili iletişim görevi görebilir (Deveci, 2010, s.39).

'Afiş ya her şeyin kaynağıdır, ya da hiçbir şeyin. Bir ürünü ya da bir markayı 15 gün için de ya tutturur, ya da batırır.' (Seguela, 1988, s.57) Çünkü afişin amacı iz bırakmaktır. Propaganda araçlarından afişler avantajları ve özellikleri bakımından şu şekilde sıralanmıştır (Ulağlı, 2005).

Afişler herkes tarafından görülecek, sık kullanılan yerlere asılması ile tüm topluma hızla mesaj iletilir,

Afişlere ulaşım para ve zaman yönünden insanlara zahmet gerektirmez,

Afiş mesajları günde birkaç kez görülerek tekrar edilmesiyle akılda kalıcılığı artar, ikna kolaylaşır,

Afişlerdeki renk ve tasarım sayesinde hedef kitlenin etkilenmesi ve iknası daha kolaydır,

Afişler basit ve etkili dili sayesinde herkes tarafından anlaşılabilir. Anlam ve duygu boyutuyla kitleleri etkileyen afiş çalışmaları hayatın her alanında yer almaktadır. Siyasal iletişim sürecinde de çıkış basamaklarından birisini oluşturmaktadır.

Seçim zamanı yaklaştığında partiler mesajlarını özgün ve doğru ve rakiplerinden farklı olarak oluşturup iletmek mecburiyetindedirler. Afişi "farenin kapana girdiği gibi, bir kere baktınız mı sizi yakalamalıdır!" diyerek bir göz tuzağı olarak görmüştür. İyi afişin kendine baktırdığını, insanların bakmasını beklemediğini ifade etmiştir (Akt. Coşkun, 1994).

Afiş çalışmasında "başlık, alt başlık, illüstrasyon, tipografi" gibi bağımsız bölümlerin belli kavramlar çerçevesinde birleşerek anlamlı bütünü oluşturması gerektiğini ifade etmiştir(Uçar 2004, s.65). Siyasal iletişim aracı olan afişlerin işlev ve etkilerini aşağıdaki gibi özetlemiştir (Uztuğ 2007, s.344)

Parti veya adayın tanınırlığını artırmak,Destekçilere motivasyon sağlamak, Kararsız seçmeni etkileyecek görsel kaynak oluşturmak, Diğer araçlara nazaran ucuz ve akılcı bir seçenek sunmak, Pekiştiren, hatırlatan özellikleri sayesinde kampanya mesajlarını desteklemek, Ülkenin özelliklerini yansıtan estetik, canlı bir gösterge sunmak.

3.1.2. SİYASİ AFİŞLERİN İÇERİĞİ

Siyasal partiler afiş çalışmalarında seçildiklerinde gelecekte yapacakları vaatler, güven uyandırıcı ifadeler, parti ve adayın diğerlerinden ayırt edici özellikleri, kendinden emin, ilham verici ifadeler, ile daha önce yaptıkları çalışmalarla oy kullanacak insanları iletişim kurmak etkilemek amaçlanmaktadır.

3.1.2.1. DİL KULLANIMI

Siyaset büyük oranda bir dil işi olduğu, özgün dil sahibi olanların siyasette başarılı olduğu açıktır. Siyaset dilinde bıktırıcı benzerlik, basitlik ve tekrarlar seçmeni kaçıran bir etkendir. Dolayısıyla etkili dil başarıyı da getirir. Afişlerde kullanılacak dil herkesin anlayacağı basitlikte ama bayağı olmayan, mesajı iletirken sıkmayan bir dil olmalıdır.

3.1.2.2. ATASÖZÜ, DEYİMLERDEN YARARLANMA

Kültürel birikimlerin sonucu oluşan atasözlerini doğru kullanan siyasetçiler mesajlarını daha kolay ileterek muhataplarını etkileyebilmektedir. Deyimler de benzer şekilde kamuoyuna hızlı yoldan anlatılmak isteneni iletmekte ve dikkat çekmektedir. Bu bağlamda atasözü ve deyimler siyasal iletişimde temel kaynakları oluşturmaktadır.

3.1.2.3. GÜNCELLİK

Siyasal iletişimde güncel konulara yer verilmesi seçmenlerin dikkatini daha fazla çekmekte, kampanyaya ilgiyi artırmaktadır. Afiş çalışmalarında ülkede yaşanan sıkıntılara ve kamuoyundaki beklentilere cevap verilmesi önemlidir.

3.1.2.4. MESAJIN TEKRARI

İletişimin bir biçimi olarak ikna davranış ve tutum değişiklerine neden olabilmektedir. İnsanların ikna edilmesinde ise tekrarlar büyük önem taşımakta ve iletişimin her alanında uygulanmaktadır. Tekrarlar mesaj daha iyi kavranarak bellekte kalmasına yardımcı olmaktadır. Mesaj tekrarı, kaynağın mesajda kullandığı slogan veya anahtar kelimeleri yinelemesi ile yapılmaktadır.

Afiş hâline getirilerek tekrar edilen mesajlar daha kalıcı ve başarılı olmaktadır. Tekrar oranı tutum değişikliği gözetilerek dengeli yapılmalı, yıpranmaya engel olunmalıdır (Ergeç, 2004, s.41).

3.1.2.5. ÇOĞUNLUKTAN SÖZ ETME VE MİLLİ DUYGULARA SESLENME

Siyasal iletişimde çoğunluk ifade eden "ülkemiz", "biz", "halkımız" gibi kelimeler yaygın olarak kullanılmaktadır. Çoğunluğun vurgulandığı slogan ve anahtar kelimelerle seçmenin yanında olunduğu, duygularını anladığı ve paylaşıldığı hissi uyandırılmaya çalışılır. Yine söylem olarak ülke, tarih, kültür ve yerleşik değerlere yer verilerek milli duyguların harekete geçirilmesi de sık kullanılan yaklaşımlardandır. Görsel öğeler ve sloganlarla desteklenen söylemin hedefi partiye karşı duygusal bağlılık yaratmaktır.

3.1.3. SİYASAL AFİŞLERİN TASARIMI

Özetle afişin tasarımı tüketici, seçmen vb. olan hedef kitlenin dikkatini çekerek mesajı iletmek için nitelikli bir tasarım çalışması şarttır. tasarım öğeleri ve ilkeleri uygun şekilde planlanıp kullanılmalıdır. Tasarımda "temel tasarım öğeleri", tasarımın "kelimeleri", "grafik tasarım ilkeleri" de "kompozisyonun yapısal yönlerini" oluşturduğunu ifade etmektedir.

3.1.3.1. REKLAM

Grafik tasarım, bir kuruma, bir ürüne, bir hizmete ya da bir düşünceye ait bilgiyi başka insanlara iletmek üzere yazı, resim veya renk gibi elemanlar kullanılarak görsel mesaja dönüştürme işidir. Mesaj iletme yolu olarak bir iletişim sürecidir. İletişim tasarımdan farklılığı öncelikle görsel tasarım ile birlikte bir sanat ve estetik kaygısının olmasıdır. İletişim tasarımda olduğu gibi salt bir mesaj verme amacı gütmez. Grafik Tasarım fotoğraflar, şekiller, çizimler, semboller, tipografi ve renklerinde içinde olduğu bir iletişim kadar estetik formlarında kullanıldığı bir görsel şölen olmuştur (Arıkan, 2008:9).

4.ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmamızın amacı, Türkiye'de 2002-2018 yılları arasında yapılan genel seçimlerde Ak Partinin propaganda maksadıyla kullanmış olduğu afişlerin değerlendirilmesidir.

Şu sorulara cevap aranmıştır:

Siyasi partilerin kullanmış oldukları afişlerin kriterleri nelerdir?

Siyasi partilerin kullanmış oldukları afişlerin tasarım özelikleri nelerdir?

Siyasi partilerin kullanmış oldukları afişler ile oy kullanacak insanlara vermek istedikleri mesajlar nelerdir?

5.ARAŞTIRMA KAPSAMI

Türkiye'de 2002-2018 yılları arasında yapılan genel seçimlerde Ak Partinin kullandığı afişlerin grafik tasarım ilkeleri ve grafik tasarım öğeleri bağlamında incelenmiştir.

6.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çalışmamız Türkiye'de siyasete olan ilginin çok partili hayata geçişle başlamış ve artmış, seçimlere katılım oldukça yüksek olmuş, demokrasi ve insanlar açısından ilgi duyulan bir alan olmuş ve araştırmalar genel anlamda yabancı ülkelere yönelik olduğu için literatüre kazandırmak ve ülkemiz açısından önem arz etmektedir. Siyasi partilerin kullanmış olduğu seçim afişlerinin oy kullanacak insanlara verdiği mesajlar belirlenerek, yapılan hataların ve eksikliklerin siyasi partilere afiş tasarımlarında yol gösterecektir.

7.YÖNTEM

Araştırma için yöntem olarak, tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelinde durum, olay ya da olgu olduğu gibi tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılır. Önemli olan olgu, olay ya da durumun gözlenerek belirlenmesidir (Karasar, 2005:77).

Çalışma kapsamında, Türkiye'de 2002-2018 yılları arasında yapılan genel seçimlerde Ak Partinin propaganda maksadıyla kullanmış oldukları grafik tasarım alanı içinde olan afişler vb. çalışmalar değerlendirilmiştir.

8.BULGULAR

Ak Parti tarafından seçim kampanyalarında kullanılan grafik tasarım unsurları, Ak Parti tarafından seçim kampanyalarında kullanılan sloganlar, renkler ve görseller. Seçimlerde bir önceki zamana vurgu ve devamı niteliğinde atıf yapan sloganlar, grafik tasarım çalışmaları yapılarak kullanılmıştır.

9.SINIRLILIKLAR

Türkiye'de 2002-2018 yılları arasında yapılan genel seçimlerde Ak Parti'nin kullanmış olduğu afişlerle sınırlıdır.

10. ANALİZ, İNCELEME, YORUM

10.1. 3 KASIM 2002 SEÇİMLERİ

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 1: Ak Parti 3 Kasım 2002 Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik ögeler ön plana çıkarılmış slogana vurgu yapılmıştır. Görsel unsurlar, tipografik unsurlara oranla daha küçük kullanılmıştır. Kullanılan renkler kırmızı, sarı, siyah, beyaz TÜRKİYE kelimesine vurgu yapılmıştır.Görsel unsur olarak logo kullanılmıştır.

Mesaj: 3 Kasım 2002 Seçimlerinde kullandığı afiş tasarımı (Resim 1) incelendiğinde; seçmene Ak Parti'nin seçilmesiyle Türkiye yeni bir geleceğe aydınlığa kavuşacağı iması yapılmakta, tüm Türkiye'yi kapsayacak bu değişimin ilk adımı olduğu ve bu aydınlanmanın eski partilerle olmadığı koalisyonların olduğu dönemlerin bitmesi ve yeni heyecan dolu azimli bir parti imajı vermektedir. Ak partiye oy vermekle ve yakın ışıkları mesajı ile diğer partileri söndürün hep birlikte aydınlığa çıkalım mesajını vermektedir.

Resim 2: Ak Parti 3 Kasım 2002 Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar bu afişte de ön plana çıkarılmış, slogana vurgu yapılmıştır. Görsel unsurlar, tipografik unsurlara oranla daha küçük kullanılmıştır. Kullanılan renkler kırmızı,sarı,siyah,beyaz İşbaşına kelimesine vurgu yapılmıştır.Görsel unsurlar Erdoğan'ın fotoğrafı, logo, el ve oy pusulası kullanılmıştır.

Mesaj: 3 Kasım 2002 Seçimlerinde kullandığı afiş tasarımı (Resim 2) incelendiğinde; seçmene Ak Parti'nin seçilmesiyle yorgun devlet adamlarından ve koalisyonlardan kurtulmuş, tek başına güçlü istikrarlı bir şekilde iş yapacaklarının mesajını vermektedir. Türkiye'yi kapsayacak bu değişimin ilk adımı olduğu ve tek başına iş başına gelmenin önemini koalisyonları yaşayan millet olarak çektiğimiz sıkıntıların kaynağı olduğuna vurgu yapılmış ve eski partilerle artık ülkenin kalkınamayacağı en önemlisi de Recep Tayyip ERDOĞAN'ın belediye başkanlığında göstermiş olduğu başarının devamı niteliği taşıdığını görselle mesajla

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

vurgulanmaktadır. Koalisyonların olduğu dönemlerin bitmesi ve yeni heyecan dolu azimli bir parti ve lider imajı vermektedir.

Resim 3: Ak Parti 3 Kasım 2002 Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar ve lidere vurgu yapılmış ve insanlara lidere güven mesajı verilerek sloganla bu güven desteklenmektedir. Görsel unsurlar, Kullanılan renkler kırmızı, sarı, siyah, beyaz 'Söz Veriyoruz' kelimesine vurgu yapılmıştır. Birlik mesajı ve birlikte zor günleri atlatacağımızı birlikte başarılacağı mesajına yer verilmiş.Görsel unsurlar Erdoğan'ın fotoğrafı, logo kullanılmıştır.

Mesaj: 3 Kasım 2002 Seçimlerinde kullandığı afiş tasarımı (Resim 3) incelendiğinde; seçmene Ak Parti'nin seçilmesiyle yorgun ve sıkıntıda olan devletin birlik ve beraberlik içinde güvenilir bir liderle bütün sıkıntıların başarılacağı mesajı verilmekte ve liderin güveni ile bu güveni destekleyen slogan ile tasarım yapılmıştır.

10.1.4. 22 TEMMUZ 2007 SEÇİMLERİ

Resim 4: Ak Parti **22 TEMMUZ 2007** Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar tekrar ön plana çıkarılmış, slogana ve lidere vurgu yapılmıştır. Tipografik unsurlar, görsel unsurlara oranla daha büyük kullanılmıştır. Kullanılan renkler sarı, turuncu, kırmızı, sarı, siyah, beyazdır. 'Durmak Yok Yola Devam' sloganına vurgu yapılmıştır. Görsel unsurlar Erdoğan'ın fotoğrafı, logo, el ve oy pusulası kullanılmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Mesaj: Ak Parti'nin 22 Temmuz 2007 seçimlerinde kullandığı afiş (Resim 4) incelendiğinde; seçimde kullandığı Ak Parti'nin seçimde kullandığı sloganlara destek niteliğinde olan afiş bir önceki seçimlerde kullanılan afişlerin devamı niteliğinde ve yapılan işlerin başarısı tek başına iktidar ile olduğu ve aynı şekilde devam etmemizin gerektiği mesajına vurgu yapılarak lidere güven ve yola devam et mesajına vurgu yapıldığı görülmektedir. Seçmene Ak Parti'nin seçilmesiyle başarılı işlerin devamı yine Ak Parti ile olacağı ve bu başarının engellenmemesi ve kesilmemesi için birlik beraberlik içinde her şeyin Türkiye için olduğu mesajıyla ve dünya lideri olan ve milletin teveccüh ettiği lider ile durmadan hizmet ve ülkenin kalkınması için devam edilmesi gerektiğine vurgu yapılarak oy istenmiştir.

Resim 5: Ak Parti **22 TEMMUZ 2007** Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar ön plana çıkarılmış slogana vurgu yapılmıştır. Tipografik unsurlar, görsel unsurlara oranla daha büyük kullanılmıştır. Kullanılan renkler sarı, turuncu, kırmızı, sarı, siyah, beyazdır. 'Durmak Yok Yola Devam' sloganına vurgu yapılmıştır.Görsel unsurlar logo, el ve oy pusulası kullanılmıştır.

Mesaj: Ak Parti'nin 22 Temmuz 2007 seçimlerinde kullandığı afiş (Resim 5) incelendiğinde; seçmene Ak Parti'nin seçilmesiyle yorgun devlet adamlarından ve koalisyonlardan kurtulmuş, tek başına güçlü istikrarlı bir şekilde iş yapacaklarının mesajını vermektedir. Türkiye'yi kapsayacak bu değişimin ilk adımı olduğu ve tek başına iş başına gelmenin önemini koalisyonları yaşayan millet olarak çektiğimiz sıkıntıların kaynağı olduğuna vurgu yapılmış ve eski partilerle artık ülkenin kalkınamayacağı en önemlisi de Recep Tayyip ERDOĞAN'ın belediye başkanlığında göstermiş olduğu başarının devamı niteliği taşıdığını görselle mesajla vurgulanmaktadır. Koalisyonların olduğu dönemlerin bitmesi ve yeni heyecan dolu azimli bir parti ve lider imajı vermektedir.

10.1.5. 12 HAZİRAN 2011 SEÇİMLERİ

Resim 6: Ak Parti **12 Haziran 2011** Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar slogan ve lider fotoğrafına vurgu yapılmış. Görsel unsurlar, tipografik unsurlara eşit oranda kullanılmış boşluk doluluğa dikkat edilmiş. Kullanılan renkler kırmızı, lacivert, beyaz renkler kullanılmış. 'Türkiye Hazır Hedef 2023' sloganına ve görsel unsur olarak liderin fotoğrafı, logo, el ve oy pusulası kullanılmıştır.

Mesaj: Ak Parti'nin 12 Haziran 2011 Seçimleri için yapılan tasarım (Resim 6) incelendiğinde; seçmene tekrar önceki afişin devamı niteliği taşıyan ve ilerlemenin devam etmesi gerektiği ve güvenilir bir liderle hedeflere adım adım yaklaşıldığı vurgusu yapılmaktadır. Daha sade ve anlaşılır olan afiş, slogana destek sağlaması açısından görsel unsurla slogan desteklenmiş görsel unsurda hedefe bakan keskin ve kararlı bakan dik duran liderin fotoğrafı ve oy pusulası ile seçmenin kullanacağı oyun neresi olduğu mesajını vermekte ve bu mesaj ile hedefe varılacağını lidere güvenmeye devam edilmesini ve bir hedefin olduğu anlatılmak istenmiş.

Resim 7: Ak Parti **12 Haziran 2011** Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar slogan ve lider fotoğrafına vurgu yapılmış. Görsel unsurlar, tipografik unsurlara eşit oranda kullanılmış sade ve boşluk doluluğa dikkat edilmiş. Kullanılan renkler kırmızı, lacivert,beyaz ve sarı renkler kullanılmış. 'Türkiye Hazır Hedef 2023' sloganına ve görsel unsur olarak liderin fotoğrafına vurgu yapılmıştır.

Mesaj: Ak Parti'nin 12 Haziran 2011 Seçimleri için yapılan tasarım (Resim 7) incelendiğinde; seçmene tekrar önceki afişin devamı niteliği taşıyan ve ilerlemenin devam etmesi gerektiği ve güvenilir bir liderle hedeflere adım adım yaklaşıldığı vurgusu yapılmaktadır. Daha sade ve anlaşılır olan afiş slogana destek sağlaması açısından görsel unsurla slogan desteklenmiş görsel unsurda hedefe bakan keskin ve kararlı bakan dik duran liderin fotoğrafı bulunmaktadır. Bu mesaj ile sıkıntıların aşıldığını artık hedefe varılacağını ve bu işin güvenilir bir liderle olacağı anlatılmak istenmiş.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

10.1.6. 7 HAZİRAN 2015 VE 1 KASIM 2015 GENEL SEÇİMLERİ

Resim 8: Ak Parti **7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015** Afiş (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar slogan ve lider fotoğrafına vurgu yapılmış. Görsel unsurlar, tipografik unsurlara eşit oranda kullanılmış sade ve boşluk doluluğa dikkat edilmiş. Kullanılan renkler kırmızı, mavi, beyaz renkler kullanılmış. 'Millet Var Ak Parti Var' sloganına ve görsel unsur olarak liderin fotoğrafına vurgu yapılmıştır.

Mesaj: Ak Parti'nin **7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015** Seçimleri için yapılan tasarım (Resim 8) incelendiğinde; seçmene güven mesajı ile birlikte önceki afişin devamı niteliği taşıyan ve kullanılan slogan ile karşılıklı olan bir güvenden bahsedilmektedir bu slogan lider fotoğrafı ile desteklenmektedir. Ak Parti millet varsa var, Ak Parti varsa milletin de güven ve huzur içinde olacağını önceki seçimlerde ve yapılan işlerin başarısının örnek olduğu iması yapılmış karşılıklı olarak bu güvenin devam etmesi gerektiğinin altı çizilmiş. Sade ve anlaşılır olan afiş slogana destek sağlaması açısından görsel unsurla slogan desteklenmiş görselde güler yüzlü, sempatik, halkın içinden biri iması yapılan liderin fotoğrafı bulunmaktadır.

10.1.6. 24 HAZİRAN 2018 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

Resim 9: Ak Parti **24 Haziran 2018** Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar slogan ve lider fotoğrafına vurgu yapılmış. Sade ve boşluk doluluğa dikkat edilmiş. Kullanılan renkler kırmızı, lacivert, turkuaz, beyaz ve sarı renkler kullanılmış. 'İrade,Erdem,Cesaret ile Vakit Türkiye Vakti' sloganına ve görsel unsur olarak liderin fotoğrafına vurgu yapılmıştır. Sol alt köşede logo sağ alt köşede ise 'Türkiye Vakti' sloganı blunmaktadır.

Mesaj: Ak Parti'nin **24 Haziran 2018** Seçimleri için yapılan tasarım (Resim 9) incelendiğinde; seçmene tekrar önceki afişin devamı niteliği taşıyan ve ilerlemenin ve büyümenin devam ettiğini büyük Türkiye için vakit Türkiye vakti olduğunun mesajı verilmekte bununda gene millet nazarında güven telkin eden lider ile olacağının vurgusu yapılmaktadır. Liderin ileriye doğru baktığını hedeflerin büyük Türkiye olduğunu onun için çalıştıklarının mesajı verildiği görülmektedir. Türkiye yazısına sözel unsurlar içinde vurgu yapılmış alt zeminin beyaz olması bayrağımızın renkleri çağrışımı yapmaktadır. İrade, erdem, cesaret sözü ile

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
liderde bu özellikler olduğunu milletimizin de güveni olması ile desteklenmiş ve güçlü ülkenin, güçlü lidere ihtiyacı olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Resim 10: Ak Parti **24 Haziran 2018** Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar slogan ve lider fotoğrafına vurgu yapılmış. Sade ve boşluk doluluğa dikkat edilmiş. Kullanılan renkler kırmızı, lacivert, turkuaz, beyaz ve sarı renkler kullanılmış. 'İrade, Erdem, Cesaret ile Vakit Türkiye Vakti' sloganına ve görsel unsur olarak liderin fotoğrafına vurgu yapılmıştır. Sol alt köşede logo sağ alt köşede ise 'Türkiye Vakti' sloganı bulunmaktadır.

Mesaj: Ak Parti'nin **24 Haziran 2018** Seçimleri için yapılan tasarım (Resim 10) incelendiğinde; seçmene tekrar önceki afişin devamı niteliği taşıyan ve ilerlemenin ve büyümenin devam ettiğini büyük Türkiye için vakit Türkiye vakti olduğunun mesajı verilmekte bununda gene millet nazarında güven telkin eden lider ile olacağının vurgusu yapılmaktadır. Liderin ileriye doğru baktığını hedeflerin büyük Türkiye olduğunu onun için çalıştıklarının mesajı verildiği görülmektedir. Türkiye yazısına sözel unsurlar içinde vurgu yapılmış alt zeminin beyaz olması bayrağımızın renkleri çağrışımı yapmaktadır. İrade, erdem, cesaret sözü ile liderde bu özellikler olduğunu milletimizin de güveni olması ile desteklenmiş ve güçlü ülkenin, güçlü lidere ihtiyacı olduğu daha önceki liderler arasında dünya nazarında güçlü lider olmadığı vurgusu yapılmaktadır.

Resim 11: Ak Parti **24 Haziran 2018** Seçim Afişi (www.akparti.org.tr)

Tasarım, İnceleme Analiz: Tasarımda tipografik unsurlar slogan ve lider fotoğrafına vurgu yapılmış. Sade ve boşluk doluluğa dikkat edilmiş. Kullanılan renkler kırmızı, lacivert, turkuaz, beyaz ve sarı renkler

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kullanılmış. 'İrade, Erdem, Cesaret ile Vakit Türkiye Vakti' sloganına ve görsel unsur olarak liderin fotoğrafına vurgu yapılmıştır. Sol alt köşede logo sağ alt köşede ise 'Türkiye Vakti' sloganı bulunmaktadır.

Mesaj: Ak Parti'nin **24 Haziran 2018** Seçimleri için yapılan tasarım (Resim 10) incelendiğinde; seçmene tekrar önceki afişin devamı niteliği taşıyan ve ilerlemenin ve büyümenin devam ettiğini büyük Türkiye için vakit Türkiye vakti olduğunun mesajı verilmekte bununda gene millet nazarında güven telkin eden lider ile olacağının vurgusu yapılmaktadır. Liderin ileriye doğru baktığın,ı hedeflerin büyük Türkiye olduğunu onun için çalıştıklarının mesajı verildiği görülmektedir.Türkiye yazısına sözel unsurlar içinde vurgu yapılmış alt zeminin beyaz olması bayrağımızın renkleri çağrışımı yapmaktadır. İrade, erdem, cesaret sözü ile liderde bu özellikler olduğunu milletimizin de güveni olması ile desteklenmiş ve güçlü ülkenin, güçlü lidere ihtiyacı olduğu daha önceki liderler arasında dünya nazarında güçlü lider olmadığı vurgusu yapılmaktadır. 'Darbecilere Direnmek Cesaret İster' Sözü ile FETÖ ve iş birlikçilerinin hain darbe girişiminde bulunması karşısında başka liderler gibi saklanmayan, kaçmayan, korkmayan, dik duran bir lider olması ve daha önceki başarıları ile bu davranışının desteklenmesi insanlar nazarında güven kazanması güçlü, cesur lider olduğunu göstermektedir.

11. SONUÇ ve ÖNERİLER

Osmanlıdan sonra Türkiye'nin siyasi tarihi çok aydın ve pek güzel değildir tek partili hayattan, darbelere, darbelerle geçen zamanlardan koalisyonlara ülke sıkıntılarla uğraşmaktan ilerleme gösterememiş ve sıkıntılı dönemlerden geçmiştir. Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi Türk siyasal hayatının önemli bir dönemlerindendir. Bu süreç iktidar-muhalefet ilişkileri ve gelecekteki siyasal ilişkiler açısından da önemlidir. Birçok kez demokratik süreç askeri müdahale ile kesintiye uğramıştır.

Seçimler demokrasinin vazgeçilmezi ve siyasi partiler yapmış oldukları çalışmalar ile ülkesine hizmet etmek amacı ile oy verecek insanları etkilemek ve iktidara gelmek amacı ile propaganda çalışmaları yapmaktadır bu propaganda çalışmalarının en önemli olanlarından biriside grafik tasarım alanında yer alan afiş çalışmalarıdır.Gelişen teknoloji ile birlikte, yaşamımızın bir parçası olan ve her yerde karşımıza çıkan grafik tasarım unsurları, siyasette de yerini almıştır ve çok etkin kullanılmaktadır. Siyasi partiler, misyon ve vizyonları doğrultusunda çalışmalarını hazırlar ve mesajlarını farklı iletişim tekniklerini kullanarak hedef kitlelerine gönderirler. Siyasi partilerin çalışmalarını incelediğimizde kurumsal kimlikleri ile seçim zamanında yapmış oldukları çalışmalarının uyum içerisinde olduğu görülmektedir.

2002-2018 arasında yapılan genel seçimlerinde yapılan seçim kampanyaları incelendiğinde, Ak Parti'nin kullandığı afişlerde lidere, geleceğe, tipografiye, mesaja, vatana, millete, birlik ve beraberliğe, önem verdiğini görmek mümkündür.

Ak Parti'nin afişlerinde vurguladığı ve 2002-2018 tarihleri arasında vurgulamış olduğu konuları hayata geçirdiği için tercih edildiği görülmekte ve afişlerdeki konular kalkınma, gelişim, zenginlik, refah, gelecek, birlik, beraberlik, vatan, millet, insan hakları, özgürlük, eşitlik gibi kavramlara vurgu yapıldığı görülmektedir ve bu vurguların dikkate değer bulgular olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca afişlerindeki görseller ise 2002-2018 tarihleri arasında yapılan seçimlerde Ak Partinin tercih edilmesi lidere ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN a olan sevgiden kaynakladığı açık ve nettir bu vesile ile afişlerde lider vurgusu çoğunlukla yapılmış ve bununla beraber halktan insanlara afişlerinde yer verildiği görülmektedir.

Yapılan araştırmalar, Türk seçmeninin 1990 yılından sonra hizmet edeceğini, ekonomiyi düzelteceğini ve halkın refah düzeyini yükselteceğini vaat eden siyasi liderlere itibar ettiğini destek verdiği görülmektedir. Ancak 2000'li yıllardan sonra insanlar koalisyondan bıkmış, yaşı geçmiş yöneticilerden, ekonominin kötü olması sağlık sistemi çökmüş idarecilerin birbiriyle kavga ettiği bir ortamdan bıkmış ve bir değişim ve yenilik arayışına girmiş tam bu sırada Erbakan Başbakanlığındaki ekonominin iyileşmesi bütün belediyelerin başarı göstermesi ve Recep Tayyip ERDOĞAN'ın belediyede başarılı çalışma yapmış olması ve parti kurması insanların belediyeden duyduğu güven ve başarısı ile bir umut oldu ve insanların bu umudunu kırmadan 2002-2018 tarihleri arasında yapılan seçimlerin hepsinden başarı ve insanların sevgisi ile seçimleri kazanmıştır.

Yapılan araştırmaya göre Türk seçmeninin, seçim çalışmalarından çok fazla etkilenmediği görülmektedir. Türk seçmeni, oy verirken siyasi reklamların ve çalışmaların çok az etkisi olduğu

görülmektedir bu çalışma seçime göre değişiklik göstermektedir ancak yapılan çalışmada, insanların vazgeçilmez bir unsur olarak gördüğü parti liderine göre hareket ediyor olmasıdır. Lidere olan sevgisi, liderin karakteristik yapısı, düşünceleri ve inancına bakarak tercihini yaptığı anlaşılmaktadır. Çalışmaya göre vaatlere dikkat eden kesimin, 55 yaş üstü seçmen olduğu görülmektedir. 1980'li yılları yaşayan, şartları bilen bu yaş grubu emekliliği, hizmeti ve ekonomik koşulları düşünerek hareket etmektedir. Siyasal partiler oy verecek olan insanlarla, seçmenlerle sürekli iletişim halindedirler. Siyasi partiler seçmenleri ile iletişim kurarken bu iletişim seçim zamanlarında daha çok artmaktadır. Özellikle seçim zamanlarında siyasi partiler oy kullanacak insanları etkilemek için siyasi propaganda, reklam gibi çok çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bu çalışmaların başında grafik tasarım ve afiş sanatı gelmektedir. Yapılan araştırmada, siyasi propaganda araçlarından biri olan grafik tasarım unsurlarının oy kullanacak insanların davranışlarında ve kararlarında etkisi olup olmadığı, afiş sanatının etkileme yönünden propaganda araçları arasında fark bulunup bulunmadığı sorularına cevap aranmıştır.

Araştırma neticesinde aşağıdaki sonuçlar elde edildi: Siyasi partilerin seçim zamanında siyasi propaganda faaliyetlerinde ağırlıklı olarak kullandıkları grafik tasarım unsurları (afiş vb) ve seçmenlerin davranış ve tercihlerinde etkisinin olduğu görülmektedir.

Siyasi propaganda araçlarının rolü, karar verme hakkına sahip olan seçmen ile olmayan seçmen arasında ayrım yapıldığında daha da belirgindir. Kararsız olan seçmenler siyasal propaganda faaliyetlerinden daha çok etkilenmektedirler.

KAYNAKÇA

1. Abdülgani Arıkan (2008). Grafik Tasarımda Görsel Algı, 1. Baskı, Konya:Eğitim Kitabevi Yayınları, s.9
A. Gani Arıkan (2009). İmgeden Baskıya Grafik Tasarım, 1. Baskı, Konya: Eğitim Akademi Yayınları, s:11-26
2. Adalet ve Kalkınma Partisi İl Başkanlığı, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Müdürlüğü
3. BALCI Şükrü, "Türkiye'de negatif siyasal reklamlar: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimleri üzerine bir analiz", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve İktisadi Araştırmalar Dergisi, 4, 4, 2007, s. 122-142.
4. Deveci, M. (2010). Afiş Tasarımında Göstergelerin Kullanımının Eğitimsel Açıdan Yeri ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
5. Ergeç, N. E. (2004). Televizyon Reklamlarına Yönelik Şüphe (İkna Bilgi Modelinin Yorumlanması, 1. Basım, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
6. Karasar, Niyazi, (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara:Nobel Yayınları
7. Özodaşık, M. (2009). Kişilerarası İletişim Sürecinde Algı, İkna ve Empatik İlişkiler, Konya: Tablet Yayınları.
8. Özkan, Abdullah, Siyasal İletişim, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 2004,s:261
9. Seguela, J. (1988). Anneme Reklamcı Olduğumu Söylemeyin. Ragıp Duran (çev.). 1.Basım, İstanbul: Afa Yayınları.
10. TOPUZ, H., Siyasal Reklâmcılık, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991
11. UZTUĞ, F., Siyasal İletişim Yönetimi, Mediacat Kitapları, İstanbul, 2004.
12. Uztuğ, F. (2007). Siyasal İletişim Yönetimi Siyasette Marka Yaratmak. 3. Basım, İstanbul: MediCat Yayınları.
13. Uçar, T. F. (2004). Görsel İletişim ve Grafik Tasarım. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
14. Ulağlı, S., Şentürk M.U. (2005). İdeolojik Sinema ve Propaganda, Siyasal Dalkavukluğun Retorik Anlatısı, İstanbul: Ofis.
15. İnternet Kaynakları
16. www.akparti.org.tr
17. http://akadayadaylari.com/ Erişim Tarihi: 05.01.2016
18. TDK (2018). Propaganda http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama= gts&guid= TDK.GTS.5cbce323491d51.49530123. (20 Nisan 2019).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(10)

Doç. Dr. Burhan SAYILIR[28]

1911'DE KUDÜS'TEKİ İZİNSİZ KAZILAR VE MEBUSAN MECLİSİNDE'Kİ YANSIMALARINA DAİR KISA BİR DEĞERLENDİRME[29]

A BRIEF ASSESSMENT ON THE UNAUTHORIZED EXCAVATIONS IN JERUSALEM IN 1911 AND THEIR REFLECTIONS IN MEBUSAN ASSEMBLY

ÖZ

Çalışma Parker Misyonu olarak literatüre geçmiş olan ve Morley Kontu'nun oğlu Montagu Brownlow Parker'ın, Tapınak Dağı altında olduğu düşünülen Süleyman Tapınağı'nda hazine aramak için izinsiz kazıların yapılması sürecini içermektedir. Parker ve beraberindekiler Kudüs'e ulaştığında ciddi bir karmaşa olmuştur. Çünkü ekipte arkeolog yoktu ve bu durum tartışmaların en önemli konusuydu. İstanbul'da da Parker'ın faaliyetleri kuşku ile izlenmeye başlanmıştır. Bir süre sonra Kudüs Mebusları Sa'd-El-Hüseyni ve Ruhi El-Halidî Beyler'in Parker'in Kudüs'teki faaliyetleri ilgili bölgeden elde ettikleri bilgileri teyit etmek için Dâhiliye Nezaret'inin cevaplaması için bir soru önergesi vermişlerdir. Soru önergesinde Mescid-i Aksa'da, Sahra-yı Müşerrefe/Kubbetu's-Sahra bölgesinde yapılan yasal ve yasal olmayan kazılardan çıkarılan eski eserlerin kaçırıldığına dair duyumlar alındığı ve bu konuda herhangi bir girişimde bulunulup bulunulmadığı, bu eserlerin geri alınmasına yönelik bir çalışmanın yapılıp yapılmadığı sorulmuştur.

Mecliste yoğun görüşmelerden sonra bu konuda bir tahkikat komisyonu kurulmasına kararlaştırılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve ardından yaşanan gelişmeler bu komisyonun işlerini sağlıklı yapmasına engel olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Parker, Kazı, Filistin, Mescid-i Aksa.

JEL Kodları: N9, N90, N95.

ABSTRACT

The study includes the process of unauthorized excavations of Montagu Brownlow Parker, son of the Count of Morley, in search of treasure in Solomon's Temple, which is thought to be under the Temple Mount, which has been recorded in the literature as the Parker Mission. When Parker and his entourage reached Jerusalem, serious chaos ensued, because there were no archaeologists on the team, and this was the most important issue in the discussions. Parker's activities in Istanbul have began to be followed with suspicion. After a while, Jerusalem Deputies Sa'd-El-Huseyni and Ruhi El-Halidî Beys submitted a parliamentary question to the Internal Affairs Ministry to confirm the information they obtained from Parker's activities in Jerusalem. In the parliamentary question, it was asked that there were rumors about the abduction of the ancient artifacts found in the legal and illegal excavations in the Sahara-yı Musharrefe / Kubbetu-Sahara region in Masjid-i Aqsa and whether any action was taken on this issue, and whether any work was carried out to retrieve these artifacts. .

After intense discussions in the parliament, it was decided to establish an investigation commission on this issue. However, the outbreak of the First World War and the developments that followed have prevented this commission from doing its work properly.

Keywords: *Jerusalem, Mr. Parker, Excavation, Palestine, Masjid al-aqsa.*

JEL Codes: *N9, N95, N90.*

[28] Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, E-posta: burhansayilir@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1991-123X

[29] Bu makale 1-5 Ekim 2018'de Ankara'da yapılan 18. Türk Tarih Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmesiyle hazırlanmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İngiliz Baroness Angela Burdett Coutts'un 1865 yılında Kudüs'e yaptığı ziyaret dönüşünde Filistin Keşif Fonu/Palestine Exploration Fund/PEF)30 kurulmasını teşvik etmek için 500 poundluk bağışta bulunmuş. Coutts, Kraliçe Victoria'yı ikna ederek PEF'in kısa sürede kurulmasını sağlamış. "Barışçıl Haçlı Seferi" olarak tanımlanan Filistin Keşif Fonu'nun amacı arkeoloji ve tarih, görgü kuralları ve gelenek, kültür, topografya, jeoloji ve İncil'deki Filistin ve Yakın Doğu'nun doğa bilimleri araştırmalarını teşvik etmekti. Filistin Keşif Fonu/Palestine Exploration Fund/PEF 1865 yılında Kraliçe Victoria'nın himayesi altında Westminster Abbey başrahibi, Arthur Stanley ve Sir George Grove gibi bir grup seçkin akademisyen ve din adamı tarafından kuruldu. PEF'in ana misyonu, İncil'deki Filistin ve Levant'ın arkeolojisi ve tarihi, tavırları, gelenekleri, kültürü, topografyası, jeolojisi ve doğa bilimleri araştırmalarını teşvik etmekti. PEF, Filistin ve Levant'ta birçok arkeoloğu ve araştırmacıya fon sağlamıştır. Bunlar arasında, Charles Wilson; Sör Charles Warren; Claude Conder; Horatio Kitchener; Gottlieb Schumacher; Sör William Flinders Petrie; Frederick Bliss; Robert Macalister; Sör Leonard Woolley; TE Lawrence; John Garstang; John Crowfoot; Kathleen Kenyon; Olga Tufnell gibi isimler vardı.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında PEF, bölge ile ilgili çalışanların iddialı ve iyi seçilmiş projelerini finanse/himaye ederek bölgedeki arkeolojik faaliyetlerin merkezine oturmuş ve bu projeler hiçbir zaman tek başına arkeolojiyle sınırlı kalmamış, arkeolojinin yanında antropoloji, tarih ve coğrafyayı gibi alanları da kapsayan projeleri finanse/himaye etmişlerdir. PEF'in finanse ve himaye ettiği önemli arkeolojik projelere örnek olarak; 1867-1870, Kudüs'te Warren ve Birtles tarafından yapılan kazılar; 1871-1878, Conder ve Kitchener tarafından yürütülen Batı Filistin çalışmaları; 1890-1893, Tell el-Hesi'de Petrie ve Bliss'in[31] yönettiği kazılar; 1913-1914, Woolley ve Lawrence tarafından yapılan Zin Arkeolojik Yüzey Araştırması çalışmaları sayılabilir. Filistin Keşif Fonu resmi internet sitesinde 1909-1912 yılları arasındaki kazılarda Parker Misyonu ile ilgili bir bilgeye yer verilmemiştir.[32]

PEF kuruluşundan iki yıl sonra İngiliz Kraliyet Mühendislik Kolordusu'ndan -*British Royal Engineering Corps*- gelen Yüzbaşı Charles Warren'ı Kudüs'e göndermiştir[33] Charles Warren'in görevi, tapınak bölgesini, tahkimat çizgisini, Davud Şehri'ni[34] ve Kutsal Kabir Kilisesi'nin -*Yeniden Diriliş Kilisesi*-[35] gerçekliğini araştırmaktı.[36]

Parker Seferi/Parker Expedition ve Kazılar

Kudüs'te ikinci farklı kazı çalışması 1909-1911 tarihleri arasında İngiliz kabine üyesi Lord John Lorey'in teşviki ve yönetiminde gerçekleştir. Parker Seferi/Parker Expedition olarak tanımlanan bu girişimde Morley Kontu'nun oğlu Montagu Brownlow Parker Tapınak Dağı altında olduğu düşünülen Süleyman Tapınağı'nda hazine aramak için kazılar yapmıştır.

Parker Misyonu'nun kuruluşundan itibaren tuhaflıklar göze çarpmaktaydı. 1908 yılında misyonun hazırlanmasında etkin rol oynayanlardan birisinin ismi öne çıkmıştır. Bu isim, Valter Henrik Juvelius idi. Bu kişinin adı daha sonra kurulan tahkikat komisyonunun Hariciye Nezareti'nin yazısına cevaben yazdığı bir yazıda geçmektedir.[37]

Parker, 1908'de İstanbul'a gelerek Kudüs'te yapacağı kazılarla ilgili resmi başvurularını yapmıştır. Avukatı aracılığıyla yaptığı başvurularının ardından 26 Kasım 1908'de bir sözleşme imzalanmıştır. Osmanlı

[30] www.pef.org.uk
[31] Frederick Bliss'e 1895, 1896, 1899 yıllarında Osmanlı Devleti tarafından Kudüs'te kazı yapması izni ile ilgili bkz. BOA, BEO-361-27067; BOA, BEO-366-27403; BOA, BEO-783-58705; BOA, BEO-1118-83789
[32] www.pef.org.uk/history/
[33] Simon Sebag Montefiore, Jerusalem: The Biography, Alfred A. Knopf, Newyork, 2011, s.511.; https://www.pef.org.uk/profiles/general-sir-charles-warren-1840-1927
[34] Konu ile ilgili bkz. Ronny Reich, Excavating The City Of David: Where Jerusalem's History Began, Israel Exploration Society, Jerusalem, 2011; Ahron Horovitz, The Story of Ancient Jerusalem, Lambda Publishers, Newyork, 2009.
[35] Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Türkan, "Anahtarını İki Müslüman Ailenin Koruduğu Kilise: Kıyamet Kilisesi", Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, Mayıs-Ağustos 2013.
[36] Karen Armstrong, Jerusalem: One City, Three Faiths, Random House Inc.,United States of America 2005, s. 361, 362.
[37] BOA, DH-İD-23-06-99-1

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Devleti adına Maliye Nazırı Es-Seyyid Mehmet Ziya Paşa'nın imzaladığı sözleşme oniki maddeden oluşmakta idi.[38]

Sözleşmenin birinci maddesinde Parker'in Kudüs'te bir define bulduğu ve bu defineyi açığa çıkarmak için masrafları kendine ait olmak üzere, Osmanlı Devleti adına kazı yapmayı üslendiği belirtilmiştir. Sözleşmenin beşinci maddesinde arazi ile ilgili verilen izine ilişkin Parker'ın yapacağı kazı çalışmaları sona erinceye kadar satın alınan arazide hiçbir kimsenin kazı yapmasına izin verilmeyeceği ve başkasının bu arazide çalışmaya hak ve salahiyetinin olmayacağı da garanti altına alınmıştır. İkinci maddede Parker'in veya temsilcisinin kazı için gösterecekleri arazinin kazı çalışmasının yapılması için Osmanlı Devleti tarafından Parker'e veya vekiline herhangi bir maddi karşılık almaksızın teslim edileceği, eğer arazi özel mülkiyette ise arazinin istimlak edilmemesi yoluna gidileceği vurgulanmıştır. Ancak özel mülkiyetteki arazilerin istimlaki ile ilgili sözleşmenin bu maddesine Bu maddede ayrıca Parker, özel mülkiyetteki arazilerin satın alınması ile ilgili olarak, arazi sahipleri ile anlaşarak arazinin bedelini ödemeyi taahhüt ettiği gibi istimlak komisyonun belirleyeceği bedelleri ödenmeyi de taahhüt etmiştir. Bu madde de kazı çalışmaları için istisna tutulan bazı araziler de zikredilmiştir. Eğer kazı yapılacak arazi bir vakıf arazi ise veyahut arazi ile ilgili siyasî veya askerî bir mahzur görülür ise o halde Osmanlı Devleti hiçbir yükümlülük kabul etmez. Üçüncü maddede, kazı yapılacak arazinin satın alma işlemlerinin sonuçlanmasının ardından arazinin etrafına duvar inşa edilmesiyle kazının başlayacağı ve kazı için verilen sürenin bir yıl olduğu belirtilmiş ve Osmanlı Devleti'nin bu bir yıllık süre zarfında her ne olursa olsun kazının engellenmesine yönelik bir faaliyet içine girmeyeceği kayıt altına alınmıştır. Yine aynı maddede kayda geçilen diğer bir konu da bu bir yıllık süre zarfında kazının tamamen sona ermesi gibi bir durumun yaşanması halinde kazı yapılan arazi ve arazi üzerindeki yapılar karşılıksız olarak Osmanlı Devleti'ne devredileceğidir. Sözleşmenin dördüncü maddesinde Osmanlı Devleti, Parker'in yaptığı kazıda bulacağı definenin yarısını aynî veya nakdî olarak Parker'a veya vekiline vermeyi taahhüt etmiştir.[39]

Sözleşmenin ilk maddesinde her ne kadar kazının bir define kazısı olduğu belirtilmiş olsa da sözleşmenin ilerleyen maddelerinde kazılar sırasında ortaya çıkacak tarihi eserlerle ilgili maddeler de sözleşmede yer almıştır. Şöyle ki sözleşmenin dördüncü maddesinde Osmanlı Devleti Parker'in kazı yapılan arazide eski eser bulunursa "Asar-ı Atika Nizamnamesi"nin dokuzuncu maddesi gereğince ele geçirilen taşınabilir eski eserlerin üzerine eserlerin yarısı değerinde bir ödül vereceği belirtilmiştir.[40]

Kazıların denetlemesini ve gözlenmesini düzenleyen altıncı maddede, Parker tarafından ortaya çıkarılacak olan define veya eski eserlerin çıkarılmasına nezaret etmek üzere Osmanlı Devleti tarafından iki müfettişin görevlendirileceği kayıt altına alınmış ve bu müfettişlerin yetki ve sorumlulukları belirtilmiştir. Buna göre Osmanlı Devleti'nin görevlendirdiği müfettişlerin, Parker tarafından yapılan kazı işlemlerinin hiçbir aşamasına müdahale etme yetkili yoktu. Söz konusu bu müfettişlere aylık yüz Osmanlı altını maaş verilecekti ve bu maaşlar Parker tarafından ödenecekti. Buna göre Parker maaşlara karşılık olarak Osmanlı Devleti'ne peşin olmak üzere üçer aylık sürelerle ödemeyi taahhüt etmiştir.[41]

Kazıda görev alacak amele ile kazının güvenliğini sağlayacak kolluk gücü ile ilgili konuları düzenleyen yedinci maddeye göre, gerek Parker'in ve gerekse kazı işlemlerinde çalışacak amelelerin can ve mal güvenliğini temin ve muhafaza etmek üzere Osmanlı devleti Parker' e yeteri kadar askeri kuvveti ayıracağını taahhüt emiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bu yardımına karşılık olmak üzere Parker ile Kudüs mutasarrıfının aralarında anlaşarak kararlaştıracakları bir meblağı Parker veya vekili tarafından Kudüs mutasarrıflığına peşin olarak ödenecektir.[42]

Sözleşmenin sekizinci maddesi mahalli idare ile ilgili hususları içeriyordu. Şöyle ki, yedinci maddede kolluk görevi ile asker görevlendirilmesi dışında kazı işlemleri sırasında Parker'in ihtiyaç duyacağı veya talepte bulunacağı her konuda mahalli idare Parker'in işlerini kolaylaştırma mecburiyeti vurgulanmıştır.[43]

[38] BOA, BEO-004122-309132-004-001
[39] BOA, BEO-004122-309132-004-001
[40] BOA, BEO-004122-309132-004-002
[41] BOA, BEO-004122-309132-004-002
[42] BOA, BEO-004122-309132-004-002
[43] BOA, BEO-004122-309132-004-002

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kazı sırasında ortaya çıkarılacak eski eserlerle ilgili olarak düzenlemelerin yapıldığı sözleşme maddelerinden birisi de dokuzuncu maddedir. İlgili maddeye göre kazı sırasında ortaya çıkacak define ve eski eserler özel sandıklara yerleştirilecek, Osmanlı Devleti'nin görevlendirdiği müfettişler ile Parker veya vekili tarafından sandıklar mühürlenecektir. Define ve eski eserlerin konuldukları söz konusu sandıklar Parker marifetiyle, Osmanlı Devleti'nin görevlendireceği memurlar ve askerlerin nezareti altında gemilere yüklenecek ve İstanbul'a yola çıkarılacaktır. İstanbul'a ulaşacak define ve eski eserler, Parker İstanbul'a gelene kadar Maliye Nezareti hazinesinde depolanacaktır. Yine aynı maddeye göre Parker İstanbul'a ulaştığında gerek maliye nazırının gerekse Parker'in veya vekilinin huzurunda sandıkların mühürlerinin açılacağı ve bu sözleşmenin dördüncü maddesinde belirtilen hususlar dikkate alınarak işlem yapılacağı belirtilmiştir. Burada Osmanlı Devleti'nde çok da rastlanılmayan veya yeni yeni yayılmaya başlayan bir husus dikkati çekmektedir. O da Kudüs'ten İstanbul'a getirilecek define ve eski eserlerin bir sigorta şirketine sigortalatma şartının sözleşmeye açık bir şekilde konulmuş olmasıdır.[44]

Sözleşmenin onuncu maddesinde kazılarda bulunacak define ve eski eserlerin değerlerinin tespitinin nasıl yapılacağı düzenlenmiştir. Buna göre Osmanlı Devleti ve Parker ayrı ayrı iki uzman tayin edeceklerdir ve bu uzmanlar kararlarını oybirliği veya oy çokluğu ile alacaklardır. Bu uzmanlar arasında bir anlaşmazlık meydana gelirse beşinci bir uzman daha tayin edilecek ve bu uzmanın kararı doğrultusunda alınacak karar kesin olacaktır. Eğer beşinci uzmanın kendisi üzerinde bir anlaşmazlık olursa bu sefer de İstanbul'daki Müze-i Hümayun Müdürü ile Londra'daki British Museum Müdürü'nün ortak kararıyla beşinci uzman tayin edilecektir. [45]

Kudüs'te yapılacak define kazılarından herhangi bir sonuç elde edilememesi durumuna sözleşmenin onuncu maddesinde açıklık getirilmiştir. Bu maddeye göre kazılar sonucunda Parker tarafından hiçbir define veya eski eser bulunması durumunda gerek arazi ve inşaat için harcamış oldukları paradan dolayı ve gerek diğer masraflardan dolayı Osmanlı Devleti'nden hiçbir şekilde tazminat talebinde bulunamazlar.[46]

Sözleşmenin on ikinci maddesi son maddesi taraflar arasında oluşacak anlaşmazlıklar halinde yapılacak işleri içermektedir. Osmanlı Devleti ile Parker arasında oluşabilecek anlaşmazlıkların çözümü için, iki tarafın belirleyeceği ikişer adet hakem belirleyecekler, bu hakemler kararlarını oybirliği veya oy çokluğu ile alacaklardır. Hakemler arasında eşitlik olursa, bu hakemler oybirliği veya oyçokluğu ile beşinci bir hakem belirleyecekler ve beşinci hakem iki taraftan birinin lehine karar verecek ve bu arar kesin olacaktır. Ancak beşinci hakem tayininde dört hakem arasında anlaşmazlık yaşanırsa o zaman beşinci hakem Osmanlı Devleti Adliye Nazırı tarafından tayin edilecektir.[47]

Sözleşmeye binaen kazıları denetlemek için 9 Haziran 1908'de iki kişinin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karara binaen 28 Temmuz 1909'da Karesi Mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi ile Bolu Mebusu Habib Bey tayin edilmiştir. Bu iki kişinin maaşları, yollukları, yevmiyeleri Parker tarafından ödenecekti ve Parker bu ödemeleri Kudüs'teki Osmanlı Bankası'na yapacaktı.[48]

Parker bir taraftan kazı işlemleriyle ilgili çalışma yaparken bir taraftan da kazı alanlarına yakın mahallerde kamu yararına bütün masrafını kendisinin karşılayacağını söylediği hastane yeri için istimlâk işlemleri ile de uğraşıyordu. İstanbul'dan Kudüs Mutasarrıflığı'na gönderilen 28 Kasım 1908 tarihli bir yazıda Parker'in yapacağı hastane için istimlak edilecek yerle ilgili tanımlanma yapılmıştır.[49]

Kudüs'teki kazıların başlamasını sabırsızlıkla bekleyen Parker devamlı olarak avukatı/temsilcisi aracılığıyla baskılar yapmakta ve İstanbul'dan gönderilen heyet gelmeden kazıyayı başlatmayı çok istiyordu. Kudüs Mutasarrıf Vekili Abdurrahim imzalı telgrafla Parker'in hemen kazıya başlamak istediği bildirilmiş ve

[44] BOA, BEO-004122-309132-004-003
[45] BOA, BEO-004122-309132-004-003
[46] BOA, BEO-004122-309132-004-003
[47] BOA, BEO-004122-309132-004-003
[48] BOA, BEO-003607-270491-001-001
[49] BOA, BEO-003443-258198-001-001; Hastane yapımı için istimlak edilecek arazi hakkındaki yazışmalar için bkz. BOA, BEO-003443-258198-002-001; BOA, BEO-003460-259489-001-001; BOA, BEO-003507-263024-001-001;BOA, BEO-003570-267746-002-001.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

buna cevap olarak 17 Temmuz 1909 tarihli telgrafla heyetin üç güne kadar yola çıkacağı ve Kudüs'e ulaşmalarından önce kesinlikle bir faaliyete başlanmaması ikaz edilmiştir.[50]

Heyetin Kudüs'e ulaşmasıyla başlayan kazı çalışmaları kısa sürede yeni bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Parker'in kazıyı ilerletmeye çalıştığı alan kutsal mabedin altına ulaşıyordu. Bunun üzerine Abdülaziz Mecdi Bey ile Mehmet Habip Bey İstanbul'a telgraf çekerek ne yapacaklarını sordular. İstanbul'dan Abdülaiz Mecdi Bey ile Habip Bey'ye bir telgrafla *"Beyan olunan mahallin altında çalışmalara devam etmenin uygun olmayacağı ..."* bildirilmiştir.[51]

1909'da başlayan kazılar 1910 yılında da devam etmiş ancak ciddi sayılabilecek bir sonuç elde edilememiştir. Maliye Bakanı Cavid Bey 12 Kasım 1909 tarihinde Kudüs mutasarrıfından kazılarla ilgili bilgiyi isteyen bir telgraf göndermiştir. Mutasarrıf 20 Kasım 1909 tarihli cevabi telgrafında *"Kudüs'ün Silvan köyündeki kazılar yoğun bir şekilde devam ediyor. Bay Parker'ın görülen bazı belirtilere göre ümidini günden güne artırmakta olduğu ve amaca ulaşma zamanının yakınlaştığı"* bildirilmiştir. Ayrıca telgrafta Mutasarrıf, Parker'in kazı izinlerini ve çalışmalarının 1911 yılı sonuna kadar uzatılmasını isteyen bir dilekçe verdiği, dilekçenin kendisinde olduğunu ve posta ile göndereceğini bildirilmiştir.[52] Parker'in kazıların uzatılması ile ilgili dilekçesi kısa süre içinde işleme konulmuş ve 26 Kasım 1910 tarihinde karara bağlanmıştır. [53]

1911 yılının ilk günlerinde Parker ve beraberindekiler kazının izin verilen sınırları dışına çıkmışlar ve bir gece vakti Sahratullah'ın altından gizli bir tünel kazarak mezar içine girmişlerdir. Bunun duyulması ve yayılması sonucunda Kudüs'te infial oluşmuş ve kutsal eşyaların çalınarak götürüldüğü söylentisi kısa sürede her yere yayılmıştır. Konuyla ilgili ilk olarak Kudüs Mutasarrıfı Azmi Bey Dâhiliye Nezareti'ne bir yazı yazarak konunun incelenmesi için Kudüs Redif Tümeni Komutanı Ali Rıza Bey'in[54] başkanlığında bir komisyon kurulduğunu bildirmiştir.[55] Bu Komisyon'dan ciddi bir sonuç elde edilememiştir. Buna karşın halk İstanbul'a bu konu ile ilgili dilekçeler göndermiş ve konunun ciddi olarak araştırılmasını istemişlerdir. Kudüs'te bu konu ile ilgili halk arasındaki huzursuzluk gittikçe artmıştır. [56]

Kudüs mebusları Hafız, Sa'd-El-Hüseyni ve Ruhi El-Halidi Beyler Meclis Mebusan'da görüşülmesi üzerine Kudüs'te Mescid-i Aksa'da Mihrab-ı Şerife altında kazı yapılması ve çıkarılan eserlerin akıbeti ile ilgili bir soru önergesi verdiler. 3 Mayıs 1911 tarihli soru önergesi şu şekilde idi.

"Riyaseti Celileye

İngiliz Ayn Silvan Hafriyat Cemiyeti, Hafriyat Komiserliği vazifesini ifa etmekte bulunan Kudüs Mutasarrıfı ve Jandarma Kumandanı marifetiyle Mescid-i Aksa'da Sahra-i Müşerrefe zirinde Gar-ı Şerifi geceleyin açarak ve Haremi Şerifin diğer cihetlerinde kezalik, geceleyin ve esrarengiz bir surette hafriyatı müteaddide icra ederek asarı kadimeden meçhulül mikdar eşya aldıkları ve hükümetin müsamahasıyla asarı mezkûre sandıklarını şimendifer istasyonlarından ve gümrük iskelelerinden geçirerek, evvelce ihzar eyledikleri hususî vapura yüklettikleri mütevatiren ve işaratı vakıa-i mahalliyeden anlaşılmış ve bu hal-i esef-iştimal bilcümle ahalinin ve bilhassa umum müsliminin galeyan ve heyecanlarını müstelzim bulunmuş olmakla, evvelemirde asarı kadimenin istirdadı zımnında hükümetçe ne gibi teşebbüsatta bulunulduğu, saniyen minelkadim mesdud ve fethi gayri caiz bir makamı mukaddesin Hafriyat Nizamnamesi hilafına olarak şu suretle fethiyle ihanetten dolayı fail ve müsebbiplerinin ne gibi mücazata duçar edildikleri hususlarının Dahiliye nezareti Celilesinden sual edilmesini teklif eyleriz.

Kudüs Mebusu	*Kudüs Mebusu*	*Kudüs Mebusu*
Ruhi El-Halidi	*Hafız*	*Sa'd El-Hüseyni"* [57]

[50] BOA, BEO-003607-270003-002-001;BOA, BEO-003601-2700003-001-001
[51] BOA, BEO-003647-273456-001-001; BOA, BEO- b003647-273456-004-001
[52] BOA, BEO-003828-287063-002-001; BOA, BEO-003460-259489-003-001
[53] BOA, BEO-003828-287063-001-001
[54] Daha sonra oluşturulan başka bir tahkikat komisyonunda Kudüs Redif Tümeni Komutanı Ali Rıza Bey'in ihmali görülmüş ve görevi yeri değiştirilmiştir. BOA, DH-İD-23-06-98-1
[55] BOA, DH-İD-23-06-2-1.
[56] BOA, DH-İD-23-06-33-1
[57] MMZC, İ: 91, (21 Nisan 1327), C: 1, s. 183.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Soru önergesinin Mebusan Meclisi'nde görüşülmesi kabul edilmiş ve görüşmenin 6 Mayıs 1911 cumartesi günü yapılması planlanmıştır. Ancak önerge iki gün gecikmeyle 25 Nisan 1327 [8 Mayıs 1911] Pazartesi, Saat: 14:00 görüşülmüştür. Meclis Başkanı Ahmet Rıza Efendi, Kâtipler Yozgat Mebusu Hayrullah Efendi ve Karesi, Mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi. katiplerden birisi olan Karesi mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi aynı zamanda Parker'in kazılarında hükümet gözlemcisi olarak görev yapmıştı.[58]

Ruhi El-Halidi görüşmenin başında söz alarak, olayları kısaca anlatmak istediğini, Dâhiliye Nazırı'nın bu açıklamalar üzerine cevap vermesini talep etmiştir. Ruhi El-Halidi konuşmasına olayla ilgili tarihi süreç hakkında bilgi vererek başlamış ve şu şekilde devam etmiştir: *"Bunlar, bizim hükümete müracaat ederler ve büyük bir define, gayet büyük bir sermaye bulduk derler. Hatta o definenin miktarını bile söylerler. Güya o define, 100 milyon lira değerinde bir define imiş. (...) Bizim, inkılâptan evvel, bütün borcumuz, 115 milyon lira raddesinde idi. Bunların hükümete teklifleri, çıkarılacak definenin yarısı, yani 50 milyon lirası bizim hükümete ait olacak, 50 milyon lirası da onlara ait olacaktır. Bunun için hükümet bu işe onay verir."*[59]

Önerge görüşmelerinde, önerge sahipleri Kudüs Mebusları Ruhi El-Halidi Bey, Seyyid/Sait El-Hüseynî Bey dışında, Şefik El-Müeyyet Bey (Şam), Asım Bey (Mamuretülaziz), Mustafa Haki Bey (Tokat), Pavlo Karolidi Bey (İzmir), Ebuzziyya Tevfik Bey (Antalya), Fuat Paşa (Priştine), Ahmet Ferit Bey (Kütahya), Rıza Nur Bey (Sinop), Tevfik Bey (Kengiri), Halil Bey (Dâhiliye Nazırı/Menteşe), Hızır Lütfi Bey (Zor), Seyyit Bey (İzmir), İsmail Mahir Bey (Kastamonu), Nafi Paşa (Halep), Mehmet Şevket Paşa (Divaniye), Feyzi Bey (Diyarbakır), Mehmet Ubeydullah Bey (Aydın), Mahmut Mazhar Bey (Trabzon), Ömer Feyzi Bey (Bursa), Şekip Bey (Saruhan), Hasan Basri Bey (Debre), Yorgo Boşo Bey (Serfice), Mehmet Ali Bey (Canik), Ali Galip Bey (Karesi), Abdulhamit Zehravi Bey (Hama/Suriye), Abdülaziz Mecdi Bey (Karesi), Nazarat Dagavaryan Bey (Sivas), Emin Aslan Bey (Lazkiye), İbrahim Hakkı Paşa (Sadrazam), İbrahim Lütfi Paşa (Gümüşhane), Şekip Bey (Manisa), Ali Cenani Bey (Halep), Fuat Bey (Şam), Mahmut Naci Bey (Trablusgarp), Mehmet Talat Bey (Edirne), Mehdi Bey (Kerbela), Sait Bey (Üsküp), Mehmet Talat Bey (Ankara), Rahmi Bey (Selanik), İsmail Hakkı Bey (Gümülcine), Kirkor Zöhrap Bey (İstanbul), söz almışlar ve görüşmelere katılmışlardır.[60]

Konuya oldukça hâkim olduğu anlaşılan Ruhi El-Halidi meclise hem Kudüs, hem Hz. Davut'un mezarı hem de kazılarla ilgili geniş bilgiler vermiştir. Parker'in Maliye Nazırı ile sözleşme imzalamasını açıklarken Halidi işin baştan ne kadar yanlış ilerlediğini anlatmıştır. Halidi'ye göre, definenin arandığı yer olan Hz Davut'un mezarı konusunda da ilim adamları arasında ihtilaflar vardı. Bu ilim adamlarının bazılarına göre Hz. Davut'un mezarı şimdiki bulunduğu yerdeydi, yani Kudüs dâhilinde ve kale ve kışlanın civarındaydı, bazılarına göre onun karşısındaki tepedeydi. İngilizler asıl kazı yapmak istedikleri yer de o tepeydi. Sonuçta, hükümet izin vermiş ve İngilizlerle hükümet arasında yukarıda bahsedilen sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmeye hükümet adına sadrazam ve maliye nâzırı imzalamışlardır.[61]

Kamil Paşa'nın sadrazamlığı sırasında yapılan bu sözleşme neredeyse gizli saklı yapılmıştır. Özellikle konunun eski eserler olması ve bununla ilgili nizamnamenin de olduğu gerçeği ortada iken, konunun Maarif Nezareti'ne havale edilmesi ve müzeler müdüriyetine başvurunun yapılması gerekirdi. Ancak ne Maarif Nezareti'ne ne de Müzeler Müdürlüğü'ne başvuru yapılmadan direk Sadrazam Kamil Paşa ve Maliye Nezareti ile sözleşme imzalanmıştır. Bu durum meclis görüşmelerinde ciddi olarak sorgulanmış ve tartışılmıştır. İzmir Mebusu Pavlo Karolidi Bey'in kazıların başlamasına ilişkin sorusuna Halidi, etraflıca bilgi vermiştir. Buna göre, Kazılar Ayn Silvan'da başlamıştır. Önce Mutasarrıf Suphi Bey'e, Maliye Nezareti'nden şifreli bir telgraf gönderilmiş ve İngilizler burada bir hastane[62] yaptırmak istedikleri, onun için uygun bir arazinin istimlak edilmesi gerektiği söylenerek, işlerin kolaylaştırılması emri verilmiştir. Kısa süre içinde arazinin istimlak işlemleri tamamlanmış ve inşa işlerine başlanmıştır. Çalışmaların birinci yılında kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Kazı çalışmalarının yapıldığı alana kimsenin alınmaması ve hatta kimsenin alana

[58] BOA, DH-İD-23-06-97-1
[59] MMZC, İ: 91, (21 Nisan 1327), C: 1, s. 183.
[60] MMZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 186.
[61] MMZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 186.
[62] BOA, BEO-003443-258198-001-001; BOA, BEO-003443-258198-002-001;BOA, BEO-003460-259489-001-001; BOA, BEO-003507-263024-001-001;BOA, BEO-003570-267746-002-001.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yaklaştırılmaması kafalarda soru işaretleri yaratmıştır. Kudüs mebusları, hatta İngiliz Konsolosu bile alana giremeyenler arasındaydı. Bunlar yaşanırken bölgede ilginç bir gelişme olmuştur. O da, Mutasarrıf Suphi Bey'in bazı nedenlerden dolayı istifası etmesiydi. Suphi Bey'in istifasının ardından yerine Azmi Bey tayin edilmiştir. Kazıların ikinci yılında, kazılar şehrin içme suyunu ve bahçeleri sulamak için kullanılan suyu sağlayan kanallara zarar vermiş ve Osmanlı Devleti bu arızayı gidermek için masraf yapmak zorunda kalmıştır. Ancak mecrasını kaybeden suyun tekrar mecrasına akıtmak oldukça zor olmuştur. Bu durum tarla ve bahçeleri zarar gören ahali arasında huzursuzluk peyda olmuştur. Kazının üçüncü yılında kazı ile ilgili ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar Müslümanları olduğu kadar, Hristiyanları ve Yahudileri de ilgilendiren sorunlardı ve tamiri mümkün olmayan sorunlardı. 1911 yılındaki kazılar Ayn Silvan'dan Mescid-i Aksa'ya uzanmış ve Mescid-i Aksâ'nın altında üç yerde kazı yapılmıştır. Kazılarda ayrıca Sahra-i Müşerrefe'nin içine girilmiştir.[63]

Meclis görüşmelerinde Sahra-i Müşserrefe'de yapılan kazıda eski zamanlardan beri yerinde duran taşın kaldırıldığı ve Sahratullahın içine girildiği ifade edildiğinde bazı milletvekillerinin tepkisi görülmüş ve hükümetin bunlardan haberi olup olmadığı sorulmuştur. Bu nokta sözleşmenin gizlice yapıldığı gibi yine gizli olarak kazılardan kısa süre sonra burada görev yapacak kişilerin bazılarının maaşları artırılmıştır. Bunlar arasında Harem-i Şerif kayyum başları, jandarmalar, hademeler, bekçiler vardı. Mutasarrıf ve jandarma komutanının da maaş aldığının öğrenilmesi şaşkınlığı daha da artırmıştır. Bu kişiler ayda 100 İngiliz lirası maaş alıyorlardı. Yine İngiliz şirketinden maaş alanlar arasında İstanbul'dan gönderilen Karesi Mebusu Abdülaziz Mecdi Bey ile Bolu Mebusu Habip Bey'in de olduğu ve her ay yüzer lira aldıkları iddia edilmiştir. Bu kişiler zaten kazıları denetlemek karşılığında resmi olarak bir maaş alıyorlardı. Hatta bu vekillerin kendilerinin bizzat bölgeye giderek yapmaları gereken gözlemcilik görevini vekilleri aracılığıyla yaptıkları ve bu vekillerinin de maaş aldıkları iddia edilmiştir.[64] Bu tartışmalar yaşanırken Sinop Mebusu Rıza Nur Bey hükümeti kazılarla ilgili her şeyin üstünü örtmek ve saklamakla itham etmiştir.[65]

Meclis görüşmelerinden anlaşıldığına göre, kaçak kazılar bazı duyumlara göre dokuz gece, mahalli gazetelere göre Harem-i Şerifin üç yerinde yirmi gece devam etmiştir. Bu üç yerin birincisi Sahra'nın altında, ikincisi Gar-ı Şerifin içinde, Bi'r-i Ervah adı verilen yerde mermerleri kaldırarak ve 20-30 metre aşağı inilerek, üçüncüsü de Harem-i Şerifin güneydoğusunda bulunan Mehdi-i İsa denilen yerde kazılar yapmışlardır.[66] Bu durumu haber alan halk mutasarrıfa ihbarda bulunmuşlar, ancak mutasarrıf konuyu çok fazla ciddiye almamıştır. Kazıdan çıkarılan eserlerin sandıklara doldurularak istasyona nakledildiği ve oradan da başka bir yere nakledileceği mutasarrıfa tekrar şikâyet edilmiş yine bir sonuç alınamamıştır. Sonuçta sandıklar trenlere yüklenerek Yafa iskelesine nakledilmiş oradan da İngiliz iş adamına ait deniz çiçeği adlı yata yüklenmiştir. Yat limandan ayrılıp İskenderiye ve Portsaid'e doğru hareket etmiş sonra da Beyrut'a gelmiştir.[67] İş işten geçtikten sonra mutasarrıf bir komisyon kurmuş ve kurulan komisyon bu olayı ciddi bir olay olarak görmemiş önemsiz bir mesele olarak görmüştür.[68]

Meclisteki görüşmeler sırasında soru önergesinde imzası olan bir diğer Kudüs Mebusu Seyyid/Said El-Hüseynî söz alarak tarihi serüveni ile ilgili Ruhi El-Halidi Beyin yeterli açıklamayı yaptığını, kendisinin başka bir duruma dikkat çekeceğini ifade emiş ve kazıların başından sonuna kadar bir muamma halinde yapıldığını ve bugün üç konu ile karşı karşıya olunduğunu söylemiştir. Bu noktalardan birinin bilindiğini, ikisinin ise meçhul olduğunu ifade eden Hüseynî, bilinen ve gerçek olan noktanın, geceleyin Harem-i Şerife girilerek değişik yerlerinde ve Sahratullah-ı Şerife'nin, Gar-ı Şerifin içinde kazılar yapıldığı gerçeği olduğunu ve bunun resmi belgelerle de sabit olduğunu açıklamıştır. [69]

---

[63] MMZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 287.
[64] BOA, DH-İD-23-06-64-1
[65] MZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 287.
[66] BOA, DH-İD-23-06-60-1
[67] Yatın akıbeti ve nereye gittiğinin bulunması için Nablus, Beyrut, İzmir, İstanbul'daki kolluk kuvvetlerine ve idarecilerine birçok yazı gönderilmiştir. BOA, DH-İD-23-06-5-1; BOA, DH-İD-23-06-8-1; BOA, DH-İD-23-06-6-1; BOA, DH-İD-23-06-117-1; BOA, DH-İD-23-06-23-1
[68] BOA, DH-İD-23-06-2-1; BOA, DH-İD-23-06-3-1; BOA, DH-İD-23-06-9-1; BOA, DH-İD-23-06-10-1
[69] MZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 289.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Konu ile ilgili olarak merkezi hükümetin haberinin olup olmadığı da başka bir merak konusu olmuştur. Konu ile ilgili olarak Sadrazam Paşa'dan Dâhiliye ve Evkaf Nazırlarından konu sorulduğunda alınan konu ile ilgili bir bilgilerinin olmadığı cevabı alınmıştır. Böyle bir girişimin sadece mahalli merciler tarafından yapılması mümkün görülmemiştir. Bilinmeyen noktalardan birisi de olarak da gerçekleştirilen kazılardan neler çıkarılmıştır ve bunların bir dökümü hazırlanmış mıdır konularıydı. Bu konularda da milletvekilleri hükümetten bir açıklama istemişlerdir.[70]

Dâhiliye Nazırı Halil Bey olaylar ile ilgili, 16 Nisan 1911'de Kudüs Mutasarrıflığından bir telgraf aldıklarını ve bu telgrafla olaylardan haberdar olduklarını açıklamıştır. Bunun üzerine konunun araştırılması için Kudüs komutanı, hâkimi, belediye başkanı, eşraftan birkaç kişiden daha oluşan bir komisyon teşkil edilmiş, hemen incelemelere başlanmışlar. Komisyonun araştırmaları esnasında Kudüs mebuslarına kutsal eserlerden bazılarının çıkarıldığı ve kaçırıldığı haberi gelmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti konuyu Kudüs mutasarrıflığına sorduğunu ve 19 Nisan 1911'de mutasarrıflıktan gelen cevapta, kazı heyeti temsilcisi vasıtasıyla Sahratullah-i Müşerrefe'nin kayyumları kandırılmış, Şeyh Halil ve oğullarının muvafakatı alınarak gizli bir şekilde, bir gece orada kazı yapıldığı anlaşılmıştır cevabı alınmıştır.[71]

Halil Bey konuşmasının bir yerinde yapılan kaçak kazı sırasında çıkarılan eşyaların konulduğu sandıklar konusunu dile getirmiştir. Kaçak kazı yapıldığı söylentileri ortaya çıkar çıkmaz, Parker ve arkadaşlarının Kudüs'ten ayrılmış oldukları anlaşılmıştır. Yafa'da Parker ve arkadaşları yakalanmış sandıkları incelenmiş ve hiçbir şey bulunamamış olduğu kayıtlara geçmiştir. Resmi tutanaklara göre sandıktan çıkanlar kendi kişisel eşyalarıymış. Ancak bu resmi kayıtlarda yatla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak yerel gazetelerde resmş tutanakların dışında çok farklı bilgiler yazılıp çizilmiştir. Halil Bey'in konuşması sorulara cevap vermemiş olacak ki, Suriye Mebusu Şefik El Müeyyet Bey kazıyı yapanların neden kaçığını sormuş, Dâhiliye Nazırı Halil Bey de bu soruya, bu kişilerin kaçmadıklarını, kazıyı tatil ettikleri için bölgeden ayrıldıkları cevabını vermiştir.[72]

Kazılar sırasında hükümet komiseri olarak Kudüs'te bulunan ve kazılara nezaret edenlerden biri olan Karesi Mebusu Abdülaziz Mecdi Bey de söz alarak, kendilerinin görevli oldukları zamanlarda bu olayın vuku bulmadığını, kendilerinden sonra bu olayların yaşandığını ifade etmiştir. Abdülaziz Mecdi Bey kendilerinin Kudüs'te bulundukları dönemde kazıların usulüne uygun yapıldığını ifade etmiştir.[73]

Abdülaziz Mecdi Bey, Mescid-i Aksa ve çevresini ayrıntılı bir şekilde mebuslara tarif ettikten sonra burada Fransızlar tarafından uzun süredir devam eden kazılar yapıldığını fakat bu zamana kadar önemli bir şey bulunmadığını ifade etmiştir. Mecdi Bey konuşmasında kazılarda çok da öneme sahip olmayan bazı kandillerin bulunmuş olduğunu söylemiştir. Kazılarla ilgili asıl meselenin İsrailiyat'a ait eski eserlerin bulunup bulunmadığı olduğunu dile getiren Mecdi Bey, eski eser uzmanlarının İsrailiyat'a ait eserleri bu zamana kadar bulmakta başarılı olamadıklarını belirtmiş ve bazen de farklı kazı ekipleri arasında da bölgede problemler yaşandığını dile getirmiştir.[74]

Kudüs'te kazı işine girilmesine neden olarak Finlandiyalı Walter Juvelius'u gösteren Mecdi Bey bu konu hakkında da şunları söylemiştir: "Bu işin esası, Finlandiya'da eski eserle uzmanlarından Walter Civelius adında bir kişi eski eser kitaplarında, Ayn Silvan'ın tünellerinin haritasından hâzinenin şifresini keşfettiğini iddia ederek İngiltere'ye gitmiş, orada ileri gelenlerden 5-6 kişiyi toplamış, onlara böyle bir bilgiye sahibim demiş. Onlar, bundan 45 sene önce yine aynı bölgede üç yıl kazı yaparak bir başarı elde edemeyen Wilson'un bu konuda yazdığı 800 sayfalık kitabı tetkik etmişler. Bu adamın bu şifreleri doğrudur diye kanaat getirmişler, kazı yapmaya karar vermişler."[75]

Meclisteki tartışmalar bir süre sonra mebusların işin ciddiyetine binaen soru önergesinin gensoruya çevrilmesi yönünde ısrarlı olmalarına neden olmuştur Bunun üzerine meclis başkanlığına iki dilekçe

[70] MZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 289.
[71] MZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 290.
[72] MZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 291.
[73] MZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 293.
[74] MZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 294.
[75] Aynı yer.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

verilmiştir. Bunlardan birincisi Kudüs mebusları Hafız, Said ve Ruhi imzalarını taşıyordu. [76] İkinci dilekçe ise Debre mebusu Basri ve Trablusgarp Mebusu Mahmut Naci beylerin imzalarını taşıyordu.[77]

Tartışmalar sürüp giderken, bu tartışmalardan bir sonuç çıkmayacağı anlaşılmıştır. Mebusların bazıları bunu mecliste çözemeyeceklerini bunun daha ihtisas gerektiren bir komisyon marifetiyle incelenmesi tekliflerinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Halil Bey tekrar söz alarak zaten bir tahkikat komisyonun oluşturulduğunu, bu komisyonun yaptığı çalışmalarla ilgili yer yer bilgi geldiğini, ancak konunun araştırmanın sonunda netlik kazanacağını ifade etmiş, bunun için de komisyon raporu biter bitmez mecliste özel bir oturum yapılmasını teklif etmiştir. Ne var ki Osmanlı Devleti için zorlu bir dönemin başladığı zamanlara denk gelen bu meselenin mecliste görüşülmesi bir daha mümkün olmamıştır. Ancak meclis görüşmelerde varlığından bahsedilen tahkikat komisyonu çalışmalarını tamamlamış ve konu ile ilgili bir raporun hazırlamıştır. Oldukça ayrıntılı hazırlanmış olan bu rapor, olayı bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. Olaylarda adı geçen bütün kişilerle ilgili de değerlendirmeler yapılan raporun sonuç bölümünde şu ifadelere yer verilmiştir.

"...Hülasa: Sahratullah-ı Müşrife'de şeyhler ve jandarmalar para ile İngilizler tarafından tercümanları Makasdar marifeti ile ikna edilerek taharriyat icra kılındığı ve icra ettiğimiz tahkikata nazaran bunda hükümetin ve memurlarından hiç birinin iştiraki ve malumatı bulunmadığı ve mamafih mutasarrıf beyefendinin balada mufassalan tadad ettiğimiz kusurları dahi mevcut olduğu katiyen tahakkuk etmiş ve bundan sonra devam edecek memuriyetinde duçar-ı müşkilat olacağı tabii olunmuştur. Nablus Mutasarrıflığının iş'arına binaen şerefvarid olan telgrafname-i âli-i nezaret-penahileri üzerine tarafımıza teslim edilen Şeyh Mehmet Ali Şibali hakkında icraa ettiğimiz tahkikat-ı hali raporumuz başkaca tanzim ve takdim edilmekle Sahra-i Mübareke'de hafriyat tavassut edenler hakkında takibat-ı kanuniye icra edilmek üzere Şeyh Halil ve rüfekasına dair evrak-ı esasiye takımı ile Kudüs istinaf müdde-i umumiliğine tevdi kılındığı ve idari tahkikate müteallik olup melfufat pusulası mucebince yirmi üç kıtadan ibaret olan evrakın leffen arz ve takdim edildiği maruzdur ol babda. 30 Nisan 327 [13 Mayıs 1911]

Halep Evkaf Müdürü Meri
Hayfa Nizamiye Fırkası Kumandanı Haşim
Trablusşam Mutasarrıfı Azmi" [78]

Raporun devamındaki belgede yaşanan olaylarda kabahatli görülenler hakkında yapılması gereken işlemler ile ilgili tavsiyelerde bulunulmuştur. Buna göre, Kumandan Ali Rıza Bey, Kolağası Arif Efendi, Yüzbaşı Muhiddin Efendi'nin derhal değiştirilmesi gerekmekte, Maarif Müdürü Rıfat Efendi; İstinaf Ceza Reisi Hakkı Efendi; Belediye tabibi Muharrem Efendi; Şafi Müftüsü Şeyh Tahir Efendi'nin derhal azledilmeleri, İstinaf Müdde-i Umumisi; Vergi Baş Kâtibi Mazhar Efendi; Defter-i Hâkani Memuru; Polis Ser Komiseri; İstinaf Azasından Ali Carallah'ın da süreç içinde değiştirilmesi yönünde tavsiye kararı verilmiştir."[79]

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti sınırları içinde gittikçe arttan Avrupa kökenli arkeolojik kazı ve eski eser araştırmaları izinleriyle ilgili bir dizi düzenlemeye gidilmiştir. Bu konuda eski eserler nizamnamesi de yayımlanmıştır. Osmanlı Devleti sınırları içinde kazı veya eski eser araştırması için izin isteyecek herkes bu nizamname kaidelerine uymak zorundadır. Ancak merkeze uzak bölgelerde yerel yöneticilerin bilerek veya bilmeyerek bu nizamnameyi ihlal ettikleri görülmüştür. Hatta kimi yerlerde kasıtlı göz yumma ve bu göz yummanın nakdi karşılığının alınmasıyla ilgili şikâyetler ve yazılar da görmek mümkündür. 1911 yılında Mescid-i Aksa altında yapılan kaçak kazıların tam bir ihmaller ve suiistimaller zinciri ile yapıldığı açıktır. Bu durum hazırlanan raporlarda da belirtilmiştir. Görünürde bir define arama ve çıkarma düşüncesi ile başlayan kazıların, aslında çok daha başka anlamlar taşıdığı da ortaya çıkmıştır. 1911 kaçak kazıları, kimilerine göre İncil arkeolojisi, kimilerine göre Tevrat arkeolojisi olarak tanımlanan arkeolojinin nihai hedefine bir an önce en kestirme yoldan ulaşma gayreti olarak da görülebilir.

[76] MZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 299.
[77] MZC, İ: 93, (25 Nisan 1327), C: 2, s. 299.
[78] DH-İD-23-06-97-1
[79] DH-İD-23-06-98-1

KAYNAKÇA

1. ARMSTRONG, Karen, **Jerusalem: One City, Three Faiths**, Random House Inc.,United States of America 2005.
2. Cumhurbaşkanlığı Arşiv Başkanlığı
3. HOROVITZ, Ahron, **The Story of Ancient Jerusalem**, Lambda Publishers, Newyork, 2009.
4. Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri
5. MONTEFIORE, Simon Sebag, **Jerusalem: The Biography**, Alfred A. Knopf, Newyork, 2011.
6. REICH, Ronny, **Excavating The City Of David: Where Jerusalem's History Began**, Israel Exploration Society, Jerusalem, 2011.
7. TÜRKAN, Ahmet "Anahtarını İki Müslüman Ailenin Koruduğu Kilise: Kıyamet Kilisesi", **Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 2, Mayıs-Ağustos 2013.
8. www.pef.org.uk

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(11)

Doç. Dr. Aşkım Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU; Ayşe BÜYÜKBAŞ*****

MARKA ALGISI İLE SATIN ALMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE BEŞ DUYUNUN ARACILIK ROLÜ*

THE ROLE OF FIVE SENSORIES RELATED TO PURCHASE BEHAVIOUR THROUGH BRAND PERCEPTION

ÖZ

Markalar, tüketicilerde marka algısı oluşturarak zihinlerinde yer edinebilmek, diğer markalardan farklılaşarak öne çıkabilmek adına çeşitli stratejilere başvurmaktadırlar. Tüketicilerin devamlı daha iyi deneyimler aradığı gözlemleniyor; daha yüksek değer, daha kaliteli ürünler, formatlar, ambalajlar, marka iletişi ve perakende deneyimi bekliyorlar. Markaların, tüketicilerin duygularına ulaşarak onları etkileyebilmek için duyularına yönelik olarak faaliyetler yapmaları, marka algısı oluşturarak satın alma isteği uyandırmaya çalışmaları, marka algısı için önemlidir. Beş duyuya yönelik olarak yapılan faaliyetler, tüketicilerde deneyimlerken etkilenebilme durumunu ortaya çıkararak marka algısı oluşturabilmeyi kolaylaştırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin duygularına hitap ederek duyular yoluyla satın alma davranışlarını ne ölçüde gerçekleştirdiklerini tespit etmeye çalışmaktır. Araştırma, hazır giyim sektöründe duyuların, tüketicileri satın alma davranışı konusunda ne kadar etkileyebildiği yönünde yapılarak, hangi duyuların ne derecede etkili olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmada savunulan hipotezlerin gerçekliğini ortaya çıkarabilmek adına anket yöntemi uygulanmıştır. Savunulan hipotezler, verilerin analizinde kullanılan, istatistiksel analiz olan SPSS 24.0 programından elde edilen veriler doğrultusunda, marka algısında duyuların satın alma kararında etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Marka algısı, beş duyu, satın alma davranışı.

ABSTRACT

Brands adopt various approaches by creating a brand perception in consumers' mind so that they differ from other brands and consequently they gain ground in consumers' minds. It is observed that consumers are looking for better experiences; They expect higher value, higher quality products, formats, packaging, brand communication and retail experience. That brands carry out sensory activities and try to arouse purchase desire by creating brand perception is highly important for the brand perception. Activities aiming the five senses make it easier to create a brand perception by affecting the consumers while they are experiencing it.

The aim of this study is to investigate to what extent consumers carry out their purchasing behaviors emotionally. The research was conducted on how senses can affect consumers in terms of purchasing behavior in the ready-made clothing industry, and also, it has been observed which senses are effective to what extent. In order to reveal the truth of the hypotheses defended in the research, the survey method was applied. By evaluating the defended hypotheses with certain tests and in line with the data obtained, it has been observed that brand perception and senses are effective in purchasing decisions. In line with the defended hypotheses, the data obtained from the statistical analysis SPSS 24.0 program used in the analysis of the data, it was observed that the senses in the brand perpection are effective in the purchasing decision.

***Keywords**: Brand perception, five sensory, purchasing behaviour.*

**** Doç.Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Lisans Programı, e-posta: anttekeoglu@ticaret.edu.tr**

***** Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Küresel Pazarlama ve Marka Yönetimi Programı, e-posta:aysebuyukbas@ hotmail.com**

*** Bu çalışma, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Küresel Pazarlama ve Marka Yönetimi AnaBilim Dalı'nda Doç.Dr. Aşkım Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU danışmanlığında yapılmış olan "Marka Algısı İle Satın Alma Davranışı Arasındaki İlişkide Beş Duyunun Aracılık Rolü: Hazır Giyim Sektöründe Bir Uygulama " adlı yüksek lisans tezine dayanmaktadır.**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Tüketiciler, ürünlerle duygusal iletişim kurarak, onların sadece fiziksel olarak sağlamış olduğu yararlardan değil, duygularına yönelik olarak hissettirdiklerine de yönelebilmektedirler. Bu durumdan dolayı markalar, ürün ve hizmetlerini tüketicilerin istekleri doğrultusunda, duygularına hitap edecek onlarda duyularla marka algısı oluşturabilecek şekilde stratejilerini gerçekleştirmektedirler. Tüketici ilk zamanlarda geleneksel olan markalama stratejileri ile satın alma davranışı gerçekleştirirken, günümüzde artık onu duygularıyla kendine çekme stratejileri üreterek önemseyen düşünce ve davranışları benimsemektedirler (C.J. Thompson 2006). Markalar, tüketicilerin beş duyusuna yönelik olarak stratejiler üreterek, onların davranış, tutum, algılarını ölçerek, olumlu ve uygun faaliyetler yaparak satın alma davranışı oluşturma çabası içerisine girmektedirler (Oswald 2001). Tüketicide marka algısının oluşması için, ürünün özelliklerinin gerçek olarak yansıtılması, görsel, ses, koku, doku ve tat duyularından yararlanarak bunun sağlanması gerekmektedir. Örneğin, bir çiçekçi dükkanında kullanılan kokunun, dükkanın içerisinde bulunan çiçeklerle arasında bağlantı olması gerekmektedir. Markalar, tüketicilerin zihinlerinde gerçeklik algısı oluştubilmek adına duyularına hitap ederek yaptıkları stratejilerin iyi bir şekilde sunulmasını da sağlamaları gerekmektedir (Lindstrom 2007).Tüketicilerde, marka algısı ile satın alma davranışı oluşturabilme adına duyuların büyük önemi bulunmaktadır. Markalar, hedef kitlelerine yönelik olarak, duyularla marka algısı oluşturarak tüketiciyle bağlantı kurarak satın almalarını sağlamaktadırlar. Marka, tüketicinin, hangi kokudan, sesten, dokudan, tatdan, görüntüden etkilenerek satın alma davranışı gerçekleştirebileceğine yönelik olarak çalışmalar yapmalıdır. Tüketici, daha önce deneyimleyip bağlantı kurduğu markaya karşı daha fazla eğilim göstermektedir. Örneğin, deneyimlemiş olduğu koku, o an ne yaşadıysa artık onunla bağlantılı olmuştur, daha sonra aynı kokuyu aldığında o an ne yaşadıysa aynı hislere sahip olacağından tüketicide alım isteği oluşacaktır. Aynı şekilde, gördüğü, duyguğu, tattığı, dokunduğu, beş duyusuyla deneyimlemiş olduğu markalar, tüketicide duyugusal bağ oluşturarak satın alım faaliyeti göstermesine neden olacaktır. Zihnimiz biz farkında olmadan, duyular yoluyla bağlantı kurduğu bir markayla ilgili olarak karar verip satın alma isteği içerisine girebilmektedir. Tüketici duyular ile yapmış olduğu satın alım faaliyetlerinde, ilk olarak görme duyusunun önemi olmakla birlikte, markayı görmediğinde algı gerçekleşmeyebilecektir. İşitme duyusuyla aklında kalan bir marka, artık o melodiyi kullanmaya devam etmediği takdirde tüketiciyle arasındaki duygusal bağ kopabilecektir. Tüketici, dokunarak tensel bağ kurduğu bir markayla, dokusu değiştiğinde artık aynı hissi alamayabilecektir. Marka, tüketiciye daha önce belli bir tatla sunmuş olduğu ürünü daha sonra değişiklikler yaparak sunduğunda, aynı oranda algı oluşmayacağından tercih edilmeyebilecektir. Tüketici, markanın her zaman kullanmış ve alışık olduğu koku yerine başka bir koku alıyorsa duygularıyla bir bağlantı kuramadığından dolayı alım gerçekleşmeyebilecektir. Bu durumdan dolayı, markalar oluşturdukları algı çerçevesinde hareket ederek sürekliliklerini sağlayacak şekilde ilerlemelidirler.

Marka Tanımı

Marka, ürünlerin ve hizmetlerin diğerlerinden ayrıştırılması noktasında kullanmış olduğu isim, logo, amblem, tasarım gibi ifadelerin bütünü olmakla birlikte, tüketicilerin almış olduğu ürün ve hizmetten elde ettiği tatmin olarak da tanımlanmaktadır (Baybars ve Özgül 2005) Marka kelimesinin kökeni, tarihin ilk başlarında, köylülerin sığırlarının üzerlerini damgalayarak, onlara ait olduğunu ifade etmeye başladıklarında ortaya çıkmıştır (Uztuğ, 2005) Yunanlılar, Eski Mısırlılar, Romalılar ve Çinliler kaliteyi ayırt etmeleri için çanak çömleğin ve farklı eşyaların üzerlerini mühürlemişlerdir. (Perry ve Wisnom 2004). 19. yüzyılın ortalarında marka, ambalaj, isim gibi unsurlarla güvenilirlik ve tüketiciye tutarlılık vaat eden faaliyet olarak görülürken, 20. yüzyıl sonlarına doğru, marka değeri ve marka kişiliği konuları üzerinde yoğunlaşılmıştır. (Kent, 2003).

Algı Tanımı

Algı, duyu organlarına gelen uyarımların kişiler tarafından, anlam yüklenmesi olarak tanımlanabilir (Sazak, 2008). Algı, duyumları yorumlarken anlamlı bir biçime getirme süreci olmakla birlikte, çevre, koku, nesne, ses, insan, hareket ve renklerin gözlenmesi ile de ilgilidir (Odabaşı ve Barış 2007). Duyumların sonucu olarak ortaya çıkan algı, kişilerin eski yaşantıları ve bilgilerine göre şekillenirler (C. Binbaşıoğlu ve

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

E.Binbaşıoğlu 1992). Kişiler üzerinde doğru ve etkili bir algı oluşturabilme adına, hedef kitle üzerinde, uyumlu, sonuç odaklı, kültürüne özen gösterme, beklentinin üzerinde olma, duygulara hitap edebilme, anlaşılır olma gibi temel kurallara dikkat edilmelidir. (Saydam 2005).

Algı olgusu tüketicilerin, davranış ve isteklerini anlama, strateji kurma, politikalar oluşturulması gibi durumlarda büyük önem arz etmektedir. (Altunışık ve İslamoğlu 2013). Algı, görme, tat alma, işitme, dokunma duyu organlarımızla öğrendiğimiz bilgi ve tecrübelerin anlamlanması yapılanmasına neden olmaktadır (Girişken, 2017).

Marka Algısı

Marka algısı, kişinin etrafında bulunan insanlara karşı kurduğu ilişki gibi marka ile kurduğu ilişki olarak da tanımlanabilir (Kervyn ve Fiske, 2012). Tüketicinin markayı algılaması ve hatırlaması için, marka isminin bilinirliği, duyulan sadakat, kolayca erişebilme imkanı, istenilen kaliteye sahip olması ve yeteri kadar ürün sunabilmesi, kişiye duygusal olarak çağrışımda bulunabilmesi gibi durumlar sağlanması gerekmektedir (Aslı Yüksel ve Ülkü Yüksel, 2005). Tüketicinin zihninde yer edinebilmek için tek seçenek algılarını doğru şekilde yönetebilmektir. Markanın, tüketicinin algısını kendi üzerlerine çekebilmek ve satın alım faaliyetlerini gerçekleştirmelerini sağlayabilmek adına, doğru stratejiler geliştirerek algılarına yönelik tutumlar sergilemeleri, onlara kazanç getirmesi anlamında önemli rol oynamaktadır (Ries ve Trout 2014).

Tüketicinin Satın Alma Davranışına Etkisinde Duyular

Tüketici, satın alma davranışında bulunurken, aklı ile birlikte duyularıyla da karar verebilmektedir. Beş duyumuza hitap ederek yapılan pazarlama çeşitleri zaman geçtikçe çoğalmaktadır. Kişi karar aşamasında tek bir duyu ile tercih yapabilmesinin yanı sıra birkaç duyu ile çevresel uyarıcaların da etkisiyle karar verebilmektedir. Bu uyarıcılar, görme, duyma, koku, tatma ve dokunma gibi duyulardır (Güzel, 2013).

- **İşitme Duyusunun Etkisi**

Müzik, tüketicinin satın alma davranışında etkili olmaktadır. Yapılan araştırmalarda, müziğin ritmi, tarzı, özelliği insanlar üzerinde, harcama isteklerine yönelik olarak, duygusal etkiler yaratmaktadır (Akkuş ve Gülşah, 2009). İşitme duyusu, tüketicilerin zihninde yer edinme amacıyla pazarlama yaklaşımlarında, reklam faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Tüketicinin, mağazaya girip satın alma davranışında işitme duygusu, karar verici nitelik taşıyabilmektedir (Kaplan, 2015). Tüketiciler üzerinde, günümüze kadar, yapılan çalışmalar ve araştırmalar sonucunda, otomotiv sektörüyle ilgili olarak, otomobillerin kapılarının kapanış sesleri arasında fark olduğu gözlenmiştir. Bu durumun farkında olan bazı markalar, otomobilleri için yapay sesler üreterek tüketicinin hafızasında yer edinme çabası içerisine girmişlerdir (Lindstrom, 2009). İşitme duyusunu ön planda tutarak pazarlama yapan bir restoranda çalınan müziğin, çok yüksek tempoda olması, müşterilerin hızlı yemek yemesini sağlarken,daha ağır bir şekilde çalması, barda oturan kişinin daha fazla alkol tüketerek harcama yapmasına neden olabilmektedir. (Valenti ve Riviere, 2008).

- **Görme Duyusunun Etkisi**

Görme duyusuna tüketici satın alma davranışı açısından bakıldığında, ürünlerin şekil, dizayn, tasarım, logo ve amblem, kullanılan yazı ebatı, puntosu, karakteri ve bunun gibi görsel algı yaratmak için kullanılan çok fazla detayı kapsadığı görülmektedir (Koç, 2015). Duyular içerisinde en önemli olan duyu organı görmedir. Pazarlama stratejilerinde görsel pazarlamayı tercih etmek işletme için etkili ve iyi bir yöntemdir (Lindstrom, 2007). Mağaza içerisinde bulunan canlı renkler, hızlı alışveriş yapmaya neden olurken,sakin tonlar tüketiciyi yavaşlatabilmektedir. İşletme içerisinde kullanılan ışıklar da ürünler üzerinde vurgulama yaparak, tüketicinin ilgisini o yöne çekebilmektedir (Arslan ve Bayçu 2006). Markaların kullanmış olduğu renkler doğrultusunda, gıda sektörü, tüketicilerde açlık hissi uyandırdığı için, çoğunlukla kırmızı rengi logo ve amblemlerinde kullanmaktadırlar. Sağlıklı beslenmeyi önemseyenlerin, zihinlerinde marka algısı oluşturabilmek adına restoranlar, genel olarak yeşil rengi kullanarak tüketicide satın alma davranışı oluşmasına neden olabilirler (Arslan K. 2016). Tüketicinin dikkatini çekmek için, ürünün görsel açıdan onu

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ikna edebilmesi önemli bir durumdur. Örneğin, tüketici ürünün dışında kullanılan ambalajı gördüğünde okumasa bile marka ismi zihninde canlanıyorsa, hatırlayabiliyorsa doğru bir çalışma yapılmış demektir (Kaplan, 2015)

- **Koku Duyusunun Etkisi**

Tüketicilerin ilgi çeken ve hoş kokulara karşı duyarlı oldukları gözlenmekte, bu durumdan yola çıkarak insanları etkilemek için koku duyularına hitap etme stratejisi kullanılmaktadır. (Taşkıran ve Bolat, 2013). Mağazalarda kullanılmakta olan koku, tüketici üzerinde etkili olmakta, içeride daha fazla zaman geçirmesinde etkili olabilmektedir. (Arslan ve Bayçu 2006). Koku duyusunu ele alarak yapılan çalışmalarda yapılan gözlemler doğrultusunda, ekmek fırınının önünden geçerken tüketicinin, yeme isteği olmasa bile o ekmeği satın alma eylemi gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. (Altuna ve Arslan, t.y.). Koku duyusuna yönelik olarak yapılan bir araştırmada, kokusu olmayan, lavanta, meyve, nergis gibi kokulardan oluşan çoraplar ev hanımlarına gösterilerek hangisinin kalite algısı oluşturduğuna yönelik olarak bir sonuç çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda, ev hanımlarından %8'i doğal olanı, %18'i lavanta kokan çorabı, %24'ü meyve kokan çorabı, %50'si ise nergis kokan çorabı kaliteli bulmuştur. Aynı özelliklere sahip olmasına rağmen, kullanılan kokular, çorap üzerinde farklı algılamaya neden olarak, satın alma isteği oluşturmuştur.

- **Tatma Duyusunun Etkisi**

Tat alma duyumuz, uyarıcıların kimyasal özellikte olmasından ötürü kimyasal bir duyu olarak nitelendirilmektedir (Plotnik, 2009). Yeme ve içme sektöründe büyük önem arz etmekte, markaların kendine özgü tadı keşfettikten sonra bu duyu ile doğru pazarlama tekniğiyle tüketicileri ikna etmekte yararlı olmaktadır. Markalar, ürünlerde bir tat algısı oluşturmak adına, ambalajlarında, etkinliklerde, beğenilmesi ve tercih edilmesi açısından birçok faaliyet yapabilmektedirler (Post, 2004). Tüketiciler için, bir kişinin daha önceden tatmış ve deneyimlemiş olduğu ürünlerle ilgili olarak aktardığı bilgi önemli olmaktadır. İşletmeler ürünlerin tattırılarak, elde edilen bilgiler doğrultusunda hareket etmelerinin faydalı olduğunu göz önünde bulundurarak, tanınmış insanlara ürünlerini tattırıp tüketicilerin ilgilerini çekmeye çalışmaktadırlar (Taşkıran ve Bolat, 2013). Marka, faaliyet göstereceği ülke ile ilgili olarak, dini inanışlarını göz önünde bulundurmalı, strateji yapmalı, algı oluşturmalıdır. Aynı şekilde, farklı dini görüş ve kültüre sahip olan ülkelerde de uygun olan tatma duyusu ile marka algısı oluşturulması gerekmektedir (Onar, 2018).

- **Dokunma Duyusunun Etkisi**

Dokunma duyusu, satın alma kararı verirken tüketici tarafından önemli bir rol oynamaktadır. Tüketici, almak istediği elbiseye, ayakkabıya, takılara dokunmayı, onu teninde hissetmeyi önemsemekte bir bağ kurabilmektedir (Behremen, 2015). Markaların ürünlerinde yaratmış olduğu doku, onları diğer ürün ve markalardan ayırmaktadır. Ürüne dokunulduğunda hissedilen duygu, tüketiciye daha fazla ölçüde kendine karşı çekici kılarak ürünü satın alma isteği uyandırmaktadır (Batı, 2018). Cep telefonları ile ilgili yapılan bir araştırmada, tüketicilerden %35'inin, telefonu elinde tutarken hissetmiş olduğu duyguyla, sadece görmüş olduğundaki duyguyla aynı olmadığı, dokunduğunda daha fazla alma isteği oluştuğu gözlemlenmiştir (Lindstrom,2007). Markaların dokunma unsurları, genel tasarımı, şekli, dokusu ve ısı derecesi gibi nitelendirilmektedir (Moser, 2004). Ürünlerin bazıları, dokunma deneyimini yaşatmak için kullanılmakta, kremler cildi yumuşatırken, ipek kumaş, lüks algısı vermektedir (Odabaşı ve Barış, 2007).

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırma, hazır giyim sektöründe, duyuların marka algılaması ve satın almayı ne derecede etkilediğini tespit etmeye yönelik olarak yapılmıştır. Hazır giyim sektöründe hangi duyunun satın alma üzerinde daha fazla etkisi olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yoğun rekabet ortamında markaların, kendilerini hatırlanabilir, algılanabilir kılabilmesi, tüketicide satın alma kararını vermede etkili olması adına bu çalışma yarar sağlayarak öne çıkmalarını sağlayabilecek.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Türkiye'de hazır giyim sektöründen faydalanan 18 yaş ve üzeri tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen 404 kişiden oluşmaktadır.

Araştırmanın Kısıtları

Araştırma kısıtlarının genel bilgileri aşağıdaki gibidir;

- Hazır giyim ile ilgili olarak yapılan bu araştırma, 1 Aralık 2019 tarihinde Çin'de ortaya çıkarak, 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de de görülmeye başlayan, bugün hala devam etmekte olan COVID-19 pandemisi zamanında hazırlanmıştır. Bu durum, hazır giyim sektöründe, e-ticaret yapmayan markaların satışlarının durması, e-ticaret yapan markaların ise lojistik sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur. Tüketicinin, harcamalarını başka sektörlere doğru kaydırmasından dolayı, hazır giyim sektöründe taleplerde hızlı bir şekilde düşüş gözlemlenmiştir.
- Beş duyunun, marka algısı oluşturarak, tüketicide satın alma davranışında aracılık rolünün, ortaya çıkarılması için yapılan bu araştırmada, giyim sektörü olması sebebiyle görme, işitme, koklama, dokunma duyuları ile ilgili sorular tüketicilere yöneltilmiştir. Tatma duyusu ile ilgili sorular, araştırma yapılan sektöre uygun olmadığı için, tüketicilere yöneltilememiştir. Tatma Duyusuna ilişkin ölçek soruları, yemeklerin şekli, içeriği, birbirinden ayrı olarak ikram edilen yemeklerin uyumu, sunulan yemeklerin zamanlaması, yemeklerin sunum sıraları, damak tadına uygunluğu, lezzetli olması, çok çeşitli olması, uygun ısıda olması gibi sorulardır. Araştırma, bu kısıtlamalar doğrultusunda ortaya çıkabilecek olan sonuçlar göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

Araştırma Hipotezleri

H1:Marka algısı ile Satın Alma niyeti arasında ilişki vardır.
H2a:Marka algısı ile Görsel algı arasında ilişki vardır.
H2b:Marka algısı ile İşitsel algı arasında ilişki vardır.
H2c:Marka algısı ile Koku algısı arasında ilişki vardır.
H2d:Marka algısı ile Dokunma algısı arasında ilişki vardır.
H3a:Satın alma ile Görsel algı arasında ilişki vardır.
H3b:Satın alma ile İşitsel algı arasında ilişki vardır.
H3c:Satın alma ile Koku algısı arasında ilişki vardır.
H3d:Satın alma ile Dokunma algısı arasında ilişki vardır.
H4a:Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide işitsel algısının aracılık rolü vardır.
H4b:Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide görsel algısının aracılık rolü vardır.
H4c:Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide koku algısının aracılık rolü vardır.
H4d:Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide dokunma algısının aracılık rolü vardır.

Veri Toplama Araçları

Yapılan araştırmanın, istenilen verilerin toplanması amacına yönelik olarak, anket tekniği yöntemine başvurulmuştur. Faydalanılmış olan anket formu 4 bölümden oluşturulmuştur. Hazırlanan anket formunun içeriğinde yer almış olan ölçme araçları bilgileri aşağıda ifade edilmiştir.

- **Kişisel Özelliklere İlişkin Sorular**

Çalışmaya katılmış olan kişilerin demografik bilgilerini belirlemeye yönelik sorular oluşturulmuştur. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve benzer tanımlayıcı sorulara ilişkin bilgileri sorulmuştur.

- **Marka Algısı Ölçeği**

Faktör analizinin uygulanabilirliği ölçümünün yapılması için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) yeterlilik ölçümü ve Bartlett's Küresellik testine bakılmıştır. Bizim çalışma 0,912 olarak hesaplanmış olup, veri gruba

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

analiz yapılmasını uygun görülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin maddesi, Marka algısı olmak üzere bir faktörden oluşmaktadır. Bu faktörün toplam varyans açıklama oranı 85,543 olarak hesaplanmıştır. Cronbach's Alpha katsayısı incelendiğinde; marka algısı için 0,957 hesaplanmış olup, ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeklerin Cronbach Alpha değerlerinin 0,70 ile 0,99 olması güvenilir olduğunu göstermektedir (Tavakol ve Dennick, 2011).

- **Satın Alma Niyeti Ölçeği**

Faktör analizinin uygulanabilirliği ölçümü için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) yeterlilik ölçümü ve Bartlett's Küresellik testine bakılmıştır. Bizim çalışma 0,860 olarak hesaplanmış olup, veri gruba analiz yapılmasının uygun görülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin maddesi, Satın alma olmak üzere bir faktörden oluşmaktadır. Bu faktörün toplam varyans açıklama oranı 84,509 olarak hesaplanmıştır. Cronbach's Alpha katsayısı incelendiğinde; marka algısı için 0,938 hesaplanmış olup, ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeklerin Cronbach Alpha değerlerinin 0,70 ile 0,99 olması güvenilir olduğunu göstermektedir (Tavakol ve Dennick, 2011).

- **Beş Duyu Ölçeği**

Faktör analizinin uygulanabilirliği ölçümü için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) yeterlilik ölçümü ve Bartlett's Küresellik testine bakılmıştır. Bizim çalışma 0,940 olarak hesaplanmış olup, veri gruba analiz yapılmasının uygun görülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin maddeleri, Görsel algı, İşitsel algı, Koku algısı ve Dokunma algısı olmak üzere dört faktörden oluşmaktadır. Bu dört faktörün toplam varyans açıklama oranı 80,572 olarak hesaplanmıştır. Cronbach's Alpha katsayıları incelendiğinde; Görsel algı için 0,971, İşitsel algı için 0,973, Koku algısı için 0,949 ve Dokunma algısı için 0,939 hesaplanmış olup, ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeklerin Cronbach Alpha değerlerinin 0,70 ile 0,99 olması güvenilir olduğunu göstermektedir (Tavakol ve Dennick, 2011). Ölçek içerisinde kullanılan, tat alt boyutu, araştırma hazır giyim sektöründe bir uygulama olduğu için, dahil edilmemiiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için istatistiksel analiz SPSS 24.0 programı kullanılmıştır. Çalışma verilerinin değerlendirilmesi yapılırken tanımlayıcı olan istatistiksel metotların (Ortalama, Standart Sapma, Frekans, Medyan, Oran, Minimum, Maksimum), yanı sıra ölçeklerin birbiri arasındaki ilişkiyi analiz etmek için Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Anlamlılık $p<0,01$ ve $p<0,05$ düzeylerinde değerlendirildi.

Araştırmanın Bulguları ve Yorumları

Yapılan araştırma neticesinde bulgular, cinsiyetlere göre dağılımda, katılımcıların, %57,4'ü (n=232) erkek, %42,6'sı (n=172) kadındır. Yaş durumuna göre dağılımda, katılımcıların, %24,3'ü (n=98) 18-24, %46,0'ı (n=186) 25-30, %17,1'i (n=69) 31-35 ve %12,6'sı (n=51) 63 ve üzeri yaş durumundadır. Medeni duruma göre dağılımda, katılımcıların, %32,7'si (n=132) evli, %67,3'ü (n=272) ise bekardır. Eğitim durumuna göre dağılımda, katılımcıların, %21,5'i (n=87) lise,%33,9'u (n=137) ön lisans, %38,4'ü (n=155) lisans ve %6,2'si (n=25) yüksek lisans/doktora eğitim durumundadır. Aylık gelir durumlarına göre dağılımda, katılımcıların, %21,0'ı (n=85) 0-2000 TL, %39,9'u (n=161) 2001-4000 TL, %27,7'si (n=112) 4001-6000 TL ve %11,4'ü (n=46) 6001 TL ve üzeri gelir durumundadır. Aylık alışverişe çıkma adetine göre dağılımda, katılımcıların,%24,5'i (n=99) 1 defa, %26,2'si (n=106) 2 defa, %25,2'si (n=102) 3 defave %24,0'ı ise (n=97) 4 defa ve üzeri alışverişe çıkma durumdadırlar. Alışveriş için tercih yerlerine göre dağılımda, katılımcıların,%22,5'i (n=91) alışveriş merkezi, %31,7'si (n=128) halk pazarı, %31,2'si (n=126) çarşılar ve %14,6'sı ise (n=59) mağazalardan alışveriş yapmayı tercih etmektedir. Alışveriş için aylık bütçe miktarına göre dağılımda, katılımcıların,%40,1'i (n=162) 0-500 TL, %30,2'si (n=122) 501-1000 TL, %23,3'ü (n=94) 1001-1500 TL ve %6,4'ü ise (n=26) 1501 TL ve üzeri aylık alışverişe bütçe ayırmaktadırlar.Marka algısı ölçeğine ilişkin soruların dağılımına bakıldığında sorulara verilen en çok cevaplar;"Kullandığım markalar çok iyi olması ile ünlüdür." Seçeneğine verilen en yoğun cevap %47,6 oranında katılmıyorum cevabı olmuştur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Kullandığım markaların sunduğu ürünler beklentilerimi karşılamaktadır." Seçeneğine verilen en yoğun cevap %33,9 oranında katılıyorum cevabı olmuştur.Satın alma ölçeğine ilişkin soruların dağılımına bakıldığında sorulara verilen en çok cevaplar;"Kullandığım markaların birkaç yıl daha müşterisi olma niyetindeyim." Seçeneğine verilen en yoğun cevap %39,6 oranında kesinlikle katılıyorum cevabı olmuştur. "Kullandığım markaların mağazaları bulunduğum yere uzak olsa bile ulaşmak ve bulmak için ekstra zaman ve para harcamaya razı olurum." Seçeneğine verilen en yoğun cevap %31,2 oranında kesinlikle katılıyorum cevabı olmuştur. Görsel algıya ilişkin soruların dağılımına bakıldığında sorulara verilen en çok cevaplar; "Markaların mağazalarının iç görünümü" Seçeneğine verilen en yoğun cevap %44,8 oranında kesinlikle önemli cevabı olmuştur."Markaların çalışanlarının mağazalarına has giyim tarzı" Seçeneğine verilen en yoğun cevap %44,6 oranında kesinlikle önemli cevabı olmuştur. İşitsel algıya ilişkin soruların dağılımına bakıldığında sorulara verilen en çok cevaplar; "Markaların mağazalarında çalınan müzik türleri" Seçeneğine verilen en yoğun cevap %43,1 oranında kesinlikle önemli cevabı olmuştur."Markaların mağazalarında sunulan müziğin inceliği (ruh halime uygunluğu)" Seçeneğine verilen en yoğun cevap %41,3 oranında kesinlikle önemli cevabı olmuştur. Koku algısına ilişkin soruların dağılımına bakıldığında sorulara verilen en çok cevaplar; "Markaların mağazalarında hissettiğim güzel kokular marka hakkındaki genel algımı olumlu etkiler." Seçeneğine verilen en yoğun cevap %42,6 oranında kesinlikle katılıyorum cevabı olmuştur."Markaların mağazalarında sunulan doğal ya da yapay kokular markaların hizmet kalitesine ilişkin algımı etkiler." Seçeneğine verilen en yoğun cevap %42,3 oranında kesinlikle katılıyorum cevabı olmuştur. Dokunma algısına ilişkin soruların dağılımına bakıldığında sorulara verilen en çok cevaplar; "Markaların mağazalarının herhangi bir yerinde temas ettiğim nesnelerin yapısı (örneğin kıyafetlerin kumaşı gibi) markaların hizmet kalitesine ilişkin algımı etkiler."Seçeneğine verilen en yoğun cevap %43,3 oranında kesinlikle katılıyorum cevabı olmuştur."Markaların mağazalarının hizmetlerinden yararlanırken bazı nesnelere dokunmak hoşuma gittiği için dokunmayı tercih ederim." Seçeneğine verilen en yoğun cevap %37,4 oranında kesinlikle katılıyorum cevabı olmuştur.

Ölçeklerin Normallik Dağılımları

	Çarpılık	***Basıklık***
Beş Duyu Ölçeği		
Görsel algı	-0,925	1,454
İşitsel algı	-0,081	-0,308
Koku algısı	-0,355	0,383
Dokunma algısı	1,027	1,982
Satın Alma Niyeti Ölçeği	-0,158	4,345
Marka Algısı Ölçeği	0,772	2,246

Bir dağılımın normal bir dağılım gösterip göstermediğine, basıklık ve çarpıklık değerleri göz önünde bulundurularak karar verilir. Bu noktada basıklık ve çarpıklık değerlerinin kesme noktaları (sınırları) çarpıklık (Skewness) için mutlak değer olarak 3 ve basıklık (Kurtosis) için mutlak değer olarak 10'un üzerinde olmaması gerekmektedir.(Kline 2011). Yapılan ölçeklerin puanları normal dağılımı uygun bulunmuştur.

Değerlendirmeler

H1: *Marka algısı ile Satın Alma niyeti arasında ilişki vardır.*

Marka algısı ile satın alma niyeti arasında istatistiki olarak anlamlı (p=0,001<0,05) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hesaplanan korelasyon katsayısına (r=0,433)göre marka algısı ile satın alma niyeti arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, marka algısı artarken, satın alma niyeti artmaktadır. **(Hipotez kabul edilmiştir).**

H2a: *Marka algısı ile Görsel algı arasında ilişki vardır.*

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Marka algısı ile görsel algı arasında istatistiki olarak anlamlı (p=0,001<0,05) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hesaplanılan korelasyon katsayısına (r=0,384) göre marka algısı ile görsel algı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, marka algısı artarken, görsel algıda artmaktadır. **(Hipotez kabul edilmiştir).**

H2b: *Marka algısı ile İşitsel algı arasında ilişki vardır.*

Marka algısı ile işitsel algı arasında istatistiksel olarak anlamlı (p=0,001<0,05) bir ilişkininolduğu görülmektedir. Hesaplanan korelasyon katsayısına (r=0,478) göre marka algısı ile işitsel algı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, marka algısı artarken, işitsel algıda artmaktadır. **(Hipotez kabul edilmiştir).**

H2c: *Marka algısı ile Koku algısı arasında ilişki vardır.*

Marka algısı ile koku algısı arasında istatistiki olarak anlamlı (p=0,001<0,05) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hesaplanılmış olan korelasyon katsayısına (r=0,444) göre marka algısı ile koku algısı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, marka algısı artarken, koku algısı da artmaktadır. **(Hipotez kabul edilmiştir).**

H2d: *Marka algısı ile Dokunma algısı arasında ilişki vardır.*

Marka algısı ile dokunma algısı arasında istatistiki olarak anlamlı (p=0,001<0,05) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hesaplanılmış olan korelasyon katsayısına (r=0,410) göre marka algısı ile dokunma algısı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, marka algısı artarken, dokunma algısı da artmaktadır. **(Hipotez kabul edilmiştir).**

H3a: *Satın alma ile Görsel algı arasında ilişki vardır.*

Satın alma ile görsel algı arasında istatistiki olarak anlamlı (p=0,001<0,05) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hesaplanılmış olan korelasyon katsayısına (r=0,395) göre satın alma ile görsel algı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, satın alma artarken, görsel algı da artmaktadır. **(Hipotez kabul edilmiştir).**

H3b: *Satın alma ile İşitsel algı arasında ilişki vardır.*

Satın alma ile işitsel algı arasında istatistiki olarak anlamlı (p=0,001<0,05) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hesaplanan korelasyon katsayısına (r=0,389) göre satın alma ile işitsel algı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, satın alma artarken, işitsel algıda artmaktadır. **(Hipotez kabul edilmiştir).**

H3c: *Satın alma ile Koku algısı arasında ilişki vardır.*

Satın alma ile koku algısıarasında istatistiki olarak anlamlı (p=0,001<0,05) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hesaplanan korelasyon katsayısına (r=0,325) göre satın alma ile koku algısı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, satın alma artarken, koku algısı da artmaktadır. **(Hipotez kabul edilmiştir).**

H3d: *Satın alma ile Dokunma algısı arasında ilişki vardır.*

Satın alma ile dokunma algısı arasında istatistiki olarak anlamlı (p=0,001<0,05) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hesaplanan korelasyon katsayısına (r=0,306) göre satın alma ile dokunma algısı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, satın alma artarken, dokunma algısı da artmaktadır. **(Hipotez kabul edilmiştir).**

H4a: *Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide işitsel algısının aracılık rolü vardır.*

Uyum indekslerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve tüm uyum iyiliği istatistiklerine göre iyi bir uygunluk sergilediğini göstermektedir. (RMSEA=0.091, NFI= 0.97, NNFI=0.95, SRMR=0.04, CFI=0.96) Görülen uyum kriterleri ile birlikte, {χ2 / df} değeri 3'ten düşükse, modelin uyumlu olduğunu anlamına gelir. Bu model için 505,46/186= 2.86 olarak elde edilir, bu da modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlamına gelir. **Hipotez kabul edilmiştir.**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

H4b: *Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide görsel algısının aracılık rolü vardır.*

Uyum indekslerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve tüm uyum iyiliği istatistiklerine göre iyi bir uygunluk sergilediğini göstermektedir. (RMSEA=0.082, NFI= 0.97, NNFI=0.98, SRMR=0.04, CFI=0.97) Görülen uyum kriterleri ile birlikte, {χ2 / df} değeri 3'ten düşükse, modelin uyumlu olduğu anlamına gelir. Bu model için 521,85/182= 2.86 olarak elde edilir, bu da modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlamına gelir. **Hipotez kabul edilmiştir.**

H4c: *Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide koku algısının aracılık rolü vardır.*

Uyum indekslerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve tüm uyum iyiliği istatistiklerine göre iyi bir uygunluk sergilediğini göstermektedir. (RMSEA=0.080, NFI= 0.98, NNFI=0.98, SRMR=0.03, CFI=0.98) Görülen uyum kriterleri ile birlikte, {χ2 / df} değeri 3'ten düşükse, modelin uyumlu olduğu anlamına gelir. Bu model için 222,54/62= 2.86 olarak elde edilir, bu da modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlamına gelir. **Hipotez kabul edilmiştir.**

H4d: *Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide dokunma algısının aracılık rolü vardır.*

Uyum indekslerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve tüm uyum iyiliği istatistiklerine göre iyi bir uygunluk sergilediğini göstermektedir. (RMSEA=0.062, NFI= 0.98, NNFI=0.98, SRMR=0.03, CFI=0.98) Görülen uyum kriterleri ile birlikte, {χ2 / df} değeri 3'ten düşükse, modelin uyumlu olduğu anlamına gelir. Bu model için 129,18/51= 2.86 olarak elde edilir, bu da modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlamına gelir. **Hipotez kabul edilmiştir.**

SONUÇ

Markalar, marka algısı ile tüketicilerin satın alma davranışında etkili olabilmek, markalarının tanınırlığını, tercih edilmelerini sağlayabilmek adına, son zamanlarda etkili olduğuna inanılan duyular yöntemiyle pazarlama stratejilerini kullanmaya başlamışlardır. Beş duyuya hitap edilerek yapılan marka algısı çalışması son zamanlarda, tüketicilerin tercih etme noktasında, sadece özellikleri anlatılarak yapılan marka algı çalışmalarına göre farklılık gösterdiği, tüketiciyi daha fazla etkileyerek satın alma davranışı göstermesine neden olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada ele alınan konunun ana sonuçları 8 madde olarak aşağıda özetlenmiştir:

1. Çalışmada, tüketici zihninde, duyular ile marka algısı oluşurken, satın alma niyetinin de yüksek ölçüde etkili olarak arttığı gözlemlenmiştir. Elde edilmiş olan sonuçların daha önce yapılmış olan araştırmalar neticesinde ortaya çıkmış olan bilgilere yakın veriler olduğu, satın alma kararında etkili olduğu görülmüştür.
2. Duyuların tüketicilerin zihinlerinde marka algısı oluşturabilmesi adına, tüketicilerle arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Tüketicilerin hazır giyim sektöründe marka algısı yaratma noktasında en yüksek etkide olan duyunun işitsel duyu olduğu sonucu ortaya çıkarılmıştır. Mağazalarda kullanılan müzik seçiminin markanın kreatif ve farklı algısı yaratmasına neden olduğu görülmüştür.
3. Duyuların satın alma davranışı ile ilgili olarak pozitif bir ilişkisi olduğu gözlemlenmiş, en yüksek etkide olan duyunun görme duyusu olduğu tespit edilmiştir. Markaların vitrinlerinde kullanmış oldukları manken, mağaza içerisinde tercih edilen renkler, dekoratif düzenlemeler gibi unsurların tüketicilerde görsel algıyı harekete geçirdiği, satın alım kararı verirken etkili olduğu görülmüştür.
4. Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide görsel algının 0,28 birimlik bir etkiye sahip olduğu yapılan araştırmada ortaya çıkmıştır. Bu sonuç daha önce de yapılan araştırmalarda olduğu gibi görme duyusunun marka algısı ile satın alma eğilimi gösterme konusunda ilk sırada olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tüketicilerin ilk olarak satın almak istedikleri ürünü ve o ürünün bulunduğu alanı görmeyi önemsemekte, buna göre satın alım kararı vermekte oldukları görülmüştür.
5. Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide işitsel algının 0,23 birimlik etkiye sahip olduğu yapılan araştirmada ortaya çıkmıştır. İşitme duyusunun, marka algısı ile satın alma davranışı gösterdiği, tüketici üzerinde görsel algıdan sonra etkilendiği görülmüştür. Markaların tercih etmiş oldukları her türlü işitsel algı yöntemlerinin tüketici üzerinde olumlu ya da olumsuz etki bırakarak satın alma davranışı göstermelerine neden olarak markaların bilinirliğinin o kadar arttırdığı gözlemlenmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

6. Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide koku algısının 0,15 birimlik etkiye sahip olduğu yapılan araştırmada ortaya çıkmıştır. Koku duyusunun, tüketicide daha önce deneyimleyip almış olduğu kokuyu, daha sonra tekrar aldığında, ilk anda hissettiği duyguları hatırlatıp, satın alım hissi uyandırdığı gözlemlenmiştir. Markaların, mağazalarında kullanmış oldukları kokunun, tüketici üzerinde olumlu etki yaratıp satın alma kararı verirken etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Tüketicinin, mağaza içerinde almış olduğu kokunun, markanın sunmuş olduğu hizmetin kaliteli olup olmadığına dair ilişkilendirme yaparken etkili olduğu gözlemlenmiştir.

7. Marka algısı ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide dokunma algısının 0,15 birimlik etkiye sahip olduğu yapılan araştırmada ortaya çıkmıştır. Bu duyunun, koku duyusu kadar tüketiciyi etkilediği görülmüştür. Tüketici, satın almak istediği ürüne dokunup, kumaşla tensel bağlantı kurmayı önemsemekte olduğu, alıp almama noktasında kararını etkileyebildiği ortaya çıkmıştır. Tüketicinin ürüne dokunduğu zaman hissetmiş olduğu duygunun olumlu olduğu, markanın kaliteli olup olmadığına dair ilişkilendirme yaparak alım kararının hızlıca gerçekleşebildiği gözlemlenmiştir.

8. Yapılan araştırmada çıkan sonuçlar doğrultusunda, 4 duyunun etkisinde, en yüksek olarak görsel ve işitsel duyunun etkili olduğu gözlemlenmiştir. Tüketicinin, satın alım kararı verirken öncelikle görmeyi tercih etmekte olduğu, sonra ise markanın kullanmış olduğu müziğe dikkat etmekte ve etkilendiği gözlemlenmiştir. Bu veriler doğrultusunda markaların ağırlıklı olarak bu duyulara hitap eden marka algısı oluşturmaları, tüketicilerin satın alım kararı vermelerini kolaylaştırmada etkili olabileceği görülmüştür.

Tartışma ve Öneriler

Yapılan bu araştırmada, duyuların hazır giyim sektöründe ne derece katkılı olabileceği, tüketicilerin fikirlerine sunularak ele alınmış ve durum tespit edilmiştir. Tüketicilerin satın alma kararı verirken, duyuları önemseyerek karar verdikleri elimizdeki verilerle ortaya çıkmıştır. Hazır giyim sektörü sonuçları gözlemleyerek, mağazalarında sadece görsel ve işitsel duyuya hitap edebilir, ya da koku, dokunma duyularını da ekleyerek hepsine bir arada hitap ederek, marka algısı oluşturabilir.

Hazır giyim sektörü, faaliyet konusu sebebiyle nicel araştırma içerisinde ele alamadığımız, beş duyunun içerisinde olan tatma duyusuyla da tüketiciye satın alma kararı oluşturmayı hedefleyebilir. Renklerin, deneyim ve bilgilerimize göre, yiyeceklerin görüntüsü ve tadı ile ilgili algımızda edinmiş olduğu veriler doğrultusunda, bir rengi gördüğümüzde aynı renkte olan yiyeceği ya da içeceği anımsamamıza neden olabildiği, konuyla ilgili daha önce yapılmış olan araştırmalar sonucunda ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak, renklerin kişilere hissettirmiş olduğu tat duygusundan yararlanabilir, görsel duyu algısını, tat algısıyla birleştirerek marka algısı oluşturabilirler.

Bu araştırma için, literatür taraması incelenirken edinilen bilgiler doğrultusunda, duyular ile marka algısı oluşturarak, tüketicinin satın alma davranışı ile ilgili çalışmaların öne çıkmış olduğu gözlemlenmiştir. Gelecek çalışmalarda, bu konu ile ilgili olarak araştırma yapan kişilerin, duyuların uyarıcı etkisiyle tüketicinin, anlaşılmakta zorluk çekilen, nedeni belirlenemeyen tercihlerinin altında bulunan gerçek nedenlerin, beyinde etkisinin tespitinde kullanılan, nöropazarlama yönteminin araştırılarak, literatüre katkı sağlayabilecek olması düşünülmektedir. Duyuların etkisiyle, tüketicinin satın alma kararında, nöropazarlama yöntemi de kullanılarak yapılan marka algılamaları çalışmaları, gelişen teknoloji ile birlikte daha da etkili olabilecektir.

KAYNAKÇA

1. AKKUŞ Ülkü, Gülşah Akkuş Karkın, Müziğin Tüketim Davranışı Üzerine Etkileri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2009
2. ALTUNIŞIK Remzi, A. Hamdi İslamoğlu. Tüketici Davranışları. İstanbul: Beta Yayıncılık. 2013
3. ARSLAN Müge, Sevil Bayçu, Mağaza Atmosferi. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2006
4. BATI Uğur , Marketing ya da farkething. İstanbul: Destek Yayınları. 2018
5. BEHREMEN Cesim, Yiyecek Ve İçecek İşletmelerinin Nöropazarlama Faaliyetlerinde Duyusal Algıların Etkisi: Psikonöro biyokimya Perspektifi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana bilim Dalı. Balıkesir.2015

6. BİNBAŞIOĞLU Cavit, Etkin Binbaşıoğlu. Endüstri Psikolojisi. Ankara: Gül Yayınevi. 1992
7. BOZKURT İzzet, İletişim Odaklı Pazarlama-Tüketicilerden Müşteri Yaratmak. İstanbul: MediaCat Yayınları. 2004.
8. GİRİŞKEN Yener, Gerçeği Algıla. İstanbul: Beta Yayıncılık. 2017 Araştırmaları Dergisi. 2013.Cilt: 24.Sayı: 2
9. GÜZELOĞLU, Cem. "Ambalaj Tasarımında Görsel Bir Unsur Olarak Rengin Tüketici Algısı Üzerindeki Rolü". Tüketici Yazıları II. Ankara. 2010
10. HANNA Nessim, Richard Wozniak, Consumer Behavior- An Applied Approach. New Jersey Upper Saddle River. Prentice Hall Inc., 2001
11. KAHRAMAN, Arslan. Görsel Mağazacılık. Ankara: Detay Yayıncılık. 2016
12. KAPLAN, Olcay. Duyularla marka parçalama üzerinden kavramsal bir analiz ve uygulama örnekleri. 2015
13. KENT Tony, ''2D23D: Management and Design Perspectives on Retail Branding''. International Journal of Retail & Distribution Management. Vol 31. Issue 3. 2003
14. KERVYN Nicolas, Susan T.Fiske, & Chris Malone, Brands as Intentional Agents Framework: How Perceived Intentions and Ability Can Map Brand Perception. Journal of Consumer Psychology. 2012
15. KOÇ Erdoğan, Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri. 6.B. Ankara:Seçkin Yayıncılık. 2015
16. LİNDSTROM Martin, Buyology: Warumwirkaufen was wirkaufen. Çev: Brigitte Hilgner. Frankfurt Main: Campus Verlag. 2009
17. LİNDSTROM Martin, Duyular ve Marka. Optimist Yayınları. Çev. Ümit Şensoy. İstanbul. 2007
18. MOSER Mike, Marka Yaratmanın Beş Adımı. Media Cat Yayıncılık. 2004
19. ODABAŞI Yavuz, Gülfidan Barış. Tüketici Davranışı. 7.b. İstanbul: Mediacat Kitapları. 2007
20. ONAR, Ceyda. "Duyusal Pazarlamanın Tüketici Satın Alma Sürecine Etkisi", T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Tartışma Metinleri. 2018.
21. PERRY Alicia, David Wisnom Markanın DNA'sı, Eşsiz ve Dayanıklı Markalar Yaratmanın Kuralları. Çev: Zeynep Yılmaz. Istanbul:Media Cat Yayınları. 2004
22. PLOTNİK Rod, Psikolojiye Giriş, Çev. Seda Darcan Çiftçi, 1.b. İstanbul:Kaknüs Yayınları. 2009
23. POST Karen, Brain Tattoos: Creating Unique Brands That Stick in Your Customers' Minds. New York. USA: AMACOM . 2004
24. RİES, Al, Jack Trout. Pazarlamanın 22 Kuralı, çev. Murat Yaz, 4.b., İstanbul: MediaCat Yayıncılık. 2014
25. SAYDAM, Ali. Algılama Yönetimi. Istanbul: Rota Yayınları. 2005
26. SAZAK Nilgün, ''Müziksel Algılamanın Temel Boyutları''. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Sayı 5. Cilt 1. Sakarya. 2008
27. TAŞKIRAN Nurdan Öncal, Nursel Bolat, Reklam Ve AlgıİlişkisiI: Reklam Metinlerinin Anlamlanmasında Duyu Organlarının İşlevleri Hakkında Bir İnceleme, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (6).1. 2013
28. TEK, Ömer B, Engin ÖZGÜL. Modern Pazarlama İlkeleri, İzmir: Birleşik Matbaacılık, 2005.
29. THOMPSON, C.J. - Rindfleisch A. - Arsel Z.,''Emotional Branding and Strategic Value of the Doppelganger Brand Image''.Journal of Marketing. 2006.
30. UZTUĞ Feruh, Markan kadar konuş: Marka İletişim Stratejileri, İstanbul:MediaCat Kitapları. 2002
31. VARİNLİ İnci, Yeşim E.Çakır, "Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörler ve Çamaşır Deterjanı Üzerine Bir Uygulama". Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi. 14. 1999
32. YAZICIOĞLU, Y. ve Erdoğan, S., SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Detay Yayıncılık, 2004
33. YÜKSEL Aslı, Ülkü Yüksel,"Marka Yönetimi ve Marka Değerinin Ölçülmesi". İstanbul. Beta Yayınları. 2005
34. ALTUNA Oylum Korkut, Müge Arslan, (tarih yok). http://www.thebrandage.com/markalarin-meditasyonu. thebrandage: http://www.thebrandage.com/markalarin-meditasyonu adresinden alınmıştır

35. OSWALD L., "Semiotics and Sensory Marketing'' Marketing Semiotics Inc.2001 (25.12.2012) http://www.marketingsemiotics.com/pdf/semiotics.pdf
36. VALENTİ C., & Riviere, J. (2008, Mayıs). https://stosowana.files.wordpress.com/2010/12/the_concept_of_sensory_marketing.pdf. 2018 tarihinde https://stosowana.files.wordpress.com/. adresinden alındı
37. TUIK https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33705

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(12)

Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir ÖZDEMİR

REVIEW AND ANALYSIS OF THE WEB PAGES OF ARTVIN MUNICIPALITY and DISTRICT MUNICIPALITIES IN TERMS OF GRAPHIC DESIGN

ARTVİN BELEDİYESİ ve İLÇE BELEDİYELERİN WEB SAYFALARININ GRAFİK TASARIM AÇISINDAN İNCELENMESİ VE ANALİZİ

ABSTRACT

Today, when technology has substantially developed and continues to develop, it has a key place in the publicity of institutions with the feature of rapid communication of websites. Therefore, websites have become the easiest way to communicate with people. Especially during the pandemic, the importance of communicating via the Internet has become even more important. In this context, websites have made it easier for Artvin Municipality and district municipalities to communicate with their target audience.

In this study, visual analysis of the websites of Artvin municipality and district municipalities will be performed and it will be determined how much the design principles and elements are taken into consideration and used. The study is *limited to web sites of Artvin municipality and district municipalities. Review and analysis have been conducted by measuring graphical design principles and elements.*

Keywords: *Design Elements and Principles Graphic Design, Web Design, Visual Identity, Institution Identity.*

ÖZ

Teknolojinin çok fazla geliştiği ve gelişmeye devam ettiği günümüzde, web sitelerinin hızlı iletişim sağlaması özelliğiyle kurumların tanıtımında çok önemli yeri vardır. Dolayısıyla web siteleri insanlarla iletişim kurmanın en kolay yolu haline gelmiştir. Özellikle pandemi sürecinde internet aracılığı ile iletişim kurmanın önemi daha da artmıştır. Bu bağlamda web siteleri Artvin Belediyesi ve ilçe belediyelerinin kendi hedef kitlesi ile iletişim kurmalarını kolaylaştırmıştır.

Bu çalışmamızda; Artvin belediyesi ve ilçe belediyelerinin web sitelerinin görsel analizi yapılarak tasarım ilke ve elemanlarının ne kadar dikkate alındığı ve kullanıldığı tespit edilecektir. Araştırma Artvin belediyesi ve ilçe belediyelerine ait web siteleri ile sınırlıdır. İnceleme ve analiz grafik tasarım ilke ve elemanları ölçü alınarak yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasarım Elemanları ve İlkeleri Grafik Tasarım, Web Tasarımı, Görsel Kimlik, Kurum Kimliği.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

INTRODUCTION

The rapid development of technology, almost everything performing everything over the Internet and the growing use of the Internet due to the epidemic have increased the importance of web pages. Technological developments, pandemic, etc. developing conditions and new situations brought about by life have affected everyone and led to more use of web pages.

Thus, people's goals and expectations have changed, and people are expected to adapt to the situation that arises. Through the computer and Internet, people had the opportunity to access the data quickly. The Internet is a foremost means of mass communication. It has become easier for municipalities to communicate with the target audience via the Internet. It consists of the Internet, the web, numerous documents. These consist of texts, graphics, sounds, videos, etc. It provides Internet users with the information they want visually.

"Vision comes before speech. The child learns to look and recognize before talking. (John Berger Metis, 2010)

The role of websites is to effectively communicate the message to be conveyed to the target audience.

Websites, together with the corporate identity, have a great impact on the publicity of the institutions. When designing the website in the publicity of the corporate identity, it should be performed by paying attention to the principles of graphic design. The designs of the websites of the institutions serving people are very influential in terms of the publicity of the corporate identity. Communication with the target audience is the basis of corporate identity studies. Communication is a psycho-social process that brings two people into a relationship (Cüceloğlu, 2002:13). As a result of the popular Internet technology, institutions that use websites in their publicity reflect their visual identity indicators on their websites and strengthen their corporate identities. In addition to the fact that the Internet is a tool that contains verbal messages, the feature of presenting visual messages to the eye through a screen constitutes the visual identity dimension of the institution (Karsak, 2004:101).

Nowadays, web design exists and should exist in all areas. The designs of all designs and websites should consist of graphic design principles and elements and attention should be paid to these dimensions.

Design techniques are actions that combine the logical character of the scientific approach with the artistic dimensions of creative effort (Mozota, 005:10). In a web design, it is necessary to make the graphic design based on the principles and elements and to prepare them according to these principles. In line with the principles and elements of graphic design, it is critical for the message to be at the forefront and to be prepared based on the target audience with the emphasis on the design to be made and to affect the target audience. The designs prepared by considering the principles and elements of graphic design control the preparation process more quality and consciousness while designing. While it ranks the design elements as line, shape, form, color, texture and space; it states the design principles as integrity/unity, diversity, contrast, rhythm, ratio/proportion, balance, movement, pattern and emphasis (Akt. Alakuş 2002).

The design elements used in the creation of the graphic design product are "Lines, Tone, Color, Texture, Format, Size, Direction", design principles are Balance, Proportion and Visual Hierarchy, Visual Continuity, Integrity, Highlighting ". (Ketenci & Bilgili, 2006:282).

The design of websites not only increases the aesthetic appearance, but also the readability, usefulness and contribution to the corporate identity of the website, as well as its power to influence the target audience. A well-designed website, that is, if it is prepared based on the graphic design principles and elements, offers equality of opportunity to institutions. Elements such as empty spaces in website design, use of images, use of animation, number of words, size of fonts, color have had a significant impact on website design. The layout of these verbal and visual elements on the page, the purpose of the website and its suitability for the literary audience are of utmost significance in terms of the compatibility of its design.

How does the Internet, which is in our lives, decide how much the visual design of the websites responds to the expectations of the target audience and whether the web page visited by the web page user is visually quality? The impressions created by the visitors' first entry to web site are vital and the homepage of the websites becomes notable. The home page is the entire visual design of the website. It is directly proportional to the increase in the duration of visitors' presence on the website as the visual appeal of the

website increases (Yüksel, 2007: 520-523. In this context, designing websites based on the graphic design principles and elements has a great impact on the formation, protection, development and change of corporate identity.

1.Research

1.1. Importance

This study is of high importance in respect with contributing to the institutional identity of municipalities, the importance of websites relating to supporting them and raising awareness. The study is critical in terms of whether historical, cultural and touristic values of the city are reflected on their websites and whether they are designed based on graphic design principles and elements.

1.2. Problem

Have graphic design principles and elements been applied on the websites of Artvin and district municipalities?

1.3. Purpose of the study

In our study, it is aimed to reveal how the historical, cultural and touristic values of the city and graphical design principles and elements should be used in the designs of the websites of the municipalities.

1.4. Method and Data Analysis

The study consists of theoretical and practical parts. In the theoretical part, literature has been collected by general screening and data have been collected by screening technique. Books and articles related to the subject have been examined. In the implementation part of the study, analyses are included in line with the graphic design principles and elements of the websites of Artvin province and district municipalities (Proportional-Text-Color-Light-Formation, Figure-Typography-Balance-Integrity and Compatibility). Our study has been completed by presenting suggestions according to the findings obtained from the analysis result.

The resource screening model is a study approach that aims to describe the subject as it exists (Karasar, 2008).

1.5. Limitations

The study is limited to the home pages of the municipalities affiliated to Artvin Municipality (ARDANUÇ,ARHAVİ, BORÇKA, HOPA, MURGUL, ŞAVŞAT, YUSUFELİ).

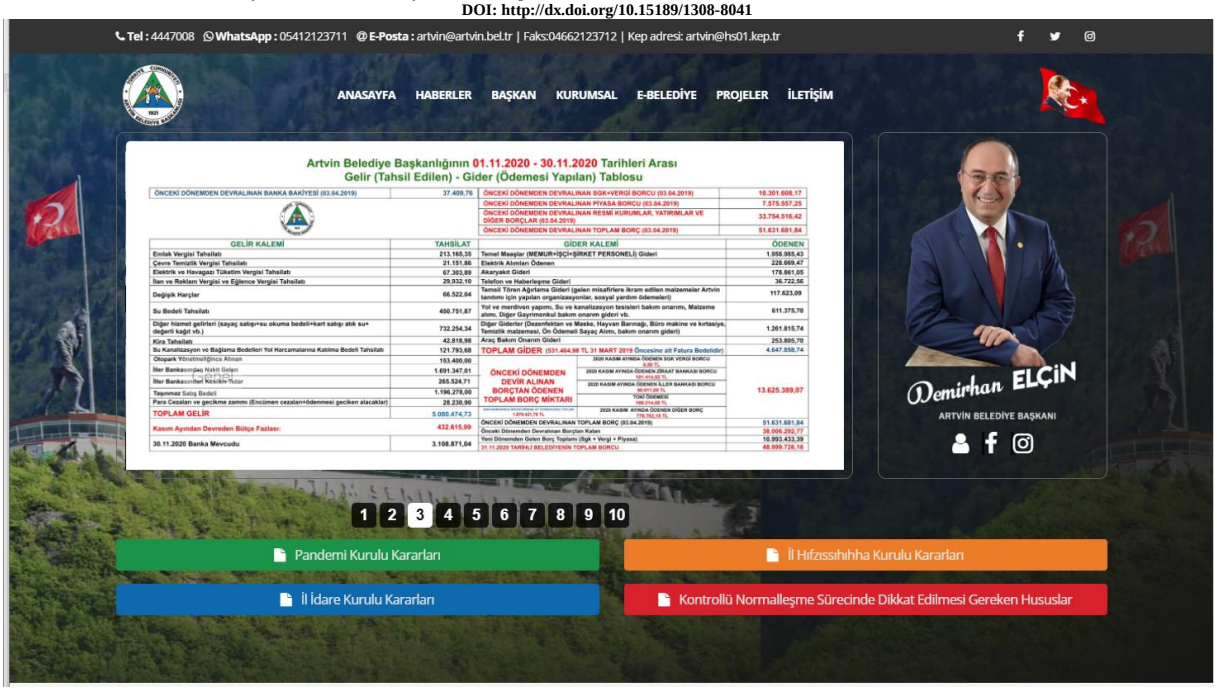
2. ANALYSIS, FINDINGS AND INTERPRETATION OF THE STUDY

In the study, the web pages of the municipalities have been examined in terms of graphic design principles and elements and the following findings have been reached.

2.1. MUNICIPALITY OF ARTVIN

Firstly, Artvin Municipality website has been examined. (Figure 1).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ill. 1: https://www.artvin.bel.tr/ (Web Site Home)

Design Principles, Elements and Content Analysis and Interpretation: In the examination conducted for the design elements of the Artvin Municipality website; it is important for the image of the city that the web pages, which are the visible and recognized face of the city, are not designed based on the design principles.

There is no integrity between verbal and visual elements used. It is seen that emphasis is placed on the photograph and news of the mayor. There are deficiencies in the use of visual elements, symmetry balance integrity is not observed. Landmark of the city is in the background. Lack of image is correct in terms of design principle. The nature photograph used in the background brings nature to mind, that Artvin is a green place. An adjustment is necessary to reflect the characteristics of Artvin province.

2.2.ARDANUÇ MUNICIPALITY

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ill. 2: http://www.ardanuc.bel.tr/ (Website Home)

Design Principles, Elements and Content Analysis and Interpretation: In the examination made in terms of graphic design principles and elements of Ardanuç Municipality website; it is evaluated that it is not designed based on the design principles and elements prepared by amateur.

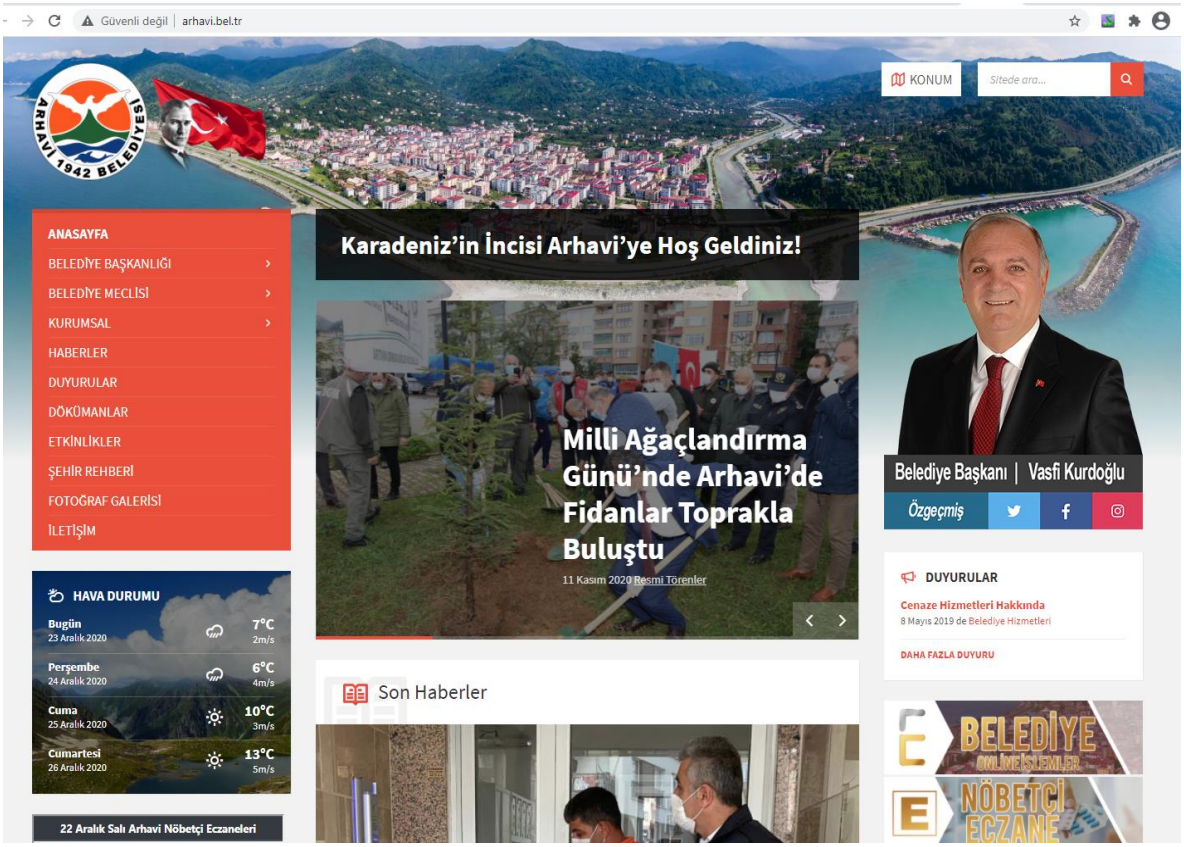
Among the visual and verbal elements used, there is no harmony and integrity. It is seen that the photo of the mayor and the content of the municipal website are emphasized. It has been evaluated that visual and verbal elements are not placed based on the design principles and design principles and elements are not taken into consideration.

In general, it is thought that it does not reflect the characteristics of the district and does not have original, memorable, aesthetic, contemporary and permanent features. It is considered that it should be renewed to reflect these features.

It does not have the texture, tourism, history, aesthetics, contemporary and permanence characteristics of the city. It is considered that Ardanuç district should be renewed to reflect its characteristics.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.3.ARHAVİ MUNICIPALITY

Ill. 3: http://arhavi.bel.tr/ (Web Site Home)

Design Principles, Elements and Content Analysis and Interpretation: In the examination conducted for Arhavi Municipality website design elements, it is considered that there are deficiencies that lack design principles.

It is seen that the photo of the mayor, the beauty of nature and news are emphasized in the background. There are deficiencies in the use of visual elements. Landmark of the city is in the background. Although the nature photograph used in the background suggests nature as a green place, it is thought that there are deficiencies although attention is paid to the color harmonies where verbal and visual elements that do not provide integrity are placed very scattered.

According to graphic design principles and elements, although there are deficiencies, the website does not adequately present the message desired to be conveyed in terms of both content and design. Making arrangements by eliminating deficiencies is evaluated.

2.4. BORÇKA MUNICIPALITY

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ill. 4: https://www.borcka.bel.tr/ (Web Site Home)

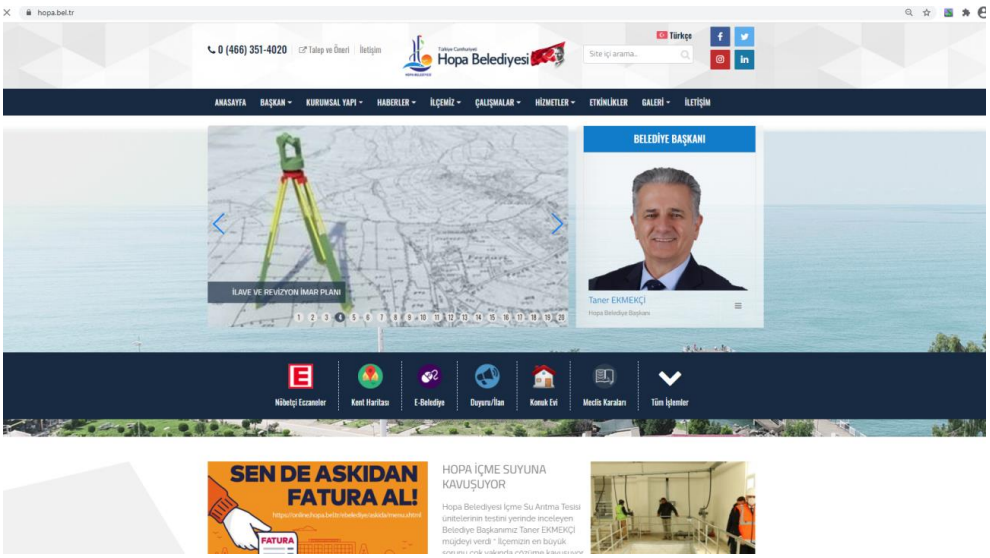
Design Principles, Elements and Content Analysis and Interpretation: There are deficiencies in the examination made for Borçka Municipality website design and its staff.

There is no harmony and integrity between the verbal and visual elements used and there is difficulty in the perception of writing. It is seen that the news and menu are emphasized on the homepage of the municipal website. There are deficiencies in the use of visual elements, symmetry balance integrity is not observed. There are deficiencies in the use of typography.

According to graphic design principles and elements, there are deficiencies, the website does not provide the message that is desired to be conveyed in terms of both content and design. The website, which does not comply with the graphic design logic, cannot clearly present the message to be conveyed in terms of both content and design.

It is considered that Borçka district should be renewed to reflect its tourism and history.

2.5.HOPA MUNICIPALITY

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

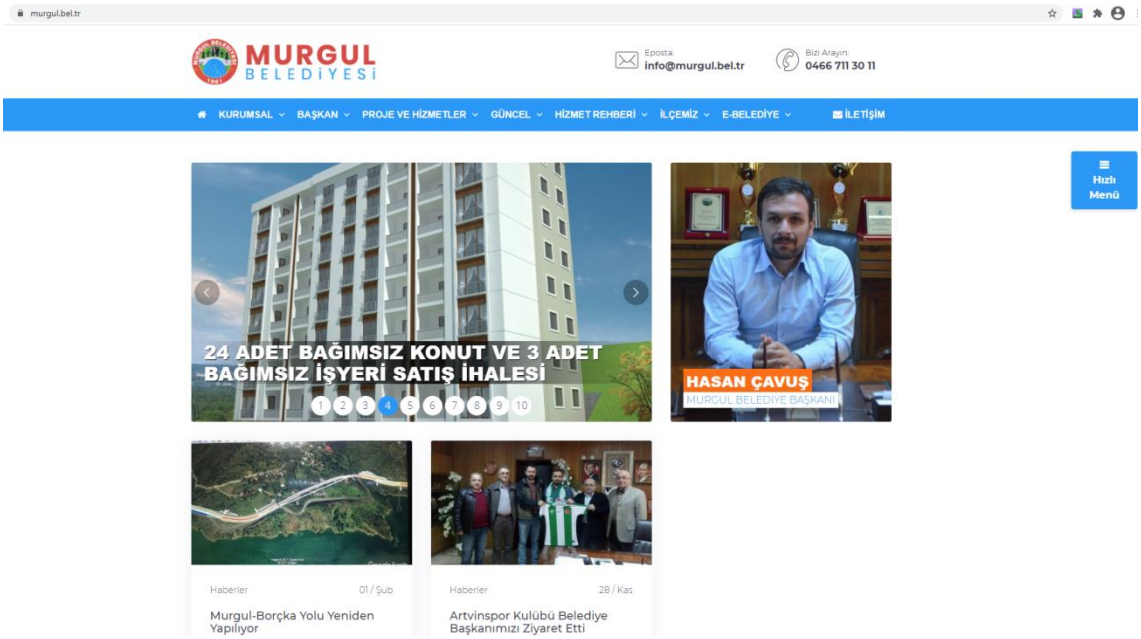
Ill. 5: https://www.hopa.bel.tr/ (Web Site Home)

Design Principles, Elements and Content Analysis and Interpretation: In the examination made for Hopa municipality website design and its elements, it has been seen that it is not made based on the design principles and elements and that there are deficiencies.

It is seen that emphasis is placed on the photograph and news of the mayor. In the background, the message is given that it is a place with natural beauty close to the sea with a sea photo. Landmark of the city is in the background. Lack of image is correct in terms of design principle.

According to graphic design principles and elements, there are deficiencies, the website offers the message that is desired to be conveyed in terms of both content and design. It is thought that the deficiencies should be corrected and edited.

2.6.MURGUL MUNICIPALITY

Ill. 6: https://murgul.bel.tr/ (Web Site Home)

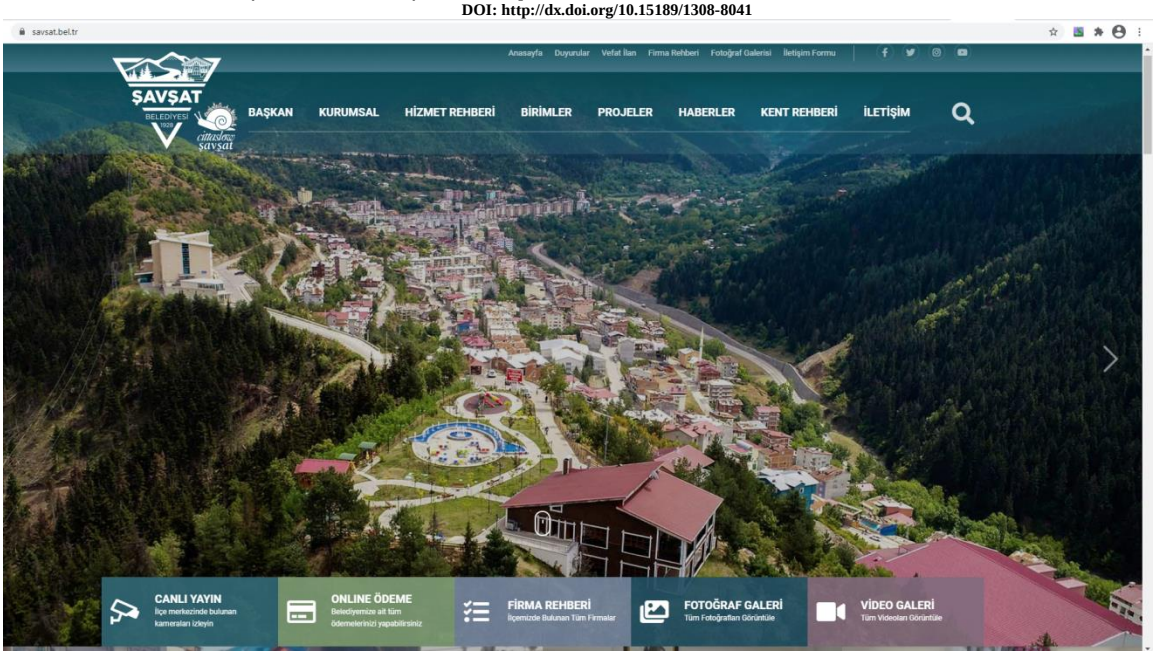
Design Principles, Elements and Content Analysis and Interpretation: There are deficiencies in the examination made in terms of graphic design principles and elements of Murgul municipality website.

It is seen that the photo of the mayor and the news of the municipality are emphasized.

In general, it is considered that it does not fully reflect the characteristics of the district and should be done by paying attention to original, distinguishable, institution-specific, memorable, design principles and features. Although the website clearly presented the message to be conveyed in terms of content and design, which is not based on the graphic design logic, it does not have the texture, tourism, history, aesthetics and features of the city. It is considered that Murgul district should be renewed to reflect its characteristic features.

2.7.ŞAVŞAT MUNICIPALITY

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ill. 7: https://www.savsat.bel.tr/ (Web Site Home)

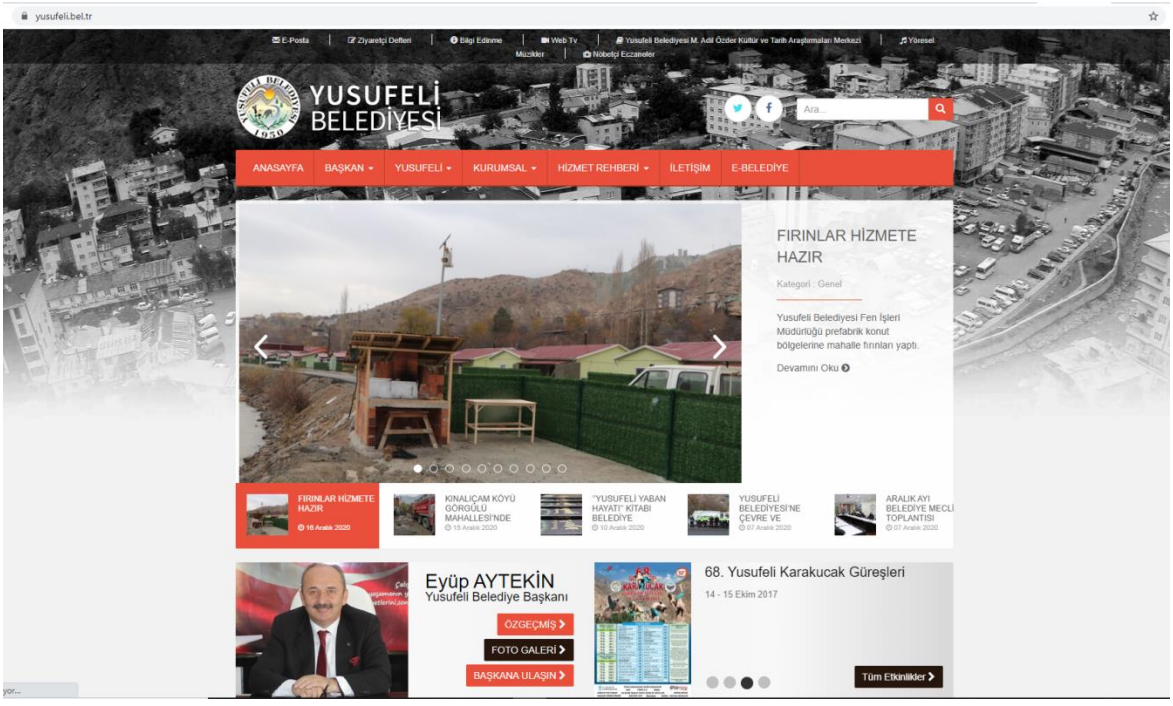
Design Principles, Elements and Content Analysis and Interpretation: In the examination made for the design principles and elements of the Şavşat municipality website, there are deficiencies in the implementation of the design principles and elements.

On the main page of the municipality website, it is seen that the menu and the natural view of the district are emphasized. The low image has been used correctly in terms of the design principle. The image of the district is emphasized, typography is incomplete and there is no emphasis.

According to the principles and elements of graphic design, there are deficiencies, the website offers the message to be conveyed. Making arrangements by eliminating deficiencies is evaluated.

It has the texture, tourism, history and features of Şavşat district.

2.8.YUSUFELİ MUNICIPALITY

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ill. 8: https://www.yusufeli.bel.tr/ (Web Site Home)

Design Principles, Elements and Content Analysis and Interpretation: There are deficiencies in terms of design in the examination made for Yusufeli municipality website design and its staff.

On the main page of the municipal website, it is seen that the photo of the black-and-white district, municipal news and the photo of the mayor are emphasized in the background. There are deficiencies in the use of visual elements and verbal elements. There are deficiencies in the use and emphasis of typography. Making arrangements by eliminating deficiencies is evaluated.

3. CONCLUSIONS and RECOMMENDATIONS

Today, information and communication technologies are vital for institutions. Internet and websites are the easiest way for people to access information about the province or district. For this reason, continuous updating of websites is required. As a result of intercultural interactions, the concepts of "brand city" and "city identity" are becoming increasingly important day by day. Websites are visual elements that reveal the identity of institutions. Websites known as the visible and recognized face of institutions, organizations and brands are among the most important publicity materials of a city.

Websites are a prominent medium in terms of reflecting the history, culture and touristic values of a city. Websites have a great influence on the representation and publicity of the province and district.

Graphic design is a branch of education that trains people who design and draw within the design principles with visual elements in order to convey the message to the target audience using visual elements (İncearık, 2012:5).

Graphic design creates aesthetic feelings in every area where it is used and makes every detail it touches impressive in terms of visual communication. Accordingly, website or other designs should be made within the framework of these rules.

Graphic design is the art of visual communication. Its most striking function is to deliver a message, promote a product or service. In this context, graphic design is defined as the exchange of information consisting of images (Becer, 2009:33). Forwarding an organization to someone else or an audience is one of the purposes of the design. Graphical design, which undertakes this purpose, also reveals its importance. Effective design job in terms of design is that it has been designed by a graphic designer. This is a quality that can enable the institution to be better introduced and gain an aesthetic structure.

It is seen that the balance principle is used on the home pages of the analyzed websites. Emphasis on design is the focus of design. Therefore, it is necessary to investigate whether photography, illustration or typography will be emphasized more effectively in the design. It should be known which of the humorous, tragic or abstract images strengthens the narrative even more (Becer, 2002:34).

By investigating the websites in terms of graphic design principles and elements, it can be said that the graphics, menu-frames are tried to be used by considering the graphic design principles and elements based on the logo and corporate colors of the institutions with the images they use on the home page.

This study examining the websites of Artvin municipality and district municipalities in terms of graphic design revealed the current situation. Visuals related to the province and district have been included by using visual elements, but these values have been designed without graphic design elements while being reflected. It is critical to use contemporary graphic design logic in website designs.

In our study, it has been aimed to contribute to the more effective, permanent and qualified websites of Artvin municipality and district municipalities by acting responsibly. Conclusions are provided in items:

- Corporate identity manuals of municipalities are deficient or corporate identity manuals are not included in their Internet addresses,
- The existing websites are designed by amateurs,
- Websites are behind the era when they are not renewed over time,
- In the form and form feature of the websites, the symbols are used together and accordingly, they do not bear the principles of integrity and harmony,

- The color harmony is not paid attention to on the websites and therefore does not carry the principle of harmony,
- In their websites, typography is not paid attention,
- Uppercase and lowercase letters are used together in terms of typography and their font sizes are small, degrade and shadow are used in the text, therefore they do not have typographic readability feature,
- The aesthetics feature is not taken into account in the use of geographical symbols,
- It does not have authenticity and distinguishability features,
- Low resolution and non-aesthetic symbols and photographs are used without editing and therefore do not carry the principles of harmony and integrity,
- It has been concluded that this situation, in which a large number of symbols are used, does not comply with the principles of hierarchy, integrity, highlighting and harmony.

REFERENCES

1. ALAKUŞ, A. O. (2002). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara
2. BECER, E. (2002). "Communication and Graphic Design", Dost Publishing House, Ankara
3. BECER, E. (2009). İletişim Ve Grafik Tasarım (7. Baskı), Dost Kitabevi, Ankara.
4. BORJA DE MOZOTA, B. (2005). "Tasarım Yönetimi", Çeviren: Sibel Kaçamak, Media Cat Kitapları, İstanbul
5. CÜCELOĞLU, D. (2002). Yeniden İnsan İnsan, Remzi Kitapevi, İstanbul.
6. KARASAR, N. (2008). "Bilimsel Araştırma Yöntemi", Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
7. KARSAK, B. B. (2004). "Görsel Kimlik Göstergeleri Açısından Arçelik Firması Web Sayfası
8. KETENCİ, H. F., & BİLGİLİ, C. (2006). Yongaların 10 000 Yıllık Gizemli Dansı Görsel İletişim & Grafik İncelemesi" , Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi, (1) 99-114.
9. İNCEARIK, M. E. (2012). Grafik - Tasarım Rehberi. İstanbul: Kodlab Yayın Dağıtım.
10. BORJA DE MOZOTA, B. (2005). "Tasarım Yönetimi", Çeviren: Sibel Kaçamak, Media Cat Kitapları, İstanbul
11. Yüksel, 2007: 520-523
12. https://www.artvin.bel.tr/ Access Date: 29 November 2020
13. http://www.ardanuc.bel.tr/ Access Date: 29 November 2020
14. http://arhavi.bel.tr/ Access Date: 29 November 2020
15. https://www.borcka.bel.tr/ Access Date: 29 November 2020
16. https://www.hopa.bel.tr/ Access Date: 29 November 2020
17. https://murgul.bel.tr/ Access Date: 29 November 2020
18. https://www.savsat.bel.tr/ Access Date: 29 November 2020
19. https://www.yusufeli.bel.tr/ Access Date: 29 November 2020

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(13)

Hüseyin AKGÜN[80]; Dr. Öğr. Üyesi Menekşe KILIÇARSLAN[81]

MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSTEMİ ve RANDEVUSUZ HASTALARIN BEKLEME SÜRELERİNE YÖNELİK ÇALIŞMA: BİR KAMU HASTANESİ ÖRNEĞİ[82]

DOCTOR APPOINTMENT SYSTEM and DISAPPOINTMENT PATIENTS FOR WAITING TIMES STUDY: AN EXAMPLE OF A PUBLIC HOSPITAL

ÖZ

Bilişim sistemlerinin günümüzde yaygın olarak kullanılması insanların hayatını oldukça kolaylaştırmaktadır. Sağlık gibi dış çevre ve teknolojinin değişim hızının yüksek olduğu alanlarda bilişim sisteminin etkin, verimli kullanılması gerekmektedir. Uluslar hem vatandaşlarının sağlığa kolay ulaşabilmelerini hem de zaman kaybının önüne geçilebilmesi için çeşitli sistemler geliştirmektedirler. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı sağlık hizmetine kolay ulaşımın sağlanması, sağlık hizmetlerinin niteliğinin arttırılması amacıyla 2010 yılında sağlıkta dönüşüm programı ile birlikte pilot bölgeler seçilerek Merkezi Hekim Randevu Sistemi uygulamasına başlamıştır. Merkezi Hekim Randevu Sisteminin temel hedefinde muayene kuyruklarının azaltılması, uygulamayı kullanan vatandaşların zaman planlamasını doğru yapmasına yardımcı olmak vardır.

Merkezi Hekim Randevu Sistemi kullanıcıları için oldukça avantaj taşımaktadır. Ancak devletin sunmuş olduğu bu imkanlar daha avantajlı hale getirebilir ve merkezi hekim randevu sisteminden faydalanamayan vatandaşlarında muayene edilebilmesi için lokal olarak bir muayene sisteminin geliştirilebileceği, belli şartlar altında hekimin performansını da etkilemeyecek şekilde iyileştirmeler yapılabilir. Merkezi Hekim randevu sisteminin detaylarıyla ile ele alınacağı bu çalışmada sistemler üzerinden ülke bazlı karşılaştırma yapılarak örnek bir kamu hastanesi üzerinden sistem düzeni ve geliştirilecek yönleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hekim, Randevu, Sistem.

ABSTRACT

The widespread use of information systems today makes people's lives much easier. In areas such as health, where the external environment and technology change rate is high, the information system should be used effectively and efficiently. Nations are developing various systems to ensure that their citizens can easily access health and prevent time loss. Republic of Turkey Ministry of Health to ensure easy access to health services, in order to increase the quality of health services in selected pilot regions with health transformation program has started in 2010. Appointment System Center physician practices. The main goal of the Central Physician Appointment System is to reduce the examination queues and to help the citizens who use the application to plan their time correctly.

It is very advantageous for the users of the Central Physician Appointment System. However, these opportunities offered by the state can make it more advantageous and a local examination system can be developed to be examined in citizens who cannot benefit from the central physician appointment system, and improvements can be made in a way that does not affect the physician's performance under certain conditions. In this study, in which the central physician appointment system will be dealt with in detail, country-based comparison will be made over the systems and the system layout and the aspects to be developed over a sample public hospital will be discussed.

Keywords: *Doctor, Appointment, System.*

[80] İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi
[81] İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi
[82] Bu makale yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Günümüz modern, gelişmiş sağlık kuruluşlarında, sağlık hizmetleri kapsamında süreç iyileştirmelerinde ilerleme sağlanmasına rağmen, sağlık hizmetini almak isteyen kişiler istenmeyen bekleme süreleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu bekleme vakti başta sağlık hizmeti sunucularından önemli faktör olan doktor bekleme süresi, muayene olmak için bekleme süresi, acil olağan bir durumda bekleme süresi olarak meydana gelmektedir. Sağlık kuruluşlarında bu beklemelerden ötürü çeşitli problemler yaşanabilmektedir ve günümüz ilerleyen teknolojisine rağmen bekleyen kuyrukları zaman zaman görmekteyiz. Hastanın bekleme süresinin azaltılması ve kuyrukların oluşmasının engellenmesi adına hem organizasyonel anlamda bakanlık, vatandaş memnuniyetinin sağlanması düzeyinde devlet gerekli rolleri üstlenmektedir (Evirgen; Yorulmaz, 2019: 2). İlerleyen teknoloji baz alındığında insanların teknolojik araçları kullanımları artmıştır. Bu artışın sağlık hizmetlerine yansıması da çeşitli şekillerde olmuştur. Hastane içerisinde kurulan hastane bilgi yönetim sistemleri sayesinde süreç hızlandırılmış, sağlık hizmeti almak için başvuranların sağlık hizmetlerine ulaşımı kolaylamıştır.

Dijital bir platform olarak ülkemizde geçerli olarak kullanılan merkezi hekim randevu sistemi sayesinde verilerin analizi daha kapsamlı şekilde yapılmaktadır. Belirlenen bu sistem sayesinde kullanıcılar muayene olmak istediği polikliniğe, istediği hekime istediği saatte, randevu oluşturabilmektedir. Ancak hastanelerin yoğunluğu doktorun çalışma listeleri veya ameliyat günü olması durumunda alternatif olan hekimlere ulaşılabildiği görülmüştür. Çalışma listelerine dair doktorların hastanelerin MHRS birimleri tarafından haftalık, günlük ve aylık olmak üzere düzenlenmiş olup, ilgili sağlık kuruluşunun web sitesinden güncel olarak paylaşılmaktadır. Bu da başarılı bir organizasyon yapısının kurulduğunun en büyük göstergelerinden biridir. Süreç tam anlamıyla şeffaf ve profesyonel şekilde yürütülmektedir.

Bakanlık bazında belirlenmiş üç şekilde vatandaşlar bu hizmetten yararlanabilmektedir. Web sitesi üzerinden, mobil uygulama üzerinden, ALO 182 hattı tuşlanarak bakanlık her platformda hizmet vermektedir. Bütün uygulamalar üzerinden istenilen doktorlara randevu oluşturulabilmektedir. Sosyo-demografik düzey dikkate alındığında özellikle ALO 182 hattının da etkili şekilde kullanıldığını görmekteyiz. MHRS sistemini ele aldığımız bu çalışmada süreçlerin nasıl işlendiğini, ülke düzeyinde gelişime açık olan noktaların neler olduğu, bekleme sürelerinin nasıl azaltılabileceği, randevusuz şekilde başvuran hastaların nasıl hizmet alabildiği hususunda çeşitli değer akışı haritalandırmaları yaparak ilgili süreç aktarılacaktır.

2. Genel Bilgiler

2.1. Sağlıkta İsraf ve Yalın Düşünce

Yalın düşünce; sağlık kurumları açısından değer kavramının tam olarak belirlenmesi ve iş akış sürecinin sıralama sistemiyle yapılmış olması ve işlerin aksamaya uğramadan yerine getirilmesi, az maliyetle yüksek çıktının elde edilmesinin yollarını gösteren bir düşünce sistemidir (Yılmaz vd., 2017: 55).

Diğer bir deyişle yalın yaklaşım kavramı; mal ve hizmet üretimim aşamalarında, sürecin en başından itibaren en sonuna kadar değer tanımına odaklanılarak, boşa harcanan kaynakların yani israfın yok edilmesi ve bu süreçte değerin en az zararı görerek en hızlı şekilde hizmet sunucularına ulaşmasını sağlayan organizasyonel düşünce sistemidir (Deren & Beller, 2014: 162).

Türkiye'de bütün hastane yöneticileri artan operasyon maliyetlerini düşürmek ve bakım kalitesinin artmasını amaçlamıştır. Bunun için de israf kaynaklarının etkili ve verimli şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Bunun için de hastaneler daha çok klasik yönetim anlayışıyla değil post modern yönetim anlayışıyla kalite ve inovasyonu ön planda tutarak kaynaklarını yönetmelidirler (Şimşir vd., 2013: 2).

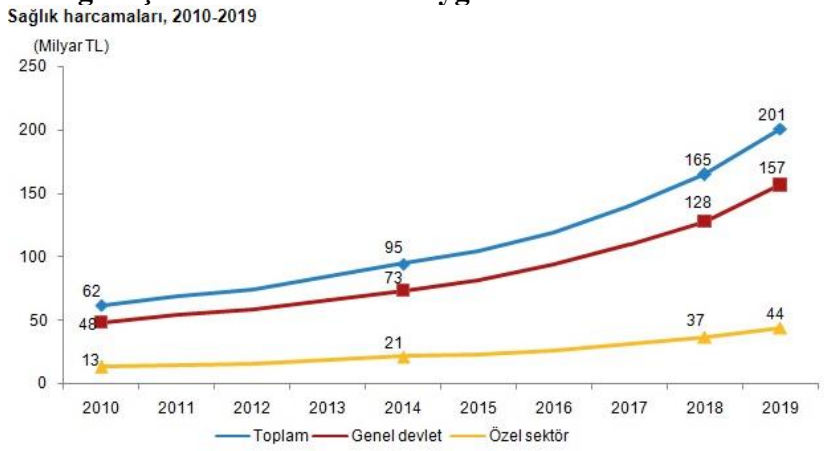
Hastaların hastaneye ilk girişinden itibaren (poliklinik randevusu oluşturduktan sonra) bütün yapılan girişleri tek tek kalem olarak kayıt altına alınmaktadır. Bu kayıtların tamamen eksiksiz yapılması ve SGK'ya bu verilere göre faturalandırma işlemi yapılmaktadır. Kullanılan bilişim sisteminin uygulanabilir ve erişilebilir olmasıyla kolaylıkla işlemler yapılabilmektedir (Kurutkan vd., 2014: 3) MHRS sistemi aynı zamanda bu verilerin işlenmesinde ilk adımın atıldığı yerlerden birisidir.

Sağlıkta Dönüşüm Programı ve sağlık ekonomi politikasının başka bir alana evrildiği ülkemizde MHRS sistemi sağlık sistemimizin ayrılamaz bütüncül bir parçası haline gelmiştir (Çetin, 2017: 282)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2010 yılından itibaren Sağlıkta Dönüşüm Programı ile kalite süreçleri ve dünya genelinde kabul görmüş kalite süreçleri sürece dahil olmuşlardır. Balık kılçığı, 6 sigma, kaizen, swot analizi gibi mükemmelleştirme uygulamaları hastane çatıları altında da uygulanmaya başlamıştır. Bu kalite uygulamaları sayesinde sağlık kuruluşları daha denetlenebilir ve karmaşıklığı azaltılmış, sadeleştirilmiş bir kurum haline gelmişlerdir. Bu sadeleşme sadece organizasyon anlamında değil maliyet anlamında da sağlık kuruluşlarının hanesine bir artı olarak yazılmıştır. Yalın üretimde yalın yaklaşım özellikle israf kaynaklarının ve türlerinin minimuma indirilmesinde yardımcı olmaktadır. Yalın düşünce anlayışıyla geliştirilen stratejilerde gelişim oranının yüksek olduğu ve gerçekleştirme oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yalın strateji de oluşturulan planda çok kolay alternatifler belirlenebilir ve başa dönme kolaylıkla sağlanabilmektedir. Bu da sağlık kuruluşlarının sürdürülebilir olmasını ve rekabet konusunda ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Yalın düşünce de asıl amaç değer kavramının ön plana çıkarılmasıdır. Değer kavramının ön plana çıkmasıyla birlikte temel stratejiler belirlenir ve organizasyon bu strateji altında birleşir. Bu da kalite süreçleriyle desteklenerek başarının kaçınılmaz olduğunu destekler. Özellikle Japonya gibi ülkelerde yaygın olarak görülen bu felsefi düşünce yönetim sistemi başarı oranının bu ülkelerde ne kadar yüksek olduğunu gözler önüne sermektedir. Uzak doğudaki çoğu şirketin başarılı olmasında yatan en önemli alt sebeplerden birisi de yalın düşünce sistemini çok iyi hayata geçirip ve uygulamasında başarılı olduklarındandır (Kılıçarslan, 2016)

2.2. SağlıkİşletmelerindeYalın Uygulamalar

Kaynak: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2019-33659

Türkiye'de her yıl düzenli olarak sağlık harcamaları limitleri artış göstermektedir. Bununla birlikte sağlık kuruluşları kısıtlı olan kaynak imkanlarını verimli olarak kullanmak istemektedirler (Durmaz & Erdem, 2017: 587). Bu da sağlık yöneticilerinin birincil görevi haline gelmiştir. Bu yüzden yalın düşünce kavramı özellikle son yıllarda fazlasıyla anılmaya başlamıştır. Dünya'da 1950 yıllarda Toyata firmasıyla ortaya çıkan bu kavram sağlık sistemlerine uyarlanarak uygulanmaya başlanmıştır. Sağlık kuruluşlarında israf türleri şu şekilde belirlenmiştir:

Hata İsrafı: Yapılan yanlışı tespit etmek için harcanan zaman. Örn: Hastaya yanlış dozda ilaç uygulanması.

Fazla Üretim: Müşterinin ihtiyaç duyduğundan daha fazlasının yapılması. ÖRN: Gereksiz tahlillerin istenmesi.

Gereksiz Malzeme Hareketi: Hastane sistemi içerisindeki malzemenin gereksiz hareketi. ÖRN: Göz ölçüm alanın göz polikliniğinden uzak olması.

Bekleme: Bir sonraki iş faaliyetini beklemek. ÖRN: Randevu için bekleyen hastalar.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Fazla Stok: Bozulma ya da fire sebebiyle aşırı stok maliyeti. ÖRN: Tarihi geçmiş tıbbi ürünler.

Gereksiz İnsan Hareketi: Personelin gereksiz hareketi. ÖRN: Kötü yerleşim planı sebebiyle gereksiz yürüyen laboratuvar çalışanları.

Gereğinden Fazla İşlem: Müşterilerin değer vermediği kalite tanımlarının yol açtığı işleri yapmak. ÖRN: Form üzerindeki zaman ve tarih damgaları

İnsan Potansiyeli: Çalışanları dahil etmemekten kaynaklanan israf ve zarar. ÖRN: Çalışanlar yıpranır ve gelişim önerileri sunmaktan vazgeçerler (Bektaş vd., 2018: 1145-1146).

2.3. Merkezi Hekim Randevu Sistemi

MHRS; hizmet sunucuları yani vatandaşların Sağlık Bakanlığına bağlı bütün kamu hastanelerinde bulunan hekimlere web, telefon ve mobil üzerinden randevu oluşturabildikleri bir sistemdir (Aksu vd., 2019: 1). Günümüzde internet ve mobil uygulama sistemlerinin kullanımının artmasıyla birlikte MHRS gibi mobil sistemlerin kullanımı da oldukça yaygınlaşmıştır. Bu sayede hayatımıza artık e- kavramlar girmeye başlamıştır. Son dönemlerde bakanlık bazında bu tarz bilişimsel projelere daha fazla kaynak ayrılmış ve uygulamaya başlanmıştır. Artan hasta beklentileri, talep sayısının artması, sağlık hizmetlerine ulaşımın kolaylaşması sebebiyle stratejik anlamda Sağlık Bakanlığı yüzünü tamamen dijitale dönmeye başlamış ve çehresini değiştirmiştir. Bu sayede insanların birincil temel haklarından olan sağlık hizmeti alma hakkı sağlık bilişim programlarıyla harmanlanarak ulaşımı daha da kolay hale gelmiştir (Evirgen & Yorulmaz, 2019: 434). MHRS sosyal anlamda ilk olarak pilot bölgelerde 2010 yılında Erzurum ve Kayseri'de uygulanmaya başlamıştır. 2014 yılında bütün illerde, 2016 yılında diğer iletişim kaynaklarıyla birlikte bütün ülkede halkın hizmetine sunulmuştur. Vatandaşlar bu uygulamalar sayesinde kolaylıkla sisteme erişim sağlayarak randevularını oluşturabilmektedirler (Pekgör vd., 2017: 204).

Kullanım açısında bir dünya örneği olan ve en iyi kamu hizmeti ödülüne sahip olan MHRS gün geçtikçe erişim imkânın arttığı ve hastaların kullanım düzeyinin yüksek olduğu mobil bir sistemdir. Hastaların kullanmasıyla birlikte memnuniyet düzeyinin arttığı bir uygulamadır. Bu anlamda Sağlıkta Dönüşüm Programı MHRS için bir dönüm noktası olmuştur (Kıraç, 2019: 190).

Dijitalleşme ile birlikte artan kalite unsurları bu sistemin gölgesi altında kalmayıp MHRS içinde kurulduğu günden bu yana süreç iyileştirmeleriyle yeni versiyonlarıyla ön plana çıkmıştır. Sağlıkta kalite anlayışı Sağlık Bakanlığı'nın birincil öncülüklerinden olmasıyla bu uygulama hastaların hastane de geçirdikleri süreyi ve kaynakların verimli kullanılmasında etkili ve verimli olduğunu ispatlamıştır (Yıldızbaşı vd., 2016: 294).

Kurum içerisinde poliklinikte hizmet sunan hekimlerin yaklaşık %95'i olan 31.854 uzman hekimimize, günlük ortalama 296 bin randevu oluşturulmuş, bu randevulardan %78,56'sı yerinde gerçekleşmiştir.

Türkiye geneli alınan randevuların %18'i gerek hekim gerekçeli gerekse de hasta gerekçeli iptal edilmiştir. Hekimden kaynaklı gerçekleşen iptallerde hasta aranarak bilgi verilmektedir, ye yerine bakan başka bir hekime ya da hekimin uygun olduğu başka müsait güne hastalar çağrılmaktadır.

Türkiye genelinde randevulu muayene olma oranı %39'dur. Bu bağlamda randevulu muayeneyi en çok tercih eden iller İstanbul, İzmir ve Ankara'dır. Randevu sayıları en düşük illerimiz Bayburt, Ardahan ve Siirt'tir.

En çok randevu alınan poliklinikler; İç Hastalıkları, Diş Hekimliği, Kadın Hastalıkları ve Doğum Polikliniğidir. En az randevu alınan poliklinikler Sualtı Hekimliği ve Hiperbarik Tıp, Çocuk Ürolojisi ve Geriatri'dir.

İstatiksel anlamda belirli bir tarih aralığına bakıldığında verilen 1,5 milyon civarındaki randevunun %67,5'i ALO 182 hattı üzerinden, %19'u MHRS web üzerinden, %9,84'ü mobil cihazlardaki uygulamalardan, %3.51'i diğer randevu kanallarından (hastaneler, aile hekimleri ve ALO 171) alınmıştır.

MHRS aynı zamanda randevu önceliğinde birçok kritere göre öncelik sağlama işlemine de geçmiştir (Yüce, 2006: 85). Yüksek riski olan gebeler, 65 yaş üstü hastalar ve engelliler için randevu almada öncelik sağlanmaktadır. Sürekli gelişen bir uygulama olan MHRS şu an diğer yabancı dillerde de hizmet vermeye başlamış, ses analizli operatörler kullanılmaya başlanmıştır. Ses analizi sayesinde daha profesyonel bir

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

hizmetin sunulması amaçlanmıştır. Bu sayede artan kalite hizmetiyle birlikte muayene kontenjanının da artması hedeflenmektedir.

ALO 182 hattı acil arama kapsamında sayılmadığı için, bu hizmeti alan vatandaşlar için görüştükleri süre kadar kendi seçmiş oldukları operatör tarifesiyle ücretlendirilirler(SATÜRK, 2016).

2.4. Demc (Devam Eden Muayene Cetveli) Sistemi

Devam eden muayene çalışma cetvelleriMHRS'ningerekli durumlarda yetmemesi durumunda olağan sisteme dahil edilmesi dahil olabileceği öngörülen bir sistemdir. 2013 yılında bu sebeplerden ötürü ağız ve diş sağlığı merkezlerinde DEMC sistemi faaliyetlerine başlamıştır. Randevu takviminde ağız ve diş sağlığı hekimleri başvuran hastalarının durumlarına göre kontrol randevusu ile devam eden tedavi randevusu gibi randevu çeşitlerini ekleyip hasta taleplerine yanıt verebilmektedirler. Yan dal polikliniklerinde de MHRS'nin bazı hasta ihtiyaçlarına yetişememesi sonucu ve DEMC sisteminin zorunluluğu sebebiyle çeşitli yan dal polikliniklerinde de DEMC sistemi deneme ve uygulama aşamasında kullanılmaya başlanmıştır. Çalışma çeşitli bölgelerde deneme süreci olarak pilot çalışma olarak bazı hastanelerin branşların özel polikliniklerinde (Ankara Ulucanlar Göz Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde Glokom, Retina, Kornea vb. gibi göz hastalıklarının özellikli polikliniklerinde, Dr. Sami Ulus Kadın Doğum Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk ve Ruh Sağlığı Hastalıkları Polikliniğinde) etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Genellikle hastanın muayene öncesi belirlenmiş şekilde randevulu olarak sağlık sistemine dahil olmasının gerçekleşmesi sebebiyle DEMC sisteminin daha etkin ve verimli kullanılmaya başlanması gerekliliği zorunlu hale gelmiştir. Bu zorunluluk hem ana dal poliklinikleri hem yan dal poliklinikleri hem de ağız ve diş sağlığı poliklinikleri gibi tüm polikliniklerde kullanılmaya başlanmış, haliyle DEMC sistemi de sağlık sistemi içinde genelleştirilip kullanımına etkin olarak başlanmalıdır. DEMC hekimlerin çalışma takvimlerinin içine ilk muayeneler hariç bağımsız bir şekilde gruplandırılır. MHRS ile oluşturabilecek randevular 15 günden ileri olmazken DEMC sistemi sayesinde hastalara 365 güne kadar randevu sağlanabilir. DEMC ile sağlanan randevuların organizesini doktor hastanın ve kendi olanaklarının özelliğine göre oluşturabilir. Bu randevu cetvelleri MHRS ile randevu oluşturabilecek olan Alo 182, MHRS Portal ve MHRS Mobil Uygulaması gibi randevu oluşturabilecek imkanlara olanaksızdır, yalnızca doktor kendisi randevu oluşturabilmektedir. Aile ve diş sağlığı merkezlerinde bir hekim ilk kez muayene gerçekleştireceği hastalar için oluşturulmuş olan MHRS randevularına o gün için verilen randevularının en az yüzde otuzunu oluşturabilirken kontrol hastalarının görüntülenebileceği DEMC randevularına ayırabileceği randevu oranı ise yüzde 70'i oran olarak geçmemelidir. Devlet hastanelerinde ilk kez muayene yapılacak olan MHRS hastaları ile kontrole gelmiş olan DEMC hastalarının toplamı muayene olacak toplam hasta sayısının yüzde sekseninin altında olmamalıdır. Ayrılmış olan randevular MHRS sisteminde olan hastalar ve Alo 182 çalışanları tarafından erişim sağlanabilirkenDEMC'de yalnızca randevuyu vermiş olan hekim bu randevuları görüntüleyebilir. Sonuç olarak DEMC sistemleri gereklilik üzerine belli kural ve bölgelerde, birçok kurumda denenmeye başlanmıştır. Pilot bölge faaliyetlerinden sonra sistemin yaygın olarak kullanılması konusuna dair görüşler daha net olarak ortaya çıkacaktır (Oyman,2019: 6).

3. Gereç ve Yöntem

İnsanların sağlık imkanlarının gelişmesiyle birlikte sağlık hizmetlerine olan ihtiyacın seviyesi de artmaya başlamıştır. Bu sebeple özellikle kamu kuruluşlarındaki israflar da bu talebin artmasıyla birlikte artmaya başlamıştır. Teknoloji ve bilişim sistemlerinin genişlemesiyle birlikte değişen dış çevre faktörleriyle birlikte dijital hastaneler ortaya çıkmış ve verimli kaynak yönetimi sayesinde israf kalemleri minimize edilmeye başlanmıştır. Bu çalışma da israf kaynaklarının belirlenmesi ve değer akış haritalandırmaları ile hastaların hastane içerisinde geçirdikleri sürenin azaltılmasını amaçlamıştır.

4. Bulgular

İstanbul'da Büyükçekmece Mimar Sinan Devlet Hastanesi'nde yakından incelenen alan çalışmalarıyla birlikte çeşitli değer akış haritalandırmaları oluşturulmuş ve bunun sonucunda sürecin iyileştirmesine yönelik

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

katkılarda bulunulmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen randevulu ve randevusuz hastaların belirli aydaki verileri tablolar halinde sunulmuştur.

MHRS	HBYS
MHRS AÇILAN KAPASİTE SAYISI: 24306	**MHRS AÇILAN KAPASİTE SAYISI:** 31686
RANDEVU ALAN HASTA SAYISI: 19329	**RANDEVU ALAN HASTA SAYISI:** 19322
GERÇEKLEŞEN RANDEVU SAYISI: 16251	**GERÇEKLEŞEN RANDEVU SAYISI:** 16281
GERÇEKLEŞMEYEN RANDEVU SAYISI: 3078	**TOPLAM MUAYENE OLAN HASTA SAYISI:** 33317
İSTİSNA SAYISI: 55	**GERÇEKLEŞMEYEN RANDEVU SAYISI:** 3041
	İPTAL SAYISI: 1180

Tablo 1: 2020 Yılı Haziran Ayı MHRS-HBYS Verilerinin Karşılaştırılması

MHRS	HBYS
MHRS AÇILAN KAPASİTE SAYISI: 21766	**MHRS AÇILAN KAPASİTE SAYISI:** 22635
RANDEVU ALAN HASTA SAYISI: 18345	**RANDEVU ALAN HASTA SAYISI:** 18241
GERÇEKLEŞEN RANDEVU SAYISI: 14490	**GERÇEKLEŞEN RANDEVU SAYISI:** 14575
GERÇEKLEŞMEYEN RANDEVU SAYISI: 3855	**TOPLAM MUAYENE OLAN HASTA SAYISI:** 32924
İSTİSNA SAYISI: 321	**GERÇEKLEŞMEYEN RANDEVU SAYISI:** 3666
	İPTAL SAYISI: 992

Tablo 2: 2020 Yılı Temmuz Ayı MHRS-HBYS Verilerinin Karşılaştırılması

MHRS	HBYS
MHRS AÇILAN KAPASİTE SAYISI: 18207	**MHRS AÇILAN KAPASİTE SAYISI:** 17929
RANDEVU ALAN HASTA SAYISI: 15599	**RANDEVU ALAN HASTA SAYISI:** 15565
GERÇEKLEŞEN RANDEVU SAYISI: 12664	**GERÇEKLEŞEN RANDEVU SAYISI:** 12716
GERÇEKLEŞMEYEN RANDEVU SAYISI: 2935	**TOPLAM MUAYENE OLAN HASTA SAYISI:** 29528
İSTİSNA SAYISI: 431	**GERÇEKLEŞMEYEN RANDEVU SAYISI:** 2849
	İPTAL SAYISI: 842

Tablo 3: 2020 Yılı Ağustos Ayı MHRS-HBYS Verilerinin Karşılaştırılması

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

MHRS	HBYS
MHRS AÇILAN KAPASİTE SAYISI: 26147	**MHRS AÇILAN KAPASİTE SAYISI:** 26616
RANDEVU ALAN HASTA SAYISI: 21872	**RANDEVU ALAN HASTA SAYISI:** 22031
GERÇEKLEŞEN RANDEVU SAYISI: 17596	**GERÇEKLEŞEN RANDEVU SAYISI:** 17861
GERÇEKLEŞMEYEN RANDEVU SAYISI: 4276	**TOPLAM MUAYENE OLAN HASTA SAYISI:** 37868
İSTİSNA SAYISI: 485	**GERÇEKLEŞMEYEN RANDEVU SAYISI:** 4170
	İPTAL SAYISI: 1292

Tablo 4: 2020 Yılı Eylül Ayı MHRS-HBYS Verilerinin Karşılaştırılması

Haziran ayında hastane randevu kapasitesinin %76,73'ünü açmıştır. Bu sayının diğer aylara göre daha düşük olmasının sebebi pandemi sürecinin ilerlemesinden dolayıdır. Kapasitenin doluluğu haziran ayında %61,7'ye ulaşmıştır. Büyükçekmece Mimar Sinan Devlet Hastanesinde randevusuz muayene sayısı da yüksek olduğundan dolayı randevuların gerçekleştirme oranı %84,06 ile gerçekleşmiştir.

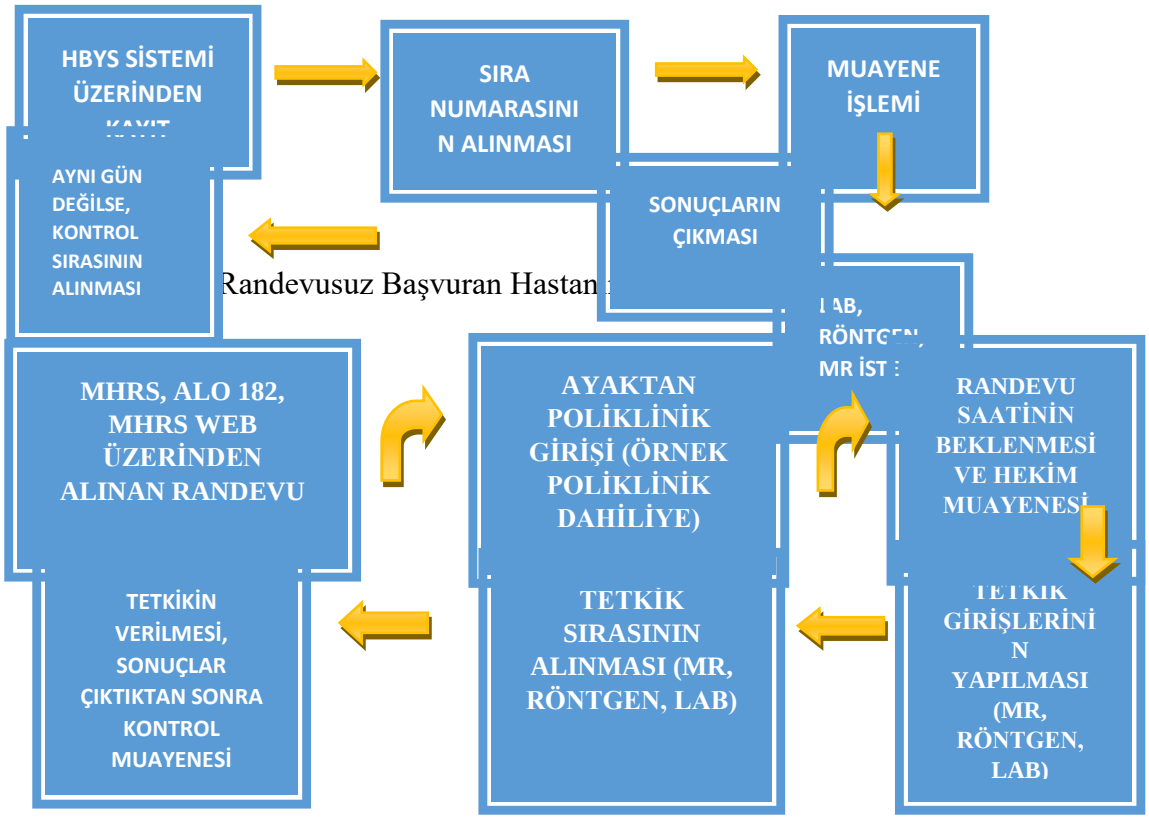
Bunu takiben temmuz ayında %99,70 oranında kapasite açılmıştır. Yeni normale dönüş sürecinde hastane tamamen nerdeyse hizmet vermeye başlamış ve randevu kapasite oranında istenen seviyelere tekrar ulaşmıştır. Kapasite %84 oranında dolmuş ve %78,99'luk randevu gerçekleşmiştir. Hasta ve hekim kaynaklı istisnai olarak %1,47'lik iptal durumu söz konusu olmuştur.

Ağustos ayında %99,51'lik kapasite açılmış, temmuz ayını geçerek kapasite %85,35'e ulaşmıştır. %81,18'lik randevu gerçekleşme oranı gerçekleşmiştir. Ağustos ayında hekim veya hasta kaynaklı %2,64 istisna oranı gerçekleşmiştir.

Eylül ayında %97,50'lik kapasite açılırken kapasite doluluk oranı %82,28'e inmiştir. Bu doluluk oranı içerisinde %80,61'lik oranda randevu gerçekleşmiştir. Eylül ayında hekim veya hasta kaynaklı istisna randevu oranı sayısı %1,81 olarak gerçekleşmiştir. Bütün bu veriler pandemi süreci ve hastalığın seyrinin artış azalış durumuna göre değişiklik göstermektedir.

MHRS dışında HBYS üzerinden kayıt oluşturulan hastalarda sisteme dahil olabilmektedir. Randevusuz hasta bakma eğilimi tamamen hekimlerin inisiyatifindedir. Hekimlerin kontrol hastaları da 10 gün içerisinde randevusuz gelebilmektedirler. Hasta kayıt personeli tarafından açılan kayıtlarla hastaların randevu süreleri belirsiz olup yardımcı hizmetlerde randevulu hastalar gibi hizmet almaktadırlar. Normal açılan kayıtlarda HBYS sistemi üzerinden hastaya sıra numarası verilir, sırası gelen hasta muayenesini olur ve ilgili işlemler için (laboratuvar, röntgen, MR vs.) yönlendirmesi yapılır. Hastanın hastanenin geri kalan işlemlerinde de bulunan yoğunluğa göre randevu alması gerekebilmektedir. Randevusuz hastaların sisteme dahil olması aşağıdaki gibidir:

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 2: Randevulu Hastanın Hastane İçerisindeki Süreci

Yukarı da verilen grafikte randevulu hastaların hastane içerisinde girmiş oldukları süreç işlenmektedir. Bununla birlikte örnek poliklinik randevusu olarak dahiliye bölümü seçilen grafikte hasta almış olduğu randevudan sonra ayaktan poliklinik girişinden ilgili doktorun muayene saatinden 20 dakika önce muayene odasının önünde olarak muayene saatini beklemelidir. Bu sürenin 20 dakika olarak belirlenmesinin sebebi hekim ya da hasta kaynaklı problemlerin yaşanmaması, problem yaşanması anında farklı alternatif sunulabilmesi için bu süre belirlenmektedir.

Hekim muayenesi saatinde gerçekleştirildikten sonra doktor gerek görürse ilgili hastaya tetkik girişlerini yapar, tetkik girişleri yapıldıktan sonra hasta örneğin kan alma birimine başvuruyorsa kan alma bankosunda tüpleriyle birlikte barkodunu alır ve oluşturulan sıraya geçer. Hasta kan tetkiklerini verdikten sonra eğer sonuçları gün içerisinde çıkıyorsa tekrardan aynı hekimin yanına giderek kontrol muayenesini anlık olarak yaptırabilir. Bazı hekimler çalışma takviminin yoğun olması sebebiyle hastanın ilerleyen günlerde başvurmasını isteyebilir ve randevu almasını isteyebilir.

5. SONUÇ

Günümüzde teknolojinin gelişmesi yöneticilerin elini kolaylaştırmış olarak görünse de sorumlukların bir o kadar arttığı elinde bulunan kısıtlı kaynakların maksimum fayda ile yönetmesi gerektiği birincil görevi haline gelmiştir. Sağlığın geliştirilmesi ve kalite anlayışının ön plana çıkarılması için bir yönetici kurum içerisinde öncelikli olarak israf türlerini ve kaynaklarını belirlemedir. İlerleyen süreçte hastaların memnuniyeti artırmayı hedeflemelidir. Dünyada 1950lerden beri gündemde olan kaynak yönetimi ülkemizde yeni yeni kendini göstermektedir. Sağlık kuruluşları hem maliyetlerini minimuma indirmek hem de elinde bulunan kısıtlı kaynaklarını etkili ve verimli kullanmak zorundadır. Kelebek etkisiyle birlikte matris bir yapıda oluşturulan bu düzenle birlikte organizasyon yapısında ve süreçlerinde tam bir başarıyı hedeflemelidir.

Hastaların hem randevulu hem randevusuz olarak katıldığı bu süreçte hastane doktor kapısının önündeki kuyruklar ancak organizasyon sürecinin tam olarak gerçekleştirilmesiyle minimum seviyeye indirgenebilir. Neredeyse %100 kapasite oranı ile çalışan hastanelerde randevusuz bekleyen hastalar DEMC

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sistemi ile sisteme katılarak ne zaman muayene edileceğini bilmeli ve saatini beklemelidir. DEMC sistemi sayesinde kapıdaki kuyruklarda azalma sağlanacaktır.

Gelişen teknoloji ve sağlık yatırımlarının da artmasıyla birlikte sağlık işletmeleri çeşitli mobil uygulamaları da uygulamaya başlamıştır ve hastaneler de dijitalleşmeye önem vermiş hastaların sağlık hizmetlerine ulaşımını kolaylaştırmayı amaçlamışlardır. Hastaların mağduriyet yaşamaması adına özellikle kısa mesaj le randevu hatırlatma, randevu iptallerinin de kısa mesaj ile hatırlatılması hastaların yaşadığı mağduriyet düzeyini minimuma indirmede yardımcı olacaktır.

Yine hastane içerisinde kullanılan bilgisayarlar dışında KEOSK cihazlarının bulunması, yeni kimlik kartlarının okutulmasıyla entegrasyon sağlanarak hastaların yönlendirilmesinde kolaylık sağlanabilir. Bu da ilgili polikliniğe hastanın daha kolay ulaşmasını sağlayacaktır. Özellikle eğitim araştırma hastanelerinin kalabalık ve lokal anlamda yoğun şekilde hizmet veren hastanelerin hasta yönlendirmedeki bu başarısı hastanelerde gözüken kuyruk olayının minimuma indirgenmesini sağlayacaktır ve hastaların sağlık hizmetlerinden faydalanma hakkının yerine getirilmesini sağlayacaktır.

MHRS sistemi ve HBYS sistemleri birbirleriyle entegre olmalıdır. Entegrasyonun sağlanmasıyla birlikte hem sağlıklı güncel veriler ortaya çıkar hem de mağduriyet yaşanmasının önüne geçilir. HBYS sisteminde eğer bir istisna gerçekleşecekse sadece MHRS'nin kısa mesaj yöntemi değil ilgili polikliniğin sekreteri de hastayı arayarak randevu iptal sürecini yönetebilir, hastanın mağduriyet yaşamaması adına hastayı aynı poliklinikte başka bir doktora yönlendirmesini sağlayabilir. Tüm bu süreçler ancak entegrasyonun sağlanmasıyla başarıya ulaşabilir.

Günümüz gelişen teknolojisi ve sağlık altyapısıyla birlikte her sektör gibi sağlık sektörü de gelişimini hala sürdürmektedir. Yardımcı unsur hizmetleriyle birlikte bütüncül bir yaklaşımla sağlık altyapı çalışmaları sürdürülmekte ve halkın memnuniyet düzeyinin artması amaçlanmıştır. MHRS Avrupa Birliğinin de temel kamu hizmeti olarak gördüğü ve uygulanması neredeyse her ülkede zaruri hale gelen bir sistemdir. Bu sistemin sorunsuz işleyebilmesi için tüm etmenlerin bir araya gelmesi gerekmektedir.

MHRS sistemi kullanılmaya başlandığı yıllardan itibaren her yıl kullanım kapasitesini artırmış ve kabul görmüş bir uygulama olmak üzere Türkiye Sağlık Sisteminde yerini almıştır. Özellikle Sağlıkta Dönüşüm Programı ile birlikte Türkiye sağlıkta yüzünü başka bir çehreye bürümüş, öncelikle hastaneleri dijitalleştirerek bu tarz yan hizmetlerle de sağlık sisteminin yapısını güçlü oluşturmuştur.

MHRS sistemi memnuniyet düzeyi yüksek olan ve halkın sağlık hizmetine ulaşımını kolaylaştıran ve sürekli gelişen bir sistemdir. Bu sistem sayesinde vatandaşlar kolaylıkla sağlık hizmetine ulaşım sağlayabilmektedirler. Türkiye'de 2000'li yıllardan önce özellikle hastaneler tek çatı altında birleştirilmeden önce kuyruk sıraları ve mağduriyet manzaraları gözükmekteydi. Sağlıkta Dönüşüm Programıyla birlikte bu kuyruklar gün geçtikçe azaldı. Yardımcı hizmetler sayesinde de minimum seviyeye indirildi.

Güçlü sağlık teşkilatı ve gelişen teknolojinin de birbiriyle kaynaştırılmasıyla yeni sağlık alt yapısının temeli oluşturuldu. Hastaneler bu güçlü alt yapı sayesinde kamu sektöründe memnuniyet düzeylerini arttırdı. Memnuniyet düzeyinin artmasıyla birlikte hastaların tedaviye ulaşma süreleri de azalmaya başlamış oldu. Tedavi sürelerine ulaşım süresinin düşmesiyle birlikte erken tanı ve tedavi de önemli mesafe kat edilmiş oldu.

Türkiye gelişen sağlık alt yapısıyla birlikte memnuniyet düzeyini daha çok arttıracak ve hizmet esaslı yönetim anlayışıyla sağlıkta dünya ülkelerinin arasına kolaylıkla gelecek olup sağlık çalışanlarının yükünü hafifleterek alt yapısıyla kendinden söz ettirecek ülkeler arasında yerini alacaktır.

KAYNAKÇA

1. Yılmaz, M., Alıcı, H., & Karaman, M. (2017). Sağlık kurumlarında israf giderme yöntemleriyle yalın düşünce.
2. Deran, A., & Beller, B. (2014). Hastanelerde yalın yönetimin bir aracı olarak değer akış maliyetleme ve kamu hastanesinde bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 161-174.
3. Şimşir, İ., Bağış, M., Kurutkan, M. N., & Oğuz, B. (2013). SAĞLIK HİZMETLERİNDE İSRAF YÖNETİMİ.

4. Kurutkan, M. N., Killiklioğlu, E., Şimşir, İ., Orhan, F., & Bağış, M. HASTANE İŞLETMELERİNDE İSRAF YÖNETİMİ YAKLAŞIMLARI VE BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ.
5. Çetin, F. G. (2017). Sağlıkta dönüşüm programı ekseninde sağlığın ekonomi politiği. *Gazi UniversitesiIktisadi ve Idari Bilimler Fakultesi Dergisi*, *19*(1), 274.
6. Kılıçarslan, M.,SAĞLIK HİZMETLERİNİN YALINLAŞTIRILMASI İÇİN BİR BÜTÜNLEŞİK MODEL ÖNERİSİ, Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi, 2016, İstanbul.
7. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2019-33659, Erişim Tarihi: 10.01.2021.
8. DURMAZ, T., & ERDEM, R. (2017). HASTANELERDE ARZ KAYNAKLI GEREKSİZ SAĞLIK HİZMETİ KULLANIMININ HASTA ALGISI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ. *Journal of Suleyman Demirel UniversityInstitute of SocialSciences*, *29*(4).
9. Bektaş, G., Kiper, F., & Aytaç, B. SAĞLIK İŞLETMELERİNDE YALIN UYGULAMALAR.
10. Aksu, M. C., Ateş, Y., Yaman, H., & Karaman, E. (2019). Merkezi Hekim Randevu Sistemi İçinÖneriler.
11. EVİRGEN, H., & YORULMAZ, M. MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSTEMİ (MHRS): BİR KAMU HASTANESİ ÖRNEĞİ. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *7*(16), 432-443.
12. Pekgör, S., Eryılmaz, M. A., Solak, İ., Pekgör, A., Yaka, H., Kaya, İ. F. K., ... & Koç, M. Merkezi Hekim Randevu Sistemi Kullanım Durumuna Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi.
13. Kıraç, R. Hastane randevu sistemlerinin hastalar açısından değerlendirilmesi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *6*(3), 189-195.
14. Yıldızbaşı, E., Öztaş, D., Sanisoğlu, Y., Fırat, H., Yalçın, N., Şeker, E. D., ... & Akçay, M. (2016). Themeasurement of thesatisfactionlevels of patientsusingthecentralphysicianappointmentsystem in a trainingandresearchhospital. *Ankara MedicalJournal*, *16*(3), 293-302.
15. YÜCE, Y. K., SÜMEN, E., BOZKURT, S., AKTAŞ, A., ZAYİM, N., & BİLGE, U. Kısa Mesaj ile Randevu Hatırlatma Sistemi. *III. Ulusal Tıp Bilişimi Kongresi*, 81-86.
16. http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/hst/kolayerisim.pdf Erişim Tarihi: 10.01.2021
17. Fırat Oyman, 2019, Merkezi hekim randevu sistemi (MHRS) ve devam eden muayene çalışma cetvelleri (DEMC)'ninromatolojipolikliniği'nde hasta devamsızlığına etkisi, Tıpta Uzmanlık
18. Büyükçekmece Mimar Sinan Devlet Hastanesi, İstatistik ve MHRS Birimi, 2020

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(14)

Dr. Mübariz ƏLİYEV[83]

SAZ-SÖZ AŞIQ DEYİŞMƏLƏRİNİN SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

CHARACTERISTICS OF THE POETRY IMPROVISATION COMPETITION INHERENT IN ASHUG ART

ÖZ

Azerbaycan aşık sanatında mektupla yapılan atışmalar dikkat çekiyor. Bu atışmalardan Aşık Hüseyin ve Aşık Aleskerin atışması, Aşık Aleskerin Hacerle atışması, Dirili Kurbaninin Dede Yediyarle, Tufarkanlı Abbasın Tebriz aşıklarıyla atışması, Derbentli Zernigarın Abdal Gülablı Valehle, Nahçivanlı Reyhan hanımın Şemkirli Aşık Hüseyinle atışma davetini söyleye biliriz.

Anahtar Kelimeler: destan, değişim, savaş, kilit, paket.

ABSTRACT

Interestingly in Azerbaijan Ashug art some artworks are saved in ashug`s correspondence letters. As an example of such correspondence we can show writings between Ashug Hussain and Ashug Alaskar, Ashug Alaskar and Hacar, Dirili Gurbani and Dada Yediyarli, Tufarganli Abbas and Tabriz ashugs, Darbandli Zarnigar and Abdal Gulabli Valeh, and also Shamkirli Ashug Hussain`s correspondence offer to Nakhchivanli Reykhan Khanum.

Keywords: *saga, change, war, lock, package.*

[83] **Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Qədim tarixə məxsus olan aşıq sənəti öz zəngin mədəniyyəti ilə bir çox amilləri özündə müəyyənləşdirir.Minilliklərdən gələn əcdadlarımız tərəfindən yaradılan folklor mədəniyyəti şifahi şəklində ağız ədəbiyyatı vasitəsilə dildən-dilə nəsildən-nəsilə sözdən-saza keçərək tarixi prosesin məsulu olmaqla yanaşı bu günümüzə qədər xalq tərəfindən yaşadılmaqdadır. Milli ənənələrimizə söykənən folklor mədəniyyəti ən sabit komponentdir.

Bu baxımdan folklor sözünün mənası "xalq hikməti" deməkdir ,bununla yanaşı xalqın güzgüsüdür ,hər bir xalq güzgüdə özünü görür və öz kimliyini dərk edir. Folklor ənənələrinə söykənən aşıq sənəti tarix boyu inkişaf etməklə yanaşı ,müəyyən dəyişikliyə uğrayıb hər bir ifaçı havanı öz zövqünə,ifa imkanlarına, yaşadığı dövrə, zamana uyğunlaşdıraraq ona müəyyən yeniliklər dəyişiklik gətirmişdir.Beləliklə ustadlar tərəfindən dastan və dastandaxili deyişmələrin bir neçə variantı yaranmışdır.

Türk xalqlarının tarixi yaddaşlarını özündə yaşadan dastan irsi dünyanın ümumbəşəri mədəni xəzinəsinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Azərbaycan xalqının dastan yaradıcılığı zəngin bir mədəniyyət abidəsidir. Aşıq deyişmə janrına elmi tədqiqi baxımdan üç istiqamətdən yanaşmaq əhəmiyyət kəsb edir.

Aşıq deyişmələrinin tədqiqi tarixinə, ideya-mövzü, spesifikasına nəzər yetirəndə bunların hər birinin ayrılıqda araşdırılması diqqəti cəlb edir. Deyişmələr türkdilli xalqlara məxsusdur.

Bu baxımdan Qazax folklor arealında bədahətən şeir söyləyərək ,çalıb-oxumaq qabiliyyətinə malik olan akınlar xalqını təqdir edərək xüsusi ehtiram bəslədiyi sənətkarlardır. Xalq arasında onlar "Akpa akın" ad-titulu ilə çağırılırlar. Qazax-qırğız arealında ustad öz şagirdini yetkin səviyyəyə gətirib çıxartdıqdan sonra onu "aytış" – deyişmə meydanına buraxır. [4,s.25]

Beləliklə Türkdilli xalqların aşıq sənətində deyişmələrinin növləri aşagıdakı şəkildəki kimidir.

1	Türklərdə	Atışma	Anadolu aşıq sənətində bu gün də öz mənasını itirməmişdir.
2	Qazaxlarda	Aytışpa	Ayıtmaq, demək, söyləmək, atışan mənasını daşıyır
3	Qırğızlarda	Aytışpa	Ayıtmaq, demək, söyləmək, atışan mənasını daşıyır
4	Azərbaycanda	Deyişmə	Bağlama mənasını verir

Cədvəldən göründüyü kimi türkdilli xalqların deyişmələri zəngin xarakter daşıyır. Folklorşünas alimlər Azərbaycan aşıq sənətində deyişmələri 4 mərhələyə ayırırlar.

1-ci mərhələ dəvətlə saz-söz meydanına çağırır.

2-ci mərhələ hərbə-zorba, qarşı tərəfi qorxudub meydana çağırır.

3-cü mərhələ aşıqlar deyişəndə texniki tərəflərə diqqət yetirir.

4-cü mərhələ artıq son mərhələdir. Buna baglama-qıfılbənd deyirlər. Tərəf müqabili deyilən bağlamanı açıb cavablandırmalıdır. [5,s.35-36]

Aşıq sənətində deyişmə janrı qədim ənənələrə söykənir. Buna hansı predmetdən yanaşmaq lazımdır? Fikrimizcə, ustad aşıqlara 2 mövqedən yanaşmaq lazımdır. 1. Ustad aşıqlar, nağıl-dastan söyləyən və yaxud çalıb oxuyan, ifa edən sənətkarlardır. 2. Şair aşıqlar, onlar həm şeir yazır, həm də musiqi yaradan çalıb oxuyan sənətkarlardır. Qədim dövrlərdən gələn bu ənənəyə görə, xalq arasında aşıqların yarışması, sınaq imtahan kimi sözlər və yaxud aşığın istedad-bacarığı, düşünmə dərəcəsi, savadlı olmağı müəyyənləşdirilmişdir.

Son zamanlar türk və Azərbaycan aşıqlarının sıx-mədəni əlaqələrinin yaranması nəticəsində bu hadisələr baş verir. Türkiyənin məhşur aşıqlarından biri olan Maksut Fəryadi öz repertuarında Azərbaycan

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

aşıq havalarının bir neçəsinə müraciət etmişdir. Bu baxımdan o, Azərbaycanın Qazax bölgəsində yaranmış məhşur havalardan biri olan "De Laylay" havasını və sözlərini öz repertuarına daxil etmişdir.

Aşıq Maksut Fəryadi və Aşıq Mürsəl Sinan TRT kanalında Azərbaycan aşıq havalarından biri olan Gəryalı havası üzərində canlı yayım vasitəsilə deyişirlər. Şeir forması 8 hecadan ibarətdir. Çox maraqlı hallardan biri odur ki, Gəraylı aşıq havası üzərində atışırlar. Azərbaycan aşıqlarında olduğu kimi türk aşıqlarında da oxşar və fərqli cəhətlər özünü göstərməkdədir. Bu nə ilə bağlıdır?

Anadolu aşıqları tarixən Azərbaycan aşıqları ilə sıx əlaqə yaratmaqla ortaq şəkildə bir neçə aşıq havaları yaranmışdır. XIX minillikdə yaşayan Azərbaycanın ustad aşıqlarından biri olan Aşıq Alının "Türkiyə səfəri" dastanında türkiyənin Qars şəhərində aşıq Əsmərlə vaxtilə atışmışdır. Bu deyişmə zamanı ortaq şəkildə bir neçə aşıq havaları yaranmış, onları öz repertuarına daxil etməklə Azərbaycan aşıq sənətini zənginləşdirmişdir. Həmin havalardan "Vanağzı", "Türk gözəlləməsi", "Karsı", "Arabı Koroğlu" kimi havalar yaranmışdır.

Türk aşıq sənətində məhşur atışmalardan biri Aşık Erol və Şahiner Orhan, Ərzurum və Kars aşıqları (Murat Çobanoğlu və Nuri Çırağı), Aşık İmami və Murat Çobanoğlunun atışması, Aşık İmami və Suphandereli, o cümlədən atışmanın davamı olaraq 1975-ci ildə Kars Çobanoğlu Aşıklar Kultur Mərkəzində aşık İlhami Dəmir və aşık Veysəl Şahbazoğlunun atışması diqqəti cəlb edir. Bunlardan

Şahbazoğlu:
Nahak yere tanık olma tanrı senden hoş olmaz
Hakka aşık olmayanın gözlerinde yaş olmaz
Nefsin azılı zamanı sabır ile teskin et
Yaş elliyi geçer ise sonra onla baş olmaz.

İlhami:
Varma namert kapısına ekmek olmaz aş olmaz
Ariflerle muhabbet et cahille savaş olmaz
Bir söz var ki her bir nesne aslına kulluk eder
Çingeneden maya tutan mecliste eş olmaz.

Posoflu Zülali baba və Çıldırlı Aşık Şenlik baba 1890-cı ildə Çıldırın Suhara kəndində bir atışma söyləyirlər. Bu atışmanın bəzi bölümləri belədir:

Şenlik:
Yine fikrim hayallandı uğraşır nara ile
Tabibsiz derdi çekerim melhemsiz yara ile
Arz ediben gitsem eğer pirin öz diyarına
Menzilim bin yıllık yoldur tükenmez bir ay ile.

Zülali:
Yaman baktım çekti leşker bir ulu duğra ile
Fethetti burcu semayı döğüşür sahra ile
Sağolmaz yara çekeriz nah-nuyi kısmette biz
Eğerki Eflatun gelse tabib-i kübra ile.

Aşık Şenlik və Şair Nebinin atışması
Aşık Şenlik:
Aşığa rehmin gelsin, bir danışıp gülsen yar
Eşidip vasf-ı halım, cavabını bilsen yar,
Qefleten gördüm seni, mest olup didem nuru
Bu ziyada kamer olmaz, ele bildim günsen, yar.

Şair Nebi:

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şaire rehmin gelip, danışıban gülsen yar,
Çox çekirem hesretini, xeyalımı bilsen yar,
Boyun benzer sürahiye, laleler şebnemisen
Seyr edek ol qamete, qarşımızda qalsan yar.

Saz və bədahətən şeir söyləməyə başlayan Murad Çobanoğlu get-gedə türkləri və məclislərdə söylədiyi dastanlarla tanınmağa başlayır. Aşıqların atışma, deyişmə yarışmalarında böyük uğurlar qazanan Çobanoğlu müasir dövrdə Türkiyənin tanınmış aşıqlarından birinə çevrilmişdir. Murad Çobanoğlunun haqqında bir çox antologiya və araşdırmalar mövcuddur.

Musiqişünas alim T.Məmmədov "Koroğlu" aşıq havaları adlı kitabında türk aşıqlarının ifasında 13 Koroğlu havasını nota köçürmüşdür. Nota köçürülən havaların içərisində Murad Çobanoğlunun "Giziroğlu Mustafa bəy" şeiri "Koroğlu" adlı havasında yer tutmaqdadır. [6, s. 268-273]

Azərbaycan Aşıq sənətində məktub vasitəsilə deyişmələr diqqəti cəlb edir. Bu deyişmələrdən Aşıq Hüseyn və Aşıq Ələsgərin deyişməsi, Aşıq Ələsgərin Həcər ilə deyişməsi, Dirili Qurbaninin Dədə Yediyarla, Tufarqanlı Abbasın Təbriz aşıqları ilə deyişməsi, Dərbəndli Zərnigarın Abdal Gülablı Valehlə, Naxçıvanlı Reyhan xanımın Şəmkirli Aşıq Hüseynlə deyişmə dəvətini misal göstərmək olar. [8, s. 236]

Zərnigar xanımın Aşıq Valehə məktubu:
Salam olsun sənə, ay aşıq Valeh,
Hünərin var isə, bu Dərbəndə gəl!
Ya aşıqlıq adın götür üstündən,
Ya təbin var isə, bu Dərbəndə gəl.

Bir neçə sözüm var yazmışam xəlvət,
Adətdir qonağa edərlər hörmət,
Adım Zərnigardır, vətənim Dərbənd,
Mənə sözün varsa, bu Dərbəndə gəl.

1984-cü ildə Azərbaycan Televiziyasının lentə aldığı "Valeh və Zərnigar" dastanını Gədəbəy aşıqları üçlük şəklində Aşıq Sayad Pənahov, Aşıq Vaqif Məmmədov, balabanda isə Rəşid Rüstəmovun müşayiəti ilə yuxarıda qeyd etdiyimiz şeiri "Keşişoğlu" havasında ifa etmişlər. Hal-hazırda Fonotekada qorunub saxlanılır.

Yaxud Reyhan xanımın Aşıq Hüseynə məktubu:
Namə yetər olsan Aşıq Hüseynə,
Saz götürsün, Naxçıvana de gəlsin.
Aşıqlıq elmindən xəbərdar isə,
Qəvvas kimi bir ümmana de gəlsin.

Səhər-səhər doğan dan ulduzuyam,
Aşıqların söhbətiyəm, sazıyam,
Naxçıvanlı Ağ keşişin qızıyam,
Baş endirsin bu Reyhana, de gəlsin.

Bu baxımdan Gədəbəy Aşıq mühitinin ustadları məktub vasitəsilə biri digərinə məktub göndərmişdir. Şair Cavadla Miskinli Vəlinin deyişməsi, Şair Cavadla kəmsavad Məhəmmədin deyişməsi, Şair Cavadla Aşıq Teymurun deyişməsi qarşı tərəfi öz meydanına çağırır. Deyişmənin birinci mərhələsi hərbə-zorba və ya qorxudub meydandan çıxarmaq xarakterini daşıyır.

Şair Cavadla deyişmə -II
Cavad
Ər oğlu ər odu bilə ahəngi,
Fərhad kimi çapa qayanı,səngi.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Saymaynan özünü elmin pələngi
Hər yaranmış qaçar nar yeriyəndə.

Vəli
Mənəm bu sözlərin ahəngidəri
Şairlik elminin sədd İsgəndəri,
Alimlər yanında açaq dəftəri
Su töküb söndürrəm nar yeriyəndə.

Şair Cavadla kəmsavad Məhəmmədin deyişməsi:

Məhəmməd
Qaşqa çayın yaylağında,
Binə quran qocalarmı?
Şaxta boran qabağında,
Dağtək duran qocalarmı?

Cavad
Kəmsavaddan bizə namə
Gəldi yetişdi qocaldım.
Keçən dostlar, keçən günlər
Getdi yad oldu qocaldım.

Bu ənənənin davamı olaraq, XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın şair aşıqları deyişmələr nəticəsində yeni-yeni dastanlar xalqımıza bəxş etmişlər. Onlardan "Arzu-Qəmbər", "Hüseyn Şəmkirli-Reyhan xanım", "Cavad-Xurda", "Məftun Leyla", "Çoban Məhəmmədlə Səlbi Xuraman", "Hind şahı oğlu Novruz", "Qaçaq Kərəm-İsrafil ağa", "Aşıq Teymurla Şair Cavad" və "Xalq şairi Səməd Vurğunla Aşıq Şəmşir"in deyişmələri dastana çevrilmişdir.

Musiqişünas alim Əminə Eldarova deyişmələrin 3 forma xüsusiyyətlərini qeyd edir: 1. Dildönməz və hərbi-zorba deyişmələr. 2. Divani şeir formasında deyişmələr. 3. Müxəmməs şeir formasında deyişmələr. [3,s.49-52]

Fikrimizcə, deyişmələri 3 mərhələyə bölsək yerinə düşər:

1. Məktubla deyişmə
2. Dastandaxili deyişmə
3. Hərbə-zorba qıfılbənd deyişmə

Onu da qeyd etməliyik ki, belə deyişmələr aşıq yaradıcılığı üçün mühüm məsələlərdəndir. Ustad sənətkarlar sənətin nüfuzunu qaldırmaq üçün deyişmələrdən bir forma kimi istifadə etmişlər. Adətən, ya özünə güvənən bir aşıq tanınmış bir saz-söz ustadının üstünə gedərək onu deyişmə meydanına çağırır, ya da məktub göndərərək qarşı tərəfi öz meydanın dəvət edir.

Saz-söz aşıq ifaçılığında deyişmə ənənəsi mühüm istiqamətlərdən biridir. Deyişmə xalq arasında aşıq sənətinin yaşamasına böyük təsir göstərmişdir. Milli dəyərlərin qorunmasında, onun yaşamasında xalq dastanları, o cümlədən, deyişmə ənənəsi zəngin irsin bir nümunəsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aşıq Ədəbiyyatı Antologiyası "Məhəbbət dastanları" Bakı.2017
2. Aşıq Ədəbiyyatı Antologiyası "Aşıq Poeziyası" Bakı.2017
3. Ə.Eldarova "Azərbaycan aşıq sənəti". Bakı-elm-1996
4. "Folklor və Etnoqrafiya" №2 . Bakı 2007
5. M.qasımlı, M.Allahmanlı. Aşıq şeirinin poetik biçimləri və çeşidləri. "Elm və Təhsil" Bakı-2018. səh.220

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

6. T.Məmmədov “Koroğlu Aşıq Havaları” Bakı-2009
7. T.Hüseynzadə “Aşıq deyişmələrinin poetikası” (Bakı:Gənclik, 2017)
8. Ozan-aşıq ensiklopediyası “Gənclik” nəşriyyatı 1-ci cild, səh 500, Bakı 2019
9. Ozan-aşıq ensiklopediyası “Gənclik” nəşriyyatı 2-ci cild, səh 432, Bakı 2020

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(15)

Vüsale ŞERİFOVA[84]

INTERCULTURAL DIALOG AS AN IMPORTANT MEANS OF INTERNATIONAL CULTURAL RELATIONS OF AZERBAIJAN

AZERBAYCAN'IN ULUSLARARASI KÜLTÜREL İLİŞKİLERİNİN ÖNEMLİ ARACI OLARAK KÜLTÜRLERARASI DİYALOG

ABSTRACT

Global political, economic and cultural changes in the modern world, on the one hand, are accompanied by the rapprochement of peoples and cultures, on the other hand, these changes in some cases lead to the alienation of cultures, alienation, conflicts between nations. The contradictions of globalization are most pronounced in the socio-cultural spheres (science, education, culture, ethics, religion). For this reason, there is a special need for multifaceted dialogue and cooperation in the socio-cultural sphere to overcome the dangerous tendencies of globalization. The problems and dangers facing mankind today can be eliminated only through the joint efforts of all peoples and states.

Therefore, in order to ensure the coexistence of world cultures, it is necessary to organize their dialogue and respect the features of other cultures. The article emphasizes the importance of this. One of the main priorities of Azerbaijan's foreign policy, which makes this need a reality, is the development of international cultural and humanitarian cooperation and the achievement of mutual understanding between the peoples. Today, Azerbaijan actively participates in international relations, international cultural dialogue, hosts a number of global projects. The article provides detailed information about these projects, the importance of the work done and the measures taken.

Keywords: *Culture, Dialogue, Conference, Heydar Aliyev Foundation, İnternational.*

ÖZ

Modern dünyadaki küresel siyasi, ekonomik ve kültürel değişimlere bir yandan halkların ve kültürlerin yakınlaşması eşlik ederken, diğer yandan bu değişiklikler bazı durumlarda kültürlerin yabancılaşmasına, uluslar arası çatışmalara yol açmaktadır. Küreselleşmenin çelişkileri en çok sosyo-kültürel alanlarda (bilim, eğitim, kültür, etik, din) belirgindir. Bu nedenle, küreselleşmenin tehlikeli eğilimlerinin üstesinden gelmek için sosyo-kültürel alanda çok yönlü diyalog ve işbirliğine özel bir ihtiyaç vardır. Bugün insanlığın karşı karşıya olduğu sorunlar ve tehlikeler, ancak tüm halkların ve devletlerin ortak çabaları ile ortadan kaldırılabilir.

Bu nedenle, dünya kültürlerinin bir arada yaşamasını sağlamak için, diyaloglarını organize etmek ve diğer kültürlerin özelliklerine saygı duymak gerekir. Makale bunun önemini vurguluyor. Bu ihtiyacı gerçeğe dönüştüren Azerbaycan dış politikasının temel önceliklerinden biri, uluslararası kültürel ve insani işbirliğinin geliştirilmesi ve halklar arasında karşılıklı anlayışın sağlanmasıdır. Bugün Azerbaycan aktif olarak uluslararası ilişkilere katılmakta, uluslararası kültürel diyaloga katılmakta, bir dizi küresel projeye ev sahipliği yapmaktadır. Makalede bu projeler, yapılan işin önemi ve alınan önlemler hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Diyalog, Konferans, Haydar Aliyev Vakfı, Uluslararası.

[84] Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yanında; Kamu Yönetimi Akademisi; E-posta: vusala.asif@gmail.com

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

INTRODUCTION

At present, mankind has reached such a level of development that it is impossible to solve the main issues of social life without taking into account the cultural factor. Some experts attribute the growing role of culture to the declining importance of ideologies. The collapse of the former socialist system has raised an important question in post-Soviet societies - what tools should be used to ensure the spiritual unity of the people? In the humanities, this problem is called the problem of cultural identity. Identity- is the need to feel part of society. After the collapse of the Soviet empire, this demand intensified. Regardless of how we evaluate the ideology of communism, it has played a key role in maintaining the integrity of society and the state in a certain historical period, acting as a unifying force. It is this ideology that has managed to unite dozens of peoples and ethnic groups on a transnational basis.

After the collapse of Soviet ideology, the problem of social integration became more serious. In such conditions, the status and role of culture, the cultural potential of each social group increases, culture becomes a key factor. This factor increases the importance of intercultural dialogue. Because dialogue, on the one hand, acts both as a basis for interaction between peoples and as a means of revealing their cultural potential. One of the most important problems of the modern world is the problem of dialogue between cultures and civilizations. What is the essence of intercultural dialogue? Dialogue is a completely new cultural and historical process, a new paradigm of relations between cultures, civilizations, peoples and countries, a movement for peace and peaceful coexistence. Dialogue is a means of mutual understanding and cooperation between different states, prevention of conflicts and clashes between cultures, successful solution of global problems facing mankind in the XXI century. (Əhədova, 2014:226)

Dialogue between cultures and civilizations as a long-term program of the international community was established in 1998 by a resolution of the UN General Assembly. The 21st century began under the auspices of the UN, "Year of Dialogue among Civilizations." "The Global Agenda for Dialogue among Civilizations", adopted at the 56th session of the UN Security Council on November 9, 2001, is a major program of events for the 21st century that determines the fate of all mankind. Only on the basis of dialogue and cooperation of civilizations it is possible to respond to the challenges of the XXI century and solve complex global problems. The term “intercultural dialogue” is now in wide currency and offers much hope to peace and harmony among nations. Officially inaugurated in 2008, via the Council of Europe's White Paper and promulgated by the European Union's declaration in the same year, the concept suggests a social and political response to the need for intercultural communication and understanding in what was then a rapidly expanding European Union. The term engenders a rational post-war European society where people can engage inter cultural communication openly and freely in conditions of security and mutual respect, thanks to the numerous institutions within the European Union, and the laws and conventions that require and condone civil communicative practices. (website-4) The proclamation of 2010 as the "Year of the rapprochement of international cultures" by the United Nations has shown an increase in the understanding of the role of culture in the modern world by the entire international community. Harmonious cultural dialogue is not only an important tool in resolving interstate conflicts, but also one of the main conditions for national development, security and prosperity of the state.

1. AZERBAIJAN AS AN ACTIVE PARTICIPANT IN INTERCULTURAL DIALOGUE

Azerbaijan has always taken initiatives to help solve global problems. The most important of them is to invite the countries of the world to intercultural dialogue and benefit from multicultural values. “The Baku Process”, initiated by President Ilham Aliyev on December 2-3, 2008, is a mutual respect and understanding between the peoples and cultures of the world, is a global, goodwill challenge that unites platforms and projects that promote dialogue. It is also the use of Azerbaijan's multicultural resources and historically friendly traditions of coexistence as a model at the international level at a time when national, racial, religious and cultural conflicts are growing in the world and extremist thinking is expanding. It is also the use of Azerbaijan's multicultural resources and historically friendly traditions of coexistence as a model at the international level, at a time when national, racial, religious and cultural conflicts are growing in the world and extremist thinking is expanding. The conference laid the foundation for the “Baku Process”, which

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

envisages the development of dialogue between civilizations, and the "Artists for Dialogue" project, which aims to develop this process. This happened as a result of the adoption of the Baku Declaration on the Promotion of Intercultural Dialogue, which was adopted for the first time at the initiative of Azerbaijan. (Xalq qəzeti,3 dekabr,2018) For the first time, ministers from 10 Islamic countries were invited to the conference, entitled "Intercultural dialogue is the basis for sustainable development and peace in Europe and its neighboring regions."A new format was laid at the event, which was also attended by the Ministers of Culture of the Council of Europe member states.

In the era of modern globalization, when the world is facing various confrontations, conflicts, economic and political crises, it is very difficult to protect national values. Only intercultural dialogue allows preserving national values. Today, the dialogue of cultures and civilizations is carried out through a network of various international organizations, in various organizational forms and legal frameworks. Undoubtedly, the largest global structure is the United Nations and its branches. In particular, the role and services of UNESCO in this direction are great, which supports international cooperation in science, education and culture. The main goal is to maintain international peace and security, develop friendly relations between nations based on the principles of equality and self-determination of peoples, implement international cooperation in solving economic, social, cultural and humanitarian problems, and develop dialogue among civilizations.

Intercultural dialogue lays the groundwork for preserving cultural identity and forming new values. The work done by the Azerbaijani government in this area is undeniable. The various events and forums organized in Baku since 2008 in order to establish an effective and efficient dialogue between cultures and civilizations give grounds to say this. Azerbaijan supports all international initiatives that promote rapprochement between civilizations, and in some cases acts as an initiator and participant in this dialogue. In this direction, our country has made and continues to make a worthy contribution to international dialogue within the UN, the Alliance of Civilizations, UNESCO, ISESCO, the OSCE, the Council of Europe, the CIS and other special international structures and forums.

The Forum of the Alliance of Civilizations was established in 2004 at the initiative of Spain and Turkey and supported by the UN Secretary General. At that time, the Alliance's group of friends included about 90 states and 17 international organizations, and as a result, this organization became the most representative mechanism of interaction in the field of cooperation between civilizations. The Republic of Azerbaijan is one of the first countries to join the Alliance of Civilizations as an active supporter of the expansion of inter-religious and inter-civilizational dialogue. In 2009, Azerbaijan developed a plan for the development of relations with the Alliance and submitted it to this international organization. Mark Schuer, Executive Director of the UN Secretariat of the Alliance of Civilizations, attended the 1st World Forum on Intercultural Dialogue in Baku in April 2011 and praised Azerbaijan's role in organizing intercultural dialogue. (Azərbaycan qəzeti, 8 aprel,2011) International organizations such as UNESCO, the UN Alliance of Civilizations, the Council of Europe, the North-South Center of the Council of Europe, and ISESCO acted as key partners in organizing the forum. The forum is the first permanent event in its format, and its partners are both state and international organizations.

The issue of intercultural dialogue is increasingly on the OSCE's political agenda. Azerbaijan closely cooperates with the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights in this area. The participation of the Azerbaijani delegation in the OSCE High-Level Conference on Tolerance and Non-Discrimination in Astana, Kazakhstan, in June 2010 was an important event.

Azerbaijan closely cooperates with the Council of Europe in organizing international cultural dialogue. The most obvious example of this was the holding of the World Forum for Intercultural Dialogue in Baku in April 2011 and its support by PACE. Today, the Council of Europe, represented by Azerbaijan, unites almost all European countries on the basis of common values and principles. The diversity of political ideas, cultures, languages and religions is successfully represented in the Council of Europe. Its common values are democracy, human rights and the rule of law, which are the basis of the Council of Europe Convention on Human Rights. These values are also based on many legislative norms, standards, mechanisms and good practices. Their implementation is a prerequisite for intercultural dialogue. Political pluralism, freedom of

thought and expression, equality among people, the elimination of discrimination, the separation of powers, the legislative framework - all these are fundamental elements that create the conditions for the flourishing of intercultural dialogue. (Əhədova, 2014:302)

Azerbaijani MPs Samad Seyidov, Ganira Pashayeva, Rafael Huseynov, Sevil Fataliyeva were especially active in the discussion of the report of Anne Brasseur, a member of the PACE Committee on Science, Education and Culture, on "Religious Criteria of Intercultural Dialogue" in April 2011 and spoke about the positive experience of Azerbaijan in this field. It was noted that the existing tolerance against different religions in Azerbaijan today can be a real example for many member states of the Council of Europe.

2. THE ROLE OF THE HEYDAR ALIYEV FOUNDATION IN EXPANDING INTERCULTURAL DIALOGUE

The activity of the Heydar Aliyev Foundation is also important in increasing the role of Azerbaijan in intercultural dialogue. One of the goals of the Foundation is to organize inter-civilizational dialogues that help maintain peace which is the common wealth of the peoples of the world and mutual understanding, and to organize conferences and seminars on this issue in our country. The Foundation has also been an active participant in meetings held abroad on topical issues of global concern. Since its establishment in 2004, the Foundation has initiated and supported a number of events - "Azerbaijan: Past and Present of Dialogue among Civilizations", international conferences on "Youth for the Alliance of Civilizations", "Strengthening the role of women in intercultural dialogue", "The role of cultures in globalization". "Peaceful coexistence in a multicultural world", etc. international forums on the topics, the 4th World Youth Employment Summit, etc.

The holding of the international conference "Azerbaijan: Past and Present of Dialogue among Civilizations" in April 2006 at the Heydar Aliyev Foundation in Baku was connected with the success of Azerbaijani culture and its great traditions in this field. Speaking at the opening of the conference, President of the Foundation Mehriban Aliyeva said, “We associate the holding of such a conference in Baku with the fact that our country has gained a lot of positive experience in the field of intercultural dialogue. Indeed, our country, located on the Great Silk Road for centuries, is known as a place of great tolerance and unity of different cultures. This is our proud past and I believe that Azerbaijan will play a positive role in this field in the future ... Today, Azerbaijan is a country that integrates into the world community, combines Eastern and Western, European and Asian cultures, respects dissent very much.”(Xoşməramlı səfir, 2006:175-176)

On October 21, 2006, President of the Heydar Aliyev Foundation, UNESCO Goodwill Ambassador Mehriban Aliyeva took part in an event entitled “Azerbaijan: at the crossroads of cultures and civilizations” as part of the “Dialogue of Civilizations Week” dedicated to the 60th anniversary of UNESCO and noted that Azerbaijan is a secular state, a country distinguished by high tolerance. (website -3) Taking into account the geostrategic position, historical and cultural ties of Azerbaijan, the Academy of Latin Culture held its 13th conference together with the Heydar Aliyev Foundation. The Academy of Latin Culture was established in 2000 to preserve the cultural heritage of countries of Latin origin. Expanding its activities, the Academy also holds conferences entitled "Latin World and the Islamic World."

The Heydar Aliyev Foundation paying special attention to the role of women in the regulation of relations between civilizations and ensuring peace and tranquility in the world and has taken important measures in this direction. The international conference held in Baku on June 11-12, 2008 was one of the indicators of the active work of Azerbaijani women in solving problems of international level. A youth forum was also held as part of the international forum on "Enhancing the role of women in intercultural dialogue." The sides exchanged views on strengthening the role of women in the political, socio-economic and cultural life of society, the role of youth organizations in enhancing the role of young women in intercultural dialogue within the Alliance of Youth Civilizations.

3. AZERBAIJAN AS A CENTER OF INTERNATIONAL CULTURAL EVENTS

In order to ensure the sustainability of the "Baku Process" we have already mentioned, more than 10 European countries participated in the VI Conference of Ministers of Culture of Islamic countries held in Baku on October 13-15, 2009 at the initiative of Azerbaijan. During the conference adopted a joint communiqué on

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

intercultural dialogue between the member states of the Council of Europe and the member states of the Organization of the Islamic Conference. Since 2010, the Baku Process has become a global movement. The proclamation of 2010 as "The year of rapprochement of international cultures" by the UN, showed an increasing awareness of the role of culture in the modern world by the entire international community.

The Azerbaijani delegation took an active part in the forums organized by the Alliance of Civilizations, including the II Forum in Istanbul in April 2009, at the meeting of the coordinating participants of the group of friends of the Alliance in Rabat (Morocco) in November of that year and the III Forum in Rio de Janeiro in 2010. On September 23, 2010, President of Azerbaijan Ilham Aliyev officially stated at the 65th session of the UN General Assembly in New York: "Azerbaijan contributes to the promotion of interreligious and intercultural dialogue on the basis of mutual respect and understanding. In the spring of 2010, Azerbaijan organized the World Summit of Religious Leaders of 32 countries, and in April 2011 initiated the holding of the World Forum on Intercultural Dialogue". (Xalq qəzeti, 25 sentyabr,2010) The work done for the transition of the Baku Process from an idea to a practical level has yielded results, and on April 7-8, 2011, the capital of Azerbaijan hosted the World Forum on Intercultural Dialogue for the first time.

The Decree "On the organization of the World Forum for Intercultural Dialogue in the Republic of Azerbaijan" signed by President Ilham Aliyev on May 27, 2011 laid the foundation of a new tradition in our country. According to the document, the purpose of the World Forum on Intercultural Dialogue, which will be held once every two years from 2011, to establish a global platform for cooperation between different cultures given the important role of our country in strengthening dialogue and trust between the Islamic world and the peoples of Western civilization, as well as among peoples representing other cultures and to introduce the tolerant culture and historical traditions of the Azerbaijani people to the international community. Approaching the issue in the context of strategic results, some experts say that the Baku Forum is already perceived as an intercultural meeting, a world-class brand. If the Davos Forum has become a brand for discussing economic issues, the Baku Forum also focused on intercultural dialogue, peace, cooperation, the elimination of racial and religious intolerance, etc. is becoming a global brand for discussing such issues.

Speaking at the World Intercultural Forum in Baku in April 2011, President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev said: "We want all peoples, representatives of all religions to be in close contact with each other and openly discuss all problems. Today, there are wide-ranging discussions in the world about globalization, intercultural dialogue and multiculturalism. I appreciate it. Because there was a constant exchange of views on these issues. But for one purpose - how to bring peoples closer to each other. How can there be no religious conflict in the world, and peoples and inter-civilizational issues should develop in a positive direction. Let mutual trust and mutual respect grow." (Azərbaycan qəzeti, 8 aprel, 2011)

The Forum supported by prestigious international organizations as UNESCO, UN Alliance of Civilizations, World Tourism Organization, Council of Europe, North-South Center of the Council of Europe, ISESCO was held in this format for the first time ever, was to advance the initiatives, realized by Azerbaijan in the sphere of intercultural dialogue, from regional context into the global level, and to establish a fully-functioning International Forum in the country.

Building on previous events held in the Azerbaijani capital on this theme and on the work developed by the stakeholder organisations in recent years, the Forum marked a strong recognition that intercultural dialogue is one of the most pressing challenges of our world and, indeed, one that increasingly manifests itself on a global scale. Baku, as a crossroads of religions, histories and civilizations and traditions where intercultural dialogue is a de facto aspect of everyday life, and where a relationship between Islam and modernity is in evidence, seemed a particularly appropriate place to ask difficult questions and look for promising answers. 500 representatives from 102 countries from all continents of the World – global public figures, heads of international organisations, heads of state or governments, ministers of culture and cultural ambassadors, parliamentarians and diplomats, mayors and other local-authority figures, representatives of non-governmental organisations and enterprises, media representatives and journalists, cultural experts and practitioners, prominent intellectuals and activists participated at the forum. This synergy between political leaders and officials, experts and practitioners was encouraged by informal networking around the event. Euronews as a media partner promoted the forum through its broadcasting networks.(website-1)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

The II World Forum on Intercultural Dialogue was held in Baku on May 29-June 1, 2013 under the motto "Living together in peace in a multicultural world", and the III Forum was held on May 18-19, 2015 under the motto "Let's share culture for common security". The next IV World Forum on Intercultural Dialogue took place on May 4-6, 2017. The 5th World Forum on Intercultural Dialogue was held on May 2, 2019 in Baku under the slogan "Let's build a dialogue for action against discrimination, inequality and violent conflict." The forum was attended by representatives of Latin American countries, such as Saudi Arabia and the United Kingdom. The 5th World Forum on Intercultural Dialogue explored the important role of intercultural dialogue in building solidarity among people and combating violence and discrimination in different communities.

Today, there are numerous national and religious minorities in more than 150 countries around the world. Only 30 countries do not have a national or religious minority, which is 10% of the population. In this context, it is important to understand the need to develop measures at the international and national levels to protect culture and develop a productive cultural dialogue.(Əhədova, 2014:263) According to various sources, today more than 800 million people belonging to more than 200 cultural groups around the world face restrictions in political life and discrimination on the basis of nationality, religion and language. At the same time, the elimination of political or economic inequality does not automatically mean the elimination of cultural inequality, and it remains a potential for tension. World experience also shows that even if the hand of minorities reaches social and economic resources, their cultural rights remain unprotected. This leads to the formation of new threats. From this point of view, the interaction of cultures can be a factor in ensuring both mutual wealth and international security.

The Baku International Humanitarian Forum is also not eworthy as one of the most influential international forums where humanitarian issues are widely discussed The emergence of a new format on humanitarian issues in Azerbaijan, which has a rich tradition of cooperation between cultures, civilizations and religions, is an important indicator of the role of our country in international cultural and humanitarian dialogue. This Forum is an authoritative scientific and political platform for seeking answers to global challenges facing humanity in our time, to hold a wide range of dialogues, exchanges of views and discussions on the most important issues of humanitarian cooperation. The co-founders of the forum are the presidents of Azerbaijan and Russia. According to the decision made at the Azerbaijan-Russia Forum on Humanitarian Cooperation held in Baku in January 2010 at the initiative of the Presidents of the two countries, the First Baku International Humanitarian Forum was organized in October 2011 under the slogan "XXI Century: Hopes and Challenges". (website-2) The results of the First Forum, decisions made, the Declaration, in fact, expressed the views of all progressive mankind on the future. The Second Forum, held in October 2012, was also an important event in the international cultural and humanitarian sphere. The forum was attended by about 700 delegates from more than 60 countries and 7 reputable organizations. 10 of them were former heads of state, 11 were Nobel laureates, 5 were honorary professors of the world (Professor Emeritus), 10 were senior officials representing prestigious international organizations, and 55 were prominent public and political figures. The forum focused on "traditional value system in postmodern culture", "modern media and new challenges", "humanitarian aspects of economic development", "new methodological approaches to globalization in the XXI century", "multiculturalism". The III Baku International Humanitarian Forum was held on October 31, 2013, the IV Forum on October 2-3, 2014. The 5th Baku International Humanitarian Forum was held on September 29, 2016, the 6th Forum was held on October 25-26, 2018. Holding such a prestigious event, which has no analogues in the capital of Azerbaijan, has forever entered the history of not only our country, but the entire human civilization, and helped to find solutions to a number of problems facing humanity.

Any dialogue is a form of communication, certain rules of behavior and culture. These characteristics of dialogue are contained in law. Dialogue of world cultures is a form of implementation of international relations, which is reflected in certain rules. The dialogue of cultures as a form of international relations is carried out at two levels - the dialogue of people who are carriers of cultures and the dialogue of states that are representatives of cultures. İn the “White Paper on Intercultural Dialogue” adopted by The Council of Europe, intercultural dialogue is understood as an open and polite exchange of views based on mutual

understanding and respect between individuals and groups of different ethnic, cultural, religious and linguistic backgrounds and heritage. (Mədəniyyətlərarası dialoqa dair Ağ kitab**)**

Dialogue for the sake of dialogue cannot be productive and efficient. It occurs only at the intersection of different development paths. When it is not possible to solve the existing problems only within one culture, one civilization, when the potential of one civilization, one culture does not allow it, the problem rises to a universal level, and there is a greater need for dialogue. In this regard, the initiatives of the Azerbaijani state to strengthen the dialogue between civilizations and cultures are a very progressive event and are aimed at addressing issues of concern to the entire international community. The holding of the VII Global Forum of the UN Alliance of Civilizations in Baku in April 2016 under the motto "Coexistence in Inclusive Societies: Challenges and Goals" was the result of this successful process and activity. At the 72nd session of the UN General Assembly in September 2017, the UN Secretary General in his report entitled "Promoting a culture of peace, interreligious and intercultural dialogue, mutual understanding and cooperation for the benefit of the world" emphasized the "Baku Process", which has been successfully implemented since 2008 and he had called Azerbaijan, which has played the role of a bridge between civilizations since ancient times, "an important global platform" to support intercultural dialogue.(Səs qəzeti,2 may,2019) As can be seen, intercultural dialogue, pluralism and cultural diversity are issues that are treated with special sensitivity at the state level in our country. The Order of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev dated November 17, 2017 on the celebration of the 10th anniversary of the "Baku Process" proves this once again.

CONCLUSION

The issue of intercultural dialogue, the interaction of cultures has been one of the most pressing issues in all periods of history, in all societies. Ensuring mutual understanding between different cultures has been an important political factor in the regulation of international relations. The issue of intercultural dialogue, the interaction of cultures has been one of the most pressing issues in all periods of history, in all societies. Ensuring mutual understanding between different cultures has been an important political factor in the regulation of international relations. Differences between cultures have always been and will be. However, these differences should be seen as the driving force of human development. In this regard, the rapprochement of cultures while maintaining differences is a prerequisite for achieving security, sustainable development and peace throughout the world.

Today, the barriers between cultures must make all peoples think seriously, and that is why global dialogue of cultures is so important. Achieving mutual understanding requires abandoning narrow national frameworks and joining a global dialogue of cultures while preserving the unique value of each culture. Dialogue should be understood as mutual respect, mutual understanding and influence of different cultural traditions, one-sided superiority of any value system should not be allowed, and should be carried out in the conditions of cooperation of equal partners.

At present, Azerbaijan is taking initiatives to help solve global problems. The most important of them is to invite the countries of the world to intercultural dialogue and benefit from multicultural values. Although Azerbaijan is a Muslim country, the historical and cultural heritage of Islam, Christianity and other religions is highly respected here. Azerbaijan, with its rich historical and cultural heritage, traditions of religious and social tolerance, is successfully transformed into a space of intercultural dialogue, the interaction of world cultures and civilizations, offers its rich experience to the world community.

REFERENCES

1. Abbasov, Namiq “Mədəniyyət siyasəti və mədəni irs: kulturoloji təhlil” (2011), Bakı, 218 s.
2. “Azərbaycan sivilizasiyalar və mədəniyyətlərarası dialoq məkanıdır”. Xalq qəzeti, 3 dekabr, 2018
3. Аникеев Е.Н., Семушкин А.В. “Диалог цивилизаций: Восток-Запад// Вопросы философии” (1998), №2, с.173-178
4. “Dinlərarası və mədəniyyətlərarası dialoqun önəmli platforması”. Səs qəzeti, 2 may, 2019

5. Driven R., Putz M., Sager S. "İntercultural communication" (1994), Bern
6. "Диалог культур в глобализируюшемся мире" (2005) М.: Наука, 428 с.
7. **Əhədova, Sevda "Müasir dünyada mədəniyyətlərarası münasibətlər" (2014), Bakı: Elm, 347 s.**
8. Xəlilov, Səlahəddin "Sivilizasiyalararası dialoq" (2009), Bakı: Adiloğlu, 252 s.
9. "Xoşməramlı səfir" 5 kitabda, III kitab-2006, Bakı: Şəms, 191 s.
10. "Mədəniyyətlərarası dialoqa dair Ağ kitab. "Ləyaqətlə Bərabərhüquqlu birgə yaşama"" (2018), Strasburq
11. "Prezident İlham Əliyev BMT Baş Məclisinin 65-ci sessiyasında çıxış etmişdir". Xalq qəzeti, 25 sentyabr, 2010
12. "The integration of Azerbaijan into the world community: The silk way of cultures" (2009), Baku: Sabah, 160 p.
13. "Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu- dünya üçün tolerantlıq örnəyi". Azərbaycan qəzeti, 8 aprel, 2011

Web Resources:
14. https://bakuprocess.az/baku-process/about-process/
15. 2."İlham Əliyev Üçüncü Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun açılışında iştirak etmişdir".
16. https://president.az/articles/9894
17. "YUNESKO-da Azərbaycan günü keçirilmişdir". https://mehribanaliyeva.preslib.az/media-29dccff73a.html
18. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14708477.2013.866120

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(16)

Doç. Dr. Caner SANCAKTAR*

DEVLETLER ARASI BÜTÜNLEŞME: BOYUTLAR ve KOŞULLAR
INTER-STATE INTEGRATION: DIMENSIONS AND CONDITIONS

ÖZ

Devletler, bir takım ortak iktisadi ve siyasi faydalar elde etmek amacıyla bütünleşme sürecine katılırlar. Devletler arasında iktisadi ve siyasi ulus üstü kurumların oluşturulması ve ulusal egemenlik yetkilerin ulus üstü kurumlara devredilmesi anlamına gelen bütünleşme, iktisadi ve siyasal olamak üzere iki temel boyutu içerir. Ayrıca devletler arasında iktisadi ve siyasal bütünleşmenin başlatılıp geliştirilmesi için bazı iktisadi, siyasi ve toplumsal koşulların olgunlaşması gerekir.

Bu makalede sırasıyla bütünleşmenin iktisadi ve siyasal boyutları ile bütünleşme için gerekli olan koşullar açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bütünleşme, İktisadi Bütünleşme, Siyasal Bütünleşme.

JEL Kodu: Y800.

ABSTRACT

States participate integration process in order to obtain some economic and political benefits. Integration, which means the creation of economic and political supranational institutions among states and the transfer of national sovereign powers to supranational institutions, includes two main dimensions of integration: economic and political integration. Also, some essential economic, political and social conditions should mature in order to initiate and develop economic and political integration process among states.

In this article, the economic and political dimensions of integration and the necessary conditions for integration are explained respectively.

Keywords: *Integration, Economic Integration, Political Integration.*

JEL Code: Y800.

* **Kocaeli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmit-Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: caner.sancaktar@kocaeli.edu.tr**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Alman siyaset bilimci Karl W. Deutsch'a göre devletler arası bütünleşme "*aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan birimlerin ayrı ayrı tek başlarına sahip olmadıkları özelliklere sahip yeni bir sistem meydana getirmeleridir"(Arı, 2008, s. 429).* Amitai Etzioni bu süreci, yeni bir siyasal topluluk oluşturma olarak görür. Leon L. Lindberg ise bütünleşmeyi, "*devletlerin dış ve iç politikalarını bağımsız yönetme yeteneklerinden ve arzularından vazgeçerek ortak karar almayı ve karar alma yetkisini merkezi bir organa devretmeleri*" şeklinde tanımlar. Aslında bu, bütünleşme sürecine giren devletlerin kendi egemenliklerinden vazgeçmeleri anlamına gelir. Dolayısıyla Charles Pentland'ın ifadesiyle "*modern devletlerin egemenlik yetkilerinin azaltılması veya ortadan kaldırılması sürecidir*" bütünleşme (*Arı, 2008, s. 436-437*). Ayrıca bütünleşme süreci, sadece devletleri içermez, beraberinde ulusları/halkları da içerir ve farklı devletlerin ulusları/halkları arasında yeni bir siyasal birlik sağlar (Dedeoğlu, 2003, s. 17).

Hem devletleri hem de ulusları içeren bütünleşmenin başlayabilmesi ve ilerleyebilmesi için öncelikle devletler ve uluslar arasında işbirliği ilişkilerinin gelişmesi elzemdir. Bütünleşmeyi ortaya çıkaran işbirliği ilişkileri ilk önce iktisadi alanda başlar ve ardından siyasal alana yayılır. Ama siyasal alanda işbirliği yapılmazsa, iktisadi alandaki işbirliği süreklilik kazanamaz ve bütünleşmeyi gerçekleştiremez. Öyleyse, bütünleşmenin iktisadi ve siyasal olmak üzere birbirini tamamlayan ve destekleyen iki boyutu vardır. İktisadi ve siyasal bütünleşmelerin gerçekleşebilmesi için ise birtakım iktisadi, siyasal ve toplumsal koşulların olgunlaşması gerekmektedir.

1. İktisadi Bütünleşme

"*İki ya da daha çok ülkenin birbirleri ile ekonomik, mali, parasal ve sosyal bakımlardan anlaşmaları anlamına gelen*"(Dedeoğlu, 1996, s. 35) iktisadi bütünleşme, ilke olarak piyasaların bütünleştirilmesidir (Molle, 1990, s. 10). Bu amaçla bütünleşen bölgede/piyasada iktisadi liberalleşme sağlanır. Tüm bunlar da, farklı egemen ulus-devlet ekonomilerinin genel hukuk tüzel kişiliği kapsamında bileşimlerini gerektirir ve ifade eder (Karakaş, 2002, s. 71).

İktisadi bütünleşme negatif ve pozitif olmak üzere iki yönlüdür. Uyguladıkları metot yönünden farklılık göstermekle birlikte, her ikisi de piyasaların tam bütünleştirilmesini hedefler. Negatif iktisadi bütünleşme, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Pozitif iktisadi bütünleşme ise, ekonomiyle ilgili ortak politikalar ve hukuk kurallarının oluşturulmasıdır (Bkz. Pinder, 1970, s. 124-150). Bütünleşme, bütünleştirilecek iktisadi birimlerin aşama aşama "uyumlaştırılmasını", "birleştirilmesini" ve nihayet "tekleştirilmesini" hedefler. Uyumlaştırma, birleştirme ve tekleşme süreçleri, aşağıdaki aşamalardan geçerek ilerler (Bkz. Barnes ve Barnes, s. 3; Dedeoğlu, 1996, s. 35-40; Sönmezoğlu, 2005, s. 345, 302, 520):

(a) Serbest Ticaret Bölgesi: Üyeler arasında bazı mal ve hizmetler için ticareti sınırlayan tarife ve kota türü sınırlandırmalar kalkar. Bu aşamada üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanmaz.

(b) Gümrük Birliği: Sanayi mallarının ticaret serbestliği önündeki engeller, sürece dâhil olan ülkeler arasında kaldırılır. Tarım ürünleri, hizmet, emek ve sermaye dolaşımı serbest olmaz. Bu aşamada üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanır. Ayrıca üçüncü taraflar ile yapılan ticari ilişkilerden kaynaklanan gümrük gelirleri üye devletler arasında bölüştürülür.

(c) Ortak Pazar: İkinci aşamadaki gümrük birliği politikalarına ilaveten emek, girişimci, sermaye gibi üretim faktörleri ile tüm mal ve hizmetler ülkeler arasında serbest dolaşım kazanır. Vergi, sosyal güvenlik, ticaret hukuku, tarım, ulaşım ve dış iktisadi ilişkiler gibi konularda eşgüdüm ve ortaklık sağlanır.

(d) İktisadi ve Parasal Birlik: Ortak pazar ilkelerine ek olarak akit taraflar arasında ortak para kullanımına geçilir, ortak döviz ve sermaye piyasaları oluşturulur, iktisadi-mali politikalarda ve kurumlarda uyumlaştırma yapılır.

(e) Tam İktisadi Birlik: Bundan önceki tüm aşamalarla birlikte iktisadi politikaların tekleştirilmesini kapsar. İktisadi bütünleşmenin bu son aşamasında iktisadi, mali ve sosyal politika alanlarındaki tüm farklılıklar sona erdirilir. Bu son aşamada ortaklıktan tekliğe geçiş yapılmış olur. Artık üye ülkeler arasında uygulanacak iktisadi, mali ve sosyal politikalar ortak ve tek politikalardır.

Bu aşamalardan geçen iktisadi bütünleşme dört temel avantaj sağlar: Barışçıl ve hukuki biçimde yeni

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

piyasalar kazanma, rekabetin getireceği verim artışı, teknolojik değişim, yenilenme ve gelişim, iktisadi belirsizlik ve istikrarsızlıkların azaltılması (Sönmezoğlu, 2005, s. 346). Bu avantajları sağladığı sürece iktisadi bütünleşme devam ettirilir. Avantajlar gerçekleşmediği takdirde ise üye devletler ve halklar iktisadi bütünleşme konusunda istekli davranmayacak ve süreç tıkanacaktır.

2. Siyasal Bütünleşme

Siyasal bütünleşmenin öncülü iktisadi bütünleşmedir. Ama siyasal bütünleşme gerçekleşmez ise iktisadi bütünleşme sağlıklı biçimde gelişemez ve belli bir noktada tıkanır. Demek ki siyasal ve iktisadi bütünleşme arasında birbirini destekleyen ve tamamlayan bir etkileşim vardır. Siyasal bütünleşme, devletler arasında siyasal yönetim kurumlarının, kurallarının, anlayışlarının ve araçlarının uyumlaştırılması, birleştirilmesi ve nihayet tekleştirilmesi sürecidir. Bu süreç, aşağıdaki dört farklı alanda ve düzeyde gerçekleştirilir (Laffan, 1992, s. 5):

(a) Kurumsal Bütünleşme: Bütünleştirme mekanizmasının ortak karar sistematiğinin geliştirilmesiyle ilgilidir. Daha sade bir ifadeyle, kurumsal bütünleşme ortak kurumların oluşturulmasıdır. Oluşturulan ortak kurumsal yapı bütünleşme süreciyle ilgili kurallar koyma ve bu kuralları uygulama işini kolaylaştırır. Ortak kurumsal yapı ulus üstü nitelik taşır. Bu durum, bütünleşmeye dâhil olan tüm ulusal unsurların karar verme sürecinden etkilenmelerini sağlar.

(b) Yönetimsel Bütünleşme: Ortak yönetim (idare) aygıtlarının oluşturulmasıdır. Yönetimsel bütünleşme, yönetimle ilgili ulusal politikalardan ortak ulus üstü yönetsel (idari) aygıtlar düzeyine geçiştir.

(c) Davranışsal Bütünleşme: Bütünleşme sürecine dâhil olan ülkelerin iktisadi ve siyasal elitleri ile kamu kesimlerinin davranışlarının uyumlaştırılmasıdır. Buradaki amaç tüm tarafların bütünleşmeyi ve bütünleştirilmeyi desteklemelerini sağlamaktır. Tarafların davranışsal destekleri kurumsal ve yönetimsel bütünleşmeyi olumlu etkiler. Davranışsal desteğin olmadığı bir ortamda kurumsal ve yönetimsel bütünleşmenin sağlıklı bir biçimde ilerlemesi mümkün olamaz.

(d) Güvenlik Bütünleşmesi: Bütünleşmeye dâhil olan ulusal aktörlerin (ulus devletlerin) güvenlik konusundaki endişelerini gidermeyi amaçlar. Bu amaçla hem tek tek ulusal aktörlerin hem de bir bütün olarak bütünleşen topluluğun güvenliği dikkate alınır. Güvenlik bütünleşmesi, ulusal aktörlerin güvenlik konusundaki taleplerini uyumlaştırır ve bütünleşen topluluğun ulus üstü güvenlik anlayışını ve politikasını oluşturur. Yani tek tek ulusal güvenlik politikalarının üzerinde tüm tarafları kapsayan bir ulus üstü ortak güvenlik politikası yaratılır.

SONUÇ: BÜTÜNLEŞMENİN KOŞULLARI

Bütünleşme, devletler arasında iktisadi ve siyasi ulus üstü kurumların oluşturulması ve ulusal egemenlik yetkilerin ortak ulus üstü kurumlara devredilmesi sürecidir. Devletler, iktisadi alanda yeni piyasalar elde etmek, yatırım ve istihdam imkânlarını arttırmak, sermaye birikimini ve toplumsal refahı yükseltmek, iktisadi belirsizlikleri, istikrarsızlıkları ve riskleri azaltmak amacıyla iktisadi bütünleşme sürecine girerler. Siyasal bütünleşmenin en önemli amacı ise, bölgesel barış ve güvenliği inşa edip ortak tehditleri bertaraf etmektir. Bu gibi avantajlar ve faydalar elde etme amacı ve umuduyla iktisadi ve siyasi bütünleşme süreçleri gerçekleştirilir. Fakat bütünleşme sürecini başlatmak ve ilerletmek hiç de kolay değildir. Çünkü bütünleşme, bir takım önkoşulları gerektirir ve içerir. Devletler ve uluslar arasında bütünleşmeyi başlatan, kolaylaştıran ve ilerleten koşulların en önemlileri şunlardır:

- Bütünleşme sürecine giren devletlerin ve ulusların karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde olmaları,
- Teknik konularda-alanlarda işbirliği ilişkilerinin ve alışkanlığının gelişmiş olması,
- Ortak-benzer kültür ve kimlik paylaşımları,
- Karşılıklı güven ve sadakate sahip olunması,
- İktisadi ve siyasal sistemlerin benzer olması,
- Ortak-benzer tarihsel bağlara sahip olunması,
- Bütünleşme sürecine giren devletlerin ve ulusların tarihsel, siyasal ve iktisadi olarak ortak bir coğrafya/bölge içinde yaşamaları,
- Gelişmişlik düzeylerinin bir birilerine yakın olması,

- Ortak-benzer siyasal ve hukuksal değerlerin varlığı,
- Geleceğe yönelik ortak-benzer beklentilerin varlığı,
- Karşılıklı ilişkilerde şeffaflık ve sorumluluk olması,
- Tüm tarafları etkileyen ortak-benzer sorunların var olması,
- Dışa açık ve rekabetçi piyasa ekonomisi,
- Gelişmiş temel hak ve özgürlükler,
- İşleyen demokratik rejimler,
- Hukuk üstünlüğünün sağlanması ve uygulanması,
- Ve ayrıca devletten özerk gelişmiş sivil toplumun varlığı gerekir.

Tüm bunlar, devletler ve uluslar arasında bütünleşme sürecinin başlamasını ve gelişmesini mümkün kılan ve kolaylaştıran koşullardır. Bu koşulların eksikliği veya yeterince olgunlaşmamış olması, hem iktisadi hem de siyasi bütünleşmenin başlatılmasını ve ilerletilmesini imkânsız kılar. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupalı devletler ve uluslar arasına başlayan ve günümüzde Avrupa Birliği'ni ortaya çıkarmış olan Avrupa bütünleşme süreci, bu koşullar içerisinde doğup ilerlemiştir. Avrupa Topluluğu/Birliği süreci örnek alınarak Afrika ve Latin Amerika ülkeleri arasında başlatılmış/denenmiş olan bütünleşme girişimleri ise, yukarıda belirttiğimiz iktisadi, siyasi ve toplumsal koşulların eksikliği nedeniyle başarısız olmuşlardır.

KAYNAKÇA

1. Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorileri,* Bursa: MKM Yayıncılık.
2. Barnes, I. ve Barnes, P. M. (1995). *The Enlarged European Union*, London: Longman.
3. Dedeoğlu, B. (1996). *Adım Adım Avrupa Birliği,* İstanbul: Çınar Yayıncılık.
4. Dedeoğlu, B. (2003). "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler". B. Dedeoğlu (Ed.), *Dünden Bugüne Avrupa Birliği,* İstanbul: Boyut Kitapları.
5. Karakaş, Y. (2002). *Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
6. Laffan, B. (1992). *Integration and Co-operation In Europe*, London: Routledge.
7. Molle, W. (1990). *The Economics of European Integration*, Aldershot: Dartmouth.
8. Pinder, J. (1970). "Poisitive Integration and Negative Integration: Some Problems of Economic Union in the EC". M. Hodges (Ed.), *European Integration*, Harmondsworth: Penguin Books.
9. Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(17)

Dr. Öğretim Üyesi Hande EROL[85]

KKTC CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: 2020

EVALUATION OF TRNC PRESIDENTIAL ELECTIONS: 2020

ÖZ

Covid 19 salgını gölgesinde cumhurbaşkanlığı seçimlerine giden KKTC'de kazanan ikinci tur yarışında, Türkiye ile ilişkiler içerisinde olan merkez sağın adayı Ersin Tatar oldu. Federasyon yanlısı, sol ideolojiye sahip Mustafa Akıncı ise siyaseti bıraktığını açıkladı.

Bu çalışmada adayların siyasi ideolojileri ve bunun seçmen kitlesinde nasıl karşılık bulduğu analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada adayların basına yansıyan söylemleri üzerinden gidilecek olup, seçimlere katılan on bir adaydan aktüel konular karşısında somut söyleme sahip ve belirli bir seçmen kitlesine sahip altı aday üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: KKTC, Kıbrıs sorunu, Kapalı Maraş, cumhurbaşkanı, seçim.

JEL Kodu: Z12.

ABSTRACT

Covid 19 outbreaks in the shadow of the presidential elections in the TRNC goes to a second round race winner, in relations with Turkey, which was the center-right's candidate Ersin Tatar. Mustafa Akıncı, who is pro-Federation and has a leftist ideology, announced that he quit politics.

In this study, it is tried to analyze the political ideologies of the candidates and how this corresponds to the electorate.In the study, the statements of the candidates reflected in the press will be examined, and six candidates, who have a concrete discourse and a certain voter mass, are focused on among the eleven candidates participating in the elections.

Keywords: TRNC, Cyprus issue, Varosha, president, election.

JEL Code: Z12.

[85] Ege Üniversitesi; İİBF, Uluslararası İlişkiler, İzmir/TÜRKİYE; E-posta: erol.hande@ege.edu.tr

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

2020 yılı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) seçim yılı oldu. 198.867 kayıtlı seçmeni olan KKTC'de 2015 yılından beri cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturan Mustafa Akıncı'nın seçim süresinin dolması nedeniyle yapılan seçimlerde 11 aday yarıştı. 26 Nisan 2020 tarihinde yapılması planlanan seçimlerin ilk turu Covid 19 salgını nedeniyle 11 Ekim 2020'de yapıldı. Seçimlere mevcut cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı bağımsız, mevcut başbakan Ersin Tatar Ulusal Birlik Partisi (UBP), Tufan Erhürman Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP), Kudret Özersay bağımsız, Erhan Arıklı Yeniden Doğuş Partisi (YDP), Serdar Denktaş bağımsız, Fuat Türköz Çiner Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Ahmet Boran, Mustafa Ulaş, Alpan Uz, Arif Salih Kırdağ bağımsız olarak katıldı. İkinci .tura kalan seçimlerim kazananı, 67,385 oy ile merkez sağın adayı Başbakan Ersin Tatar oldu. Cumhurbaşkanı ve bağımsız cumhurbaşkanı adayı Mustafa Akıncı'nın oy oranı ise yüzde 48,31'de kaldı. Sandığa 133,953 kayıtlı seçmen giderken, seçime katılım oranı %67,30 oldu.

1. KKTC Cumhurbaşkanlığı Seçim Sistemi

Cumhurbaşkanlığı makamı KKTC'de yürütme erki içerisindeki en yüksek idari makam olup Anayasa'da devletin başı olarak tanımlanmaktadır. Cumhurbaşkanlığına ilişkin çeşitli hükümlerin düzenlendiği KKTC Anayasası'nın 99.Maddesine göre ülkede cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmekte ve beş yıl görevde kalmaktadır. Ayrıca cumhurbaşkanı birden fazla bu göreve seçilebilmektedir. Anayasa'nın ilgili maddesi uyarınca bir kişinin cumhurbaşkanı adayı olabilmesi için şu şartları sağlaması gerekmektedir: KKTC vatandaşı olmak, Türk ana ve babadan doğmuş olmak, Milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmak, Yükseköğrenimi tamamlamış olmak, Otuz beş yaşını doldurmuş olmak, En az beş yıldan beri daimi ikametgahı Kıbrıs'ta bulunmuş olmak. Yapılacak ilk tur seçimi sonucunda bir adayın cumhurbaşkanı olabilmesi için oyların salt çoğunluğunu –yani geçerli oyların yarısından bir oy fazlasını– almış olması gerekmektedir. Adaylardan herhangi birinin ilk turda salt çoğunluğu sağlayamaması halinde seçimden yedi gün sonra en fazla oyu alan iki aday arasında ikinci tur seçim tertip edilmektedir. İkinci tur seçiminde ise en çok oy alan aday cumhurbaşkanı seçilmektedir. (A335.pdf (setav.org), Anayasa.pdf (cm.gov.nc.tr)

KKTC Anayasanın 102. Maddesi cumhurbaşkanın görev ve yetkilerini belirtmiştir. Buna göre, cumhurbaşkanı devletin başıdır, Cumhuriyet Meclisi adına Cumhuriyet Silahlı Kuvvetleri Başkomutanıdır. 101. Maddede de cumhurbaşkanı partili ise, partisinin kararları ile bağlı olmadığı belirtilmiştir. (Anayasa.pdf (cm.gov.nc.tr)) Yüksek Seçim Kurulu ise KKTC'de seçimlerin yapılması ve sonuçlanması sürecinden sorumludur. (Cumhurbaşkanlığı Seçimleri – Yüksek Seçim Kurulu (mahkemeler.net))

2. KKTC Cumhurbaşkanlığı Seçim Sürecinin Tarihsel Süreci

Kıbrıs adasında bulunan KKTC, 1983 yılında kurulmuştur. (Uluslararası açıdan sadece Türkiye tarafından tanınmaktadır. 1959 yılında Londra-Zürih Anlaşmaları ile kurulan, Türkler ile Rumların ortaklığındaki Kıbrıs Cumhuriyeti, 1963 yılında Rumlar tarafından feshedilmiştir. Kıbrıs sorununun temelini oluşturan olaylar bu dönemde artmıştır. Rumlar ve EOKA terör örgütünün saldırıları ve adayı tek taraflı olarak Yunanistan'a ilhak projesi olan ENOSİS'in uygulamaya sokulmak istenmesi sonucu Türkiye 1974 yılında garantörlük hakkına dayanarak (1959 Londra-Zürih Anlaşmaları) adaya askeri müdahalede bulunmuştur. Böylece Türk toplumunun can ve mal güvenliği sağlanmıştır. 13 Şubat 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti Kıbrıs Türk cemaat lideri Rauf Denktaş başkanlığında kurulmuştur. Bu süreçte Ada'da ortak bir siyasi yapı inşa edilemediğinden 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Devleti Rauf Denktaş tarafından ilan edilmiştir. Kurucu cumhurbaşkanı Rauf Denktaş 1985, 1990, 1995 ve 2000 yıllarındaki seçimleri kazanmış, 2005 yılında ise aktif siyaseti bırakmıştır (Erol, 2017). 2005 seçimlerini sol gelenekten gelen Mehmet Ali Talat, 2010 seçimlerini Denktaşçı gelenekten gelen Derviş Eroğlu, 2015 seçimlerini ise sol kökenli aday Mustafa Akıncı kazanmıştır.

3. Seçim Sürecindeki Siyasi Olaylar

2020 KKTC seçimleri tüm dünyayı etkileyen Covid 19 salgını tedbirlerine uyularak yapıldı. İlk olarak nisan ayında gerçekleşmesi gereken seçimler KKTC Cumhuriyet Meclisi kararı ile ekim ayına alındı,

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

görevdeki cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'nın görev süresi altı ay uzatıldı. (KKTC'de cumhurbaşkanlığı seçimi ertelendi (aa.com.tr)) Seçim sürecini etkileyen olayları Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz meselesi, Türkiye ile olan ilişkiler ve Kapalı Maraş olayı olarak başlıklandırmak mümkündür.

3.1.Kıbrıs Meselesi

2020 KKTC Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adayların Kıbrıs meselesine yönelik sundukları çözüm önerileri seçim gündeminin önemli bir faktörü oldu. 2017 yılında Crans-Montana'da yapılan görüşmelerin başarısız olmasından sonra barış görüşmeleri kesintiye uğramıştı. Bu nedenle adayların bu konudaki görüşleri seçmen nezdinde önemli olmuştur. Sol gelenekten gelen ve Ada'da federatif çözümü savunan mevcut cumhurbaşkanı- bağımsız aday Mustafa Akıncı, iki bölgeli federasyon fikrini savunmaktadır. Sol kökenli başka bir aday Tufan Erhürman da Akıncı gibi federasyon modelini desteklemektedir (A335.pdf (setav.org)). "Doğrusu Geliyor" sloganıyla seçime giren Erhürman'ın federatif bakış açısı en üst seviyededir.

Başbakan ve UBP adayı Ersin Tatar ise eşitlik çerçevesinde, Avrupa Birliği çatısı altında iki ayrı devlet tezini savunmuştur. Tatar gibi başka sağ görüşlü bir aday olan YDP adayı Erhan Arıklı da federasyon için yapılan müzakerelerden 1968 yılından beri sonuç alınamadığını, bu modelin karşılığı olmadığını savunmakta, KKTC'nin egemen bir devlet olarak uluslararası arenada kabul edilmesini savunmaktadır (KKTC'de cumhurbaşkanlığı seçiminde Kıbrıs sorununa çözüm modelleri öne çıkıyor (aa.com.tr)).

Diğer adaylardan merkez sağın liberal kanadında yer alan Kudret Özersay, Ada'da federasyon için gerekli şartların mevcut olmadığını savunmakta federal birliktelik yerine taraflar arasında iş birliğine dayalı bir ortaklık kurmayı önermektedir. Özersay, Türkiye ve KKTC arasında güçlü ilişkilerin devamını, Doğu Akdeniz'de iki tarafın birlikte hareket etmesini, Ada'da Türkiye'nin garantörlüğünün devamını ve Rum tarafıyla iş birliğine dayalı bir modelin oluşturulmasını savunmaktadır(A335.pdf (setav.org)). Özersay'a göre, "*Kıbrıs Rum tarafı bugün konforlu bir ortam içinde bulunmaktadır. Hem bir devlet olarak tanınıyor hem AB üyesidir hem de doğal gazdan tek başına yararlanmak gibi konforlu bir durum içindedir. Kıbrıs'ın bugün içinde bulunduğu mevcut şartlar değişmedikçe Kıbrıs'ta federal bir ortaklığın kurulamayacağı aşikardır. Bugünkü şartlar değişmedikçe paylaşmaya dayalı bir federal ortaklığa zorlamak, müzakere masasına oturmak Kıbrıs Türkü'nü müzakere masasına hapsetmek anlamına gelir. En az bir 50 yıl daha statüsüz bir biçimde bizim oralarda görünmemiz sonucunu doğurabilir ki; bu benim için kabul edilebilir bir şey değildir. Federal bir ortaklığı müzakere etmeye devam edeceğim demek de statükoya hizmet etmek demektir*."(Kudret Özersay: "Federal ortaklığı müzakere etmeye devam etmek statük (kibrispostasi.com)) Bir başka aday, kurucu cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın oğlu Serdar Denktaş'tır. Denktaş, kampanyasında "İrade bizim, Serdar hepimizin" sloganı ile kutup yıldızını birleştirmiştir. Kıbrıs Türk halkını federal çözüme esir etmek istemediğini dile getirmekte ve masada çeşitli alternatiflerin olduğunu savunmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Seçimi propaganda dönemi koronavirüs gölgesinde geçiyor – BRTK).

a. Doğu Akdeniz Meselesi

Seçim gündemini etkileyen başka bir husus, yakın zamanda araştırma çalışmalarına hız verilen Doğu Akdeniz hidrokarbon yatakları meselesi oldu. Hem KKTC-Türkiye ilişkileri bakımından, hem de KKTC ekonomisi için oldukça öneme haiz olan Doğu Akdeniz'deki gelişmelerle ilgili adayların yaklaşımı genel olarak benzerdir (A335.pdf (setav.org)). Bütün adaylar Doğu Akdeniz konusunda Rumlar ve Yunanlıların yayılmacı isteklerde bulunduğunu ve bu ikilinin Avrupa Birliği'ni de arkasına alarak Türk tarafını bölgede etkisiz bir aktör haline getirmeyi hedeflediklerini düşünmektedir. Bu noktada Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları yalnızca Kıbrıslı Rumlara ait olmadığı gibi Türkiye ve KKTC'nin "Mavi Vatan" olarak adlandırılan doktrin çerçevesinde deniz yetki alanlarından taviz verme ihtimali de söz konusu olmadığı için tüm cumhurbaşkanı adayları bölgedeki kaynakların hakkaniyetli şekilde paylaşılması gerektiği konusunda birleşmektedir (Yaycı, 2020).

b. Türkiye İle İlişkiler

1983 yılında bağımsızlığını ilan eden KKTC'yi resmen tanıyan tek ülke Türkiye'dir. Ada'daki Kıbrıs Türklerinin koruyucusu olarak Türk askeri 1959 yılından beri Ada'da konuşlanmış bulunmaktadır. 1959

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Londra- Zürih Anlaşmaları gereği Türkiye, Kıbrıs'ta garantör devlet durumundadır. (1963 yılında Rumlar tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti feshedilmiş ancak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile Türk askeri varlığı bölgede bulunmaya devam etmektedir). Ekonomik olarak bakıldığında, Türkiye yardım heyeti aracılığıyla KKTC'ye düzenli olara maddi yardım sağlamaktadır. Tüm bu koşullar altında Türkiye-KKTC ilişkileri her daim önemli olmuştur. Seçim dönemlerinde Türkiye'nin KKTC seçimlerine karıştığı ve belli bir adayı destekleyerek o yönde seçmenleri manipüle ettiği gibi görüşler zaman zaman kamuoyuna yansır. 2020 seçimlerinde de Mustafa Akıncı'nın söylemlerinde bunun örneklerini görebiliriz. Sol eğilimli ve federasyon yanlısı Akıncı ile Türkiye ilişkileri, Akıncı'nın 2015 yılında cumhurbaşkanı seçilmesinden beri gergin seyretmiştir. Göreve başladığında Türkiye ile yıllardan beri devam eden " Anavatan- Yavruvatan" ilişkisi yerine iki kardeş ilişkisi kurulması gerektiğini ifade etmişti. Ancak, Akıncı'nın bu sözlerine Türkiye'nin tepkisi sert oldu. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan, *" İki kardeş ülkeyiz' dediğinizde çok farklı tablolar çıkar. Sayın Cumhurbaşkanını ağzından çıkanı kulağının duyması lazım. Türkiye Kuzey Kıbrıs bugüne kadar neden sahipleniyor bunu bir esbab-ı mucizesi var. Bunu dillendirmeye gerek yok. Kardeş olarak bir çalışmanın bile şüphesiz bazı şartları vardır"* şeklinde karşılık verdi (Erdoğan ve Akıncı arasında 'yavru vatan' polemiği - BBC News Türkçe). Tansiyonu yükselten bir başka olay, Akıncı'nın Barış Pınarı Harekatı sürecinde Türkiye'yi bazı açıklamalarla itham etmesi üzerine oldu. Akıncı'ya hem Ankara'dan hem de KKTC hükümetinden sert tepkiler geldi (Mustafa Akıncı'ya Barış Pınarı Harekatı tepkisi! Cumhurbaşkanlığı önünde... (ahaber.com.tr)). 2020 seçimine giden süreçte Akıncı verdiği bir röportajda Türkiye'nin seçimlere müdahale edeceğini ima eden açıklamalarda bulunmuş ve üstü kapalı şekilde Türkiye'nin seçimlerde tarafsız kalması gerektiğini ifade etmiştir. Akıncı aynı doğrultuda bir başka röportajında Türkiye'ye bağlılık duyanları "biatçı" olarak itham ederek Türkiye karşıtı tutumunu bir kez daha ortaya koymuştur (A335.pdf (setav.org)) .

Akıncı dışındaki adaylar Türkiye ile ilişkilerde istikrar ve Akıncı'ya nazaran yumuşak bir dil kullanmaktadır. Adayların gerginlik ve polemikten kaçındığı söylenebilir.

c. Kapalı Maraş Meselesi

1974 yılından beri yerleşim ve iskâna kapalı olan Maraş bölgesinin kısmen açılması kararı ve Kuzey Kıbrıs'a Türkiye'den su taşıyacak boru hattının yeniden faaliyete sokulması, seçimlere ilişkin gerginliği en üst düzeye yükseltti. Kapalı Maraş'ın kısmen açılması KKTC gündeminin en önemli konusu haline geldi. 7 Ekim 2020 tarihinde kısmen açılan Kapalı Maraş Ada'yı ikiye ayıran yeşil hat üzerinde ve bir tampon bölge konumunda bulunuyor.46 yıldır kapalı olan ve "Hayalet Şehir" olarak da anılan Maraş, yıllardır devam eden Kıbrıs müzakerelerinde pazarlık konusu oldu (Kapalı Maraş 46 yılın ardından kademeli olarak açıldı (aa.com.tr)). Cumhurbaşkanı adayı ve Başbakan Ersin Tatar'ın, seçimlerden hemen önce Ankara'nın desteğiyle bu adımları atması, "seçimlerde kendisine avantaj sağlama amacı taşıdığı" gerekçesiyle eleştirildi. Maraş'ı kısmen açma kararının kendisinden habersiz alındığını söyleyen Kuzey Kıbrıs Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı *"Yapılanlar demokrasi adına yüz karasıdır, seçimlere doğrudan müdahalenin devamıdır"* demiştir. Erhürman ise, "*Kıbrıs Türk halkı, Maraş açılımı adı altında yapılan hamlenin Maraş'la ilgili olmadığını görecek bir halk", bu girişimler, Kıbrıslı Türkleri, "Türkiye'yi sevenler ve sevmeyenler", "Türkiye'nin sevdikleri ve sevmedikleri" olarak bölmeyi hedefliyor*" açıklamasında bulunmuştur (BBC Türkçe'den 'Maraş'ın kısmen açılması, Kuzey Kıbrıs'ta seçimi nası (kibrispostasi.com)) Kapalı Maraş'ın açılmasına en büyük tepki Özersay'dan geldi. "Bu, Onun İşi" sloganıyla 2020 seçimine giren Özersay, kapalı Maraş ile ilgili ise bölgenin eski sakinlerine iade edilmesi kaydıyla yeniden açılabileceğini savunmaktaydı. Bölgenin kendilerinden habersiz açıldığını belirten Başbakan yardımcısı Kudret Özersay'ın partisi olan koalisyon ortaklarından Halkın Partisi, Ulusal Birlik Partisi (UBP)-HP hükümetinden çekildiğini duyurdu. Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi tansiyonun yükseldiği KKTC böyle bir hükümet krizi ile karşı karşıya kaldı. Özersay *"Daha önce defalarca kapalı Maraş'ta seçime sayılı günler kala atılacak herhangi bir adım ancak ve ancak bu kadar önemli bir projenin seçim malzemesi yapılması ve zarar görmesi sonucunu doğurur demiştim. Şimdi tam da öyle bir noktadayız."* değerlendirmesinde bulunmuştu (KKTC'de hükümet düştü - Sabah).Kapalı Maraş ile ilgili diğer adaylara baktığımızda ise Erhürman, Akıncı gibi BM ile istişare halinde bölgenin açılarak halkın kullanımına sunulabileceği görüşündedir (Maraş'ın kısmen açılması, Kuzey Kıbrıs'ta seçimi nasıl etkiler? - BBC News Türkçe).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4. Seçim Süreci ve Sonuçları

KKTC'de 11 Ekim 2020 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine 11 aday ile 115,966 seçmen katıldı. % 58.29 oranında katılım sağlanan seçimlerde hiçbir aday seçimi kazanacak miktarda oy alamadı ve seçimler ikinci tura kaldı. İlk tur sonuçlarına göre; en yüksek oyu UBP adayı Ersin Tatar 35,872 oyla aldı. Bağımsız aday Mustafa Akıncı 33,058, CTP'nin adayı Tufan Erhürman 24,075, bağımsız aday Kudret Özersay 6,365, YDP adayı Erhan Arıklı 5,999, bağımsız aday Serdar Denktaş 4,627, MDP adayı Fuat Çiner 329, bağımsız aday Arif Salih Kırdağ 282, bağımsız aday Alpan Uz 155, bağımsız aday Ahmet Boran 82, bağımsız aday Mustafa Ulaş 69 oy aldı (Cumhurbaşkanlığı Seçimleri – Yüksek Seçim Kurulu (mahkemeler.net)) .

18 Ekim 2020'de yapılan ikinci tur sonuçlarına göre UBP'nin cumhurbaşkanı adayı Ersin Tatar 67,385 oy ve yüzde 51,69 oy oranı ile seçimin galibi oldu. Cumhurbaşkanı ve bağımsız cumhurbaşkanı adayı Mustafa Akıncı'nın oy oranı ise yüzde 48,31'de kaldı. Sandığa 133,953 kayıtlı seçmen giderken, seçime katılım oranı %67,30 oldu(Cumhurbaşkanlığı Seçimleri – Yüksek Seçim Kurulu (mahkemeler.net)).

KKTC seçimlerini değerlendirirken dikkate alınması gereken birçok parametre vardır. Adayların siyasi duruşları, seçim politikalarının yanı sıra bunların KKTC seçmeninde nasıl karşılık bulduğu önemlidir. Geçmişten günümüze seçimler merkez sağ ile merkez sol arasında olmuştur. Bu seçimlerde de merkez sağın adayı Ersin Tatar ile merkez sol adayı Mustafa Akıncı yarışmıştır. 2015 yılında sol kesimden gelen Akıncı seçimleri kazanırken, ne değişti de bu sefer merkez sağın adayı Ersin Tatar cumhurbaşkanlığı makamına oturdu. Seçimlerde en büyük etkenin yıllardır devam eden Kıbrıs meselesi ve adayların çözüm politikası seçmen nezdinde önemlidir. Seçimlere etki eden bir başka Türkiye ile ilişkiler konusunda adayların takip ettikleri politikadır. Adayların, Türkiye'ye yönelik tutumları ve Türkiye'nin seçimlere ilişkin tutumu seçim yarışına damga vurmuştur diyebiliriz. 2020 yılında tüm dünyaya damgasına vuran Covid 19 salgını kuşkusuz KKTC ve halkını da sosyal ve ekonomik yönden etkiledi.

Seçim yarışına katılan adaylar arasında en yaşlısı olan Mustafa Akıncı'dır. Akıncı, 73 yaşında olup, sol cenahtan gelen, geçmişte Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP) genel başkanlığını yapmıştır. 2015-2020 yılları arasında KKTC cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Seçimlerde, halk nezdinde oy oranı çok az olan TKP Yeni Güçler, birleşik Kıbrıs Partisi ve Sol Hareket Akıncı'yı desteklemiştir. Akıncı'nın Türkiye ile ilişiler konusunda nasıl bir duruş sergilediğini seçildiği günden itibaren aşikardır. Daha önce Türkiye ile "anavatan-yavru vatan" ilişkisinden çıkıp iki " kardeş devlet" statüsünde olunması gerektiğini belirten Akıncı seçim kampanyası boyunca Türkiye'yi seçimlere müdahale etmekle itham etmiştir. Ki karşı blok tarafında da bu tutumu seçim kampanyasını "Türkiye karşıtlığı" üzerinden sürdürmekle eleştirilmiştir. Seçim sürecinde yayınladığı "Güven ve Kararlılık" belgesi üzerinden kampanyasını sürdüren Akıncı, "Cevap Akıncı" sloganına vurgu yaptı. "Güven, Kararlılık, Samimiyet, Sorumluluk" kavramlarını da kampanyasında sıkça kullandı (A335.pdf (setav.org)). Türkiye ile Akıncı arasındaki bu gerilim KKTC'deki sol cenah ve kararsız olan seçmenin bir kısmını Akıncı'ya yöneltse de Akıncı'nın seçimi kazanmasına yetmemiştir. "Türkiye karşıtlığı" politikası özellikle Doğu Akdeniz'de yüksek gerilimin olduğu bir dönemde Kıbrıs Türk halkının çoğundan karşılık bulmamıştır, seçim sonuçları göstermektedir ki halk aradığı güveni başka bir aday da bulmuştur.Merkez sağda konumlanan kurucu cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın da partisi olan UBP'nin 2018'de boşalan genel başkanlık koltuğunu devralan Tatar, Mayıs 2019'dan beri de KKTC başbakanlığı görevini yürütmektedir. Görev süresi boyunca sol ideolojiye sahip Cumhurbaşkanı Akıncı ile özellikle Türkiye ile ilişkiler ve Kıbrıs meselesi ile ilgili sık sık gerilim yaşayan Tatar, çıkış noktası itibarıyla sağ seçmene hitap etmektedir (A335.pdf (setav.org)) . " Yeni Bir Geleceğe Yürüyoruz" sloganı ile seçim kampanyasını yürüten Tatar ile Türkiye ilişkileri Akıncı'nın aksi bir şekilde seyretmiştir. Türkiye ile ilişkileri en üst seviyede tutmak istemektedir. Fikirsel olarak federasyonu reddetmeyen Tatar, federasyon harici çözüm önerilerinin de müzakere edilmesi gerektiğini, bu kadar yıl masada oturmanın Kıbrıs Türklerinin varlığına aykırı olduğunu savunmaktadır. AB çatısı altında iki müstakil devlet önerisini sunmaktadır (Başbakan Ersin Tatar: "Somut bir şey söyleyemem ama ocakta erken seçi (kibrispostasi.com)). İkinci tura seçimlerde YDP, DP ve HP'nin seçmen kitlesinin Tatar'a oy verdiğini düşünülürken, CTP'nin oylarının bir kısmının Akıncı'ya gittiği değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Türkiye'nin Kıbrıs'a olan ilgisi yüzyıllara dayanmaktadır. Bu ilgi sadece Ada'daki Türklerle olan kan bağından dolayı değil Kıbrıs'ın jeopolitik konumu ve son zamanlarda keşfi yapılan enerji kaynakları ile ilgilidir. Doğu Akdeniz gerilimi son yıllarda hiç olmadığı kadar artmış, bölge uluslararası açıdan birçok aktörün ilgisini çeken bir yer haline gelmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'tan vazgeçmesi mümkün değildir. 1959 Londra- Zürih anlaşmalarından doğan garantörlük hakkı ile beraber 1959 yılından beri Türk askeri, Ada'daki Türk varlığını korumak için bölgededir. Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasında bir siyasi çözümü sağlamak amacıyla 1968 yılından beri toplumlararası müzakereler yapılmaktadır. Bu müzakereler zaman zaman durma noktasına gelen, zaman zaman yoğunlaşan bir yapı arz ermektedir. KKTC Cumhurbaşkanı aynı zamanda kenedi halkı adına bu görüşmeleri yürüten baş müzakereci sıfatını da taşır. Bu sayılan bütün hususlar doğrultusunda Türkiye'nin kendisi ile uyumlu bir cumhurbaşkanı ile çalışmak istemesi, bir adayı desteklemesi doğaldır. KKTC'de seçimin galibi merkez sağın ve Türkiye'nin desteklediği Ersin Tatar oldu. Tatar'ı cumhurbaşkanlığı döneminde Kıbrıs müzakereleri, Doğu Akdeniz'de enerji çalışmaları, Covid 19 salgını, ekonomi, turizm gibi birçok önemli başlık beklemektedir.

KAYNAKÇA

1. A335.pdf (setav.org), Anayasa.pdf (cm.gov.nc.tr) son erişim tarihi: 15.01.2021
2. Anayasa.pdf (cm.gov.nc.tr) son erişim tarihi: 15.01.2021
3. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri – Yüksek Seçim Kurulu (mahkemeler.net) son erişim tarihi: 15.01.2021
4. Erol, H. (2017). Lider Rauf Denktaş ve Kıbrıs. 267-276.
5. KKTC'de cumhurbaşkanlığı seçimi ertelendi (aa.com.tr) son erişim tarihi: 15.01.2021
6. A335.pdf (setav.org) son erişim tarihi: 15.01.2021
7. KKTC'de cumhurbaşkanlığı seçiminde Kıbrıs sorununa çözüm modelleri öne çıkıyor (aa.com.tr) son erişim tarihi: 15.01.2021
8. A335.pdf (setav.org) son erişim tarihi: 15.01.2021
9. Kudret Özersay: "Federal ortaklığı müzakere etmeye devam etmek statük (kibrispostasi.com) son erişim tarihi: 15.01.2021
10. Cumhurbaşkanlığı Seçimi propaganda dönemi koronavirüs gölgesinde geçiyor – BRTK son erişim tarihi: 20.01.2021
11. A335.pdf (setav.org**)** son erişim tarihi: 20.01.2021
12. Yaycı, C. (2020). Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye. 15-39,168.
13. Erdoğan ve Akıncı arasında 'yavru vatan' polemiği - BBC News Türkçe son erişim tarihi: 20.01.2021
14. Mustafa Akıncı'ya Barış Pınarı Harekatı tepkisi! Cumhurbaşkanlığı önünde... (ahaber.com.tr) son erişim tarihi: 25.01.2021
15. A335.pdf (setav.org) son erişim tarihi: 20.01.2021
16. Kapalı Maraş 46 yılın ardından kademeli olarak açıldı (aa.com.tr) son erişim tarihi: 23.01.2021
17. BBC Türkçe'den 'Maraş'ın kısmen açılması, Kuzey Kıbrıs'ta seçimi nası (kibrispostasi.com) son erişim tarihi: 25.01.2021
18. KKTC'de hükümet düştü - Sabah son erişim tarihi: 05.02.2021
19. Maraş'ın kısmen açılması, Kuzey Kıbrıs'ta seçimi nasıl etkiler? - BBC News Türkçe son erişim tarihi:05.02.2021
20. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri – Yüksek Seçim Kurulu (mahkemeler.net) . son erişim tarihi: 05.02.2021
21. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri – Yüksek Seçim Kurulu (mahkemeler.net). son erişim tarihi: 05.02.2021
22. A335.pdf (setav.org) son erişim tarihi: 05.02.2021
23. A335.pdf (setav.org son erişim tarihi: 05.02.2021

24. Başbakan Ersin Tatar: "Somut bir şey söyleyemem ama ocakta erken seçi (kibrispostasi.com son erişim tarihi: 05.02.2021

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(18)

Doç. Dr. Mevlüt KARADAĞ[86]; Yasin ÇİLHOROZ[87]; Doç. Dr. Oğuz IŞIK[88]

SALGIN HASTALIKLARIN YAYILMASINDA GÖÇÜN ROLÜ

A ROLE OF MIGRATION IN THE SPREAD OF EPIDEMIC DISEASES

ÖZ

Salgın hastalıklar, bir enfeksiyon sonucunda meydana gelen ve bir kişiden diğerine ya da bir hayvandan bir kişiye doğrudan veya dolaylı olarak yayılabilen hastalıklardır. Bu anlamda, salgınların doğası gereği insanların birbiriyle temasının olması salgın hastalıklar için en önemli yayılma nedenidir. Bu bakımdan insanların toplu şekilde bir arada bulundukları ve hareket ettikleri bir olgu olan göç de salgınların yayılmasına sebep olmaktadır. Özellikle, salgın hastalık etkenine maruz kalmış olan gezginler ve göçmenlerin tedbirsiz olarak gerçekleştirdikleri ulusal ve uluslararası seyahatler salgınların yeni bölgelere yayılmasını hızlandırabilmektedir.

Dolayısıyla, salgınların yayılmasında göçün önemli bir rolünün olduğu görülmektedir. Ancak, bu konuda daha fazla bilimsel kanıta ihtiyaç olduğu da açıktır. Birçok farklı açıdan hem göçmenleri hem de göç edilen yerlerdeki toplumları etkileme potansiyeli olan salgın hastalıklar bir halk sağlığı konusudur. Bu açıdan, halk sağlığı konusunda politika yapıcıların göçle ilişkili olan salgınların önlenmesine yönelik adımlar atması gerekmektedir. Bunlar arasında, aşılama çalışmaları, seyahat kısıtlamaları, karantina uygulamaları vb. yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Salgın hastalıklar, göç, halk sağlığı.
JEL Kodu: I180.

ABSTRACT

Pandemics are diseases that occur as a result of an infection and can spread directly or indirectly from one person to another or from one animal to another. In this sense, the contact of people with each other due to the nature of pandemics is the most important cause of spreading. In this respect, migration, a phenomenon in which people collectively co-exist and move, causes pandemics to spread. In particular, national and international travels of travelers and migrants exposed to the pandemic agent imprudently can accelerate the spread of pandemic to new regions. Therefore, migration appears to have an important role in the spread of pandemics.

However, it is clear that more scientific evidence is needed on this subject. Pandemics are a public health issue, with the potential to affect both migrants and communities of origin in many different ways. In this regard, public health policy makers should take steps to prevent migration-related pandemics. These include vaccination studies, travel restrictions, quarantine practices, etc.

Keywords: *Pandemics, Migration, Public Health.*
JEL Code: I180.

[86] Lokman Hekim Üniversitesi, Eğitim ve Öğretim Daire Başkanlığı, e-mail: mevlut.karadag@lokmanhekim.edu.tr ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7288-1925
[87] Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5171-7779
[88] Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7368-7024

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Toplumların sağlık statülerinin önemli belirleyicilerinden birisi de sosyo-ekonomik ve çevresel faktörlerdir. Sürekli değişen sosyo-ekonomik ve çevresel faktörlerin sağlığı etkileyebileceği mekanizmaları anlamak, toplumların sağlık statülerini yükseltmek amacıyla oluşturulacak halk sağlığı politikalarının odak noktasında yer almalıdır. Çevresel değişim ile birlikte sağlık sorunlarını da etkileyen göç, böyle bir mekanizmadır.

Göç kavramı, uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri şeklinde tanımlanmaktadır. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve ekonomik göçmenler dâhil edilmektedir. Pek çok nedene bağlı olarak yapılan göç, itici ve çekici güçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Kötü ekonomik koşullar, savaş, terör, açlık, dini, etnik ve siyasi baskılar, doğal afetler gibi nedenler itici faktörler, iyi eğitim olanakları, iyi iş olanakları, özgürlük, güvenlik, ekonomik fırsatlar gibi durumlar ise çekici faktörler olarak ifade edilebilir (Justice For Immigrants, 2017; Kara ve Nazik, 2018: 59).

Tarihsel süreçte insan etkileşimlerinin ve hareketliliğinin yoğun olmadığı dönemlerde salgın hastalıkların yayılma hızı da düşüktü. Ancak göç ve ticari ilişkilerin yoğunlaştığı dönemlerden itibaren salgın hastalıkların yayılma hızında da artışlar meydana gelmiştir (Bozkurt, 2020: 106).

Salgın hastalıklar, geniş bir coğrafi alanda morbidite ve mortaliteyi büyük ölçüde artırabilen ve önemli ekonomik, sosyal ve politik aksamalara neden olan büyük ölçekli bulaşıcı hastalıklardır. Özellikle artan küresel göçler, kentleşme, arazi kullanımındaki değişiklikler ve doğal çevrenin daha fazla tahrip edilmesi gibi nedenlere bağlı olarak geçen yüzyılda salgın hastalıkların ortaya çıkma olasılığının arttığı görülmektedir (Jones vd., 2008: 990; Morse, 1995: 8).

Son zamanlarda küresel hareketliliğin her geçen gün artış göstermesi ve salgın hastalıklar ve bunların toplum üzerindeki etkilerinin oldukça önemli olması bu çalışmanın planlanmasına temel teşkil etmiştir. Dolayısıyla bu çalışma ile dinamik bir süreç olan göç ile salgın hastalıklar arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmıştır.

GÖÇ KAVRAMI VE NEDENLERİ

Göç, ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret şeklinde tanımlanabilmektedir. Göçmen ya da göç eden kişiler ise, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekten beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini ifade etmektedir (TDK, 2020; MacPherson ve diğerleri, 2007: 200).

Toplumsal yapıda farklı sonuçlara yol açması bakımından sosyolojik bir olgu olan göç, insanların içinde bulundukları duruma göre farklı türlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Göç türleri genel olarak aşağıdaki şekilde açıklanabilmektedir (Akıncı vd., 2015: 62-63; Carta vd., 2005: 3; Emeç vd., 2019: 786; Yenilmez vd., 2007: 21):

- Kişilerin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, dinî vb. sebeplere dayanarak bireysel ya da aileleriyle birlikte aldıkları göç etme kararına '*bireysel göç'*; toplumların veya belli bir bölgede yaşayan insanların çeşitli sebeplerle yer değiştirmesine *'toplu göç'* denmektedir. Bir başka kategoriye göre ayrım yapılacak olursa '*kitlesel göç'* eylemi, belirli bir zamanda çok sayıda kişinin, tabiiyetinde olduğu ülke dışına düzensiz gruplar halinde hareket etmesi anlamına gelmekteyken; çok sayıda yabancının bir ülkeye sürekli olarak giriş yapması durumunda da *'toplu akın'* kavramı söz konusu olmaktadır.
- Bir diğer sınıflandırma, isteğe bağlı ya da zorunlu yapılan göçlerdir. *'İsteğe bağlı' göçler*, kişinin göç ederken başkasının etkisi altında kalmadan gerçekleştirdiği göç türü olarak adlandırılmaktadır. Diğer taraftan siyasal baskılar, savaşlar ve doğal afetler gibi etkenler sebebiyle kişiyi göç etmeye zorlayan ve isteği dışında gerçekleşen göç hareketi ise *'zorunlu göç'* olarak ifade edilmektedir. Bu türden göçe maruz kalanlar mülteci ya da sığınmacı olarak da adlandırılmaktadır.
- Bazı göçler zaman bakımından da belirli farklılıklar göstermektedir. İnsanların, yaşadıkları yeri tekrar dönmemek üzere terk ederek başka bir yere göç etmesi '*devamlı' ya da 'kesin' göç* olarak

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

tanımlanmakta, ayrıca insanların, ikamet ettikleri yeri belirli bir süre terk etmesi durumunda ise *'geçici' göç* söz konusu olmaktadır.

- Temel olarak ülkelerin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısına bağlı olarak karşımıza çıkan bir diğer göç tipi ise 'iç göç' ve 'dış göç' kavramlarıdır. Göç olgusu, ülke içinde meydana gelirse *iç göç* olarak nitelenmekte olup son yüzyılda yaşanan en yaygın iç göç olayı, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yapılan göçler olarak karşımıza çıkmaktadır. *Dış göçler* ise nispeten daha uzun mesafeli göçlerdir ve ülkelerin büyüklüğüne, ekonomik kalkınmışlık düzeyine, nüfus hareketlerine bağlı olarak çeşitli sebeplerle gerçekleşmektedir. Dış göç tipinin içerisinde yer alan bir kavram olan 'uluslararası göç' kavramı, kişilerin kendi ülkesinin dışına çıkıp diğer ülkelerde yaşamını sürdürmeye başlaması şeklinde tanımlanmakta olup kimi zaman ulusal kimlik ve aidiyetin sorgulanmasına da neden olmaktadır. Öyle ki, uluslararası göçler yeni bir yere zorunlu olarak gelen göçmenin çeşitli konularla yüzleşmesi ve o yerin düzenine alışması anlamında çok yönlü uyum sorunlarını da beraberinde getirmiştir.
- Bununla beraber uluslararası göçler 'yasal (düzenli)' ve 'yasal olmayan (düzensiz)' şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen ve düzenli göç hareketi şeklinde de ifade edilen *yasal göç hareketinde*, göç ettikleri ülkelerin yasalarına uygun şekilde giriş yaparak oturma izni alan kişiler yer almaktadır. *Yasal olmayan göç* ise, bunun tam tersini ifade etmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca var olan göç, temelde dört nedenle meydana gelmektedir. Bunlar (SASAM, 2016: 2);

- Doğal nedenler: Erozyon ve toprağın veriminin azalması, çok sıcak, çok kurak, çok yağışlı veya çok soğuk iklim koşulları, deprem, sel, heyelan gibi doğal afetler, engebeli yeryüzü şekilleri sebebiyle tarım alanlarının az veya dağınık olmasıdır.
- Sosyal nedenler: Eğitim ve sağlık ihtiyaçları, daha rahat yaşam isteği, kan davaları veya aile anlaşmazlıkları, özgürce ibadet yapabilme isteği, insanların doğal ve beşerî güzellikleri görme, dinlenme isteğidir.
- Ekonomik nedenler: Hızlı nüfus artışı, gelir dağılımındaki bozukluklar, istihdam sorunları, kırsal kesimde gelirin düşük olmasıdır.
- Siyasi nedenler: İç karışıklıklar, iç savaşlar, terör veya anarşi, uluslararası savaşlar, ülkeler arası sınır değişimleri ve nüfus değişimleridir.

Doğal, ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlere bağlı olarak gerçekleşen göç, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapısından hem etkilenmekte hem de bu yapının şekillenmesine neden olabilmektedir. Bu nedenledir ki, göç hareketi içerisinde bulunan kişiler görece daha sağlıklı olsalar da stres, davranış değişikliği, istikrarsız istihdam ve yeni bir ortamda olası hastalıklara maruz kalma gibi nedenlerle göçün ardından sağlık durumları etkilenebilmektedir.

SALGIN ve GÖÇ İLİŞKİSİ

Göç ve sağlık kavramı arasında çok boyutlu ve iki yönlü bir ilişki söz konusudur. Diğer bir ifadeyle sağlık durumu göç etme kararını yönlendirebilir, ancak bu tür bir yer değiştirme aynı zamanda sağlık üzerinde de bir etkiye sahip olabilir. Göç sürecinin aşamalarını (kalkış öncesi, seyahat, kesişme, hedef ve dönüş) dikkate alındığında literatürde göç ve sağlık arasındaki ilişkiye yönelik birçok hipotez ("sağlıklı göçmen hipotezi" (Urquia and Gagnon, 2011), "somon önyargısı" (Abraido, vd., 1999), "ölmek için eve dönmeleri" (Clark, vd., 2007) vb) önerilmiştir. Bu çalışmada sadece göç ve salgın arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Bir toplumda görülen bir salgın, o toplumun nüfusunu etkin bir şekilde koruma, insan kaybını azaltma ve hızla iyileşme yeteneğini test eden önemli bir sorundur. Bazen bu sorunlar salgının yayılma hızına göre dünya çapında boyutlar kazanabilir. (Liu and Xiao, 2013). Geçmişte görülen veba ve kolera gibi salgın hastalıkların yanı sıra özellikle yüzyılın son çeyreğinde görülen SARS, HIV\AIDS, H1N1, MERS, Ebola gibi salgınlar ve nihayetinde tüm dünyayı saran Covid-19 salgını sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik olarak toplumların yaşamlarını önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Örneğin salgın hastalıklar toplumlarda morbidite ve mortalitede önemli etkilere yol açabilmektedir. Salgın hastalıkların meydana geldiği andan itibaren özellikle dezavantajlı grupların (yaşlılar, engelliler, kronik hastalığı olanlar, çocuklar ve hamileler)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

aşılanmasına duyulan ihtiyaç artmakta ve dolayısıyla sağlık hizmetleri kullanımı da artmaktadır. Bunun dışında, salgın hastalıklar, kısa vadeli mali şoklar ve ekonomik büyümeye uzun vadeli olumsuz şoklar dahil olmak üzere birden fazla kanal yoluyla ekonomik zarara neden olabilmektedir. Ayrıca, karantina gibi salgınla müdahale önlemleri, devletler ve vatandaşlar arasında şiddeti ve gerilimi ateşleyebilmektedir (Madhay vd., 2017; Schaller vd., 2019: 3).

Salgınların yayılması insan hareketliliğinden tarımsal faaliyetlere ve karışıklıklara kadar birçok farklı nedene bağlanabilmektedir. Ancak, salgını daha iyi anlamak için virüs veya bulaşıcı nitelikteki hastalıkların mekânsal yayılım şekilleri (spatial-diffusion patterns) üzerine geliştirilen eleştirel bir model sunulmaktadır. Buna göre, salgınlara neden olan virüsler veya bulaşıcı nitelikteki hastalıklar üç farklı şekilde yayılım göstermektedir. Bunlardan ilki, genişleme yayılımıdır (expansion diffusion). Virüslerin bir kaynaktan dışarıya yayılım göstermesi bu tür bir yayılım örneğidir. Diğeri, hiyerarşik yayılımdır (Hierarchical diffusion). Hiyerarşik yayılma, virüslerin yayılmasında mekansal bir hiyerarşi olduğunu varsaymaktadır. Özellikle, büyük yerleşim alanlarında, küçük bölgelere kıyasla nüfus yoğunluğunun fazla olması, hem insan hem de diğer ürünlerin hareketliliğini artırmakta ve hastalık yayılımının daha hızlı olmasını sağlamaktadır. Sonuncusu ise, yer değiştirme yoluyla yayılımdır (relocation diffusion). Bu yayılım türünde, bir virüs orijinal bulaşma aralığının dışındaki bir yere ulaşmaktadır. Bu genellikle belirli kültürel uygulamaları ve hastalıkları hareket ettiren göçle birlikte meydana gelmektedir. Yer değiştirme yoluyla yayılıma tarihsel süreçte örnek olarak çiçek hastalığı ve kolera salgınları gösterilebilir (Sirkeci, 2020).

Yapılan bazı çalışmalarda toplumları etkisi altına alan salgın hastalıkların, göç olgusunun başlangıç ve varış noktası arasındaki yayılması incelenmiş ve bulaşıcı hastalıkların göç yoluyla bir popülasyonda nasıl yayılabileceğini ortaya çıkarmıştır (Ginsburg, vd., 2018). Özellikle göç eden grupların göç ettikleri bölgelere daha önceden orada olmayan yeni sağlık sorunları taşıyabileceği göz önüne alındığında, göçün HIV, Influenza, SARS vb. bulaşıcı özellikteki enfeksiyonların edinimi gibi salgın hastalıklara yakalanma üzerinde zararlı etkileri olabileceği açıktır (Anglewicz ve diğerleri, 2017: 1).

Diğer taraftan literatürde salgın hastalıklar ile göç arasında anlamlı ve sistematik bir ilişkinin olmadığı (WHO, 2020) görüşünde olan çalışmaların da olmasına rağmen, insan hareketliliği ya da göçler uzun zamandır bulaşıcı hastalık patojenlerinin ortaya çıkması, bulaşması ve küresel olarak yayılmasıyla ilişkilendirilmektedir. Özellikle yine bu konuda yapılan çalışmalarda, SARS ve MERS vb. salgın hastalıkların yayılmasında hareketliliğin, seyahatin ve göçün rolünün altı çizilmektedir (Desai ve diğerleri, 2020: 1).

Vektör kaynaklı hastalıklar, fiziksel temaslar yoluyla daha kolay yayılabilir, ancak davranışlar ve farklı sağlık hizmetleri de bulaşıcı olsun veya olmasın hastalıkların yayılmasına katkıda bulunur. Fiziksel çevrenin (virüslerin, bakterilerin ve parazitlerin bulaşması) daha büyük rol oynaması nedeniyle, bulaşıcı hastalıklar durumunda göçmenlerin ıraksama-yakınsama döngüsüne daha fazla maruz kalması beklenmektedir (Ginsburg, vd., 2018). Doğrudan bulaşan hastalıkların yayılma yolları farklılık gösterse dahi, özellikle yoğunlaştırılmış seyahat ve göç, yayılma hızını, siyasi sınırları ve coğrafik mesafeyi geçersiz kılarak salgının yayılması konusundaki olasılıkları çok fazla artırmaktadır.

Bu durumun kanıtı olarak, geçmişten günümüze ortaya çıkan salgın hastalıkların yayılmasına ilişkin bilgiler gösterilebilir. Öyle ki, genel olarak Uzak Doğu bölgelerinden çeşitli vasıtalarla yapılan uluslararası seyahatlerin ve göçlerin en önemli olasılıklar olduğu görülmektedir. Özellikle, veba, SARS, kolera ve Covid-19 salgınlarında virüs ya da bakterilere maruz kalan kişilerin tedbirsiz olarak yaptıkları seyahatler ve göçler nedeniyle gidilen bölgelerde salgının yayılması daha kolay hale gelmiştir (Mason, 2012; Awofeso ve Kefah, 2018; Guadagno, 2020). Diğer taraftan salgınların yalnızca belirli bölgelerden seyahat ve göç yoluyla hareket eden kişilerden kaynaklı mı, yoksa zaten o bölgelerde yayılım gösterip göstermediğine yönelik yeterli seviyede bilimsel kanıtların olmadığını (Valsecchi ve Durante, 2020: 2) ifade eden görüşlerde vardır. Bu görüşlerin ortaya çıkmasında özellikle bazı salgınlara neden olan virüslerin taşıyıcı olarak nitelendirilen kişide herhangi bir semptom göstermemesi nedeniyle yayılım yolunu tam olarak belirlemedeki güçlüklerinde etkili olduğu düşünülebilir.

Özellikle büyük gruplar halindeki bölgeler arası göçler salgın hastalıkların bir bölgeden diğerine aktarılmasında etkili olabilmektedir. Bu nedenle salgın hastalıklar, planlı insan hareketliliklerini de etkileyebilmektedir. Örneğin, 2004 yılından bu yana, Kenya, Tanzanya, Tayland, Etiyopya ve Fildişi

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sahili'nde mülteci hareketliliği, ortaya çıkan salgın hastalıklar nedeniyle kesintiye uğramıştır. Benzer şekilde, Haziran 2003'te başlayıp ve Nisan 2004'te sona ermesi planlanan bir göç hareketi, çeşitli salgınlar (suçiçeği, kızamık ve kızamıkçık) nedeniyle planlandığı gibi gerçekleştirilememiştir (Barnett ve Walker, 2008).

Salgınların yayılmasında uluslararası seyahat ve göçlerin yanı sıra iç seyahat ve göçlerin de etkili olduğu görülmektedir. Özellikle salgınların ardından birçok gezgin veya göçmenin orijin yerlerine dönmeye karar vermeleri virüsün bu bölgelere yayılmasında önemli rol oynamaktadır. Özellikle de bu kişilerin asemptomatik (hastalık belirtisi göstermeyen) taşıyıcılar olması veya seyahat sırasında hastalığa yakalanmış olması gibi nedenler alınan önlemlerin de etkisini azaltarak salgının yayılmasında etkili olabilmektedir (Valsecchi ve Durante, 2020: 2).

SALGINLARDA GÖÇLE İLİŞKİLİ ALINAN ÖNLEMLER

Göçler ve seyahat gibi insan hareketlilikleri tarih boyunca salgınların yayılmasının ana etkenlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan, salgınların bir acil durum haline gelmeden yayılmasını engellemek için kamu otoriteleri tarafından çeşitli halk sağlığı önlemleri hayata geçirilmiştir. Bunlardan en temel olanlar, göç ve seyahat esnasındaki kişiler arası sosyal mesafe, seyahat kısıtlamaları ve hatta bölgesel karantinalar gösterilmektedir. Bu tür önlemlerin, salgınların etkili bir şekilde yayılmasını yavaşlatabildiği belirtilmektedir (Cheng vd., 2020: 1).

Salgınla mücadelede uygulanan bir yöntem de seyahat kısıtlamasıdır. Ancak literatürde uluslararası seyahatler üzerindeki kısıtlamaların bulaşıcı hastalıkların yayılması üzerinde çok az etkiye sahip olduğuna ilişkin çalışmalar mevcuttur (Kokomo vd., 2020; Senapati vd., 2019). Ancak unutulmamalıdır ki, her türden ve her türlü amaç için seyahat ve göç edenler, patojenlerin küresel hareketine farkında olmadan katılırlar (Carter, 2016). Bu nedenle bir taraftan seyahat eden kişilerin özgürlüğünün sağlanması diğer taraftan ise salgınların yayılmasına engel olmak önemlidir. Bu konuda etkili bir yöntem olarak seyahatten önce kişilerin aşılanması önerilmektedir (Barnett ve Walker, 2008).

Etkinliği kanıtlanmış aşıların veya tedavinin yokluğunda ise, salgın hastalıkların yayılmasını kontrol etmek için iki temel halk sağlığı politikası seçeneği bulunmaktadır. Bunlardan ilki, semptomatik (hastalık belirtisi gösteren) bireylerin etkili izolasyonu; diğeri ise, semptomatik vakaların ve temaslılarının izlenmesi ve karantinaya alınmasıdır (Fraser vd., 2004). Özellikle Antik çağlardan beri karantina, hem göçmenler hem de diğer seyahat eden kişiler için salgın hastalıkların yayılmasına karşı koymanın en etkili yollarından biri olmuştur (Ivakhnyuk, 2020).

Salgın hastalıklar, göç kabul eden ülkeleri hem kendi vatandaşları açısından hem kabul ettiği göçmenler açısından tedirgin ettiği için bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir. Salgınların yayılmasını önlemek adına tüm devletlerin seyahat edenler ve göçmenler için koruyucu sağlık hizmetlerini öncelikli hedefler arasına koymaları önemlidir. Özellikle son yıllarda tüm toplumları etkileyen hastalıkların görülme sıklığı, ülkeleri hukuk kuralları ve sağlık politikaları ile göç mevzuatlarında güncellemeler ve geliştirmeler yapmaya (Taşkın ve Özkoçak, 2020: 1109) zorlamaktadır. Günümüzde devletlerin ülkeye giriş yapan kişilerin düzenli kayıtlarını tutması güvenliğin yanı sıra halk sağlığı önlemi olarak da düşünülmelidir. Bu önlem sayesinde halk sağlığı üzerinde risk oluşturan veya oluşturması muhtemel seyahat ve göç eden nüfusun problemlerinin tespit edilebileceği belirtilmektedir (Aydoğan ve Metintaş, 2017).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Toplumların sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapılarına önemli etkileri olan insan göçü hareketinin varlığı uzun yıllar boyunca devam etmektedir. Bu süreçte nedeni en olursa olsun yaşanan göçlerin bir takım olumsuz sonuçları da olmaktadır. Bu olumsuz sonuçlardan birisi de salgın hastalıkların yayılma hızına olan etkisidir.

Göç ve seyahat hareketleri, salgın hastalıkları etkileyen yerel bağlamları şekillendiren temel demografik, sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerdir. Özellikle 20. yüzyılda görülen ve ülkelerin sağlık, ekonomi ve sosyo-politik yapılarını etkileyen bulaşıcı hastalıkların yayılmasında, uluslararası seyahat ve göçlerin etkili olduğunu yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır.

Göçle yayılan salgın hastalıkların önüne geçebilmek adına hem ulusal hem de uluslararası bağlamda birçok tedbir hayata geçirilebilmektedir. Bunlar arasında en temel olanı, etkinliği kanıtlanmış olan aşıların varlığıdır. Bu, en korucuyu önlem olarak görülmektedir. Ayrıca, ulusal ve uluslararası seyahatlerin, göçmen kamplarının ve göç güzergâhlarının sürekli denetiminin sağlanması salgın hastalıkların yayılmasını engellemek adına oldukça önemlidir. Bu aşamada en önemli görev ülkelerin halk sağlığı konusunda yetkili politika yapıcılarına düşmektedir. Halk sağlığı politikaları konusunda yetkili kişi ve kurumların hem makro hem de mikro seviyede göç nedeniyle yayılım gösterme potansiyeli olan salgınları önleme programlarını (gezginler ve göçmenlere ilişkin biyometrik özelliklerin elde edilmesi, salgınların yönetilmesi için rehberler oluşturulması, sağlık hizmeti altyapısının yeterli hale getirilmesi vb.) hayata geçirmesi olumlu katkı sunabilecektir.

Bunların dışında, salgınlar ve göç hareketliliğine ilişkin bilgi sistemleri ve teknolojinin en iyi seviyede kullanımı önemli görülmektedir. Özellikle, salgınlardaki tam ve doğru vaka tespiti, kaliteye uygun önleme tekniklerinin kullanımı ve göç politikalarının iyi uygulanması, salgınların yayılımını azaltmada etkili olabilecektir.

Tüm toplumları her yönüyle etkisi altına alan salgın hastalıkların yayılma hızı, her türlü göç ve seyahatlerden olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenle salgın dönemlerinde bu etkinin en aza indirilmesi için ülkelerin ilgili kurum ve kuruluşlarının, özellikle Uluslararası Göç Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde hareket etmesinin de önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Abraido-Lanza, Ana F., Bruce P. Dohrenwend, Daisy S. Ng-Mak, ve J. Blake Turner. "The Latino mortality paradox: a test of the" salmon bias" and healthy migrant hypotheses." *American journal of public health* 89/10 (1999): 1543-1548.
2. Akıncı, Buket, Ahmet Nergiz, and Ercan Gedik. "Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul." *Göç Araştırmaları Dergisi* 2 (2015): 58-83.
3. Anglewicz, P., VanLandingham, M., Manda-Taylor, L., ve Kohler, H. P. "Cohort profile: internal migration in sub-Saharan Africa—The Migration and Health in Malawi (MHM) study". *BMJ open*, 7/5, (2017): e014799.
4. Awofeso, Niyi, ve Kefah Aldbak. "Cholera, migration, and global health–a critical review." *International Journal of Travel Medicine and Global Health* 6/3 (2018): 92-99.
5. Aydoğan, Sevil, ve Selma Metintaş. "Türkiye'ye gelen dış göç ve sağlığa etkileri." *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*, 22/2 (2017): 37-45.
6. Barnett, Elizabeth D., ve Patricia F. Walker. "Role of immigrants and migrants in emerging infectious diseases." *Medical Clinics of North America* 92/6 (2008): 1447-1458.
7. Bozkurt, Uğur. "XIX. Yüzyılda Rusya'dan Osmanlı Topraklarına Göç Edenlerde Görülen Salgın Hastalıklar (Kolera) ve Alınan Önlemler". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Salgın Hastalıklar Özel Sayısı (2020): 105-127.
8. Carren Ginsburg, Philippe Bocquier, Donatien Béguy, Sulaimon Afolabi, Kathleen Kahn, David Obor, Frank Tanser, Andrew Tomita, Marylene Wamukoya, ve Mark A. Collinson, "Association between internal migration and epidemic dynamics: an analysis of cause-specific mortality in Kenya and South Africa using health and demographic surveillance data" *BMC Public Health*, 18, (2018): 1-14.
9. Carta, Mauro Giovanni, Mariola Bernal, Maria Carolina Hardoy, Josep Maria Haro-Abad, and the Report on the Mental Health Workin Group. "Migration and mental health in Europe (the state of the mental health in Europe working group: appendix 1)." *Clinical practice and epidemiology in mental health* 1/1 (2005): 13.
10. Carter Eric D., *"When Outbreaks Go Global: Migration and Public Health in a Time of Zika",* https://www.migrationpolicy.org/article/when-outbreaks-go-global-migration-and-public-health-time-zika. (2016).

11. Changxiu Cheng, Tianyuan Zhang, Changqing Song, Shi Shen, Yifan Jiang, ve Xiangxue Zhang. (2020). The coupled impact of emergency responses and population flows on the COVID-19 pandemic in China. *GeoHealth*, 4/12 (2020).

12. Clark, Samuel J., Marc A. Collinson, Kathleen Kahn, Kyle Drullinger ve Stephen M. Tollman. "Returning home to die: circular labour migration and mortality in South Africa 1." *Scandinavian Journal of Public Health* 35/69 (2007): 35-44.

13. Desai, Angel. N., Ramatowski, John. W., Marano, Nina., Madoff, Lawrence. C., ve Lassmann, Britta. "Infectious disease outbreaks among forcibly displaced persons: an analysis of ProMED reports 1996–2016". *Conflict and health*, 14/1 (2020): 1-10.

14. Emeç, Hamdi, Şenay Üçdoğruk Birecikli, ve Burcu Kümbül Güler. "İstanbul'a Yönelik İç Göç Hareketlerinin Ekonometrik Analizi." *İnsan ve İnsan* 6/22 (2019): 785-808.

15. Fraser, Cristopher., Riley, Steven., Anderson, Roy. M., ve Ferguson, Neil. M. "Factors that make an infectious disease outbreak controllable." *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 101/16 (2004): 6146-6151.

16. Guadagno, Lorenzo. *"Migrants and the COVID-19 pandemic: An initial analysis."* International Organization for Migration (IOM). https://publications. iom. int/system/files/pdf/mrs-60. pdf (2020).

17. Ivakhnyuk, Irina. "Coronavirus pandemic challenges migrants worldwide and in Russia." *Population and Economics* 4 (2020): 49-55.

18. Jones, Kate. E., Nikkita. G. Patel, Marc A. Levy, Adam Storeygard, Deborah. Balk, John L. Gittleman ve Peter Dazsak. "Global Trends in Emerging Infectious Diseases." *Nature* 451/7181 (2008): 990–93.

19. Justice For Immigrants. "*Root Causes Of Migration".* https://justiceforimmigrants.org/what-we-are-working-on/immigration/root-causes-of-migration/. 2017. Erişim Tarihi: 03.12.2018.

20. Kara, Pınar ve Evşen Nazik "Göçün Kadın ve Çocuk Sağlığına Etkisi", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7/2 (2018): 58-69.

21. Kokomo, Eric, Bongor Danhrée, and Yves Emvudu. "Mathematical analysis and optimal control of a cholera epidemic in different human communities with individuals' migration." Nonlinear Analysis: Real World Applications 54 (2020): 103100.

22. Liu, Ming, ve Yihong Xiao. "Modeling and analysis of epidemic diffusion with population migration." *Journal of Applied Mathematics* 2013 (2013): 1-8.

23. MacPherson, Douglas W., Brian D. Gushulak, and Liane Macdonald. "Health and foreign policy: influences of migration and population mobility." *Bulletin of the World Health Organization* 85 (2007): 200-206.

24. Mason, Katherine A. "Mobile migrants, mobile germs: migration, contagion, and boundary-building in Shenzhen, China after SARS." *Medical Anthropology* 31/2 (2012): 113-131.

25. Morse, Stephen S. "Factors in the emergence of infectious diseases." *Plagues and politics*, 2001: 8-26.

26. Nita Madhav, Ben Oppenheim, Mark Gallivan, Prime Mulembakani, Edward Rubin, Nathan Wolfe. *"Pandemics: risks, impacts, and mitigation".* (Ed.). Dean T. Jamison, Hellen Gelband, Susan Horton, Prabhat Jha, Ramanan Laxminarayan, Charles N. Mock, & Rachel Nugent. Disease Control Priorities: Improving Health and Reducing Poverty. Washington: World Bank, 2017.

27. SASAM. (Sağlık Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi). "*Göç ve Halk Sağlığı"*. Ankara: Sasam Yayınları. 2016.

28. Schaller, Jessamyn, Schulkind, Lisa ve Shapiro, Teny. "Disease outbreaks, healthcare utilization, and on-time immunization in the first year of life." *Journal of health economics* 67 (2019): 102212.

29. Senapati, Abhishek, Tridip Sardar, ve Joydev Chattopadhyay. "A Cholera Metapopulation Model Interlinkıng Migration With Intervention Strategies—A Case Study Of Zimbabwe (2008–2009)." *Journal of Biological Systems* 27/02 (2019): 185-223.

30. Human Mobility and the Spread of COVID-19." *Migration Letters* 17/2 (2020): 379-398.

31. Taşkın, Damla, and Vahdet Özkoçak. "Kitlesel Göçler ve Enfeksiyon Hastalıkları Arasındaki İlişkiler Kapsamında Antropolojik Değerlendirmeler: Koronavirüs (Covid-19)." *Electronic Turkish Studies* 15.4 (2020): 1105-1127.

32. TDK (Türk Dil Kurumu). (2020). *Göç.* https://sozluk.gov.tr/. Erişim Tarihi: 27.11.2020.

33. Urquia, Marcelo L., ve Anita J. Gagnon. "Glossary: migration and health." *Journal of Epidemiology & Community Health* 65/5 (2011): 467-472.

34. Valsecchi, Michele, ve Ruben Durante. "Internal migration and the spread of Covid-19." *VoxEU.* org 2 (2020).

35. WHO. *Migration And Health: Key Issues*. http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/migration-and-health/migrant-health-in-the-european-region/migration-and-health-key-issues. 2020.

36. Yenilmez, Cinar, Unal Ayranci, Serdar Topal, Gokay Aksaray, Gulten Seber ve Cem Kaptanoglu. "A gender-oriented comparison between the mental health profiles of Bulgarian immigrants forcibly migrated to Turkey and the native population 15 years after migration." *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice* 11/1 (2007): 21-28.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(19)

Dr. Öğr. Üyesi Seray TOKSÖZ

MEVCUT EKONOMİK DURUMUN, ÇALIŞANLARIN SESLERİNİ KULLANMA BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

HOW HAS THE CURRENT ECONOMIC SITUATION IMPACTED ON THE ABILITY OF EMPLOYEES TO USE THEIR VOICE: A COMPARATIVE STUDY

ÖZ

Bu çalışmanın amacı ekonomik şartların işgören sesliliğine etkisinin tespit edilmesiydi. Bu hedefe ulaşmak için petrol endüstrisi ve İtalya, Bangladeş ve Birleşik Krallık ülkeleri seçilmiştir. Söz konusu etkinin tespit edilmesi için, işçi sendikası temsilcileriyle 3 yüz-yüze görüşme, İnsan Kaynakları yöneticileriyle 3 yüz-yüze görüşme ve 150 işgörenle anket yapılmıştır. Bütün bakış açıları ayrı ayrı elde edilmiş ve bulgular karşılaştırılmıştır.

Sonuçlar mevcut ekonomik koşulların Birleşik Krallık ve İtalya'da işgören sesliliğini önemli ölçüde etkilediğini göstermiştir. Hatta İtalya'daki şirket masraflardan kısmak için eğitim programlarını durdurmuştur. Ancak Bangladeş'teki şirket için böyle bir etki saptanmamıştır. Regresyon analizlerinin sonuçları, güvenlik prosedürleri, şikâyet prosedürü, çeşitliliğin işgören tatminini ve bağlılığını istatistiksel olarak anlamlı ölçüde öngördüğünü göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Petrol ve Gaz Endüstrisi, Çalışan Sesi, Sendikalar.

ABSTRACT

The aim of this study was to determine the effect of economic conditions on employee voices. The oil industry and the countries of Italy, Bangladesh and the United Kingdom have been selected to achieve this goal. In order to determine this effect, 3 face-to-face interviews with trade union representatives, 3 face-to-face interviews with Human Resources managers and a survey with 150 employees were conducted. All viewpoints were obtained separately, and findings were compared.

The results show that current economic conditions significantly affect employee voices in the UK and Italy. In fact, the company in Italy stopped training programs to cut costs. However, no such effect was detected for the company in Bangladesh. The results of the regression analysis showed that the diversity of security procedures, grievance procedure, significantly predicted employee satisfaction and loyalty.

Keywords: *Oil and Gas Industry, Employee Voice, Trade Unions.*

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Her ne kadar işgören sesliliği ve işgören katılımının uzun bir tarihçesi olsa da, bu kavramlar akademisyenler, uygulayıcılar ve politika yapıcıların dikkatini son yıllarda çekmiştir. İşverenlerin bakış açısından bakıldığında, seri üretim çağının çöküşü ve sonrasında, esneklik ve yüksek ürün kalitesi standartları sağlayan, etkili çalışma yöntemleri yoluyla yüksek işgören performansı arayışı; bilginin yayılması, işgörenin fikrinin alınması ve işgörenlerin karar alma sürecine dahil edilmesi ve işgörenlerden geribildirim alınması için kapsamlı girişimlere yol açmıştır (Boxall ve Purcell, 2011).

Ancak yıllar içinde birçok etken işgören ilişkilerini ve dolayısıyla işgörenlerin "seslilik" biçimlerini etkilemiş ve değiştirmiştir. Hatta 1980'lerden beri işgören ilişkilerinde istatistiksel olarak anlamlı değişiklikler görülmüştür. Bu büyük değişikliklerin sebepleri devlet politikaları ve 1970'lerde yükselişe geçen bireyci ideolojidir. Ancak bazı çevresel faktörler de bu değişimlerde rol almıştır. İmalat ekonomisinden hizmet ekonomisine geçişte (Fitzner, 2006), imalat kuruluşları geleneksel olarak sendikaların yeni üye kaynağı olduğu için, sendika üyesi sayısında azalma görülmüştür (Tyson, 2006). İleri teknolojinin kullanılması ve artan beyaz yaka işgören sayısı gibi etkenler de sendika üyelerinin sayısının azalmasında etkili olmuştur. Azalmaya sebep olan bir başka faktör de ekonomide gittikçe artan kadın ve yarı-zamanlı işgören istihdamıdır, bunun sebebi de sendikaların bu iki grubu, organize edilmesi en zor gruplar olarak görmesidir (Tyson, 2006).

Bu bakış açısıyla, bu çalışmanın ana hedefi, mevcut ekonomik durumun işgörenlerin seslilik becerilerine etkisini incelemek olarak belirlenmiştir. Alt hedefler aşağıdaki gibidir:

- Ekonomik koşulların işgören sesliliğine etkisine sendikaların bakış açısının tespit edilmesi
- Ekonomik koşulların işgören sesliliğine etkisine İK yöneticilerinin bakış açısının tespit edilmesi
- İşgören ilişkileri uygulamaları ve bunların tatmin ve bağlılık üzerindeki etkilerine dair işgörenlerin bakış açısının tespit edilmesi

İşgören Sesliliği Kavramı ve Tanımı

Birçok akademisyen işgören sesliliği ve katılımı terimlerine yan anlamları geniş tanımlar getirmişlerdir (Budd vd., 2010). Örneğin Armstrong'a (2009) göre işgören sesliliği, geleneksel olarak toplu iş sözleşmesi anlamına gelmiştir ve bu toplu yönetim anlayışı, müşterileri elde etmek ve elde tutmak için gereken şeyleri sınırlayan bir kısıtlılık haline gelmiştir. Öte yandan Pyman vd. (2006) işgören sesliliğini işgörenlerin endişelerini duyurduğu, görüşlerini ifade ettiği ve aynı zamanda problemlerin çözüldüğü ve işyeriyle alakalı kararların alınma sürecine katılım sağlanabilen bir platform olarak tanımlamıştır.

Levine ve Tyson'a (1990) göre işgören sesliliği iki şekilde meydana gelebilmektedir; ilki işgören katılım programları işgören ve işveren arasında doğrudan bir kanal oluştururken; işgören temsilcileri yoluyla gerçekleştirilen işgören sesliliği ise dolaylı bir kanal olma özelliği göstermektedir. Bunun aksine Prosser'ın (2001) bakış açısına göre tek ve toplu ses olmak üzere iki tip seslilik vardır ve toplu seslilik tek bir sesinin başaramayacağı şeyleri başarmaya kabildir. Buna örnek olarak çalışma ortamını ehlileştirmek ve medenileştirmek, böylece şirkete yapıcı avantajlar sağlayan bir ortaklığın temelini atmak verilebilmektedir. Bu bağlamda "işgören sesliliği" ifadesinin birbirinden zıt yan anlamlar taşıdığı düşünülebilmekte ve bu değişken hedefler tek bir ses yerine toplu sesliliğe olan isteği güçlendirebilmektedir. Freeman ve Medoff (1984) böyle bir işgören sesliliğini sunmanın en uygun yolunun sendikalar olduğunu, çünkü sendikaların işverenden bağımsız olduklarını ve bir seviyeye kadar seslilik meşruiyeti sağladıklarını ifade etmişlerdir.

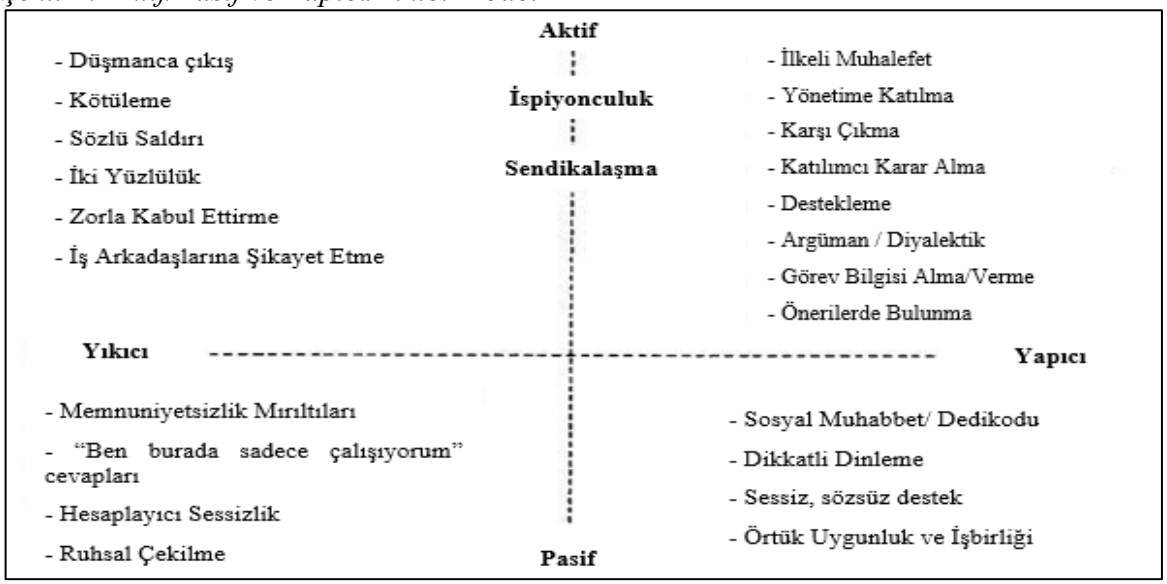
İşgören Sesliliği Modelleri

İşgören sesliliği iki anlamlı çerçevede modellenmiş ve öngörülmüştür. Gorden (1988) işgören sesliliğini dairenin tam ortasına alan, Aktif/Pasif ve Yapıcı/Yıkıcı olmak üzere iki uçlu dört parçası olan bir model geliştirmiştir. Aktif yapıcı bölümü önerilerde bulunma, sendikalarla müzakereler ve ilkeli muhalefetten oluşur ve artan yoğunluğa göre sıralanmıştır. Pasif yapıcı bölümü özenle dinleme, sözsüz destek ve örtük işbirliğinden oluşmakta ve azalan yoğunluğa göre sıralanmaktadır. Aktif yıkıcı bölümü sözlü saldırganlık,

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şikâyet eden iş arkadaşları ve düşmanca çıkıştan oluşur ve artan yoğunluğa göre sıralanmıştır. Pasif yıkıcı bölümü ise mırıltılar, kayıtsızlık, sessizlik ve uzaklaşımdan oluşur ve azalan yoğunluğa göre sıralanmıştır.

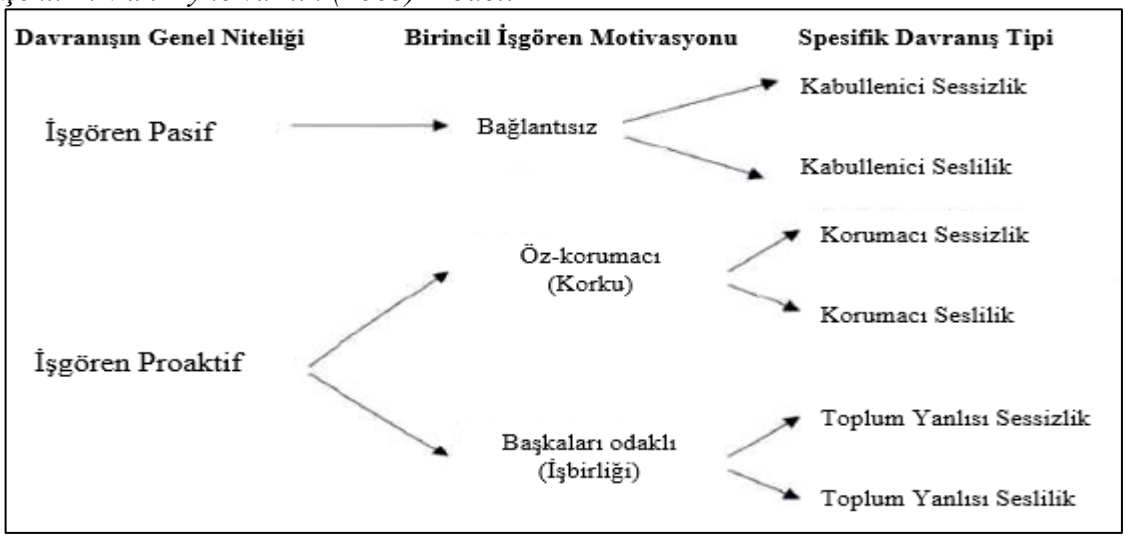
Şekil 1: Aktif/Pasif ve Yapıcı/Yıkıcı Model

Kaynak: Gorden (1988)

Van Dyne vd. (2003) işgören sesliliği ya da sessizliği arkasındaki neden ve motivasyonları da içeren ikinci bir model geliştirmişlerdir (Şekil 2).

Şekil 2: Van Dyne vd'nin (2003) Modeli

Kaynak: Van Dyne vd. (2003)

Van Dyne vd. (2003) bağlarını koparma, kendini koruma ve diğerlerine uyum sağlama olmak üzere üç işgören motivasyonuna ve kabul edici, savunmacı ve toplum yanlısı olmak üzere üç seslilik ve sessizlik tipine odaklanan modeli ortaya koymuşlardır. Van Dyne vd.'nin (2003) modeli, işgörenlerin belli başlı sözlü ve sözsüz tepkilerine açıklama ve içgörü getirmektedir. Modelin çerçevesi seslilik ve sessizliği zıt kavramlar olarak görmek yerine, çok yönlü kavramlar olarak kabul etmektedir.

Sesliliğin farklı biçimleri kolayca ayırt edilebilmektedir. Kabullenici seslilik işgörenin güçsüz olduğu ve iş anlamında bir farklılık yaratamayacağı inanışı üzerine kurulu bir sözlü ifade şeklidir. Korumacı sesliliğin özelliği ise korku ve kendini korumanın ifade edilmesidir. Toplum yanlısı seslilikte bilgi, işbirlikçi yaklaşım

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

temelinde sözlü olarak ifade edilmektedir. Sesliliğin farklı biçimleri sessizliğin farklı biçimlerinden farksız değildir. Bilgi paylaşmamaya sebep olan bir güçsüzlük hissi kabullenici sessizliğin karakteristik bir özelliğidir. Korumacı sessizlik, bilgi yaymanın sonuçlarından korkan bireyin bilgi paylaşmaması olarak ortaya çıkabilmektedir. Kurumsal çıkar(lar) sağlamak amacıyla özgecil motivasyonlarla bilgi paylaşmamak ise toplum yanlısı sessizliğin bir örneğidir.

Ekonomik Şartların İşgören Sesliliğindeki Rolü

İşgören sesliliği çerçevesi içinde makro ortam seviyesinde birçok etkili faktör tespit edilmiştir. Bu faktörler, hem emtia piyasası hem de emek piyasasındaki piyasa işleyişi, rekabetçi ortam, kuruluşun büyüklüğü ve kuruluş sahipliğinin milliyeti gibi yapısal özelliklerin etkisi, AB direktifleri ve hükümet düzenlemeleri de dahil olmak üzere düzenleyici çerçevelerdir. İşgören sesliliği bu tarz makro ortam etkenlerinden oldukça ağır bir şekilde etkilenebilmektedir. Ekonomik gerileme de sendikaların omzuna ekstra bir yük bindirmektedir. Bunun sebebi de ekonomik krizle başa çıkabilmek için yöneticilerin daha stratejik yaklaşımlar izlemeleri ve bu yaklaşımların da sendikaları, yöneticilerin lehine, uzun vadeli anlaşmalar yapmaya zorlamasıdır. Hatta ekonomik durgunluk dönemlerinde Avrupa'da ortalama ücretler düşmüş ve kuruluşlar işgören sayısında küçülmeye gitmişlerdir (Blyton ve Turnbull, 2004). Ekonomik değişiklikler aynı zamanda evden çalışma gibi yeni çalışma şekillerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur, bu da dolayısıyla sendika üyeliğini etkilemiştir (Kersley vd., 2005).

Bu gelişmeler işgören ilişkilerinde değişikliklere yol açmıştır. Dolayısıyla bu değişikliklere paralel olarak, işgören sesliliği biçimleri de değişime maruz kalmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra, dünya çapında sendika üyeliklerinin azalması, işgörenlerin ses vermeleri için yeni yöntemlere olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Buna eş zamanlı olarak, ortak bir seslilik gerekliliğine dair yeni tartışmalar başlamış ve kamu politikaları da bunu desteklemeye başlamıştır. Bu yaşananlar şirketlerdeki işgören sesliliği ve katılımının kapsamının genişlemesine neden olmuştur (Budd vd., 2010). Hatta işgören sesliliğinin temsil biçimleri düşüşü gerçekleşmişken, gruplar halinde ya da tüm işgücü olarak yöneticilerle toplantı yapmak gibi doğrudan iletişim biçimleri ivme kazanmıştır (Kersley vd., 2005).

Ekonomik koşulların işgören sesliliğine etkisiyle alakalı bir diğer önemli konuysa kapitalizmle alakalıdır. Liberal piyasa ekonomisi (LME) ve eşgüdümlü piyasa ekonomisi (CME) olmak üzere iki tip kapitalist ekonomi bulunmaktadır. Liberal ve eşgüdümlü piyasa ekonomileri arasındaki temel fark şu şekilde açıklanabilir; liberal piyasa ekonomisinde hiyerarşiler ve rekabetçi piyasa düzenlemeleri işletmelerin faaliyetlerini koordine ederken, eşgüdümlü piyasa ekonomisi piyasa dışı ilişkilere ve bu ilişkilerin faaliyetlerinin koordinasyonuna odaklanır (Vestergaard, 2009). Bu bakış açısından bakıldığında her türden kapitalist firmaların üretici operasyonlarını koordine ederken sorunlarla karşılaştıkları söylenebilir. Liberal piyasa ekonomisindeki firmalar bu sorunları çözmek için piyasa kuruluşlarına başvururken, eşgüdümlü piyasa ekonomisindeki firmalar piyasa dışı kuruluşları tercih etmektedirler. Bir başka deyişle buradaki "eşgüdümlü" terimi kapitalist firmayla piyasa dışı kuruluş arasındaki stratejik etkileşimin altını çizmektedir (Budd vd., 2010). Örneğin eşgüdümlü piyasa ekonomisindeki firmalar liberal piyasa ekonomisindeki firmalar gibi tesis seviyesinde koordine olmazlar, onun yerine ücret pazarlığı yapmak için sanayi seviyesinde ya da ulusal seviyede sendikalarla koordine olurlar. Eşgüdümlü piyasa ekonomilerinde daha sıkı firmalar arası bağlar bulunmaktadır. Örneğin işveren sendikaları yoluyla elde edilen yoğun bir etkileşim ağı ve daha geniş işbirlikçi araştırma ve geliştirmenin örnek verilebileceği daha sıkı bir firmalar arası işbirliği bulunmaktadır. Ayrıca eşgüdümlü piyasa ekonomisinde genel olarak spesifik beceri rejimleri bulunmaktadır, liberal piyasa ekonomisinde ise genel beceri rejimleri bulunmaktadır. Bunun sebebi eşgüdümlü piyasa ekonomisinde mesleki eğitime ve bireyin spesifik becerilerini geliştirmesini kolaylaştıran, devletin tamamlayıcı sosyal politikasına önem verilmesidir (Vestergaard, 2009).

Eşgüdümlü piyasa ekonomileri için işgören ilişkileri daha çok uzun vadeli iş sözleşmesi odaklıdır, öte yandan liberal piyasa ekonomilerinde yüksek işgücü "esnekliği" ağır basmakta ve işverenler eşgüdümlü piyasa ekonomilerindeki mevkidaşlarına göre daha kolayca işçileri işten çıkarabilmektedirler (Kersley vd., 2005).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yöntem

Bu çalışmanın ana hedefi, mevcut ekonomik durumun işgörenlerin seslilik becerilerine etkisini incelemek olarak belirlenmiştir. Bu amaca ulaşmak için 3 ülke seçilmiş (İtalya, Birleşik Krallık ve Bangladeş) ve seçilen ülkelerin sonuçları birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Bu anlamda bu araştırmada ilk olarak her ülkeden birer sendika seçilmiş (petrol çalışanlarının yoğunlukta olduğu) ve sendikaların görüşleri sendika temsilcileri ile yüz-yüze görüşme tekniği kullanılarak ile alınmıştır. Bunu takiben üç ülkeden üç petrol şirketleri seçilmiş ve bu şirketlerin insan kaynakları yöneticileri ile yüz-yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Hem sendikalardan hem de petrol şirketlerinden üçer temsilci (her ülkeden bir) ve üçer yönetici (her ülkeden bir) bu araştırmaya katılmıştır (her sendikadan 1 temsilci - her şirketten 1 yönetici). Bu iki yüz-yüze görüşmeyi takiben her üç şirketten 50şer çalışan ile anket yapılmış ve böylece çalışanların konu hakkındaki düşünceleri alınmıştır.

Bu anlamda bu araştırmada kalitatif ve kantitatif araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Bu anlamda bu araştırma "realist" araştırma yaklaşımına sahiptir denilebilir. Bunun yanında bu araştırmada tümdengelim yaklaşımı kullanılmıştır. Buna göre öncelikle konu hakkındaki yazın taraması incelenmiş ve sonuçlar bu yazın taramasına göre değerlendirme altına alınmıştır.

Bu araştırmada birincil ve ikincil veriler birlikte kullanılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan ikincil veriler kitaplardan ve makalelerden toplanılmış ve yazın taramasının oluşturulmasında kullanılmıştır. Birincil veriler ise hem yüz-yüze görüşme tekniği kullanılarak hem de anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Yüz-yüze görüşmeler Zoom platformu kullanılarak gerçekleştirilmiş, anketler ise online ortamda dağıtılmıştır. Hem yüz-yüze görüşmelerde kullanılan sorular hem de anket uygulamasında sorulan sorular yazın taraması incelenerek oluşturulmuştur.

Yüz-yüze görüşmeleri analiz etmek için Tematik Yöntem kullanılmıştır. Buna göre analizde "hikaye anlatımı" yöntemi kullanılmıştır. Anketler ise nicel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analizler için SPSS kullanılmıştır.

Analiz ve Bulgular

Bu bölümde ilk olarak işçi sendikalarının bakış açısına yer verilmiştir. Ardından şirketlerin ve işgörenlerin bakış açıları incelenecektir. İşçi sendikaları ve şirketlerin görüşlerini almak için yüz-yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Öte yandan işgörenlerin görüşleri alınırken anket tekniği tercih edilmiştir.

İşçi Sendikalarının Bakış Açısı

İşçi sendikalarının bakış açısını elde edebilmek için 3 işçi sendikasının temsilcisiyle yüz-yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Temsilciler ülkeleri İtalya, Birleşik Krallık ve Bangladeş'te petrol ve gaz sektöründe çalışmaktadırlar.

Yüz-yüze görüşmelerde ülkelerin mevcut ekonomik durumlarının, ülkelerin kapitalist yaklaşımlarına bakılmaksızın, işgören sesliliği ve işgören katılım seviyelerini istatistiksel olarak anlamlı derecede etkilediği tespit edilmiştir. Hatta üç ülkedeki işçi sendikası üye sayısı önemli derecede düşüş göstermiştir. Birleşik Krallıktaki sendika temsilcisine göre bunun sebebi 1980'lerin başlarında ortaya çıkan *sendikal hakların satın alınmasıdır*. Temsilci, ortak pazarlık haklarından vazgeçmeleri karşılığında bazı petrol şirketlerinin işgörenlere para teklif ettiğini belirtmiştir. *Ne kadar para teklif ettiklerini bilmiyorum ama o zamana göre oldukça iyi bir miktardı. O para karşılığında bireysel sendika tanınması ve müzakeresi haklarından feragat ettiler*, demiştir. Konu ortak müzakerelerken birden bireysel sözleşmeler oluvermiştir. Temsilci ayrıca üçüncü dünya ülkelerinden gelenler ile mevsimlik işçilerin istihdam edilmesiyle birlikte sendika üyesi sayısının iyice düştüğünü ifade etmiştir. Bu durum aynı zamanda sektördeki yetenekli işçi oranını da azaltsa da sektörde yetenekli işçiye olan rağbet hala devam etmektedir. Temsilci buna rağmen birçok şirkette varlıklarını sürdürdüklerini, Birleşik Krallıktaki iki büyük şirkette temsilin çoğunluğunu oluşturduklarını ve sendika üyeliğine olan bakış açısının olumlu olduğunu ifade etmiştir. Temsilci, günümüzün ekonomik şartlarında iş güvencesinin de ulaşılması zor bir konu olduğunu belirtmiştir. Günümüzün ekonomik koşullarının şirketlerin işgörenleri işten çıkarmasını oldukça kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Temsilci, *sadece Britanyalı işçiler de değil, İngiltere'de çalışan herkes işten çıkarılabilir, çünkü iş kanunlarının düzeni oldukça değişmiştir,* demiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bu sorunla başa çıkmak için sendikalar şirketlerde daha çok işyeri temsilcisi bulundurmaya çalışmakta, böylece bu işyeri temsilcileri sendikalar adına konuşabilmekte ve şirketlerin bireysel yerine toplu hareket etmesini sağlayabilmektedirler. Temsilciye göre bu ekonomik şartlarda bir başka önemli sorun da iş kalitesidir. Çünkü, *şirketler sürekli kale direklerinin yerini değiştiriyorlar. Giderek daha fazla şirket, işgörenin ücret ödülü alıp alamayacağına karar vermek için bir çeşit değer biçme sistemi ortaya atıyor*, demiştir. Temsilci ayrıca *doğal olarak biz buna tamamen karşıyız çünkü bu uygulama insanları böler. Birisi iyi bir zam alırken diğeri daha az zam alır, bir başkası hiç alamaz. Ama hepimizin fatura ödemesi gerekiyor. O yüzden mümkün olduğunca bu işleri toplu olarak ilerletmeye çalışıyoruz ki iyi şeyler sadece bireysel sözleşmesi olanlara gitmesin. Artık işler yavaş yavaş olsa da emin adımlarla lehimize dönüyor, işler artık ortak pazarlıkla yürümeye başladı. Böylece işçi sendikası olarak azınlığın değil çoğunluğun çıkarını tespit edebiliyoruz* önermesinde bulunmuştur. Birleşik Krallıktaki temsilci Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun iş güvencesi ve iş kalitesi konularında çok küçük bir rol oynadığını da belirtmiştir. Bu sorunun asıl sebebi olarak işçi sendikası temsilcilerinin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün düzenlemelerinden haberdar olmamalarını işaret etmiştir.

İtalyan işçi sendikasının temsilcisinin cevapları da Birleşik Krallıktaki temsilcinin iddialarıyla benzerlik göstermiştir. Temsilciye göre ekonomik şartlar özellikle 1980'li yıllarda işçi sendikası üyeliği üstünde önemli bir yol oynamıştır. Bu yıllarda sendika üyeliği sayısı düşmüş, ancak son zamanlarda tekrar yükselmeye başlamıştır.

Temsilciye göre birçok ülkenin ekonomik durumu oldukça kötü olduğundan, bugünün ekonomik atmosferi de o günlerle aynıdır. Ancak İtalyan temsilciye göre günümüzde petrol ve gaz sektörü işçi sendikası üyeliğindeki artışı oldukça etkileyen bazı faktörlerle karşı karşıyadır. Hatta teknolojiler fabrikalarda ve petrol çıkarma alanlarında insanların yerini aldıkça, işgörenler işlerini güvence altına almak adına birleşmektedirler. Benzer bir şekilde geleneksel petrol çıkarma ve imalat yaklaşımları değişmekte, bu da gelecekte nelerin olabileceğini öngörmeyi zorlaştırmaktadır. Bu durum da işten çıkarılmaları önlemek için insanları bir araya gelmeye teşvik etmektedir. Temsilciye göre petrol fiyatlarının mevcut durumu da işgören temsilini etkilemektedir. Bunun sebebi, petrol çıkarma çok maliyetli olduğu için, petrol fiyatları düştüğünde şirketlerin petrol çıkarma ve imalat masraflarını karşılayamamasıdır. Bu yüzden şirketler, işgörenlerden kurtularak masrafları kısmayı tercih etmektedirler. Hatta yüksek maliyet nedeniyle son zamanlarda tüm eğitimler durdurulmuştur.

Bangladeşli temsilciden elde edilen yüz-yüze görüşme sonuçları yukarıdaki görüşlerden oldukça farklıdır. Hatta Bangladeşli temsilciye göre mevcut küresel ekonomik durumun işçi sendikası üyeliği üstünde ya da işgören sesliliği üstünde hiç etkisi yoktur. Temsilci, *biz zaten devlete ait şirketi temsil ediyoruz ve Bangladeş'in de en son ekonomik gerilemenin üstünde pek bir etkisi olmamıştır*, demiştir. Buna benzer olarak sözlerine şunları da eklemiştir: *Küresel çapta düşen petrol fiyatları Bangladeş'i olumsuz olarak etkilemediğinden, çalışma şartlarında da büyük bir zorluk ya da etki görülmedi.* Ayrıca Bangladeş'teki yasalara göre işgörenlerin sendikalara üye olmasını gerektiğinden, sendika üyelikleri sayısında da bir düşüş yaşanmadığını belirtmiştir. Bangladeş'teki işçilerin karşı karşıya oldukları büyük sorunların arasında düşük iş kalitesi ve petrol ve gaz sektöründe gereksiz sayıda işgörenin işe alınması gibi şirketlerin genetik sorunları bulunmaktadır. Hatta istihdam oranının artırmak için *hükümet devletin sahip olduğu şirketlere gereksiz işgören alımı yapıyor ki ben de böyle bir şirketi temsil ediyorum*, önermesinde bulunmuştur.

Şirketlerin Bakış Açısı

Şirketlerin bakış açılarını elde etmek için 3 İnsan Kaynakları yöneticisiyle yüz-yüze görüşme yapılmıştır. Yüz-yüze görüşme yapılan yöneticiler ülkeleri İtalya, Birleşik Krallık ve Bangladeş'te petrol ve gaz sektöründe çalışmaktadırlar.

Birleşik Krallıktaki yöneticiye göre işgörenler ve işgörenlerin refahı oldukça önemlidir çünkü işgörenler şirkete büyük bir rekabet avantajı sağlamaktadırlar. Hatta yönetici *işgörenlerin çabası olmasa hiçbir sektörde rekabetin mümkün olamayacağına* inandığını belirtmiştir. Bu sebeple işgörenlere oldukça değer verilmektedir ve refahlarına yönetim tarafından özen gösterilmektedir. Yöneticiye göre işgörenlerin motivasyon ve tatminlerini artırmak yönetimin iki önemli odağıdır. Yönetici bunun sebebinin motivasyonu

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yüksek ve tatmin olan işgörenlerin şirkete bağlılıklarının artacağı inancından kaynaklandığına inanmaktadır. Dolayısıyla şirket işgörenlerinin motivasyon ve tatminine yatırım yaparsa, işgörenler şirketten ayrılmak istemeyeceğinden personel değişimi masrafları da azalacaktır. Bunu başarmak için oldukça etkili bir ödül şeması kullanılmaktadır. Ayrıca şirket içinde kariyer ilerlemesi mümkündür ve her işgören terfi alma şansına eşit oranda sahiptir. Yönetici şirket içinde iletişimin de iyi ve etkili olduğuna, tüm müdürlerin astlarını dinlemeye açık olduklarına inanmaktadır. Yönetim tarafından alınmış bu inisiyatifler sayesinde yönetici *işgörenlerin motivasyon ve tatminlerinin yüksek ve şirkete sıkı sıkıya bağlı olduklarını* düşünmektedir.

Benzer bir şekilde yönetici, işgörenlerin işe oldukça müdahil olduklarını ve bunun da kuruluşun genel performansına çok katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

Öte yandan İtalya'daki yönetici işgörenlerin doğrudan müdahil olmadıklarını, şirketlerinde bir tatmin ve bağlılık stratejisi olmadığını ancak, işgörenlere sendika üyeliklerini bırakmaları için de baskı yapılmadığını belirtmiştir. Halihazırda kullanılan stratejilerin etkililiğine bakıldığında, yönetici tüm İnsan Kaynakları stratejisinin tekrar tasarlanması yerine mevcut programın iyileştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Halihazırda uygulanan stratejilerin kuruluşa olan bağlılığın artmasına ve işgören değişiminin azalmasına etkisi sorulduğundaysa yönetici, söz konusu stratejilerin etkili olduğunu söylemiştir. Ancak yönetici işgörenlerin müdahil olmalarına yönelik stratejilerin uygulanmasının önündeki engellerin de bahsetmiş ve zayıf noktaların yöneticilere odaklanılarak, değer biçme sisteminde tutarlılık sağlayarak ve her departmanı daha çok ve daha iyi uygulamalara teşvik ederek aşılabileceğini belirtmiştir. Yönetici işgören sesliliğinin dinlenmesinin departmanın görev ve önceliklerine göre değişiklik gösterdiğinin altını çizmiştir. Mevcut ekonomik ortam yöneticinin şirketini oldukça etkilemiştir ve işgören sayısını azaltıp işgörenlere sunulan eğitim olanaklarını durdurmak zorunda kalmışlardır.

Öte yandan Bangladeşli yönetici, şirketindeki işgörenlerin çalışma saatleri, tazminat ve yan haklar açısında oldukça mutlu olduklarını iddia etmiştir. Ülkesindeki işgörenlere her yıl 2,5 asıl maaşa denk üç ulusal bayram ödemesi yapılmaktadır, bir asıl maaş da brüt maaşın yaklaşık yarısına tekabül etmektedir. İşgörenlere ayrıca her yıl şirketin o yılki karına göre teşvik primi verilmektedir. *Bu sektördeki çalışma şartları Bangladeş'teki diğer sektörlere göre çok daha iyi durumdadır.* Yöneticiye göre şirketin işçilerinden herhangi birini işten çıkarmak için bir sebebi bulunmamaktadır. *Bu işgörenler devlete ait şirketlerde çalıştıklarından, mevcut küresel ekonomik şartlarda bile iş güvencesi açısından hiçbir zorlukla karşılaşmamaktadırlar.* Yani bu işgörenler motivasyonla ilgili hiçbir sorun yaşamamaktadırlar. Ancak yönetici, terfi ve şirketin meskûn mahal tahsisi konularında şikayetlerin var olduğunu iddia etmiştir. Bu iki konu da oldukça sınırlı olup, talep üzerine kimseye verilmemektedir. Ancak maaş kesintileri ve işten çıkarmaların rutin resmi işlemler olduğunu ve bu işlemlerin istatistiksel olarak anlamlı veya kötü bir sonucunun olmadığını da eklemiştir. Bununla beraber yönetici iş kalitesini koruma konusunda genetik bazı sorunlar yaşadıklarını kabul etmiş ancak *bunların sebebinin mevcut küresel ekonomik durum olmadığını* da belirtmiştir.

Yöneticinin ülkesinde işgörenlerin çalışma saatleri ulusal iş kanunu tarafından belirlenmiştir; bu yüzden de yönetici: *çalışma saatlerinin azaltılması gibi bir durumla karşı karşıya değiliz*, önermesinde bulunmuştur. Ancak fazla mesai yapan işgörenlerin fazla mesai ücretleri maaşlarına yansıtılmaktadır. Yönetici bu noktada *tabi ki işgörenler olabildiğince az çalışmak istemektedirler ancak bu makul bir seçenek değildir*, demiştir. Yöneticiye göre *şirketin birden fazla beceriye sahip daha az işgöreni çalıştırması şirket için daha iyi olacaktır ancak Bangladeş gibi aşırı nüfuslu bir ülkede şirket bazen daha fazla insana iş sağlayabilmek için belli becerilere sahip kalabalık bir iş gücünü kabul etmektedir.*

İşgörenlerin Bakış Açısı

Katılımcılar

Tablo 1: Çalışmanın Katılımcıları

İtalya	Birleşik Krallık	Bangladeş
50	50	50

Her ülkeden 50 işgören bu çalışmaya katılmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İşgören İlişkileri Bakış Açısı

Tablo 2: İşgören İlişkileri Bakış Açısı

Değişkenler	İtalya	Birleşik Krallık	Bangladeş
Yönetimle iletişim	2.75	2.84	1.43
İşgörenler arası iletişim	3.12	3.05	2.30
Çalışma şartları	2.90	3.15	1.80
Güvenlik prosedürleri	3.75	3.90	3.20
Disiplin prosedürleri	3.02	3.10	2.50
Şikâyet prosedürleri	2.25	2.40	2.05
Kariyer gelişimi olanakları	2.30	2.85	1.50
Eğitim ve gelişim olanakları	2.05	3.15	2.60
İşten duyulan tatmin	2.25	2.45	1.20
Ödüller ve yan hak programları	3.05	3.30	2.20
Çeşitlilik	2.30	2.75	1.20
Haksız işten çıkarmalar	1.80	2.30	3.90

Yukarıdaki bulguların da gösterdiğine göre, Birleşik Krallık'taki işgörenler, işgören ilişkileri konusunda daha iyi durumdadırlar.

Her ne kadar çalışmadaki diğer ülkelere göre daha kötü çalışma şartlarında çalıştıkları görülse de, Bangladeşli işgörenler haksız işten çıkarma konusunda herhangi bir baskı hissetmemektedirler. Bunun sebebi devlete ait şirketlerde çalışmaları ve bu şirketlerde işten çıkarmanın mümkün olmaması olabilir. Yukarıdaki tablodan ayrıca hiçbir işgörenin işinden memnun olmadığı ve işyerlerinde işgören çeşitliliğinin bulunduğu çıkarılabilir.

İşgörenlerde Tatmin ve Bağlılık

Tablo 3: İşgörenlerde Tatmin ve Bağlılık

Değişkenler	İtalya	Birleşik Krallık	Bangladeş
Tatmin	2.80	3.54	2.43
Bağlılık	3.53	3.75	3.20

Yukarıdaki tablo, her ne kadar tatmin seviyeleri düşük olsa da, işgörenlerin bağlılık seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bundan da işgörenlerin işlerini kaybetmekten ya da yeni bir iş bulmaktan korktukları sonucu çıkarılabilir.

İşgören İlişkilerinin İşgören Tatminine Etkisi

Tablo 4: İşgören İlişkilerinin İşgören Tatminine Etkisi

Bağımlı Değişken: Tatmin	İtalya		Birleşik Krallık		Bangladeş	
	R^2:.995		R^2:957		R^2:963	
Bağımsız Değişkenler	*β*	Sig.	*β*	Sig.	*β*	Sig.
Yönetimle iletişim	.151	.395	.159	.235	.237	.157
İşgörenler arası iletişim	.172	.123	.165	.237	.125	.170
Çalışma şartları	.199	.118	.175	.120	.156	**.022**
Güvenlik prosedürleri	.592	**.001**	.320	**.043**	.210	**.035**
Disiplin prosedürleri	.112	.135	.165	.110	.228	.135
Şikâyet prosedürleri	.293	**.014**	.122	**.024**	.147	**.042**
Kariyer gelişimi olanakları	.158	.138	.178	.258	.154	.132

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Eğitim ve gelişim olanakları	.356	.254	.165	.124	.331	.178
İşten duyulan tatmin	.222	.125	.185	.145	.227	.268
Ödüller ve yan hak programları	.142	.168	.149	.224	.123	**.034**
Çeşitlilik	-.333	**.029**	-.224	**.012**	-.339	**.045**
Haksız işten çıkarmalar	.188	.178	.198	.208	.194	.132

İşgören ilişkilerinin "işgören tatminini" öngörüp öngöremeyeceğini keşfetmek için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bağımlı değişken "işgören tatmini" iken, bağımsız değişkenler yönetimle iletişim, işgören iletişimi, çalışma şartları, güvenlik prosedürleri, disiplin prosedürleri, şikâyet prosedürleri, kariyer gelişimi olanakları, eğitim ve gelişim olanakları, tatmin, ödül ve yan hak programları, çeşitlilik ve haksız işten çıkarmalardır.

Bağımsız değişkenler varyansın İtalya'da %99'unu, Birleşik Krallıkta %95'ini ve Bangladeş'te %96'ını açıklamıştır (R^2). Bu sonuçlara göre, bağımsız değişkenler çalışan memnuniyetinde önemli bir rol oynamaktadır.

Tabloda da görüldüğü üzere, İtalya için değişkenlerin çoğu işgören tatminini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde öngörememiştir. Ancak güvenlik prosedürleri olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde işgören tatmini öngörmüştür çünkü sıfırdan farklı, güçlü bir regresyon katsayısı bulunmaktadır (β = .592, $p < .01$). İlişkinin büyüklüğü ve yönü, güvenlik prosedürlerinin artırılmasının potansiyel olarak işgören tatminini artırabileceğini göstermiştir. Aynı durum Birleşik Krallık için de geçerlidir. Birleşik Krallık için de güvenlik prosedürleri olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde işgören tatminin öngörmüştür (β = .592, $p < .05$). Aynı durum Bangladeş için de geçerlidir ($\beta = .210$, $p < .05$). Dolayısıyla, yöneticiler işgörenlerin müdahil olmalarını istiyorlarsa, güvenlik prosedürlerine ayrıca özen göstermelidirler. Güvenlik prosedürü "iş sözleşmesinin yönetiminin" bir bileşenidir ve yöneticiler sözleşmeyi başarılı bir şekilde yönetirlerse, işgörenlerin tatmini artacağı için işgörenler kuruluş içinde daha iyi müdahil olacaklardır. Hatta güvenlik prosedürlerinin iyileştirilmesi, işgörenlerde güvenlik prosedürlerinin iyi yönetildiği kanısını ortaya çıkaracak, böylece işgören tatmini artacaktır.

İşgören tatminini istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu bir şekilde öngören bir diğer değişken de şikâyet prosedürüdür. Şikayet prosedürünün regresyon katsayısı İtalya için sıfırdan büyük ve istatistiksel olarak anlamlıdır (β = .293, $p < .05$). Birleşik Krallık için de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Birleşik Krallığın sonuçlarında güvenlik prosedürleri istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu bir şekilde işgören tatminini öngörmüştür (β = .122, $p < .05$). Durum Bangladeş için de aynıdır (β = .147, $p < .05$). İlişkinin büyüklüğü ve yönü, daha iyi şikâyet prosedürlerinin uygulanmasının potansiyel olarak işgören tatminini artırabileceğini göstermiştir.

Şikâyet prosedürleri "çatışma yönetimini" bir bileşenidir ve çatışma bileşenine göre yöneticiler işgörenler arasındaki ve işgörenle işveren arasındaki sorunları profesyonel bir şekilde çözebilmelidirler. Yani yöneticiler çatışma ve çekişmeleri çözme ve bunlardan kaçınma konusunda eğitilirlerse, bunun karşılığında şikâyet prosedürleri de iyileştirilmiş olacaktır. Hatta çatışma çözümü prosedürlerinin iyileştirilmesi işgörenlerin şikâyet prosedürlerinin iyi yönetildiği kanısına varmalarını sağlayacak, bu da işgören tatminini artıracaktır.

İşgören tatminini öngören bir diğer değişken de çeşitliliktir. Çeşitliliğin İtalya için sıfırdan farklı bir regresyon katsayısı vardır (β = -.333, $p < .05$). Benzer sonuçlar Birleşik Krallık (β = -.224, $p < .05$) ve Bangladeş için de elde edilmiştir (β = -.339, $p < .05$). İlişkinin büyüklüğü ve negatif yönü çeşitliliğin azaltılmasının işgören tatminini artıracağını göstermiştir. İş hukuku uyarınca kuruluşlar ayrımcılığa karşı bir tavır takınmak durumundadırlar ancak çalışmanın bulguları çoğu işgörenin çeşitliliğin kuruluşları için önemli olmadığını düşündüğünü göstermiştir. İş hukukuna uygun hareket etmenin işgören tatminine bir etkisi olmadığı görülmüştür. Bu sonuç yüz-yüze görüşme analizinin bulgusunu teyit etmektedir. İşgörenlerin çoğu yabancı işgörenlerin daha fazla değer gördüğünü düşünüyor olabilirler. Dolayısıyla yerel işgörenler ücret ve

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ödüllendirme konusunda ayrımcılığa maruz kalmak istememektedir. Sonuçlar aynı zamanda Bangladeş için çalışma şartları ($\beta = .156$, $p < .05$) ve ödüller ve yan hak programlarının ($\beta = .123$, $p < .05$) da işgören tatminini etkilediğini ortaya koymuştur.

İşgören İlişkilerinin İşgören Bağlılığına Etkisi

Tablo 5: İşgören İlişkilerinin İşgören Bağlılığına Etkisi

Bağımlı Değişken: Bağlılık	İtalya		Birleşik Krallık		Bangladeş	
	R^2:.886		R^2:802		R^2:912	
Bağımsız Değişkenler	*β*	Sig.	*β*	Sig.	*β*	Sig.
Yönetimle iletişim	.171	.335	.139	.205	.217	.127
İşgörenler arası iletişim	.152	.093	.145	.207	.105	.140
Çalışma şartları	.179	.108	.155	.103	.126	**.047**
Güvenlik prosedürleri	.342	**.011**	.270	**.033**	.202	**.015**
Disiplin prosedürleri	.172	.165	.115	.178	.218	.115
Şikâyet prosedürleri	.303	**.035**	.121	**.034**	.177	**.040**
Kariyer gelişimi olanakları	.138	.118	.188	.368	.114	.137
Eğitim ve gelişim olanakları	.158	.215	.147	.121	.377	.218
İşten duyulan tatmin	.289	.175	.215	.175	.277	.260
Ödüller ve yan hak programları	.214	.068	.259	.334	.143	**.034**
Çeşitlilik	-.156	**.018**	-.114	**.028**	-.175	**.037**
Haksız işten çıkarmalar	.187	.171	.194	.195	.175	.252

İşgören ilişkilerinin "bağlılığı" öngörüp öngörmediğini keşfetmek için bir regresyon analizi yapılmıştır. Bağımlı değişken "bağlılık" iken, bağımsız değişkenler yönetimle iletişim, işgören iletişimi, çalışma şartları, güvenlik prosedürleri, disiplin prosedürü, şikâyet prosedürü, kariyer ilerleme olanakları, eğitim ve gelişim olanakları, tatmin, ödüller ve yan hak programları, çeşitlilik ve haksız işten çıkarmalardır.

Bağımsız değişkenler varyansın İtalya'da %88'ini, Birleşik Krallıkta %80'ini ve Bangladeş'te ise %91'ini açıklamıştır (R^2). Bu sonuçlara göre, bağımsız değişkenler çalışan bağlılığı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır.

Tabloda da görüldüğü üzere, İtalya için değişkenlerin çoğu işgören bağlılığını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde öngörememiştir. Ancak, işgören tatmini sonuçlarıyla benzer bir şekilde, güvenlik prosedürleri işgören bağlılığını olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde öngörmüştür ve sıfırdan farklı olmak üzere güçlü bir regresyon katsayısı bulunmaktadır ($\beta = .342$, $p < .05$). İlişkinin büyüklüğü ve yönü, güvenlik prosedürlerinin artırılmasının potansiyel olarak işgören bağlılığını artırması mümkündür. Durum Birleşik Krallık için de aynıdır. Birleşik Krallık için güvenlik prosedürleri işgören bağlılığını olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde öngörmüştür ($\beta = .270$, $p < .05$). Aynı durum Bangladeş için de geçerlidir ($\beta = .202$, $p < .05$).

Bu sebeple yöneticiler işgörenlerin müdahil olmalarını istiyorlarsa güvenlik prosedürlerine ayrıca özen göstermelidirler. Eğer yöneticiler güvenlik konusunu başarılı bir şekilde ele alırlarsa, işgörenler bağlılıkları arttığından kuruluş içinde daha fazla müdahil olabilecekler ve işgören değişimi azalacaktır. Hatta güvenlik prosedürlerinin iyileştirilmesi, işgörenlerde güvenlik prosedürlerinin iyi yönetildiği kanısını doğuracak ve böylece işgören bağlılığı artacaktır.

İşgören bağlılığını istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu bir biçimde etkileyen başka bir değişken de şikayet prosedürüdür ve İtalya için sıfırdan farklı bir regresyon katsayısı bulunmaktadır ($\beta = .303$, $p < .05$) Benzer sonuçlar Birleşik Krallık için de elde edilmiştir. Birleşik Krallık için de güvenlik prosedürleri işgören bağlılığını olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde öngörmüştür ($\beta = .121$, $p < .05$). Bangladeş için de durum farklı değildir ($\beta = .177$, $p < .05$). İlişkinin büyüklüğü ve yönü, daha iyi şikâyet prosedürleri uygulamanın potansiyel olarak işgören bağlılığını artırabileceğini göstermiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İşgören değişiminin azalması için yöneticilerin işgörenler arasındaki ve işgörenle ve işveren arasındaki sorunları profesyonel bir şekilde çözebiliyor olması gerekmektedir.

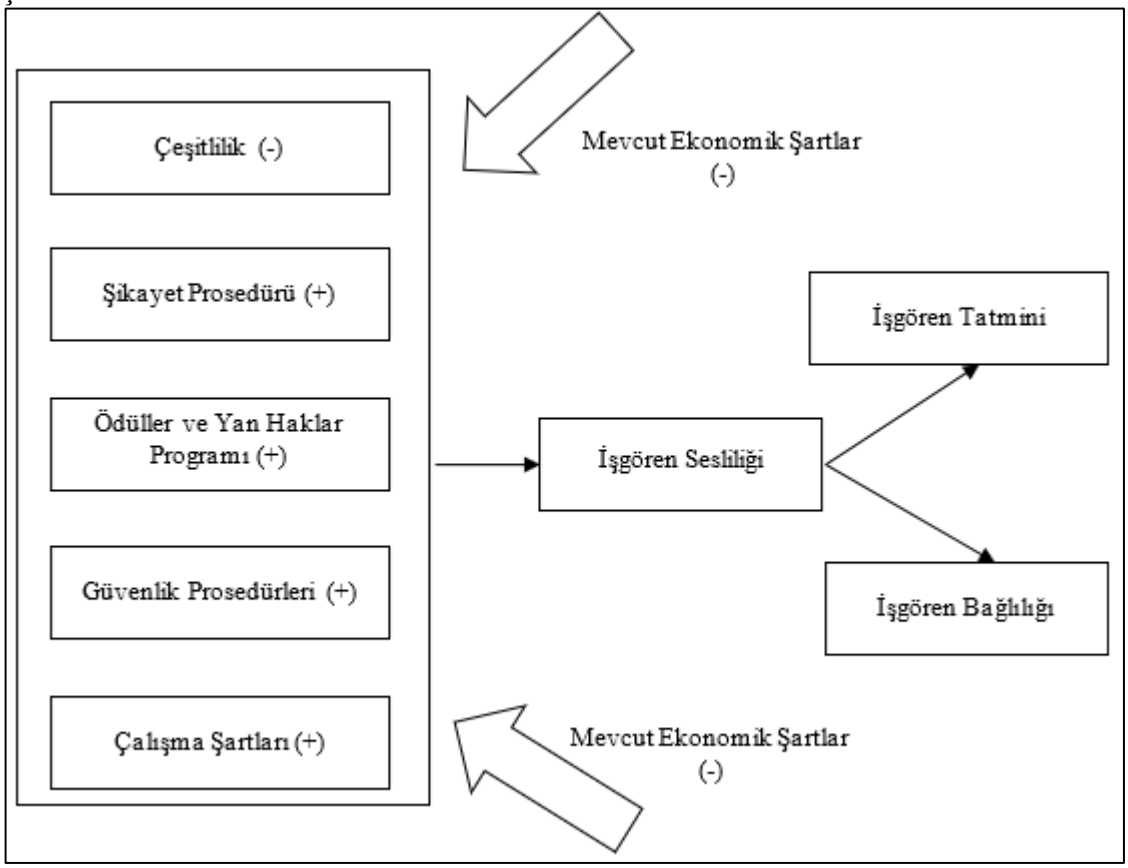
İşgören bağlılığını öngören bir diğer değişken de çeşitliliktir ve İtalya için sıfırdan farklı bir regresyon katsayısına sahiptir ($\beta = -.156$, $p < .05$). Benzer sonuçlar Birleşik Krallık ($\beta = -.114$, $p < .05$) ve Bangladeş için de elde edilmiştir ($\beta = -.175$, $p < .05$). İlişkinin büyüklüğü ve olumsuz yönü çeşitliliğin azaltılmasının işgören bağlılığını artıracağını göstermiştir.

Sonuçlar çalışma koşullarının ($\beta = .126$, $p < .05$) ile ödüller ve yan hak programlarının ($\beta = .143$, $p < .05$) da Bangladeş için işgören tatminini etkilediğini ortaya koymuştur.

Model

Sonuçlara göre aşağıdaki model düzenlenmiştir:

Şekil 3: Model

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmanın amacı ekonomik şartların işgören sesliliğine etkisinin tespit edilmesiydi. Bu hedefe ulaşmak için İtalya, Bangladeş ve Birleşik Krallık ülkeleri seçilmiştir. Söz konusu etkinin tespit edilmesi için, işçi sendikası temsilcileriyle 3 yüz-yüze görüşme, İnsan Kaynakları yöneticileriyle 3 yüz-yüze görüşme ve 150 işgörenle anket yapılmıştır. Bütün bakış açıları ayrı ayrı elde edilmiş ve bulgular karşılaştırılmıştır.

Sonuçlar mevcut ekonomik koşulların Birleşik Krallık ve İtalya'da işgören sesliliğini önemli ölçüde etkilediğini göstermiştir. Hatta İtalya'daki şirket masraflardan kısmak için eğitim programlarını durdurmuştur. Ancak Bangladeş'teki şirket için böyle bir etki saptanmamıştır, bunun sebebi de bu şirketin devlete ait olması ve liberal piyasa ekonomisi yerine eşgüdümlü piyasa ekonomisini takip etmesidir. Hatta literatürde eşgüdümlü piyasa ekonomilerinin, liberal piyasa ekonomilerinin aksine, daha spesifik beceri rejimlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında eşgüdümlü piyasa ekonomilerinde işgören ilişkileri daha çok uzun vadeli iş sözleşmesine yöneliktir. Diğer yandan liberal piyasa ekonomilerinde yüksek derecede iş "esnekliği"

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

görülür, bu da işverenlerin işgörenleri eşgüdümlü piyasa ekonomilerine göre daha kolay işten çıkarmasına sebep olmaktadır. Bangladeş'te iş kaybetme korkusu olmadığından bu durum bu çalışmada ispatlanmıştır. Bunun yanında iş kalitesi temel bir sorun olarak görülmektedir çünkü devlete ait şirketler, liberal piyasa ekonomilerindeki şirketler kadar iyi durumda değildirler. İşgörenlerin gelir seviyesi Bangladeş için iyi olsa da, İtalya ve Birleşik Krallıkla kıyaslandığında iyi değildir.

İşgören iletişimi konusundaysa, işgörenler arasındaki iletişimin kuruluşla olan ilişkiden daha iyi olduğu görülmüştür. İşgörenler bu iletişimlerin açık olmasının iyi bir şey olmadığını düşünmektedirler. Açık iletişim işgörenlerin performansları hakkında geribildirim vererek ve fikirlerini öğrenmek için anketler uygulayarak gerçekleştirilebilir. Kuruluşlar işgörenlerinin fikirlerini dikkate almalıdırlar çünkü işgörenler fikirlerine değer verilmediğini düşünürler ve sinirlenip moralleri bozulabilir. Benzer bir şekilde, "iş sözleşmesinin yönetimi" ile alakalı iki sorunun analizinde, çalışma şartları ve güvenlik operasyonlarının iyi olarak değerlendirilmediği görülmüştür. Her ne kadar iş sözleşmeleri bu ögelerin düzgün bir şekilde yönetilmesini gerektirse de, istatistiksel olarak anlamlı sayıda işgörenin tatmin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Ancak Birleşik Krallıkta güvenlik prosedürlerinin iyi olduğu görülmüştür. Her ne kadar yöneticilerin disiplin ve şikâyet gibi çatışmaları çözmeleri beklense de, çatışma yönetimi de tamamen iyi olarak değerlendirilmemiştir. Bu açıdan yöneticilerin çatışmaları çözmek için arabuluculuk ve rehberlik yöntemleri öğrenmeleri gerektiği ve profesyonel problem çözücüler olmaları gerektiği söylenebilir. Aynı zamanda işgörenler hakları hakkında düzenlemeleri ve kuruluşlarının kurallarını bilmelidirler.

İşgören gelişimiyle alakalı sonuçlarsa, eğitim ve gelişim olanakları her ne kadar kariyer gelişimi olanaklarına yeğ tutulsa da, işgörenlerin kuruluşlarının kendilerini gelişim konusunda desteklemediğini düşündüklerini göstermiştir. Ancak kuruluşlardan işgörenlerini teşvik etmeleri beklenmektedir.

İtalya ve Bangladeş'teki işgörenler ödül sisteminden memnun değilken, hiçbir katılımcının çeşitlilik, haksız işten çıkarmalar ve işin niteliği konularından memnun olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bağlılıkla ilgili sorulara verilen cevaplara göre katılımcıların çoğu kuruluşlarının bazı politikalarından memnun değildirler. Kuruluşlar işgörenlerinin bağlılığını elde edemezse başarıya ulaşma şansları azalır. İş kanunlarına uygunlukla ilgili sorulara verilen cevaplar, çoğu katılımcının kuruluşlarının haksız işten çıkarmalar yapmadığını düşündüğünü göstermiştir. Bu durum işgörenlerin kuruluşlarına güvenmesini sağlayabilir ve bağlanmalarını ve tatmin seviyelerini artırabilir. Hatta bu çalışmadan işgörenlerin genel tatmin seviyelerinin ortalama olduğu sonucu çıkmıştır ve bu seviyenin yükseltilmesi gerekmektedir.

Regresyon analizlerinin sonuçları, güvenlik prosedürleri, şikâyet prosedürü, çeşitliliğin işgören tatminini ve bağlılığını istatistiksel olarak anlamlı ölçüde öngördüğünü göstermiştir. Değişkenler arasında güvenlik prosedürleri çok etkilidir ve müdahil olma için elzemdir. Bu bulgu, güvenliğin işgören müdahiliyetine büyük bir etkisi olduğunu gösteren May vd.'nin (2004) bulgularını doğrulamıştır. Bu açıdan işgörenler güvenlik prosedürlerinin iyi işlediğini düşünürlerse, güvenliklerine dikkat ettiklerinden, tatmin ve bağlılıkları artacaktır. Bu yüzden yöneticilerin işgörenlerin güvenlik beklentilerini karşılamak için büyük çaba göstermeleri gerekmektedir.

Şikâyet prosedürü de işgören tatmini ve bağlılığı açısından oldukça önemlidir, bu da işgörenlerin de kuruluştaki çatışmalar konusunda endişeli olduğu anlamına gelir. Çatışmalar düzgün bir şekilde çözülürse, iş tatminleri ve bağlılıkları artacaktır. Bu bulgu Maslach vd.'nin (2001) bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Maslach vd. (2001) bu durumun tersinin doğal olarak tükenmişliğe neden olacağını iddia etmişlerdir. Bu açıdan işgörenler, şikayetlerinin ve rahatsızlıklarının dikkatle ele alındığını ve çözülmeye çalışıldığını görmek isterler. Bu kuruluş tarafından umursandıklarını hissetmelerine neden olur. Hatta analitik çalışmasında Kahn (1990), teşvik edici liderlikle yüksek işgören tatmini ve bağlılığı arasında bir bağ olduğunu iddia etmiştir. Dolayısıyla iyi yönetimin işgören tatmini ve bağlılığına yol açtığını söylemek mümkündür.

Son olarak çeşitlilik de tatmin ve bağlılığı istatistiksel olarak anlamlı derecede öngörmüştür; eğer işgörenler kuruluşlarının çeşitliliğe değer verdiğini düşünürlerse, dahiliyetleri azalır. Yani işgörenler iş ortamında çeşitliliği desteklememekte, kendilerine benzeyen çalışma arkadaşları istemektedirler. Bu işgörenlerin kültürleriyle de alakalı olabilir. İşgörenlerin çoğu yabancı işgörenlerin daha fazla değer gördüğünü düşünüyor olabilirler. Dolayısıyla yerel işgörenler ücret ve ödüllendirme konusunda ayrımcılığa maruz kalmak istememektedir. Yüz-yüze görüşme sonuçları çoğu petrol ve gaz şirketinin masraftan kısmak

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

için üçüncü dünya ülkelerinden gelen işgörenleri az maaşla çalıştırdıklarını ortaya çıkarmıştır. Ekonomik şartlar bunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple yerel işgörenlerin çoğu işyerinde çeşitlilik istememektedir, çünkü bu işgörenlerin şirketler tarafından sunulan ücret ve yan hakların seviyelerini düşüreceklerini düşünmektedirler.

İşgören ilişkilerinin geriye kalan değişkenleri işgören müdahiliyetini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde öngörmemiştir. Bu değişkenlerin çoğu için, katılımcılar farklı seviyelerde memnuniyetsizlik göstermişlerdir. İşgörenler her ne kadar işgören ilişkilerinden memnun olmasalar da, bu faktörlerin iş tatmini ve işe bağlılığa bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Görevleri yerine getirirken yeteneklerini optimum düzeyde kullandıklarından, tatmin olmuş ve bağlı işgörenler daha etkili ve kuruluşsal meselelere daha müdahil görülmektedir (Kahn, 1990). Bu işgörenler işlerinde daha uzun süreler çalışmakla kalmazlar üretkenlik açısından da daha iyi olup (Rich vd., 2010) daha yüksek refaha da sahiptirler (Hallberg ve Schaufeli, 2006).

KAYNAKÇA

1. Armstrong, M. (2009) *Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice*, 11th ed., London: Kogan Page.
2. Blyton, P. and Turnbull, P. (2004) *The Dynamics of Employee Relations*, 3rd ed., Basingstoke: Macmillan.
3. Boxall, P. and Purcell, J. (2011) *Strategy and Human Resource Management*, 3rd ed., Basingstoke: Palgrave.
4. Budd, J.W.; Gollan, P.J. and Wilkinson, A. (2010) "New approaches to employee voice and participation in organizations", Human Relations, Vol. 63, No. 3, 303-310.
5. Fitzner, G. (2006) "How have employees fared? Recent UK trends", Employment Relations Research Series No. 56, Department of Trade and Industry.
6. Freeman, R. and Medoff, J. (1984) *What do unions do?*, New York: Basic Books.
7. Gorden, W.I. (1988) "Range of Employee Voice", Employee Responsibilities & Rights Journal, Vol. 1, No. 4, pp. 283-299.
8. Hallberg, U.E. and Schaufeli, W.B. (2006) "Same same but different? Can work engagement be discriminated from job involvement and organizational commitment?", European Psychologist, Vol. 11, No. 2, pp. 119-127
9. Kahn, W.A. (1990) "Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work", Academy of Management Journal, Vol. 33, No. 4, pp. 692-724
10. Kersley, B.; Alpin, C.; Forth, J.; Bryson, A.; Bewley, H.; Dix, G. and Oxenbridge, S. (2005) *Inside The Workplace: First Findings from the 2004 Workplace Employment Relations Survey*, London: Department of Trade and Industry.
11. Levine, D. and Tyson, L. (1990) "Participation, productivity, and the firm's environment", in AS Blinder (ed.), *Paying for Productivity*, (pp 183-244), Washington, DC: Brookings Institution.
12. Maslach, C.; Schaufelli, W. B. and Leiter, M. P. (2001) "Job burnout", Annual Review of Psychology, Vol. 52, pp. 397-422
13. May, D.R.; Gilson, R.L. and Harter, L.M. (2004) "The psychological conditions of meaningfulness, safety and availability and the engagement of the human spirit at work", Journal of Occupational and Organizational Psychology, Vol. 77, No. 1, pp. 11-37
14. Prosser, M. (2001) "Speaking up for the collective voice", IPA Bulletin, 7, 1.
15. Pyman, A., Cooper, B., Teicher, J. and Holland, P. (2006) "A comparison of the effectiveness of employee voice arrangements in Australia", Industrial Relations Journal, Vol. 37, No. 5, pp. 543-559.
16. Rich, B.L.; LePine, J.A. and Crawford, E.R. (2010) "Job engagement: antecedents and effects on job performance", The Academy of Management Journal, Vol. 53, No. 3, pp. 617-635
17. Tyson, S. (2006). *Essentials of Human Resources Management*, 5th ed., Oxford: Butterworth-Heinemann.

18. Van Dyne, L., Soon, A. and Botero, I.C. (2003) "Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs", Journal of Management Studies, Vol. 40, No. 6, pp. 1359-1392.
19. Vestergaard, J. (2009) *Discipline in the Global Economy?: International Finance and the End Of Liberalism*, New York: Routledge.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(20)

Prof. Dr. Mehmet GENÇTÜRK[89]; Arş. Gör. Fevzi AKBULUT[90]; Ömer BAŞ[91]

ECZANE ÇALIŞANLARININ COVİD-19 DÖNEMİNDEKİ PROBLEMLERİ

PROBLEMS OF PHARMACY WORKERS DURING COVID-19 PERIOD

ÖZ

12 Mart 2020 itibariyle Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen Covid-19 salgını; fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak dünya insanlığını tehdit etmeye devam etmektedir. Bu süreçte, eczane çalışanları da diğer tüm sağlık birimi çalışanları gibi, hastalarına bakım ve destek sağlamak için Covid-19'un ortasında uygulamalarını değiştirmişlerdir. Bu noktada eczane çalışanlarının yaşadığı problemler de artış göstermiştir. Bu nedenle, bu makalede ezcane çalışanlarının Covid-19 döneminde yaşadığı problemlerin vurgulanması amaçlanmıştır.

Literatür taraması yöntemiyle hazırlanan bu araştırmada, Covid-19 pandemisinin ortaya çıkışı, pandeminin sağlık sektörüne etkileri, Covid-19 esnasında eczane çalışanlarının rolü ve problemleri ele alınmıştır. Araştırmada sonuç olarak, eczane çalışanlarının iş yükünün artması, stres ve baskıya maruz kalması gibi birçok sebep ile hem sektörel olarak hem bireysel olarak birçok problem yaşadığı vurgulanmış ve bu problemlere dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Eczane çalışanları, Koronavirüs Hastalığı.

ABSTRACT

The Covid-19 outbreak, declared as a pandemic by the World Health Organization as of March 12, 2020, continues to threaten world humanity physically, spiritually, and socially. In the process, pharmacy staff, like all other healthcare staff, changed their practices in the midst of Covid-19 to provide care and support to their patients. At this point, the problems experienced by pharmacy employees have also increased. Therefore, in this article, it is aimed to emphasize the problems experienced by pharmacy employees during the Covid-19 period.

In this study prepared with the literature review method, the emergence of the Covid-19 pandemic, the effects of the pandemic on the health sector, the role and problems of pharmacy employees during Covid-19 were discussed. As a result of the study, it was emphasized that pharmacy employees experience many problems both industrially and individually due to many reasons such as increased workload, stress, and pressure, and these problems were pointed out.

Keywords: Health, Pharmacy staff, Coronavirus Disease.

[89] Süleyman Demirel Üniversitesi; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü; E-posta: mehmetgencturk@sdu.edu.tr
[90] Süleyman Demirel Üniversitesi; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü; E-posta: fevziakbulut07@gmail.com
[91] Süleyman Demirel Üniversitesi; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü; E-posta: omerbas@sdu.edu.tr

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü Çin Ülke Ofisi tarafından, 31 Aralık 2019 tarihinde, Çin'in Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde, nedeni bilinemeyen zatürre vakaları bildirmiştir. Daha sonra, 5 Ocak 2020 tarihinde insanlarda hiç rastlanılmamış yeni bir koronavirüs saptanmıştır. En başta "2019-nCoV" şeklinde adlandırılan bu hastalık, sonrasında "Covid-19" şeklinde isimlendirilmiştir. Covid-19 olarak belirtilen bu hastalık, yalnızca üç aya yakın bir sürede tüm dünyaya yayılmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 12 Mart 2020'tan itibaren pandemi olarak ilan edilen Covid-19 salgını; fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak insanlığın tümünü tehdit etmeye devam etmektedir. Bu süreçte, eczace çalışanları da diğer tüm sağlık birimi çalışanları gibi, hastalarına bakım ve destek sağlamak için Covid-19 sırasında sistemlerini ve uygulamalarını değiştirmişlerdir. Bu noktada, eczane çalışanlarının yaşadığı problemlerin de artış gösterdiğini söylemek mümkündür.

Eczacılar, ön saflarda hizmet veren sağlık çalışanları olarak, hasta bakımının devam etmesini sağlamak için aşılması gereken birçok problemle karşı karşıyadır. Bu dönemde görülen hasta sayısında, yapılan tarama ve triyaj miktarında, ilaç kıtlığı sayısında ve meydana gelen işyeri taciz miktarında artış yaşadıklarını söylemek mümkündür. Ek olarak bu problemler enfeksiyonun önlenmesine yardımcı olmayı, tedarik zincirlerini yönetmeyi, stoklanmayı önlemeyi ve kanıta dayalı tıbbi bilgilerin sağlanmasını da içermektedir. Bir diğer yandan, eczane çalışanları psikolojik sağlık bakımından da ciddi problem yaşamaktadırlar. Bu nedenle, eczane çalışanlarının yaşadığı problemler ve stres durumları üzerine çalışmalar yapıldığını söylemek mümkündür. Bu çalışmada, genel olarak eczane çalışanlarının Covid-19 döneminde yaşadığı problemlerin anlatılması amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda, Covid-19'un ortaya çıkışı ve pandemi olarak ilan edilmesi, Covid-19'un sağlık sektörüne etkileri, Covid-19 esnasında eczane çalışanlarının rolü ve problemleri ele alınmıştır. Çalışma literatür tarama tekniği ile hazırlanmıştır.

1. KORONAVİRÜS (COVİD-19) PANDEMİSİ

Covid-19, ilk enfeksiyon vakası 31 Aralık 2019'da Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan yeni bir koronavirüsün (SARS-CoV-2) neden olduğu ciddi sorun teşkil eden bir bulaşıcı solunum hastalığıdır (Dünya Sağlık Örgütü, 2020). Üç ay gibi kısa bir sürede tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs ülkemizde de görülmüştür. Türkiye'de resmi olarak açıklanan ilk koronavirüs vakası 10 Mart 2020 tarihinde bildirilmiştir (Sertdemir, 2020). Bu doğrultuda, 11 Mart 2020'de, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, Covid-19 resmi olarak küresel bir salgın şeklinde ilan edilmiştir (Kanada Halk Sağlığı Kurumu, 2020).

1.1. Covid-19'un Semptomları ve Bulaşma Yolları

Gün geçtikçe bu konuda çalışmalar yapılmış, ancak hala asıl sebebi tam olarak bilinmemesine rağmen Covid-19'un nasıl bulaştığı saptanmıştır. Bu noktada, Covid-19'un öksürme, hapşırma, yakın mesafede konuşma ve kontamine yüzeylerle temas edilmesi yoluyla üretilen damlacıklar vasıtasıyla kişiden kişiye bulaştığı ve yayıldığı tespit edilmiştir (Dünya Sağlık Örgütü, 2020). Ayrıca, temas aracılığı ile yayılan Covid-19, yüksek ateş, kuru öksürük ve yorgunluk gibi semptomlarla karakterize olmuştur. Bu doğrultuda, yapılan araştırmalara göre özellikle 60 yaş üzeri olan nüfus içerisinde diyabet, kalp hastalıkları, astım, kanser ve hipertansiyon gibi komorbitidesi bulunan bireyler üzerinde Covid-19 daha ciddi şekilde yaşanmaktadır. Ağır seyreden Covid-19 vakalarında, zatürre, solunum güçlüğü ve böbrek yetmezliği gibi semptomlar eklenmektedir. Genel olarak ölümün gerçekleştiği vakaların bu semptomları yaşayan kişilerde yaşandığını söylemek mümkündür. Bir diğer yandan, görülen vakaların yaklaşık %80'inin hastalığı hafif düzeyde yaşadığı ve hatta asemptomatik geçirdiği de bilinmektedir. COVID-19 teşhisi amacıyla yapılan testler yalnızca Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Ulusal Viroloji Referans Laboratuvarında ve Bakanlık tarafından yetkilendirilen Halk Sağlığı Laboratuvarlarında bulunmakta ve kontrollü bir şekilde yapılmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2020).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.2. Covid-19'un Dünya Genelinde Etkileri

Covid-19 pandemisi nedeniyle, birçok ülkede olağanüstü hal ilan edildi ve bu durum sosyal mesafe, okulların kapanması, online eğitime geçilmesi, sokağa çıkma kısıtlamalarının uygulanması gibi birçok olaya ve uygulamaya yol açmıştır. Bu önlemler, Covid-19'un daha fazla yayılmamasını sağlamak ve bireylerin ruh sağlığını kontrol etmek için uygulanmaktadır (Kanada Halk Sağlığı Kurumu, 2020). Ülkemizde ilk vaka görüldüğü andan itibaren Sağlık Bakanlığı tarafından hijyen kuralları üzerinde ciddi bir şekilde durulmuştur. Böylece, birçok hijyen kuralına dikkat çekilmiştir:

- Ellerin en az 20 saniye boyunca sabunla özenli bir şekilde yıkanması
- El yıkamanın mümkün olmadığı durumlarda mutlaka alkol içeren el antiseptiklerinin kullanılması,
- Ellerin yüze temas ettirilmemesi,
- Sosyal izolasyon kurallarını dikkate alarak kişilerin arasında en az 1.5 m mesafe bırakılması,
- Dışarı çıkarken mutlaka maske takması zorunluluğu,
- Mümkün olduğunca sosyal/fiziksel temastan ve kalabalık ortamlara girmekten kaçınılarak evde kalınması,
- Mümkün olduğunca seyahat edilmemesi,
- Yurtdışı seyahatlerden sonra karantinada kalınması zorunluluğu (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Bu bilgilere ek olarak, yine Sağlık Bakanlığı tarafından Covid-19'dan en fazla etkilenen bireyler listelenmiştir:

- 60 yaş üstü bireyler,
- Kalp hastalığı, hipertansiyon, kronik solunum yolu hastalığı ve kanser gibi ciddi kronik tıbbi rahatsızlıkları olan insanlar,
- Hastane, sağlık ocakları ve eczane birimleri dahil olmak üzere tüm sağlık çalışanları.

2. ECZANE ÇALIŞANLARININ COVİD-19 ESNASINDAKİ ROLÜ

12.04.2014 tarihinde, Resmi Gazete'de yayınlanan 28970 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Yönetmeliğin 4. Maddesinin (ç) bendine istinaden, Eczacılık "hastalıkların teşhis ve tedavisi ile hastalıklardan korunmada kullanılan tabii ve sentetik kaynaklı ilaç hammaddelerinden değişik farmasötik tipte ilaçların hazırlanması ve hastaya sunulması; ilacın analizlerinin yapılması, farmakolojik etkisinin devamlılığı, emniyeti, etkililiği ve maliyeti bakımından gözetimi; ilaçla ilgili standardizasyon ve kalite güvenliğinin sağlanması ve ilaç kullanımına bağlı sorunlar hakkında hastaların bilgilendirilmesi ve çıkan sorunların bildiriminin yapılmasına ilişkin faaliyetleri yürüten sağlık hizmeti" şeklinde ifade edilmektedir. Buna ek olarak, bu yönetmeliğin (d) bendine göre eczane "bir eczacının sahip ve mesul müdürlüğünde, Kanuna göre açılmış sağlık hizmeti sunan sağlık kuruluşunu" olarak açıklanmıştır. Ayrıca, 7. Maddenin (f) bendine göre eczacının olağanüstü hâl veya kriz dönemlerinde her türlü ilaç tedarik süreçlerinde etkin rol alacağı ve kamu kurum ve kuruluşlarına yardımcı olacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda, eczanelerin, "birinci basamak sağlık hizmet sunucusu" olduğunu söylemek mümkündür (T.C Sağlık Bakanlığı, 2019).

Bahsedilen genelde eczanelere ilişkin hükümlerin yer alması, eczacıların eczanede verdiği sağlık hizmetlerinin oldukça üst seviyeye yükselmesine sebep olan ve ilaç hususunda kamuya sağladığı "danışmanlık hizmetini" tescilleyen pozitif bir ilerleme kaydetmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından "sağlığın teşviki, koruyucu sağlık hizmetleri ile teşhis, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin bir arada verildiği, bireylerin hizmete kolayca ulaşabildikleri, düşük maliyetle etkin ve yaygın sağlık hizmeti sunumu" şeklinde ifadelendirilen birinci basamak sağlık hizmeti olan eczacılık; eczacının yetki, görev ve sorumlulukları ile bağdaşan bir hizmet modelidir. Böylece, Türkiye'de eczacılığa ve eczane çalışanlarına verilen bu üst kademe tanımlamaların önemi Covid-19 esnasında ortaya çıkmıştır. Doktorlar ve hemşireler başta olmak üzere neredeyse bütün sağlık meslek gruplarının fedakâr şekilde görev aldığı koronavirüs süresi boyunca, eczane çalışanları da hem eczanelerde hem de hastanelerde koronavirüsle mücadelede yer almıştır (Orhan & Aslan, 2020).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Koronavirüs ile mücadele süresince, Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (TİTCK) tarafından birçok tedbi alınmış ve uygulanmıştır. Bu tedbirler kapsamında, Covid-19 esnasında eczanelerin günlük çalışmalarını sürdürmesi ve kesinti olmaksızın hizmete açık olması sağlanmıştır. Ayrıca, devlet tarafından eczane çalışanlarına ücretsiz maske dağıtımını içeren bir kamu görevi verilmiştir. Bu süre boyunca, AA Haber Ajansı ve Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanan bilgiye göre ülkemizdeki Covid-19 mücadelesindeki sağlık personelleri içindeki ilk ölümün bir eczacı olmasını göz önünde bulundurur isek; eczanede normal çalışma rutinlerini sürdüren eczane çalışanlarının ciddi bir riske maruz kaldığını söylemek mümkündür.

3. ECZANE ÇALIŞANLARININ COVİD-19 DÖNEMİNDEKİ PROBLEMLERİ

Covid - 19 pandemisi bütün hızı ile dünyaya yayılırken, medya ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından hekimler ve hemşireler ön saflardaki kahramanca çabalarından dolayı takdir edildi, ancak eczacılardan çok nadir söz edilmektedir. Tüm dünya çapında eczacılar, pandemi süresince istisnasız her gün temel sağlık hizmetlerini kesintisiz sürdürmek amacı ile sağlık hizmetlerinin ön saflarında hizmet vermeye devam etmektedirler. Eczacılar; hastaneler, klinikler, serbest eczaneler, doktor ofisleri ve ulusal ve halk sağlığı kurumları gibi çeşitli ortamlarda hasta bakımı sağlayan ve hizmet veren ilaç uzmanlarıdır. Eczacılar, en erişilebilir sağlık uzmanları arasındadır ve pandemi süresince birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır (T. M. Danışman Eczacı Forumu, 2020).

1. İş Yükü Artışı

En kolay erişilebilen sağlık sektörü çalışanlarından biri olan eczane çalışanları, çoğu hasta için genellikle ilk temas noktasıdır. Yapılan birçok çalışma gösteriyor ki koronavirüs süresi boyunca, Covid-19 ile ilişkili olmayan hastalıkları bulunan birçok hasta, Covid-19'a yakalanma endişesi nedeni ile doğrudan hastaneye veya benzeri kurumlara gitmekte tereddüt edebilir (Frketich, 2020). Bu noktada, hastaneye gitmek yerine, bir eczacının rehberliğini almak için eczaneye danışmayı tercih edebilirler. Böylece ciddi zorunluluğu bulunmayan hastane ziyaretlerinin sayısında bir azalmaya neden olur ve Covid-19'u tedavi etmek için sağlık bakım kaynaklarının yeniden tahsis edilmesine olanak tanır (Lazzerini vd., 2020). Bununla birlikte, bu, eczacıların bu klinik rolü üstlenmeye çalıştıklarında bir baskıya yol açabilir. Sonuçta ortaya çıkan artan iş yükü, eczane personeli arasında bireysel refah için zararlı olan ve sağlanan bakımın kalitesinden ödün veren tükenmişliğe yol açarak yükü artıracaktır (Blake vd., 2020).

Ülkemizde de aynı şekilde, AA online haber sitesindeki bir habere göre (AA Online Haber, 2020), eczane çalışanlarının sağlık sektöründe çok büyük önemi olduğunu söyleyen İstanbul Eczacı Odası Başkanı Zafer Cenap Sarıalioğlu tarafından eczacıların iş yükünün pandemi esnasında iki katına arttığı söylenmektedir. Böylece, ifade edilen iş yoğunluğunun eczane çalışanlarının yaşadığı veya yaşamaları muhtemel olan stresin tetikleyicilerinden bir tanesini oluşturabileceğini söylemek mümkündür.

2. Tacize Maruz Kalmak

Eczacıların yüzleşmek zorunda oldukları ve maruz kaldıkları talihsiz bir durum taciz ve istismarlardır. Bu durumlar, doğrudan iş yerlerine veya eczane çalışanlarına karşı olabilmektedir. CPA tarafından yürütülen ulusal bir ankette, eczacıların% 73'ü Covid-19 pandemisini başından beri hastalar tarafından taciz, sözlü taciz ve diğer istismar türlerinde artış olduğunu bildirmiştir (Canadian Pharmacists Association, 2020). Ayrıca, kamuoyunun virüse yüksek düzeyde maruz kalan birinden Covid-19 kapma korkusu nedeniyle damgalanma ve taciz yaşayan eczane ve diğer sağlık çalışanlarının anekdot hesapları da mevcuttur (Blake vd., 2020). Bu kadar tehlikeli bir zamanda, hastaların hüsrana uğramış, öfkeli ve korkmuş hissetmeleri anlaşılabilir bir durumdur, ancak eczacılar kötü muamele görmeyi hak etmemektedir. Bu noktada, kamuoyu yolu ile eczacıların pandemi boyunca ve ötesinde hasta sağlığını desteklemek için ellerinden geleni yaptıklarını bilmelerini sağlamak önemlidir (Ng, 2020).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. İlaç Eksikliği Sorunu

Eczacılar ayrıca Covid-19 esnasında ilaç kıtlığını yönetmektedir (Choo & Rajkumar, 2020). Pandemiden önce ilaç kıtlığı zaten küresel bir sorundu (Cadogan & Hugnes, 2020), ancak Covid-19'un hızla yayılması, kritik hasta sayısında bir artışa ve önceden var olan eksikliklere katkıda bulunan endişeye dayalı ilaç stoklamaya neden olmuştur (Fox vd., 2020). Yaşanan bu ilaç kıtlığı, bakımı bozar ve hastalar için güvenlik endişeleri oluşturur. Covid-19, hidroksiklorokin ve klorokin tedavisi için aday olarak yayınlanan iki ilacı, romatoid artrit, sistemik lupus eritematozus ve diğer otoimmün bozuklukları yönetmek için bu ajanlara ihtiyaç duyan hastalarda elde etmek artık zor hale geldi (Choo & Rajkumar, 2020).

İlaç kıtlığı sorunlarının çoğu eczacıların kontrolü dışında olmasına rağmen eczacıların bu sorunu çözmek için aldığı bazı girişimleri vardır. Örneğin, eczacılar alternatif kaynaklar veya tedavi yöntemleri bulabilir ve mevcut ilaç kaynaklarını paylaştırabilirler. Bu tür önerilen yöntemlerden biri, hastanelerde bir veya iki kez kullanılan ölçülü dozlu inhalerlerin yeniden kullanılabilmeleri için sterilize edilmesidir (Elbeddini, 2020). İlaç kıtlığını yönetmedeki teknik zorluklara ek olarak, bir hastayı diğerine göre önceliklendirme konusunda karar verirken, aynı zamanda zihinsel sağlığa da zarar verebilecek etik ikilem yaşanmaktadır. Bu durum, "bir bireyin ahlaki ya da etik kurallarını ihlal eden eylemlerden veya bunların noksanlığından kaynaklanan psikolojik rahatsızlıkı" şeklinde ifade edilen, ahlaki zarar olarak bilinen bir stres bozukluğuna neden olmaktadır (Greenberg vd., 2020).

4. Stres Bozuklukları

Eczane çalışanları Covid-19 dönemindeki yaşanan iş yükü artışı ve yoğunluğu, maruz kalınan iş yeri veya doğrudan bireysel tacizler, ilaç stoğu yetersizliği ve yüklenen ekstra sorumluluklar nedeni ile birçok problem ile aynı anda mücadele etmeye çalışmaktadır. Bu meslek grubu, doğrudan Covid-19 vakaları ile karşı karşıya kalabildiği gibi ayrıca bilgi yetersizliği nedeniyle bilgilendirme ve maske seferberliği gibi konularla da halk insanı ile yakından ilgili olmuştur. Böylece, bütün bu problemlerin oluşturduğu diğer bir problem olan stres ve baskı ile de karşı karşıya kaldığını söylemek mümkündür. Örneğin Salcan ve Sarıkaya tarafından yapılan bir araştırmaya göre (2020), koronavirüs esnasında eczane çalışanlarında orta düzeyde anksiyete, depresyon ve uykusuzluk sorunları yaşandığı saptanmıştır. Bu doğrultuda, eczane çalışanlarının literatürde ifade edilen diğer sağlık mensuplarına yakın oranda ölçek puanlarına sahip olmaları nedeni ile, direkt olarak hastanede yer almasalar dahi bu meslek grubunda da risk artışı yaşandığını söylemek gerekmektedir. Dolayısı ile, araştırmaya göre planı yapılan tüm psikososyal girişimlerde hastane dışında hizmet veren eczane çalışanları da dahil edilmelidir.

Buna ek olarak, Kırpık (2020) tarafından diğer bir çalışmada, pandemi öncesi yapılmış olmasına rağmen serbest eczacıların algıladığı iş stres düzeylerinin çok yüksek olduğu görülmüştür. Buna ek olarak, çalışma sonunda, hali hazırda yüksek bulunan iş stres düzeyinin koronavirüs süresinde stres düzeylerinin daha fazla artış görüleceği de öngörülmüştür. Ayrıca, bu noktada eczane çalışanlarının maruz kaldığı fiziksel problemler de unutulmamalıdır.

SONUÇ

Covid-19 pandemisinin başından beri, tüm dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de eczacılar ve eczane çalışanları; hastanelerde, kliniklerde, serbest eczanelerde, uzun süreli bakımda, sağlık ocaklarında, bakım evlerinde, doktor ofislerinde ve ulusal ve kamu sağlığında koronavirüs hastalarına temel bakım hizmeti sağlamaktadır. Bu süreç içinde, ağır bir şikayeti olmayan koronavirüse yakalanma korkusu olan hastaların başvurduğu ve bunun gibi birçok ekstra hizmet sağlamak ile yükümlü olan eczane çalışanları büyük bir iş gücüne sahiptir. Bu noktada, bir ön saf sağlık hizmeti sağlayıcısı olan eczace çalışanları, ilaç eksikliğinden de muzdariptir. Haber medyası, halk ve politikacılar tarafından Covid-19 salgını sırasında birinci basamak sağlık hizmeti olan eczane çalışanlarının genellikle görmezden gelinmesine rağmen, düzenlenen bu sürece ve Covid-19 ile mücadeleye eczane çalışanlarının katkıları yadsınamayacak kadar büyüktür. Büyük katkılarda bulunurken, eczane çalışanlarının yaşadığı bu iş yükü, iş stresi oluşturmakta ve hem fiziksel hem psikolojik olarak birçok probleme yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

1. AA Online Haber (2020). Koronavirüs sürecinde eczanelerin yoğunluğu iki kat arttı. Erişim Tarihi:26.02.2021. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/koronavirus-surecinde-eczanelerinyogunlugu-iki-kat-artti-/1840375.

2. Blake H, Bermingham F, Johnson G, Tabner A. (2020). Mitigating the psychological impact of COVID-19 on healthcare workers: a digital learning package. Int J Environ Res Public Health. 17(9).

3. Cadogan CA, Hughes CM. (2020). On the frontline against COVID-19: community pharmacists' contribution during a public health crisis.

4. Canadian Pharmacists Association. (2020). National survey of community pharmacists and practice challenges during COVID-19. COVID-19: Information for Pharmacists - English. Erişim Tarihi: 28.02.2021. https://www.pharmacists.ca/cpha-ca/assets/File/cpha-on-the-issues/Infographic_National_Survey_COVID.pdf.

5. Choo EK, Rajkumar SV. Medication shortages during the COVID-19 crisis. Mayo Clin Proc. 2020 Jun;95(6):1112–5.

6. Dost, H. (2020). https://medyascope.tv/2020/03/18/turkiyede-koronavirusten-hayatini-kaybeden-ilk-kisi-istanbul-beyoglundaki-melis-eczanesinin-sahibi-ihsan-giray/.

7. Dünya Sağlık Örgütü. Koronavirüsler hakkında soru-cevap (COVID-19) Erişim Tarihi: 26.02.2021. https://www.who.int/news-room/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19.

8. Elbeddini A. Sterilization plan of the used metered dose inhalers (MDI) to avoid wastage amid COVID-19 pandemic drug shortage. Erişim Tarihi: 26.02.2021. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7237800/.

9. Fox ER, Stolbach AI, Mazer-Amirshahi M. (2020). The landscape of prescription drug shortages during the COVID-19 pandemic. J Med Toxicol; 27:1–3.

10. Frketich J. (2020). Hamiltonians afraid to go to the hospital during COVID-19. The Hamilton Spectator. Erişim Tarihi: 28.02.2021. https://www.thespec.com/news/hamilton-region/2020/04/29/hamiltonians-afraid-to-go-to-the-hospital-during-covid-19.html.

11. Greenberg N, Docherty M, Gnanapragasam S, Wessely S. Managing mental health challenges faced by healthcare workers during covid-19 pandemic. BMJ [Internet]. 2020 Mar 26 [cited 2020 Jun 23];368.

12. Kanada Halk Sağlığı Kurumu. Kanada Hükümeti, COVID-19 konusunda harekete geçti. (2020). Erişim Tarihi: 26.02.2021. https://www.canada.ca/en/public-health/services/diseases/2019-novel-coronavirus-infection/canadas-reponse/government-canada-takes-action-covid-19.html.

13. Kırpık, G. (2020). "Serbest Eczacıların İş Stres Düzeylerinin Belirlenmesi ve Bazı Sosyo-Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi: Adıyaman Örneği", R&S -Research Studies Anatolia Journal, Vol:3 Issue:4; pp:306-320.

14. Lazzerini M, Barbi E, Apicella A, Marchetti F, Cardinale F, Trobia G. (2020). Delayed access or provision of care in Italy resulting from fear of COVID-19. Lancet Child Adolesc Health. 4(5):10–1.

15. Ng E. (2020). The pandemic of hate is giving novel coronavirus disease (COVID-19) a helping hand. Am J Trop Med Erişim Tarihi: 27.02.2021. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7253093/.

16. Orhan Erdoğan, İ. & Aslan, M. (2020). Covid-19 Sürecinde Aczacıların Rolü. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi: Özel Sayı: 72-77.

17. Salcan, S, Sarıkaya B. (2020). COVID-19 pandemisinde eczanede çalışan personelin kaygı, uykusuzluk ve depresyon prevalansı. Turk J Public Health 2020;18(Special issue):58-65.

18. Sertdemir, A. (2020). Türkiye'nin Koronavirüsle Mücadele Performansı Üzerine Bir Değerlendirme. Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (1) ss:15-26.

19. T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). 2019/10 Sağlık Hizmeti Sunucularının Basamaklandırılması Hakkında Genelge. Erişim Tarihi: 28.02.2021. https://shgm.saglik.gov.tr/TR,55587/201910-saglik-hizmeti-sunucularinin-basamaklandirilmasi-hakkinda-genelge.html.

20. T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). Covid-19 Nedir? Erişim Tarihi: 26.02.2021. https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html.

21. T. M. Danışman Eczacı Forumu. (2020). Covid-19 hasta bakımı için ilk müdahale ekipleri olarak eczacılar. Erişim Tarihi: 27.02.2020. https://www.pharmacist.com/sites/default/files/files/APHA%20Meeting%20Update/PHARMACISTS_COVID19-Final-3-20-20.pdf.

22. Türkiye İlaç ve Tıbbî Cihaz Kurumu (TİTCK). (2014) Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Yönetmelik. Erişim Tarihi: 26.02.2021. https://www.teb.org.tr/news/6391/Eczac%C4%B1lar-Ve-Eczaneler-Hakk%C4%B1nda-Y%C3%B6netmelik-12042014-Tarih-ve-28970-Say%C4%B1l%C4%B1-Resmi-Gazetede-Yay%C4%B1mland%C4%B1.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(21)

Dr. Öğr. Üyesi Kübra Deren EKİCİ[92]

ELEŞTİREL TEORİ ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ

AN OVERVIEW ON CRITICAL THEORY

ÖZ

Çalışmada eleştirel teori hakkında temel bir bilgilendirme yapılması amaçlanmıştır. Eleştirel teorinin tarihi arka planı, eleştirdiği alanlar ve argümanları incelenmiştir. Eleştirel teorinin amacı baskı karşısında bilinci artırma ve farklı bir gelecek toplumu oluşturma ihtimalini ortaya çıkarmaktır.

Bireyi temel alan eleştirel teori, analiz birimlerinde ve temel aktör olarak insana yer vermekte, disiplinlerarası çalışmaları nedeniyle de uluslararası ilişkilere geniş bir akış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel teori, Frankfurt Okulu, Aydınlanma, Pozitivizm, Kültür Endüstrisi.

JEL Kodları: F59.

ABSTRACT

In the study, it is aimed to give a basic information about critical theory. The historical background of critical theory, the areas it criticizes, and its arguments are examined. The purpose of critical theory is to raise the possibility of raising consciousness in the face of pressure and creating a different future society.

Critical theory, which is based on the individual, includes human as the main actor in its units of analysis and offers a wide flow angle to international relations due to its interdisciplinary studies.

Keywords: *Critical Theory, Frankfurt School, Enlightenment, Positivism, Cultural Industry.*

JEL Codes: *F59.*

[92] Yalova Üniversitesi, Armutlu Meslek Yüksekokulu, E-posta: kdekici@gmail.com

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Çalışmalarına 1924 yılında Frankfurt'ta kurulan Sosyal Araştırmalar Merkezi ile başlayan ve bu sebeple Frankfurt Okulu adıyla da tanınan eleştirel teori toplumsal ve siyasal hayatın eleştirisi felsefesine dayanmaktadır (Arı, 2014:13-14).

Eleştirel teorinin gelişimini 1923-1929 arası ilk dönem ve 1930 sonrası günümüze Frankfurt Okulu'nun gerçek kimliğine kavuşması dönemi olarak iki döneme ayırarak analiz etmek mümkündür. İlk dönemde gerçek kimliğini henüz bulamayan Frankfurt Okulu, kapitalist sosyalist ekonomiler, işçi hareketlerinin tarihi, Marksizmin felsefi temelleri, tarihsel materyalizm, partilerin tarihi üzerine odaklanmışken 1930-1933 yılları arasında gerçek kimliğini kazanarak Horkheimer ile ekonomiden sanata, felsefeden sosyolojiye, siyaset biliminden psikanalize uzanan disiplinler arası farklı teorilerden gelen teorisyenlerle sosyal teori olma yoluna girmiştir (Özgöker, Batı, 2017 3).

Eleştirel teorinin temel geçmişini Immanuel Kant, Karl Marx, George Wilhelm Friedrich Hegel, Max Weber, Friedrcih Nietzsche, Max Horkheimer, Theodor Adorno, Erich Fromm ve Leo Lowenthal, Jurgen Habermas, Robert W. Cox ve Andrew Linklater'e dayandırmak mümkündür.

Eleştirel teorinin en temel argümanını sosyal bilimlerde değerlerin, tarihsel, sosyal ve kültürel nedenlerin araştırılması ve var olan düzenin sorgulanmasının ele alınmasını kapsamaktadır.

Eleştirel Teori

Bir teori kendini temsil ettiğinde onu bir ideoloji olarak incelemek ve gizlenmiş perspektifini açığa vurmak önemlidir (Williams, Wright, Evans, 1996:394). Teoriler uluslararası ilişkiler bağlamında dış politika ve uluslararası politikanın analiz edilmesinde önem arz etmektedir.

Eleştiri, Türk Dil Kurumu genel Türkçe sözlüğünde "*özellikle bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sınama, yargılama*" anlamına gelmektedir (TDK, https://sozluk.gov.tr/). Eleştirel teorinin de tez ve antitezler üretip yeni sentezleri meydana getiren bir diyalektik ve eleştiri ile analizler oluşturduğu söylenebilir. Kısaca eleştirel teori ele aldığı konuları tenkit ve inceleme yolu ile sınırlandırılmış düşünce biçimlerini aşmayı amaçlamaktadır.

Eleştirel teoriyi incelerken uluslararası ilişkilerin epistemolojisini irdelemek eleştirel teorinin mantığını anlamak açısından önem arz edecektir. Uluslararası İlişkiler disiplinin çalışma sınırlarını belirleyen, iki dünya savaşı arasındaki dönemde ortaya çıkan idealizm-realizm tartışmasıdır. 1960'lı yıllarda ise disiplinin yöntemini mütalaa eden gelenekselcilik davranışsalcılık tartışması yaşanmıştır. Üçüncü tartışmayı ise 1980'li senelerden başlayarak pozitivizm-postpozitivizm olarak anılan epistemolojik ağırlıklı tartışma oluşturmaktadır. Eleştirel teori kavramı bazen oldukça geniş anlamda kullanılarak tüm pozitivizm karşıtı teoriler bu kavramla ifade edilmektedir (Arı, 2014:14).

Post-pozitivist/post-modernist teoriler, konstrüktivizm, feminizm, yapısalcılık sonrası teoriler, güvenlikleştirme ve İngiliz okulu gibi çok sayıda teori bazen eleştirel teoriler adı altında hep birlikte yer almaktadır (Arı, 2014:14).

Eleştirel teori doğrudan bir uluslararası ilişkiler kuramı ortaya koymamakta ve multi-disipliner bir bakış açısı sunmaktadır (Emeklier, 2011:160).

Eleştirel teori epistemolojik bağlamda doğa bilimlerinden farklı olarak nesneleştirici değil dönüşlüdür, bilgi içeriğine sahip olup bilgi biçiminden oluşur, içkin olarak özgürleştiricidir (Geuss, 2002:10-11). Eleştirel teori yeni bir epistemoloji geleneği oluşturarak toplumsal problemleri politik, kültürel, tarihsel, sosyolojik alanlarda müzakere ederek özgür bir toplum meydana getirmeyi hedeflemiştir (Gülenç, 2015: 83).

Eleştirel teori pozitivizmi eleştirir. Zira eleştirel teoriye göre pozitivizm olayları bağımsızlaştırırken insanı, değerleri, tarihsel yapıyı geri planda tutmaktadır.

Horkheimer, pozitivizmi olguları değerlerden kopardığı, algılama yoluyla doğrulama ilkesini yanlış bulduğu, insana mekanik bir belirlenimcilik çerçevesinde yaklaştığı, dünyayı şeylerin yüzeysel görüntüsü olarak gördüğü için eleştirmektedir (Demir, 2009:69).

Eleştirel teorinin eleştirisini sunduğu hususlardan biri de sosyal olguların değişmezliği üzerinedir. Zira eleştirel teori bunların verili olmadığını ve bireyler yani insanlar tarafından oluşturulduğunu öne sürmektedir. Ayrıca eleştirel teoriler doğabilimsel teorilerin aksine epistemolojik olarak nesnelleştirici değildir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Eleştirel teori diğer teoriler tarafından ortaya konan şartlandırmaların etkilerini analiz etmektedir. Eleştirel teori eleştirdiği teorileri tenkit ederken dönüşüme uğratmayı da hedeflemektedir.

Eleştirel teorinin sahip olduğu bakış açıları genel olarak şöyle özetlenebilir:

Eleştirel teori tarihsel geçmişe önem verirken, değişen statükoların politikaların sebepleri arasında yalnızca devleti değil bireyleri yani algıları da ön planda tutmaktadır (Boztaş, 2011:143).

Jürgen Habermas, Frankfurt Okulu'nun eleştirel düşüncelerini Marksçı tarih ve modern kapitalizm kuramının yeniden yorumlanmasında özgün bir biçimde ele almıştır (Odabaş,2018:220).Habermas, Aydınlanmayı akıl bağlamında tenkit ederek özgürleşmeyi temel alan toplumsal bir teori ve epistemoloji oluşturmayı hedeflemiştir.

Habermas, modernitenin, iki ana hedefinden biri olan ilerleme fikrini gerçekleştirmesine rağmen özgürleşme düşüncesini uygulamaya koyamadığını ve bu sebeple de modernliğin tamamlanmamış bir proje, süreç olduğunu ifade etmektedir (Emeklier, 2011: 156). Habermas bir yandan da bireyi odak noktası haline getirerek geleneksel teorinin devleti temel aktör ilan eden bakış açısına devlet dışı aktörleri de kapsayan bir bakış açısı getirmiştir.

Robert W. Cox gerçekliğin insan bilincinden bağımsız olmayla nesnel olamayacağını ele alırken sosyal bilimlerde bu bağlamda genel uygulamaya uygun bir evrensel yasanın da mümkün olmadığını öne sürmüştür. Böylece pozitivist epistemolojiyi eleştirirken post pozitivist izafiliğini ortaya koymaktadır (Emeklier, 2011:157).

Aydınlanma hakkında eleştirilerde bulunan eleştirel teori, aydınlanmada aklın araçsal görüldüğüne vurgu yapmış ve aklı her şeyin üzerinde görmenin zamanla kendini tahribata yol açtığını ve kendi kutsalını yaratması noktasını da eleştirmiştir.

Eleştirel teori ile bilimsel teori arasında kesin bir ayrım yapan Frankfurt Okulu üyelerine göre teori üç noktada bu karşılaştırmaya tabii tutulabilmektedir. Birincisi, amaç bakımından bilimsel teoriler dünyayı yönlendirmeyi hedeflerken eleştirel teoriler bağımsızlaşma ve aydınlanmayı hedeflemektedir. İkincisi, bilimsel teoriler nesnelleştirici iken eleştirel teoriler dönüşlüdür ve kendileri hakkında olan teorilerdir. Son olarak ise, teorilerin kabul edilmesi bağlamında bilimsel teoriler yöntem olarak deney ve gözlemi kullanırken eleştirel teorilerde daha karmaşık bir yöntem izlerler (Demir, 2009:64). Eleştirel teori metodolojik yapısını sosyal bilimlerde yer alan teoriler ve metotların disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirmesinde, yapılan çalışmaların açık bir biçimde Marksist bir çerçeveye dayandırmasında, tüm sosyal süreçlerde ekonominin yapıcı bir etkisinin olmasında bulmuştur (Özgöker, Batı, 2017:3). İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan tarihsel gelişmeler eleştirel teorisyenleri etkisi altında bırakmıştır. Çalışma alanları olarak müzik, kültür, sanat, modern toplum, Marksist teoriden ve üyeler arası kopuşlar bunun göstergesi olmuştur.

Antonio Gramsci'nin uluslararası ilişkilere eleştirel kuram bağlamındaki katkılarını ise şöyle sıralayabiliriz: Dünya düzeninin tarihsel olarak kurulmuşluğunu tanımanın uluslararası sistem ile toplumsal kurumlar ve güçler arasındaki ilişkilerin diyalektik bir ilişki olduğunu görmemize yardım etmesi, iktidar ilişkileri yalnızca devletlerarasında değil aynı anda devlet sivil toplum arasında da cereyan etmesini kabul etmek, iç-dış dinamikleri hesaba katan bir egemenlik, bağımlılık anlayışını gündeme getirmektedir. Devleti potansiyel olarak bağımsız bir nesne olarak görmek yerine "devlet-sivil toplum ilişkisi" içinde düşünmek sivil toplum ve toplumsal sınıfların devlet üzerindeki etkilerine önem vermektedir. Dünya düzeni devletlerarası sisteme indirgenmemelidir. Dünya düzeninin hegemonik bir düzenin kurulması olarak tanımlanması ve bu bağlamda düzenin yeniden üretiminde rıza yaratmanın öneminin vurgulanması da bize değişim sorusuyla ilgili önemli ipuçları vermektedir (Keyman, 2010: 246-247).

Eleştirel teori kültür endüstrisi adı altında, ileri kapitalist toplumda finans ve üretici güçlerin kültür tekellerine sahip olduğunu ve kültürel bir ürünün standardizasyonunu eleştirmektedir (Şan, Hira, 2007:330-331).

Eleştirel teori, toplumsal yapı ve bireysel aktörlerin nasıl oluştuğuna ve tarihsel şartlardan nasıl etkilendiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca toplumdaki her türlü adaletsizliğin nasıl ortadan kaldırılacağına dair bir teori kurmayı hedeflemiş, devletin ötesine geçerek tüm insanlığı içine alan rasyonel ve adil bir politik yaşamı amaçlamıştır (Arı, 2014: 16-17).

Eleştirel teorinin temel özellikleri pozitivizme karşı oluşu, toplumun tarihsel olarak karakterize edildiğine inanması, daha iyi bir gelecek olasılığının geçmiş ve bugünle iç içe olduğunu kabul etmesi ve bu bağlamda eleştirel sosyal bilimin rolünün baskı karşısında bilinç artırma ve nitelik açısından farklı bir gelecek toplumu olasılığını göstermek olarak belirtmesi, determinizmden sakınarak değişimin evde, insanların günlük yaşamlarında başladığını tartışması, eleştirinin bağımsız önemine vurgu yapması olarak özetlenebilmektedir (İçağasıoğlu Çoban, Buz, 2008:77-78).

SONUÇ

Sosyal bilimlerde öncelikle Frankfurt Okulu ile ön plana çıkan eleştirel teori, sosyal dünyanın yanılsamalar ile kaplı olduğunu, sosyal bilimlerin doğa bilimleri gibi değiştirilemez paradigmalardan oluşamayacağını, insanın bilgi ve duyusu ile sınırlı olduğunu, değerlerden soyutlanmış bir sosyal bilimin mümkün olamayacağını vurgulamaktadır. Eleştirel teori yapı ve aktörlerin toplumsal ve tarihi bir sürecin ürünleri, inşası olduğunu belirtirken yorumsalcı bir yaklaşım da sergilemektedir.

Eleştirel teori temelde Aydınlanmayı, pozitivizmi, Ortadoks Marksizmi, moderniteyi, kültür endüstirisini eleştirirken post modern düşüncenin temellerini atarak sosyal bilimlere yeni bakış açıları sunmuştur.

KAYNAKÇA

1.ARI, Tayyar (2014). *Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-modern Teoriler,* Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar, Tayyar Arı (der)., Bursa, Dora Yayınları, ss.1-45.

2.BOZTAŞ, Asena (2011). *Türkiye'nin Afrika ile İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist Teori, Eleştirel Teori ve Uluslararası Toplum Teorisi*, Dumlupınar Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 31, Aralık.

3.DEMİR, Sevim Atila (2009-I). *Sosyal Bilimlere Eleştirel Bir Bakış: Frankfurt Okulu ve Pozitivizm Eleştirisi,* **SAÜ Fen Edebiyat Dergisi**, ss:59-73.

4.EMEKLİER, Bilgehan (2011). *Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları*: *Postpozitivist Kuramlar,* **Bilge Strateji**, Cilt 3, Sayı 4, Bahar, ss.139-184.

5.GEUSS, Raymond (2002). Eleştirel Teori Habermas ve Frankfurt Okulu, Çeviren: Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

6.GÜLENÇ, Kurtul (2015). Frankfurt Okulu Eleştiri Toplum ve Bilim, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

7.İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Arzu , Buz, Sema (2008). *Eleştirel Teori: Gelişimi, Kabulleri ve Sosyal Hizmette Kullanımı* , Toplum ve Sosyal Hizmet , 19 (1) , 71-88 . https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48422/613491 (01.03.2021).

8. KEYMAN, Fuat (2010). *Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark*, Atilla Eralp (der.), Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Yaklaşımlar, İletişim Yayınları, ISBN 975-470-556-9.

9.ODABAŞ, Uğur Köksal (2018). *Frankfurt Okulu ya da Eleştirel Teori Üzerine*, **Dört Öge**, 14, ss. 211-233. https://dergipark.org.tr/tr/pub/dortoge/issue/42658 (01.03.2021).

10.ÖZGÖKER, Uğur, BATI, Güney Ferhat (2017). *Siyaset Biliminde Eleştirel Teori'nin ''Sofistik'' Nosyonu ve Frankfurt Okulu Perspektifi,* **EYSAD, İstanbul Arel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,** Cilt: 2, Sayı: 1, ISSN: 2528-8288, İstanbul, Nisan, ss-1-10. https://dergi.arel.edu.tr/files/dys/makale/37.pdf (01.03.2021).

11.ŞAN, Mustafa Kemal ve HİRA, İsmail (2007). *Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi*, M. K. Şan (ed.), Sosyoloji Yazıları I, İstanbul, Kızılelma Yayıncılık.

12.WILLIAMS, Howard, Moorhead WRİGHT ve Tony EVANS (1996). *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme*, Asena Günalp (Çev.) Ankara, Siyasal Kitabevi.

13.Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/ (21.02.2021).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(22)

Qabil ƏLİYEV[93]

AZERBAYCAN BASININDA SOVYET DÖNEMİ TÜRK DİLLİ HALKLARIN EDEBİYATI

LITERATURE OF TURKISH LANGUAGES IN THE SOVIET-AZERBAIJANI PRESS

ÖZ

27 Nisan 1920'de Azerbaycan'da, Bolşevikler iktidarı zorla ele geçirdikten sonra Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin iktidardaki etkili insanları ve bu dönemdeki edebi faaliyet ile meşgul olan yazarlar, şairler takip edilmeye başlandı. Oluşturulan bu yeni sistem, edebi şahsiyetler için yeni görevler belirliyordu. Bu durumu, diğer Türkçe konuşan halklarda da gözlemlemek mümkündü. Böyle bir ortamda, hem klasik edebiyat okulunun geleneklerini yaşatmak, geliştirmek, aynı zamanda yeni sosyalist realizmi tarzında eserler yaratmak, şairlerin ve yazarların önünde duran önemli görevlerden biriydi.

Makalede Türkçe konuşan halkların yaratıcılığından verilen örneklerde, bu yazar ve şairlerin kendi ana soylarına ve köklerine olan bağlılıklarına, geleneklerinin tanıtımına, hem de bu halkları birliğe ve kardeşliğe davet eden fikirlerine şahit oluyoruz. Cambul Cabayev, Uyğun, Nazım Hikmet, Suat Derviş, Resul Hamzatov, Gafur Gulam, Zulfiya, Magsud Kariyev, Pulat Fazıl ve diğerlerinin eserlerinde, eşitlik, insana hürmet, emeğe saygı, kişinin kendi köklerine bağlılık gibi fikirler tebliğ edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Edebiyatı, sosyalist realizmi, Türkçe konuşan halklar.

ABSTRACT

After the Bolsheviks seized power by force in Azerbaijan on April 27, 1920, the influential statesmen of the Azerbaijan Democratic Republic, as well as writers and poets of this period engaged in literary activities, began to be persecuted. Created new system set new tasks in front of the literary figures. The described situation could also be observed in other Turkish-speaking peoples. One of the most important tasks in front of our poets and writers, in such an environment, was to preserve and develop the traditions of classical literary schools, as well as to create works in the style of new socialistic realism. In the examples given in the article of Turkish-speaking peoples's works, we can witness the attachment of these writers and poets to their native lineage, the promotion of their traditions, as well as the views of these people calling for unity and brotherhood.

The works of Jambul Jabayev, Uyghun, Nazim Hikmet, Suat Dervish, Rasul Hamzatov, Gafur Gulam, Zulfiya, Magsud Kariyev, Pulat Fazil and others promote the ideas of equality, respect for people, love to work and commitment to their roots.

Keywords: *Azerbaijan Literature, socialistic realism, Turkish-speaking peoples.*

[93] AMEA Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin dissertantı, Bakı/AZERBAYCAN; E-posta: qabil-aliyev@yandex.ru

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Keçmiş sovet ittifaqında yaşayan türk xalqlarının mədəniyyəti, tarixi, ədəbiyyatı, dili, əlifbası və digər problemlərinin həlli ilə bağlı mühüm qərarlar qəbul edilməsində **1926-cı ilin fevralın 26-dan martın 6-dək Bakı şəhərində keçirilmiş I Türkoloji Qurultay mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu tədbirdə** böyük bir coğrafi ərazidə yaşayan türk xalqlarının gələcək taleyi ilə bağlı bir sıra məsələlərin işlənib hazırlanması istiqamətində faydalı addımlar atıldı. Qurultayda 131 nümayəndə iştirak etmiş, 17 iclas keçirilmiş, türklərin, bütövlükdə türk dünyasının dili və tarixinə, etnogenezisi və etnoqrafiyasına, ədəbiyyat və mədəniyyətinə dair məruzələr dinlənilmişdi. Lakin bu qurultayın davamı olaraq 1927-ci ildə Səmərqənd şəhərində keçirilməsi nəzərdə tutulan II Türkoloji Qurultay təxirə salındı və beləliklə, türk xalqlarının birliyi məsələləri arxa plana keçdi. Qurultayın işində fəal iştirak edən görkəmli alimlərə, nüfuzlu şəxsiyyətlərə qarşı təqiblər, repressiyalar sonrakı dövrlərdə şiddətləndi. Sovet ideologiyası bu qurultayın keçirilməsini türkdilli xalqların oyanışı, milli şüurunun formalaşmasında əhəmiyyətini nəzərə alaraq geriyə çəkildi. Siyasi rejim türkdilli xalqları parçalamağa, onların fərdi adət-ənənələrini təbliğ edərək milli xüsusiyyətlərin əvəzində beynəlmiləl ruhun formalaşdırılmasına üstünlük verdi. Bütün bunlar azmış kimi, ötən əsrin 30-cu illərinin sonlarında azərbaycanlıların şəxsiyyət vəsiqəsində milliyyəti bölümündə "türk" əvəzinə "azərbaycanlı" yazıldı və 1940-cı ildən latın qrafikalı əlifbadan kiril əlifbasına keçidi. Qeyd edək ki, bu proseslər digər türkdilli xalqların da başına gətirildi. Professor Almaz Ülvi Azərbaycan özbək ədəbi əlaqələrindən bəhs edərkən yazır: "Hər yeni tədqiq bəlkə də bu iki xalqın folklorunu yenidən bir məcrada birləşdirəcəkdir. Göründüyü kimi, sözlər arasında o qədər ayrılıq, bənzərsizlik yoxdur. Sadəcə, rus imperiyası çağatay (özbək) əlifbasının başına açdığı oyunlar ilə müəyyən anlaşılmazlıqlar yaradıb. Hərflərin oxunuş qaydalarına bələd olduqdan sonra bu dillərin nə qədər yaxın və oxşar olduğuna şübhə qalmır."[1]

Sovet dövründə Azərbaycan mətbuatında türkdilli xalqların ədəbi, mədəni əlaqələrinin inkişafında mühüm rol oynayan şair və yazıçılarımızın əsərlərinə də ara-sıra yer verilirdi. Həmin əsərlərdə, əsasən, sovet rejimini, bolşevik ideologiyasını təbliğ edən mövzulara üstünlük verilsə də, bu nümunələrdə türkdilli xalqların tarixi, mədəniyyəti, keçdiyi inkişaf yolu haqqında geniş bilgilərə rast gəlirik. XX əsrin 30-cu illərində Azərbaycanın bir nömrəli mətbu orqanı olan "Kommunist" qəzetində də vaxtaşırı türkdilli xalqların ədəbiyyatı, şair və yazıçıların yaradıcılığından nümunələr, onların əsərləri haqqında mütəmadi yazılar dərc edilirdi.

Qazaxıstanın xalq şairi Cambul Cabayevin "Qardaşlıq nəğməsi" şeirində Oktyabr inqilabından əvvəlki türk xalqlarının bəy, xan zülmündən əziyyət çəkməsi, böyük sərkərdə Çingiz xanın şərqdən qərbə kimi böyük bir əraziyə yürüş etməsi, rus çarı II Nikolayın dövründə milli xalqlara verilən zülmlərdən bəhs edilir. Şeirdə dövrün siyasi sifarişi – Lenin və Stalinin qurduğu hökumətin üstünlüklərindən danışılsa da, qardaş millətlərin mehriban bir ailə kimi birləşməsindən də söz açılır:

Qırğız bulaxlarından Buxara şəhrinədək,
Qardaş oldu özbəklər, qazaxlar birləşərək.
Monqollarla uyğurlar, qalmıqlar yoldaş oldu.
...Bu Altay yamacları qədər işıxlı, parlaq,
Dostlux, qardaşlıx xalqa aydın bir yol açaraq[2]*... (Tərcümə Abdulla Faruq)*

Adelina Adalisin görkəmli qazax şairi Cambul Cabayevin yaradıcılığının 75 illik yubileyi münasibətilə yazdığı "Cambul" adlı məqalədə şairin həyat və fəaliyyəti haqqında qısa məlumat verilir. Bildirilir ki, Cambul 1846-cı ildə yoxsul bir ailədə doğulub. O dövrdə qazax xalqı ağır zülm içində inləyirdi. Varlılar öz qanunları ilə xalqı idarə edir, onu əzirdilər. Belə bir zamanda mahnı oxuyub, musiqi yaratmaq xalqın gələcəyinə olan optimist düşüncəsindən irəli gəlirdi. Cambulun yaradıcılığı da məhz bu hadisələrdən bəhs edirdi. Dostunun ölümü, kəndlinin bəy tərəfindən təhqir olunması, qoyun sürülərini məhv edən fırtına, çobanın öz nişanlısını əlindən alan varlıdan intiqam alması, digər belə mövzular şairin qoşduğu şeirlərdə əksini tapırdı. Müəllif Cambulu xalqdan yazan, onun dərd-sərini qələmə alan şair kimi təqdim edir və sonda belə deyir:

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

–Xalq yaradıcılığının bulağı tükənməzdir və xalqla möhkəm əlaqədə olan adamın yaradıcılıq qəhrəmanlığı xariqələr yarada bilər. Gənc nəsil diqqətəşayan qazax aqını (el şairi-red.) Cambuldan qəlbən mətin olmağı və həyatı sevməyi, şairlər isə aydın zəkalı və ürəkdən ehtiraslı olmağı öyrənəcəklər[3].

Doğrudan da, Cambulun yaradıcılığını diqqətlə araşdırdıqda onun əsərlərində qazax xalqının keçmişi, xalqın düşdüyü ağrı-acıları, həyat tərzi, məişəti aydın görünməkdədir. Sovet rejimi Cambulun yaradıcılığını öz ideologiyasına uyğun təbliğ etsə də, onun əsərləri qazax xalqının XIX əsrin ikinci yarısı, XX əsrin əvvəllərində keçdiyi həyat yolunu öyrənmək baxımından maraq doğurur.

Səməd Vurğunun "Şeirimizin ağsaqqalı" şeirində Cambul Cabayevin ağır həyat keçirməsi, qara günlərin artıq arxada qalmasından bəhs edilir. S.Vurğun Cambulu dombrayla telli sazı birlikdə çalmağa dəvət edir:

Nə xoş gəldi bizim yazı,
Pozulmazdır bizim yazı.
Dombrajla telli sazı,
Qabaqlaşıb çalaq gərək[4].

Həmid Araslının "Nəvai və Azərbaycan ədəbiyyatı" məqaləsində isə dahi özbək şairi Nəvainin yaradıcılığındakı müəyyən məqamlara aydınlıq gətirilir. Müəllif Nəvainin Azərbaycan şairləri Nizami, Nəsimi, Həsənoğlu kimi sənətkarlardan təsirlənərək əsərlər yazdığını bildirir. Bununla belə, o, Azərbaycan şairlərinin– Füzuli, Xülqi, Allahi, Ziyayi təxəllüsü ilə yazan şairlərin, həmçinin XX əsrdə yaşamış Abdullabəy Asinin də Nəvaidən təsirlənərək bədii nümunələr yaratdıqları haqqında məlumat vermişdir. Müəllif qeyd edir ki, M.F.Axundov da Nəvaiyə yüksək qiymət vermiş, onu görkəmli dövlət xadimi adlandırmışdır[5].

M.Arifin "Böyük özbək şairi" məqaləsi də Əlişir Nəvainin anadan olmasının 500 illiyinə həsr edilib. Məqalədə Nəvainin həyat və yaradıcılığı təhlil edilir, onun Azərbaycanla əlaqələri – şairlərimizə təsirindən söz açılır[6].

Qəzetin həmin nömrəsində Ələkbər Ziyatayın tərcüməsində *Nəvainin "Kənar"* qəzəli də təqdim edilir. Qəzəldə yarın fəraqına dözməyin nə qədər ağır olmasından danışan şair Allaha müraciətlə heç vaxt yardan kənar olmamasını diləyir. Çünki yardan kənar olmaq ölümdən daha betərdir.

Olsa yüz min canım al, ey ayrılıq, qılma fəqət,
Yarımı candan kənar, yaxud məni ondan kənar.
Ayrılıqdansa ölüm xoşdur sən ey tale məni,
Eylə gəl candan kənar, etdikdə canandan kənar.
...Bir qərib quşdur Nəvai, kuyi-canandan uzaq,
Olmasın bir ləhzə, ya rəb, bəndə canandan kənar[7].

M.Mübarizin "Nəvai və Nizami" məqaləsində Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Nizaminin böyük özbək şairi Əlişir Nəvaiyə təsirindən, əsərlərindəki oxşar cəhətlərdən söz açılır[8].

Qafur Qulamın Adil Babayevin tərcüməsində "Özbəkistan" şeiri şairin doğma yurduna, xalqının mədəniyyətinə, mənəvi sərvətinə məhəbbətin ifadəsidir. Şair Özbəkistanın sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra abadlaşdığını, inkişaf etməsini, fabrik və zavodların işə düşməsini, kolxoz və sovxozlarda çalışan insanların əməyi ilə ərsəyə gələn pambığın–"ağ qızıl"ın özbəklərin şərəf və şanı olduğunu bildirir:

Pambıqdır xalqımızın doğma işi,
Pambıq özbəklərin bəxti, günəşi.
Bizi qorxutmayır yay günlərinin,
İstisi, bürküsü, tozu, atəşi.
Özbək qaragülü, özbək ipəyi,
Bütün bu dünyada qazanmış şöhrət[9].

Zeynal Cabbarzadənin "Azadlıq nəğmələri" adlı məqaləsi böyük türk şairi Nazim Hikmətin "Azərnəşr" tərəfindən yenicə çapdan çıxmış "Seçilmiş əsərləri" haqqında qeydlərdən ibarətdir. Müəllif Nazim Hikmətin Türkiyədə azadlıq uğrunda mübarizə apararkən zindana atılmasından, orada alovlu şeirlər

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yazmasından, sonralar sovet ittifaqında yaşadığı dövrdə bir an da olsun doğma Vətənini yaddan çıxarmadığını qeyd edir:

Bacımınkılar kimi göy gözlü şəhərim,
İstanbulum mənim,
səni düşünürəm.
Oturmusan dəniz qırağında,
Baxırsan limana girən Amerika zirehlisinə.
Xəstəsən, acsan, qəzəblisən.
O da baxır sənə,
Həm də necə.
Böyüyünmüş, ağanmış,
sahibinmiş kimi, it oğlu it[10].

Nazim Hikmətin "Bakıya gedirəm" və "Otuz il sonra" şeirlərində böyük türk şairinin Bakı ilə bağlı xatirələri və gəncliyini keçirdiyi şəhərə ithaf etdiyi səmimi misraları yer alıb. Nazim Hikmət Bakını Əsli, özünü isə Kərəm adlandırır:

Moskvadan yola çıxdım bu axşam,
Vaqonumun qapıları güzgülü.
Bakıya gedirəm, ay balam,
Bakı–Əsli, mən –Kərəm.
Bakı gəncliyim demək:
Dost əlinə əmanət etdiyim ürək,
İliçin bulağından içdiyim su,
Qardaş süfrəsində kəsdiyim çörək. ("Bakıya gedirəm")

Şair digər şeirində otuz il əvvəl Bakıya gələndə gördüyü mənzərəni xatırladır və şəhərin nə qədər dəyişdiyini, gözəlləşdiyini diqqətə çatdırır.

Yenə böylə ağır,
yenə böylə ərimiş qurquşun kimiydi Xəzər,
Amma Neft Daşlarında suların dibində də əkdiyimiz
Neft ağacları yox idi.
Sumqayıt deyilən çöllük bir yer vardı
qupquru torpaq.
Amma zavodlu, bağlı, bağçalı
yüz min nüfuzlu Sumqayıt şəhəri yoxuydu[12]*. ("Otuz il sonra")*

Əlbəttə, Nazim Hikmətin Bakıya belə isti məhəbbəti onun, ilk növbədə türklüyündən, Azərbaycanı özünə doğma, məhrəm bilməsindən irəli gəlirdi.

Türk yazıçısı Suat Dərvişin "Oğru" hekayəsi real hadisələr əsasında qələmə alınıb. Əlində bir taxta və bağlama ilə evinə dönən Aişə nənə yolda uşaqdan böyüyə hamının tənəsinə tuş gəlir. Ona oğru deyə qışqırırlar. Nənə isə heç bir söz eşitmirmiş kimi sakitcə yoluna davam edir. On il əvvəl soyuq qış günlərində əri tərəfindən atılmış Aişə qızını evdə ac buraxıb kömür gətirmək üçün ərini axtarır və onu meyxanada tapır. Lakin əri Aişəni söyüb qovur. Əlacsız qalan Aişə evə qayıdır. Qızı anasını görcək "Kömür gətirmisən?"– deyə soruşur. "Tez ol, yandır, qoy isinim, donuram," – deyir. Qızının vəziyyətindən ürəyi param-parça olan Aişə tez çölə çıxıb kömürsatanın yanına gedir. Nisyə kömür ala bilməyəcəyini görən qadın yaranmış fürsətdən istifadə edib ətəyində 3-4 kömür gizlədib gətirərək qızını isitmək istəyir. Kömür oğurladığı yerdə tutulan Aişə polis şöbəsinə düşür. Gecəni orada keçirir. Evə qayıdanda isə qızını qaranlıq otaqda ölmüş vəziyyətdə görür. Həmin gündən bütün qəsəbə Aişəni oğru deyə çağırır. Lakin onun bu addımı niyə atdığı ilə heç kəs maraqlanmaq istəmir. Hekayənin cəmiyyətə ötürmək istədiyi mesaj da məhz bundan ibarətdir. İnsanların biri-birinə

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

laqeydliyi, ətrafındakılara biganəliyi neçə-neçə ailənin faciəsinə səbəb olur[13]. (Əsəri türk dilindən Əminə Mehdiyeva tərcümə etmişdir.)

Daha bir türk yazıçısı Səmim Qocagözün "Qoca öküzün ölümü" hekayəsində də dövrün, zamanın əzab və iztirablarına tab gətirməyən insanların başına gələn zülmdən, onların əlacsızlığından söz açılır. Ənvər Məmmədxanlının tərcüməsində təqdim edilən hekayədə öküzü itən ata axtara-axtara oğlu ilə gəlib çayın kənarına çıxırlar. Göydə uçan qartalların dövrə vurmasından öküzün yaxınlıqdakı bataqlıqda batıb tələf olduğunu öyrənirlər.Yusif burada oğluna öküzün əzab-əziyyətə dözməyib özünü öldürdüyünü deyir. Bəlkə də canından bezibmiş. Mən canımdan bezməmişəm? Özgələrin qapısında işləməkdən mən də canımdan bezar oldum, qoca öküz də. Amma yazıq heyvan məndən ağıllı, məndən qoçaq çıxdı.

Yuxarıda qeyd edilən hər iki hekayə real hadisələr əsasında qələmə alındığından oxucunu düşündürür, sosial ədalətin pozulduğu, alın təri ilə ailəsini dolandırmağa çalışan insanların üzləşdikləri problemlərdən bəhs edir. Qeyd edək ki, hər iki hekayədə qaldırılan problemlər bu günümüz üçün də aktuallığını itirməyib. İnsanlara qayğı, ehtiyacı olanlara yardım etmək tək dövlətin deyil, həm də imkanı olan, sadə vətəndaşların mənəvi borcudur[14].

Özbək şairi Uyğunun (Rəhmətulla Ataquzuyev) "Suçu" şeiri Zeynal Xəlilin tərcüməsində oxuculara təqdim edilir. Şair bu şeirdə öz işinin ustası olan, ona qəlbən bağlanan sadə əmək adamının – suçunun xoşbəxt günlərini təsvir edir:

Suçu tarlaları dolaşır yenə,
Gecə yummayacaq gözünü bir an.
Hərdən də o, baxır göyün üzünə:
Az qalır indicə söküləcək dan.
...Sevir uşaqlıqdan o, sənətini,
İşinin dilini öyrənmiş o da.
O, bunda tapmışdır səadətini,
Hər kəsə öz işi xoşdur dünyada[15]!

Doğrudan da, insan uşaqlıqdan sevib-seçdiyi peşəyə yiyələnib özünün və ailəsinin dolanışığını təmin edirsə, xüsusilə öz peşəsindən zövq alırsa, bu əsl səadətdir.

Ləziz Kayumovun "Səadət mübarizədədir" məqaləsi özbək sovet ədəbiyyatının banisi Həmzə Həkimzadənin (Niyazinin) anadan olmasının 75 illiyi münasibətilə qələmə alınıb. Qeyd olunur ki, cəmi 40 il yaşamasına baxmayaraq Niyazinin bədii irsi çox zəngindir. O, 8 min poetik misranın, kiçik janrda yazılmış onlarca nəsr əsərinin, 3 romanın və 50 dram əsərinin müəllifidir. Həmzə 1911-1915-ci illərdə maarifçiliklə məşğul olmuş, yazdığı şeirlər xalq arasında geniş yayılmış, əsərlərinə görə təqib edilmişdir.

H.Həkimzadə teatr sahəsində də fəaliyyt göstərmiş, özünün yaratdığı truppa ilə Qızıl Ordu hissələrində çıxışlar etmiş, yerli əhali arasında böyük iş aparmışdır. Vətəndaş müharibəsi, Türküstanda sovet hakimiyyəti qurulması uğrunda özbək xalqının mübarizəsi mövzusu Həmzənin "Fərqanə faciəsi", "Xarəzm inqilabı", "Qələbə" pyeslərində öz əksini tapmışdır.

Həmzə Həkimzadəyə 1926-cı ildə Özbəkistan SSRİ-nin xalq şairi adı verilmişdir. 1929-cu ilin martın 18-də Həmzə Niyazi əks inqilabçılar tərəfindən vəhşicəsinə öldürülmüşdür[16].

Türk yazıçısı Orxan Xəncərlioğlunun "Torpaq" hekayəsi kənddə susuzluqdan əziyyət çəkən, ümidini təbiətə bağlayıb Allahdan ruzi gözləyən bir ailənin taleyindən bəhs edir. Əsərin qəhrəmanı Üzeyir taxıl əkib-becərməklə ailəsini dolandırır. Lakin havalar isti keçdiyindən qupquru bərkiyən torpağı şumlamaq min bir əziyyətlə başa gəlir. Vəziyyəti belə görən Üzeyir kürəkənlərini çağırıb öküzləri arabadan ayırmağa, evə dönməyə səsləyir. O, evə dönən kimi arvadına yığışmağı, sabah qəsəbəyə gedəcəklərinə qərar verdiyini söyləyir. Arvadı Üzeyirin qəti qərara gəldiyini görüb heç bir söz demir. Səhər yağan yağış torpağı yumşaldır və indi onu şumlamaq heç də çətin deyil. Üzeyir yağışdan sonra yenə torpağı şumlayıb taxılını səpir və yağan qar onların qəsəbəyə getməsinə mane olur. Yazda qar əriyəndə bir də qəsəbəyə getməyə hazırlıq görülür. Yenə əkin sahəsinin yanından keçəndə artıq taxılın yetişdiyini görən Üzeyir kürəkənləri ilə taxılı biçməyə başlayır. Qəsəbəyə getmək isə ona nəsib olmur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yazıçı bu əsərdə torpağa bağlılıq, əməyə məhəbbət, yurd sevgisi kimi duyğuları qabardaraq insanın bu hisslərə daim önəm verməsinin vacibliyini diqqətə çatdırır. Hekayəni türk dilindən Vasif Nəsiboğlu çevirmişdir[17].

Türk yazıçısı *Əziz Nesinin "Dahi yumor ustası"* adlı məqaləsində Cəlil Məmmədquluzadə yaradıcılığına yüksək qiymət verilir. Müəllif qeyd edir ki, Məmmədquluzadə Türkiyə ilə belə yaxın münasibətdə olduğu halda, əfsus ki, həmin dəyərli Azərbaycan yazıçısı Türkiyədə hələ də tanınmır. Ə.Nesin yazır ki, keçən il Bakıda olan zaman Mirzə İbrahimovdan Cəlil Məmmədquluzadənin tərcümeyi-halını yazmasını xahiş etmişdim. Lütf edib yazdı. Bu tərcümeyi-hal ilə ədibin *"Poçt qutusu"* hekayəsi İstanbulda "Dünyaya açılan pəncərə" jurnalında çap olundu. Həmin hekayəni bir müddət sonra Sofiyada çıxan "Narodna mladej" *("Xalq gəncliyi")* jurnalında bolqar dilində də dərc etdirdim[18].

Ə. Nesin məqalədə daha sonra vurğulayır ki, Cəlil Məmmədquluzadəni biz türk yazıçısı sayırıq. Bunun bir çox səbəbləri vardır. Əvvəla, qardaş Azərbaycan yazıçısıdır və dilimiz bir-birinə yaxındı. İkincisi, C.Məmmədquluzadə Türkiyənin problemləri ilə yaxından maraqlanmışdır. Üçüncüsü, hekayələrdəki qəhrəmanlar və təsvir etdiyi hadisələr Türkiyədə olanlara çox oxşayır. Məsələn, *"Ölülər"* pyesində təsvir edilən əhvalatlar təkcə Azərbaycanda deyil, keçmişdə Türkiyədə də baş veribdir.

Rəsul Həmzətovun "Dostları qoruyun" şeirində dostluq ən ülvi hiss kimi tərənnüm edilir. Bəzən dostlar arasında kiçik söhbətlərdən inciyib illərin dostluğunu qoruya bilməyənləri şair diqqətli olmağa çağırır:

Əziz dost, yerini bil dostluğun, ədavətin,
Bircə anda qızışıb, qəti hökmə tələsmə.
İllərin sirdaşına bircə anlıq sirdaşın,
Ömür boyu dağ olar,
Sən bu dostluğu kəsmə[19]*. (Tərcümə Tofiq Bayramındır)*

R.Həmzətov dostunun təsadüfən qəlbinə toxunan söz deməsindən çəkdiyi peşmançılığı görüb onun keçmiş günahlarını üzünə oxuma deyir. Şair insanlara müraciətlə deyir ki, qocalırıq, ətrafımıza baxdıqda dost itirməyin bir su içimi kimi asan olduğunu görürük. Lakin dost qazanmaq ümman yaratmaq kimi çətindir:

İnsanlar, qocalırıq,
Ömür ötür, gün keçir,
Baxıb öz dövrəmizə seyr etdikcə aləmi
Görürük dost itirmək bir içim su kimidir,
Dost qazanmaq çətindir, ümman yaratmaq kimi.

Şair həyata gələndən çox səhv etdiyini etiraf edir, mehribanlığa acizlik kimi baxdığını, "öz günahım üzündən neçə dost itirmişəm,"– deyərək peşmançılıq çəkdiyini vurğulayır:

Sonralar yollarımda çətin sədlər quruldu,
Çoxunun qulağına yetişmədi fəryadım.
Hava kimi, su kimi onlar gərəyim oldu,
İtirdiyim dostları həsrətlə xatırladım.

Kabarda-Balkar şairi Qaysın Quliyevin "Dağla danışıram" şeiri Cabir Novruzun tərcüməsində təqdim edilib. Şair dağa baxdıqda özünü onun qarşısında heç də kiçik sanmır. Çünki o, dağdan öyrəndiyi səbr və dözümlə ayaqda qalıb, yıxılmayıb.

Böyüksən təpələr boylanır sənə,
Qayalar nurlanır gümüş zirvədən.
Ucalıq sevənə, işıq sevənə,
Sevinc bəxş etməyi öyrəndim səndən.

Q.Quliyev yazır ki, şair də həmişə zirvələr sevir, çünki zirvəsiz ürək sönən bir ocağa bənzəyir. Onun fikrincə, şair gərək bütün insanları yüksəlişə səsləsin. Dağa baxaraq çəndən qorunan şair ondan dərs aldığını da etiraf edir.

Baxıram, üstünə cuman buludun,

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İçindən qalxırsan pəhləvan kimi.
Mən səndən dərs alıb, çəndən qorudum,
Dumandan hifz etdim şeirlərimi[20].

Qaysın Quliyev bu bənddə üstüörtülü şəkildə sovet dövründə şeir yazmağın, ədəbi fəaliyyətlə məşğul olmağın nə qədər çətin olduğunu, istədiyi fikirləri oxucuya çatdırmağın asan olmadığına işarə edir.

Türkmən şairi Kərim Qurbannepesovun "Məsləhət" şeirində haradan gəlib haraya getməsini unudan insanların,başgicəllənmələrini necə aradan qaldırmaq üçün ananın dilindən söylədiyi fikirlər yer alıb. Ana uşaqlarına bir yerdə çox fırlanmamağı məsləhət görür. Yəni, onların daha gözəl sabahlar üçün can atmalarını arzulayır. Lakin yerində fırlanan zamanda onlara başları gicəllənməsin deyə belə məsləhət verir:

Dedi ki:–Bir tərəfə fırlansanız fırfıratək,
Balalarım, başınız yaman gicəllənəcək.
Heç qorxmayın, tərsinə fırlanınız bu zaman...
Onda gicəllənmə də əl çəkər yaxanızdan[21].*(Tərcümə Qabilindir)*

Bu fikirlərin uşaqlar üçün olduğunu bildirib "Bəs yaşlı olanlar başları gicəllənəndə nə etsinlər?"–deyə soruşanda ana yenə də həmin fikri təkrarlayır: "Şöhrətdənmi, nədənmi başınız gicəllənsə, dönüb keçmişə baxın"

Qazax yazıçısı Maqsud Karıyevin "Qaranquşlar baharda gəlir" hekayəsi Vaqif Musanın tərcüməsində verilib. Hekayədəki hadisələr Daşkənddə zəlzələdən sonra cərəyan edir. Təhkiyə üslubunda yazılmış hekayə balaca Nadirənin daxili dünyasını, təbiətə olan sevgisini açmaq üçün real hadisələrdən bəhs edir. Evin kiçik qızı olan Nadirə heç vaxt bir yerdə qərar tutmur, həmişə qəribə-qəribə sərgüzəştlərdən bəhs edir, yerli-yersiz özündən böyükləri sualla dəng edir. Gülüşü, qəhqəhələri ilə yeri-göyü başına alan bu nadinc, şıltaq qızcığaz təbii fəlakətdən sonra birdən-birə, sanki dəyişdi. Elə bil bu qızcığaz belə faciəli günlərdə hərənin üzərinə düşən vəzifəni başa düşür, mərdlik, dözüm və cəsarət tələb olunduğunu duyur, anlayırdı.

Hekayədə təsirli səhnələrdən biri də evləri dağılmış Nadirənin qaranquşların gəlməsini müşahidə etməsidir. Quşlar daş evdə dövrə vurub gedirlər. Sanki evin indi təhlükəli olduğunu onlar da başa düşür. Nadirə quşların getməsindən çox üzülür. Atasının bakılıların onların evinin yanında tikdiyi binadan aldıqları evə köçmək təklifini də Nadirə sevinclə qarşılamır. Onu daha çox qaranquşların gələn baharda harada özlərinə yuva quracaqları narahat edir. Lakin atasının onların təzə evinə də qaranquşların gələ biləcəyi xəbərini eşidən Nadirə sevinclə yeni mənzilə köçməyə razılıq verir[22].

Pulat Fazilin "İki qardaş" şeiri də Azərbaycan və özbək xalqlarının dostluğuna, tarixi köklərin birliyinə, möhkəmliyinə həsr edilib. Şair bir sinədə iki ürək kimi Azərbaycan və Özbəkistanı xarakterizə etməklə kökü, soyu bir olan respublikaların tarixinə işarə edir. "Bu ölkələrin hər yerində dostluq səsası ucalır, çayları qənd kimi şirindir, Bakı–Daşkənd iki gözdür"–deyə təsvir edir. Şair inanır ki, Özbəkistan və Azərbaycanın dostluğu tarixlərdə əbədi qalacaq.

Torpaqları doğma, ulu,
Ürəkləri nurla dolu,
Bir ananın iki qolu–
Özbəkistan–Azərbaycan.
Arzusu bir, əməli bir,
Bu dostluğun təməli bir,
Nəvaidir, Nizamidir–
Özbəkistan–Azərbaycan[23]. (Tərcümə Tofiq Mütəllibovundur)

Özbəkistanın xalq şairi Zülfiyyənin "Hamınız gərəksiz mənə..." şeiri bütün tərəqqipərvər bəşəriyyəti dostluğa, birliyə çağırır. Şair qeyd edir ki, insanın əgər dünyada dostu yoxdursa, bəhrəsiz ağac deyərlər adına. Çünki insan dünyada dostluqla ucalır. Ona görə də, gərək heç zaman başqa birisinə kin bəsləməsin ürək.

Ulduzlar saylıdır mənim ailəm,
Fəqət hər ürəyə qəlbimdə yer var.
Dünyaya baxdıqca elə bilirəm
Bacım-qardaşımdır bütün insanlar.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İnsanı bölməyək qaraya-ağa,
Bizi ayırmasın nə millət, nə rəng.
Üz tutub deyirəm bütün xalqlara:
Hamınız gərəksiz mənə doğma tək[24]... (Tərcümə Əsgər İlhamındır)

Yuxarıda təqdim edilən nümunələr sovet dövründə Azərbaycan mətbuatında dərc edilən bədii əsərlərdən seçmələrdir. Qeyd edilən dövrdə türkdilli xalqlar, türkdilli dövlətlər kimi fikirləri açıq şəkildə işlətmək təhlükəli idi və bəzən insanların həyatı bahasına başa gəlirdi. XX əsrin 30-cu illərində repressiya olunan bir çox ədiblərimiz "pantürkist", "panislamist" damğası ilə suçlanaraq güllələnmiş, bəziləri isə uzaq Sibirə sürgün edilmişlər. Bununla belə, ədəbiyyat xadimlərimiz öz yaradıcılıqlarında milli dəyərlərini yaşatmaqla türk birliyi ideyasını təbliğ etmişlər. Azərbaycanda AXC hakimiyyəti zorla devrildikdən sonra ölkədə yaranmış siyasi rejim həmişə türkçülük, türkdilli xalqların birliyi ideyasına qarşı çıxıb. 1926-cı ildə Bakıda keçirilən I Türkoloji qurultay da, bəlkə də, hansısa siyasi oyunun tərkib hissəsi olaraq keçmiş SSRİ-də tanınmış türkoloqların üzə çıxarılması, onların gələcək hədəfləri barədə məlumatlar əldə edilməsi və qarşısının alınması məqsədi güdürdü. Təsadüfi deyil ki, həmin qurultayın davamı olaraq 1927-ci ildə keçirilməsi nəzərdə tutulan tədbir baş tutmadı. Birinci Türkoloji qurultayda qəbul olunan qərarların əksəriyyəti kağız üzərində qaldı və onların bir çoxu bu günədək öz həllini gözləyir. Həmin dövrdə Kommunist Partiyasının ədəbiyyat xadimlərinin qarşısına qoyduğu əsas vəzifələr–bolşeviklərin siyasi xəttini təbliğ etmək, beynəlmiləl ruhlu fikirlər aşılayan əsərlər, şeirlər, hekayə, povest və romanlar yazmaq tələb olunurdu.

Belə bir çətin şəraitdə yaşayıb-yaradan ədiblər öz yaradıcılıqları ilə ümumtürk mədəniyyətini, ədəbiyyatını yüksəklərə qaldırmış, öz əsərlərində tarixi bağlılıqları təbliğ etmişlər. Qeyd etdiyimiz nümunələrdə türk, özbək, qazax, türkmən, kabarda-balkar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin şeirləri bizə də XX əsrdə bu xalqların düşüncə tərzi, tarixi, ədəbi prosesləri ilə yaxından tanış olmaq fürsəti yaradır. Sosializm dövləti olan SSRİ-nin tərkibində yaşayan bu yazıçı və şairlərin əsərlərində bərabərlik, insana hörmət, əməyə məhəbbət, öz kökünə bağlılıq kimi ideyalar təbliğ edilirdi. Özbək şairi Pulat Fazilin "İki qardaş" şeirində dediyi kimi, "bir ananın iki qolu" olan Özbəkistan və Azərbaycan türklərinin bir gün bütün sədləri, əngəlləri aşaraq sözün həqiqi mənasında birləşəcəyinə, türk dövlətlərinin vahid ideya ətrafında çıxış edəcəyinə böyük inam ifadə edilirdi. Bu gün türkdilli dövlətlərin vahid əlifbasının yaradılması, ortaq türk televiziya kanalının fəaliyyətə başlaması üçün işlər görülür və inanırıq ki, yaxın vaxtlarda uğurla tamamlanacaq.

ƏDƏBİYYAT

1. Almaz ÜLVİ. Azərbaycan – özbək (çağatay) ədəbi əlaqələri (dövrlər, simalar, janrlar, təmayüllər). Bakı, Qartal nəşriyyatı, 2008. 334 səh. Səh.17
2. Cambul Cabayev. "Qardaşlıq nəğməsi". Şeir // "Kommunist" qəzeti. 5 dekabr 1937-ci il
3. Adelina Adalis. "Cambul". Məqalə. // "Kommunist" qəzeti. 20 may 1938-ci il.
4. Səməd Vurğun. "Şeirimizin ağsaqqalı". Şeir // "Kommunist" qəzeti. 20 may 1938-ci il.
5. Həmid Araslı. "Nəvai və Azərbaycan ədəbiyyatı". Məqalə // "Kommunist" qəzeti. 8 may 1948-ci il
6. Məmməd Arif. "Böyük özbək şairi". Məqalə // "Kommunist" qəzeti. 15 may 1948-ci il
7. Əlişir Nəvai. "Kənar". Şeir // "Kommunist" qəzeti. 15 may 1948-ci il
8. Məmməd Mübariz. "Nəvai və Nizami", məqalə // "Kommunist" qəzeti. 15 may 1948-ci il
9. Qafur Qulam. Özbəkistan". Şeir. // "Kommunist" qəzeti. 11 fevral 1951-ci il
10. Zeynal Cabbarzadə. "Azadlıq nəğmələri". Məqalə. // "Kommunist" qəzeti. 24 may 1952-ci il
11. Nazim Hikmət. "Bakıya gedirəm". Şeir. // "Kommunist" qəzeti. 16 oktyabr 1957-ci il
12. Nazim Hikmət. "Otuz il sonra". Şeir. // "Kommunist" qəzeti. 16 oktyabr 1957-ci il
13. Suat Dərviş. "Oğru". Hekayə. // "Kommunist" qəzeti. 30 avqust 1958-ci il
14. Səmim Qocagöz. "Qoca öküzün ölümü". Hekayə. // "Kommunist" qəzeti. 7 oktyabr 1958-ci il
15. Uyğun. "Suçu". Şeir. // "Kommunist" qəzeti. 7 may 1960-cı il
16. Ləziz Kayumov. "Səadət mübarizədədir" Məqalə. // "Kommunist" qəzeti. 7 may 1960-cı il
17. Orxan Xəncərlioğlu. "Torpaq". Hekayə. // "Kommunist" qəzeti. 27 avqust 1966-cı il

18. Əziz Nesin. "Dahi yumor ustası". Məqalə. // "Kommunist" qəzeti. 4 iyun 1967-cı il
19. Rəsul Həmzətov. "Dostları qoruyun". Şeir. // "Kommunist" qəzeti. 15 fevral 1973-cı il
20. Qaysın Quliyev. "Dağla danışıram". Şeir. // "Kommunist" qəzeti. 24 avqust 1975-cı il
21. Kərim Qurbannepesov. "Məsləhət". Şeir. // "Kommunist" qəzeti. 17 sentyabr 1975-cı il
22. Maqsud Karıyev."Qaranquşlar baharda gəlir". Hekayə. // "Kommunist" qəzeti. 3 sentyabr 1978-cı il
23. Pulat Fazil. "İki qardaş". Şeir. // "Kommunist" qəzeti. 4 iyun 1980-ci il
24. Zülfiyyə. "Hamınız gərəksiz mənə...". Şeir. // "Kommunist" qəzeti. 8 mart 1980-ci il

SOVET DÖVRÜ AZƏRBAYCAN MƏTBUATINDA TÜRKDİLLİ XALQLARIN ƏDƏBİYYATI

X Ü L A S Ə

1920-ci il aprelin 27-də Azərbaycanda bolşeviklər zor gücünə hakimiyyəti ələ keçirdikdən sonra Azərbaycan Xalq Cumhürriyəti hakimiyyətinin nüfuzlu şəxsləri, eləcə də bu hakimiyyətin dövründə ədəbi fəaliyyətlə məşğul olan yazıçı və şairlər təqib edilməyə başlandı. Yaranmış yeni sistem ədəbiyyat xadimlərinin qarşısına yeni vəzifələr qoyurdu. Qeyd edilən vəziyyəti digər türkdilli xalqlarda da müşahidə etmək mümkündür.

Belə bir mühitdə həm klassik ədəbi məktəblərin ənənələrini yaşatmaq, inkişaf etdirmək, həm də yeni sosialist realizmi üslubunda əsərlər yaratmaq şair və yazıçılarımızın qarşısında duran mühüm vəzifələrdən idi. Məqalədə türkdilli xalqların yaradıcılığından gətirilən nümunələrdə həmin yazıçı və şairlərin öz doğma soyuna, kökünə bağlılıqları, onların adət-ənənələrinin təbliği, eləcə də bu xalqların birliyə, qardaşlığa səsləyən fikirlərinin şahidi oluruq. Cambul Cabayev, Uyğun, Nazim Hikmət, Suat Dərviş, Rəsul Həmzətov, Qafur Qulam, Zülfiyyə, Maqsud Karıyevin, Pulat Fazil və başqalarının əsərlərində bərabərlik, insana hörmət, əməyə məhəbbət, öz kökünə bağlılıq kimi ideyalar təbliğ edilir.

Acar sözlər: Azərbaycan ədəbiyyatı, sosialist realizmi, türkdilli xalqlar.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(23)

Cihan GÜNYEL[94]

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDEN SOSYAL İNŞACILIK TEORİSİNDE KİMLİK KAVRAMI ve KİMLİK-GÜVENLİK İLİŞKİSİNE YAKLAŞIMI

THE CONCEPT OF IDENTITY IN SOCIAL CONSTRUCTION THEORY FROM INTERNATIONAL RELATIONS THEORY AND APPROACH TO IDENTITY-SECURITY RELATIONSHIP

ÖZ

Soğuk Savaş Dönemi'nin bitmesiyle beraber iki kutuplu sistemin sona ermesi sonucu, uluslararası sistemde yaşanan ani bir değişim yaşanmıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nin hâkim teorilerinin yaşanan bu gelişmeyi öngörememesi ve yaşanan değişimi açıklamada teorik yönden yetersiz kalmaları sonucu, uluslararası disiplinde yeni teorik yaklaşımlar meydana gelmiştir. Bunun sonucu olarak disiplinde meydana çıkan teorik yaklaşımlar, uluslararası sistemi açıklamada yeni kavramlar üzerinden hareket ederek, teorik önerme ve savlar geliştirmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi ele almada ve açıklamada ortaya çıkan yeni teorilerden birisi de sosyal inşacılık teorisi olmuştur. Kimlik kavramı teorik önerme ve analiz birimi olarak ele alan sosyal inşacılık, uluslararası ilişkiler disiplinini kimlik kavramı üzerinden ele almakta ve kimlik güvenlik ilişkisi bağlamında uluslararası sistemi ve uluslararası sistemdeki aktörleri analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Teoriler, Sosyal İnşacılık, Kimlik, Güvenlik.

ABSTRACT

As a result of the end of the Cold War period and the end of the bipolar system, there was a sudden change in the international system. New theoretical approaches have occurred in international discipline as a result of the inability of the dominant theories of the Cold War Period to foresee this development and to be theoretically inadequate in describing the change. As a result, the theoretical approaches that occurred in the discipline, acting on new concepts in the international system statement, developed theoretical propositions and arguments.

One of the new theories that emerged in the post-Cold War international system and in the statement was the theory of social construction. Social construction, which considers the concept of identity as a unit of theoretical proposition and analysis, deals with the discipline of international relations through the concept of identity and analyzes the international system and actors in the international system in the context of identity security relationship.

Keywords: *International Relations, Theories, Social Construction, Identity, Security.*

[94] **İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Bölümü Öğrencisi, cihan_gunyel@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4431-8972**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İki kutuplu sistemin sona ermesi ve uluslararası sistemde meydana gelen değişim karşısında, dönemin önde gelen teorilerinin temel önerme ve analiz birimlerinin, süreci açıklamada yetersiz kalmaları ve yaşanan gelişmeleri öngöremeyen analizleri, uluslararası ilişkiler disiplininde ciddi eleştirilerin gelişmesine neden olmuştur. İdeolojik temelli iki kutuplu sistemin sona ermesi, uluslararası ilişkiler disiplininde, aktörlerin davranışlarını analiz etmede ve açıklamada yeni teorik önermelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın son süreçlerinde, kimlik kavramı üzerinden aktörlerin davranışlarının ve dış politika yaklaşımlarının nasıl inşa edildiği ele alınmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası kimlik kavramını, temel analiz birimi olarak ele alan çalışmaların sayısında artış meydana gelmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininin dışında, sosyal bilimlerin birçok alanında kimlik temelli çalışmalar ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş'ın ardından dönemin hâkim teorilerine gelişen karşı itirazlar, eleştirel yeni teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kimlik kavramını ele alarak temel kuramsal önermelerini, kimlik üzerinden yapan sosyal inşacılık ve postyapısalcılık kuramları bu dönemde önemli teorik yaklaşımlarda bulunmuştur. Her iki kuram da kimlik kavramını merkeze alarak, uluslararası ilişkiler disiplinindeki aktörlerin davranışlarını ve dış politika yapım süreçlerini incelemiş, kimlik üzerinden teorik önermelerini ileri sürmüşler ve kuramlarını kimlik kavramı çerçevesinde çizmişlerdir.

Sosyal inşacılık kuramı, aktörlerin normlar, değerler, fikirler üzerinden çıkarlarını belirlediğini ve daha sonra bu değerler üzerinden kimlik inşa süreçlerine girdiğini, karşılıklı inşa edilen değerlerin, kolektif kimliklere döndüğünü ileri sürmüştür.

Uluslararası İlişkilerde Kimlik Kavramı

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber uluslararası ilişkiler disiplininde, teorik tartışmalar yaşanmaya başlamış, kavramlar üzerinden yeni yaklaşımlar ortaya çıkmış, bunun sonucunda da yeni tartışma alanları meydana gelmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nin kuramları ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bu süreçte ikincil plana itilen kavramlar, analiz konuları olarak ön plana yerleşmiştir. Bu durum uluslararası ilişkiler disiplininde yeni teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuş, yaşananların etkisiyle de ontolojik ve epistemolojik temelli kuramsal tartışmalar meydana gelmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle uluslararası sistemde meydana gelen değişim, uluslararası ilişkiler disiplinde yeni okumalara, yeni saha ve alan çalışmalarına kapı aralamıştır. Bunun sonucu olarak, iki kutuplu sistemde göz ardı edilen, analiz birim seviyesinde ele alınmayan kavramlar, ön plana çıkmaya başlamıştır. Yeni kuramsal çalışmalarda ele alınan ve ön plana çıkan kavramlardan birisi de "kimlik" olmuştur (Weller, 1997, s. 10). Disiplinde kimlik kavramı, aktörlerin davranışlarını açıklamada analiz birimi olarak ele alınmış, kimliğin çıkar, güvenlik, tehdit gibi olgularla olan ilişkisi üzerinde araştırmalar yapılmıştır (Mikail ve Aytekin, 2019). Kimlik, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi sosyal bilimler disiplinindeki farklı kuramlar tarafından da ele alınması sonucu, geniş bir yelpazede üzerinde tartışma yürütülen kavram haline gelmiştir (Girgin, 2018, s. 203). Yaşanan gelişmelere paralel olarak günümüzde kimlik, kavramsal olarak sosyal bilimler disiplinleri içerisinde ele alınmaya devam edilmektedir (McSweeny, 1999, s. 68-69).

Kimlik (identity), "*kelime olarak; farklı durumlarda asli özelliklerin aynı olması, nesnel bir gerçekliği oluşturan bütündeki benzerlik ve bir bireyin ayırt edici karakteri ya da kişiliği gibi anlamlara gelmektedir*." (Özdil, 2017, s. 83) *"Kimlik terimi; aynılığı ve sürekliliği içeren Latince "idem" kökünden gelmekte olup uzun bir tarihi serüvene sahip olmakla birlikte popüler olarak yirminci yüzyılda kullanılmaya başlanmıştı*". (Özdil, 2017, s. 83) Diğer yandan kimlikler günümüz dünyasında, kişilerin, kurumların veya toplumsal grupların kim olduğuna dair bir biçim verip "diğerlerinin" de farklılığını ortaya çıkaran bir işleve de sahip olmaktadır. Farklıları ve kendini tanımlama biçimi olarak kimlik kavramı (Açıkgöz, 2016, s.3), oluşturulan kimlikler ile gruplama veyahut sınıflamaya yol açarak bir üst aşamada da kolektif kimliklerin oluşmasına bu yolla da "biz" kavramının oluşmasına giden süreçleri başlatabilmektedir (Gamson, 1995, s. 84).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber dünyada artan şekilde kimlik temelli çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu gelişme sonucunda kimlik kavramı üzerine uluslararası ilişkiler disiplininde yoğun bir ilgi olmuştur (Rumelili, 2015, s. 389). 1990'lı yıllardan itibaren anahtar bir kavram haline gelmiştir (Berenskoetteri, 2019). Süreç içerisinde uluslararası ilişkiler disiplininde içselleşmeye başlayan kimlik,

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kurumsallaşma, silahsızlanma, barış ve savaş gibi kavramsal ve teoriksel yaklaşımların içinde barındırdığı bir kavram olmuştur (Shahbahrami, 2016, s. 2434). Kimliğin devletlerin, ulusların birbirleriyle olan ilişkileri, amaçları, çıkarları, tercihleri gibi yaklaşımları bu dönem itibari ile aydınlatıcı kavram olarak ele alınmaya başlanmıştır (Vucetic, 2019).

Kimlik, temel bir kavram olarak öne çıkmaya başladığı bu süreç içerisinde, ontolojik ve epistemolojik olarak, normatif kurucu öğeleri ile beraber uluslararası sistemi dönüştürücü bir etken haline gelirken, dünyayı anlama ve yorumlamada ayrıca siyaset yapımında, kültür temelli yaklaşımlarının da ana nosyonlarından birisi haline gelmiştir. Temel bir biçimde dost-düşman, içerisi-dışarısı, batılı-batı dışı, güç-ilerleme, devlet-demokrasi gibi birbiri ile karşıt kavramsal yaklaşımların epistemolojik ve ontolojik olarak kurucusu olmuştur. Üçüncü dünya, yoksulluk ötekileştirme ve küreselleşme gibi olgular içerisinde kimlik, önemli bir konu haline gelmiştir (Keyman, 2014, s. 217-218). Samuel P. Huntington "*The Clash of Civilizations Remaking of World Order*" adlı kitabında, Soğuk Savaş sonrası yaşanacak çatışmaların "kimlik çatışmaları" olarak terminolojiye gireceğini, Soğuk Savaş'ta yaşanan ideolojik temelli çatışmaların yerini Soğuk Savaş sonrası kimlik temelli çatışmaların alacağını, realizm temelli "güvenlik ikilemi" yerine kimlik temelli politik yaklaşımların sonucunda "var olma" olgusunun Uluslararası ilişkilerde yaşanacağını ileri sürmüştür. "biz" ve "öteki" üzerine kurulacak bir politik ilişkiler biçiminin var olacağını söylemiştir (Huntington, 1997, s. 266).

Bahar Rumelili, uluslararası ilişkilerde kimlik kavramını üç yaklaşım üzerinden ele almıştır: özcü yaklaşımlar, inşacı yaklaşım ve araçsal yaklaşım. Özcü yaklaşım, siyasi kimliklerin kültürel bir temele dayandığını ve kimliklerin bu temelden bağımsız olarak gelişemeyeceğini savunur. Devlet kimlikleri ve ulusal kimlikler; barındırdıkları halkların din, etnisite gibi verilerine dayanır. Kimlikler verili ve sabittir. Kimliksel değişim ancak bu verili parametrelerin tanımladığı sınırlar içinde olabilir. İnşacı yaklaşımlar, kimliğin önemine vurgu yaparak, kimliklerin verili olmadığını, zaman içinde aktörlerin kendilerini nasıl tanımladığına ve bu tanımlamaların diğerleri tarafından ne dereceye kadar kabul gördüğüne bağlı olarak şekillenip değiştiğini savunurlar. Araçsal yaklaşımlar, kimliğin siyasi elitler tarafından siyasi amaçlarına destek ve meşruiyet kazandırmak için stratejik olarak manipüle edildiğini vurgular (Rumelili, 2015, s. 389-391).

Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık Teorisi

Sosyal inşacılık, uluslararası sistemin yapısal bir teorisidir. Devletler çeşitli formlardan oluşan sosyal olarak inşa edilen yapılardır. İnsan ilişkileri sosyal etkileşimle şekillenirken, devletlerde aynı şekilde insanoğlunun etkileşimi ile inşa edilen kurumlardır. Sosyal inşacılık bu kurumların nasıl inşa edildiği ve inşa süreçlerindeki kimlik, norm, kültür, fikir ve düşüncelerin nasıl inşa süreçlerinde yer aldığını, nasıl inşa edildiğini, anlamlarının ve sonuçlarının ne olabileceği üzerine eğilir (Wendt, 1994, s. 385). Nicolas Onuf'a göre sosyal inşacılık, her türlü sosyal ilişkileri incelemenin yolu olarak tarif etmekte, sosyal ilişkileri incelemenin karmaşık ve birçok alandan faydalanması gerçeğine rağmen sosyal inşacılığın kendi kavramlar ve sistematiği olarak var olduğunu belirtmiştir (Onuf, 2013, s. 3).

Uluslararası ilişkiler disiplinin 1980'li yıllarda temelleri atılan sosyal inşacılık teorisi, 1990'lı yıllarda meta-teorik ve teorik yaklaşımlardan birisi haline gelmiştir. Üçüncü büyük tartışmanın yol açtığı entelektüel zeminde ilerleme olanağı bulan sosyal inşacılık, 1990'lı yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininde kendisine saygın bir konum elde etmiştir (Küçük, 2015, s. 325-326). Üçüncü büyük tartışma, sosyal bilimler teorileri, sosyoloji, dilbilim, felsefe, uluslararası ilişkiler disiplinindeki İngiliz Ekolü (Rumelili, 2015, s. 152), Anthony Giddens'in yapı-yapan ilişkisine getirdiği "yapılanma yaklaşımı" inşacılığın temel kökenleri olmuştur (Emre, 2015, s. 6).

Sosyoloji, sosyolojik kurumsalcılık ve postyapısalcılık, sosyal inşacılık teorisini eklektik bir biçimde etkilemiştir. Sosyal inşacılığın temel metninde Kantçı bilim anlayışı üzerinden bilgilerin öznelere pasif bir şekilde aktarılmadığı, bilişsel yapılar vasıtasıyla yorumlanarak öğretildiği yaklaşımı yer almaktadır. George Herbert Mead, Irving Goffman, Ludwig Wittgenstein, John Searle'nin eserlerinin sosyal inşacılık teorisinin temellerinin atılmasında etkisi olmuş ayrıca Durheim, Hegel ve Kant'ın da etkileri görülmüştür (Rumelili, 2015, s. 152).

Sosyal inşacılık teorisi, uluslararası ilişkiler disiplininde ilk olarak Nicholas Onuf'un "*World of Our Making*" isimli çalışmasında yer almıştır (Onuf, 1989). Uluslararası İlişkiler disiplinin teoriler üzerindeki

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

etkisi ise Alexander Wendt'in eserleri ile olmuştur. Ayrıca Friedrich V. Kratochwil "*Rules, Norms and Decisions*" isimli kitabı ile sosyal inşacılık kuramının temellerine katkıda bulunmuştur (Kratochwil, 2008, s. 92). Sosyal inşacılık teorisi, pozitivist epistemolojiyi ve postpozitivist ontolojiyi benimsemiştir. Sosyal inşacılık, bir yandan pozitivistlerin doğa ile toplumun birlikteliğini kabul ederken, öte taraftan toplumun kendisine özgü ontolojik karakteri olduğunu savunmaktadır (Kaya, 2008, s. 92).

Sosyal inşacılık teorisi, toplumların ve bireylerin karşılıklı etkileşimlerine bakarak kurumların oluşum ve inşa süreçlerinin nasıl meydana geldiğini anlamaya çalışmaktadır. Temel yaklaşım ve kavramsal açıklamalarını buradan kurarak hareket etmektedir (Wind, 2005, s. 268). Nicolas Onuf'a göre, insanların toplumu, toplumun da insanları yarattığı, iki yönlü devamlılığı olan bir süreç olarak tanımlamaktadır (Onuf, 1998, s. 59). Sosyal inşacılık, toplumsal gerçekliğin sosyal olarak inşa edildiğini, toplumsal bir gerçeklik olan uluslararası ilişkilerin de sosyal olarak inşa edildiği savunan bir yaklaşım sergilemektedir (Onuf, 2013, s. 3-4). Uluslararası dünya maddi etkenlerden daha çok düşünsel, sosyal, kültürel, normatif unsurlar üzerine kurulu olmuştur (Slaughter, 2018, s. 4). Toplumsal dünyanın bir parçası olan uluslararası ilişkiler, kolektif bilinç, ortak anlayışlar ve beklentiler, sosyal etkileşim ve eylemler, öznelerin anlamlandırmaları neticesinde bir anlam, varlık, süreklilik kazanırlar. Uluslararası alanda kurumsallaşan egemen hale gelmiş kurallar, kimlikler, normlar, söylemler en temel belirleyici kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu temel kavramlar aynı zamanda sosyal inşacılığın açıklayıcı kavramları konumundadır. Uluslararası ilişkilerin temel konu ve kavramları olan devletler, egemenlik, anarşi, güçler dengesi büyük güçler, ittifaklar, tehdit, güvenlik ikilemi, barış gibi kavramlar sosyal inşacılığa göre gerçekliğin bütünüyle maddi ve sabit olmayan sosyal inşalardır (Küçük, 2015, s. 325). Sosyal inşacılık teorisi, neorealizm ve neoliberalizmin gibi maddi unsurlar üzerine yoğunlaşmak yerine, fikir ve düşüncelerin uluslararası sistemdeki etkilerine, ayrıca üzerinde oynadığı rollere odaklanır. Uluslararası sistemin hem maddi hem fikirsel unsurlarla ele alınması gerektiğini belirten sosyal inşacılık, fikirsel, düşünsel, kültürel yapıların maddi yapılar üzerinde daha öncelikli olduğunu söylemektedirler (Serdar, 2015, s. 23).

Nicholas Onuf'un deyimiyle realizm, devletlerin güç, kendine yardım, hasmane ilişkilere bakmakta, liberalizm ise liberal değerlerle bireysel özgürlük üzerinden sosyal ilişkilere bakmaktadır. Buna karşın sosyal inşacılık, sosyoloji, antropolojinin yapısal işlevselciliği, psikoloji, karşılaştırmalı politika gibi alanları geniş bir çatı altında toplayarak sosyal ilişkileri inceler. Tüm sosyal ilişkilerin yapısal özelliklerini bu yolla vurgulayarak açıklar (Onuf, 2016, s. 2-3).

Sosyal inşacılık teorisi, ontolojik varsayımlardan hareketle, uluslararası ilişiklerde insan bilincinin yerini ve etkisini inceleme konusu yapmaktadır. Uluslararası ilişkilerin verili ve sabit alınan, a-priori olarak yaklaşım sergilenen egemenlik, güvenlik, anarşi, çıkar gibi kavramları, olguları sosyal inşacı bir yaklaşımla ele alınması, açıklama getirilmesi gereken sosyal olgular olarak görmektedir. Bu olgu ve kavramların sosyal inşa süreçleri ortaya çıkarılarak sosyal ilişkilerin yanında anlamlar çerçevesinde nasıl gerçeklik kazandıklarını, bu şekilde uluslararası ilişkileri nasıl etkiledikleri gösterilmeye çalışılır. Uluslararası dünyanın büyük ölçüde bir sosyal inşa olduğu üzerinden hareketle sosyal inşacılık teorisi, ampirik çalışmalarında ve kavramsallaştırma çalışmalarında, uluslararası ilişkilerin sosyal boyutuna vurgu yapmaktadır. Sosyal inşa süreçlerindeki rollerini ve etkilerini dikkate alarak uluslararası düzeyde hâkim normların, kuralların, kimliklerin, söylemlerin önemi dışa vurulur (Küçük, 2015, s. 326).

Uluslararası politikanın esas yapısının maddi değil, sosyal temele dayandığıdır. Aktörlerin sadece eylemlerine değil, aynı zamanda kimlik ve çıkarlarına da etki ederek şekil vermektedir (Sarı-Ethem, 2012, s. 181). Devletleri temel analiz birimi olarak ele alan sosyal inşacılık teorisine göre uluslararası sistemin yapısının temel belirleyicisi maddi değil, kimlik ve çıkarlardır. Kimlik ve çıkarlar tarafından uluslararası sistem meydana getirilmektedir (Behravesh, 2019, s. 3-4). Uluslararası politikanın sosyal bir inşa unsurudur. Ayrıca bir takım temel yaklaşımlara dayanmaktadır. Bunlar: maddi unsurların olduğu kadar, kültür, norm ve fikirlerin de önemli olduğu, maddi unsurların içinde bulundukları yapılar vasıtasıyla insan eylemsellikleri için anlam kazandıkları, düşünsel-fikirsel yapıların, aktörler üzerinde düzenleyici bir etkinin yanı sıra oluşturucu bir etkiye de sahip olduğudur (Kratochwil, 1989, s. 43). Ayrıca yapanlar ve yapılar karşılıklı oluşmuştur. Yapılar, yapanları çıkar ve kimlikler bakımından oluşturur, bununla beraber yapıların kendileri de yapanların karşılıklı etkileşimleri neticesinde ortaya çıkar, sonrasında değişim göstermeye başlar. Özneler arasında

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

paylaşılan fikirler, düşünceler, normlar, değerler önem arz etmektedir. Kimlikler, çıkarları ve eylemleri oluşturur (Büyüktanır, 2015, s. 6).

Dünya politikasındaki değişim ve dönüşümün mümkün olduğunu savunan sosyal inşacı kuramcılar, aktör-yapı arasındaki oluşturucu ve belirleyici etkileri ele aldığı şekilde anarşi kavramını da ele alarak, meselenin üzerinde durmuşlardır. Uluslararası politikada devletlerin üstünde bir otorite olmadığını kabul ederek anarşinin varlığını kabul eden sosyal inşacılık teorisi, önemli olanın anarşinin sosyal içeriği ve yorumlanması olduğunu belirtmiştir. Sosyal inşacılar, tıpkı diğer tüm yapılar ve kavramlar gibi anarşi kavramının da sosyal olarak inşa edildiğini ileri sürmektedir (Onuf, 2016, s. 8). Sosyal inşacılar, anarşi kavramını realistlerin yaklaşımlarının, varsayımlarının aksine illa tek tip olma durumunda olmayacağını, mutlak bir çatışmaya yol açmayacağını söylemektedirler (Demirtaş, 2015, s. 171). Sosyal inşacılığın en önde gelen ismi olan Alexander Wendt'in deyimiyle "*Anarşi biz ne yaparsak odur*." sözleriyle bu durumu açıklamıştır (Wendt, 1999, s. 310). Alexander Wendt, devletlerin kendi içindeki toplumsal inşa süreçlerinin aynı zamanda devletlerin, kendi aralarında da sosyal inşa süreçlerine karşılıklılık mantığıyla etkileyen bir süreç olduğunu, eğer bir devlet militarize olmaya başlarsa diğer devletler tarafından tehdit olarak görülebileceğini, silahlanma kapsamında güvenlik ikilemi yaratarak tehdit, çıkar, savunma gibi yaklaşımları etkileyeceğini belirlemiştir (Wendt, 1995, s. 77).

Wendt, neorealizmin maddi unsurlarla ele aldığı anarşi yaklaşımını eksik bularak açıklama yönünden eleştirmiş, güç, kapasite dağılımı gibi maddi unsurlar üzerinden anarşi kavramının tek yönüyle ele alınmasına karşı durmuştur. İki devletin birbirini tanıyıp tanımayacağı, dost veya düşman olup olmayacakları, statükocu ya da değişimden yana olup olmayacağını, iki ülke arasındaki bağların olup olmayacağı gibi konular hakkında neorealizmin öngörüde bulunamayacağını savunmaktadır. Uluslararası sistem içerisindeki kimliklerin, çıkarların yapısı hakkında varsayımlar olmadan neorealizmin, anarşinin dinamiklerini ve içeriğini öngöremeyeceğini belirtmiştir. Wendt, insanlar meselelere, diğer aktörler de dahil, onlara ifade ettiği anlam üzerinden hareket ederler. Devletler, dostlarına karşı farklı düşmanlarına karşı farklı davranırlar çünkü düşmanlar tehdit edici, dostlar tehdit edici değildir. Farklı bir tabirle dostlar anarşisi, düşmanlar anarşisi de denilebilir. Anarşi ve güç dağılımı bize hangisinin olduğunu söylemede yetersiz kalacaktır. Örneğin; ABD, Kanada için farklı, Küba için farklı öneme sahiptir. Güç dağılımı devletlerin hesaplamalarını etkileyebilir fakat bunun nasıl olduğu kendilerine ve diğerleri hakkındaki düşünceleri şekillendiren özneler arası anlayışlara ve beklentilere, bilgi dağılımına bağlıdır. Örneğin; ABD ve Sovyet Rusya artık düşman olmadıklarına karar verirse "Soğuk Savaş" biter. Bu noktada hareketlerimizi şekillendiren yapıları meydana getiren şey kolektif kimliklerdir (Wendt, 1992, s. 395-396).

Alexander Wendt, uluslararası sistemde üç tip anarşinin mümkün olabileceğini belirtmiştir. İlk tip olarak Thomas Hobbes'den ilham almıştır. Hobbescu anarşide; devletler bencil bir yaklaşımla çıkarlarını belirlemekte, birbirlerini düşman olarak algılamaktadırlar. Bu anarşi tipinde devletler arasında ilişki biçiminin de doğa hali benzeri bir yapıya dönüştüğünü saptamıştır. İkinci tip için John Locke'den esinlenmiş, Lockeçu anarşide; üst otoritenin olmadığı halde, devletlerin birbirleriyle iş birliği yapabildiğini fakat aralarında rekabetin de olduğunu vurgulamıştır. Son olarak üçüncü tip anarşi için Immanuel Kant'tan esinlenmiştir. Kantçı anarşide; devletler birbirleriyle ortak çıkarlar ve dostça ilişkiler geliştirmektedir (Wendt, 1999, s. 247).

Alexander Wendt, tarihte çoğunlukla Hobbesçi anarşi anlayışının geçerli olduğunu fakat ilerleyen dönemlerde Batılı devletlerden başlayarak diğerlerine doğru Lockeci anarşiye geçiş yapıldığını, devletler arası rekabetin devam ettiğini fakat sürekli gerginliğin sona erdiğini belirtmiştir. Wendt, 20. yüzyılın sonlarından itibaren ise uluslararası siyasetin Kantçı özellikler taşımaya başladığını savunmuştur (Wendt, 1999, s. 388).

Uluslararası sistemde, devletlerin üstünde bir güç ve otoritenin olmayışı ve devletlerin bu güç ve otorite yokluğunu, devletlerin kendi aralarında güç rekabeti yapmasını gerektiren, güvenlik ikilemleri oluşturan belirleyici bir norma dönüştüren de devletlerin bu güç yokluğuna verdikleri anlam ve yerleşmiş dış politika pratikleridir. Uluslararası sistemde devletlerin kolektif anlam dünyalarının ve davranış biçimlerinin var olduğu bir sosyo-kültürel yapı olduğunu, bu yapı anarşik yapıyı içine alıp şekillendirir. Sosyal inşacılar, bu sosyal, kültürel yapıyı oluşturan kurallar, fikirler ve normların üzerine eğilmişlerdir (Rumelili, 2015, s. 155).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sosyal İnşacılık Teorisinde Kimlik Kavramı ve Kimlik-Güvenlik Yaklaşımı

Kimlik, sosyal inşacı teoride, uluslararası ilişkilerin sosyal-kültürel yapısını, devletlerin tercih ve davranışlarına bağlayan kavramlardan birisidir. Devlet kimliği, sosyal aktörler tarafından oluşturulur. Bu kimlikler sabit verili olarak ele alınmaz. Toplulukların sahip oldukları din, etniste gibi özelliklere indirgenemez. Sosyal inşacılık, devlet kimliklerinin hem ulusal düzeyde hem de devletlerarasında var olan ortak anlayışlarla şekillenip, inşa edildiğini öne sürer. Devlet kimliğinin kendisini nasıl tanımladığı ve bu tanımlamanın devletlerarası ortak anlayışlar içinde ne kadar kabul gördüğüdür (Rumelili, 2015, s. 159).

Devletlerin kimlikleri, dışarıdan gelen zorlamalarla değil, birbirleri ile olan etkileşimleriyle gelişen iletişim sürecinde, belli bir öğrenme süreci sonunda şekillenmeye başlar. Bu etkileşimler devletlere farklı biçimlerde iş birliği biçimlerini geliştirmelerini, karşılıklı taahhütlerle kimlik ve çıkarlarını yeniden oluşturmalarını sağlar (Yalvaç, 2011, s. 81).

Kimlik, devletlerin çıkar tanımlamalarını, tehdit algılarını ve tercihleri şekillendirmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Kimliğin, çıkar tanımını teşkil etmektedir. Devletlerin kimliklerini onaylatmak için hareket etmektedir. Ayrıca kimlik, devletlerin tehdit algılarını şekillendirmektedir (Rumelili, 2015, s. 159). Ortaya çıkan bir tehdit karşısında devletlerin benlik ve kimlik yapısında değişime gidebileceğini, bu tehditten dolayı iş birliğine giden devletler, etkileşim yaşayarak kolektif kimlikler oluşturabilmektedirler (Wendt, 1994, s. 317). Alexander Wendt, devletin kurumsal kimliğinin dört çıkar üzerine kurulduğunu bunlarında; fiziksel güvenlik, ontolojik güvenlik ve istikrarının devamı, diğer devletler tarafından tanınmak, devletin ve toplumun refahı olduğudur (Wendt, 1994, s. 317). Bu dört unsur üzerinden devletlerin kimliklerini ve varlıklarını korumak için uluslararası sistemde yapacakları ilişkiler, zamanla yaşanan karşılıklı etkileşim kolektif iş birliğine dönüşebilir. Günümüz kapitalist sistemdeki devletler, ekonomik ve güvenlik temelli kolektif girişimler yapmaktadır. Bu yaşanan süreç karşılıklı iletişimle ortak değerler, normlar, fikirler üretmekte, bu yolla bir inşa sürecine neden olmaktadır. Kolektif kimlikler, bazen devletlerin kişisel çıkarlarını ve yaklaşımlarını törpülemekte, karşılıklı inşa süreçleri ile ortak çıkarları ön plana doğru hareket ettirmektedir. Alexander Wendt'e göre Avrupa Birliği ve NATO kolektif kimlik yaratılmasında başarılı iki oluşumdur. Ekonomik alanda AB'yi başarılı kolektif kimlik olarak gören Wendt, güvenlik konusunda da NATO'yu başarılı kolektif kimlik olarak görmüştür (Wendt, 1999, s. 392-393).

Sosyal inşacılık teorisi, kimliğin uluslararası siyasetin sosyal-düşünsel üst yapısının, aktörlerin eylemlerine sebebiyet verdiğini belirlemektedir. Uluslararası siyasetin yaygın olan fikirler, düşünceler, normlar ve kültürel yaklaşımlarının devletlerin kimliklerini şekillendirdikleri, bu doğrultuda devletlerin davranışlarına etki eden faktörler olmaktadırlar. Kimlik değişim sürecinde, devletlerin kolektif kimlikler oluşturabileceğine, bu yolla diğer devletleri "öteki" değil daha geniş bir şekilde bir "ben"in parçası olarak görmeye başlayacaklardır (Rumelili, 2015, s. 173).

Sosyal inşacılık teorisinde, uluslararası ilişkilerin ve sistemin sosyal-kültürel yapısını devletlerin tercihlerine davranışlarına bağlayan ana kavram kimliktir. Devletlerin çıkarlarının yanı sıra tehdit algıları ve tercihleri de kimlikleri vasıtasıyla şekillenmektedir. Bahsi geçen bu kimlikler ulusal ve uluslararası yaşanan süreçler sonucunda inşa edilip dönüşebilen, değişkenlik gösterebilen yapılardır (Rumelili, 2015, s. 160. Sosyal inşacılık teorisi, devlet kimliklerinin düşman kimliklerden dost kimliklere dönüşüp dönüşemeyeceğini sorgulamaktadır (Kırkpınar-Özsoy ve Kobak, 2019, s. 212). Bu noktada sosyal inşacılık teorisi, kolektif kimlik anlayışında devletlerin ortak normlar, değerler, anlayışlar çerçevesinde bir "biz" hissi geliştirebileceğini savunmaktadır (Wendt, 1999, s. 336).

SONUÇ

Kimlik kavramı, 1980'li yıllar itibariyle sosyal bilimler disiplininde ve uluslararası ilişkiler disiplininde, kuramsal ve kavramsal çalışmaların yapıldığı bir olgu haline gelmiş, zamanla artan şekilde birçok çalışmalara konu olmuştur. Kimlik kavramı üzerinden disiplindeki aktörler analiz edilmiş, kimliklerin aktörlerin, yapısını, oluşumunu, varlığının devamı ve çıkarlarının nasıl meydana getirildiğini inceleme konusu yapmıştır. Sosyal inşacılık kimlik kavramını pozitif anlamlarla olumlayarak ele almıştır. Fikirlerin, normların, düşüncelerin, aktörlerin kimliğin nasıl meydana getirildiğini analiz seviyesinde incelenmiştir. Aktörlerin

kimliklerinin, aktörler arasındaki karşılıklı ilişkilerle nasıl inşa süreçleri geçirerek değişime gittiklerini analiz ederek sosyal inşacılık, teorik önermelerini açıklamıştır.

Sosyal inşacılık, uluslararası ilişkilerin de tıpkı diğer toplumsal alanlarda olduğu gibi insanlar tarafından sosyal ilişkilerle inşa süreçleri sonucu meydana geldiğini ileri sürmektedir. Aktörlerin sosyal ilişkiler sonucu kimlikler edindiğini ve kimliklerin de dış politika ve çıkarları oluşturduğu ifade edilir. Aktörler arası karşılıklı ilişkiler kimlik yapılarını etkilemektedir. Karşılıklı ilişkiler sonucunda ortak kimlikler meydana gelmektedir. Ortak değerler, normlar, fikirler kolektif kimlikler yaratmaktadır. Sosyal inşacılık, kimlik kavramını pozitif olarak ele almakta, bu yaklaşımla analiz düzeyinde incelemektedir. Sosyal inşacılık kimlik-güvenlik ilişkisinde, kimliğin ve aktörlerin varlığının kolektif kimlikler inşa edilerek aşıldığını İfade etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Açıkgöz, A. (2016). Uygur Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü. *Asia Minor Studies*, 4(8), 1-7.
2. Behravesh, M. (2020. Ağustos 23). Constructivism: An Introduction. E-ir Info. Erişim adresi: https://www.e-ir.info/2011/02/03/constructivism-an-introduction/
3. Berenskoetteri, F. (2020. Mayıs 5). Identity in International Relations. International Studies. Erişim adresi: https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-218
4. Büyüktanır, D. (2015). Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14(2), 1-24.
5. Demirtaş, B. (2015). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), "İnşacılık" (s. 187-207) içinde, İstanbul: Küre Yayınları.
6. Emre, Y. (2015). Anthony Giddens ve Uluslararası İlişkiler: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), 5-23.
7. Gamson, W. A. (1995). *Talking Politics*. New York: Cambridge University Press.
8. Girgin, Ü. H. (2018). Gelenekten Postmoderne Kimlik İnşa Süreci ve Medya: Facebook Örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5) 202-230.
9. Huntington, S. P. (1997). *The Clash of Civilizations Remaking of World Order*. New York: Touchstone.
10. Kaya, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 83-111.
11. Keyman, E. F. (2014). *Devlet ve Ötesi*. Atila Eralp (Der.), "Kimlik ve Demokrasi", (s. 217-251) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
12. Kırkpınar-Özsoy, N., ve Kobak, Ö. (2019). Yugoslavya'daki Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Teorisi Kapsamında İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 208-219.
13. Kratochwil, F. V. (1989). *Rules, Norms and Decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.
14. Küçük, M. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ramazan Gözen (Der.), "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık" (s. 325-379) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
15. McSweeny, B. (1999). *Security, Identity and Interests*. United Kingdom: Cambridge University Press.
16. Mikail, E. H., ve Aytekin, C. E. (2020. Eylül 24). Identity in Security Studies. Scirp. Erişim adresi: https://www.scirp.org/pdf/OJPS_2016090716544358.pdf
17. Onuf, N. (1989). *World of Our Making*. Columbia: University of South Carolina Press.
18. Onuf, N. (1998). *International Relations In A Constructed World*. Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf ve Paul Kowert (Ed.), "Constructivism: A User's Manuel" (s. 58-79) içinde. New York: M. E. Sharpe.
19. Onuf, N. (2013). *Making Sense, Making Worlds*. New York: Routledge.
20. Onuf, N. (2016). Many Worlds, Many Theories, Many Rules: Formulating an Ethical System for the World to Come. *Revista Brasileria Politica Internacional* 59(2), 1-17.
21. Özdil, M. (2017). Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 383-400.

22. Rumelili, B. (2015). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), "Kimlik" (s. 389-399) içinde, İstanbul: Küre Yayınları.
23. Rumelili, B. (2015). Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 168-185.
24. Shahbahrami, D. (2016). Identitiy and Power in International Relationship. *International Journal of Humanities And Cultural Studies*, (Special Issue), 2458-2470.
25. Serdar, İ. (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstraktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(1), 14-38.
26. Sarı-Ethem, H. (2012). Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(16), 177-237.
27. Slaughter, A. M. (2020. Eylül 20). International Relations, Principal Theories. Princeton. Erişim adresi: https://www.princeton.edu/~slaughtr/Articles/722_IntlRelPrincipalTheories_Slaughter_20110509zG.pdf
28. Weller, C. (1997). Collective Identities in World Society Some Theoretical and Conceptual Considerations. Germany: World Society Research Group, (Working Paper No. 6)
29. Wendt, A. (1992). Anarchy is What State Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.
30. Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and the International State. *The American Political Science Review*, 88(2), 384-396.
31. Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*, 20(1), 71-81.
32. Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. New York: Cambridge University Press.
33. Wind, M. (2005). *The Future of International Relations*. Iver B. Neumann ve Ole Weaver (Ed.), "The Rules of Anarchy" (s. 254-290) içinde. New York: Routledge.
34. Vucetic, S. (2020. Eylül 1). Identity and Foreign Policy (to Appear in Oxford Research Encyclopedia of polities) Oxford. Erişim adresi: https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-435<
35. Yalvaç, F. (2011). Uluslararası İlişkilerde Anarşi Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 71-99.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(24)

Muhammet ESEN[95]; Dr. Öğr. Üyesi Onur AKÇAKAYA[96]

6360 SAYILI KANUN'UN BÜYÜKŞEHİR İLÇE BELEDİYELERİNİN İDARİ ve MALİ ÖZERKLİKLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ: ERZURUM BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİNDE BİR ARAŞTIRMA[97]

THE EFFECTS OF THE LAW NO 6360 ON THE ADMINISTRATIVE and FINANCIAL AUTHORITY OF METROPOLITAN DISTRICT MUNICIPALITIES: A RESEARCH ON THE EXAMPLE OF THE ERZURUM METROPOLITAN MUNICIPALITY

ÖZ

2012 yılında kabul edilen 6360 Sayılı Kanun ile büyükşehir belediyeleri ile büyükşehir ilçe belediyeleri arasındaki idari ve mali ilişkilerde önemli değişimler yaşanmıştır. Bu çalışma, 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehir ilçe belediyelerinin idari ve mali özerkliklerine etkilerini, Erzurum Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ilçe belediyeleri örneğinde araştırarak mevcut sorunları belirlemeyi ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Bu çerçevede tam yapılandırılmış olarak hazırlanan mülakat formları aracılığıyla aralarında büyükşehir belediyesi yetkilileri, mülki idare amirleri, büyükşehir ilçe belediyelerinden yetkililer ve mahalle muhtarlarının bulunduğu toplam on üç katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler öncesinde yetkili mercilerden gerekli izinler alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre 6360 Sayılı Kanun imar, planlama, çevre ve ulaşım alanlarında büyükşehir ölçeğinde eşgüdümün sağlanması; belediye hizmetlerinin kırsal alanlara doğru genişlemesi ve büyükşehirlerde bütünleşik bir yönetim yapısı oluşturulması bakımlarından olumlu etkiler yaratmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Büyükşehir Belediyeleri, 6360 Sayılı Kanun, İdari ve Mali Özerklik.

ABSTRACT

With the Law No. 6360 enacted in 2012, significant changes occurred in administrative and financial relations between metropolitan municipalities and metropolitan district municipalities. This study aims to determine the current problems and offer solutions to these problems by investigating the effects of the Law No. 6360 on the administrative and financial autonomy of metropolitan district municipalities, in the example of district municipalities affiliated with Erzurum Metropolitan Municipality. Qualitative research method was used in the study.

Within this framework, interviews were conducted with a total of thirteen participants, including metropolitan municipality officials, local governors, officials from metropolitan district municipalities and neighborhood mukhtars, through fully structured interview forms. Necessary permissions were obtained from the competent authorities prior to the meetings. According to the findings obtained from the interviews, the Law No. 6360 ensures coordination at the metropolitan scale in the areas of development, planning, environment and transportation; It is welcomed in terms of expanding municipal services to rural areas and establishing an integrated management structure in metropolitan cities.

Keywords: *Local Governments, Metropolitan Municipalities, Law No. 6360, Administrative and Financial Autonomy.*

[95] Yüksek Lisans Öğrencisi. Ardahan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD. esn.muhammet25@gmail.com.
[96] Dr. Öğretim Üyesi. Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilimleri ABD. onurakcakaya@ardahan.edu.tr
[97] Bu çalışma Muhammet Esen'in "6360 Sayılı Kanun'un Büyükşehir İlçe Belediyelerinin İdari ve Mali Özerklikleri Üzerine Etkileri: Erzurum Büyükşehir İlçe Belediyeleri Örneğinde Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Kentleşme, Sanayi Devrimi'nden günümüze tüm toplumları yakından ilgilendiren bir olgu olmuştur. Günümüzde kentli nüfus oranının dünya nüfusunun yarısını geçmesi ve 2050 yılında bu oranın %70 olarak öngörülmesi (UN, 2019, s. 1), kentleşmenin uzun süre daha gündemde kalacağını göstermektedir.

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkileri gözlenen hızlı kentleşme; toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutta birçok soruna sebep olmaktadır. Başlıcalarını gecekondulaşma, kalabalıklaşma, konut eksikliği, işsizlik, plansız arazi kullanımı, mekânsal ayrışma, çevre kirliliği ve uyumsuzluk şeklinde sıralayabileceğimiz bu sorunlar, bütün kentlerde görülmekle birlikte büyükşehirlerde daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Büyükşehirler bu sorunların yanında kent saçaklanması, plansız metropolleşme, küçük belediyeler ve ölçek sorunları gibi sorunlarla da mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Bu sorunların çözülmesi amacıyla kanun koyucu bir takım yasal düzenlemeleri hayata geçirmeyi gerekli görmüştür. Bunların başında, 'büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri oluşturulabileceği' ifadesinin anayasamıza eklenmesi gelmektedir. Ardından, 1984 yılında anayasanın bu hükmüne paralel olarak 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu yürürlüğe konularak büyükşehir belediyelerinin hukuki statüsü açıklığa kavuşturulmuştur. Böylelikle İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. 1986 ve 2000 yılları arasında yapılan yeni düzenlemelerle birçok il daha büyükşehir statüsü kazanmıştır (Genç, 2014, s. 2).

Ancak büyükşehirlerde nüfus artışına paralel olarak önlenemez şekilde artan kamu hizmetlerindeki maliyet artışları, hizmet sunumunda verimsizlik, yönetim yetersizliği, ölçek ekonomisi sorunları, idari-mali paylaşım sorunları ve örgütsel sorunlar yeni düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Bunun sonucunda 2004 yılında yapılan bir düzenleme ile 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu mülga edilerek 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu yürürlüğe konulmuştur (Lamba, 2014, s. 140).

2008 yılında yürürlüğe giren 5747 Sayılı Kanun ile büyükşehirlerde ölçek sorunlarına yönelik yeni düzenlemeler getirilmiş; büyükşehirlerdeki ilk kademe belediyeleri kaldırılarak büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyelerinden oluşan iki kademeli bir yapı oluşturulmuştur. Ayrıca ölçek ekonomisinden daha fazla yararlanabilmek için büyük ilçeler bölünmüş, küçük ilçeler ise birleştirilmiştir (Arıkboğa, 2013, s. 61).

Büyükşehir yönetiminde ölçek ekonomisinden yararlanmayı öngören anlayışın en son örneği ise 2012 yılında çıkarılan 6360 Sayılı Kanun olmuştur. Bu yasanın hazırlanmasında büyükşehirlerde ölçek sorununun giderilmesinin yanı sıra büyükşehir yönetimlerinin idari, siyasi ve mali yapıları ile işleyişlerinde reform gerçekleştirilmesi amacı gözetilmiştir. Ayrıca büyükşehirlerde bütünleşmiş ve iki kademeli bir metropoliten yönetim yapısı öngörülmüştür (Genç, 2014, s. 3).

Genel bir değerlendirme ile 6360 Sayılı Kanun da dâhil olmak üzere gerçekleştirilen büyükşehir düzenlemelerinin hemen hepsi ölçek ekonomisinden daha fazla yararlanabilme, hizmet sunumunda verimliliği sağlama ve yönetim birimlerini optimal sayıya ulaştırma gibi ortak amaçları gözetmektedir. Bunun yanında, 6360 Sayılı Kanun ile büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasındaki görev, yetki ve kaynakların paylaşılmasında birçok yenilik getirildiği söylenebilir.

Bu çalışma, 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehir ilçe belediyelerinin idari ve mali özerkliklerine etkilerini Erzurum Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ilçe belediyeleri örneğinde araştırmayı, mevcut sorunları belirlemeyi ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda tam yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla Erzurum Büyükşehir Belediyesi ile bağlı ilçe belediyelerinin yetkilileri ve mahalle muhtarları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler öncesinde yetkili mercilerden gerekli izinler alınmıştır.

Bu kapsamda, çalışma dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, 6360 Sayılı Kanun'un kapsamı, amacı, gerekçesi, yenilikleri ve düzenlemeye yönelik eleştiriler tartışılmaktadır. İkinci kısımda, 6360 Sayılı Kanun'a yönelik çalışmalar hakkında bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde, çalışmanın yöntemi açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde ise araştırmanın bulguları ortaya konmaktadır. Çalışma, mevcut sorunlara yönelik genel bir değerlendirme ve çözüm önerilerinin sunulduğu sonuç bölümü ile nihayete erdirilmektedir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

6360 Sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 12.11.2012 tarihinde kabul edilmiş ve 06.12.2012 tarihli ve 28489 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (www.mevzuat.gov.tr, 2012).

Kanunun tasarı metninde, optimal ölçekte olmayan yerel yönetim birimlerinin güçlü yerel yönetimlerin oluşturulmasına ve kamu hizmetlerinin verimli sunulmasına engel teşkil ettiği belirtilmektedir. Bu sebeple sınırları mülki sınırlara kadar genişletilmiş, optimal ölçekli ve güçlü yerel yönetimlerin varlığına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir (Arıkboğa, 2013, s. 75). 6360 Sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinde gerçekleştirilmesi beklenen amaç ve hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Çelikyay, 2014, ss. 11-12):

a. Kamu hizmetlerinin sunumunda planlama ve koordinasyonun geliştirilmesi
b. Ölçek ekonomisinden daha fazla yararlanılması
c. Optimal ölçekli güçlü yerel yönetimler oluşturularak sanayileşme, çevre ve ulaşım gibi sorunlarla daha etkin mücadele edilmesi
d. Eşgüdüm ve bütünlük içerisinde yürütülmesi gereken imar, planlama, ulaşım ve itfaiye gibi hizmetlerde etkinliğin artırılması
e. Kaynak israfının önlenmesi, kamu hizmetlerinin etkin, verimli ve kaliteli biçimde yürütülmesi
f. Mali kaynak yetersizliğinin önlenmesi, merkezden gönderilen kaynakların bütünleşmiş yerel yönetim birimleri arasında etkin kullanımının sağlanması
g. Teknolojik kapasitenin geliştirilmesi, iş gücünün uzmanlaştırılması ve verimliliğin yükseltilmesi
h. Kapasite ve imkânlar açısından daha adil bir yerel yönetim sistemi oluşturulması

Bu amaçlara yönelik olarak çıkarılan 6360 Sayılı Kanun, gerek 5216 Sayılı Kanun'a gerekse de büyükşehir belediye sistemine kapsamlı yenilikler getirmiştir. Öncelikle ülkemizdeki büyükşehir belediyesi sayısını 30'a yükseltmiştir. Yeni büyükşehir olan Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van ve Ordu illerinde büyükşehir belediye sınırı mülki sınırlara genişletilmiştir. Büyükşehir belediyesi olmak için gerekli nüfus ölçütüne de düzenleme getirilerek bu ölçüt asgari 750 bin kişi olarak belirlenmiştir (Özgür ve Savaş Yavuzçehre, 2016, s. 919). Yasa ile getirilen diğer değişiklikleri şu şekilde özetlemek mümkündür (Akpınar, 2019, ss. 140–141):

a. Büyükşehirdeki il özel idareleri mülga edilmiştir.
b. Büyükşehirlerde bulunan ilçe belediyelerinin tamamının sınırı mülki sınıra dâhil edilmiştir. Ayrıca büyükşehirlere yeni ilçeler eklenmiştir.
c. Büyükşehirlerde bulunan belde belediyelerinin ve köylerin tamamına son verilmiş; bu yerleşim birimleri mahalleye dönüştürülmüştür. Ayrıca, büyükşehir olmayan illerde nüfusu 2000'in altına düşen belde belediyelerinin köye dönüşmesi de kararlaştırılmıştır.
d. Büyükşehirlerde valilerin denetiminde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı oluşturulmuştur. Genel bütçe gelirlerinden aktarılan payların miktarı tekrar hesaplanmıştır.
e. Yasa ile kırsal kesimler de dâhil olmak üzere büyükşehir sınırları içerisinde yaşayan tüm vatandaşlar büyükşehir belediyesi için oy kullanma hakkına sahip olmuştur.

Bu yeniliklerin yanı sıra Kanun, büyükşehir belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyeleri arasındaki idari ve mali ilişkilerle ilgili birçok yeni düzenleme de içermektedir. Örneğin, büyükşehirlerde daha önce farklı birçok yerel yönetim birimi tarafından kullanılmakta olan görev, yetki ve sorumluluklar sadece büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri arasında paylaştırılmıştır. Böylece gerek büyükşehirlerin gerekse de büyükşehir ilçe belediyelerinin yetki kullanacakları coğrafi alan genişlemiştir (Arıkboğa, 2013, s. 72). Ayrıca 5779 Sayılı Kanun'a getirilen değişikliklerle büyükşehir belediyelerine ait genel vergi gelirleri tahsilat paylarında değişikliğe gidilmiştir. Düzenlemeye göre, belediyelerin ve il özel idarelerinin payları azaltılırken, büyükşehir belediyelerinin payı artırılmıştır. Bir önemli değişiklik de büyükşehir ilçe belediyelerinin paylarında gerçekleşmiştir. Buna göre büyükşehir ilçe belediyelerinin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları pay %2,50'tan %4.50'a yükseltilmiştir (Arıkboğa, 2015, ss. 11–12).

Genel bir değerlendirme ile 6360 Sayılı Kanun'un getirmiş olduğu değişikliklerin üç temel boyutta gerçekleştiği söylenebilir. Birinci olarak yerel yönetimlerle ilgili yeni bir model benimsenmiştir. İkincisi, belediye sayılarında önemli bir azaltmaya gidilmiştir. Üçüncüsü ise büyükşehir belediyeleri kentsel alanın yanı sıra kırsal bölgelerde de hizmet sunmak zorunda kalmıştır (Arıkboğa, 2013, s. 76).

6360 Sayılı Kanun'a yönelik birçok eleştiri getirildiği söylenebilir. Bu eleştirilerden birisi, yasanın belde/köy yönetimlerinin varlığına son vermesi ve büyükşehir belediyelerini ilçe belediyeleri karşısında güçlendirmesi, dolayısıyla da yerel yönetimlere merkeziyetçi bir anlayışla yaklaşmasıdır (Arıkboğa, 2013, ss. 73–74). Bir diğer önemli eleştiri ise yasanın kamuoyunda yeterince tartışılmadan ve yerel yönetimlerin talep ve beklentileri dikkate alınmadan çıkarıldığıdır. Diğer eleştirileri ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Erbay ve Akgün, 2017, ss. 343–344):

a. Yasa ile büyükşehirlerde sınırları il mülki sınırları ile örtüşen yeni bir sistem kurulurken; büyükşehir statüsünde olmayan illerde ikili yönetim yapısı muhafaza edilmiştir. Bu durumun hukuki ve yönetsel sorunlara neden olacağı değerlendirilmiştir.

b. Büyükşehir belediye başkanının yetkileri aşırı bir şekilde artırılmasına rağmen başkanı dengeleyecek mekanizma olan meclisin yetkileri aynı oranda artırılmamıştır.

c. İktidar partisi ile büyükşehir belediye başkanının mensup olduğu siyasal partinin farklılaşması durumunda kamu hizmetlerinde aksamalar olabileceği dile getirilmiştir.

d. Büyükşehir belediyelerinin gelirlerinin artırılmasına karşın diğer yerel yönetim birimlerinin gelirleri azaltılmıştır. Buna rağmen, sorumlu oldukları coğrafi alan ve nüfus artışı dikkate alındığında, büyükşehir belediyelerinin mali, kurumsal ve teknik kapasite yetersizliği ile karşı karşıya kalabileceği değerlendirilmiştir.

e. İstanbul ve Kocaeli'nde tatbik edilen sistemin aynı sonuçları doğuracağı varsayımıyla farklı kentsel koşullara sahip illere de uygulanmak istenmesinin hizmetlerin sunumunda aksaklıklara neden olabileceği belirtilmiştir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Literatür incelendiğinde, 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehirlere ve büyükşehirler içerisindeki diğer yerel yönetim birimlerine etkilerine yönelik birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan Karasu (2013)'nun çalışmasında 6360 sayılı Kanun'un Şanlıurfa ilindeki etkileri idari/mali sonuçlar, siyasi sonuçlar ve sosyal kültürel sonuçlar başlıkları altında incelemektedir. Karasu'ya göre Şanlıurfa'da köy sayısının fazlalığı, kentsel alan büyüklüğü ve sosyo-kültürel geri kalmışlık gibi nedenler kanunun uygulanmasını zorlaştırmaktadır.

Genç, (2014, ss. 1–29) tarafından yapılan çalışmada, 6360 sayılı yasanın Aydın iline etkileri incelenmektedir. Çalışma literatür incelemesi, yerinde incelemeler, birincil ve ikincil veriler, gazete haberleri ve raporları kullanmıştır. Çalışma bulgularına göre ilgili yasa planlamada bütünselliğin sağlanması, parçalanmış idari alanların önlenmesi, kentleşme ve yerleşme sorunlarının çözülmesi bakımlarından Aydın ili için olumlu sonuçlar vereceği öngörülmüştür. Buna karşın Aydın ilinde köy sayısının fazlalığı, kentsel hizmet alanının büyüklüğü bu yasanın uygulanmasında sorun yaratacak unsurlar olarak sıralanmaktadır.

Dik (2014, ss. 75–102) çalışmasında 6360 Sayılı Kanun ile köylerin mahalleye dönüştürülmesinin yaratacağı sorunları ele almaktadır. Dik'e göre yasa ile büyükşehirlerde köylerin mahalleye dönüştürülmesi hukuk tekniği ve anayasal haklar bağlamlarında sorunludur. Ayrıca köylerin tarihsel birikimlerinden kaynaklanan yaşam pratikleri ve ortaklık duygusunun demokrasi açısından önemi düşünüldüğünde, büyükşehirlerde bulunan köylerin mahalleye çevrilmesinin köylerin bu vasıflarını kaybettirici bir unsur olacağından söz edilmektedir.

Altan ve Karaca (2016, ss. 553–584) Samsun Büyükşehir Belediyesi örneğinde 6360 Sayılı Kanun'un etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, belediye yöneticilerine yönelik 37 soruluk bir anket uygulamışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların büyük bölümü ilgili yasanın yeni yatırım birimleri kurulması, ölçek ekonomisinden yararlanılması, kırsal alanlara daha iyi hizmet götürülmesi, imar planlarında bütünselliğin sağlanması gibi birçok olumlu yenilikler getirmesine rağmen bazı sorunlara da neden olduğunu

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

belirtmişlerdir. Bu sorunların başında mevzuat düzenlemelerinin yeterli olmamasından kaynaklanan bir şekilde kanunun reel net faydasının maksimize edilememesi gelmektedir.

Genç ve Daşçı (2016, ss. 178–196) Balıkesir Büyükşehir Belediyesi örneğinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında, 6360 Sayılı Kanun'un kamu hizmetlerinin sunumuna etkisini araştırmışlardır. Nicel araştırma yönteminin ve veri toplama tekniği olarak anket tekniğinin kullanıldığı araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların büyük kısmı büyükşehir belediyesi sınırlarının il sınırlarına genişlemesi, imar planlarında ve ulaşım planlamasında bütünlüğün sağlanması, yerel hizmetlerin hızlanması/verimli hale gelmesi ve hizmet maliyetinin azalması konularında olumlu görüş bildirmişlerdir. Buna karşın kırsal alanda hizmet sunum etkinliğinin düştüğü ve maliyetlerin arttığı görüşleri ağırlıktadır.

Genç ve Korkın (2017, ss. 84–95) çalışmalarında, Aydın ilinin Sultanhisar ilçesinin Atça Belde Belediyesi'nin 6360 Sayılı Kanun ile mahalleye dönüştürülmesine ilişkin vatandaş algılarının değerlendirilmesini amaçlamışlardır. Nicel araştırma yöntemi ve anket tekniğinin kullanıldığı çalışmada rastgele örneklem yöntemine göre toplam 367 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçları Atça halkının belediyenin kapatılarak mahalleye dönüştürülmesine yönelik algılarının olumsuz olduğunu göstermiştir.

Çamdere ve Genç (2018, ss. 35–60) Denizli Büyükşehir Belediyesi örneğinde yaptıkları çalışmada, nicel araştırma yöntemini kullanarak 6360 Sayılı Kanun'un kamu hizmetlerinin sunumu üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Araştırma kapsamında 20 belediye yöneticisine yönelik olarak anket uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları literatürde ilgili yasaya getirilen eleştirileri değerlendirmektedir. Buna göre araştırma bulguları yasanın imar bütünlüğünü sağlamada etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırma bulguları büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasında görev ve yetki paylaşımı uyuşmazlıkları, ikili yapıdan kaynaklanan sorunlar, kısal alanda hizmet sunumunda aksaklıklar, katılım eksikliği ve temsil sorunları gibi literatürde sıklıkla getirilen eleştirileri de desteklememektedir.

Öner ve Şahnagil (2020, ss. 648–664) tarafından Balıkesir örneğinde yapılan araştırmada, 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehir kapsamında hizmet sunumunu nasıl etkilediği belediye meclis üyeleri açısından incelenmiştir. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmanın sonuçları meclis üyelerinin 6360 Sayılı Kanun'un yerele yansımaları hususunda olumsuz bir bakış açısına sahip olduklarını göstermiştir.

Literatür incelemesinden anlaşılacağı üzere 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehir belediyelerine, ilçe belediyelerine, belde belediyelerine ve köylere; hizmet sunumu ve maliyetlerine ve çeşitli yerel yönetim birimlerinin idari ve mali özerkliklerine etkilerine yönelik olarak farklı büyükşehirler örneğinde birçok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehir ilçe belediyelerinin idari ve mali özerkliğine etkisini Erzurum Büyükşehir Belediyesi örneğinde araştırmasıdır. Yasal düzenlemelerin farklı coğrafi büyüklüğe, nüfus büyüklüğüne ve farklı spesifik özelliklere sahip olan büyükşehirlerde kendine özgü sonuçlar doğurabileceği düşünüldüğünde, bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. METODOLOJİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, kapsamı, sınırlılıkları, yöntemi, evreni ve örneklemi ile ilgili bilgiler verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, 6360 Sayılı Kanun'un ilçe belediyelerinin idari ve mali özerkliklerine etkisine yönelik olarak Erzurum Büyükşehir Belediyesi örneğinde ampirik bulgular içermesi, literatürdeki boşluğu doldurması ve kendisinden sonraki çalışmalar için karşılaştırma yapma imkanı tanıması bakımlarından önemlidir. Ayrıca çalışmanın merkezi ve yerel düzeydeki karar alıcılar, uygulayıcılar ve alanda çalışma yürüten araştırmacılar için bir kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı, Erzurum Büyükşehir Belediyesi örneğinde 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehir ilçe belediyelerinin idari ve mali özerklikleri üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Çalışmanın amacına yönelik olarak araştırma problemi *"6360 Sayılı Kanun'un Erzurum Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisindeki ilçe belediyelerinin idari ve mali özerkliklerine etkisi nedir?"* şeklinde belirlenmiştir. Bu araştırma probleminin

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çözümüne yardımcı olması amacıyla bazı alt problemlerden söz etmek mümkündür. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

a. Görüşmecilerin 6360 Sayılı Kanun'a yönelik genel algılarını araştırmak

b. 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri arasındaki görev, yetki ve sorumlulukların paylaşımına etkilerine yönelik olarak görüşmecilerin algılarını araştırmak

c. 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri arasındaki mali kaynakların paylaşımına etkisine yönelik olarak görüşmecilerin algılarını araştırmak

d. 6360 Sayılı Kanun'un hizmette yerellik ilkesi üzerindeki etkilerine yönelik olarak görüşmecilerin algılarını araştırmak

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmanın birinci sınırlılığı çalışmanın kapsamı ile ilgilidir. Çalışmanın kapsamı, 6360 Sayılı Kanun'un Erzurum Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ilçe belediyelerinin idari ve mali özerkliğine etkisini araştırmakla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla ilgili yasanın büyükşehir belediyesi, il özel idaresi, belde belediyeleri ya da köyler üzerindeki etkilerinin araştırılması çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırma ikinci sınırlılığı, araştırma evreni ile ilgilidir. Bu çalışma Erzurum ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla da görüşmelerden elde edilen bulgular, 6360 Sayılı Kanun'un Erzurum Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ilçe belediyelerine özgü etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın üçüncü ve son sınırlılığı ise evrenin tamamına ulaşmanın zaman ve maliyetler açısından imkânsız olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kısıtlılıklar nedeniyle araştırma, evreni mümkün olduğu kadar iyi temsil ettiği düşünülen bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitekim nitel araştırma yöntemi, araştırmacının bir kâşif gibi hareket ederek ele alınan konu ile ilgili görüşmecilerin öznel bakış açıları aracılığıyla gerçekliği keşfetmeye çalıştığı bir yöntemdir. İnsan ve insanlardan oluşan toplumsal yapının dinamik bir özellik göstermesi nedeniyle olay ve olguların anlaşılması için genellemeden uzak durulması ve bütünün kavranmasında birçok bakış açısının ele alınması gerektiği düşüncesi nitel araştırma yöntemine duyulan ilgiyi artırmaktadır (Karataş, 2015, ss. 62–63).

Birincil verilerin toplanması ve görüşmecilerin araştırma problemi ile alt problemlere ilişkin değer ve algılarının, bakış açılarının, öznel deneyimlerinin irdelenmesi amacıyla mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Tam yapılandırılmış olarak hazırlanan mülakat formları, görüşmecilerin 6360 Sayılı Kanun'a yönelik algılarının, bakış açılarının ve öznel deneyimlerinin anlaşılması amacına yönelik sorulardan oluşmaktadır. Formlar, öncelikli olarak iki katılımcı ile test edilmiştir. Pilot çalışma neticesinde, tespit edilen sorunlar giderilerek 1 büyükşehir belediye yetkilisi, 1 kaymakam, 8 ilçe belediyesi yetkilisi ve 3 mahalle muhtarı olmak üzere toplam 13 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler bakımından tekrara düşüldüğünün görülmesi üzerine mülakat çalışması sonlandırılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, temel başlıklar altında sınıflandırılmak suretiyle metin haline dönüştürülerek betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Erzurum ili oluşturmaktadır. Evrenin belirlenmesinde mevcut çalışmaya benzer bir çalışmanın daha önce Erzurum ili örneğinde yapılmamış olması rol oynamıştır. Ancak evrendeki tüm birimlere ulaşmanın zaman ve maliyet açısından imkânsız olması nedeniyle evreni iyi temsil ettiği düşünülen bir örneklem oluşturulmuştur. Çalışmanın amacı ve kapsamı çerçevesinde, Erzurum Büyükşehir Belediyesi yetkilileri, büyükşehir ilçe belediyelerinin yetkilileri ve köy muhtarlarından oluşan bir örneklem seçilmiştir.

Örneklemin seçilmesinde tesadüfi olmayan örneklem çeşitlerinden amaçlı örneklem kullanılmıştır. Amaçlı örneklem, araştırmacının örneklemin seçileceği evren hakkında kapsamlı bir bilgi, görgü ve tecrübeye sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Bu yöntem araştırmacının önemli gördüğü özelliklerin örneklem grubunda olmasına imkân tanıması bakımından önemlidir (Böke, 2014, s. 125).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Amaçlı örneklem kullanılarak 6360 Sayılı Kanun'un Erzurum Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ilçe belediyelerinin idari ve mali özerklikleri üzerindeki etkileri ile ilgili yeterli bilgi, görgü ve tecrübeye sahip olduğu düşünülen büyükşehir belediyesi yetkilileri, ilçe belediyelerinin başkan ve başkan yardımcıları ile birim amirleri, mülki idare amirleri ve köy muhtarlarından oluşan toplam 13 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde görüşmecilerin algıları ile ilgili bulgulara yer verilmektedir. Araştırma bulguları, 6360 Sayılı Kanun'a Yönelik Genel Algılar, 6360 Sayılı Kanun'un Görev, Yetki ve Sorumlulukların Paylaşımına Etkilerine Yönelik Algılar, 6360 Sayılı Kanun'un Mali Kaynakların Paylaşımına Etkilerine Yönelik Algılar ve 6360 Sayılı Kanun'un Hizmette Yerellik İlkesine Etkilerine Yönelik Algılar başlıkları altında değerlendirilmektedir.

4.1. 6360 SAYILI KANUN'A YÖNELİK GENEL ALGILAR

6360 sayılı Kanun'la birlikte getirilen yenilikleri genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

6360 Sayılı Kanun'a ilişkin genel algılarının anlaşılabilmesi amacıyla görüşmecilere ilk olarak "*6360 sayılı Kanun'la birlikte getirilen yenilikleri genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?*" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerden bazılarının düşünceleri şu şekildedir:

"*6360 Sayılı Kanun'u ile ilgili olarak genel itibariyle aksadığı düşünülen hususlara yönelik değişimler, kısa bir zaman olmasına rağmen intibak sürecinin olumlu seyrettiğini düşünüyorum. Yakın gelecekte taşlar daha fazla yerine oturacaktır." (İlçe Kaymakamı)*

*"**Aksaklılar ve uygulamadaki eksiklere rağmen** geçmişe göre daha iyi."(İlçe Belediye Başkan Yardımcısı)*

"*(…) Yasayla ilgili eksiklerin olduğunu, görev çatışmalarının olduğunu düşünüyorum. Yeniden bir değişiklik şart… Hem **görev paylaşımları anlamında hem de gelir paylaşımı anlamında** bir değişiklik olmasının şart olduğunu düşünüyorum. Ama genel olarak olumlu buluyorum. Çünkü köylere de hizmet gidiyor."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"Olumlu değerlendiriyorum. Ama tabi ki biraz daha **yetkilerin yerele verilmesi** taraftarıyım."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"(…)Çok isabetli bir karar… **Kırsal ve mezarlık hizmetleri açısından, yol bakımı, mera, yayla bakımı için de iyi bir hizmet…** Sadece eksik noktası nedir? Uzak ilçelerdeki yetkilerin büyükşehirde olması. **Büyükşehir belediyemiz** ne kadar olursa olsun hizmet ediyor. Ama **uzak olduğu için teşkilat bakımından, araç gereç bakımından biraz yetersiz kalıyor.** Yetersiz kalınca da iş yükü, yapılan hizmette ilçe belediyesine olumsuz bir şekilde etki ediyor. Bu yasa için büyükşehir belediyesinin kırsalda yapmış olduğu hizmetlerin ilçe belediyesine devri yapılırsa daha isabetli bir karar olur."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"Genel olarak **ilçe belediyelerimizin, ilçelerimizin sorumluluk ve inisiyatiflerini azaltıp daha çok inisiyatifi büyükşehirlere vermesinden** mütevellit artı ve eksileri maalesef var. Her işte olduğu gibi. Ben daha negatif boyutundayım, daha iyi planlanabileceğini düşünüyorum."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"Genel olarak olumlu değerlendiriyorum. Fakat **il özel idarelerinden alınan yetki devirleri büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyelerinin koordinasyonunda bazen aksaklık ve sıkıntılar** oluşturmaktadır. Nüfus sayısı da dikkate alınarak büyük projeler hariç bunların ilçe belediyelerine devredilmesi daha elzem ve doğru olacaktır."(İlçe Belediye Başkan Yardımcısı)*

*"Büyükşehir yasasından sonra **kırsalda gözle görülür değişikler yaşandı**. Her konuda... Büyükşehir yasası isabetli bir karar ama büyükşehir yasasının da ilçeyle büyükşehir belediyesi arasında özellikle uzak ilçelerin yetkilerinin gözden geçirilip paylarıyla birlikte yetkilerin aktarılması isabetli olacaktır."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"(…) **ilçe belediyesinin kaynakları arttığı** için önceki duruma göre (…) daha iyi."(İlçe Belediye Başkanı).*

Görüşmecilerdeki yaygın kanıya göre 6360 Sayılı Kanun, kırsal bölgelere daha iyi hizmet götürülmesi; mezarlık, yol, mera ve yayla bakımı hizmetlerinin daha etkin bir şekilde sunulması bakımlarından olumludur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bununla birlikte özellikle ilçe belediyelerinin yetkilileri yasaya bazı eleştiriler getirmektedir. Görüşmecilerin ifadelerine göre bu eleştirileri şu maddeler altında özetlemek mümkündür:

Büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki yerel yönetim birimleri arasında yetki, görev ve kaynakların paylaşımında sorunlarına yol açması,

Yetkilerin ilçe belediyelerinden alınıp büyükşehir belediyesine aktarılması, dolayısıyla merkezileştirilmesi,

Büyükşehir belediyesinin uzak ilçelere hizmet sunumunda araç, gereç ve personel açısından yetersiz kalması,

İl özel idaresinden alınan yetkilerin büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri arasında paylaştırılmasında sorunların yaşanması,

Büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında zaman zaman eşgüdüm ve koordinasyon sorunları yaşanması.

4.2. 6360 SAYILI KANUN'UN BÜYÜKŞEHİRDE GÖREV, YETKİ VE SORUMLULUKLARIN PAYLAŞIMINA ETKİLERİNE YÖNELİK ALGILAR

6360 Sayılı Kanun'un Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve bağlı ilçe belediyeleri arasındaki görev, yetki ve sorumlulukların paylaşılmasına yönelik etkileri ile ilgili algılarını araştırmak amacıyla görüşmecilere altı soru yöneltilmiştir. Bu sorular ve görüşmecilerin sorulara ilişkin ifadeleri aşağıda maddeler halinde açıklanmaktadır:

4.2.1. Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri arasında görev, yetki ve sorumlulukların paylaşılması açısından çatışma/anlaşmazlık yaşanıyor mu?

Görüşmecilerin önemli bir kısmı görev, yetki ve sorumlulukların paylaşılması noktasında büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında bazı anlaşmazlıklar yaşandığını ifade etmişlerdir. Görüşmecilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

*"**Büyük yatırımlar yol, su kanalizasyon yatırımlarını büyükşehir yapması gerekiyor ama hizmet bakımını, tahsilatını ve arızasını ilçe belediyesi yapması gerekiyor.** (…) uzak olduğumuz için büyükşehir belediyesinin bir aracı arıza yaptığı zaman yaklaşık bir hafta gibi bir zaman geçiyor. Ama ilçe belediyesinin yetkisinde olduğu zaman anında onarımını gerçekleştirebiliriz."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"Genel manada kanunun teorisi uygun olmasına rağmen **uygulamada yetki çatışması yaşanmaktadır.**"(İlçe Belediye Başkan Yardımcısı)*

İlçe belediyelerinin yetkililerinden bazıları büyükşehir belediyesi meclisi ile ilçe belediyesi meclisinin ağırlıklı olarak farklı partilerde olması durumunda görev, yetki ve sorumlulukların paylaşılması ile ilgili çatışmanın daha da arttığını belirtmişlerdir. Ayrıca ilçe belediyeleri olarak zaman zaman büyükşehir belediyesi nezdinde muhatap bulamadıklarını ifade eden görüşmeciler bulunmaktadır. İlçe belediye başkanlığı görevini yürüten bir görüşmeci bu durumun nedenini büyükşehir belediyesinde birçok bağımsız birimin bulunmasına ve bu birimler arasında yeterli koordinasyonun olmamasına bağlamaktadır. Görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

*"(…) İnsani ilişkiler ve ortak paydada buluştuğumuz zaman çok fazla yetki çatışması gözlenmemektedir. **Fakat farklı partilerden olunması durumunda çok ciddi sıkıntılar olabilecektir.** (…) özellikle büyükşehirlerde belediye meclisi farklı (…) ilçe belediyeleri ve belediye meclisi ağırlıkta farklı bir partide. Burada her ne kadar da yapıcı olarak meclisin insicamını bozmayacak şekilde akıllı başlı politikalar üretip milletin menfaatleri göz önünde bulundurularak iyi niyette teklif gelse bile bazen karşılıklı zıtlaşmalar olduğu gibi tıkınmalarda olabilir (…)"(İlçe Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürü)*

*"Tabi var. Çatışma oluyor. Mezarlıklar örneğin… Büyükşehir meclisi çoğunluk kimin elindeyse bir karar alıyor, diyor ki mezarlıkları ilçeye devrettim. Yani çatışma oluyor. Büyükşehir belediyesinin bir sürü bağımsız birimi var. Birbirleriyle koordinasyon da yok. **İlçe belediyesiyle orda çalışacak tek muhatap bulamıyorsunuz.** Her birimin ayrı muhatabı var. Bu sistemde aksaklıklar var. Bu sistemin kökünden değişmesi lazım. Ulaştırma büyükşehirde, itfaiye büyükşehirde, mezarlıklar büyükşehirde, ana caddeniz büyükşehirde, kırsalınız büyükşehirde, su ve kanalizasyon idaresi büyükşehirde. Yani sizin burada (ilçede) normalde*

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yapacak çok az şeyiniz kalıyor. Ama vatandaş sizi tanıyor. Bu açıdan yetki paylaşımı yeniden yapılmalı."(İlçe Belediye Başkanı)

Bir ilçe kaymakamının bu konu hakkındaki görüşleri ise şu şekildedir:

"Her iki kurum arasındaki yetki paylaşımını, yasal irade ayrıntılarıyla düzenlemiştir. Özellikle hizmetin sınırları konusunda bir takım görüş ayrılıkları gözlemliyoruz ancak hangi kurumun nerede ve nasıl bir faaliyet içinde olacağına dair kafa karışıklığına neden olacak bir durum söz konusu değil. Böylesi bir karmaşa sadece söylem düzeyinde geçerli olabilir." (İlçe Kaymakamı)

Mahalle muhtarlığı yapan bir görüşmeci, büyükşehir belediyesinin tüm hizmetlere yetişemediğini, bu sebeple bir takım hizmetlerin en yakın ilçe belediyesine devredilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Görüşmecinin ifadeleri şu şekildedir:

"Yetki ve görev paylaşımı konusunda ***büyükşehir belediyesi her hizmete yetişemiyor. En yakın ilçe belediyesi tarafından yerine getirilmesi*** *daha uygun olacaktır."(Mahalle Muhtarı)*

Görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılacağı üzere 6360 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında görev, yetki ve sorumlulukların paylaşımında bir takım sorunlar yaşandığı söylenebilir. Bu sorunlar şu şekilde özetlenebilir:

6360 Sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesinin genel yetkili kılınması, ilçe belediyelerinin çok az yetkisinin kalması,

Büyükşehir belediyesinin hizmet sunumunda genel yetkili olmasından dolayı tüm hizmetlere yetişmekte zorlanması,

Birçok alanda hizmet sunumunda genel yetkili birimin büyükşehir belediyesi olmasına rağmen vatandaşlara hesap verme sorumluluğunun hala ilçe belediyelerinde bulunması,

Büyükşehir belediye meclisi ve ilçe belediye meclislerinde ağırlığın farklı partilerde olması durumunda görev, yetki ve sorumlulukların paylaşılması ile ilgili anlaşmazlık/uzlaşmazlıkların artması,

İlçe belediyelerinin büyükşehir belediyesinde yeterince muhatap bulamaması.

4.2.2. Büyükşehir belediyesi ilçe sınırlarında yürüttüğü herhangi bir hizmeti yerine getirirken ilçe belediyelerinin görüşlerine başvuruyor mu?

Büyükşehir belediyesinden bir yetkili ile bir ilçe belediye başkanı büyükşehir belediyesinin kendilerini ilgilendiren konularda ilçe belediyelerinin görüşlerine başvurduğunu belirtmişlerdir. Görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Büyükşehir belediyesi hizmet sunumunda ilçe belediyesinin de görüşlerine başvuruyor."(Büyükşehir Belediye Yetkilisi)

"Evet. ***İlçe belediyesiyle diyaloglu bir şekilde taleplerini dinleyerek, anlayarak diyaloglu bir şekilde çalışıyor.*** *Bizim burada büyükşehir belediyesiyle herhangi bir sıkıntımız yok.(...)"(İlçe Belediye Başkanı)*

Ancak bir ilçe belediye başkanının büyükşehir belediyesinin ancak aynı partiden olmak kaydıyla ilçe belediyelerinin görüşlerine başvurduğunu belirtmesi son derece dikkat çekicidir. Görüşmecinin ifadeleri şu şekildedir:

*"****Aynı partiden olmak ancak bunu sağlayabilir.*** *Onun dışında bir bakıyorsunuz ki muhtar diyor ki ben işimi büyükşehir belediyesine yaptırdım. Siz o zaman görüyorsunuz sizin haberiniz o zaman oluyor ama sorun oldu mu sizi (ilçe belediyesini) buluyor."(İlçe Belediye Başkanı)*

4.2.3. Büyükşehir belediyesinin yetki, görev ve sorumluluk alanında olmasına rağmen vatandaşlarca ilçe belediyelerinden talep edilmeye devam eden hizmetler var mıdır?

Yukarıdaki soruya ilçe belediyelerinde görev yapan başkan ve başkan yardımcılarından bazıları şu şekilde yanıt vermişlerdir:

"Büyükşehir belediyesinin yetkisinde olan hizmetin tamamını ilçe belediyesinden istiyor (vatandaş). Diyor ki belediye başkanı olarak sizi seçtik, size ulaşabiliyoruz. Tabi ki büyükşehir belediye başkanını da seçtik ama ona size ulaştığımız kolaylıkla ulaşmamız mümkün değil. Kırsal hizmetler, yol olsun, kanalizasyon ve su olsun veya sulama ilgili bent olsun, sulama borusu olsun veya cenaze hizmetleri tamamında bizi sorumlu tutuyor. Ama bunlar kanun gereği büyükşehir belediyesinin görevi."(İlçe Belediye Başkanı)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Su, kanalizasyon ve kırsal konusunda vatandaşın ilçe belediyesinden talebi fazla."(İlçe Belediye Başkanı).

"Vatandaş tabi şunu bilmiyor. Su ile ilgili sıkıntısı var veya kanalizasyonla ilgili. Bu bizimle ilgili değil, ilçe belediyelerinin işi değil. Bunu anlattığımız halde vatandaş senden bekliyor. İlçe belediyesinden bekliyor…"(İlçe Belediye Başkan Yardımcısı)

Görüşmecilerin ifadelerine göre vatandaşların büyük kısmı hizmet sunumunda genel yetki büyükşehir belediyesinde olmasına rağmen su, kanalizasyon, sulama, kırsal hizmetler ve yol yapım hizmetleri gibi hizmetleri ilçe belediyelerinden talep etmeye devam etmektedirler. Burada ilçe belediyelerinin büyükşehir belediyesine göre vatandaşlarca daha kolay ulaşılabilir bulunmasının önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

4.2.4. 6360 Sayılı Kanun ile köylerin mahalleye dönüştürülmesi ilçe belediyelerini etkiledi mi? Etkiledi ise nasıl etkiledi?

Görüşmecilerden bazıları köylerin mahalleye dönüştürülmesini yerinde bir düzenleme olarak değerlendirirken bir kısmı ise farklı görüş beyan etmiştir. Görüşmecilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

*"**Evet, yükümüz arttı**.(…) Şu an kırsaldaki nüfusumuz çok az ama yüzölçümü aynı. Kırsalda bir pozitif ayrımcılık yapılması lazım. **Gelir az, gider aynı.** Kırsaldaki vatandaşların tarım yapabilecek imkânlarını kolaylaştırabilirsek… Diğer tarafta da kapanan köy okulları sorunumuz. Kapanan köy okulları olduğu zaman göç başlıyor. İmkânlar zor olduğu zaman göç başlıyor. Ama o insanların hizmetini kolaylaştırırsak, yaşam kalitesini yükseltirsek kırsalımızda göç olmayacak. Biz o görüşteyiz. **Kırsalımızda ilçe belediyesinin işi arttı.** Burada büyükşehir belediyesinin işinin çoğunluğunu da yapıyoruz."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"Tabi ki köylerin mahalleye dönüşmesiyle mahalleler (köyler) daha çok hizmet almaya başladılar. **Belediyenin yükünü artırıyor o doğru ama daha önce hiç almadıkları hizmetleri almaya başladılar.** Sorunların yerinde görülmesi konusunda da daha şanslı oldular."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"6360 Sayılı Kanun'la belediyelerin gelirlerinin de bir miktar artırılması söz konusu olduğundan **belediyelerin gelirleri artığı gibi giderlerde artmıştır. Giderler gelirlerden daha fazla artmıştır.** Dolayısıyla maliyet yükü oldukça fazla olmuştur diyebiliriz."(İlçe Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürü)*

Görüşmecilerin ifadelerine göre 6360 Sayılı Kanun'la birlikte köylerin mahalleye dönüştürülmesi, köylerin daha önce yararlanamadıkları belediye hizmetlerinden istifade etmeye başlamaları açısından olumlu olmuştur. Öte yandan, bu durum öncelikle büyükşehir belediyesinin sorumluluklarını artırmıştır. Sonrasında büyükşehir belediyesinin ilçe belediyelerine yetki devri yapması ile köylere hizmet götürme sorumluluğu ilçe belediyelerine geçmiştir. İlçe belediyeleri mali kaynaklarının artmadığı buna karşın görev, yetki ve sorumlulukların arttığı bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Görüşmeciler, bu durumun haliyle ilçe belediyelerini zorladığını belirtmişlerdir.

4.2.5. Sizce büyükşehir belediyesi hizmetleri ilçe belediyelerine göre daha etkin ve verimli sunmakta mıdır?

Bu soruya büyükşehir belediyesi yetkilileri ve ilçe belediyelerinin yetkililerinin verdiği yanıtlar şu şekildedir:

"Büyükşehir belediyesi daha etkin ve daha verimli hizmet sunmaktadır."(Büyükşehir Belediye Genel Sekreteri)

*"Bu (büyükşehir belediyesinin ilçe belediyesine göre daha etkin hizmet sağlaması) çok mümkün olmamaktadır. Çünkü büyükşehir belediyesinin burada temsilcileri itfaiye, ESKİ (su ve kanalizasyon) vardır. Bunların dışında park ve bahçeler vardır. Ana caddelerin temizliği de büyükşehrindir ama bunları yapmaları mümkün değildir. Bu **birimler arasında koordinasyon yok.** Büyükşehir belediyesi kırsal hizmetleri ile itfaiyesiyle ya da su ve kanalizasyon hizmetleri arasında bağlantıyı sağlayan kimse yok. **Vatandaş her konuda ilçe belediyesine geliyor.** Biz iletiyoruz fakat amirleri olmadığımız içinde bazen yeterince dinleyemeyebiliyorlar. O açıdan çok etkin olduğunu düşünmüyorum."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"Büyükşehir belediyesinin gücü daha fazla ama **ilçe belediyeleri şu an büyükşehir belediyesinin işlerini de yapıyor.** Sulama kanalları, mezarlık işleri, mera ve yayla yoları, ani felaketlerdeki yardımlarda*

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

*büyükşehir belediyesinin ilçelerdeki teşkilatlarının yetersiz kaldığından dolayı ilçe belediyeleri yapıyor**. Şöyle anlatalım gövde ilçede, kollar Erzurum'da**.(İlçe Belediye Başkanı)*

"Tartışılabilir. Hizmetler arttı. Fakat burada ilçe belediyesiyle koordinasyon önemli aksi takdirde hizmetlerde aksamalar görülebilir."(İlçe Belediye Başkan Yardımcısı)

Görüşmecilerin geneli büyükşehir belediyesinin hizmet sağlamada, mali ve teknik açılardan daha güçlü olduğunu dile getirilmiştir. Ancak büyükşehir belediyesinin hizmet sağlamada daha etkin olduğu kanısında olmayanların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Görüşmecilerden bazıları merkeze uzak ilçelerdeki hizmetlerde aksama görüldüğünü dile getirmişlerdir. Bazı görüşmeciler ise kırsal hizmetlerin yürütülmesinde büyükşehir belediyesinin koordinasyon sağlayamadığını düşünmektedir.

4.2.6. 6360 Sayılı Kanun'la ilçe belediyelerinin yerine getirdiği su ve kanalizasyon gibi bazı hizmetler büyükşehir belediyesine devredilmiştir. Büyükşehir belediyesinin bu hizmetleri yerine getirmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu soruya ilişkin görüşmecilerden bazılarının düşünceleri şu şekildedir:

"Olumlu buluyorum. Böylelikle daha etkin ve daha iyi hizmet sağlanıyor."(Büyükşehir Belediye Genel Sekreteri)

"***Büyükşehir hizmetleri** baya **yerine getiriyor, çalışma yapıyor ama takibi açısından yetersiz kalıyor.** Personelinin kısıtlı olması ve coğrafyanın geniş bir alana sahip olduğu için takip açısından yetersiz kalıyor."(İlçe Belediye Başkanı).*

*"**Kanalizasyon ve su hizmetleri biraz zor ve hizmeti de kolay olamayan yatırımı çok büyük olan hizmetler.** Bir miktar **eksik kalıyorlar** (büyükşehir belediyesi)."(İlçe Belediye Başkanı)*

Görüşmecilerden bazıları su ve kanalizasyon gibi hizmetlerin büyük maliyetler gerektirdiğini ve büyükşehir belediyesinin bu hizmetleri elinden geldikçe yapmaya çalıştığını, ancak sorumluluk bölgesinin geniş olması ve personel yetersizliği gibi nedenlerle hizmetlerde aksamalar olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca hizmetlerin takibi bakımından sorunlar yaşandığını ifade eden görüşmeciler de bulunmaktadır.

4.3. 6360 SAYILI KANUN'UN BÜYÜKŞEHİRDE MALİ KAYNAKLARIN PAYLAŞIMINA ETKİLERİNE YÖNELİK ALGILAR

6360 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra mali kaynakların büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri arasındaki paylaşımına ilişkin görüşmecilerin algılarının araştırılması amacıyla kendilerine üç soru yöneltilmiştir.

4.3.1. 6360 Sayılı Kanun ile büyükşehirlerde hizmet sınırının il mülki sınırına genişletilmesi, büyükşehir belediyelerinin görev/sorumluluk yükünü ve bu görevler için gerekli maliyetleri nasıl etkilemiştir?

Görüşmecilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

"*Büyükşehir belediyelerinin yürüttüğü kamu hizmetlerinde **sınırların genişlemesinden mütevellit kaynak israfı yaşandığını** düşünüyorum. Sadece yetki el değiştirdi. Onun dışında kırsalda konuşlanan makine ekipman ve personel aynı şekilde görevine devam ediyor…" (İlçe Kaymakamı)*

"***Günümüzde bazı malzemelerden çok nakli bedeli daha fazladır. Bir aracın Erzurum'a gidiş gelişi yaklaşık 200 lira ile 400-500 lira arası.** Tabi bu iş makinesini de kapsıyor. İster istemez şimdi buradan (ilçeden) gidip hizmet eden araçla Erzurum Büyükşehir'den gelen aracın maliyeti bir olmaz."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"**Tabi ki maliyeti çok ciddi miktarda etkiliyor.** Daha çok kaynağa ihtiyaç oluyor. Ne kadar mesafe ne kadar sınır büyükse o kadar maliyet artıyor."(İlçe Belediye Başkanı)*

*"Belediyecilik bir bütün olarak düşünülmesi değerlendirilmesi gereken bir konudur. **Belirli hizmetler var, bir bütünlük içerisinde olması gerekir**. **İmar dokusunun bütünlük arz etmesi, ulaşım hizmetlerinin bir bütünlük arz etmesi gibi.** Alt yapı ve üst yapı hizmetlerinin daha etkin verimli ve teknik olarak daha iyi planlanması ve yapılması doğru bir karardır. Ancak hizmetin sürdürülebilirliği noktasında merkezden müdahale etme maliyetleri artırmaktadır. Büyükşehir belediyesinin hem iş yükünü artırdığı gibi muhatapta*

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(vatandaş ile) ilçe belediyesiymiş gibi bu taraftan da talepler ilçe belediyesine olduğu için burada bir aksaklık olmaktadır. Fakat zaman içerisinde çözülecektir diye düşünüyorum."(İlçe Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürü)

Görüşmeciler arasındaki yaygın kanıya göre büyükşehirlerde hizmet sınırının il mülki sınırına genişletilmesiyle büyükşehirlerin görev yükü dolayısıyla da hizmet maliyeti artmıştır. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi merkezden müdahaledir. Ayrıca büyükşehir belediyelerinin ilçe belediyelerinin görev, yetki ve sorumluluklarını devralması, hesap verebilirlik açısından sorunlar yaratmaktadır.

4.3.2. "6360 Sayılı Kanun'la genel bütçe vergi gelirlerinden büyükşehir ilçe belediyeleri için ayrılan payın % 2.50'den 4.50'ye yükseltilmesi ilçe belediyelerine ne şekilde yansımıştır? Büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılan payların hizmetlerin etkin ve verimli şekilde sunulması için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?"

Bu soruya ilişkin görüşmecilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

"Tabi ki yeterli değil. Asıl sorun % 2.50'den % 4.50'ye çıkmış olması değil, ilçe belediye paylarının büyükşehir belediyesine verilmiş olması, ekonomik olarak kaynağın azaltılması anlamına geliyor. Sıkıntıda oradan kaynaklanıyor."(İlçe Belediye Başkanı)

"Ayrılan gelirler düşük biraz daha artırılması gerekiyor."(İlçe Belediye Başkanı).

"Ayrılmış olan paylar yeterli değil."(İlçe Belediye Başkan Yardımcısı)

Görüşmecilerde genel bütçe gelirlerinden büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılan payların yetersiz olduğu, dolayısıyla görev ve sorumluluklarla mali kaynaklar arasında bir denge bulunmadığı kanısının yaygın olduğu görülmektedir.

4.3.3. "6360 Sayılı Kanun'la İl Özel İdaresi'nin kaldırılması ilçe belediyelerine mali açıdan nasıl yansıdı?"

Görüşmecilerin büyük kısmı ilgili yasa ile büyükşehirlerde il özel idaresinin kaldırılmasını olumlu bir gelişme olarak nitelendirmektedir. Görüşmecilerden bazıları şunları ifade etmişlerdir:

"*Maliyetleri artırmıştır."(Büyükşehir Belediye Yetkilisi).*

"*İl özel idaresi köylere hizmet götürmekle sorumluydu. Onun (il özel idaresi) kaldırılması aslında köyler açısından ve hizmet açısından iyi oldu. Ama belediyeleri zor durumda bıraktı. (...) Mesela uzak bir köyde mezar kazılacak. Vatandaş telefon açıyor, gelin mezar kazın diyor. Hâlbuki bu işleri eskiden kendi aralarında yapıyorlardı. Şimdi köylere biz gidiyoruz. İl özel idaresi zamanında yapılmış çok fazla bir şey yok. Su çeşmesi yapılabilirdi, parke yapılabilirdi. İl özel idaresinin kaldırılması ilçenin mali durumunu olumsuz etkiledi. Çünkü göreviniz artıyor ama görevle ilgili kaynak size verilmediği takdirde daralma oluyor."(İlçe Belediye Başkanı).*

"İl özel idare zamanında merkezden sorumluyduk. Şimdi daha fazla alandan sorumluyuz. Geçmişte il özel idaresinin yapmış olduğu işleri şimdi büyükşehir belediyesi yapıyor. Ama uzakta olduğumuz için bazı hizmetler bize (ilçeye) devredildi. Büyükşehir belediyesinin de yetişemediği hizmetleri biz (ilçe belediyesi) yapıyoruz."(İlçe Belediye Başkanı).

"Daha çok yetki, daha çok sorumluluk, daha çok maliyet, daha çok külfet getirdi belediyelere. Ancak vatandaş nezdinde baktığımız zaman olumlu sinerji oluşturdu"(İlçe Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürü).

Görüşmecilerin büyük kısmı ilgili yasa ile büyükşehirlerde il özel idaresinin kaldırılmasını olumlu bir gelişme olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte il özel idaresinin kaldırılmasıyla birlikte büyükşehir belediyesine devredilen görev ve sorumlulukların bir kısmı büyükşehir belediyeleri tarafından bu sefer uzak ilçe belediyelerine devredilmiştir. Görüşmecilerden bazıları bu durumun ilçe belediyelerinin görev, yetki ve sorumluluklarını artırdığını buna rağmen ilçe belediyelerinin mali kaynaklarının görevleriyle orantılı olarak artmadığını; bu durumun ilçe belediyelerini mali açıdan zorladığını ifade etmişlerdir.

4.4. 6360 SAYILI KANUNUN HİZMETTE YERELLİK İLKESİNE ETKİLERİNE YÖNELİK ALGILAR

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4.4.1. 6360 sayılı Kanun, karar alma süreçlerinde ve hizmet sunumunda büyükşehir belediyesini tek etkin birim kıldığı ve yerel düzeyde merkeziyetçilik eğilimini artırdığı bakımlarından eleştirilmektedir. Siz bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu konu ile ilgili olarak görüşmecilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

"Genel olarak ilçe belediyelerimizin, ***ilçelerimizin sorumluluk ve inisiyatiflerini azaltıp daha çok inisiyatifi büyükşehirlere vermesinden*** *mütevellit artı ve eksileri maalesef var (...)"(İlçe Belediye Başkanı).*

"Hizmetin yerelden verilmesi daha olumludur. Çünkü vatandaş en kolay yerele ulaşabiliyor. ***Hizmetin hızlı gelmesi isteniyorsa yerelden olması gerekir****."(İlçe Belediye Başkanı).*

"Tabi ki ***ilçe belediyesi tarafından yapılabilecek hizmetler ilçe belediyesinde olursa yerellik açısından daha iyi olur****."(İlçe Belediye Başkan Yardımcısı).*

"Hizmet sunumunda daha çok hizmeti ilçe belediyesi yaparsa daha iyi hizmet sağlar. ***Çünkü ilçe belediyesine daha rahat ulaşabiliyoruz****."(Mahalle Muhtarı).*

Görüşmecilerin büyük kısmı görev, yetki ve sorumlulukların büyük kısmının büyükşehir belediyeleri devredilmesinin yerelde belirli oranda bir merkeziyetçiliğe sebep olduğu yönündedir. Ayrıca görüşmeciler görev, yetki ve sorumluluklar açısından ilçe belediyelerinin genel yetkili olmasının yerinden yönetimin doğasına daha uygun olduğunu belirtmektedir.

6360 Sayılı Kanun'un görev, yetki ve sorumlulukların paylaşımına etkisine yönelik olarak bir ilçe belediye başkanının görüşleri dikkate değerdir. İlçe belediye başkanı, büyükşehir belediyesi ile aynı partiden olduğunu belirttikten sonra son derece önemli bir tespitte bulunmaktadır:

"Burada (ilçede) vatandaş sizi tanıyor. ***Ama sizin büyükşehir birimleri üzerindeki etkiniz, aynı partiden olursanız etkilisiniz. Ben şimdi aynı partiden olduğum için büyükşehirde etkiliyim. Ama farklı bir partiden olsa onlara bir şeyde diyemezsiniz. İletişime de geçemezsiniz.*** *Ama vatandaş sizi bilecek. Onun için teklik olması lazım aynı zamanda. Yerelliğin dışında teklik olması lazım. Ya o hizmetlerde bize bağlanacak, bunu farklı bir yoldan denetim yapacak büyükşehir ya da burayı tamamen büyükşehir belediyesine bağlı bir belediye yapacaklar mahalle gibi bir şey olacak. Benim düşüncem bu şekilde."(İlçe Belediye Başkanı).*

İlçe belediye başkanlığı görevini yürüten görüşmeci, ilçe belediye başkanının büyükşehir belediyesi ile aynı partiden olması durumunda etkili olabildiğini, aksi durumda ise etkisiz kalabildiğini belirtmektedir.

Görüşmecilerin ifadelerinden ilgili yasa sonrasında büyükşehir düzeyinde bir merkeziyetçilik oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, hizmette yerellik ilkesi gereği görev, yetki ve sorumluluk paylaşımında ilçe belediyelerinin genel yetkili olması gerektiği yönünde görüşmecilerde yaygın bir kanı bulunduğu söylenebilir.

SONUÇ

6360 Sayılı Kanun, büyükşehirlerin yönetim yapısında önemli değişikliklere sebep olmuştur. Söz konusu düzenleme ile il özel idareleri kaldırılarak yetkileri büyük oranda büyükşehir belediyelerine devredilmiş; böylelikle büyükşehir belediyeleri il mülki sınırları genelinde yetkili hale getirilmiştir. Büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasındaki görev, yetki ve sorumlulukların paylaşılmasında büyükşehir belediyeleri genel yetkili kılınmış; böylece büyükşehir belediyesi ile büyükşehir ilçe belediyeleri arasındaki idari ve mali ilişkiler kapsamında birçok yenilik ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma, 6360 Sayılı Kanun'un büyükşehir ilçe belediyelerinin idari ve mali özerkliklerine etkilerini Erzurum Büyükşehir Belediyesi örneğinde araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre görüşmecilerin büyük kısmı imar, planlama, çevre ve ulaşım konularında büyükşehir ölçeğinde eşgüdümün sağlanması; belediye hizmetlerinin kırsal bölgeleri de içine alacak şekilde genişletilmesi; su, kanalizasyon, mezarlık, yol, mera ve yayla hizmetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesi ve büyükşehir belediyesinde iki başlılığın sona erdirilmesi bakımlarından 6360 Sayılı Kanun'un olumlu sonuçları olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan, özellikle ilçe belediyelerinin başkan ve başkan yardımcılarından oluşan görüşmecilerin, 6360 Sayılı Kanun'un uygulamasına yönelik önemli bir takım eleştirileri bulunduğu görülmektedir. Bu eleştirilerin yoğunlaştığı alanları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında görev, yetki ve sorumlulukların paylaşılmasında zaman zaman sorunlar çıkması,

Görev, yetki ve sorumlulukların paylaşımında büyükşehir belediyelerinin genel yetkili kılınması nedeniyle yasanın yerelde merkezileşmeye neden olması,

Büyükşehir belediyesinin sorumluluk alanının geniş olması nedeniyle özellikle uzak ilçelere hizmet sunumunda zaman zaman araç, gereç, personel ve mali kaynaklar açısından yetersizlikler yaşanması,

Hizmetlerin sağlanmasında büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında zaman zaman eşgüdüm ve koordinasyonun sağlanmasında sorunlar yaşanması,

Büyükşehir belediyesi meclisi ile ilçe belediye meclislerinin ağırlıklı olarak farklı partilerden olması durumunda görev, yetki, sorumluluk ve kaynakların paylaşılmasında sorunların artması,

İlçe belediyelerinde az miktarda yetki kalması,

Birçok alanda hizmet sunumunda genel yetkili birimin büyükşehir belediyesi olmasına rağmen vatandaşlara hesap verme sorumluluğunun hala ilçe belediyelerinde bulunması,

Uzak ilçelere hizmet sunumu başta olmak üzere bazı durumlarda büyükşehir belediyesinin ilçe belediyelerine yetki devri yapması neticesinde ilçe belediyelerinin sorumluluklarının artması,

Yetki devri yapılan ilçe belediyelerinin sorumluluklarının artmasına rağmen mali kaynaklarının aynı oranda artmaması.

Görüşmecilerin ifadelerinden hareketle Erzurum Büyükşehir Belediyesi örneğinde, 6360 Sayılı Kanun'un uygulamasında karşılaşılan sorunların temelinde büyükşehir ilçe belediyelerinin idari ve mali açıdan yeterince özerk ve güçlü olmamalarının bulunduğu söylenebilir. Bu bağlamda, hizmette yerellik ilkesinin hayata geçirilmesi, hesap verebilirliğin sağlanması ve yerelde merkezileşmenin önlenmesi için söz konusu kanunun yeniden ele alınmasında ve büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasındaki görev, yetki, sorumluluk ve mali kaynakların paylaşımının yeniden düzenlenmesinde fayda görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akpınar, R. (2019). Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Gelişimi ve Yapısal Analizi. Bursa: Ekin Yayınevi.
2. Altan, Y. ve Karaca, F. (2016). Türk Metropoliten Şehir Yönetim Sistemindeki Değişime 6360 Sayılı Kanun'un Etkileri: Samsun Büyükşehir Belediyesi Örneği. Yönetim Bilimleri Dergisi, 14(28), 553–584.
3. Arıkboğa, E. (2013). Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli. Yerel Politikalar, 1(3), 48–96.
4. Arıkboğa, Ü. (2015). Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Transfer Sistemi ve 6360 Sayılı Kanunun Etkileri. Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, 37(2), 1–30.
5. Böke, K. (2014). Örnekleme. K. Böke (Ed.), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde (4. Baskı., ss. 105–147). Alfa Baım Yayın.
6. Çamdere, M. A. ve Genç, N. F. (2018). 6360 Sayılı Kanunun Kamu Hizmetlerinin Sunumuna Etkisi: Denizli Büyükşehir Belediyesi Örneği. Çankırı Karatekin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), 35–60.
7. Çelikyay, H. (2014). Değişen Kent Yönetimi ve 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası. İstanbul: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık.
8. Dik, E. (2014). 6360 Sayılı Kanun Bağlamında Köylerin Mahalleye Çevrilmesi Sorunu. Mülkiye Dergisi, 38(1), 75–102.
9. Erbay, Y. ve Akgün, H. (2017). Türkiye'de ve Avrupa'da Yerel Yönetimler (2. Baskı.). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
10. Genç, F. N. (2014). 6360 Sayılı Kanun ve Aydın'a Etkileri. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(Özel Sayı), 1–29.
11. Genç, N. F. ve Daşçı, S. (2016). 6360 Sayılı Kanunun Kamu Hizmetlerinin Sunumuna Etkisi: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Örneği. Journal of Social and Humanities Sciences Researh, 3(7), 178–196.
12. Genç, N. F. ve Korkın, E. (2017). 6360 Sayılı Kanun'la Tüzel Kişiliği Kaldırılan Belde Belediyelerinde Halkın Uygulamaya İlişkin Algısı: Atça (Sultanhisar-Aydın) Örneği. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19(32), 84–95.
13. Karasu, M. A. (2013). 6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve Olası Etkileri: Şanlıurfa Örneği.

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1), 123–139.
14. Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 62–80.
15. Lamba, M. (2014). Yeni Kamu Yönetimi Perspektifinden Türkiye'de Kamu Yönetimi Reformları: Genel Gerekçeler Üzerinden Bir İnceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(3), 135–152.
16. Öner, S. ve Şahnagil, S. (2020). 6360 Sayili Büyükşehir Düzenlemesi Ve Yönetsel Sonuçlara Meclis Üyelerinin Yaklaşimlari: Balikesir Örneği. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. doi:10.25287/ohuiibf.702314
17. Özgür, H. ve Savaş Yavuzçehre, P. (2016). Türkiye'nin Büyükşehir Belediyesi Sistemi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 903–926.
18. UN. (2019). World Urbanization Prospects. New York.
19. www.mevzuat.gov.tr. (2012). 6360 Sayılı Kanun.
20. Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenilirlik. Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(3), 1–9.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(25)

Öğr. Gör. Ahenk Çiçek GÜVENÇ[98]

TÜRK HUKUKUNDA VELAYETİN DEĞİŞTİRİLMESİ

CHANGE OF CUSTODY IN TURKISH LAW

ÖZ

Velayet, toplumun geleceğini oluşturan çocukların korunması ve temsili için anne ve babaya tanınan haklar ve verilen ödevlerdir. Gerek evlilik içerisinde gerek evlilik sona erdiğinde çocuğun korunması için velayet kurumu oluşmuştur. Velayete ilişkin düzenlemelerde asıl olan çocukların üstün yararıdır. Bu bakımdan velayete ilişkin düzenlemelerde anne ve babanın isteklerinden çok çocuğun menfaati dikkate alınmalıdır.

Çocuğun korunması için alınacak önlemlerden biri velayetin değiştirilmesidir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu uyarınca çocuğun menfaati gerektirdiğinde velayet sahibi değiştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Velayet, velayetin değiştirilmesi, çocuğun üstün yararı.

ABSTRACT

Custody is the rights and duties given to parents for the protection and representation of children, which constitute the future of society. The concept of custody has been formed for the protection of the child both within the marriage and when the marriage ends. The best interest of the child is what is essential in custody. In this respect, the interests of the child should be taken into account in the custody regulations instead of the wishes of the mother and father.

One of the measures to be taken for the protection of the child is the change of custody. In accordance with the Turkish Civil Code numbered 4721, the custodian can be changed when the interests of the child require.

Keywords: *Custody, Change of Custody, Best Interests of the Child.*

[98] Öğr. Gör. Gör. Ahenk Çiçek GÜVENÇ, İstanbul Gelişim Üniversitesi İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu , acguvenc@gelisim.edu.tr. ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7150-3911

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Velayet ile ilgili hükümler 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu' nun (TMK) 335-351' inci maddeleri arasında düzenlenmiştir. TMK' da velayetin tanımı yapılmamıştır. Velayet küçüklerin ve kısıtlı çocukların korunması ve temsili için anne ve babaya tanınan hak ve ödevlerdir. (FEYZİOĞLU, s.503-504; ZEVKLİLER, s:1057; AKINTÜRK, s.342; ÖZTAN, s. 374;). Doktrindeki hâkim görüşe göre velayet hem bir hak hem de ödev olarak karşımıza çıkmaktadır. (USTA, s: 20; GENÇCAN, s: 78; DURAL, ÖĞÜZ, GÜMÜŞ s.343; ÖZMEN, s: 12) Anne ve baba, velayet hakkı gereğince çocukların eğitimi, bakımı, bedensel ve zihinsel gelişimi, yetenek ve eğilimleri vb. konularda gerekli kararları alır ve imkânları ölçüsünde uygular. TMK uyarınca yasal bir sebep olmadıkça velayet anne ve babadan alınamaz. Ancak anne ve baba velayete ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmezse hâkim müdahalesi ile karşı karşıya kalacaktır. Velayet ile ilgili düzenlemelerde asıl olan çocuğun üstün yararıdır. Bu bakımdan 4721 sayılı TMK' nın 349' uncu maddesine göre çocuğun menfaati gerektirdiğinde velayet sahibi değiştirilebilir. Velayete ilişkin hükümler koşulların değiştirilmesi halinde değiştirilebilir. (BAYGIN, s.373)

Çalışmada öncelikle velayet kavramı tanımlanmıştır. Ardından velayet hakkı, bu hakkın kapsamı ve çocuğun velayetine ilişkin genel ilkeler irdelenmiştir. Son olarak velayetin değiştirilmesi sebepleri ve velayetin değiştirilmesi usulü değerlendirilmiştir.

2. VELAYET KAVRAMI

Velayet, küçüklerin ve kısıtlı çocukların mallarını ve kişiliklerini korumak ve aynı zamanda onların temsili için 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun anne babaya yüklediği ödevler ile bu ödevlerin gerektirdiği haklara denmektedir (FEYZİOĞLU, s.503-504; ZEVKLİLER, s:1057; AKINTÜRK, s.342; ÖZTAN, s. 374). Bu bakımdan doktrindeki hakim görüşe göre velayet hem bir hak hem de görev olarak karşımıza çıkmaktadır. (USTA, s: 20; GENÇCAN, s: 78; DURAL, ÖĞÜZ, GÜMÜŞ s.343; ÖZMEN, s: 12) Velayet hakkı çocuğun yararına bir haktır. (AKYÜZ, s.23)

Velayet kural olarak küçükler içindir. Ancak belli durumlarda kısıtlılar bakımından da hüküm ifade edecektir. Gerek görüldüğü takdirde henüz ergin olmayanların kısıtlanmasına karar verilebilir. Ancak henüz ergin olmayan çocuklar hakkında verilen kısıtlama kararı hüküm ve sonuçlarını çocuk ergin olduktan sonra doğuracaktır. Kısıtlanan ergin çocuklar kural olarak velayet altında bırakılır (GENÇCAN, s: 67).

3. VELAYET HAKKI ve BU HAKKIN KAPSAMI

Velayet hakkı ergin olmayan çocuğun anne ve babasına tanınan bir haktır. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu' nun 335' inci maddesinde yasal sebep olmaksızın velayetin anne ve babadan alınamayacağı hüküm altına alınmıştır. Anne ve babanın velayet altındaki çocukların eğitimi, bakımı, bedensel ve zihinsel gelişimi, yetenek ve eğilimleri vb. konularda gerekli kararları alması ve imkânları ölçüsünde uygulaması velayet hakkı kapsamında değerlendirilir. Anne ve baba çocuğun dini eğitimini de belirleme hakkına sahiptir (GENÇCAN, s. 71). 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK) 341' inci maddesinde anne ve babanın bu haklarını sınırlayan her sözleşmenin geçersiz olacağı hüküm altına alınmıştır.

Çocuğun eğitimi bakımı ve korunması için gereken tüm giderlerin anne baba tarafından karşılanması gerekir.

Anne ve baba velayet hakkı devam ettiği sürece çocuğun mallarını yönetme yükümlülüğü altındadır. TMK' nın 352' inci maddesi uyarınca anne ve baba bu yükümlülüklerini yerine getirmezlerse hâkimin müdahalesi ile karşı karşıya kalacaklardır. Bu bakımdan anne ve baba çocuğun mallarını yönetmekte gerekli özeni göstermezse malların korunması için gerekli önlemler hâkim tarafından alınacaktır. (GENÇCAN, s. 72-73). Anne ve baba velayet hakkını kullanırken vesayetin aksine herhangi bir denetime tabi değildir. (GRASSINGER, s. 8)

4. ÇOCUĞUN VELAYETİNE İLİŞKİN GENEL İLKELER

4.1. Velayette Kamu Düzeni İlkesi

Velayete ilişkin düzenlemeler kamu düzenine ilişkin olup bu ilke gereğince velayetin düzenlenmesinde bir takım hususlara dikkat edilmelidir. Evlilik devam ettiği müddetçe çocuğun velayetini anne ile baba birlikte

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kullanır. Eşlerden birinin ölmesi durumunda çocuğun velayeti sağ kalan eşin, boşanma durumunda ise mahkemenin çocuğun velayetini bıraktığı tarafın olacaktır (GENÇCAN, s. 81).

Velayete ilişkin düzenlemelerin kamu düzenine ilişkin olmasının bir diğer özelliği hâkimin velayete ilişkin re' sen düzenleme yapabilmesidir. Bu durumda hâkim velayet konusunda kendiliğinden araştırma yapabilir. Velayet yargılamanın her aşamasında dikkate alınır. Velayetin kamu düzenine ilişkin olmasının diğer bir özelliği de velayete ilişkin yargılamanın her aşamasında delil sunulabilmesidir. (GENÇCAN s.86)

Velayette kamu düzeni ilkesi gereğince velayet eşlerden birine verilebilir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 336' ıncı maddesine göre evlilik sürdüğü müddetçe velayeti anne ve baba birlikte kullanır. Evlat edinme hali istisna olmak üzere anne ve baba dışında kimseye velayet tevdi olunamaz. Bu bakımdan velayet münhasıran anne ve babaya tanınmış bir haktır. (GENÇCAN S.89)

Bununla birlikte 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 348' inci maddesinde belirtilen durumlardan biri ya da birkaçı gerçekleştiğinde hâkim takdir yetkisini kullanarak velayetin hem anneden hem de babadan alınarak üçüncü bir kişiye verilmesine ya da çocuğun bir kuruma yerleştirilmesine karar verebilir. (ÖZTAN, s. 293; FEYZİOĞLU, S. 383; AKINTÜRK, s. 273)

Velayette kamu düzeni ilkesi gereğince velayette asıl olan çocuğun üstün yararıdır. Bu bakımdan velayete ilişkin düzenlemelerde çocuğun sağlık, ahlak, eğitim, yaş ve güvenlik bakımından üstün yararı öncelikli olmalıdır.

4.2. Velayette Bütüncüllük İlkesi

Velayete konu küçüklerin ve kısıtlı çocukların kişiliklerinin ve mallarının korunmasına ve onların temsiline ilişkin anne ve babaya tanınan haklar ve yüklenilen ödevler bütüncüllük ilkesine göre kullanılmalıdır. Bu durumda velayet bütüncüllük özelliği taşıdığından kademeli olarak verilmesi mümkün değildir. Örneğin; çocuğun velayetinin belli bir yaşa kadar anneye sonrasında babaya verilmesine ilişkin bir hüküm verilemez. Yine velayetin koşullu olarak verilmesi de mümkün değildir. Velayetin münhasıran anne ve babaya tanınmış bir hak olmasından ötürü anne ve baba haricinde bir başkasına verilmesi de mümkün değildir(GENÇCAN s.99-100).

4.3. Velayette Güvenlik İlkesi

Velayete ilişkin düzenleme yapılırken çocuğun güvenliği öncelikle dikkate alınmalıdır. Bu bakımdan çocuğun bedeni, fikri, ahlaki ve sosyal yönden normal ve sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlayacak durumlar göz önünde bulundurulmalıdır.

4.4. Velayette İlgililerin Dinlenmesi İlkesi

Çocuğun velayetine ilişkin hüküm verilirken hâkim çocukların yararını göz önünde bulundurmak zorundadır. (Y2HD, 14.11.1991, 11381-14149) 4721 sayılı TMK uyarınca hâkim ayrılığa ya da boşanmaya karar verirken mümkün olduğunca anne babayı dinlemelidir. Hâkim çocuğun güvenliğini göz önünde bulundurarak hangi tarafta kalmasının daha uygun olacağına karar vermelidir. (AKYÜZ, s. 54) Çocuğun güvenliğinin belirlenmesinde çocuğun kendisi de dinlenmelidir. Ancak bu noktada velayetinin hangi tarafa verilmesini istediği konusunda dinlenecek çocuk yeterli idrak gücüne sahip olmalıdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi' nin 12' inci maddesi gereğince görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocukların dinlenmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Bir çocuğun yaşı küçük olduğundan, anne ya da babasını seçmekle ruhsal bir baskı altına gireceğinden ya da gerçek duygularını iyi anlatamadığından bahisle dinlenmemesi isabetsizdir. (GENÇCAN, s. 108) Hâkim kararını verirken çocuğun anne ve babasına karşı beslediği duyguları da göz ardı edemez. (AKINTÜRK, s. 273) İdrak çağına gelmiş çocukların isteklerine öncelik verilmelidir. Çocuğun isteğine önem verilmesi önemli bir husus olmakla birlikte çocuğun ifade ettiği görüş çıkarına uygun ise hâkim tarafından nazara alınacaktır. Hâkim çocuğun beyanlarını, genel tutumu, davranışları ve anne ve babası ile ilişkilerini bir bütün olarak göz önünde tutar ve değerlendirir. (AKYÜZ, s. 71)

Aile mahkemelerinde uyuşmazlıklar hakkında araştırma ve inceleme yapmak, gerekli raporları hazırlamak, gerektiğinde duruşmada hazır bulunmak üzere Adalet Bakanlığı tarafından psikolog, pedagog ve

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sosyal araştırmacılar atanır. 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun' un 5. Maddesi gereğince velayet düzenlenirken uzman bilirkişilerden görüş alınması ve bu görüşlere göre değerlendirme yapılması gerekir.

4.5. Velayette Onay İle Anlaşma İlkesi

Velayete ilişkin düzenlemeler onay ile anlaşma ilkesi gereğince gerçekleşebilir. TMK' nın 184' üncü maddesi uyarınca boşanma veya ayrılığın fer' ine ilişkin anlaşmaların hâkim tarafından onaylanması gerekir. Bu anlaşmaların karar verildikten sonra yapılması halinde geçerli olabilmesi için de hâkimin onaylaması gerekecektir.

4.6. Velayette Sosyallik İlkesi

Bu ilke gereğince anne ve baba çocuğun din eğitimini belirleme hakkına sahiptir. Anne ve babanın bu hakkını sınırlayacak sözleşmeler geçersiz sayılacaktır. (GENÇCAN, s. 117) Boşanma gerçekleştiğinde çocuğun velayeti eşlerden birine bırakılacağından çocuğun dini eğitimini belirleme hakkı da velayet kendisine bırakılan tarafa ait olacaktır. (AKYÜZ, s. 78) Bu durumda diğer eşin velayet kendisine bırakılan eşe karışma hakkı olmayacaktır. (AKINTÜRK, s. 348)

4.7. Velayette Çevresellik İlkesi

Velayetin verilmesinde hâkimin göz önünde bulundurması gereken hususlardan biri de çocuğun alıştığı ortamdan ayrılmamasıdır. Yargıtay' ın yerleşik içtihatlarına göre çocuğun alıştığı ortamdan ayrılması ruh sağlığını olumsuz etkileyen bir faktördür. (Y2HD,18.9.1998, 7923-9495)

Öğretide ve uygulamada hâkim olan görüş kardeşlerin ayrılmamasıdır. Bu bakımdan çocukların hepsinin velayetinin aynı tarafa verilmesi gelişimlerine olumlu yansıyacaktır. (TEKİNAY, s. 284; AKINTÜRK, s. 273; ÖZTAN s. 291; ZEVKLİLER, s. 984)

4.8. Velayette Pozitif Hukuka Dayanma İlkesi

Hâkim velayete ilişkin karar verirken tarafların boşanmadaki kusurlarını da dikkate almalıdır. Haysiyetsiz hayat sürme nedeniyle boşanma, suç işleme, pek kötü ve onur kırıcı davranış nedeniyle boşanma, hayata kast gibi sebeplere dayanan boşanma davalarında velayetin haysiyetsiz hayat süren, suç işleyen gibi taraflara verilmemesi isabetlidir. Akıl hastasına da velayetin verilmesi uygun değildir. (GENÇCAN, s. 126) Bu gibi hallerde çocuğun velayetinin verilmesinde belirleyici kıstas boşanma sebebi değil, çocuğun bu nitelikleri haiz eşe verilerek güvenliğinin ihlal edilmemesidir. (AKYÜZ, s. 74) Velayetin mutlaka kusursuz olan eşe verilme zorunluluğu yoktur. Kötü bir eşin aynı zamanda kötü bir anne ya da baba olduğu düşünülemez. (TEKİNAY, s.282)

Boşanma davasından önce ya da dava sırasında babanın çocuğun soybağı konusunda şüpheleri varsa velayetin anneye verilmesi gerekir. Bu durumda babanın bu konudaki iddiası yeterli olup soybağının reddi davası açılmış olması şart değildir. (AKYÜZ, s. 79)

Bu ilke gereğince taraflar arasında velayete ilişkin düzenleme içeren bir boşanma protokolü varsa hâkim bunu dikkate almalıdır.

Tarafların ortak çocuklarının evlatlık verilmesi durumda anne ve babanın sahip olduğu haklar evlat edinene geçeceğinden bu durum da gözden kaçırılmamalıdır. (GENÇCAN, s. 134)

5. VELAYETİN DEĞİŞTİRİLMESİ

Velayet hukukuna göre çocuğun korunması için alınacak önlemlerden biri velayetin değiştirilmesidir. 4721 sayılı TMK' nın 349' uncu maddesine göre çocuğun menfaati gerektirdiğinde velayet sahibi değiştirilebilir. Velayete ilişkin hükümler koşulların değiştirilmesi halinde değiştirilebilir. (BAYGIN, s.373)

Velayetin değiştirilmesi davalarında anne ve babanın isteklerinden çok çocuğun üstün yararı önceliklidir.

Hâkimin velayetin değiştirilmesi kararı verebilmesi için velayetin verilmesinden sonra gerçekleşen haklı bir sebebin olması gerekir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5.1. Velayetin Değiştirilmesi Sebepleri

5.1.1. Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasının Engellenmesi

Velayetin değiştirilmesini gerektiren sebeplerden ilki çocukla kişisel ilişki kurulmasının engellenmesidir. TMK' nın 323' üncü maddesi uyarınca anne ve baba velayeti altında bulunmayan ya da kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir. Hükümde anne ve babanın çocukla kişisel ilişki kurmayı isteme hakkından bahsedilmiştir. Ancak öğretide çocuğun da kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkı düzenlenmiştir. (SEROZAN, s.242) Uygulamada da yine çocuğun kişisel ilişki kurmasını isteme hakkı kabul edilmektedir. (ERLÜLE, s. 262) Velayet hakkına sahip olmayan anne ya da babanın çocuk ile kişisel ilişki kurması velayet hakkına sahip diğer tarafça engellediğinde bu durum velayetin değiştirilmesini gerektirecektir. Örneğin, velayet hakkı kendisinde olan anne tarafından babanın çocukla kişisel ilişkisinin engellemesi durumunda velayet hakkının değiştirilmesi yönünde karar verilmesi isabetlidir.(Y2HD, 17.11.2009, 16416-19929) Çocukla kişisel ilişki kurulmasının engellenmediği anlaşıldığında ise davanın reddi gerekmektedir. (GENÇCAN, s. 422)

5.1.2. Çocuğun Fiilen Velayet Hakkı Olmayan Anne ya da Babada Bırakılması

Çocuğun fiilen velayet hakkı olmayan anne ya da babada bırakılması da velayetin değiştirilmesini gerektirir hallerden sayılmaktadır. Velayet sahibinin tüm girişimlerine rağmen çocuğu teslim etmeyen anne ya da babanın velayetin değiştirilmesi davası açması durumunda bu dava reddedilmelidir. Bununla birlikte çocuğun fiilen üçüncü kişi yanında bırakılması da velayetin değiştirilmesi sebeplerindendir.(GENÇCAN, s. 427)

5.1.3. Çocuğun Menfaatinin Gerektirdiği Diğer Haller Sebebiyle Değişiklik

Çocuğun menfaatinin gerektirdiği diğer hallerde de hâkim velayetin değiştirilmesi kararı verilebilir. TMK' nın 348' inci maddesi gereğince anne ve babanın başka bir yerde bulunması, hastalığı, deneyimsizliği veya benzeri sebeplerle velayet görevini gereğince yerine getirememesi; anne ve babanın çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirmemesi ve çocuğa karşı yükümlülüklerini ağır şekilde savsaklamaları hallerinde hâkim velayet hakkının kaldırılması yönünde karar verebilir. 4721 satılı TMK' nın 348' inci maddesinde belirtilen benzeri sebepler ifadesinden bu sebeplerin hükümde örnek olarak sayıldığı ve sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Çocuğun menfaatinin gerektirdiği haller eğitim, sağlık, ahlak ve güvenlik sebebiyle velayetin değiştirilmesini gerektirir haller olabilir.

Anne ya da babanın velayet görevini ihmal etmesi velayetin değiştirilmesini gerektirir sebeplerdendir. Ancak buradaki ihmal anne ya da babanın yaşının küçüklüğü ya da kişiliklerinde var olan bir sebebe dayanabilir. Bu noktada önemli olan bu yetersizlik halinin süreklilik arz edip etmediğidir. Bu yetersizlik hali süreklilik arz ediyorsa velayetin değiştirilmesi gerekecektir. (ÖZLÜ, s. 72)

Velayet davalarında çocuğun üstün yararı belirlenirken çocuğun zihinsel ve bedensel gelişiminin yanı sıra ahlaki ve sosyal gelişiminin de sağlanması amaçlanmalıdır. Velayet davaları kamu düzenini ilgilendirdiğinden hâkim tarafların sunduğu delillerle yetinmeyip re'sen araştırma yapabilir. (Y2HD, E. 18.11.2013, E.2013/8114, K.2013/26564)

5.1.4. Anne veya Babanın Başkasıyla Evlenmesi

Velayet hakkına sahip anne ya da babanın yeniden evlenmesi kural olarak velayetin kaldırılmasını gerektirmez. Yargıtay' ın yerleşik içtihatları da bu doğrultudadır. Ancak çocuğun menfaati gerektirdiğinde velayet sahibi değiştirilebilir. Davalı anne ya da babanın evlendiği kişinin geçmişte suç işlemesi ve hakkında mahkûmiyet kararı verilmesinin çocuğun psikolojik ve fiziksel gelişimine olumsuz etkisinin olduğu ispatlanmadığı takdirde velayetin değiştirilmesi mümkün değildir. (GENÇCAN, s. 431-433)

5.1.5. Anne veya Babanın Başka Yere Gitmesi

Boşanma davası sonucunda velayet hakkı verilen anne ya da babanın başka yere gitmesiyle velayet kendiliğinden diğer eşe geçmez. Anne ya da babanın başka yere gitmesinin velayeti değiştirecek bir sebep olarak sayılması için anne ya da babanın çocuğuyla yeterince ilgilenememesi ve velayet görevlerini ifa

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

edememesi gerekmektedir. Anne ya da baba başka yere gitmesine rağmen çocukla yeteri kadar ilgilenebiliyor ve velayet görevini ifa edebiliyorsa bu durum velayetin değiştirilmesini gerektirmez.

5.1.6. Anne veya Babanın Ölmesi

TMK m. 336 gereğince evlilik devam ettiği müddetçe çocuğun velayetini anne ve baba birlikte kullanır. Anne veya babadan birinin ölümü halinde velayet sağ kalan eşe ait olacaktır (EGGER, s. 89).

Ancak anne ve baba evli değil ise velayet hakkına sahip anne ya da babanın ölmesi velayetin kendiliğinden diğer tarafa geçeceği anlamına gelmemektedir. Hâkim somut olay üzerinde değerlendirme yaparak çocuğun üstün yararını da göz önünde tutarak velayeti sağ kalan eşe verebilir ya da çocuğun menfaatine göre vasi atayabilir.

6. VELAYETİN DEĞİŞTİRİLMESİNİ GEREKTİRMEYEN HALLER

Anne ya da baba ile ilgili birtakım durumlar velayetin değiştirilmesini gerektirmez. Anne ya da babanın ekonomik durumunun iyi olması velayetin değiştirilmesini gerektirecek hallerden değildir. Anne ya da baba arasındaki sosyal statü farkları da velayetin değiştirilmesini gerektirecek sebeplerden sayılamaz (GENÇCAN, s. 436).

7. VELAYETİN DEĞİŞTİRİLMESİ USULÜ

Velayetin değiştirilmesinde görevli mahkeme aile mahkemesidir. 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun' un 4. Maddesi b.1 hükmü gereğince 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu' nun Üçüncü Kısım hariç olmak üzere İkinci Kitabı konusu olan aile hukukundan doğan dava ve işler aile mahkemesinde görülecektir. Yetkili mahkeme ise kural olarak davalının davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesidir. Velayetin değiştirilmesi davaları davacının kendi oturduğu yer mahkemesinde de açılabilir (GENÇCAN, s. 438-439).

Velayetin değiştirilmesi davaları ilgili olan herkes tarafından açılabilen davalardır. Davalı ise velayet hakkına sahip olan anne veya babadır. HMK 103' üncü madde gereğince işbu davalar adli tatilde de görülmektedir.

Anlaşmalı boşanma kararı kesinleştikten sonra durum değişirse çocuğun korunmasına ilişkin önlemler yeni şartlara uydurulmalıdır. Bu sebeple çocuğun güvenliği gerektiriyorsa velayetin değiştirilmesi gerekir (GENÇCAN, s. 444). Velayetin değiştirilmesi davaları basit yargılama usulüne tabidir.

Velayetin değiştirilmesi davalarında gerek görülürse tarafların yaşam alanları incelenmelidir. Bu davalarda gerek görüldüğü takdirde uzman görüşüne de başvurulmalıdır. (Y2HD, 19.06.2014, E. 2014/12306, K. 2014/13987) İdrak çağındaki çocuğun tercihi velayetin değiştirilmesi davalarında esas alınacak bir diğer husustur.

Velayetin değiştirilmesi davalarına ilişkin delillerin yargılamanın her aşamasında sunulması mümkündür. Hâkim tarafların getirdiği delillere bağlı kalmayarak re' sen delil toplayabilir.

Velayetin değiştirilmesi sonucu anne ve baba velayeti altında bulunmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir. Velayet kendisine verilmeyen eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmalıdır. (GENÇCAN, s. 463).

8. SONUÇ

Doktrindeki hâkim görüş velayetin hem bir hak hem de bir ödev olduğu yönündedir. (USTA, s: 20; GENÇCAN, s: 78; DURAL, ÖĞÜZ, GÜMÜŞ s.343; ÖZMEN, s: 12)

Velayete ilişkin düzenlemeler kamu düzenine ilişkindir. Bu özellikten ötürü velayetin değiştirilmesi davasında hâkim kendisi de re' sen araştırma yapabilir. Velayetin değiştirilmesi davalarında yargılamanın her aşamasında delil sunulabilir. (GENÇCAN s.86)

Velayette bütüncüllük ilkesi gereğince anne babanın velayet ile birlikte sahip olduğu haklar ve yükümlülükler kademeli olarak verilemez.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Velayete ilişkin düzenleme yapılırken çocuğun bedeni, fikri, ahlaki ve sosyal yönden normal ve sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlayacak durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Velayette asıl olan çocuğun üstün yararıdır.

4721 sayılı TMK' nın 349' uncu maddesine göre çocuğun menfaatinin gerektirdiği hallerde velayet sahibi değiştirilebilir. Velayetin değiştirilmesini gerektirecek sebeplerden bir ya da birkaçının varlığı halinde hâkim velayetin değiştirilmesine karar verebilir.

Anne ve baba arasındaki ekonomik durum ve sosyal statü farkları velayetin değiştirilmesi için tek başına yeterli sebepler değildir.

Velayetin değiştirilmesinde görevli mahkeme aile mahkemesidir. Yetkili mahkeme ise kural olarak davalının davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesidir. Velayetin değiştirilmesi davaları davacının kendi oturduğu yer mahkemesinde de açılabilir

Velayetin değiştirilmesi davalarında gerek görülmesi halinde tarafların yaşam alanı incelenebilir, uzman görüşüne başvurulabilir ve bu davalarda idrak çağındaki çocuğun tercihi de esas alınmalıdır.

Velayetin değiştirilmesi sonucu anne ve baba velayeti altında bulunmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir. Velayet kendisine verilmeyen eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. AKINTÜRK, T.(2002). Aile Hukuku. Ankara.
2. AKYÜZ, E.(2008). "Velayet, Çocuğun Korunması ve Koruyucu Aile Hizmeti", Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı. Ankara.
3. BAYGIN, C. (2010). Soybağı Hukuku. İstanbul.
4. DURAL, M., ÖĞÜZ, T., GÜMÜŞ, A. (2014). Türk Özel Hukuku Aile Hukuku, C III. İstanbul.
5. EGGER, A. (1943). Aile Hukuku. Tahir Çağla (Çev.). İstanbul.
6. ERLÜLE, F.(2018). Yargıtay Kararları Çerçevesine Velayetin Kullanılması Kendisine Bırakılmayan Tarafın Çocuğu Ziyaret Hakkı, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C.9. S.2
7. FEYZİOĞLU, F.N. (1986). Aile Hukuku. İstanbul.
8. GENÇCAN, Ö. U. (2015). Velayet Hukuku. Ankara.
9. GRASSINGER, G. E. (2009). Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler. İstanbul
10. ÖZLÜ, H. (2002). Velayetin Kaldırılması. Ankara.
11. ÖZMEN, İ. (2013). Açıklamalı İçtihatlı Velayet Hukuku Davaları Aile ve Çocuk Mahkemeleri. Ankara.
12. ÖZTAN, B. (2004). Aile Hukuku. Ankara.
13. SEROZAN, R. (2017). Çocuk Hukuku. İstanbul.
14. TEKİNAY, S. S. (1984). Türk Aile Hukuku. İstanbul.
15. USTA, S. (2012). Çocuk Hakları ve Velayet. İstanbul.
16. ZEVKLİLER, A. (1997). Medeni Hukuk. Ankara.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(26)

Önder Mutlu BULUT[99]

SALGIN SÜRECİNDE KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİNDE YER ALAN ŞİRKETLERİN PERFORMANSI[100]

PERFORMANCE OF THE COMPANIES INCLUDING IN THE CORPORATE GOVERNANCE INDEX DURING THE OUTBREAK PROCESS

ÖZ

Çin'de 2019 yılında ortaya çıkan Korona virüs hastalığı keşfinden itibaren tüm dünya ülkelerine yayılarak COVID-19 salgınına yol açmıştır. Aniden ortaya çıkan ve 2020 yılının ilk günlerinden itibaren tüm dünyayı saran bu hastalığın ülkemizdeki etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Analizde kurumsal yönetim endeksiyle (XKURY) birlikte, çalışmanın kapsadığı dönemde BIST Sınai endeks (XUSIN) ve BIST Hizmetler endeksinde (XUHIZ) yer alan 24 adet şirketin, Korona virüs salgını ortaya çıkarak dünyaya yayılmaya başladığı dönem olan "2019/4Ç" başlangıç olarak kabul edilerek, salgın öncesindeki 5 çeyrek dönemle, başlangıç dönemi sonrasındaki 3 çeyrek dönemin verileri yer almaktadır. Örnek sayısının n<30 olması ve aynı örneklem grubu şirketlerin, farklı çeyrek dönemlerde yapılan, aktif devir hızı, cari oran, faaliyet kar marjı, kaldıraç oranı, aktif karlılık, fiyat kazanç oranı, net kar marjı, öz sermaye karlılığı ve piyasa değeri/defter değeri gibi finansal performans oran ölçümlerine ait ortalamalarının karşılaştırılacak olması sebebiyle istatistiksel analizlerde bağımlı örneklemler T testi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, analize dahil edilen tüm finansal performans göstergeleri için, salgın öncesi dönem ile salgının yaşandığı dönem arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal yönetim endeksi, finansal oranlar, covid 19, korona, salgın, bağımlı örneklemler t testi, finansal performans.

JEL Kodları: G34, L25.

ABSTRACT

It has spread to all countries of the world and caused the COVID-19 pandemic, since the discovery of the corona virus disease in China in 2019,. It appears suddenly and it is aimed to analyze the effects of this disease, which has spread all over the World and in our country since the first days of 2020.

In the analysis, all the corporate governance index (XKURY), 24 companies, whose applications are included in the BIST Industrial index (XUSIN) and BIST Services index (XUHIZ), started to spread to the world by the emergence of the corona virus outbreak. It can be considered as, the 5 quarters before the pandemic continues, and the 3 quarters after the inception period continues. The number of samples n <30 and the same sample group, made in different quarters, asset turnover rate, current ratio, operating profit margin, leverage ratio, asset profitability, price earning ratio, net profit margin, return on equity and market value / book value Like the word, paired samples T test was used in word-like analyzes to compare the averages of financial performance measures. Analyzes show that for all financial performance indicators included in the analysis, there are significant differences between the pre-pandemic period and the period when the pandemic occurred.

Keywords: *Corporate governance index, financial ratios, covid 19, corona, pandemic, paired samples t test, financial performance.*

JEL Codes: *G34, L25.*

[99] İstanbul Ticaret Üniversitesi, Doktora Öğrencisi; Finansal Ekonomi, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4802-1180
[100] "Bu yayın Önder Mutlu Bulut isimli öğrencinin İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü, Finansal Ekonomi Doktora programındaki Lisansüstü (Doktora) tezinden üretilmiştir"

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Çin'in Wuhan şehrinde 2019 yılında ortaya çıkan ve solunum yolunda insandan insana bulaşan Koronavirüs hastalığı keşfinden itibaren tüm dünya ülkelerine yayılarak COVID-19 salgınına yol açmıştır. Ortaya çıkan salgın bütün dünyada ve ülkemizde daha önce hiç karşılaşılmamış bir krizi ile karşı karşıya kalınmasına sebep olmuştur. Öyle ki; aniden ortaya çıkan ve 2020 yılının ilk günlerinden itibaren Ortadoğu'dan adım adım ilerleyerek tüm Dünyayı etkisi altına alan bu sağlık krizi, son yüzyılda yaşanmış en hızlı ve ağır ekonomik durgunluğunda ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Oluşan krizde tüm Dünya'da şirketler, aniden ortaya çıkan bu zor koşullara, en çabuk ve en etkin şekilde adapte olmak için çözümler geliştirmeye çalıştırmaktadırlar. Kurumsal yönetim sistemini ve bunun bir parçası olan risk yönetimini, yaşanan bu kriz öncesinde hayata geçirmiş olan şirketlerin, yaşadıkları sorun karşısında daha hızlı adaptasyon sağladıkları düşünülmektedir. İşte tamda bu noktada kurumsal yönetimin şirketler açısında ne kadar önemli olduğu konusu daha etkili bir biçimde anlaşılmaya başlanmıştır.

Ortaya çıkan şartlar sonucunda salgın döneminin en az zararla atlatılabilmesi için Şirketlerin her zamankinden çok daha yoğun ve çok daha fazla çalışmaları gerektiği kesin olmakla birlikte, yaşanan kriz öncesinde kurumsal yönetim ve riskler ile mücadele altyapısını kuran şirketlerin, bunu daha önce hayata geçiremeyen şirketlere kıyasla kriz sürecini daha az zararla ya da başka bir ifade ile daha başarılı şeklide atlatıp atlatmadığı konusunda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

İşte bu araştırmada, hisseleri BIST kurumsal yönetim endeksiyle (XKURY) birlikte, çalışmanın kapsadığı dönemde aynı zamanda BIST Sınai endeks (XUSIN) ve BIST Hizmetler endeksinde (XUHIZ) yer alan işletmelerin, Korona virüs salgın öncesinde ve salgın sürecinde hesaplanan finansal oranları arasında anlamlı bir farklılığın varlığı, konusundaki hipoteze cevap aranmaktadır. Çalışmada öncelikle kurumsal yönetim kavramıyla ilgili kısa bir teorik bilgilendirme yapılmakta; daha sonra ise alanla ilgili literatür araştırmasına yer verilmektedir. En son olarak da söz konusu uygulamaya ait veriler ve bulgulardan elde edilen sonuçlar irdelenmektedir.

2.KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİ

Şirketlerin yaşanan konjonkturel dalgalanmalar içerisindeki karar alma süreçlerini yönetim süreci kavramı önemli ölçüde belirler niteliktedir. Bu sebeple; kaliteli olarak kurulan kurumsal yönetim altyapısının, etkin piyasa koşulları altındayken firmaların şirket değerine ve kurumsal faaliyetlerinin pozitif yönde sonuç getirmesine sebep olması beklenmektedir. (Gürbüz ve Ergincan, 2004)

Kurumsal yönetim kavramı, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Dünya Bankası'nın (WB) giriştiği faaliyetler sonucunda 1990'lı yıllar ile hayata geçmeye başlamıştır. Kavram, OECD tarafından ekonomi politikalarından, piyasa rekabetlerine, şirketlerin yönetim kurulu ve yönetimlerinin oluşturulmasından, ortakların ve tüm diğer menfaat sahipleri arasındaki ilişkilere kadar bir dizi yasal, düzenleyici ve kurumsal faktörün bir araya gelmesi şeklinde tanımlanmıştır. (OECD, 2004:9)

TÜSİAD ise kurumsal yönetim kavramını, kurumun hedeflerine ulaşmak için belirlediği yönetmeliği olarak tanımlarken, kurumsal yönetimin, şirketlerin ihtiyacı olan tüm sermaye ve insan kaynağını kendine çekmesi için gereken yasal düzenlemeleri ve uygulama kodlarını ihtiva ettiğini belirtmektedir. (TÜSİAD, 2002)

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından, uygulama esnasında etkin ve başarılı sonuçlar ortaya çıkarabilmesi amacıyla kurumsal yönetim dört ana başlık altında toplanmıştır. Bu ilkeler pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ve yönetim kurulu olmak üzere dört ana bölümden oluşur (SPK, 2003). Bu doğrultuda etkinliğin oluşturulması için, kurumsal yönetimin ana unsurları olan şeffaflık, sorumluluk, eşitlik ve hesap verebilirlik konularında şirket yönetiminin adil, eşit ve sorumluluk bilinci içinde tüm ortakların haklarını gözeten bir yönetim biçimi belirlemesi gerekmektedir. (Bayraktaroğlu ve Çelik, 2015: 98).

SPK tarafında dünyada uygulanan kurumsal yönetim ilkeleri incelenerek, ülkemize uygun olacak şekilde ilkeler oluşturulmuştur. Borsa İstanbul (BIST) ise, SPK'nın meydana getirdiği bu kurumsal yönetim ilkelerinin faaliyete geçirilmesi sonrasında hisseleri yakın izleme pazarı, c ve d listeleri hariç, diğer pazar ve listelerde işlem gören ve kurumsal yönetim ilkelerine uyum notu 10 uzerinden en az 7, her bir ana başlık için

ise uyum notu 10 üzerinden en az 6,5 olan şirketlerin fiyat ile getiri performanslarının ölçülmesi amacıyla 31.08.2007 tarihinden itibaren hesaplanmaya başlayan BIST Kurumsal Yönetim (XKURY) Endeksi oluşturulmuştur. Şirketlerin SPK tarafından belirlenmiş derecelendirme kuruluşları tarafından yapılacak değerlendirme sonucunda alacakları uygun uyum notu ile endekse girmesi gerçekleşmektedir. (BIST, 2018).

3.LİTERATÜR TARAMASI

Gürbüz vd. tarafından 2010 yılında yapılan çalışmayla; kurumsal sahiplik ana ekseni üzerinde, kurumsal yönetim ile performans arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Borsa İstanbul'daki (BİST) 164 sektör firması üzerinde 2005 - 2008 yıllarını kapsayan ve panel veri analizi kullanılan araştırmanın sonunda, kurumsal yönetimin kurumsal sahiplik ekseninde finansal performansa olumlu etkilerinin olduğu ve kurumsal yönetim endeksinde yer alan firmalarda bu etkinin daha fazla olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Eyüboğlu vd. tarafından 2010 yılında yapılan çalışmayla; Eylül 2007- Kasım 2009 dönemi Borsa İstanbul (BİST) Kurumsal Yönetim Endeksi ile BİST 30 ve BİST 100 endekslerinde yer alan şirketlerin risk – performans getirileri analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Kurumsal Yönetim endeksinde yer alan şirketlere yapılan yatırımlarım, karşılaştırılan diğer endekslerdeki şirketlere yapılan yatırımlardan daha yüksek getiri elde edemediği, risk oranı düşük yatırımların yatırımcılara daha yüksek getiri sağlayabileceği belirlenmiştir.

Aygün vd. tarafından 2011 yılında yapılan çalışmayla; 2006 – 2007 döneminde Borsa İstanbul (BİST) yer alan firmaların 98 tanesinin verileri regresyon ve korelasyon analizlerine tabi tutularak yönetim kurulu büyüklükleri ile şirket performansı arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, yönetim kurulu üye sayısının şirket büyüklüğü ile belirlendiği ve üye sayısının istatistiksel olarak şirket borçlanma oranı ile negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkisi olduğu ortaya çıkarken incelenen diğer ilişkide yönetim kurulu büyüklüğü ile şirket performansı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Al-Haddad vd. tarafından 2011 yılında yapılan çalışmayla; 2000-2007 döneminde Amman Borsası'nda faaliyette bulunan 44 Ürdün şirketinin, kurumsal yönetim ile şirket finansal performansı arasındaki ilişkilerini incelemişlerdir. Bu amaçla, piyasa değeri/defter değeri oranları, iş riski, kaldıraç oranı, hisse başına düşen kar, likidite ve kar dağıtım oranları, aktif karlılığı, piyasa değeri, fiyat/kazanç oranı ve firma büyüklüğü ile yapılan regresyon analizleri sonucunda, finansal performans ile kurumsal yönetim arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Saldanlı tarafından 2012 yılında yapılan çalışmayla; Eylül 2007- Eylül 2010 döneminde Borsa İstanbul (BİST) endeksleri olan BİST100, BİST 50, BİST 30 endeksleri ve Kurumsal Yönetim Endeksi performansları arasındaki farklar araştırılmıştır. Belirlenen endekslerin analiz yapılan dönemdeki performansları, Sortino,Treynor, Sharpe oranları ve Jensen performans endeksi ile değerlendirilmiş ve ilgili kriterler için performans sıralaması yapılmıştır. Analiz sonucunda, kurumsal yönetim ana ekseninde yapılacak düzenlemelerin endeks performansına olumlu katkılar yaptığı belirlenmiştir.

Ege vd. tarafından 2013 yılında yapılan çalışmayla; 2009 – 2011 döneminde Borsa İstanbul (BİST) kurumsal yönetim endeksinde yer alan 18 şirketin mali tablolarından elde edilen veriler TOPSİS yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda şirketlerin finansal performanslarına göre sıralamaları belirlenmiştir ancak belirlenen sıralamanın kurumsal yönetim endeksi baz alınarak oluşturulan endeks sıralaması ve şirketlerin kurumsal yönetim notlarının finansal performansları ile aynı yönde hareket etmediği bunun yanı sıra kurumsal yönetim kalitesinin şirket performanslarına yansıtılamadığı belirlenmiştir.

Doğan tarafından 2015 yılında yapılan doktora tezi çalışmasıyla; 2002 -2012 döneminde Borsa İstanbul'da (BİST) devamlı olarak faaliyet gösteren 136 sanayi şirketinin verileri kullanılarak finansal performans üzerindeki kurumsal yönetim uygulamaları hakkında panel veri analizler yapılmıştır. Yapılan analizler ile, kadın yönetim kurulu üye sayısı ile varlık karlılığı ve yönetim kurulu büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkarılmıştır. Ek olarak yabancı yatırımcı ve ceo sahiplik seviyesindeki artışın Tobin Q oranını da artırdığı belirlenmiştir.

Acaravcı vd. tarafından 2015 yılında yapılan çalışmayla; 2005 – 2011 döneminde Borsa İstanbul sanayi sektöründe yer alan 126 şirketin temel performans karşılaştırma verileri kullanılarak panel veri

analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda kurumsal yönetim uygulamaları ve şirket performansları arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Kara vd. tarafından 2015 yılında yapılan çalışmayla; 2006 – 2012 döneminde Borsa İstanbul (BİST) kurumsal yönetim endeksinde yer alan 33 şirketin finansal performansları ile kurumsal yönetim seviyeleri arasındaki ilişki hakkında panel veri analizleri yapılmıştır. Analizler sonucunda, kaldıraç oranı ve Tobin Q oranı arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenirken, kurumsal yönetim düzeyi ile satış karlılığı, net kar, öz sermaye karlılığı ve aktif karlılığı arasında ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır.

Aytekin ve Sönmez tarafından 2016 yılında yapılan çalışmayla; 2010 – 2014 döneminde Borsa İstanbul'da (BİST) faaliyet gösteren ulaştırma sektöründeki şirketlerin, kurumsal yönetim uygulamaları ile şirket performansları arasındaki ilişkiler, faaliyet raporları ve mali tablolarından alınan verilerle, panel veri analiz yöntemi ile incelenmiştir. Analizler ile, kurumsal yönetimin temel konuları ile şirket performansı arasındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, işletme performansının göz önüne alınan kurumsal yönetim değişkenleri ile arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır

Erdoğan ve Öztürk tarafından 2016 yılında yapılan çalışmayla; 2009-2014 döneminde Borsa İstanbul (BİST) kurumsal yönetim endeksinde devamlı olarak yer alan 14 şirketin işletme performansları ile kurumsal yönetim endeks puanı ve finansal oranları arasındaki ilişki hakkında panel veri analizleri yapılmıştır. Analizlerde, net kar marjı, kurumsal yönetim endeks puanı, cari oran, aktif devir hızı, öz sermaye karlılığı, borç oranı ve işletme büyüklüğü temel değişkenler olarak işleme alınmış ve sonuç olarak analiz edilen endekste yer alan şirketlerin aktif karlılığı, öz sermaye karlılığı ve kurumsal yönetim endeksi puanının şirket performansı üzerinde pozitif etkili olduğu, buna karşın cari oran borç oranı, aktif devir hızı ve işletme büyüklüğünün performans üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir.

Esendemirli ve Erdener Acar tarafından 2016 yılında yapılan çalışmayla; 2013-2014 döneminde Borsa İstanbul (BİST) kurumsal yönetim endeksinde yer alan mali kuruluşlar dışındaki 24 şirketin işletme performansları ile kurumsal yönetim uygulamaları arasındaki ilişki hakkında Topsis yöntemi ile analiz edilerek kurumsal yönetim derecelendirme notları ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Analizler sonucunda, işlem yapılan yıllarda şirketlerin finansal performanslarının kurumsal yönetim notlarından elde edilmiş puanları aynı yönde ve seviyede değişiklik göstermediği belirlenmiştir.

Ünlü vd tarafından 2017 yılında yapılan çalışmayla; 2014 yılında Borsa İstanbul (BİST) endeksi olan BİST 30'da yer alan şirketlerden BİST kurumsal yönetim endeksi yer alan ve almayan 22 şirketin performansları Topsis analiz yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Yapılan analizlerde; satışların karlılığı, nakit akımı/varlık toplamı, öz sermaye karlılığı, aktif karlılık, nakit katma değer, yatırımın nakit karlılığı ve piyasa katma değeri temel performans ölçütleri olarak ele alınmıştır. Analizler sonucunda, kurumsal yönetim endeksinde yer alan ve almayan BİST 30 şirketleri arasında hissedar değeri yaratma ve performans konularında anlamlı farkların olmadığı belirlenmiştir.

Aydın tarafından 2017 yılında yapılan çalışmayla; 2011- 2015 döneminde Borsa İstanbul (BİST) kurumsal yönetim endeksinde yer alan 24 şirketin yönetim politikalarını etkileyen faktörler panel regresyon yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmada temel performans ölçütleri öz sermaye karlılığı oranı, cari oran, öz sermaye karlılığı oranı, aktif karlılık oranı, toplam borç/öz sermaye oranı ve öz sermaye büyüme oranları olarak ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda analize dahil edilen oranlardan yalnızca cari oran ile kurumsal yönetim arasında negatif, yönlü ilişki olduğu belirlenirken, analiz edilen diğer oranlar ile pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir.

Yıldırım vd tarafından 2018 yılında yapılan çalışmayla; 2013 – 2016 döneminde Borsa İstanbul (BİST) kurumsal yönetim endeksinde yer alan 5 adet gıda ve içecek şirketinin finansal performansları ile kurumsal yönetim uygulamalarının arasındaki ilişki Entropi Ağırlıklandırmalı Topsis yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan inceleme ve analizler sonucunda analizde yer alan şirketlerin finansal performans notları ile kurumsal yönetim notları ile arasında anlamlı ve devamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Başkan ve Vardar tarafından 2018 yılında yapılan çalışmayla; 2008 – 2016 döneminde Borsa İstanbul'da (BİST) yer alan halka açık sigorta şirketlerinin şirket performansları ile kurumsal yönetim uygulamalarının arasındaki ilişki havuzlandırılmış regresyon modeli ile analize tabii tutulmuştur. Yapılan çalışmada temel performans ölçütleri olan karlılık oranları ve kurumsal yönetim uygulamalar analiz edilmiş

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve sonuç olarak, yönetim kurulundaki üye sayısı ile aktif karlılık ve kar marjı arasında olumlu bir ilişki gözlemlenirken, öz sermaye karlılığı ile diğer kurumsal yönetim uygulamaları arasında ilişki tespit edilememiştir.

Çağıran ve Kayasandık tarafından 2018 yılında yapılan çalışmayla; 2007-2017 döneminde Borsa İstanbul (BİST) Kurumsal Yönetim Endeksi'nde devamlı olarak yer alan 5 şirketin finansal performansları ile kurumsal yönetim uygulamalarının arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmede temel performans ölçütleri aktif karlılığı, öz sermaye kârlılık oranı, satışların kârlılık oranı, kullanılan sermaye karlılık oranı ve kurumsal yönetim derecelendirme notları analize dahil edilmiştir. Sonuç olarak, kurumsal yönetim derecelendirme notu ile öz sermaye karlılığı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki varken, sermaye kârlılık oranı ile negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Tırpancı tarafından 2019 yılında yapılan çalışmayla; 2003 yılından itibaren Borsa İstanbul (BİST) kurumsal yönetim endeksi ve BİST 100 endeksi şirketlerinin kurumsal yönetim ve şirket performansı arasındaki ilişkileri analiz edilmiştir. Analizlerde kurumsal yönetim endeksi ve BİST 100 endeksinin getiri karşılaştırmaları yapılmıştır. Analizler sonucunda BİST kurumsal yönetim endeksinde yer alan şirketlerin daha iyi performansa sahip olduğu belirlenmiştir.

Kısakürek ve Sakalsız tarafından 2020 yılında yapılan çalışmayla; 2011 - 2017 döneminde Borsa İstanbul (BİST) Kurumsal Yönetim Endeksi'nde bulunan 47 şirketin kurumsal yönetim derecelendirme notu ve şirket performansı arasındaki ilişkileri analiz edebilmek için üç ayrı portföy oluşturulmuştur. Oluşturulan portföyler ise, Jensen Yöntemi'ne göre basit regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda portföy performansları üzerinde kurumsal yönetim derecelendirme notu almış olmanın herhangi bir önemli etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Güngör Tanç ve Çetinel tarafından 2020 yılında yapılan çalışmayla; 2009 yılından itibaren hesaplanmaya başlanan Borsa İstanbul (BİST) kurumsal yönetim endeksi değişkenlerinin, öz sermaye karlılığı ve aktif kârlılık verileri kullanılarak şirket performansını etkileme gücü hakkında, 179 adet imalat şirketinin verileri kullanılarak çoklu doğrusal regresyon yöntemiyle analizler yapılmıştır. Analizlerde temel performans kriterleri bağımsız üye sayısı, ayrıklık, mülkiyet yapısı ve yönetim kurulu üye sayısı olarak yer alırken, sonuç olarak şirket performansı ile bağımsız üye sayısı, mülkiyet ve yönetim kurulu üye sayısı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, ayrıklık ile ilgili bir ilişki bulunamamıştır.

Hacıhasanoğlu ve Babayiğit tarafından 2020 yılında yapılan çalışmayla; 2010 – 2018 döneminde Borsa İstanbul (BİST) kurumsal yönetim endeksi'nde bulunan ve bulunmayan 47 şirket ile analizler yapılmıştır. Analizler ile endekse dahil olan ve olmayan şirketlerin finansal oranları arasında anlamlı farkların olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ise, kurumsal yönetim endeksinde bulunan şirketler ile endekste bulunmayan şirketler arasında finansal oranlar bakımından anlamlı farklılıklar ortaya çıktığı belirlenmiştir.

4.ÇALIŞMANIN AMACI ve YÖNTEMİ

Çalışma Kurumsal yönetim endeksinde yer alan şirketlerin, Korona virüs salgını öncesinde ve salgının yaşandığı dönemdeki finansal performans oranları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın veri seti, Aralık 2020 tarihi itibariyle kurumsal yönetim endeksinde yer alan toplam 51 adet şirketten, kurumsal yönetim endeksiyle birlikte çalışmanın kapsadığı dönemde aynı zamanda BIST Sınai endeks (XUSIN) ve BIST Hizmetler endeksinde (XUHIZ) yer alan 24 adet şirkete aittir.

Tablo1 de sıralanan XUSIN ve XUHIZ endekslerinde yer almakla birlikte, aynı dönemde XKURY endeksinde işlem gören şirketlerin seçilmesindeki temel amaç, ülkemiz ekonomisinde önemli pay sahibi olan ve salgında devlet tarafından uygulanan kısıtlamalardan en çok etkilendiği düşünülen, üretim, sanayi ve hizmet sektörü şirketlerindeki salgın etkilerinin daha ayrıntılı olarak açıklanabilmesidir.

Tablo.1. BIST Sınai ve BIST Hizmetler Endeksleri Şirketleri

Şirket Hisse Kodu	Endeks	Şirket Hisse Kodu	Endeks
AEFES.E	XUSIN	DOAS.E	XUHIZ

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

AKSA.E	XUSIN	ENKAI.E	XUHIZ
ARCLK.E	XUSIN	MGROS.E	XUHIZ
AYGAZ.E	XUSIN	PGSUS.E	XUHIZ
CCOLA.E	XUSIN	TTKOM.E	XUHIZ
EREGL.E	XUSIN		
HURGZ.E	XUSIN		
IHEVA.E	XUSIN		
OTKAR.E	XUSIN		
PETUN.E	XUSIN		
PINSU.E	XUSIN		
PNSUT.E	XUSIN		
PRKAB.E	XUSIN		
PRKME.E	XUSIN		
TATGD.E	XUSIN		
TOASO.E	XUSIN		
TTRAK.E	XUSIN		
TUPRS.E	XUSIN		
VESTL.E	XUSIN		

Çalışma kapsamında, salgın ortaya çıktıktan sonra dünyaya yayılmaya başladığı dönem olan 2019/4Ç dönemi başlangıç olarak kabul edilmiştir. Başlangıç dönemi öncesindeki 5 çeyrek dönem (2018/3Ç,2018/4Ç,2019/1Ç,2019/2Ç,2019/3Ç) ile başlangıç dönemi sonrasındaki 3 çeyrek dönemin (2020/1Ç,2020/2Ç,2020/3Ç) tablo 2 'de yer verilen finansal oran verileri için karşılaştırmalı istatistiksel analizler yapılmıştır.

Tablo.2. Finansal Oranlar ve Açıklamaları

Finansal Oranlar	**Kısaltma**	**Açıklamalar**
Cari Oran	CO	Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Borçlar
Aktif Devir Hızı	ADH	Net Satış /Toplam Varlıklar
Aktif Karlılık	AKO (ROA)	Net Kar/ Aktif Toplamı
Öz Sermaye Karlılığı	ÖSK (ROE)	Net Kar/Öz Sermaye
Net Kar Marjı	NKM	Net Kar/Net Satışlar
Faaliyet Kar Marjı	FKM	Faaliyet Karı / Net Satışlar
Kaldıraç Oranı	KO	Toplam Borçlar/Toplam Varlıklar
Fiyat Kazanç Oranı	FKO	Hisse Fiyatı / Hisse Başına Kar
Piyasa Değeri /Defter Değeri	PD/DD	Hisse Fiyatı / Hisse Başına Öz Sermaye

Dönemlere ait veriler Matriks Bilgi Dağıtım şirketine ait Matriks Prime programından elde edilerek, Microsoft Excel ve IBM SPSS Statistics Subscription programları ile düzenlenmiş ve istatistiksel değerlendirmeleri yapılmıştır.

Çalışmada uygulanacak istatistiksel analizlerde hangi yöntemlerin kullanılabileceğine karar vermek için veriler incelenmiştir. Örnek sayısının $n<30$ olması ve aynı örneklem grubu şirketlerin, farklı çeyrek dönemlerde yapılan finansal oran ölçümlerine ait ortalamalarının karşılaştırılacak olması sebebiyle, analizlerde bağımlı örneklemler T testinin kullanılması, buna ek olarak T testine analizlerde yer verilebilmesinin önemli şartlarından biri olan örneklem gruplarının normal dağılımının test edilebilmesi amacıyla parametrik olmayan bir istatistik ve normallik sınaması olan Shapiro-Wilk sınamasının da çalışmada kullanılmasının uygun olacağı görülmüştür.

Bu sayede yapılacak analizlerle, verilerin normal dağılıma uygun olacak şekilde test edilebilmesine ve çeyrek dönemler arasında oluşacak performans farklarının önemli ve anlamlı olup olmadıkları yanında aralarındaki ilişkinin de belirlenmesine imkan sağlanmış olacaktır.

5.BULGULAR

Araştırma yaptığımız dönemlere ilişkin finansal performans verilerinin sahip olduğu özelliklere istinaden bağımlı örneklemler t testi için hipotezlerimiz oluşturulmuştur.

H_0: Kurumsal yönetim endeksinde yer alan sanayi ve hizmet şirketlerinin salgın öncesinde ve salgın sürecinde hesaplanan finansal oranları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H_1: Kurumsal yönetim endeksinde yer alan sanayi ve hizmet şirketlerinin salgın öncesinde ve salgın sürecinde hesaplanan finansal oranları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Yapılacak test öncesinde, 24 adet şirkete ait dönemsel veriler ile Shapiro-Wilk sınaması yapılmıştır. Dönemsel verilerin analizleri neticesinde $p>0.05$ çıkmasıyla normal dağılımın varlığı belirlenmiştir.

Normal dağılım testi sonrasında, Salgın öncesi dönem ile salgın döneminde oluşan finansal verilerin arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı bağımlı örneklemler t testiyle analiz edilmiştir. Analizler sonucunda ulaşılan, t değeri sonuçları Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3 verilerinden hareketle, dönemler itibariyle finansal performans göstergeleri incelendiğinde; aktif devir hızı, cari oran, faaliyet kar marjı, kaldıraç oranı, aktif karlılık, fiyat kazanç oranı, net kar marjı, öz sermaye karlılığı, piyasa değeri/defter değeri oranlarında salgın dönemi öncesi ve salgın dönemi süresince anlamlı farklar ortaya çıktığı belirlenmiştir. Buna bağlı olarak, her bir performans göstergesi için oluşan farklar anlamlılık düzeylerine göre detaylandırılmıştır.

5.1 Aktif Karlılık

Aktif karlılık için yapılan analizlerde; 2018/4Ç-2020/1Ç, 2019/1Ç-2019/4Ç, 2019/1Ç-2020/3Ç, 2019/2Ç-2019/4Ç, 2019/3Ç-2020/1Ç, 2019/4Ç-2020/1Ç, 2019/4Ç-2020/2Ç, 2020/1Ç-2020/3Ç, 2020/2Ç-2020/3Ç dönemlerinin, 0,01 anlamlılık düzeyinde, 2018/4Ç-2020/2Ç, 2019/2Ç-2020/1Ç, 2019/3Ç-2019/4Ç, 2019/3Ç-2020/2Ç, 2020/1Ç-2020/2Ç dönemlerinin ise 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklara sahip oldukları belirlenmiştir. Karşılaştıran dönemlerin performans veri ortalamaları arasında oluşan farklar göz önüne alındığında; 2019/1Ç-2019/4Ç, 2019/1Ç-2020/3Ç, 2019/2Ç-2019/4Ç, 2020/1Ç-2020/3Ç, 2020/2Ç-2020/3Ç, 2019/3Ç-2019/4Ç, 2020/1Ç-2020/2Ç dönemlerinde karşılaştırılan önceki döneme kıyasla ortalama performans verilerinde artış tespit edilirken, 2018/4Ç-2020/1Ç, 2019/3Ç-2020/1Ç, 2019/4Ç-2020/1Ç, 2019/4Ç-2020/2Ç, 2018/4Ç- 2020/2Ç, 2019/2Ç-2020/1Ç, 2019/3Ç- 2020/2Ç dönemlerinde ise, azalma olduğu görülmüştür.

Dönem	Aktif Devir Hızı	Aktif Karlılık	Cari Oran	Faaliyet Kar Marjı	Fiyat Kazanç Oranı	Kaldıraç Oranı	Net Kar Marjı	Öz Sermaye Karlılığı	Piyasa Değeri / Defter Değeri
2018/3Ç - 2019/4Ç	0,3444	-0,3001	0,5733	-1,0612	0,4849	**4,1338***	-0,1775	-1,2726	-0,0358
2018/3Ç - 2020/1Ç	0,9715	1,5752	0,6511	-0,9319	-1,0328	**2,4384****	1,2324	-0,6632	-0,4806
2018/3Ç - 2020/2Ç	**2,1652****	0,9674	0,8063	-0,8450	0,2667	1,5138	1,2012	0,9382	-1,0906
2018/3Ç - 2020/3Ç	-0,3703	0,1160	0,4224	-0,9884	**1,8382*****	1,1854	0,4733	-0,9396	-1,2021
2018/4Ç - 2019/4Ç	-0,4887	0,6281	-0,4586	-1,0032	**-1,7533*****	1,0583	0,1558	0,9780	**-2,4261****
2018/4Ç - 2020/1Ç	0,3778	**2,9784***	-0,3223	-0,9850	-1,3583	-1,3190	**2,0700*****	**2,5897****	-1,4238
2018/4Ç - 2020/2Ç	**1,9273*****	**2,2008****	-0,4770	-0,9730	**-2,0446*****	**-1,7368*****	1,4002	1,6437	-1,2052
2018/4Ç - 2020/3Ç	-1,0976	1,0924	-0,7310	-0,9932	-0,3558	**-1,7696*****	0,9862	1,5771	-1,4102
2019/1Ç - 2019/4Ç	**-1,9925*****	**-4,1335***	**-1,8351*****	-1,0321	-0,1754	**3,4502***	**-2,7896****	-1,0348	**-1,8824*****
2019/1Ç - 2020/1Ç	-1,2099	0,1223	**-2,0349*****	-0,9988	-0,9846	1,1802	1,2195	0,7084	-1,1712
2019/1Ç - 2020/2Ç	0,8084	-1,4367	**-1,7369*****	-0,9771	-0,2777	0,0503	0,8994	0,9433	-1,1659
2019/1Ç - 2020/3Ç	**-1,9843*****	**-2,9299***	-1,5604	-1,0137	0,1671	-0,2510	-1,3110	0,2718	-1,3402
2019/2Ç - 2019/4Ç	0,0154	**-4,1870***	-0,8381	-1,2143	1,0970	**4,1278***	**-2,7257****	**-2,7272****	**-3,0904***
2019/2Ç - 2020/1Ç	0,9723	**2,2908****	-0,9158	-0,9187	-0,8963	1,0615	**2,3466****	0,6771	-1,3264
2019/2Ç - 2020/2Ç	**2,9991***	0,5332	-1,1786	-0,7256	0,5211	-0,1422	1,0610	1,1927	-1,1845
2019/2Ç - 2020/3Ç	-0,8274	-1,6827	-1,0566	-1,0400	**2,0680*****	-0,4262	-0,3122	0,5235	-1,3847
2019/3Ç - 2019/4Ç	-0,3856	**-2,6618****	-0,2207	-1,5397	-0,9326	**3,4463***	**-1,9591*****	0,5911	**-2,1169****
2019/3Ç - 2020/1Ç	0,5548	**3,4233***	0,0379	-0,3927	-1,4719	**-2,3960****	**2,6498****	**3,4752***	-1,1011
2019/3Ç - 2020/2Ç	**2,6077****	**2,2956****	-0,1681	0,1280	-1,0019	**-3,1740***	1,2571	1,3375	-1,1549
2019/3Ç - 2020/3Ç	-1,0469	0,0516	-0,6962	-0,7727	-0,7087	**-2,9834***	1,2300	1,0731	-1,3272
2019/4Ç - 2020/1Ç	**1,9862*****	**3,8929***	0,3471	0,8902	-1,0881	**-3,8698***	**2,8543***	1,6984	-0,6401
2019/4Ç - 2020/2Ç	**2,7133****	**3,1979***	0,0016	1,0060	-0,3411	**-4,3682***	1,3794	1,5322	-1,1111
2019/4Ç - 2020/3Ç	-1,5023	0,9469	-0,7019	0,2992	1,1645	**-3,7472***	**1,8411*****	1,3735	-1,2560
2020/1Ç - 2020/2Ç	**2,4632****	**-2,6034****	-0,1986	0,7080	1,1500	-1,5698	0,8077	0,9336	-1,1616
2020/1Ç - 2020/3Ç	**-2,3137****	**-4,5091***	-0,7182	**-1,9665*****	1,4011	-1,5761	**-1,8804*****	0,1594	-1,4014
2020/2Ç - 2020/3Ç	**-2,9597***	**-4,9167***	-0,7472	-1,2315	**3,7880***	-0,6371	-1,2341	-1,5359	0,9423

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

***, 0,01 düzeyinde anlamlılığı, **, 0,05 düzeyinde anlamlılığı; ***, 0,10 düzeyinde anlamlılığı göstermekte**

Tablo.3. Şirketlerin Salgın Öncesinde ve Salgın Dönemindeki Finansal ve Faaliyet Performans Göstergelerinin Karşılaştırılması

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo.4.Aktif Karlılık İçin Bağımlı Örneklem T Testi Analiz Verileri

Dönem	Ortalama	Std. Sapma	Alt Sınır	Üst Sınır	t değeri	df	Sig.
2018/4Ç -2020/1Ç	0,0480	0,0790	0,0028	0,0933	2,978	23	0,007
2018/4Ç - 2020/2Ç	0,0380	0,0845	0,0023	0,0737	2,201	23	0,038
2019/1Ç - 2019/4Ç	-0,0364	0,0431	-0,0611	-0,0117	-4,134	23	0,000
2019/1Ç - 2020/3Ç	-0,0271	0,0454	-0,0531	-0,0011	-2,930	23	0,008
2019/2Ç - 2019/4Ç	-0,0236	0,0276	-0,0394	-0,0078	-4,187	23	0,000
2019/2Ç - 2020/1Ç	0,0133	0,0285	0,0013	0,0254	2,291	23	0,031
2019/3Ç - 2019/4Ç	-0,0088	0,0161	-0,0156	-0,0020	-2,662	23	0,014
2019/3Ç - 2020/1Ç	0,0282	0,0403	0,0051	0,0513	3,423	23	0,002
2019/3Ç - 2020/2Ç	0,0181	0,0387	0,0018	0,0345	2,296	23	0,031
2019/4Ç - 2020/1Ç	0,0369	0,0465	0,0103	0,0636	3,893	23	0,001
2019/4Ç - 2020/2Ç	0,0269	0,0412	0,0033	0,0505	3,198	23	0,004
2020/1Ç - 2020/2Ç	-0,0100	0,0189	-0,0180	-0,0021	-2,603	23	0,016
2020/1Ç - 2020/3Ç	-0,0277	0,0301	-0,0449	-0,0105	-4,509	23	0,000
2020/2Ç - 2020/3Ç	-0,0176	0,0176	-0,0277	-0,0076	-4,917	23	0,000

5.2 Cari Oran

Cari oran için yapılan analizlerde; 2019/1Ç-2019/4Ç, 2019/1Ç-2020/1Ç,2019/1Ç-2020/2Ç dönemlerinin 0,10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklara sahip oldukları belirlenirken, ortalama performans verilerinde de artış tespit edilmiştir.

Tablo.5.Cari Oran İçin Bağımlı Örneklem T Testi Analiz Verileri

Dönem	Ortalama	Std. Sapma	Alt Sınır	Üst Sınır	t değeri	df	Sig.
2019/1Ç - 2019/4Ç	-0,2005	0,5352	-0,3877	-0,0132	-1,835	23	0,079
2019/1Ç - 2020/1Ç	-0,1815	0,4370	-0,3344	-0,0286	-2,035	23	0,054
2019/1Ç - 2020/2Ç	-0,2003	0,5650	-0,3980	-0,0027	-1,737	23	0,096

5.3 Faaliyet Kar Marjı

Analiz sonucunda, 2020/1Ç-2020/3Ç döneminde 0,10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenirken, ortalama performans verilerinde artış tespit edilmiştir.

Tablo.6.Faaliyet Kar Marjı İçin Bağımlı Örneklem T Testi Analiz Verileri

Dönem	Ortalama	Std. Sapma	Alt Sınır	Üst Sınır	t değeri	df	Sig.
2020/1Ç - 2020/3Ç	-0,1114	0,2776	-0,2086	-0,0143	-1,967	23	0,061

5.4 Aktif Devir Hızı

Analiz sonuçlarında;2019/2Ç-2020/2Ç, 2020/2Ç-2020/3Ç dönemlerinde 0,01 anlamlılık düzeyinde, 2018/3Ç-2020/2Ç, 2019/3Ç-2020/2Ç, 2019/4Ç-2020/2Ç, 2020/1Ç-2020/2Ç, 2020/1Ç-2020/3Ç dönemlerinde 0,05 anlamlılık düzeyinde, 2018/4Ç-2020/2Ç, 2019/1Ç-2019-4Ç, 20191Ç-2020/3Ç, 2019/4Ç-2020/1Ç dönemlerinde ise 0,10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklara sahip oldukları görülmektedir. Analiz yapılan; 2020/2Ç-2020/3Ç, 2020/1Ç-2020/3Ç, 2019/1Ç-2019/4Ç, 2019/1Ç-2020/3Ç dönemlerinde ortalama performans verilerinde artış tespit edilirken, 2019/2Ç-2020/2Ç, 2018/3Ç-2020/2Ç, 2019/3Ç-2020/2Ç, 2019/4Ç-2020/2Ç, 2020/1Ç-2020/2Ç, 2018/4Ç-2020/2Ç, 2019/4Ç-2020/1Ç dönemlerinde ise ortalama verilerde azalma ortaya çıkmıştır.

Tablo.7.Aktif Devir Hızı İçin Bağımlı Örneklem T Testi Analiz Verileri

Dönem	Ortalama	Std. Sapma	Alt Sınır	Üst Sınır	t değeri	df	Sig.
2018/3Ç - 2020/2Ç	0,0559	0,1265	0,0025	0,1094	2,165	23	0,041
2018/4Ç - 2020/2Ç	0,0384	0,0976	0,0043	0,0725	1,927	23	0,066
2019/1Ç - 2019/4Ç	-0,0342	0,0840	-0,0636	-0,0048	-1,992	23	0,058
2019/1Ç - 2020/3Ç	-0,0568	0,1403	-0,1059	-0,0077	-1,984	23	0,059

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2019/2Ç - 2020/2Ç	0,0471	0,0769	0,0030	0,0911	2,999	23	0,006
2019/3Ç - 2020/2Ç	0,0402	0,0756	0,0083	0,0721	2,608	23	0,016
2019/4Ç - 2020/1Ç	0,0155	0,0381	0,0021	0,0288	1,986	23	0,059
2019/4Ç - 2020/2Ç	0,0468	0,0845	0,0111	0,0825	2,713	23	0,012
2020/1Ç - 2020/2Ç	0,0314	0,0624	0,0050	0,0577	2,463	23	0,022
2020/1Ç - 2020/3Ç	-0,0381	0,0807	-0,0722	-0,0040	-2,314	23	0,030
2020/2Ç - 2020/3Ç	-0,0695	0,1150	-0,1354	-0,0036	-2,960	23	0,007

5.5 Fiyat Kazanç Oranı

Fiyat kazanç oranı analizlerinde; 2020/2Ç-2020/3Ç döneminin 0,01 anlamlılık düzeyinde, 2018/3Ç-2020/3Ç, 2018/4Ç-2019/4Ç, 2018/4Ç-2020/2Ç, 2019/2Ç-2020/3Ç dönemlerinin ise, 0,10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklara sahip oldukları belirlenirken, ortalama performans verilerinde artış tespit edilen dönemler 2018/4Ç-2019/4Ç, 2018/4Ç-2020/2Ç olmuştur. Analizde 2018/3Ç, 2020/3Ç, 2019/2Ç-2020/3Ç ve 2020/2Ç-2020/3Ç dönemlerinde ortalama performans verilerinde azalma görülmektedir.

Tablo.8.Fiyat Kazanç Oranı İçin Bağımlı Örneklem T Testi Analiz Verileri

Dönem	Ortalama	Std. Sapma	Alt Sınır	Üst Sınır	t değeri	df	Sig.
2018/3Ç - 2020/3Ç	10,8663	28,9592	0,7351	20,9975	1,838	23	0,079
2018/4Ç - 2019/4Ç	-8,7560	24,4651	-17,3149	-0,1971	-1,753	23	0,093
2018/4Ç - 2020/2Ç	-11,0736	26,5334	-20,3561	-1,7911	-2,045	23	0,053
2019/2Ç - 2020/3Ç	13,1129	31,0633	2,2457	23,9802	2,068	23	0,050
2020/2Ç - 2020/3Ç	9,4141	12,1751	2,4373	16,3910	3,788	23	0,001

5.6 Kaldıraç Oranı

Kaldıraç oranı için yapılan analizler sonucunda; 2018/3Ç-2019/4Ç, 2019/1Ç-2019/4Ç, 2019/2Ç-2019/4Ç, 2019/3Ç-2019/4Ç, 2019/3Ç-2020/2Ç, 2019/3Ç-2020/3Ç, 2019/4Ç-2020/1Ç, 2019/4Ç-2020/2Ç, 2019/4Ç-2020/3Ç dönemlerinin 0,01 anlamlılık düzeyinde, 2018/3Ç-2020/1Ç, 2019/3Ç-2020/1Ç dönemlerinin 0,05 anlamlılık düzeyinde, 2018/4Ç-2020/2Ç, 2018/4Ç-2020/3Ç dönemlerinin ise, 0,10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklara sahip oldukları belirlenmiştir. 2018/4Ç- 2020/2Ç, 2018/4Ç-2020/3Ç, 2019/3Ç-2020/1Ç, 2019/3Ç-2020/2Ç, 2019/3Ç-2020/3Ç, 2019/4Ç-2020/1Ç, 2019/4Ç-2020/2Ç, 2019/4Ç-2020/3Ç dönemlerinde ortalama performans verilerinde artış tespit edilirken, 2018/3Ç-2019/4Ç, 2018/3Ç-2020/1Ç, 2019/1Ç-2019/4Ç, 2019/2Ç-2019/4Ç, 2019/3Ç-2019/4Ç dönemlerinde ise, karşılaştırılan döneme kıyasla ortalama performans verilerinde azalma olduğu belirlenmiştir.

Tablo.9.Kaldıraç Oranı İçin Bağımlı Örneklem T Testi Analiz Verileri

Dönem	Ortalama	Std. Sapma	Alt Sınır	Üst Sınır	t değeri	df	Sig.
2018/3Ç - 2019/4Ç	0,0529	0,0627	0,0170	0,0888	4,134	23	0,000
2018/3Ç - 2020/1Ç	0,0296	0,0595	0,0045	0,0547	2,438	23	0,023
2018/4Ç - 2020/2Ç	-0,0209	0,0591	-0,0416	-0,0003	-1,737	23	0,096
2018/4Ç - 2020/3Ç	-0,0244	0,0675	-0,0480	-0,0008	-1,770	23	0,090
2019/1Ç - 2019/4Ç	0,0317	0,0450	0,0059	0,0575	3,450	23	0,002
2019/2Ç - 2019/4Ç	0,0301	0,0357	0,0096	0,0505	4,128	23	0,000
2019/3Ç - 2019/4Ç	0,0109	0,0154	0,0020	0,0197	3,446	23	0,002
2019/3Ç - 2020/1Ç	-0,0124	0,0254	-0,0232	-0,0017	-2,396	23	0,025
2019/3Ç - 2020/2Ç	-0,0204	0,0315	-0,0384	-0,0024	-3,174	23	0,004
2019/3Ç - 2020/3Ç	-0,0238	0,0391	-0,0463	-0,0014	-2,983	23	0,007
2019/4Ç - 2020/1Ç	-0,0233	0,0295	-0,0402	-0,0064	-3,870	23	0,001
2019/4Ç - 2020/2Ç	-0,0313	0,0351	-0,0513	-0,0112	-4,368	23	0,000

2019/4Ç - 2020/3Ç	-0,0347	0,0453	-0,0607	-0,0087	-3,747	23	0,001

5.7 Öz Sermaye Karlılığı

Öz sermaye karlılığı analizlerinde; 2019/3Ç-2020/1Ç döneminin, 0,01 anlamlılık düzeyinde, 2018/4Ç-2020/1Ç, 2019/2Ç-2019/4Ç dönemlerinin ise 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklara sahip oldukları belirlenmiştir. 2019/2Ç-2019/4Ç döneminde ortalama performans verilerinde artış tespit edilirken, 2018/4Ç-2020/1Ç ve 2019/3Ç-2020/1Ç dönemlerinde ise, karşılaştırılan döneme kıyasla ortalama performans verilerinde azalma tespit edilmiştir.

Tablo.10. Öz Sermaye Karlılığı İçin Bağımlı Örneklem T Testi Analiz Verileri

Dönem	Ortalama	Std. Sapma	Alt Sınır	Üst Sınır	t değeri	df	Sig.
2018/4Ç - 2020/1Ç	0,1110	0,2100	0,0223	0,1997	2,590	23	0,016
2019/2Ç - 2019/4Ç	-0,0516	0,0927	-0,0907	-0,0125	-2,727	23	0,012
2019/3Ç - 2020/1Ç	0,1023	0,1443	0,0197	0,1850	3,475	23	0,002

5.8 Net Kar Marjı

Net kar marjı için yapılan analizlerde; 2019/4Ç-2020/1Ç döneminin 0,01 anlamlılık düzeyinde, 2019/1Ç-2019/4Ç, 2019/2Ç-2019/4Ç, 2019/2Ç-2020/1Ç, 2019/3Ç-2020/1Ç dönemlerinin 0,05 anlamlılık düzeyinde, 2018/4Ç-2020/1Ç, 2019/3Ç-2019/4Ç, 2019/4Ç-2020/3Ç, 2020/1Ç-2020/3Ç dönemlerinin ise 0,10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklara sahip oldukları belirlenmiştir. Analiz yapılan; 2019/1Ç-2019/4Ç, 2019/2Ç-2019/4Ç, 2019/3Ç-2019/4Ç ve 2020/1Ç-2020/3Ç dönemlerinde ortalama performans verilerinde artış tespit edilirken, 2019/4Ç-2020/1Ç, 2019/2Ç-2020/1Ç, 2019/3Ç-2020/1Ç, 2018/4Ç-2020/1Ç ve 2019/4Ç-2020/3Ç dönemlerinde ise ortalama verilerde azalma ortaya çıkmıştır.

Tablo.11.Net Kar Marjı İçin Bağımlı Örneklem T Testi Analiz Verileri

Dönem	Ortalama	Std. Sapma	Alt Sınır	Üst Sınır	t değeri	df	Sig.
2018/4Ç - 2020/1Ç	0,2724	0,6310	0,0464	0,4983	2,070	23	0,050
2019/1Ç - 2019/4Ç	-0,2109	0,3626	-0,3678	-0,0541	-2,790	23	0,011
2019/2Ç - 2019/4Ç	-0,1462	0,2572	-0,2574	-0,0350	-2,726	23	0,012
2019/2Ç - 2020/1Ç	0,1018	0,2081	0,0118	0,1918	2,347	23	0,028
2019/3Ç - 2019/4Ç	-0,0596	0,1460	-0,1119	-0,0074	-1,959	23	0,063
2019/3Ç - 2020/1Ç	0,1884	0,3409	0,0409	0,3358	2,650	23	0,015
2019/4Ç - 2020/1Ç	0,2480	0,4167	0,0031	0,4929	2,854	23	0,009
2019/4Ç - 2020/3Ç	0,1303	0,3394	0,0088	0,2518	1,841	23	0,079
2020/1Ç - 2020/3Ç	-0,1177	0,3002	-0,2252	-0,0102	-1,880	23	0,073

5.9 Piyasa Değeri / Defter Değeri

Piyasa değeri / Defter değeri oranı için yapılan analizlerde; 2019/2Ç-2019/4Ç döneminin, 0,01 anlamlılık düzeyinde, 2018/4Ç-2019/4Ç, 2019/3Ç-2019/4Ç dönemlerinin 0,05 anlamlılık düzeyinde, 2019/1Ç-2019/4Ç döneminin ise 0,10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklara sahip oldukları belirlenirken, analizlere konu dört dönemde de ortalama performans verilerinde artış tespit edilmiştir.

Tablo.12.Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı İçin Bağımlı Örneklem T Testi Analiz Verileri

Dönem	Ortalama	Std. Sapma	Alt Sınır	Üst Sınır	t değeri	df	Sig.
2018/4Ç - 2019/4Ç	-0,9317	1,8813	-1,7261	-0,1373	-2,426	23	0,024
2019/1Ç - 2019/4Ç	-0,6423	1,6715	-1,2270	-0,0575	-1,882	23	0,072

2019/2Ç - 2019/4Ç	-0,5764	0,9137	-1,1000	-0,0528	-3,090	23	0,005
2019/3Ç - 2019/4Ç	-0,4729	1,0944	-0,9350	-0,0108	-2,117	23	0,045

6.SONUÇ

Çin'de 2019 yılında ortaya çıkan Korona virüs hastalığı keşfinden itibaren tüm dünya ülkelerine yayılarak COVID-19 salgınına yol açmıştır. Birdenbire ortaya çıkan ve 2020 yılının ilk günlerinden itibaren tüm Dünyayı ve ülkemizi etkisi altına alan bu sağlık krizinde tüm dünyada şirketler, salgın döneminin en az zararla atlatılabilmesi için çok daha yoğun ve her zamankinden çok daha fazla çaba göstermektedir.

Çalışma dahilinde, ülkemizde salgın öncesi ve salgın döneminde oluşan durumun incelenebilmesi amacıyla, belirlenmiş kriterlere uygun olarak seçilen 24 adet şirkete ait, 9 farklı finansal performans göstergesi, 8 adet çeyrek finansal dönemi kapsayacak şekilde istatistiksel olarak karşılaştırılıp analiz edilmiştir. Bu sayede her bir performans göstergesi için, Tablo.3.'de de yer verilen 26 farklı çeyrek döneme ait t testi değerlerine ulaşılmıştır.

Analize konu 9 adet finansal performans göstergesi, 26 farklı karşılaştırma dönemine göre incelendiğinde; aktif devir hızı, cari oran, faaliyet kar marjı, kaldıraç oranı, aktif karlılık, fiyat kazanç oranı, net kar marjı, öz sermaye karlılığı, piyasa değeri/defter değeri oranlarında salgın dönemi öncesi ve salgın dönemi süresince 0,01-0,05-0,10 anlamlılık düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklar ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Her bir performans göstergesi için 26 farklı karşılaştırma dönemine göre yapılan analizlerin sonucunda; tablo.7. 'de aktif devir hızının 11 farklı dönemde, tablo.4.'de aktif karlılığın 14 farklı dönemde, tablo.5.'de cari oranın 3 farklı dönemde, tablo.6.'da faaliyet karının 1 farklı dönemde, tablo.8.'de fiyat kazanç oranının 5 farklı dönemde, tablo.9.'da kaldıraç oranının 13 farklı dönemde, tablo.11.'de net kar marjının 9 farklı dönemde, tablo.10.'da öz sermaye karlılığının 3 farklı dönemde, tablo.12.'de piyasa değeri/defter değeri oranının ise 4 farklı dönemde bir önceki karşılaştırılan döneme göre istatistiksel olarak anlamlı farklara sahip olduğu belirlenmiştir.

Belirlenmiş olan anlamlı farklar; cari oran, piyasa değeri/defter değeri oranı ve faaliyet karı için karşılaştırılan tüm dönemlerde, önceki dönem ortalamalarına göre artan durumda iken, geri kalan performans başlıklarını incelediğimizde, 2018-2019 yılları çeyrek dönemlerin aralarında yapılan karşılaştırmalarda ortalamaların artan durumda olduğu, salgın öncesi dönemler olan 2018 ve 2019 yılı çeyrek dönemlerinin salgın sürecinin yaşandığı 2020 yılı çeyrek dönemleri ile yapılan karşılaştırmalarında ise, ortalama farkların önceki döneme göre azalan durumda olduğu görülmektedir.

Yapılan analizler sonucunda, analize dahil edilen tüm finansal performans göstergeleri için, salgın öncesi dönem ile salgının yaşandığı dönem arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu görülmektedir. Salgının etkilerinin finansal performans göstergeleri için yapılacak analizlerde daha iyi ve daha ayrıntılı olarak incelenebilmesi için salgının yaşandığı döneme ait veri sayısının bu çalışmanın yapıldığı döneme göre daha fazla olması muhakkak ki önem taşımaktadır. Artan veriler sayesinde, yapmış olduğum bu çalışmanın ileride yapılacak farklı endeks eklemeleriyle karşılaştırma analizlerine temel olabileceği düşüncesindeyim.

KAYNAKÇA

1. Acaravcı, S.K., Kandır, S.Y., Zelka, A. (2015).Kurumsal Yönetimin BIST Şirketlerinin Performanslarına Etkisinin Araştırılması. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl: Ocak 2015, Cilt-Sayı: 8 (1); 171-183.
2. Al- Haddad, M.Y, Alzurgan, S.T., Al Sufy, F.J. (2011). The Effect of Corporate Governance on the Performance of Jordanian Industrial Companies: An empirical study on Amman Stock Exchange. International Journal of Humanities and Social Science Vol. 1 No. 4; April 2011; 55-69.
3. Aydın, A.,D.(2017). İyi Yönetilen Şirketlerin Sırrı Olarak Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı Üzerindeki Etkisi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık 2017 21(4):1541-1553.

4. Aygün, M., İçve, S., Sayın, C. (2011). Yönetim Kurulu Büyüklüğünü Belirleyen Faktörler ve Yönetim Kurulu Büyüklüğü ile Firma Performansı Arasındaki İlişki: Türk Sermaye Piyasası Üzerine Bir İnceleme. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011, 10(1);77- 92
5. Aytekin, M., Sönmez, A.R.(2016). Kurumsal Yönetim Uygulamalarının İşletme Performansına Etkisi. Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi /Journal of Turkish Social Sciences Research Nisan 2016 Cilt: 1 Sayı: 2 Hasan Kalyoncu Üniversitesi Gaziantep; 30-39.
6. Başkan, T.D., Vardar, G.Ç. (2018). Sigorta Sektöründe Kurumsal Yönetim Uygulamasının Firma Performansına Etkisi. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi Nisan 2018; Özel Sayı: 582-607.
7. Bayraktaroglu, H., Çelik İ., (2015), "Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Getiri Oynaklığı Üzerine Etkisi: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma", Journal of Economics and Administrative Sciences, 1 (17): 97-108.
8. Çağıran, F.K., Kayasandık, A.E. (2018). Kârlılık Oranlarının İşletmelerin Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notuna Etkisi: Bist Kurumsal Yönetim Endeksi'nde (XKURY) Panel Veri Analizi.Innovation ang Global Issues Congress IV, Congress publication.
9. Doğan, M. (2015).Kurumsal Yönetim Uygulamalarının İşletmelerin Finansal Performansı Üzerine Etkileri: Bist'da İşlem Gören İmalat Sanayi İşletmeleri Üzerine Araştırma. Doktora Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi, 391196 kaynak.
10. Ege, İ., Topaloğlu, E.E., Özyamanoğlu, M. (2013). Finansal Performans ile Kurumsal Yönetim Notları Arasındaki İlişki: Bist Üzerine Bir Uygulama. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi / Journal of AcademicResearches and Studies. Yıl 5, Sayı 9;100-117
11. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD),(2004). Kurumsal Yönetim İlkeleri.
12. Erdoğan, M., Öztürk, M.S.(2016). Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Performansına Etki Eden Finansal Oranların İncelenmesi. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi 2016; 18 (Özel Sayı-1); 707-725
13. Esendemirli, E., Acar, E. (2016). Finansal Performans ve Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notları: Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi 2013-2014 Yılları Karşılaştırması. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi2016; 18 (Özel Sayı-1); 625-671.
14. Eyüboğlu, K., Dağlı, H., Ayaydın, H., (2010). Kurumsal Yönetim Endeksi Performans Değerlendirmesi: Türkiye Örneği. Muhasebe ve Finansman Dergisi (2010);18-31
15. Gürbüz, A.O., Aybars, A., Kutlu, Ö., (2010). Corporate Governance and Financial Performance with a Perspective on Institutional Ownership: Empirical Evidence from Turkey. Journal of Applied Management Accounting Research (JAMAR), cilt.8;21-37
16. Gürbüz, A.O., Ergincan, Y. (2004). Kurumsal Yönetim: Türkiye'deki Durumu ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler. İstanbul, Literatür Yayıncılık.
17. Güngör Tanç, Ş., Çetinel, T. (2020). Corporate Governance and Financial Performance of Selected Quoted Companies in Turkey. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (3), 819-828.
18. Hacıhasanoğlu, T., Babayiğit, A. (2020). Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan ve Yer Almayan Firmaların Finansal Oranlarının Karşılaştırılması: Bist Örneği. R&S -Research Studies Anatolia Journal, Vol:3 Issue:3;218-236
19. Kara, E., Acar, D., Karabıyık, L. (2015). Effects Of Corporate Governance Level On The Financial Performance Of Companies: A Research On BIST Corporate Governance Index (XKURY). Ege Akademik Bakış/Ege Academic Review. Cilt: 15, Sayı: 2, Nisan 2015;265-274
20. Karamustafa, O., Varıcı, İ., Er, B. (2009). Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi Kapsamındaki Firmalar Üzerinde Bir Uygulama. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (17) 2009 / 1 ; 100 - 119
21. Kısakürek, M. M., Sakalsız, S. A. (2020). Kurumsal Yönetimin Portföy Performansı Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul Örneği. İnönü University International Journal of Social Sciences & İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (INIJOSS), 9(1), 270-287.
22. Saldanlı, A. (2012). Kurumsal Yönetim Endeks Performansının Analizi. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8, Yıl:8, Özel Sayı, 8:137-154
23. Tırpancı, İ. (2019). Türkiye'de Kurumsal Yönetim ve Şirketlerin Finansal Performansları Üzerine Etkisi. Mali Çözüm Dergisi,29 (152),115-129.

24. TÜSİAD. (2002). Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi. Yayın No: TÜSİAD-T/2002-12/336.
25. Ünlü, U., Yalçın, N.,Yağlı, İ.(2017). Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı: Topsis Yöntemi ile Bist 30 Firmaları Üzerine Bir Uygulama.Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.Cilt: 19, Sayı: 1, Yıl: 2017, Sayfa: 63-81.
26. Yıldırım, M., Altan, İ.M., Gemici, R. (2018). Kurumsal Yönetim ile Finansal Performans Arasındaki İlişkinin Entropi Ağırlıklandırmalı Topsis Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Bist'te İşlem Gören Gıda ve İçecek Şirketlerinde Bir Araştırma. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi Temmuz 2018; 11 (2): 130-152.
27. http://www.borsaistanbul.com/endeksler/BIST-pay endeksleri/kurumsalyonetim-endeksi, 26.12.2018.
28. https://www.borsaistanbul.com/tr/sayfa/44/bist-pay-endeksleri,23.12.2020
29. http://tkyd.org/tr/tkyd-kurumsal-yonetim-komisyonlar-calisma-gruplari-sermaye-piyasasi-calisma-grubu-ve-bist-kurumsal-yonetim-endeksi-kurumsal-yonetim-endeksi-tum-firmalar.html, 23.12.2020

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(27)

Öğr. Gör. Ali YÖRÜR*

RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET ve *DÎVÂNÇE*'Sİ
RECAİ-ZADE AHMED CEVDET and HİS DIVANÇE

ÖZ

Recâî-zâde Ahmed Cevdet, İstanbul'da doğdu. Babası şair İbrahim Münib Efendi'dir. Bâb-ı Âlî Dâhiliye Kalemi'nde memurluk görevinde bulunmuştur. İstanbul'da çıkan bir veba sonucu genç yaşta 1247/1831 yılında vefat etti. *Dîvânçe*, *Nevâdirü'l-Âsâr*, *Zînetü'l-Mecâlis* adlı üç eseri vardır. *Dîvânçe*'nin bilinen dört nüshası vardır ve söz konusu nüshalar, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 807, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 2847, Millet Kütüphanesi Ali Emiri 84, Millet Kütüphanesi Ali Emiri 85 numaralarda kayıtlıdır.

Bu makalede, Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in hayatı hakkında bilgi verilmiş ve Dîvânçe şekil ve muhteva açısından tanıtılmıştır. *Dîvânçe*'den örnek olarak seçilen manzumelerin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Recâî-zâde Ahmed Cevdet, Dîvânçe.

ABSTRACT

Recaî-zâde Ahmed Cevdet was born in İstanbul. His father is poetrist Münib Efendi. He worked as a registrar in Bâb-ı Âlî. He died in 1831 at a young age. He has three works named Dîvânçe, Nevâdirü'l-Âsâr, Zînetü'l-Mecâlis. There are four known copies of [his] Dîvânçe. These are registered in Istanbul University Library TY 807, Istanbul University Library TY 2847, Millet Library Ali Emiri 84, and Millet Library Ali Emiri 85.

In this study, gave information about the life of Recâî-zâde Ahmed Cevdet and described his Dîvânçe. A transcribed text of the poems selected from Dîvânçe was also given.

Keywords: *Classical Turkish Literature, Recai-zade Ahmed Cevdet, Divançe.*

* **Kastamonu Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, Kastamonu/TÜRKİYE; E-posta: aliyorur@kastamonu.edu.tr**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET

Ahmed Cevdet İstanbul'da doğdu. Reîsü'l-küttâb Mehmed Recâî Efendi'nin torunudur. Babası şair İbrahim Münîb Efendi'dir. *Dîvânçe*'nin Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 85 No'da bulunan nüshasında, şairin dedesinin babası Borlulu Halil Ağa'ya kadar uzanan şöyle bir soy ağacı yer almaktadır:

Borlulu Halil Ağa – Başbâki (Vergi Baş Tahsildarı), Halil Ağa'nın oğlu Mehmet Recâî Efendi – Reîsü'l-küttâb (Dış İşleri Bakanı), Mehmet Recâî Efendi'nin oğlu Recâî-zâde İbrahim Münib Bey, İbrahim Münib Bey'in oğulları Abdülhamid Bey – Sadâret Mektupçusu, Ahmed Cevdet Bey, Mustafa Samil Bey.

Borlulu Halil Ağa – Başbâki (Vergi Baş Tahsildarı)

⬇

Recâî Mehmed Efendi - Reîsü'l-küttâb (Dış İşleri Bakanı)

Recâî-zâde İbrahim Münib Bey

↙ ⬇ ↘

Abdülhamid (Sadâret Mektupçusu) *Bey* ***Ahmed Cevdet Bey*** *Mustafa Samil Bey*

Ahmed Cevdet'in tahsil hayatına dair kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Ancak eserlerinden zamanın ölçüleri içinde iyi bir tahsil görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Fatin Tezkiresi'nde Arapça ve Farsça öğrendiğini, eğitiminin ardından Bâb-ı Âlî Dâhiliye Kalemi'ne memur olarak girdiği ifade edilmektedir. Cevdet, bu görevdeyken İstanbul'da çıkan bir veba salgınında 1247/1831 yılında vefat etti (Yekbaş 2014; Abdülkadiroğlu-Sarı 2009: 324; Çiftçi 2017: 71; Şemseddin Sami 1996: c. 3, 1847; Dîvânçe, vr. 1a).

Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in eserleri şunlardır:

1. Dîvânçe: Çalışmamıza konu olan bu dîvânçe hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

2. Nevâdirü'l-âsâr fî Mütâlaati'l-Eş'âr: Ahmed Cevdet Efendi'nin en hacimli eseridir. Beyit derlemelerinden oluşmaktadır. Şairin edebî zevkinin mahsulü olarak ortaya çıkmış bu derleme eserde, Klasik edebiyatın değişik yüzyıllarda yaşamış şairlerinden seçmeler yapılmıştır. Muhtelif dîvân ve mecmualardan seçilerek elif-bâ üzere tertiplenmiş dört binin üzerinde beyti ihtiva eden Nevâdirü'l-Âsâr, Recâî-zâdelerin konağında yapılan toplantılarda okunan beyitlerden ortaya çıkmış bir eserdir. Kitabı derleyen ve neşreden Recâî-zâde Cevdet'in kardeşi Mustafa Sâmil Bey (ö. 1256/1840)'dir. Mustafa Sâmil Bey, eseri ağabeyinin vefatından sonra neşretmiştir. Eser, Bulak'ta 1256/1840 yılında 179 sayfa hâlinde nesta'lik hat ile basılmıştır *Nevâdirü'l-Âsâr,* bugünkü harflerle yayımlanmıştır (Abdülkadiroğlu-Sarı 1998).

3. Zînetü'l-Mecâlis: Bir mısra derlemesidir. Mündericâtında 1060 civarında seçilmiş mısra vardır. Elif-bâ tertibi üzerine sıralanmıştır. Eserde numaralanmış 1025, numara dışı 42 olmak üzere toplam 1067 mısra vardır. *Zînetü'l-Mecâlis*, bugünkü harflerle yayımlanmıştır (Abdülkadiroğlu 1994).

2. RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET DÎVÂNÇESİ

Dîvânçe'nin kütüphanelerde dört yazma nüshası mevcuttur. Bu nüshaların bulundukları kütüphaneler ve başlıca özellikleri şöyledir:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi I:

Dîvânçe, kütüphanede TY 807 numarada kayıtlıdır. 32 varaktan oluşan Dîvânçe, 191x127 mm. boyutlarında, rika hattıyla 19 satır halinde yazılmıştır. İstinsah tarihi olarak 1251/1835 verilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi II:

Kütüphanede TY 2847 numarada kayıtlı olan eser, 33 varaktır. 200x125 mm. boyutlarında olup talik hattıyla ve 19 satır halinde yazılmıştır.

Millet Kütüphanesi I:

Ali Emiri Manzum Eserler 84 numarada kayıtlı olan Dîvânçe, 208x125 mm. boyutlarında ve 33 varaktır. Talik hattıyla ve 19 satır halinde yazılmıştır.

Millet Kütüphanesi II:

Kütüphanede Ali Emiri Manzum Eserler 84 numarada kayıtlı olan eser, 37 varaktır. 178x114 mm. boyutlarında, nesih hattıyla ve 17 satır halinde yazılmıştır. İstinsah tarihi olarak 1286/1869 verilmiştir.

Tamamı 998 beyit olan *Dîvânçe*'de bir münacat, bir ramazaniye, bir bahariye, iki manzum mektup, üç muhammes, bir terkîb-i bend, bir müsemmen, üç tazmin, iki tahmis (biri nâ-tamâm), terci'-i bend, on tarih, bir müstezad, bir şarkı, bir beyt-i müşterek, yirmi dört gazel (sekizi nâ-tamâm), bir şarkı ve müfredler bulunmaktadır.

Recâî-zâde Ahmed Dîvânçesi, henüz yeni yazıya aktarılarak yayımlanmamıştır. Mehmet Sarı, *Külliyât-ı Recâî-zâde Ahmed Cevdet (Nevâdirü'l-Âsâr, Zînetü'l-Mecâlis, Dîvânçe)* isimli makalesinde hocası Abdülkerim Abdülkadiroğlu ile birlikte Dîvânçe'yi hazırladıklarını ancak eser basım aşamasındayken hocasının ebedî âleme göç ettiğinden eserin basımının gerçekleşmediğini ifade etmektedir: "… birlikte hazırladığımız ancak eser basım aşamasındayken hocamın ebedî âleme göç ederek Hakk'ın rahmetine kavuşmaları üzerine basımı gerçekleşemedi." (Abdülkadiroğlu-Sarı 2009: 323). Recâî-zâde Ahmed, Dîvânçesi'nde sade bir Türkçe kullanmış ve şiirlerini samimi ve içten gelen duygularla ifade etmiştir. Dîvânçe'de bulunan manzumelerden üç adet gazeli örnek olarak aşağıya yazıyoruz:

Gazel I
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Āteş-i 'aşḳıñla bir āh eylesem dünyā yanar
   Yalıñız dünyā degil bir demde mā-fīhā yanar

2. Dün gice aldım fitili şem'-i ḥüsn-i yār ile
   Ba'd-ezīn fānūs-ı ġamda bu dil-i şeydā yanar

3. Ben yanarken āteş-i seyyāle ṣundı destime
   Yanġına ḳundaḳ bıraḳdı ol mehim ḥālā yanar

4. Şu'le-i āhım şerer-pāş-ı cihān olsa n'ola
   Ḫāne-i ḳalbim ṭutuşdı şimdi ser-tā-pā yanar

5. Bir ḳızıl bayrām idüp 'uşşāḳı ḳurbān eylemiş
   Geldi yalın tīġ o meh-rū āfitāb-āsā yanar

6. Āteş aldı ḫāl-i barutuñ görüp dil 'āḳibet
   Ṣardı artıḳ ṣardı yanġın bacayı iṭfā yanar

7. Eyledi bir yan baḳışla bendesin ol meh çerāġ
   Cevdetā bu iltifāta düşmenim ammā yanar

Gazel II
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Ehl-i 'aşḳ olmazdı hiç 'ālemde ḫūbān olmasa
   Ḫalḳı kim iżlāl iderdi bunca şeyṭān olmasa

2. Mülk-i ḥüsni perçemiñ serdār olup żabṭ eylesün
   Fitneler peydā olur bir yerde sulṭān olmasa

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. Aṣılup ḳalmazdı elbet böylece dīvārda
Ben gibi endāmına āyīne ḫayrān olmasa

4. Ẓabṭ iden ḳayd-ı ‘alāyıḳdır cünūn erbābını
Cānı çoḳdan terk iderdim ‘aşḳ-ı cānān olmasa

5. ‘Arża cür’et mi iderdim ḥażret-i *Vāḳıf Beg*’e
Cevdet hiç bu ġazel tanẓīre şāyān olmasa

Gazel III
Mefā’īlün Mefā’īlün Mefā’īlün Mefā’īlün

1. Ḳapandı bāb-ı luṭf yār-veş-i meyḫāne-i ‘ālem
Ḳırıldı devrimizde ḥayf kim peymāne-i ‘ālem

2. Felek söndürdi çoḳ parlaḳ kibārıñ iḳbālin
Anıñçün böylece ḫāmūşdur pervāne-i ‘ālem

3. Defīn-i ḫāk olanlar hep defīne uġrına gitdi
Daḫī çoḳ maġribīyi aldadır vīrāne-i ‘ālem

4. Lisān-ı ḥālle erbāb-ı çāha dehr-i dūn söyler
Efendi pek ṭayanma eskidir kāşāne-i ‘ālem

SONUÇ

Recâî-zâde Ahmed Cevdet, İstanbul’da doğmuş ve genç yaşta veba salgınında vefat etmiş bir şairdir. İlim ve sanatla uğraşan bir ailede yetişmiş, iyi bir eğitim almıştır. Şairin üç eseri vardır. Bunlar, *Dîvânçe*, *Nevâdirü’l-Âsâr*, *Zînetü’l-Mecâlis*’tir. *Dîvânçe*’nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Millet Kütüphanesi’nde dört yazma nüshası vardır.

Recâî-zâde Ahmed Cevdet ve Dîvânçe’si hakkındaki bu çalışmanın Türk edebiyatına ve bu konuda çalışma yapacaklara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

1. Abdülkadiroğlu, Abdülkerim (1994). *Zînetü’l-Mecâlis*, THK Matbaası, Ankara.
2. Abdülkadiroğlu, Abdülkerim; Sarı, Mehmet (1998). *Nevâdirü’l-Asâr fî Mütâlaa’ti’l-Eş’âr*, Anıl Matbaası, Ankara.
3. Abdülkerim, Abdülkadiroğlu; Sarı, Mehmet (2009). “Külliyât-ı Recâî-zâde Ahmed Cevdet (Nevâdirü’l-âsâr, Zînetü’l-Mecâlis, Dîvânçe”, AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 39, Erzurum, s. 323-333.
4. Ahmed Cevdet. *Dîvânçe*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 807.
5. Ahmed Cevdet. *Dîvânçe*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 2847.
6. Ahmed Cevdet. *Dîvânçe*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri No: 84.
7. Ahmed Cevdet. *Dîvânçe*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri No: 85.
8. Çiftçi, Ömer (2017). (e-kitap). *Fatin Tezkiresi (Hâtimetü’l-Eşâr). https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0*
9. Şemseddin Sami (1996). *Kâmûsu’l-A’lâm*, Cilt 3, Ankara: Kaşgar Neşriyat.
10. Yekbaş, Hakan (2014). “Cevdet, Recâî-zâde Ahmed Cevdet”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS). http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cevdet-recaizade-ahmed

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(28)

Dr. Öğr. Üyesi Bayram ARICI[101]

TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI ÖĞRETMENLERİNİN UZAKTAN (EBA, ZOOM, MEET VB.) PROGRAMLAR ÜZERİNDEN YAPTIKLARI CANLI DERSLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

TURKISH TEACHER CANDIDATES' OPINIONS REGARDING LIVE LESSONS MADE BY MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION TEACHERS ON DISTANCE (EBA, ZOOM, MEET ETC.) PROGRAMS

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Türkçe öğretmeni adaylarının yaptıkları gözlemler aracılığıyla Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlerinin uzaktan (EBA, zoom, meet vb.) programlar üzerinden yaptıkları canlı derslere ilişkin görüşlerinden hareketle yapılan uygulamaların verimliliğini ortaya koymaktır. Araştırmada Türkçe öğretmeni adaylarına kişisel bilgiler dışında üç sorudan oluşan ve uzman görüşü alınarak araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi ile değerlendirilmiştir. İçinde bulunduğumuz süreçte (Kovid-19) bütün öğrenim düzeylerinde dersler çoğunlukla uzaktan öğretim yöntemiyle yapılmaktadır. İlköğretim düzeyinde belli dönemlerde bazı sınıflarda yüz yüze eğitim yapılmış olmasına rağmen koronavirüsün bulaşma ve yayılma riskinin olması sınırlı da olsa bu uygulamaya son verilmesine neden olmuştur.

Türkçe öğretmeni adayları da okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması derslerinde Milli Eğitim Bakanlığınca uygulamalara rehberlik etmeleri için görevlendirilen öğretmenleri gözlemlemişlerdir. Araştırmada canlı derslerde öğretmen, canlı derslerde öğrenciler, alt yapı, siz olsaydınız ve öneriler" temaları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Canlı ders, Eğitim Bilişim Ağı (EBA), Türkçe öğretmen adayları.

ABSTRACT

The purpose of this study is to reveal the efficiency of the applications based on the opinions of the Ministry of National Education teachers about the live lessons they make on remote (EBA, zoom, meet, etc.) programs through the observations made by the Turkish teacher candidates. In the study, a semi-structured interview form consisting of three questions and prepared by the researcher by taking expert opinion was applied to the Turkish teacher candidates. The data obtained from the interviews were evaluated by content analysis, one of the qualitative data analysis methods. In the current period (Kovid-19), lessons at all education levels are mostly conducted by distance education. Although face-to-face training was held in some classes at certain periods at primary education level, the risk of contamination and spreading of the coronavirus led to the end of this practice, albeit limited.

Turkish teacher candidates also observed the teachers assigned by the Ministry of National Education to guide the practices in their school experience and teaching practice lessons. In the research, the themes of the teacher in the live lessons, the students in the live lessons, the infrastructure, if you were and suggestions "were revealed.

Keywords: *Live lesson, Education Informatics Network (EIN), Turkish teacher candidates.*

[101] Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-7213-1331, E-posta: b.arici@alparslan.edu.tr

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bütün dünyayı saran kovid-19 salgını (yeni koronavirüs hastalığı-COVID-19), ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde 2019 yılında Aralık ayının sonlarında ortaya çıkan, solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020'de tanımlanan bir virüstür (URL-1). Bu virüsün neden olduğu hastalıkta en çok karşılaşılan belirtiler ateş, öksürük ve nefes darlığı olup şiddetli seyreden vakalar zatürre, ağır solunum yetmezliği, böbrek yetmezliği ve ölüm ile sonuçlanabilmektedir. Hastalık hasta kişilerin öksürüp aksırmalarıyla ortama dağılan damlacıkların solunmasıyla bulaşmaktadır. Maske, mesafe ve temizlik kuralıyla korunmanın önerildiği salgından günümüze kadar Türkiye'de yaklaşık 28.000 (URL-2) kişi vefat etmiş olup salgından korunmak için öncelikli grupların aşılanmasına devam edilmektedir.

Türkiye'de Mart 2020'den itibaren bütün eğitim kademelerinde uzaktan eğitime geçilmiş, dersler çevrim içi programlar aracılığıyla uzaktan öğretim yöntemiyle yapılmaya başlanmıştır. Uzaktan eğitim, zaman ve yer sınırlaması olmadan öğrenme ihtiyacı duyanların öğrenmelerini sağlayan eğitim modelidir. Tek bir amacı olmayan ancak temel amacını eğitimde hız ve kaliteyi çağın gereklerine uygun bir düzeye getirerek geleneksel eğitimde yaşanan sorunlara alternatif üretip eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak üzerine inşa edilen bir eğitim sistemidir (Elitaş, 2018). Uzaktan öğretimde, geleneksel sınıf yapısı ve öğrenci katılımını olmadan öğrenme materyalleri uzaktan öğretim teknolojileri ile sunulmakta olup bu süreçte öğrencinin sorumluluğu da yüksektir. Uzaktan öğretimde, sanal öğrenme, e-öğrenme, online (çevrimiçi) öğrenme, mobil öğrenme, çoklu ortam öğrenme, öz düzenleyici öğrenme, her yerde öğrenme, oyun tabanlı öğrenme, senkron (eş zamanlı)–asenkron (uyumsuz, farklı zamanlarda) öğrenme gibi çoğunlukla internet tabanlı öğrenme ortamları (Fırat, 2019) devreye girmektedir.

Günümüzde uzaktan eğitim çeşitli çevrim içi uygulama ve programlar aracılığıyla yapılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda uzaktan eğitim için EBA (Eğitim Bilişim Ağı) ile Zoom, Google Meet vb. programlar kullanılmaktadır. Bu programlardan Zoom ve Google Meet canlı derslerde eş zamanlı olarak diğer programlara göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda canlı yapılan derslerin kaydının alınıp daha sonra bu video dosyalarının paylaşılması da mümkündür. EBA'da ise yüksek öğretim hariç diğer sınıf seviyelerinin tamamına hitap eden içerikler bulunmaktadır. Bu içerikler öğrenci, öğretmen ve akademisyenler tarafından her zaman kullanılabilmektedir. Eğitim Bilişim Ağı (EBA), Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2012 yılında kurulan internet sayfasıyla temellerinin atıldığı elektronik öğrenme sistemidir. Bütün sınıf seviyelerinde her türlü ders materyalinin bulunduğu ortamda sunulan içeriklerin niteliği günümüzde çok boyutlu hâle getirilmiştir. Bu sistem kurulmadan öğretmenler hizmet içi eğitimlere alınmış, daha sonra bilişim teknoloji sınıfları, akıllı tahtalar vb. donatılarla desteklenen sistem içinde bulunduğumuz kovid-19 sürecinde çok etkin bir şekilde kullanılmaktadır. EBA, sınıf seviyelerine uygun, güvenilir ve doğru e-içerikler sunmak için oluşturulup geliştirilmeye devam etmektedir. EBA farklı, zengin ve eğitici içerikler sunmayı, bilişim kültürünü yaygınlaştırıp eğitimde kullanılmasını sağlamayı, derslere katkı sağlamayı, öğrencilerin bilgileri öğrenirken aynı zamanda yeniden yapılandırıp bilgiden bilgi üretmelerini ve teknolojiyi bir amaç olarak değil bir araç olarak kullanılması amacıyla tasarlanmıştır.

Kovid-19 aşı çalışmalarının devam ettiği bugünlerde dersler uzaktan eğitim yöntemiyle işlenmekte olup yakın bir zamanda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bazı sınıf seviyelerinde yüz yüze eğitime geçilmesi planlanmaktadır. Uzaktan eğitim süreci öğrenciler, velileri ve öğretmenleri çeşitli bakımlardan etkilemiştir. Ailelerin çocuklarıyla daha fazla ilgilenmeleri gerektiği gerçeği de bu süreçte ortaya çıkmıştır. Geleneksel sınıf ortamlarında öğretmenin rolü öğrenciden daha fazladır ve öğretmen etkindir, uzaktan öğretim yönteminde ise öğrencinin etkin olması gerekmektedir. Çünkü öğrenci ve öğretmen farklı ortamlarda bulunmaktadırlar ve eğer öğrencinin imkânları kısıtlıysa öğretmenin öğrenciyi takip ve kontrol etmesi yüz yüze eğitimden daha zordur. Ayrıca yüz yüze eğitimde öğretmen sınıf içerisindeki her duruma anında tepki/cevap verebilirken uzaktan eğitimde bunun yapılması da güçleşmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda öğrencilerin yüz yüze eğitimi uzaktan eğitimden daha faydalı buldukları (Kaynar, Kurnaz, Doğrukök ve Şentürk Barışık, 2020) tespit edilmiştir. Öğretmenler ise öğrencilerin bilgisayar vb. alt yapı sorunlarından dolayı canlı derslere katılamadıklarını; EBA canlı ders uygulamasının bağlantı

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sorunları, zaman sınırlaması gibi çeşitli aksaklıklarının yaşandığını (Bayburtlu, 2020) belirtmişlerdir. Bu araştırma, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı öğretmenlerin ve öğrencilerin üçüncü bir göz tarafından gözlenmesinin eksikliklerin ve yanlış uygulamaların belirlenip yapılan uygulamaların verimliliğini artırmaya katkı sağlayacağı düşünülerek yapılmıştır.

YÖNTEM ve BULGULAR

Amaç

Bu araştırma, Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlerinin uzaktan (EBA, zoom, meet vb.) programlar üzerinden yaptıkları canlı derslere ilişkin görüşlerini ortaya koyup uygulamadan alınacak verimin artırılmasına katkıda bulunmak amacıyla yapılmıştır.

Problem

Bu araştırmada "Türkçe öğretmeni adaylarının Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlerinin uzaktan (EBA, zoom, meet vb.) programlar üzerinden yaptıkları canlı derslere ilişkin görüşleri nelerdir?" problemine bağlı olarak aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1) Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlerinin uzaktan (EBA, Zoom, meet vb.) programlar üzerinden yaptıkları canlı derslere ilişkin gözlemleriniz ve görüşleriniz (olumlu/olumsuz) nelerdir?
2) Canlı dersi uzaktan (EBA, Zoom, meet vb.) programlar üzerinden siz yapıyor olsaydınız neler yapardınız? Sorunları nasıl çözerdiniz?
3) Sizce canlı derslerde öğretmenler nelere dikkat etmelidirler?

Yöntem

İçerik analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada Türkçe öğretmeni adayları Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlerinin uzaktan (EBA, zoom, meet vb.) programlar üzerinden yaptıkları canlı dersleri, bu derslerde öğretmen ve öğrencileri gözlemlemişler ve kendilerine araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla yöneltilen soruları cevaplandırmışlardır. Türkçe öğretmeni adaylarına kişisel bilgi formunun yanında ek olarak üç sorunun yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formu Google formlar ile uygulanmış, görüşmeler içerik analiziyle açık kodlama yapılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilip okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenlenerek (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.227) yorumlanmıştır. Görüşmeler aracılığıyla da katılımcılara ilişkin detaylı bilgiler elde etmenin yanı sıra araştırılan konuyla ilgili katılımcının bakış açısına ve bir olgu veya olaya yönelik görüşlerine (Ocak, 2019, s.236) ulaşılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu çalışmaya 2020-2021öğretim yılı güz döneminde Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe öğretmenliği programı dördüncü sınıfında öğrenim görüp okul deneyimi/öğretmenlik uygulaması dersini alan kırk Türkçe öğretmeni adayı gönüllü olarak katılmıştır. Öğretmen adaylarının özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının özellikleri

Cinsiyet	**N**	**%**
Kız	22	55
Erkek	18	45
Toplam	40	100

Tablo 1'e göre araştırmaya 22 kız, 18 erkek Türkçe öğretmeni adayı gönüllü olarak katılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya katılan Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe öğretmenliği programı 4.sınıf öğrencilerinden kendilerine yöneltilen sorulara gönüllülük esasına göre cevap vermeleri istenmiştir. Görüşme formunda öğretmen adaylarına yöneltilen açık uçlu soruların

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

araştırmaya uygunluklarına ilişkin uzman görüşleri alınarak soruların içerik-kapsam geçerlikleri uzman görüşüyle sağlanmıştır. 40 Türkçe öğretmeni adayı araştırma sorularına cevap vermiş, onlardan alınan cevaplar içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sürecinde elde edilen veriler kodlanıp Türkçe öğretmeni adaylarının ifadeleri temalar altında toplanmıştır. Araştırma verileri öğretmen adaylarının ifadelerinden direkt alıntı yapılarak desteklenip direkt alıntı yapılırken her öğretmen adayına kod verilmiş (EÖ1: Erkek öğretmen adayı 1) olup katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuştur. Analiz işleminin sonunda ise uzmanlardan gelen kodlarla öğretmen adaylarının ifadeleri incelenerek uzmanların görüş birliğine vardıkları tespit edilmiştir. Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yapılması Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 29.12.2020 tarihli ve 15 sayılı toplantısında alınan 27 numaralı kararı ile uygun görülmüştür.

BULGULAR

Bu bölümde Türkçe öğretmeni adaylarının görüşme sorularına verdikleri yanıtlardan oluşturulan temalar, kodlar ve frekans dağılımları ile sunularak direkt alıntılarla desteklenip yorumlanmıştır. Türkçe öğretmeni adaylarından elde edilen bulgulardan ortaya çıkan "canlı derslerde öğretmen" temasına ilişkin kodlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Türkçe öğretmeni adaylarının gözlemleri sonucunda ortaya çıkan "canlı derslerde öğretmen" temasına ilişkin kodlar

öğretmen	**N**	**%**
başarılı	7	17,5
çok yoruluyor ve çok	6	15
ders işleniyor	6	15
dersler verimsiz işleniyor	5	12,5
sadece 8.sınıfta etkili	4	10
sunumda zorluk çekiyor	3	7,5
süreçte kendini geliştirdi	3	7,5
dönütleri az	2	5
sınıfta hakimiyeti	2	5
öğrencileri teşvik etmiyor	2	5
Toplam	40	100

Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının % 17,5'i Türkçe öğretmenlerinin başarılı olduğunu, % 15'i çok çalışıp çok yorulduklarını, % 15'i derslerin işlendiğini, % 12,5'i derslerin verimsiz işlendiğini, % 7,5'i öğretmenlerin sunumda zorluk çektiklerini, % 7,5'i öğretmenlerin süreçte kendilerini geliştirdiklerini, % 5'i öğretmenlerin dönütlerinin az olduğunu, % 5'i öğretmenlerin canlı derslerde sınıf hakimiyeti sağlayamayıp zorluk çektiklerini ve yine Türkçe öğretmeni adaylarının % 5'i de Türkçe öğretmenlerinin öğrencileri teşvik etmediklerini belirtmişlerdir. Türkçe öğretmeni adaylarının canlı derslerde öğretmen temasına ilişkin bazı ifadeleri aşağıda verilmiştir: K12 kodlu öğretmen adayı " *Öğretmenler canlı derslerde öğrencilerin derse katılımına özen göstermektedir. Öğretmenler, öğrencilerin derse karşı ilgilerini artırmak için soru sormakta ve çeşitli etkinlikler yapmaktadırlar."* şeklinde görüşünü ifade ederken K11 kodlu öğretmen adayı " Öğrenciler üzerinde hakimiyet kurmak zor ve derse katılan öğrenci sayısı çok az." Biçiminde görüş belirtmiştir. Türkçe öğretmeni adaylarından elde edilen bulgulardan ortaya çıkan "canlı derslerde öğrenciler" temasına ilişkin kodlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Türkçe öğretmeni adaylarının gözlemleri sonucunda ortaya çıkan "canlı derslerde öğrenciler" temasına ilişkin kodlar

öğrenci	**N**	**%**
derse katılmıyorlar	10	25

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

dersi bölüyorlar	7	17,5
derse geç girip dersten erken	7	17,5
ilgileri çok düşük	5	12,5
teknolojiyi öğreniyorlar	5	12,5
sadece iyi öğrenciler derse	3	7,5
soru sormuyor, soruları	3	7,5
Toplam	40	100

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının % 25'i öğrencilerin canlı derslere katılmadığını, % 17,5'i öğrencilerin dersleri böldüklerini, % 17,5'i öğrencilerin derse geç girip dersten erken ayrıldıklarını, % 12,5'i öğrencilerin ilgilerinin çok düşük olduğunu, % 12,5'i öğrencilerin teknolojiyi öğrendiklerini, % 7,5'i sadece iyi öğrencilerin derse katılıp ödev yaptıklarını ve % 5'i de öğrencilerin soru sormayıp kendilerine sorulan soruları cevaplandırmadıklarını ifade etmişlerdir. Türkçe öğretmeni adaylarının canlı derslerde öğrenciler temasına ilişkin bazı ifadeleri aşağıda verilmiştir: E4 kodlu öğretmen adayı *"Derslerde öğrenciler pasif öğretmenler daha etkin. Öğrenciler yeterli kaynaklara sahip değil. Geri dönüt çoğu zaman olmuyor ancak öğrenciler teknoloji kullanma becerisi kazanıyorlar."* şeklinde görüşünü ifade ederken E1 kodlu öğretmen adayı da *"Sürenin sınırlı olması ve öğrencilerin hep bir ağızdan konuşmaları dersin verimli geçmesini engellemektedir. Ama bu zorunlu süreçte eğitimin devam etmesi olumlu yönüdür, diyebilirim."* biçiminde görüşünü ifade etmiştir. Türkçe öğretmeni adaylarından elde edilen bulgulardan ortaya çıkan "canlı derslerde alt yapı" temasına ilişkin kodlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Türkçe öğretmeni adaylarının gözlemleri sonucunda ortaya çıkan "canlı derslerde alt yapı" temasına ilişkin kodlar

alt yapı	**N**	**%**
bağlantı sorunları hiç	18	45
fırsat eşitsizliği var	12	30
internet paketi sorunları	10	25
Toplam	40	100

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının % 45'i canlı derste bağlantı sorunlarının hiç bitmediğini, % 30'u fırsat eşitsizliği olduğunu, % 25'i internet paketi sorunlarının yaşandığını belirtmişlerdir. Türkçe öğretmeni adaylarının canlı derslerde alt yapı temasına ilişkin bazı ifadeleri aşağıda verilmiştir: E3 kodlu öğretmen adayı *"Bazı çocukların gerekli imkânlara sahip olmadıklarını gördüm. Herkese eşit imkân tanınırsa uzaktan eğitimin yararlı olabileceğini düşünüyorum."* şeklinde düşüncesini ifade ederken E5 kodlu öğretmen adayı da *" Tabii ki en büyük sorun bilgisayar, internet, tablet veya telefon eksikliği. Öğrencilerden kiminin telefonu var ama interneti yok, kiminin interneti çekmedi, kiminin hiçbir olanağı yok."* biçiminde görüş belirtmiştir. Veriler analiz edildiğinde Türkçe öğretmeni adaylarından elde edilen bulgulardan ortaya çıkan "siz olsaydınız" temasına ilişkin kodlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Türkçe öğretmeni adaylarının gözlemleri sonucunda ortaya çıkan siz olsaydınız temasına ilişkin kodlar

siz olsaydınız	**N**	**%**
aynısını yapardım	6	15
daha çok çalışırdım	6	15
kameralar açık ders	6	15
önceden hazırlık	4	10
daha çok etkinlik	4	10
ödevlerin takibini	4	10
az ödev verirdim.	4	10
çoklu zekâya göre ders	4	10
materyal kullanırdım.	2	5
Toplam	40	100

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 5'e göre Türkçe öğretmeni adaylarının % 15'i gözlemledikleri öğretmenin yaptıklarının aynısını yapabileceklerini, % 15'i gözlemledikleri öğretmenden daha çok çalışacaklarını, % 15'i kameralar açık ders işleyeceklerini, % 10'u önceden hazırlık yapıp kural koyacaklarını, % 10'u daha çok etkinlik yapacağın, % 10'u ödevlerin takibini yapacağını belirtmektedirler. Ayrıca Türkçe öğretmeni adaylarının % 10'u öğrencilere az ödev verileceklerini, % 10'u çoklu zekâya göre ders yapacaklarını ve % 5'i de derslerde materyal kullanacaklarını belirtmişlerdir. Türkçe öğretmeni adaylarının siz olsaydınız temasına ilişkin bazı ifadeleri aşağıda verilmiştir: E1 kodlu öğretmen adayı *"Mevcut şartlarda ders yapan hocalardan pek de farklı bir şey yapamazdım."* derken E6 kodlu öğretmen adayı da *"Daha çok etkinlik temelli ders işlemeye çalışırdım. İmkânı olmayan öğrenciler için imkânlarıma göre hazırladığım etkinlikleri evlerine ulaştırmaya çalışırdım."* demektedir. Veriler analiz edildiğinde Türkçe öğretmeni adaylarından elde edilen bulgulardan ortaya çıkan öneriler temasına ilişkin kodlar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Türkçe öğretmeni adaylarının gözlemleri sonucunda ortaya çıkan öneriler temasına ilişkin kodlar

öneriler	**N**	**%**
çok yönlü	4	10
doğru hitap sözcükleri	4	10
Zoom programı yerine	4	10
etkin ders yapılmalı	4	10
geri bildirim verilmeli	4	10
kameraları açık	4	10
uygun materyal	3	7,5
ödül-ceza yöntemi	3	7,5
sözlü şiddet	2	5
uzaktan eğitim	2	5
öğrenciler aktif	2	5
öğrencilerle iyi iletişim	2	5
eşit davranılmalı	2	5
Toplam	40	100

Tablo 6'ya göre Türkçe öğretmeni adaylarının % 10'u derslerde çoklu değerlendirme yapılmasını, % 10'u doğru hitap sözcüklerinin seçilmesini, 10'u Zoom programı yerine Google Meet programının kullanılmasını, 10'u etkin ders yapılmasını, 10'u geri bildirim verilmesini, 10'u kameraların açık tutturulmasını, % 7,5'i uygun materyal kullanılmasını, % 7,5'i ödül-ceza yönteminin kullanılmasını, % 5'i sözlü şiddet yapılmamasını, % 5'i uzaktan eğitim normalde de kullanılmasını, % 5'i öğrencilerin aktif tutulmasını, % 5'i öğrencilerle iyi iletişim kurulmasını ve % 5'i de öğrencilere eşit davranılmasını önermişlerdir. Türkçe öğretmeni adaylarının canlı derslere yönelik öneriler temasına ilişkin bazı ifadeleri aşağıda verilmiştir: K5 kodlu öğretmen adayı *"Öğrencilerin derse etkin bir şekilde katılmasına dikkat edilmeli, öğrencinin ilgisini çekecek materyaller kullanılmalıdır."* şeklinde önerilerini dile getirirken, K18 kodlu öğretmen adayı da *"Canlı derslerde öğretmenler öğrencilerin ön bilgilerini yoklamalı, bir önceki konuya ait konu tekrarı yapmalıdır."* biçiminde önerilerini dile getirmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Türkçe öğretmeni adaylarının Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlerinin uzaktan (EBA, zoom, meet vb.) programlar üzerinden yaptıkları canlı derslere ilişkin görüşlerini ortaya koyup uygulamadan alınacak verimin artırılmasına katkıda bulunmayı amaçlayan bu araştırmada "canlı derslerde öğretmen, canlı derslerde öğrenciler, alt yapı, siz olsaydınız ve öneriler" temaları ortaya çıkmıştır. Araştırmaya takılan Türkçe öğretmeni adaylarının % 17,5'i Türkçe öğretmenlerinin başarılı olduğunu, % 15'i çok çalışıp çok yorulduklarını, % 15'i derslerin işlendiğini, % 12,5'i derslerin verimsiz işlendiğini, % 7,5'i öğretmenlerin sunumda zorluk çektiklerini, % 7,5'i öğretmenlerin süreçte kendilerini geliştirdiklerini, % 5'i öğretmenlerin dönütlerinin az olduğunu, % 5'i öğretmenlerin canlı derslerde sınıfın kontrolünü sağlayamayıp zorluk çektiklerini ve yine

Türkçe öğretmeni adaylarının % 5'i de Türkçe öğretmenlerinin öğrencileri teşvik etmediklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının % 25'i öğrencilerin canlı derslere katılmadıklarını, % 17,5'i öğrencilerin dersleri böldüklerini, % 17,5'i öğrencilerin derse geç girip dersten erken ayrıldıklarını, % 12,5'i öğrencilerin ilgilerinin çok düşük olduğunu, % 12,5'i öğrencilerin teknolojiyi öğrendiklerini, % 7,5'i sadece iyi öğrencilerin derse katılıp ödev yaptıklarını ve % 5'i de öğrencilerin soru sormayıp kendilerine sorulan soruları cevaplandırmadıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının % 45'i canlı derste bağlantı sorunlarının hiç bitmediğini, % 30'u fırsat eşitsizliği olduğunu, % 25'i internet paketi sorunlarının yaşandığını belirtmişlerdir. Buna ek olarak Türkçe öğretmeni adaylarının % 15'i öğretmen olsalardı gözlemledikleri öğretmenin yaptıklarının aynısını yapabileceklerini, % 15'i gözlemledikleri öğretmenden daha çok çalışacaklarını, % 15'i kameralar açık ders işleyeceklerini, % 10'u önceden hazırlık yapıp kural koyacaklarını, % 10'u daha çok etkinlik yapacağın, % 10'u ödevlerin takibini yapacağını belirtmektedirler. Ayrıca Türkçe öğretmeni adaylarının % 10'u öğrencilere az ödev vereceklerini, % 10'u çoklu zekâya göre ders yapacaklarını ve % 5'i de derslerde materyal kullanacaklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının % 10'u derslerde çoklu değerlendirme yapılmasını, % 10'u doğru hitap sözcüklerinin seçilmesini, 10'u Zoom programı yerine Google Meet programının kullanılmasını, 10'u etkin ders yapılmasını, 10'u geri bildirim verilmesini, 10'u kameraların açık tutturulmasını, % 7,5'i uygun materyal kullanılmasını, % 7,5'i ödül-ceza yönteminin kullanılmasını, % 5'i sözlü şiddet yapılmamasını, % 5'i uzaktan eğitim normalde de kullanılmasını, % 5'i öğrencilerin aktif tutulmasını, % 5'i öğrencilerle iyi iletişim kurulmasını ve % 5'i de öğrencilere eşit davranılmasını önermişlerdir.

Yukarıdaki sonuçlar yapılan araştırmanın önemini ortaya koyması bakımından önemlidir. Çünkü Türkçe öğretmeni adaylarının öğretmen olmadan önce öğretmenleri ve öğrencileri gözlemleyerek öğretmenlerin yaptıkları hataları veya örnek olabilecek uygulamalarını fark ederek bunlardan kendilerine dersler çıkarmaları, eksikliklerini atanmadan önce görüp kendilerini geliştirmelerinin gerektiği fikrine ulaşmalarına katkıda bulunmuştur. Ayrıca Türkçe öğretmeni adaylarının görüşlerinden alt yapı sorunlarının önemli boyutta olduğu, öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde çok etkin olmadıkları, öğretmenlerin de eksik yönlerinin bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sonuçlar süreçte alt yapı hizmeti sunan kurumların da eksikliklerini gidermeleri gerektiğini göstermiştir. Çünkü eğitim sadece öğretmen, öğrenci ya da okulla sınırlanamayacak kadar önemlidir ve bütün sorumluların etkin olmalarını gerektirmektedir. Bu araştırmanın sonuçları EBA ders modülünün kullanımında bağlantı problemleri, donanımsal sorunlar, kullanım konusunda öğretmen ve öğrenci yetersizliği gibi problemler olsa bile bu sistemlerin genel anlamda öğrenmeyi kolaylaştırarak öğrencilerin ders başarılarını ve ilgilerini artırdığını belirten Arslan ve Kuzu (2019) tarafından yapılan araştırmanın sonucuyla örtüşmektedir. Yine araştırma sonuçları Yıldız ve Gündüz (2019) tarafından yapılan ve EBA sisteminde ortaokul müfredatında yer alan birçok kazanıma ait e-içeriklerin olmadığını, e-içerikleri okulda ders esnasında kullanırlarken internet bağlantısı kaynaklı problemler yaşadıklarını, aradıkları e-içerikleri hızlı bir şekilde bulamadıklarını, e-içeriklerin sürelerinin kısa olduğunu, güncel olmayan bölümlerin var olduğunu, e-içeriklerin tasarımlarının öğrencilerin dikkatini çekmekte yetersiz olduğunu belirten araştırmanın sonucuyla da örtüşmektedir. Türkçe öğretmeni adaylarının ifade ettikleri sorunlar ile öğretmenlerin EBA'da içeriğin zengin olmaması, animasyon sayısının artırılması, standart ders anlatımının olmaması, ders videolarının çekim kalitesinin artırılması ve EBA tasarımının karışıklığının giderilmesi gerektiğinin ifade edildiği Şahin ve Erman (2019) tarafından yapılan araştırma sonuçlarıyla da örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının gözlemleriyle EBA'nın etkin ve verimli kullanılabilmesinin önündeki internet sorunları, donanım yetersizlikleri ve öğretmenlerin sistemi kullanma noktasındaki deneyimsizlikleri ile teknoloji kullanma becerilerinin zayıflığının ifade edildiği Türker ve Dündar (2020) tarafından yapılan ve lise öğretmenlerinin görüşlerine yer verilen araştırmanın sonuçları örtüşmektedir. Yine öğretmen adaylarının öğrencileri gözlemlerine ilişkin ifadeleriyle uzaktan eğitimle birlikte öğrencilerin akademik başarılarında bir düşüş olduğu ve ebeveynlerin bu süreci yönetmekte zorlandıklarını belirten Erol ve Erol (2020) tarafından araştırma sonuçları örtüşmektedir. Uzaktan eğitimin her geçen gün daha fazla talep edilmesi

derslerin içeriğinin zenginleştirilmesini zorunlu kıldığı (Özgül, Ceran ve Yıldız, 2020) dikkate alınarak öğretmenlerin, öğrencileriyle oluşturacağı olumlu bir iletişim sürecinin istendik eğitim hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştıracağı (Yılmaz, Güner, Mutlu ve Arın Yılmaz, 2020), salgın (pandemi) sonrasında sürdürülebilir ve nitelikli bir uzaktan eğitim sistemi temellendirmek (Akkaş Baysal, Ocak ve Ocak, 2020) için olumsuz olarak belirtilen durumların dikkate alınıp geliştirilmesi gerekmektedir. Araştırma sonuçlarına göre araştırmacılara aşağıdaki önerilerin yol göstermesi beklenmektedir.

Uzaktan eğitim yöntemiyle yapılan derslerden verim alınabilmesi için ilgili öğretmenlerin ön hazırlık yapmaları gerekmektedir. Öğretmenlerin öğrenci ve velilerle iyi bir iletişim kurmaları şarttır. Öğretmenler teknolojik ve mesleki eksikliklerini gidermelidirler. Öğretmenler derslerde eğitsel materyaller kullanıp öğrencilerin ilgilerini çekmelidirler. Öğrenci velileriyle iletişim kurulup öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde etkin olmalarını sağlamaları gerekmektedir. Öğrencilerle de iyi bir iletişim kurulup onları incitmeden, şiddete sığınmadan onlara rehberlik edilmelidir. Uzaktan eğitim yöntemiyle ders yapılırken Zoom programı değil Google Meet programı kullanılmalıdır. Öğrencilerin canlı derslere bağlanmaları için alt yapı sorunlarının hizmet sunan kuruluşlar başta olmak üzere bütün paydaşlarca çözülmesi gerekmektedir. Canlı derslere katılan öğrencilerin ders süresince ders dışındaki herhangi bir işle uğraşmalarını engellemek için kameralarının açık tutulmasına dikkat edilmelidir. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda uzaktan eğitimin kalitesinin artırılması için neler yapılacağına ilişkin araştırmalar yapılabilir. Ancak eğitimde kalitenin artırılmasına çalışırken başta alt yapı ve teknik hizmetler olmak üzere asgari hizmetlerin ülkenin en ücra köşelerine kadar götürülmesi eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Akkaş Baysal, E., Ocak, G. & Ocak, İ. (2020). Covid-19 Salgını Sürecinde Okul Öncesi Çocuklarının Eba Ve Diğer Uzaktan Eğitim Faaliyetlerine Ilişkin Ebeveyn Görüşleri, Uluslar arası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, 6(2), 185-214. DOI: 10.47615/issej.835211
2. Arslan, H. & Kuzu, A. (2019). EBA Ders modülünün ve VSınıf yazılımının ters yüz sınıf modelinde uygulanabilirliğine yönelik öğretmen görüşleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(1), 20-36.
3. Bayburtlu, Y.S. (2020). Covid-19 pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinde öğretmen görüşlerine göre Türkçe eğitimi. *Turkish Studies, 15*(4), 131-151. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44460
4. Elitaş, T. (2018). U*zaktan eğitim ve iletişim teknolojileri*. İstanbul: Cinius Yayınları.
5. Erol, M. & Erol, A. (2020). Koronavirüs Pandemisi Sürecinde Ebeveynleri Gözünden İlkokul Öğrencileri. *Milli Eğitim Dergisi, 49*(1), 529-551.
6. Fırat, M. (2019). *Uygulamadan kurama açık ve uzaktan öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
7. Kaynar, H., Kurnaz, A., Doğrukök, B. & Şentürk Barışık, C. (2020). Ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Turkish Studies, 15*(7), 3269-3292. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44486
8. Ocak, G. (2019). Bilimsel araştırmada kullanılan veri toplama yolları. G. Ocak (Ed.), Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri içinde (218-268. ss.). Ankara: Pegem Akademi.
9. Özgül, E., Ceran, D., & Yıldız, D. (2020). Uzaktan Eğitimle Yapılan Türkçe Dersinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi, 49*(1), 395-412.
10. Sağlık Bakanlığı. (2021). Covid-19 nedir? https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html adresinden 01/03/2021'de alınmıştır.
11. Sağlık Bakanlığı. (2021). Genel koronavirüs tablosu. https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html adresinden 01/03/2021'de alınmıştır.
12. Şahin, M., & Erman, E. (2019). Tarih dersi öğretmenlerinin eğitim bilişim ağı'na (eba) ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (49), 256-275.

13. Türker, A., & Dündar, E. (2020). Covıd-19 Pandemi Sürecinde Eğitim Bilişim Ağı (Eba) Üzerinden Yürütülen Uzaktan Eğitimlerle İlgili Lise Öğretmenlerinin Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, *49*(1), 323-342.
14. Yıldırım, A., & Şimsek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
15. Yıldız, T., & Gündüz, Ş. Opinions of Secondary School Teachers About the EBA Course E-contents: A Qualitative Study. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, *10*(2), 243-266.
16. Yılmaz, E., Güner, B., Mutlu, H. & Arın Yılmaz, D. (2020). Farklı Öğrenim Kademelerindeki Öğrencilere Verilen Uzaktan Eğitim Hizmetinin Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, *49*(1), 477-503.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(29)

Remzi AKTAY[102]

TERS DENKLEMLERİN TAM SAYI ÇÖZÜMLERİ ÜZERİNE
ON FULL NUMBER SOLUTIONS OF INVERSE EQUATIONS

ÖZ

Bu çalışmada x, y, z, ……,t pozitif tamsayılar sayılar olmak üzere;

$\frac{1}{x} + \frac{1}{y} + \frac{1}{z} + \ldots\ldots\ldots + \frac{1}{t} = \frac{b}{a}$ a>1 doğal sayısı ve $\frac{b}{a}$ pozitif basit kesir olacak şekilde denklemlerinin çözüm kümeleri bulunmaya çalışılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde bu formatta çok bilinmeyenli bir denklemin çözüm kümelerini bulmayı sağlayan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Basit düzeyde, iki bilinmeyenli denklemleri sağlayan çözüm kümelerini bulan çalışmalar ve $\frac{b}{a} = 1$ sonucu için çözüm kümelerini veren çalışmalar vardır.

Bu çalışmada denklemlerde bilinmeyenleri bulmanın bir yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntem sayesinde denklemdeki bilinmeyen sayısı istenilen kadar arttırıldığında da tamsayılarda çözüm kümeleri bulanabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ters Denklem, Çözüm Kümesi, Tamsayılar.

ABSTRACT

In this study, x, y, z, ……, t being positive natural numbers;

It has been tried to find solution sets of equations such that $\frac{1}{x} + \frac{1}{y} + \frac{1}{z} + \ldots\ldots\ldots + \frac{1}{t} = \frac{b}{a}$ *natural number a> 1 and* $\frac{b}{a}$ *is a positive simple fraction. In the literature review on this subject, no study has been found to find the solution sets of an equation with many unknowns in this format. At a simple level, there are studies that find solution sets that provide equations with two unknowns and studies that provide solution sets for the result* $\frac{b}{a} = 1$ *.*

In this study, a method of finding unknowns in equations has been developed. Thanks to this method, when the number of unknowns in the equation is increased as much as desired, solution sets in integers can be found.

Keywords: *Inverse Equation, Solution Set, Integers.*

[102] **Keçiören Şehit Halil Işılar Ortaokulu, Ankara/TÜRKİYE; ORCID: 0000-0001-5948-1943; E-posta: aktayremzi@outlook.com**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Giriş

Ters denklemler dediğimiz rasyonel denklemlerin reel sayılarda çözüm kümesi her zaman vardır ve sonsuz elemanlıdır. Ancak bu denklemlerin pozitif tamsayılarda çözüm kümesi her zaman olmayabilir. Bu konuda önceden yapılan çalışmalara baktığımızda, fazla bir çalışma bulunmamakla beraber şu çalışmalara rastlanmıştır. x, y, z……,t birbirinden farklı doğal sayılar olmak üzere, $\frac{1}{x}+\frac{1}{y}+\frac{1}{z}+\ldots\ldots+\frac{1}{t}=1$ denklemini sağlayan çözüm kümesi nedir?(Aliyev, İ. 1998) x, y, z, t, … ,q pozitif reel sayı olmak üzere, A = x + y + z + t+……+q ve B= $\frac{1}{x}+\frac{1}{y}+\frac{1}{z}+$ ……+ $\frac{1}{q}$ ise A.B en az kaçtır?(Özdemir, M. 2011) şeklinde Cauchy - Schwarz eşitsizliğinin kullanıldığı sorular görülmüştür. Ancak sonsuz bilinmeyenli ve sonucu pozitif basit kesir olan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile öncelikle; x, y, z,……,t pozitif doğal sayıları için, $\frac{1}{x}+\frac{1}{y}+\frac{1}{z}+\ldots\ldots\ldots+\frac{1}{t}=\frac{b}{a}$, $\frac{b}{a}$ pozitif basit kesir olmak üzere, denkleminin tamsayılarda çözüm kümesini bulmamızı sağlamaktadır.

2. Yöntem

2.1. İki Bilinmeyenli Denklemlerin Çözümü

Bu denklemlerde önce b=1 durumu incelenmiştir. Daha sonra $\frac{b}{a}$ pozitif basit kesir olacak şekilde b>1 durumu incelenmiştir.

2.1.1. $\frac{1}{a}$ Birim Kesir durumu

x, y pozitif doğal sayılar, a>1 doğal sayısı için,

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{1}{a}$ => $\frac{x+y}{x.y}=\frac{1}{a}$

=> a. x + a. y = x. y

=> a. x = x. y – a. y

=> a. x = y(x-a)

=> y = $\frac{ax}{x-a}$ = a + $\frac{a^2}{x-a}$ ……(1)

(1) Eşitliğinde, eşitliği sağlayan,

$x_1, x_2, x_3, \ldots.., x_n$ değerlerine karşılık

x_1 - a = k_1

x_2 - a = k_2

.

x_n - a = k_n olmak üzere $k_1, k_2, k_3, \ldots\ldots k_n$ değerleri a^2 sayısının küçükten büyüğe doğru pozitif bölenleri olsun ……(2)

Ayrıca;

$k_1 . k_n = k_2 . k_{(n-1)} = k_3 . k_{(n-2)} = \ldots\ldots = a^2$ olur. …… (3)

$x_1 = k_1 + a$ => $y_1 = a + k_n$

$x_2 = k_2 + a$ => $y_2 = a + k_{n-1}$

.

.

$x_n = k_n + a$ => $y_n = a + k_1$ olur……(4)

Bu durumda denklemi sağlayan doğal sayı ikilileri;

$(k_1 + a, a + k_n)$, $(k_2 + a, a + k_{n-1})$, $(k_3 + a, a + k_{n-2})$…… şeklinde devam eder…… (5)

Pratik olarak şu sonuca ulaşabiliriz.

1-) $\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{1}{a}$ denkleminde önce a^2 sayısının pozitif bölenleri küçükten büyüğe doğru yazılır.

2-) Her pozitif bölene a sayısı eklenir.

3-) Bir baştan bir sondan bölenler sırayla alınarak ikililer oluşturulur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4-) Oluşan her ikili ve ikililerin yer değiştirilmiş hali denklemin bir çözümüdür.

5-) En son ortada kalan bölen olursa kendisi ile ikili oluşturur…… (6)

Örnek 1: x, y birden büyük doğal sayı ve a = 12 olmak üzere; $\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{1}{12}$ denkleminin çözüm kümesi nedir?

Çözüm 1: (6) daki çözüm adımları sırası ile yapılırsa;

1-) $12^2 = 144$ sayısının pozitif bölenlerini $1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 12, 16, 18, 24, 36, 48, 72, 144$

2-) Her bölene a= 12 eklenilir. 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 24, 28, 30, 36, 48, 60, 84, 156

3-) Bir baştan bir sondan sırası ile ikili alınır. (13,156), (14,84), (15,60), (16,48), (18,36), (20,30), (21,28)

4-) Bu ikililerin yer değiştirilmiş hali ve ortada kalan bölenin kendisi ile oluşturduğu ikililerle birlikte çözüm kümesi;

(13, 156), (156, 13), (14, 84), (84, 14), (15, 60), (60, 15), (16, 48), (48, 16) , (18, 36), (36, 18), (20, 30), (30, 20), (21, 28), (28, 21), (24, 24) ikilileridir.

2.1.2. $\frac{b}{a}$ Pozitif Basit Kesir Durumu

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{b}{a}$ denkleminde $\frac{b}{a}$ kesri basit kesir olmak üzere çözüm kümesi bulunurken önce $\frac{1}{a}$ nın (6) daki gibi çözüm kümesi bulunur. Bu çözüm kümesinde oluşan ikililerden her ikisi de "b" ile bölünüyorsa "b" ile bölünmüş hali çözüm kümesidir.

Örnek 2: x, y birden büyük pozitif doğal sayı olmak üzeri,

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{5}{6}$ denkleminin çözüm nedir?

Çözüm 2:

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{1}{6}$ denkleminin çözüm kümesi (6) daki gibi bulunur. Bulunan çözüm kümesi;

(42, 7) , (7, 42) , (8, 24) , (24, 8) , (12,12) , (9, 18) , (18, 9) , (10, 15) ve (15, 10) dur.

Bu ikililerden sadece (10, 15) ve (15, 10) b=5 ile tam bölünür. Buradan bu ikililer 5 ile bölününce sorunun çözüm kümesi (2, 3) ve (3, 2) çıkar.

Kısaca $\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{b}{a}$ denklemlerinde $\frac{b}{a}$ basit kesir olmak üzere çözüm kümelerinin olması durumda tüm çözüm kümeleri bulunmaktadır.

2.2. Üç Bilinmeyenli Denklemlerin Çözümü:

2.2.1. $\frac{1}{a}$ Birim Kesir Durumu

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}+\frac{1}{z}=\frac{1}{a}$ x,y,z pozitif doğal sayısı a > 1 doğal sayısı için; $\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{1}{k}$ olsun. k > 1 doğal sayı ……(7)

$\frac{1}{k}+\frac{1}{z}=\frac{1}{a}$ denkleminde,

$\frac{1}{k}+\frac{1}{z}=\frac{1}{a}$ => $\frac{k+z}{k.z}=\frac{1}{a}$

=> a. k + a. z = k. z

=> a. k = k. z – a. z

=> a. k = z(k-a)

=> z = $\frac{ak}{k-a}$ = a + $\frac{a^2}{k-a}$ ……(8)

(9) Eşitliğinde , eşitliği sağlayan ;

$k, k_2, k_3, \ldots\ldots\ldots k_n$ değerlerine karşılık

k_1 - a = m_1

k_2 - a = m_2

.

.

.

k_n - a = m_n olmak üzere m_1 , $m_2, m_3, \ldots\ldots\ldots m_n$ değerleri

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

a^2 sayısının küçükten büyüğe doğru pozitif bölenleri olsun……(9)

Ayrıca;

$m.\ m_n = m_2\ .\ m_{(n-1)} = m_3.m_{(n-2)} =$……$= a^2$ olur……(10)

$k_1 = m_1 + a \Rightarrow z_1 = a + m_n$

$k_2 = m_2 + a \Rightarrow z_2 = a + m_{n-1}$

.

.

$k_n = m_n + a \Rightarrow z_n = a + m_1$ olur……(11)

Bu durumda denklemi sağlayan doğal sayı ikilileri;

$(m_1 + a, a + m_n)$, $(m_2 + a, a + m_{n-1})$, $(m_3 + a, a + m_{n-2})$……şeklinde devam eder……(12)

(k_1, z_1) , (k_2, z_2), (k_3, z_3) ……. (k_n, z_n) (12) deki ikililerdir……(13)

z_1 için

$\frac{1}{x} + \frac{1}{y} = \frac{1}{k_1}$ denklemi (5) gibi çözülürse, çözüm kümesi

(x_1, y_1) , (x_2, y_2), (x_3, y_3)…….(x_m, y_m) çözümleri olur.

Genel çözüm z_1 için;

(x_1, y_1, z_1) , (x_2, y_2, z_1), … , (x_m, y_m, z_1) ve bunların yer değiştirilmiş halleri çözüm kümesi olur……(14)

Aynı işlemi $z_2, z_3, \ldots, z_n$ için de yapılarak çözümler bulunmuş olur.

Örnek 3: x, y, z pozitif doğal sayılar olmak üzere,

$\frac{1}{x} + \frac{1}{y} + \frac{1}{z} = \frac{1}{2}$ denkleminin çözüm kümesi nedir?

Çözüm 3:

$\frac{1}{x} + \frac{1}{y} = \frac{1}{k}$, $k \in N^+ - \{1\}$ olsun.

$\frac{1}{k} + \frac{1}{z} = \frac{1}{2}$ (6) kullanıldığında (k, z) ikilileri; (3,6), (6,3), (4, 4) olarak çıkar. Sonra sırası ile

1-) z = 6 için k = 3 olur.

$\frac{1}{x} + \frac{1}{y} = \frac{1}{k} = \frac{1}{3}$ denkleminin çözümü (6) gibi yapıldığında (x,y) ikilileri ; (4,12), (12,4), (6,6) olarak bulunur. (x, y, z) üçlüleri; (4,12, 6), (12, 4, 6) , (6, 6, 6) ve bunların yer değiştirmiş halleri çözüm kümesidir.

2-) z = 3 ve z = 4 içinde (14) deki gibi işlem yapılarak çözüm kümeleri bulunur. İşlemler yapıldığında bulunan çözüm kümeleri tablo-1 de verilmiştir.

(42, 7, 3)	(3, 8, 24)	(18, 9, 3)	(12, 4, 6)	(5, 4, 20)
(42, 3, 7)	(3, 24, 8)	(18, 3, 9)	(12, 6, 4)	(5, 20, 4)
(7, 42, 3)	(8, 24, 3)	(10, 15, 3)	(6, 4, 12)	(4, 5, 20)
(7, 3, 42)	(8, 3, 24)	(10, 3, 15)	(6, 12, 4)	(4, 20, 5)
(3, 7, 42)	(9, 18, 3)	(15, 10, 3)	(4, 12, 6)	(8, 8, 4)
(3, 42, 7)	(9, 3, 18)	(15, 3, 10)	(4, 6, 12)	(8, 4, 8)
(24, 8, 3)	(3, 18, 9)	(3, 15, 10)	(20, 4, 5)	(4, 8, 8)
(24, 3, 8)	(3, 9, 18)	(3, 10, 15)	(20, 5, 4)	(6, 6, 6)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo-1: Örnek 3 te verilen denklemin çözüm kümesinin elemanları

2.2.2. $\frac{b}{a}$ Pozitif Basit Kesir Durumu

Önce $\frac{1}{a}$ durumuna göre 2.2.1 deki gibi çözüm kümeleri bulunur. Bu çözüm kümelerindeki üçlülerden üçününde aynı anda "b" sayısına bölünenleri seçilir. Seçilen üçlüler "b" ile bölündüğünde oluşan yeni üçlüler çözüm kümesi olmuş olur.

Örnek 4: x, y, z pozitif doğal sayı olmak üzere;

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}+\frac{1}{z}=\frac{2}{3}$ denkleminin çözüm kümesi nedir?

Çözüm 4: Önce sonucun $\frac{1}{3}$ olduğu durumda çözüm kümesi bulunur.

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}+\frac{1}{z}=\frac{1}{3}$ x,y,z pozitif doğal sayısı a > 1 doğal sayısı için; $\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{1}{k}$ olsun. k > 1 doğal sayı

$\frac{1}{k}+\frac{1}{z}=\frac{1}{3}$ denklemi (6) göre çözülürse (k, z) ikilileri (4, 12), (12,4) , (6,6) olur.

1-) z = 4 iken k = 12 olur.

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{1}{12}$ için (6) göre çözüldüğünde (x, y) ikilileri ve buna bağlı (x, y, z) üçlüleri,

(156, 13, 4), ((14, 84, 4), (15, 60, 4), (16, 48, 4), (18, 36, 4), (20, 30, 4), (21, 28, 4), (24, 24, 4) ve bunların kendi içinde yer değiştirmiş halidir.

2-) z = 12 iken k = 4 olur.

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{1}{4}$ için (6) göre çözüldüğünde çözüm kümesi olan (x, y, z) doğal sayı üçlüleri

(20, 5, 12), (6, 12, 12), (8, 8, 12) ve bunların kendi içinde yer değiştirmiş halidir.

3-) z = 6 iken k = 6 olur.

$\frac{1}{x}+\frac{1}{y}=\frac{1}{6}$ için (6) göre çözüldüğünde çözüm kümesi olan (x, y, z) doğal sayı üçlüleri,

(42, 7, 6), (8, 24, 6), (9, 18, 6), (10, 15, 6), (12, 12, 6) ve bunların kendi içinde yer değiştirmiş halidir.

1, 2, 3 de bulunan çözüm kümeleri olan (x, y, z) doğal sayı üçlülerinden aynı anda hepsi 2 ile bölünen çözümler alınıp 2 ile bölündüğünde;

(7, 42, 2), (8, 24, 2) , (9, 18, 2) , (10, 15, 2), (12, 12, 2), (3, 6, 6), (4, 4, 6), (4, 12, 3) örnekteki sorunun çözüm kümesi olan (x, y, z) üçlüleri çıkar. Bu üçlülerin kendi içinde yer değiştirilmiş hali ile tüm çözüm kümesi tablo-2 de verilmiştir.

(42, 7, 2)	(2, 8, 24)	(18, 9, 2)	(12, 4, 3)	(2, 12, 12)
(42, 2, 7)	(2, 24, 8)	(18, 2, 9)	(12, 3, 4)	(6, 6, 3)
(7, 42, 2)	(8, 24, 2)	(10, 15, 2)	(3, 4, 12)	(6, 3, 6)
(7, 2, 42)	(8, 2, 24)	(10, 2, 15)	(3, 12, 4)	(3, 6, 6)
(2, 7, 42)	(9, 18, 2)	(15, 10, 2)	(4, 12, 3)	(4, 4, 6)
(2, 42, 7)	(9, 2, 18)	(15, 2, 10)	(4, 3, 12)	(4, 6, 4)
(24, 8, 2)	(2, 18, 9)	(2, 15, 10)	(12, 12, 2)	(6, 4, 4)
(24, 2, 8)	(2, 9, 18)	(2, 10, 15)	(12, 2, 12)	

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo-2: Örnek 4 te verilen denklemin çözüm kümesinin elemanları

2.2. Çok Bilinmeyenli Denklemlerin Çözüm Kümesi

2.1. ve 2. 2. de verilen çözüm yönteminden hareketle dört ve daha fazla bilinmeyenli ters denklemlerin tamsayı çözümleri rahatlıkla bulunabilir.

3. SONUÇ

Bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır.

İki bilinmeyenli denklemlerde pozitif tamsayılar sayılar kümesinde tüm çözüm kümeleri bulunabilmektedir. İki bilinmeyenli denklemin çözüm kümesinin eleman sayısı "a^2" sayısının pozitif bölen sayısı kadardır. İki bilinmeyenli ve sonucu birim kesir olan ters denklemlerin pozitif tamsayılarda çözüm kümesi her zaman vardır. Sonuç kısmının paydası asal sayı olma durumunda çözüm kümesi üç elemanlı, paydası asal sayı olmadığı durumlarda çözüm kümesi üç veya daha fazla elemanlı olmaktadır. İki bilinmeyenli sonucu birim kesir haricinde pozitif basit kesir olduğu durumlarda çözüm kümesi her zaman olmamaktadır. Bu şartlarda çözüm kümesinin olması için sonucu birim kesir durumda olan çözüm kümelerinde ikili bileşenlerin ikisinin de paya bölünmesi gerekmektedir. İki bileşende paya bölündüğünde oluşan ikililer denklemin çözüm kümesi olmaktadır. Üç bilinmeyenli ve sonucu birim kesir olan denklemlerde çözüm kümesi her zaman mevcuttur. Ancak çözüm kümesinin eleman sayısını veren herhangi bir denklem veya bağıntıya ulaşılamamaktadır. Bunun nedeni aynı çözüm kümesi elemanlarının birden fazla gelmesindendir. Üç bilinmeyenli sonucu birim kesir haricinde pozitif basit kesir olduğu durumda çözüm kümesi her zaman olmayabiliyor. Çözüm kümesinin olması için, sonucu birim kesirken bulunan çözüm kümesindeki üçlü elemanların üçünün de paya tam bölünmesi gerekmektedir. Pay kısmına bölününce oluşan üçlüler ters denklemin çözüm kümesi olmaktadır. Ancak burada çalışmada bulunan yöntemle gelen çözümlerden başka çözümlerde vardır. Bu çalışma ile ters denklemlerde bilinmeyen sayısı istenilen kadar arttırıldığında çözüm kümeleri sonucu birim kesir olduğunda her zaman vardır yöntemle bulunabilmektedir. Sonucu birim kesir haricinde pozitif kesir olduğunda belli şartlarda çözümleri olmaktadır. Bu şart birim kesir durumundaki çözümlerin bilinmeyenlerin hepsi aynı anda paya bölünmesi gerekmektedir. Paya bölündüğünde oluşan bilinmeyenler denklemin çözüm kümesi olmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Özdemir, M.(2012) *Matematik Olimpiyatlarına Hazırlık 4*. İzmir: Altın Nokta Yayınları
2. Aliyev, İ.(1998) *İlginç Matematik Olimpiyat Soruları ve Çözümleri*, İstanbul: Tübitak Yayınları

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(30)

Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM[103]; Dr. Özgül YÜKSEKBİLGİLİ[104]

KADIN GİRİŞİMCİLERİN İŞ KURMA NEDENLERİ VE YAŞANILAN SORUNLARIN BELİRLENMESİNE DÖNÜK NİTEL BİR ARAŞTIRMA

A QUALITATIVE RESEARCH FOR DETERMINING THE REASONS OF ESTABLISHING A BUSINESS AND THE PROBLEMS OF WOMEN ENTREPRENEURS

ÖZ

Gelişen dünyada girişimcilik bir ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınma düzeyini belirlenmesinde büyük paya sahiptir. Günümüzde sosyal ve endüstriyel değişimler ile birlikte girişimcilik sadece erkekleri değil kadınları da etkileyerek, onların iş dünyasına dahil olmasını sağlamıştır. Ancak kadın girişimcilerin kadın olmalarından dolayı erkeklere göre farklı sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Bu çalışmanın amacı ise, kadın girişimcilerin iş kurma nedenlerini, işletmelerini kurarken yaşadıkları zorluklar ile ilgili bilgileri ortaya koymaktır.

Katılımcı kadın girişimcilerden elde edilen veriler yarı yapılandırılmış ve derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak ve görüşme sırasında not tutularak ya da sanal iletişim imkanlarından yararlanarak kayıt altına alınmıştır. Veriler MAXQDA nitel veri analizi programı kullanılarak kodlanmış ve kategorize edilmiştir.

Çalışmada elde edilen veriler ışığında kadın girişimcilerin iş kurma nedenlerinin başında, kendisi ve/veya ailesi için daha fazla gelir elde etmesi gelirken, iş kurarken yaşadıkları sıkıntılarda ise operasyonel konularda bilgi eksiklini vurgulamışlardır. Müşteri memnuniyetini sağlamanın zorluğu ise kadın girişimcilerin en fazla vurguladığı iş hayatında yaşadıkları sorun olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Girişimciliği, Nitel Araştırma, İş Hayatı.
JEL Kodları: M13, M1.

ABSTRACT

In the developing world, entrepreneurship has a large share in determining the economic and social development level of a country. Nowadays, with the social and industrial changes, entrepreneurship has affected not only men but also women, and they have been included in the business world. However, it is thought that the reasons and problems of women entrepreneurs to start a business will differ. The aim of this study is to reveal the information about the reasons women entrepreneurs start a business and the difficulties they face while establishing their businesses.

The data obtained from participating women entrepreneurs were recorded by using semi-structured and in-depth interview technique and by taking notes during the interview or by using virtual communication facilities. The data were coded and categorized using the MAXQDA qualitative data analysis program.

In the light of the data obtained in the study, the primary reason for establishing a business in women's entrepreneurship was to earn more income for herself and / or her family, while the lack of information on operational issues in the difficulties they experienced while setting up a business was emphasized. The difficulty of ensuring *customer satisfaction has been identified as the most emphasized problem of women entrepreneurs in their business life.*

Keywords: *Women Entrepreneurship, Qualitative Research,, Business Life.*
JEL Codes: *M13, M1.*

[103] Prof. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ibrahim.yildirim@hku.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-1557-8406.
[104] Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, ozgul.tanku.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-3034-5424.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Girişimci, her alandaki yeniliği başlatan kişi olduğu gibi, yeniliklerin sürdürülmesi ve geliştirilmesi de onun karar ve uygulamaları sonucunda gerçekleşebilecektir (Çelik ve Akgemci, 1998: 18). Girişimcilik; her ülke için ekonominin yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Kadın girişimcilerin iş hayatında hemen hemen her sektörde olması gerektiği, ülke ekonomisinin güçlenmesi ve daha istikrarlı bir büyümenin yakalanması için üzerinde önemle durulması gereken bir konudur (Özyol,2015: 20). Aynı zamanda kadınlarda girişimci olma isteğini hükümetlerin uyguladığı teşvik edici ve özendirici uygulamalar kadınlarda bu isteği kuvvetlendirmiştir. Kadınların işletme açması ve geliştirmesi, önündeki engellerin kaldırılması ve kadın işletme sahipleri için eşit ortam oluşturulması, güçlü bir girişimcilik anlayışı açısından önemlidir ve ulusal büyüme stratejilerinde de önemli bir yere sahiptir (Özyılmaz, 2016: 41). Kadın girişimci, kurumsal olarak ülke ekonomisine katkıda bulunmakta, istihdama katkı sağlamakta, vergi ödemekte, ailenin refah düzeyini artırmakta, çocuklarının eğitim düzeyini yükseltmekte, nüfus planlamasına katkı sağlamakta ve her şeyden önemlisi girişimci olmak isteyen diğer kadınlara rol model olmaktadır (Öztürk, 2016: 38). Bu nedenle toplumumuzun yarsını oluşturan kadınların da ülke ekonomisine katılmaları önemlidir. Girişimci ruhlu insanların sayısının her geçen gün artması ve girişimcilere gereken önemin verilmesi bir ülkenin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Bu noktada kadınların girişimci olarak iş hayatında yer almaları ülkedeki girişimci sayısının artmasında önemlidir. Bundan dolayı bu çalışma girişimci kadınların girişimci olma nedenlerini, iş kurarken karşılaştıkları zorluklar ile iş hayatında yaşadıkları mesleki zorlukları ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaçla kadın girişimcileri ile ilgili yapılan bu çalışmada aşağıda yer alan soruların cevapları oluşturulmaya çalışılmıştır;

1) Kadın girişimcilerin hangi amaç veya nedenlerle bu işi kurdukları?
2) Kadın girişimcilerin iş kurarken yaşadıkları zorlukların neler olduğu?
3) Kadın girişimcilerin karşılaştıkları mesleki zorlukların neler olduğu?

1. KADIN GİRİŞİMCİ

Kadın girişimci evinin dışında bir mekânda faaliyet gösterdiği işletmesinde tek başına ya da istihdam imkânı sağladığı çalışanları ile beraber mal ve hizmet üreten, işle ilgili geleceğe yönelik planlar yapan, ortaya çıkabilecek tüm risklere katlanan ve kazanç üzerinde yetkisi olan kadındır (Soysal, 2010: 65). Kadın girişimciler beklentilerini ve iş gayretlerini sürekli gözden geçiren ve sosyal bilinci dikkate değer ölçüde yüksek olan bireylerdir (Moore, 2000: 2). Dhillon (1993: 101) yaptığı çalışmada kadın girişimciyi kendi işinin sahibi olan, tek veya elemanlarıyla beraber çalışan, mal ve/veya hizmet üretip pazarlamasını yapan, acil durumlar ile baş edebilen ve yeni koşullara kolaylıkla uyum sağlayabilen kişi olarak tanımlamıştır. Diğer bir tanıma göre ise; piyasa ekonomisi içinde, hesaplanmış riskleri göze alarak, doğrudan doğruya pazara yönelik, nakde dönüştürülebilen mal veya hizmeti üretip satan, kendi işinin sahibi olup vergi kaydı ve TESK'e bağlı Esnaf ve Sanatkarlar odalarına veya TOBB odalarına üye kaydı olan sosyal güvenlik kurumlarından birinin şemsiyesi altında, tek başına ya da yanında başka kişileri istihdam eden kadın "Kadın Girişimci" olarak tanımlanabilir (Saray, 1993: 118). Jalbert (1999: 9) yaptığı bir çalışmada kadın girişimcilerin genel özelliklerini risk üstlenebilme, yüksek bir enerji ile faaliyette bulunma, bireysel motivasyon yüksekliği, evli ve ilk çocuk, serbest çalışan baba, sosyal beceri, yeterli sermayesinin olması, kişilerarası beceriler, yönetimsel beceriye sahip olması olarak sırlamaktadır. Zapalska ve Fogel, (1998: 141) ise kadın girişimcileri tanımlayan kişisel karakteristikler; dinamik, bağımsız, özgüvenli, rekabetçi ve amaç yönelimli olmak olarak sırlamaktadır. Bu tanımlar ışığında kadın girişimci; kendi evi dışında bir iş yerine sahip olan, tüm risklere katlanan ve mal/hizmet üretip satışını yapabilen ayrıca işyeri ile ilgili söz hakkına sahip olan kişi olarak tanımlayabiliriz.

1.1. Kadınları Girişimciliğe Yönlendiren Faktörler

Kadınlar birden çok nedene bağlı olarak girişimcilik alanında faaliyet göstermeye başlamaktadır. Bu sebeplerden en belirgin olanları ise şunlardır. Birinci neden kadınlar yaşanılan küresel değişim ve gelişim sonucunda kendilerinin de iş hayatında olması gerektiğine ve aldıkları eğitim sayesinde iş hayatında başarılı olabileceklerine inanmalarıdır. İkinci neden ise çalıştığı

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şirkette iş küçültmeye gitmeleri durumunda işten çıkarılacakları ihtimalinin olması sebebiyle kendi işinin patronu olmak istemesidir. Üçüncü neden cam tavan sendromu dediğimiz kadınların iş hayatında belli bir pozisyonun üzerine çıkartılmayacağının düşünülmesidir. Dördüncü ve son neden olarak çevresinde kadın girişimcilerin sayısının artması ve kadın girişimcilerin başarıyı yakalaması gösterilmektedir (Arıkan, 2003: 213).

Şahin (2006: 45-46) yapmış olduğu çalışmada kadınları girişimciliğe yönlendiren başlıca faktörler şu şekilde sıralamaktadır;

- ✓ Kadınların kendilerine ait olan bir iş fikrini veya hayali olan bir düşünceyi gerçekleştirme isteği,
- ✓ Kadınların başarma ihtiyacı,
- ✓ Kadınların bir meslek bilgisi veya diplomaya sahip olarak kendilerine ait işyerinde veya işlemede bağımsız çalışmak istemeleri,
- ✓ Kadınların aileden miras veya bir başka şekilde intikal eden bir işyeri veya işletmesinin olması,
- ✓ Ailede sadece bir kişinin çalışması sonucu; bir kişinin geliriyle geçinmenin zorluğu,
- ✓ Kadınlar için ücretli istihdam imkanlarının az olması veya çalışma için başka seçenek yokluğu,
- ✓ Kişisel önyargı, yanlış tutum ve davranışlar nedeniyle bazı iş kollarında erkeklere istihdamda öncelik verilmesi,
- ✓ Kâr sağlama, daha iyi yaşam sürdürme, yüksek sosyal statü isteği vb. diğer nedenlerdir.

Soysal tarafından (2010: 94) yapılan bir araştırmada kadınların gerek haneye ek gelir sağlamak ve gerekse ücretli işlerde çalışma çabalarının artması onların ekonomik faaliyetlere girişini hızlandırdığı tespit edilmiştir. Arslan ve Toksoy (2017: 133) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise kadınların girişimci olmalarında kendilerini motive eden faktörlerin önem dereceleri incelendiğinde kadın girişimcilerin, öncelikle güçlü bir başarma isteği, başkalarına faydalı olabilme ve sosyalleşme arzusunda olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Kaygın ve Güven (2013: 23) tarafından yapılan araştırmada ise kadın girişimcilerin girişimlerini başlatma nedenleri arasında kendini ispatlama, aile ekonomisine katkıda bulunma, başarılı olma isteği ve bağımsızlık arzusu olduğu görülmektedir. Yetim (2002: 81) tarafından yapılan bir çalışmada ise kadınları iş kurmaya iten faktörler arasında ülkenin ekonomik koşullarından kaynaklanan işsizlik sorunlarının olduğu ifade edilmiştir.

1.2. Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Zorluklar

Zaman içerisinde kadın girişimci sayısı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de artış göstermiştir. Ancak kadınların erkeklerden farklı olarak sırf cinsiyetlerinden ötürü karşılaştıkları sorun sayısı da erkeklerden daha fazladır (Bedük, 2005: 106-117). Çoğu ülkede kadın girişimcilerin karşılaştıkları ortak zorluklar arasında fırsat eşitsizliği, güvenilirlik yetersizliği, tanınma eksikliği, yorucu aile sorumlulukları, yetenek eksiklikleri ve cinsiyet ayrımcılığı bulunmaktadır (Goby ve Erogul, 2011: 330). Kadınlar bir iş sürecine girdikleri zaman erkeklerden çok daha fazla sorun ile karşılaşır. Pazar bulma, teknolojinden faydalanma, mal ve hizmet üretimi ve satışı gibi konuların hepsinde pek çok zorlukla savaşmak durumunda kalabilir (İlter, 2008: 84). O'Neill ve Viljoen (2001: 39) yaptığı bir araştırmada kadın girişimcilerin karşılaştığı sorunları kadın girişimcileri desteklemek için kadın girişimciler için finansman ve krediye daha kolay erişim sağlanması, kadınların ekonomide oynadığı rolün hükümetler tarafından tanınması, kadınlar için iş beceri eğitimlerinin yapılması, teminat eksikliği gibi sorunların üzerinde durulması gerektiğini belirtmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Kadının girişimci olarak iş hayatına dahil olmasına yönlendiren sebepler ile kadın girişimcilerin yaşadıkları zorluklar ve engellerin değerlendirilmesi amaçlanarak Gaziantep ilinde

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan kadın girişimcilerin iş kurma nedenlerinin tespit edilmesi ve yaşadıkları problemlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Betimsel analiz, doküman incelemesi sonucunda toplanan verilerin araştırma sorularına cevap bulmayı sağlayacak şekilde organize edilmesini nitelemektedir (Sığrı, 2018: 276). Çalışma, olgubilim desenine göre düzenlenmiştir. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanmaktır. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 72).

2.3. Araştırmanın Örneklemi

Nitel olarak yapılan çalışmalarda örneklem büyüklüğünün en az 15 olması gerekmektedir (Berg, 2001: 120). Araştırmanın katılımcılarını Gaziantep ilindeki 30 kadın girişimciden oluşmaktadır. Araştırmada, farklı işler yapan girişimci çeşitliliğini maksimum derecede yansıtma amacı taşıyan maksimum çeşitlilik örneklemesi tekniği kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesi yapılırken incelenen olgu hakkında en fazla bilgi edinmeyi olanaklı kılacak etkenler belirlenmelidir (Baltacı, 2018: 249).

2.4. Veri Toplama Tekniği

Bu araştırmada, veriler yarı yapılandırılmış ve derinlemesine mülakat tekniği kullanılmış olup, görüşmelerde not tutularak veriler toplanmıştır. Araştırmaya ilişkin veriler, Şubat- Mart 2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Katılımcılara görüşme öncesinde yapılacak olan çalışmanın niteliği hakkında aydınlatıcı bilgiler verilmiş olup, yapılan araştırma kapsamında katılımcıların özel bilgilerinin korunacağı hakkında bilgilendirmeler de yapılmıştır. Görüşme formu kadın girişimcilerin iş kurma nedenleri ve yaşadıkları sorunlar ile ilgili sorular ile yaş, eğitim ve medeni durum olmak üzere demografik sorulardan oluşmaktadır.

2.5. Verilerin Analizi

Bu çalışmada, yapılan 30 yüz yüze görüşme sonucunda elde edilen saha notları MAXQDA 2020 programı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizde elde edilen verilerden temalar yapılandırılmıştır. Temaların altında ise farklı kodlar oluşturulmuştur. Her tema için benzer ifadelere yer veren her görüşün konusuna bakılarak bir kod adı verilmiştir. Tema oluşturma sürecinde görüş sayısı temele alınarak görüşlerin çokluğuna göre bir sıra izlenmiştir. Böylece aynı kişinin birden fazla görüş bildirmesi o görüşe ait tema altında değerlendirilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

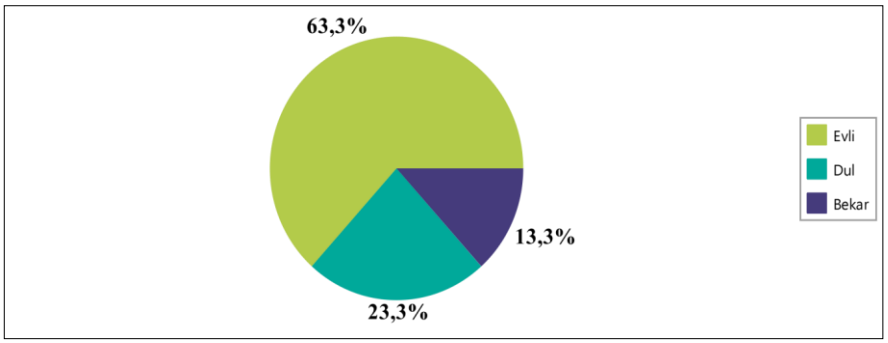
Burada demografik özellikler ve bulguların analizine yer verilecektir.

3.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle katılımcıların demografik bilgilerine yer verilecektir.

Görüşme yapılan katılımcıların medeni durumları Şekil 1'de grafik olarak gösterilmiş olup, katılımcıların 19'u (%63,33) evli, 7'si (%23,33) dul ve 4'ü (%13,13) bekâr olduğu görülmüştür.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 1: Medeni Durum

Görüşme yapılan katılımcıların eğitim dereceleri Tablo 1'de gösterilmiş olup, katılımcıların 11'i (%36,67) üniversite, 8'i (%26,67) lise, 8' i (%26,67) ilköğretim ve 3'ü (%10,00) lisansüstü programlarından mezun olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların Eğitim Durumları

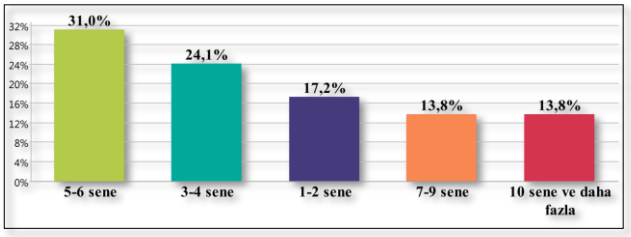
	Belgeler	Yüzde
Üniversite	11	36.67
Lise	8	26.67
İlköğretim	8	26.67
Lisansüstü	3	10.00
Kodlanmış BELGELER	30	100.00
Kodlanmamış BELGELER	0	0.00
ANALİZ EDİLEN BELGELER	30	100.00

Katılımcıların 10'u (%33,33) 41-50 yaş, 10'u (%33,33) 18-37 yaş, 6'sı (%20,00) ve 4'ü (13,33) ise 50 yaş ve üzeri yaş aralığındadır (Tablo 2).

Tablo 7: Katılımcıların Yaş Aralıkları

	Belgeler	Yüzde
41-50 yas	10	33.33
31-40 yas	10	33.33
20-30 yas	6	20.00
50 yas ve üzeri	4	13.33
Kodlanmış BELGELER	30	100.00
Kodlanmamış BELGELER	0	0.00
ANALİZ EDİLEN BELGELER	30	100.00

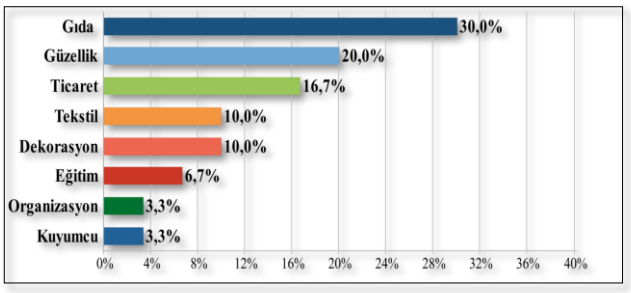
Aynı zamanda girişimci kadınlara mesleki tecrübeleri de sorulmuş ve grafik olarak Şekil 2'de gösterilmiştir. Katılımcıların 9'u (%30,00) 5-6 yıl, 7'si (%24,14) 3-4 yıl, 5'i (%17,24) 1-2 yıl, 4'ü (%13,79) 7-9 yıl ve 4'ü (%13,79) 10 yıl ve daha fazla yıl iş deneyim sürelerinin olduğu görülmektedir.

Şekil 2: Katılımcıların Mesleki Tecrübeleri

Şekil 3'de katılımcıların sektörlere göre yüz dağılımı gösterilmektedir. Elde edilen verilere göre, gıda sektöründe (% 30,00) en yüksek kodlamanın olduğu görülmüştür. Bununla birlikte güzellik sektörü (%20,00), ticaret (%16,7), tekstil (%10,00), dekorasyon (%10,00), eğitim (%6,7), organizasyon sektörü (%3,3) ve kuyumcu sektörü (%3,3) olarak dağıldığı görülmüştür.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

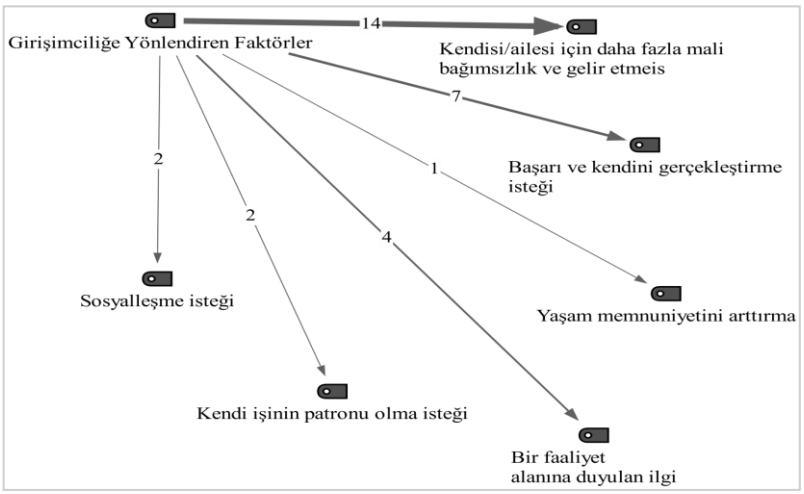
Şekil 3: Katılımcıların Sektör Dağılımı

3.2. Araştırma Bulguları

Araştırma verilerinin analizi sonucunda 3 adet tema (kadın girişimcileri hangi amaç/nedenlerle iş kurdukları", "kadın girişimcilerin iş kurarken yaşadıkları zorluklar", "kadın girişimcilerin yaşadıkları mesleki zorluklar) belirlenmiştir.

3.2.1. Kadın Girişimcileri Hangi Amaç/Nedenlerle İş Kurduklarına Yönelik Bulgular

Öncelikle bu araştırmanın ana temasını temsil eden kadın girişimcilerin hangi amaç veya nedenlerle iş kurduklarına dair katılımcılardan elde edilen görüşler sonucunda 6 farklı kod oluşturularak, katılımcıların hangi amaç yada nedenlerle iş kurduklarına dair sebepler belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıları girişimciliğe yönlendiren faktörlere ilişkin bulgular Şekil 4'de gösterilmiştir.

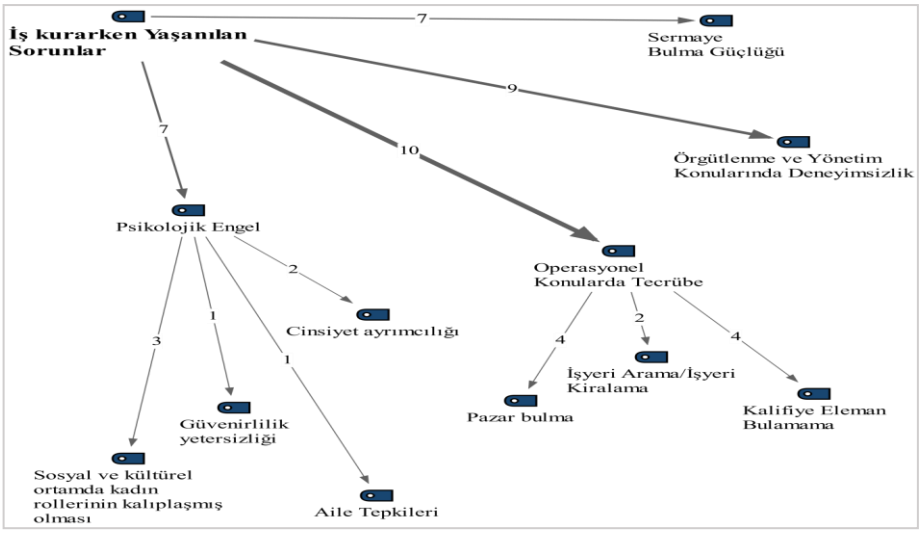
Şekil 4: Girişimciliğe Yönlendiren Faktörler - Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

Şekil 4'e göre katılımcıların 14'ü (%46,7) gibi büyük bir çoğunluğunun kendisi veya ailesi için daha fazla mali bağımsızlık ve gelir elde etmek amacı ile girişimciliğe yönlendiği görülmektedir. Bunu sırasıyla; başarı ve kendini gerçekleştirme isteği (%23,3), herhangi bir faaliyet alanına duyulan ilgi (13,3), sosyalleşme isteği (%0,7), kendi işinin patronu olma isteği (%0,7) ve yaşam memnuniyetini arttırma ihtiyacı (%0,3) izlemektedir.

3.2.2. Kadın Girişimcilerin İş Kurarken Yaşadıkları Zorluklara Yönelik Bulgular

Kadın girişimcilerin iş kurarken yaşadıkları zorluklara dair katılımcılardan elde edilen görüşler sonucunda 4 farklı kod oluşturularak, katılımcıların iş kurarken yaşadıkları zorluklar belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların iş kurarken karşılaştıkları sorunlara ilişkin bulgular Şekil 5'de gösterilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

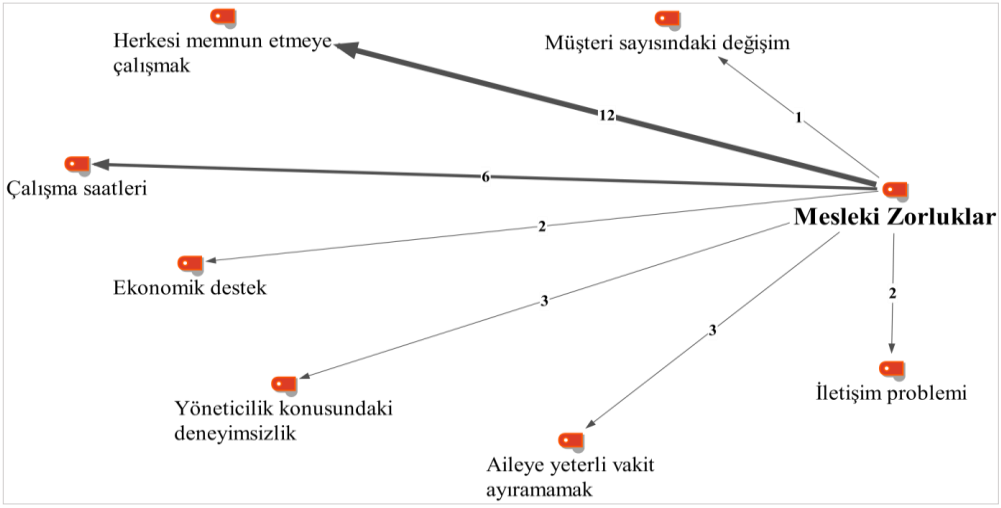
Şekil 5: İş kurarken yaşanılan sorunlar - Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

Şekil 5'e göre katılımcıların iş kurarken yaşadıkları sorunlar incelendiğinde katılımcıların %33,33'ü pazar araştırması, işyeri kiralama ve kalifiye eleman bulamama gibi operasyonel konularda tecrübe eksikliğinden dolayı iş kurken sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Katılımcıların en çok yaşadıkları ikinci sorunun ise örgütlenme ve yönetim konularında deneyimsizlikten (%30,00) kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %23,33'ü sermaye bulmada güçlük yaşadığını ve %23,33'ü cinsiyet ayrımcılığı, aile tepkisi, güvenirlilik yetersizliği, sosyal ve kültürel ortamlarda kadın rollerin kalıplaşmış olması gibi psikolojik engeller ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

3.2.3. Kadın Girişimcilerin Yaşadıkları Mesleki Zorluklara Yönelik Bulgular

Kadın girişimcilerin yaşadıkları mesleki zorluklara dair katılımcılardan elde edilen görüşler sonucunda 7 farklı kod oluşturularak, katılımcıların yaşadıkları mesleki zorluklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların mesleki zorlukları ile ilgili bulgular Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6: Mesleki Zorluklar - Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

Şekil 6'a göre yaşanılan mesleki zorluklar ile ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların %40,0'ı gibi büyük bir çoğunluğunun herkesi memnun etmeye çalışmak olduğu görülmektedir. Bunu %20,0 ile çalışma saatleri, %10,0 ile aileye yeterli vakit ayıramamak, %10,0 ile yöneticilik konusundaki deneyimsizlik, %0,67'i iletişim problemi, %0,67'i yeterli ekonomik desteği alamadıklarını ve %33,3'ü ise müşteri sayısındaki değişim izlemektedir.

SONUÇ

Bu araştırmada çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan kadın girişimcilerin iş kurma nedenleri ile yaşadıkları problemler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde

edilen bulgular girişimcilerin; "**hangi amaç veya nedenlerle bu işi kurdukları**", "**iş kurarken yaşadıkları zorlukları**", "**mesleğin zorlukları**" olmak üzere 3 temada altında toplanmıştır.

Elde edilen bulgular kadın girişimcilerin 5-6 yıldır kendi işini yapan yada iş hayatına ilk kez adım atmış kadın girişimciler olarak algılamaktadırlar. Kadın girişimcilerin orta yaş diliminde iş kurdukları gözlemlenmiştir.

Araştırmamıza konu olan kadına girişimcilerin iş kurmaya yönlendiren nedenlerin; "kendisi veya ailesi için daha fazla mali bağımsızlık ve gelir elde etmek", "başarı ve kendini gerçekleştirme isteği", "herhangi bir faaliyet alanına duyulan ilgi", "sosyalleşme isteği", "kendi işinin patronu olma isteği" ve "yaşam memnuniyetini arttırma ihtiyacı" olarak tespit edilmiştir.

Kadın girişimcilerin iş kurarken en çok operasyonel konularda tecrübe eksikliğinden sıkıntı çektikleri tespit edilmiştir. Ayıca kadın girişimcilerin yaşadıkları bir diğer problem ise örgütlenme ve yönetim konularında deneyimsizliktir. Bundan dolayı da kadın girişimcilere teknoloji eğitimi ve kullanımı, hizmet sunulacak piyasanın bilinmesi, pazar araştırması, pazarlama, işyeri kiralama, hizmet sunumu teknikleri ile zaman yönetimi ve becerilerin kazandırılması amacıyla gerekli teknik yardımlar sağlanmalıdır. Cinsiyet ayrımcılığı, aile tepkisi, güvenirlilik yetersizliği, sosyal ve kültürel ortamlarda kadın rollerin kalıplaşmış olması gibi psikolojik engeller de kadın girişimciler iş kurarken karşılaştıkları sorunlar arasındadır. Erkeklerin çoğunlukta ve egemen olduğu toplumumuzda kadın girişimcilerin büyük ölçüde cinsiyet temelli engellerle karşılaştığı söylenebilmektedir. Bundan dolayı erkek kadın arasındaki adaletsiz ayrımcılığı sona erdirerek eşit şartlarda çalışma yaşamı sağlanmalıdır.

Çalışmada müşteri memnuniyetini sağlamanın zorluğu kadın girişimcilerin en fazla vurguladığı iş hayatında yaşadıkları sorun olarak tespit edilmiştir. Kadın girişimcilerin iş hayatında yaşadıkları diğer zorluklar ise çalışma saatleri, aileye yeterli vakit ayıramamak, yöneticilik konusundaki deneyimsizlik, iletişim problemi, yeterli ekonomik şartların olmaması ve müşteri sayısındaki değişim olduğu tespit edilmiştir.

Toplum içerisindeki imkânları en etkin şekilde kullanarak refah artışı yaratmak amacıyla kadın girişimcilerin faaliyet gösterdikleri sektörlerde daha rahat çalışabilmeleri ve rakipleriyle mücadele edebilmeleri için eğitim ve danışmanlık hizmeti almaları gerekmektedir. Yapılan bu araştırmada kadınların girişimcilik konusunda özendirilmesi, desteklendirilmesi ve cesaretlendirilmenin yanı sıra yasal düzenlemelerin yapılması, teşvik programları hazırlama, eğitim ve kredi verilmesi önemli olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Arıkan, S. (2003). Kadın Yöneticilerin Liderlik Davranışları Ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), 1-20.
2. Arslan, K. Ve Toksoy, M. D. (2017). İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi Yıl:1 Sayı:1. 123-148
3. Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt/Volume: 7. Haziran/June 2018. 231-274.
4. Bedük, A. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadın Ve Kadın Girişimciliği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3(12), 106-117.
5. Berg, B, L. (2007). Qualitative Research Methods For The Social Sciences. Boston: Pearson/Allyn & Bacon
6. Çelik, A. ve Akgemci T. (1998). Girişimcilik ve KOBİ'ler, 1. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
7. Dhillon, P. (1993). Women Entrepreneurs: Problems and Prospects. New Delhi: Blaze.
8. Goby, V.P. ve Eroğul, M.S. (2011). Female Entrepreneurship in The United Arab Emigrates: Legislative Encouragements and Cultural Constraints. Women's Studies International Forum, 34.329-334.

9. İlter, B. (2008). Girişimcilik Sürecinde Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunların Analizi: KAGİDER Örneği (Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyon.

10. Jalbert S. E. (1999). The Global Growht Of Women İn Business Economic Reform Today Women: The Emerging Economic Force Number, New Jersey.

11. Kaygın, E. ve Güven, B. (2013). Farklı Boyutlarıyla Kadın Girişimcilik. Veritaşakademi. İstanbul.

12. Moore, P. D. (2000). Transitions-Milestones On The Route To Success. USASBE Proceeding.

13. O'Neill RC & Viljoen, L. (2001). Support For Female Entrepreneurs in South Africa: Improvement or Decline?", Journal of Family Ecology and Consumer Sciences, Vol 29, ISSN 0378-5254, 37-44.

14. Öztürk, M. D. (2016). Türkiye'de Kadın Girişimcilik: Kadınları Girişimciliğe Yönelten Faktörler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası Ticaret Anabilimdalı Yüksek Lisans Tezi.

15. Özyılmaz, A. M. (2016). Türkiye'de Kadın Girişimciliği ve Girişimci Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. Nevşehir Hacıbektaşi Veli Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

16. Özyol, A. (2015). Eşitlik İş Demektir. Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi, 315, 20-25.

17. Saray, G. (1993). Türkiye'de Kadın Girişimciliği, Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli, Ankara.

18. Sığrı, Ü. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri, İstanbul: Beta Yayınları.

19. Soysal, A. (2010). Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller Ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65(01), 083-114.

20. Şahin, E. (2006). Kadın Girişimcilik Ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

21. Yetim, N. (2002). Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği. Ege Akademik Bakış Dergisi. 2/2. 79-92

22. Yıldırım A. Ve Şimşek H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

23. Zapalska A. and Fogel, G. K. (1998). Chracteristics of Polish and Hungarian Entrepeneurs. Journal of Private Enterprise, 19/2:132-144.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(31)

Öğr. Gör. Caner ŞAHİN[105], Doç. Dr. Şehnaz BİÇER[106]

TÜRK MİNYATÜR TARİHİNİN İNFOGRAFİK YARDIMIYLA GÖRSELLEŞTİRİLMESİ

VISUALIZING THE HISTORY OF TURKISH MINIATURE ART WITH INFOGRAPHICS

ÖZ

Türk minyatür tarihinin kökleri yaklaşık olarak 8. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Böylesine geniş bir zaman dilimine ait ulaşılabilen görseller ve veriler çoğunlukla ayrı yayınlarda, belirli bölümler şeklinde ele alınarak incelenmişse de görsellerin ve bilgilerin bir arada olduğu genel tarihi seyri aynı anda görmeyi sağlayan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Literatürde görülen bu eksikliği gidermek amacıyla yola çıkılan "8. Yüzyıldan Günümüze Minyatür Tarihinin İnfografik Gösterimi" isimli doktora tezi çalışmasında belli başlı Türk, İran, Arap, Moğol ve Hint uygarlıkları ve onların ulaşılabilen minyatür tarihi ve görselleri infografik çalışmalarla bir araya getirilmiştir. Bu infografiklerde her bir devletin belirli yıllarda ürettiği eserler, görsel ve bilgileriyle birlikte tarihi gelişiminin izlenebileceği bir görsele dönüştürülmüştür.

Doktora tezi çalışmasından uyarlanan bu makalede, infografiklerin üretim süreci açıklanmaya çalışılmıştır. Literatür taramasının yapılması, bilgilerin düzenlenmesi, kağıt üzerinde infografiklerin eskizinin yapılması, bu eskizlerin dijital ortama taşınması ve infografik tasarımına uygun şekilde düzenlenerek çalışmanın sonlandırılması aşamalarından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Minyatür Sanatı, Geleneksel Türk Sanatı, Türk Minyatürü, İslam Sanatları, İnfografik

ABSTRACT

The roots of Turkish miniature history date back approximately to the 8th century. Although the visuals and data that can be accessed for such a wide period of time are mostly examined in separate publications and in certain sections, there is no study that enables to see the general historical course in which the visuals and information are together. The main Turkish, Iranian and Arab civilizations and their accessible miniature history and images were brought together with infographic studies in the doctoral thesis named "Infographic Display of the History of Miniature from the 8th Century to the Present" study, which was set out to fill this gap in the literature. In these infographics, the manuscripts and works produced by each state in certain years have been transformed into a visual that can be traced along with their visual and information.

In this article adapted from the doctoral thesis, the production process of infographics is tried to be explained. It consists of reviewing the literature, organizing information, drawing infographics on paper, transferring these drawings to the digital media and finalizing the study by arranging them in accordance with the infographic design.

Keywords: *Miniature Art, Manuscript, Turkish Miniature, Islamic Art, Infographic.*

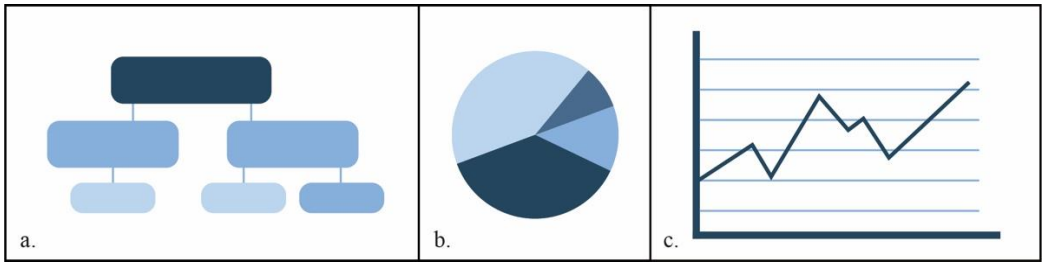
Academical disciplines/fields: *Traditional Turkish Arts.*

[105] **Öğr. Gör., Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü**
[106] **Doç.Dr., Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

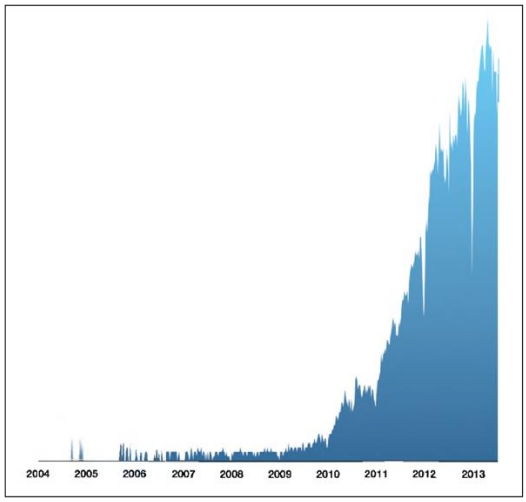
İnfografikler başka yöntemlerle anlatılması zor olan bilgilerin sözel dil ile birlikte illüstrasyonlar, semboller, haritalar ve şemalar kullanılarak iletildiği bir görsel gösterim türüdür. İnfografikler, insan vücudunun ilk bilimsel çizimlerinden beynin nasıl çalıştığına dair modern gösterimlere, erken dönem rota haritalarından ve tren programlarından metro haritalarına kadar çeşitlilik gösterebilir. Gazeteciliğin yanı sıra teknik ve pedagojik kitaplar, karmaşık bilgileri açıklamak ve hikayeler anlatmak için geleneksel olarak infografiklerinden faydalanılan yerleşik uygulamaları kullanır. Sıklıkla rastlanılan hava durumu haritasından doğal olayların görsel açıklamalarına ve yeni bulunan verilere kadar, infografikler bilgilerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur (Meirelles, 2013, s.11). Karmaşık ve yoğun bilgilerin izleyici tarafından hızlı ve kolay bir şekilde anlamasını sağlamak üzere üretilen bu görseller kullanım amacı, iletilmek istenilen bilginin türü, hedef kitle vb. etkenlerle birbirinden ayrılan türlere sahiptir.

İnfografik teriminin tanımı yakın zamana kadar sadece gazetelerde ve dergilerde sıklıkla kullanılan şema, grafik ve çizelge (Resim 1) gibi örnekleri karşılayan ve verilerin görsel bir temsili olan çizimler için kullanılmaktaydı. Ancak bu tanım günümüzde veri görselleştirmelerinin, çizimlerin ve metinlerin bir araya getirilerek tasarımcının eksiksiz bir hikaye anlatmasına olanak sağlayan bir tasarım alanına işaret etmektedir (Krum, 2014, s.6). Ayrıca önceleri sadece basılı mecrada durağan olarak kullanılan infografiklerin, teknolojinin de gelişmesiyle sayısal ortamda interaktif ve animatif özellikler de kazandığı görülmektedir.

Resim 1: *a. Şema örneği, b. Grafik örneği, c. Çizelge örneği*

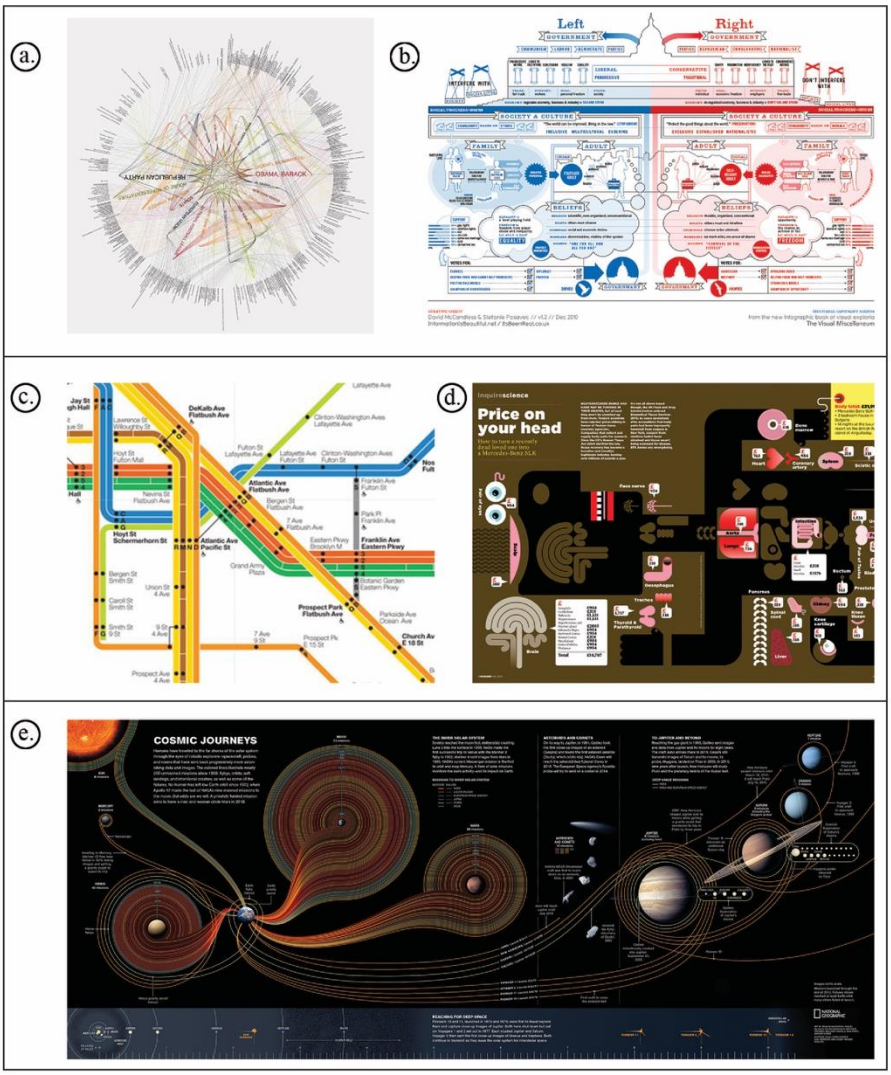
Son yıllarda, hem karmaşık ve fazla bilgiyi kolay hazmedilebilir bir şekilde sunması hem de birden fazla görsel öğe ve yazının birlikte kullanılarak ilgi çekici ve akılda kalıcı bir hikaye anlatımına sahip oluşu, infografiklerin oldukça sık kullanılan bir iletişim yöntemi olmasını sağlamıştır. Bu doktora tezi çalışmasında Türk minyatür tarihi gibi kapsamlı bir bilgi kümesini bir arada ortaya koyma çabasını en iyi şekilde karşılayacağına inanılan yöntemin infografikler olduğu düşünülerek yola çıkılmıştır. Bununla birlikte Resim 2'de görüldüğü üzere son yıllarda infografiklere olan ilginin artması da konuyu böyle bir görselleştirme yöntemiyle incelemede etkili olmuştur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 2: *İnfografik teriminin 2004-2013 yılları arasındaki aranma sayısı artışı*
(Krum, 2014, s.8)

Günümüzde, özellikle internet ortamında yoğun bir şekilde rastlanılan infografiklere Resim 3'te çeşitli örnekleri sunulmuştur. Şekiller arasında kurulan oransal bağlantılar, çoğunlukla renk kullanımı ve boyutla elde edilen hiyerarşik düzenlemeler, metinlerin tipografik düzenlemeleri ve kompozisyonları ile bilgiyi etkili bir şekilde ileten infografikler ticaretten eğitime, sanattan bilime kadar birçok alanda tercih edilmektedir.

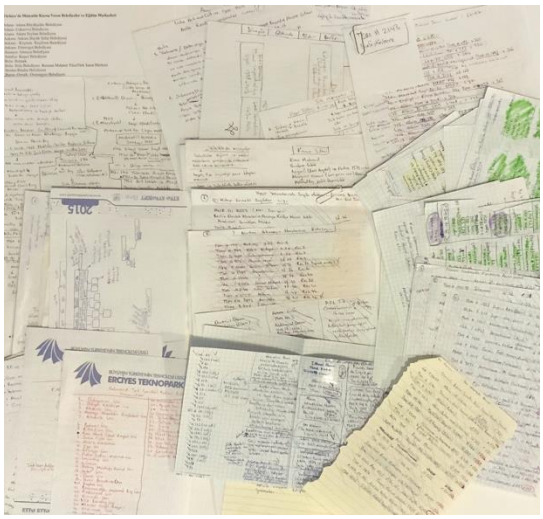

Resim 3: *a. En sık bahsedilen kişi ve kuruluşlar arasındaki ilişkiler, Jeff Thorp, 2008.*
b. *Sola karşı Sağ(Dünya), David Mccandless ve Stefanie Posavec, 2010.*
c. Metro Haritası, Massimo Vignelli, 2011.
d.Vücut Bölümleri, Peter Grundy, 2006.
e. 50 Yıllık Uzay Araştırması, Samuel Velasoc.

Uygulama projesi kapsamında ilk olarak literatür tarama aşaması ile sürece başlanmıştır. Bu süreçte alana ait mevcut yayınlar başta olmak üzere müzelerin çevrimiçi koleksiyonları, müze katalogları ve çeşitli sergilerin kataloglarından faydalanılmıştır. İnfografiği yapılacak konunun bilgileri Resim 4'te sunulduğu üzere kısa notlar şeklinde toplanmıştır. Bu planda öncelikli olarak yazma eserlere ait üretim tarihi, sanatçı, istinsah[107], teknik ve biçimsel özellikler, döneme ve minyatür sanatına etkisi vb. bilgiler ulaşılabilindiği ölçüde sıralanmıştır.

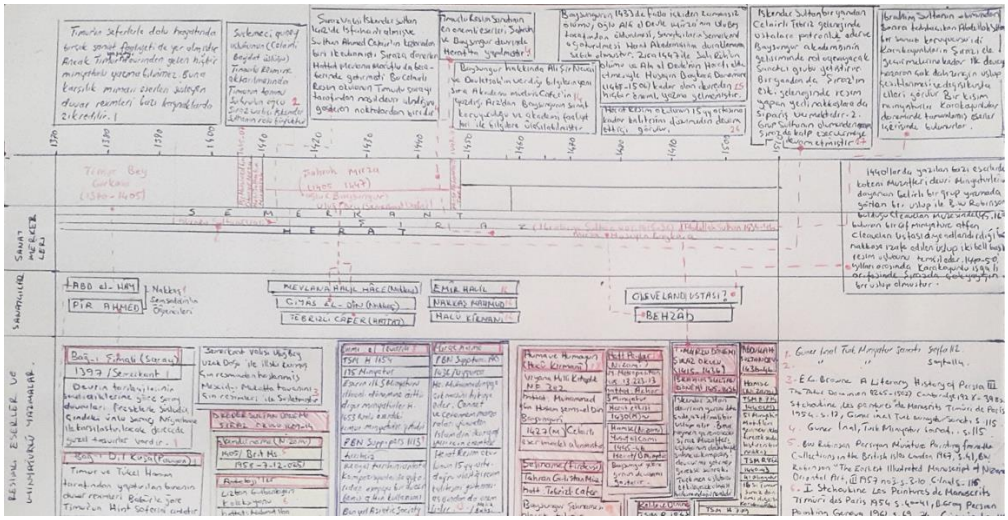
[107] Arapça nesh kökünden türemiş olan istinsâh "bir kitabın yahut yazılı bir metnin nüshasını çıkarma, onu harfi harfine kopya etme" anlamına gelir (Bozkurt ve Kaya, 2001, s.369).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 4: *Yazma eserlere ait kısa notlar*

Konuya ait notlar toplandıktan sonra sıradaki aşama olan infografik eskizini oluşturma sürecine geçilmiştir. Öncelikle hangi devlet çalışılıyorsa onun hükümdarlık süresine göre temel bir zaman çizelgesi oluşturulmuştur. Bu zaman çizelgesinde o devletin hükümdarları, hüküm dönemlerine göre, minyatür üretilen belirli şehirler ve varsa bilinen sanatçılar, eserlerin üretildiği zaman aralığına göre yerleştirilmiştir. Resim 5'te sunulan örnekte Timur Devleti'ne ait eskiz görülmektedir. Eskizin en üst kısmında döneme ait minyatür gelişimine etki eden açıklamalar yer almaktadır. Hemen altında tarih şeridi, sonrasında hükümdarlar, sanat merkezleri, sanatçılar ve en altta da üretilen eserlere ait bilgiler çerçeve içinde bulunmaktadır.

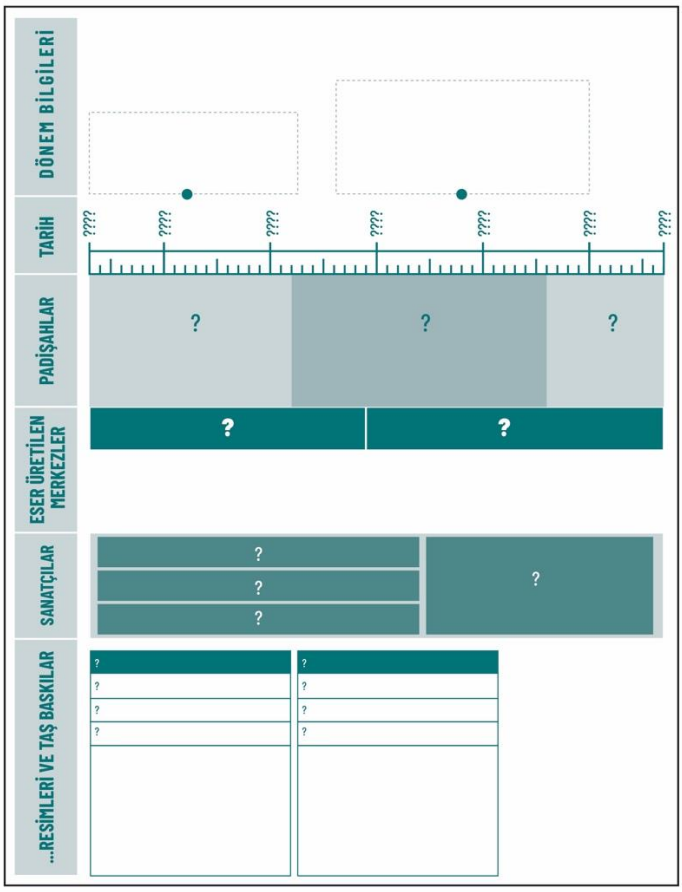

Resim 5: *İnfografik Çalışması Eskiz Örneği*

İnfografik eskizleri tamamlanan konular için bir sonraki aşama bu eskizlerin bilgisayar ortamına aktarılması olmuştur. Çalışmanın bu kısmında hem teknik destek hem de çalışmanın faydalı olabilmesi için güçlü bir iletişime sahip olması ihtiyacı sebebi ile bir görsel iletişim tasarımcısından destek alınmıştır.

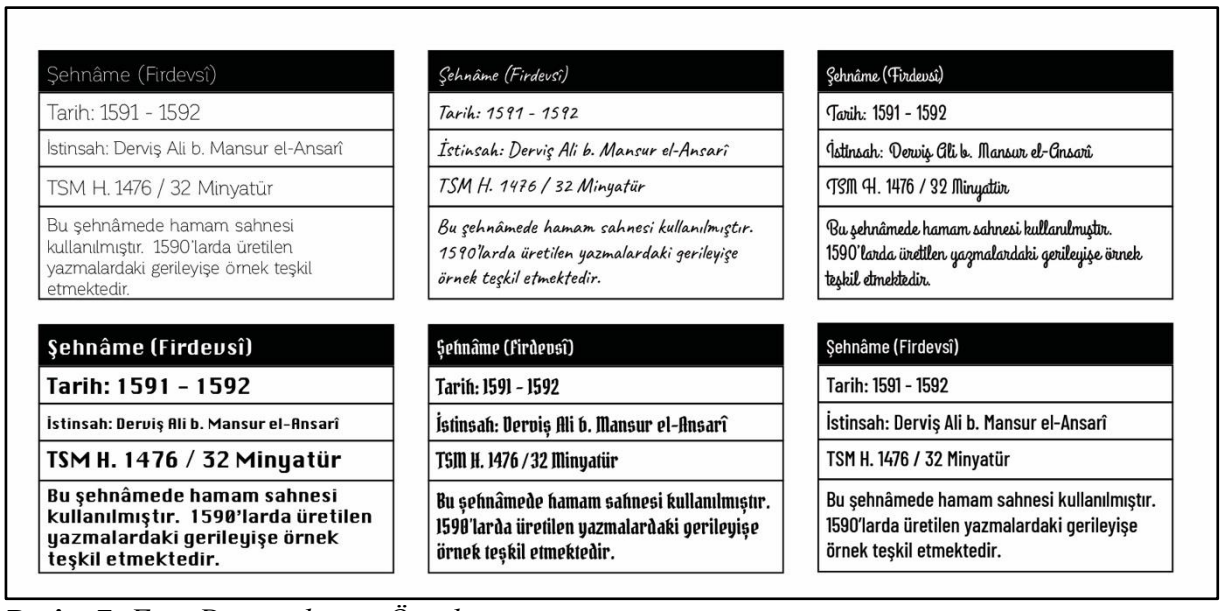
İlk olarak eser bilgileri eklenmeksizin infografiğin temeli bilgisayar ortamında oluşturulmuştur. Kağıt üzerinde hazırlanan eskize bağlı kalınarak oluşturulan bu eskizde her bir bilgi türü için ihtiyaç duyulacak olan çerçeveler, kutular, metinler, tarih çubuğu vb. görsel elemanlar Resim 6'da görülen haliyle belirlenmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 6: *İnfografik Çalışması Temel Düzenleme*

İnfografik çalışmasının bir sonraki aşamasında font seçimine karar verilmiştir. Font seçiminde en önemli olan etmen yazının kısıtlı alanda kolaylıkla okunabilmesi olmuştur. Bununla birlikte üzerinde çalışılacak bilgi oldukça yoğun olduğu için seçilen fontun "condensed" yani "dar" yazı tipi olmasına özen gösterilmiştir. Resim 7'de uygun font seçimi için çeşitli fontların hazırlanan düzendeki kullanımlarına dair örnekler sunulmuştur. Görselde sol üstte bulunan "Barlow Condensed Medium" isimli fontun seçilmesine karar verilmiştir.

Resim 7: *Font Denemelerine Örnek*

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Temel düzen ve fontun belirlenmesinin ardından, infografikte kullanılacak renk seçimi için çeşitli denemeler yapılmıştır. Resim 8'de görülebileceği üzere bilgiyi iletmeyi destekleyecek, dikkat dağıtmayacak, infografiğin izlenmesini kolaylaştıracak ve minyatürlerin önüne geçmeyecek bir renk arayışının sonucunda en yüksek kontrasta sahip olan sol baştaki siyah-beyaz düzenleme tercih edilmiştir.

Resim 8: *Renk Denemelerine Örnek*
Şehname'den Hamam Sahnesi Minyatürü, TSM H.1476 (Uluç, 2006, s.284)

Çalışmanın son aşamasında önceden toplanılmış olan bilgiler, tasarımı tamamlanan infografiğe yerleştirilmiştir. Bu düzenleme sırasında karşılaşılan tasarım problemlerinin de giderilmesiyle infografik çalışması sonlandırılmıştır. Resim 9'da doktora tezi çalışmasının uygulaması olan infografik çalışmasının Osmanlı İmparatorluğu için hazırlanmış tasarımı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu çalışılan devletler arasında ulaşılabilen en çok yazma esere sahip devletlerden biri olduğu için infografik de bu duruma bağlı olarak çok sayıda görsel öğe ve metin içermekte olup ölçüleri 233 x 85 cm.dir.

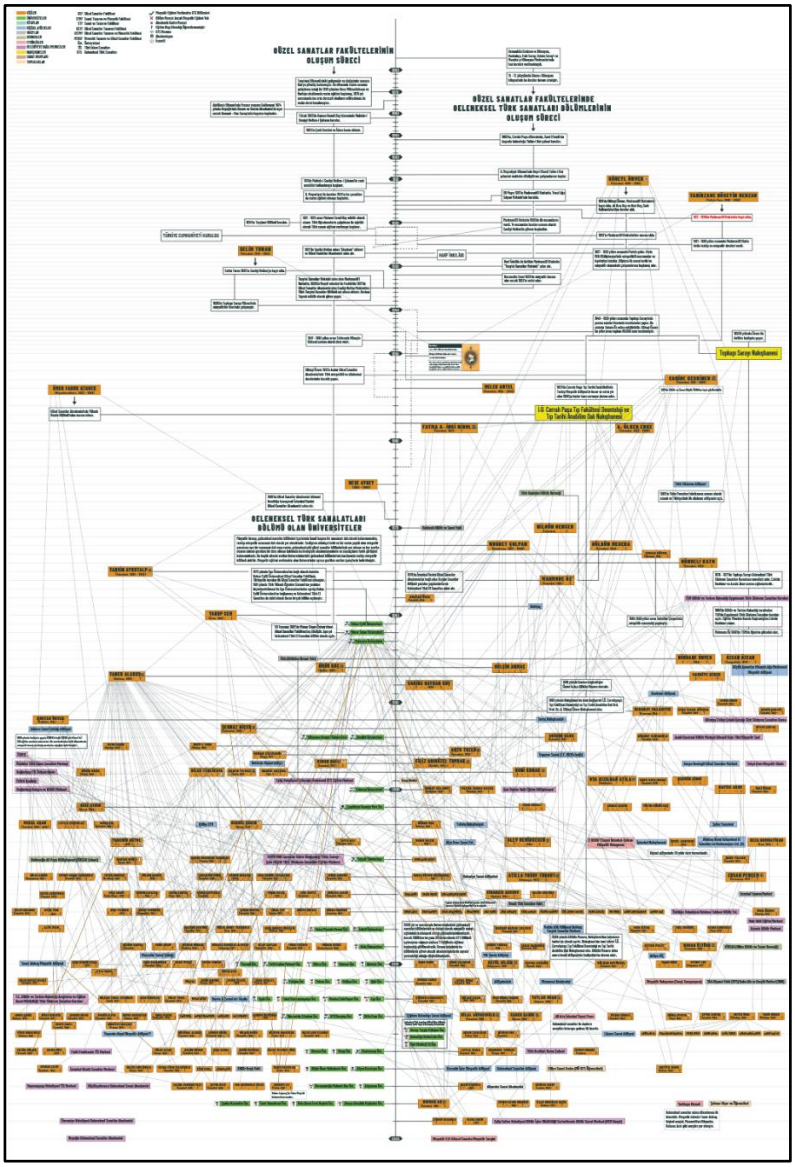
http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 9: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Üretilmiş Minyatürlü Yazma Eserler, Minyatür Tarzında Duvar Resimleri ve Taş Baskılar İnfografiği detayı (üstte), Genel Çalışma (altta)*

Bu çalışma süresince konu anlatımına uygun olarak farklı türde infografik kullanımlarına da yer verilmiştir. Örneğin Türkiye'de minyatür sanatının kurumlardaki gelişimi ve sanatçıların kurumlarla ve birbirleriyle olan bağlantılarının tarihsel gösterimini daha iyi açıklayacağı düşünülerek Resim 10'da sunulan haliyle tasarlanmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 10: *Türkiye Cumhuriyeti'nde Minyatür Sanatı Alanında Eğitim Veren Kurumlar, Akademisyenler ve Sanatçılar İnfografiği*

Geniş bir tarihi evrenin içerdiği bilgi ve eserlerin sayısının oldukça fazla olması sebebiyle eser detaylarıyla ilgili çeşitli konularda kısıtlamaya gidilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu örneğinde olduğu gibi boyutları halihazırda kitap formatında incelemeye uygun olmayan büyüklüğe ulaştığı için yazma eserlerin sayfa ölçüleri ve malzeme bilgilerine yer verilmemiştir.

Belli başlı Türk, İran, Arap, Moğol ve Hint uygarlıklarına ait olan minyatürlü el yazmalarının ve tek sayfa minyatürlerin infografiklerle tarihi gelişiminin anlatıldığı tez çalışmasından yola çıkılarak hazırlanan bu makalede, infografiklerin hazırlanma aşamaları anlatılmıştır. Karşılaşılan görsel iletişim problemlerine çözüm arayışları, alternatif tasarımlar ve karar verme süreçleri paylaşılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Bozkurt, N., Kaya, N. (2001). TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 23, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı
2. Krum, R. (2014). Cool Infographics: Effective Communication with Data Visualization and Design. Indiana: John Wiley & Sons
3. Meirelles, I. (2013). Design for Information An introduction to the histories, theories,
4. and best practices behind effective information visualizations. Beverly: Rockport

5. Publishers.
6. Uluç, L. (2006). Türkmen Valiler Şirazlı Ustalar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
7. https://www.niemanlab.org/2010/06/the-art-itself-is-the-software-jer-thorp-on-the-aesthetics-of-data/ (Erişim Tarihi: 19.12.20)
8. https://www.informationisbeautiful.net/visualizations/left-vs-right-world/
9. (Erişim Tarihi: 19.12.20)
10. https://davidmatta.wordpress.com/tag/design/ (Erişim Tarihi: 19.12.20)
11. https://www.design-talking.com/2012/07/book-review-information-graphics/ju_information_graphics_08/ (Erişim Tarihi: 19.12.20)
12. http://www.5wgraphics.com/en/gallery.php (Erişim Tarihi: 19.12.20)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(32)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Nazmi ÜSTE[108]; Arş. Gör. Orhan IRK[109]

BELEDİYE BAŞKANLARININ ve BELEDİYELERİN TWİTTER ETKİNLİKLERİNİN ANALİZİ: İZMİR ÖRNEKLEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ANALYSIS OF TWITTER ACTIVITIES OF MAYORS and MUNICIPALITIES: AN EVALUATION ON IZMIR SAMPLE

ÖZ

Ülkemizde internet ve sosyal medya kullanım oranları gün geçtikçe artmakta ve nüfusun önemli bir çoğunluğu internete erişebilmektedir; insanlar zamanlarının büyük kısmını internette geçirmektedir ve özellikle mobil cihazlar aracılığıyla internet kullanımı yaygınlaşmaktadır; bunların yanı sıra internetsosyal medya kanallarını kullanan kişi sayısı milyonlarla ifade edilmektedir (Bayrak, 2020). Hâl böyle olunca, kamu yönetimi mekanizmasının da bundan etkilenmemesi düşünülemez. Son yıllarda yaşanan değişimler ışığında kamu yönetimi yapısında etkin, etkili ve verimli çalışma metotları uygulanır olmuştur ve bu bağlamda gerek e-devlet uygulamaları yoluyla gerekse sosyal medya kanalları aracılığıyla kamu yöneticileri vatandaşlara ulaşmaya çalışmakta, onların soru ya da sorunlarına hızlı bir şekilde cevap vermeye gayret etmektedir.

Bu çalışmada, içerik analizi yöntemi kullanılarak, 30 gün boyunca İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir'deki ilçe belediyelerinin kurumsal Twitter adresleri, yine aynı belediyelerin belediye başkanlarının şahsî Twitter adresleri ile ulusal olarak yayın yapan tirajı en yüksek üç gazetenin manşet haberleri ile yerelde yayın yapan beş yerel gazetenin yayınları ve paylaşımları takip edilerek binlerce twit (paylaşım) analiz edilmiş, yerelde yapılan ve yerele dair paylaşımlar kategorize edilerek ne tür paylaşımların yapıldığı tespit edilmiş; bu paylaşımların ulusal ve yerel gündem haberleri ile olan -varsa- uyumları ortaya konmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili daha önceden yapılan çalışmaların az sayıda olması nedeniyle çalışmanın alana bir katkı sağlayacağı düşünülmekte ve sonraki çalışmalara bir model olacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Yerel Yönetimler, Yönetişim.
JEL Kodu: D73.

ABSTRACT

In our country Internet and social media usage rates are increasing day by day. Majority of the population can access the Internet and spend most of their time on the Internet. Especially the use of Internet through mobile devices becomes widespread. The number of people using social media channels is accounted in millions (Bayrak, 2020). Under existing circumstances it is unthinkable that the public administration mechanism will not be irresponsive to this. In the light of the changes experienced in recent years, active, effective and efficient working methods have been applied in the public administration structure. In this context, public administrators try to access the citizens both via e-government applications and social media channels and try to respond to their questions or problems quickly.

In this study, official Twitter accounts of Izmir Metropolitan Municipality and district municipalities in Izmir, personal Twitter accounts of the mayors of the same municipalities, headline news of 3 nationally publised newspapers with highest circulation, publications and tweets of 5 local newspapers have been followed for 30 days and thousands of tweets have been analyzed using the content analysis method. Categorizing the local publishings' tweets about the local issues, it was tried to determine the kind of messages tweeted by them and to reveal the alignment of these tweets – if exists any - with national and local agenda news. It is considered that the research paper will make a contribution to the related field due to the few number of previous studies on the mentioned subject and it is believed that this study will be a model for future researchs.

Keywords: *Social Media, Local Governments, Democratic Participation.*
JEL Code: D73.

[108] **Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü**
[109] **Araştırma Görevlisi; Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Günümüz küresel dünyasında "vatandaş-kamu" etkileşim sıklığı artmıştır, vatandaşlar geçmişte kamusal yöneticilerle ancak belirli sorumlulukların yerine getirilmesi ya da hak ve yükümlülüklerinin takibi için görüşme ve etkileşimde bulunurken, günümüzde gerek artan nüfus ve değişen kamu hizmet talepleri, gerekse demokrasinin olumlu bir çıktısı olarak vatandaş olan seçmenlere yönelik hizmet sunumunda kalite arayışı, kamu yönetimi-vatandaş karşılaşmalarındaki artışa etki eden temel etkenlerin başında gelmektedir. Ayrıca 21. Yüzyılla beraber dünya siyasetinde sıkça gündeme oturan popülist eğilimler de yöneticiler ile vatandaşların karşılaşma ve etkileşime geçme eğilimlerinde dikkat çeken bir artışı tetiklemiştir. Ivan Krastev çağımızı "popülizm çağı" şeklinde tanımlarken bu sürece dikkat çekmiştir. Bu konu esasen temelleri sağlam bir kurama dayanmamaktadır. Demokratik tavırların popülizmle karıştırılmaması için de billurlaşmış bir kriter listesi de mevcut değildir. Ama ister demokratik tavır olsun ister popülist tavır, seçim olan her sistemde siyasetçiler seçmene ulaşmak, düşüncelerini öğrenmek, geniş kitlelerin nasıl düşündüğünü öğrenmek ve ona uygun söylem geliştirmek istemektedirler (Müller, 2017: 14). Bu etkileşime geçme talebi sadece yöneten yönlü bir talep değildir. Yönetilenlerin de yönetenlere ulaşma, onları yönlendirme ve kendilerini yönetenlere ifade etme talepleri bulunmaktadır. Andrew Heywood'un tabiri ile demokratik gelenek bir "tartışma arenası"dır (Heywood, 2014a: 274). Böylesi bir yapıda etkileşim, tek yanlı değil karşılıklı işleyen bir mekanizmayı gerekli kılmaktadır.

Diğer yandan kamusal alanla özel alanın arasındaki çizginin çağımızda neredeyse kaybolduğunu iddia etmek de mümkündür. Klasik anlamda kamusal alan-özel alan ayrımında kamunun giremediği/girmediği bir alan mevcutken günümüzün gelişen teknolojisi, terörizmle mücadele, aile ve nüfus planlamaları, pandemiyle mücadele gibi konular göstermiştir ki kamusal alan özel alanın kalesi kabul edilen evin içerisine hatta yatak odasına kadar erişebilmektedir (Heywood, 2014b: 26-27). Bu nedenle böylesi girift bir ilişkinin söz konusu olduğu bir yapıda karşılıklı etkileşimin kopukluk arz etmesi temel bir sorun olacaktır. Bu bağlamda bilgi alışverişi ya da haberdar oluş kamu ve özel arasında kaçınılmaz bir olgu olarak belirmiştir.

Her ne kadar klasik sosyal bilimler anlayışı bilginin iktidarın etkisinden azade ve deforme edilmeden tutulmasını önerse de hatta Kant'ın ifadesiyle "iktidar aklın özgürce analizini engeller" şeklinde açık iddialar yer alsa da bilginin gerçekten toplumdan ve iktidardan azade olma hali sonraki dönemlerde sorgulanmıştır. Bu durumun sorgulanmasıyla ilgili ilk akla gelen yaklaşım post-yapısalcılıktır (Devetak, 2012: 244-245).

Post-yapısal bakış açısı bilgi üretim sürecini kognitif bir bağlamda açıklamaz daha çok normatif ve siyasal bir bağlamla açıklamaktadır. Bu bağlamı inceleyen düşünürlerden Michel Foucault olmuştur. Foucault, bilgi ve iktidar arasında ortak bir zeminin varlığını araştırmış ve iktidarla bilgi arasında tutarlı bir karşılıklı destek ilişkisini saptamıştır. Bilgiyi yorumlama şekli ile iktidarın işleyişi arasında tutarlı bir bağın olması bilginin iktidarı destekler şekilde üretildiği ya da yorumlandığı bir durumu ortaya çıkartmaktadır (Devetak, 2012: 244-245). Kısaca bilgi siyasal yapıyla uyum içerisinde ilerlemektedir. Bu durumda bilgi iktidar için uzak kalınması mümkün olmayan bir olgudur. Bilgi iktidar açısından boş bırakılmayacak kadar değerli bir alandır zira verili bilginin iktidarın işleyişine evrilmesinde temel yönlendirici aktör iktidar olmaktadır. Tersine bir mekanizmanın da çalıştığını iddia etmek mümkündür. Zira beşerî bilimlerdeki gelişmelere paralel bir evrilme iktidarda da gözlemlenmektedir. Foucault, "Hapishanenin Doğuşu" isimli kitabında ceza yargılamasındaki evrimi anlatırken bu olguya parmak basmış ve günümüzde ceza adaleti ancak bu kendinden başka olan şeye yapılan atıfta, hukuki olmayan sistemlere sürekli olarak katılmayla yürümekte ve kendini meşrulaştırmaktadır. Bu yeniden nitelemeye bilgi yoluyla bağlandığını iddia etmiştir (Faucault, 1992: 27).

Görüldüğü üzere kamu-özel arasındaki "bilgi" bağı adeta iki kavramı tekleştirecek seviyede iç içe geçmiş bir yapıdadır. Foucault bu devlet ve insan bilgisinin arasındaki kaynaşmayı "içkinlik kuralı" olarak adlandırırken, Richard Ashley ise "modern devlet yönetimi, modern insan yönetimidir" derken bu içkinliğin egemenlik-insan bağı üzerine vurgu yapmıştır. Ashley'e göre aydınlanmayla beraber bilgi insan menşeili bir olgudur. Bu durumda "tanrı vergisi olmayan" bilgi üzerinde insanın tam bir hükmü söz konusu olabilmektedir. Bu hükümle insan bilgiyi kullanarak

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

tarihe yön verme kudretindedir. Diğer yandan devlet de egenmenlikle anılan bir yapıdır. Bu özelliği ile devlet ve insan özdeşleştirilmektedir (Devetak, 2012: 245).

I. GELİŞEN DEMOKRASİ SÖYLEMİ ve TEKNOLOJİ

Böylesine içkin bir yapı oluşturan insan ve devlet, kamu ve özel ya da iktidar ve yönetilen arasında bilginin geleneksel Kantçı anlayıştan farklı bir şekilde üretildiği görülmektedir. Bu şekilde bilginin ortaya çıkması haber etkileşiminin ya da bilgi akışının mümkün olan en üst düzeyde olmasıyla hız kazanmaktadır. Diğer yandan gelişen demokrasi algısı uygulamalara yansıması tartışılsa da çağdaşlığın önemli bir kriteri olarak belirmiştir. Bu kriter aynı zamanda yönetimlerin meşruiyet referanslarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle yönetimlerin demokratik kabul edilebilecek uygulamalara teveccüh gösterdiği bir dönem belirmiştir.

Demokrasiyi de siyaset biliminin birçok kavramı gibi tarihsellik ve toplumsal gerçekliği dikkate alarak irdelemek yerinde olacaktır. Demokrasi Eski Yunan'dan günümüzde uygulama ve anlamda değişim ve/veya gelişim göstermiştir (Uslu, 2012: 135). Bu nedenle siyaset biliminin en eski kavramlarından biri olmasına karşın demokrasi kavramı, tek bir anlatıyla açıklanabilecek nitelikte değildir. Bu nedenle birden çok demokrasi teori ve modeli mevcuttur. Diğer yandan da demokratik yönetimlerin meşruiyet referansları üzerinde de görüş farklılıkları gözlemlenmektedir. Atina modeli olarak bilinen "klasik demokrasi" anlayışında halkın sürekli ve doğrudan katılımı önemlidir. "Koruyucu demokrasi" anlayışında vatandaşların devlet karşısında kendilerini savunma haklarının olduğu kısıtlı ve dolaylı bir demokrasiden bahsedilebilmektedir. 1960'larla beraber gelişen "yeni sol" akım "gelişmeci demokrasi" olarak isimlendirilen halkın daha katılımcı olduğu bir demokrasi modeli üzerinde durmuştur. Daha sonra da "müzakereci demokrasi" kavramı öne çıkmıştır. Müzakereci demokraside kamusal konularda vatandaşların görüşlerini yansıtabildikleri, tartışabildikleri platformlara ortam hazırlanır ve böylece ortak iyiye ulaşılabileceğine inanılmaktadır (Heywood, 2014a, s.274).

Müzakereci demokrasilerin gelişiminin teknolojinin gelişmesiyle mümkün olduğu aşikardır. Mümkün olan en fazla sayıda vatandaşın sürecin içerisinde yer alması sistemin işleyişini mümkün kılmaktadır. Bu da internet teknolojisinin gelişmesi öncesi dönemlerde hem maliyet hem de uygulanabilirlik engelleri nedeniyle uygulanamaz bir durum ortaya çıkartmıştır. Esasen kamu-özel arasındaki bilgi akışı daha önce açıkladığımız bağlamlardan dolayı her zaman vardır. Zira iktidarın buna gereksinimi bulunmaktadır. Ancak gelişen demokratik eğilimler bu gereksinimi bilgiyi yeniden formatlamaktan farklı bir kulvarda daha kullanılır hale getirmiştir; o da meşruiyet sağlama aracı olmasıdır. Seçmeni sadece seçim dönemlerinde değil görev yapılan her gün duymak ve onlara ses duyurmak çağdaş yönetim imajının önemli bir boyutunu oluşturmuştur.

II. SOSYAL MEDYA, BİLGİ PAYLAŞIMI ve TÜRKİYE

Tüm bu gelişmelere ilave olarak teknolojinin de gelişmesiyle kamusal-özel arasında ortak gereksinim olan iletişimin hız, yöntem ve boyutlarında önceki yüz yıllarla karşılaştırılmayacak seviyede yoğunluk kendini göstermiştir. Özellikle sosyal medya kullanımındaki artış, internet ağının ulaştığı her noktada bir bilgi kaynağının varlığını ortaya çıkartmıştır. İnternet ağına erişen her birey adeta bir bilgi kaynağı olmuştur. Özellikle sosyal medya kullanımındaki artış ve farklı kategorilerdeki bireyler arasında görülen yaygın kullanım, kamu dairelerinin ve kamu yöneticilerinin sosyal medyaya duyarsız kalmasının önünü kestiği gibi bu kamusal kişilerin sosyal medya hesapları açmalarını sağlamıştır. Sosyal medya, bireylerin siyasal ifadelerini kolaylaştırmaktadır, yani bireyler sosyal medya üzerinden politik fikirlerini kolaylıkla ifade edebilmektedirler ki bu durum katılımcı demokrasiye canlandırıcı bir etkide bulunmaktadır (Gil de Zúñiga ve diğerleri, 2018: 1173). Sosyal medya, vatandaşların demokratik süreçlere dahil olması için kullanılabilecek yeni yollar sunmaktadır, siyasal partiler sosyal medyada vatandaşların taleplerini doğru bir şekilde dile getirirlerse lehlerine olacak tepkiler almaktadırlar, ayrıca siyasal partiler ya da temsilcileri twitter üzerinden vatandaşların önceliklerini belirleyebilirler, bunun yanı sıra twitter özelinde sosyal medya kanallarının nefret söylemi gibi olumsuz fikirlerin ifade edildiği bir platform olduğu da veriler arasındadır (Best and Meng, 2015: 1 ve 8). Örneğin Türkiye'de tüm kamu hizmetlerine tek bir noktadan erişim imkânı sağlayan büyük bir internet sitesi olan e-devlet sayesinde vatandaşlar bu yeni kanal üzerinden devletle olan iletişimlerini sağlamaya başlamışlardır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

E-devlet, yapısı itibariyle kurumsal ve resmî bir portaldır, dolayısıyla vatandaşların buradaki işlemleri dava dosyası sorgulama, adli sicil kaydı, baz istasyonu ölçüm bilgileri, emeklilik işlemleri gibi belirli kategoriler çerçevesinde yer almaktadır.

İnternete erişimin artmasıyla sosyal medya kullanımının hem yerel yönetimlerin vatandaşlara hizmet sunumlarında, hem seçim dönemlerinde yerel yöneticilerin yapageldikleri hizmetleri vatandaşlara duyurma ve hatırlatmalarında, hem de vatandaşların yerel yönetimlere dönük talep, öneri ya da şikayetlerini duyurmada demokratik yollardan yeni biri olduğu ve hızla yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda özellikle yerel düzeyde bazı görüş ve önerilerini kurumsal yetkililere, özellikle de yerel yönetim ve yöneticilere iletmek isteyen kimseler için son dönemlerde sosyal medya kanalları öne çıkan bir tercih sahası hâline gelmiştir. Sosyal medya uygulamalarında ilk karşımıza çıkan yoğun katılımlı ağ ya da uygulama Facebook olmuştur. 2004 yılında faal olan bu sosyal ağ, içinde bulunduğumuz zaman diliminde en çok ziyaret edilen kanallardan biridir, sosyal medya alanının amiral gemisidir (Kara, 2014). Twitter ise 2006 yılında kurulan, 140 karakter ile düşünceleri anlatmayı öneren, internet dünyasındaki sms (kısa mesaj) uygulaması olarak isimlendirilen, özellikle Türkiye'de çok yoğun kullanılan (Twitter dünyada en yoğun olarak Türkiye'de kullanılmaktadır) bir sosyal medya kanalıdır (Yüksel, 2014). Bu mecrada doğru ya da yanlışlığından bağımsız olarak haberin yayılışı hızlıdır. Twitter gündemi en çok bahsedilen konu ile ilgili olduğundan burada oluşan ya da oluşturulan gündem ilgilileri tarafından takip edilmektedir. Hatta bu konuda kaygılar taşıyanlar da yok değildir. Örneğin Stepen D. King Küreselleşmenin Sonu kitabında artan teknolojinin önyargıları güçlendirici bir platform oluşturduğunu ifade ederek, Twitter ve Facebook kanalıyla kolaylıkla kendi fikrinizde insanlar bulup onların takipçi ya da arkadaşı olabilir, böylelikle daha büyük bir gruba dahil olabilirsiniz derken aslında safların da oluşumuna bu kanalların neden olabileceğine dikkat çekmektedir. Kendisi gibi düşünen insanların arasında olan insanlar önyargılarını beslemiş olurlar ifadesi de yine King'e aittir (King, 2017: 195).

Sosyal medya platformlarının da kendi içerisinde bir kültürü oluşmaktadır. Bu kültüre bağlı olarak her biri bir boyutuyla dikkat çekmektedir. Örneğin Instagram fotoğraf paylaşımı ve reklam vermek için daha uygun bir platformken, Twitter reklam için sık kullanılan bir kanal değildir ve bu kanalda yapılan paylaşımla üzerinde "beğen (like)" baskısı bulunmamaktadır. Twitter platformunda "takipleşme" (hesapların birbirini takip etmesi, izlemesi, mesaj atabilmesi) daha çok istenilir bir durumdur.

Çağımızın çoğu politik lideri Twitter ve diğer sosyal medya kanallarını kullanır durumdadırlar, gerek seçim zamanı bu kanallar üzerinden beyanlarda bulunur gerekse seçildikten (*ya da seçilemeyip muhalefette kaldıktan)* sonra yönetime dair mesajlarını buralarda verirler.[110] Liderlik üzerine yapılan çalışmalarda yönetilenlerin fikirlerini önemseme özellikle salık verilmektedir (Liderlik, 2015: 52-53). Bu nedenle Twitter bu hissiyatı yönetilenlere vermenin en ucuz ve en yaygın yollarından biridir. Hatta Twitter kullanımı birçok sosyal medya kanalıyla beraber sadece seçim ve sonrasına özgü bir tavır değildir. Twitter artık güncel bir iletişim kanalıdır ve kullanılması için seçim gibi özel bir olaydan bağımsız olarak da kullanılabilmektedir. Örneğin anlık durum bildirimi, özel günlerde kutlama yollama, güncel bir olaya istinaden yorum yapabilme, görüş iletme hatta sadece kişiyi ilgilendiren bir konuda dahi fikri yazabilme gibi. Tabii Twitter kullanımı eğer kurumsal bir kimlikle gündeme gelmişse doğal olarak twit (paylaşım) içeriklerinin daha çok kamusal alana özgü konularda yoğunlaşacağı beklenmektedir.

Yöneticilerin sosyal medya kanallarını kullanarak paylaşımlar yapması ve seçmenlere ve vatandaşlara yönelik mesajlar vermesi sadece ulusal düzeylerde değil yerel yöneticiler bağlamında da tercih edilmeye başlanmıştır. Örneğin Türkiye'de sosyal medya kullanımı ile ilgili yapılan bir araştırma sonucunda ülkede 25-34 yaş aralığında olanlar %91,7 oranında internet kullanırken, sosyal medya kullanıcılarının da %78'nin 18-44 yaş aralığında olduğu ortaya konmuştur (Türkiye'de Günlük Sosyal Medya, 2019). Bu durum internet ve sosyal medya kanallarından bağımsız olarak politik mesaj vermenin eksik kalacağını bizlere düşündürtmektedir. Özellikle pandemi dönemleri söz konusu olduğunda ve insanların ve kuruluşların internet üzerinden

[110] Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan (@RTErdogan), A.B.D. Başkanı Donald Trump (@realDonaldTrump), Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron (@EmmanuelMacron), İran'ın ruhani lideri Ali Khamenei (@khamenei_ir), Hindistan Başbakanı Narendra Modi (@narendramodi) bunlardan sadece birkaçıdır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(uzaktan) işlerini görmek zorunda olmaları internet bağına bağlanma eğilim ve zorunluluğunu daha da arttıran bir etki yaratmaktadır. Öyleyse çağımızda internet tabanlı iletişimin daha da popüler olacağı aşikardır. Bu trendin tüm yönetim birimlerinde fark edilen bir olgu olduğu giderek artan sosyal medya kullanımlarından da anlaşılmaktadır.

III. BELEDİYELERİN TWİTTER KULLANIMI: İZMİR ÖLÇEKLİ BİR ANALİZ

Sosyal medya kullanımının kamu sektöründe bulduğu yansıyı birçok ölçekte analiz etmek mümkündür. Uluslararasından ulusal çapa hatta yerele yapılarak ve hatta küçük örgütlenmelere kadar. Çalışmamız bu ölçeği, İzmir ölçeğinde yer alan belediye ve belediye başkanlarına yönelik seçmiştir.

Araştırma Twitter özelinde sosyal medya kullanımının yerel yönetimlerin önemli bir kompartımanı olan belediyeler ve belediye başkanları tarafından ne ölçüde tercih edildiğini, hangi amaçlar ve kategorilerle sosyal medya paylaşımları yapıldığını İzmir merkez ve çevre belediyeleri özelinde değerlendirmeyi hedeflemiştir. Çalışma benzerlerinden[111] bazı noktaları ile ayrılır: İzmir'deki tüm belediyeler çalışmanın konusu olmuştur, ayrıca belediye başkanlarının da Twitter adresleri takip edilmiştir, ulusal yayın organları ve yerel medya da izlenerek Twitter mesajlarının nedenselliği, temel motivasyonu sorgulanmıştır. Bu çalışmadan umulan benzer konularda çalışma yapacaklara çeşitli veriler sunmak ve kamu yönetimindeki sosyal medya uygulamaları hakkında bilgiler ortaya koymaktır.

A. Araştırmanın Amaç ve Yöntemi

Araştırma, İzmir ölçeğinde belediyeler ve belediye başkanlarına ait ortak bir paylaşım çeşitlemesi çıkarabilmeyi, kategoriler oluşturabilmeyi, vatandaş-belediye iletişiminde Twitter kanalının konumunu analiz edebilmeyi hedeflemiştir. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz için İzmir ili ve ilçe belediyeleri hesapları seçilmiştir. Bu hesaplar 23 Ağustos 2019 ila 22 Eylül 2019 tarihleri arası izlenmişlerdir. 67 farklı Twitter adresi 30 gün süreyle takip edilmiş ve binlerce twit (Twitter mesajı) analiz edilmiştir

B. Çalışmanın Hipotezleri

- Sosyal medya ve özellikle Twitter politik katılımcılığa/yönetişime olumlu etkide bulunur. (Hipotez 1)
- Başkanlar ve kurumlar yerele dönük paylaşımlar yaparlar. (Hipotez 2)
- Mesajların etkileşim oranları zayıftır. (Hipotez 3)
- Kurumlar vatandaşın talepleri üzerine cevap vermeye çalışırlar. (Hipotez 4)
- Başkanlar Twitter'da görev alanlarına ilişkin paylaşım yaparlar. (Hipotez 5)

C. Çalışmada İncelenen Veriler ve Bulgular

Analizde kişi ve kurumsal hesapların takipçi sayıları, takip ettikleri hesapların sayıları, DM (doğrudan mesaj) yolunun açık olup olmaması, tweet yoluyla iletişime geçip geçmedikleri, toplam etkileşimleri[112] (favori-retweet ya da cevap yoluyla), hesapların mavi tik (Twitter tarafından onaylanan, gerçek sahibi olan hesap) alıp almadıkları gibi ayrıntılar incelenmiştir.[113] Bu alanda elde edilen bulgulardan görece öne çıkanlar şunlardır:

1. 31 belediye başkanının tamamı Twitter hesabına sahip olup bunlardan sadece birinin hesabı Twitter tarafından onaylı (mavi tikli) hesaptır. Başkanlardan yedisi doğrudan mesajlara cevap vermekte[114], yine yedisi tweet yoluyla soru-cevap etkileşiminde bulunmaktadır. Bu bulgu göstermektedir ki Twitter kullanımına kayıtsız hiçbir belediye başkanı bulunmamaktadır. Bu alanda kategorizasyon, kullanım etkinliği ve yoğunluğu üzerine olmaktadır.

---

[111] Bu çalışmalardan Ali Yıldırım'a ait olan "Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Twitter: T.C. Sağlık Bakanlığı Örnek İncelemesi" 2014 yılında yayınlanmış ve kanımızca bu yönüyle erken dönem faydalı eserlerden biri olmuştur.

[112] Burada etkileşim olarak hesaplara doğrudan bakıldığında elde edilen veriler kullanılmış, hesaplara ait mesajların toplam görülmeleri makalenin etkileşim sayılarına dâhil edilmemiştir.

[113] Tablo için Ek-1'e bakınız.

[114] Doğrudan mesaj uygulaması tarafımızdan test edilmiştir. Başkan ya da başkanın hesabını yöneten yetkiliden ve kurumsal hesaplardan cevap aldıklarımız veri kabul edilmiştir.

2. 28 belediye hesabının (otuz bir belediyeden üçünün hesabı ya yoktur ya da faal değildir. Bu belediyeler Balçova, Beydağ ve Kiraz Belediyeleri'dir) ve büyükşehir belediyesine ait bir hemşeri iletişim hesabının ise doğrudan mesajlara cevap vereni 13, tweet ile soru-cevap etkileşiminde bulunanı 12, mavi tik sahibi olanı ise 6'dır. Twitter hesabı olmayan ya da aktif olmayan bu üç belediye için ayrı bir araştırmada analizler yapmak olasıdır. Ancak çalışmanın kısıtları nedeniyle bu analize yer verilmemiştir. Yine de belediye başkanlarının belediyenin tüzel kişiliğinin önünde yer aldıklarını düşündüren bir veri olarak araştırmaya muhtaç bırakılmıştır.

Çalışmanın diğer kısmında ise başkan ya da kurumsal hesapların hangi konularda Twitter yoluyla mesaj verdikleri ya da paylaşım yaptıkları kategorize edilmiştir:

a. **Mekânsal Paylaşımlar:** Park yapım ve bakım, altyapı hizmetleri, temizlik faaliyetleri. Bu kategori hem şeffaflık hem de propaganda boyutu içermektedir. Şeffaflık boyutuyla demokratik, çağdaş belediyecilik imajı inşa edilirken propaganda boyutu seçmene seçilenin çalıştığı mesajını iletmeyi hedeflemektedir.

b. **Aciliyeti Olan Konular:** Nöbetçi eczane, kan ihtiyacı, elektrik-su kesintisi duyuruları. Bu kategori vatandaşların her an ihtiyaç duyabilecekleri iletişim bilgilerini tek portaldan bulma şansı verdiği gibi ihtiyaç duyanın hesabı ziyaretini sağlayacak bir etki de içermektedir.

c. **Kadın ve Gençlik Konuları:** Eğitim destekleri, okul ziyaretleri, öğrenci velileri ile toplantılar, askere gidecek yurttaşlarla ziyaretler. Bu çalışmalar bilgi edinme ve bilgi aktarma yöntemlerinden biridir. Böylece bilginin istenilen şekilde form alması ve beklentilerden haber olunmasına yarayan çift yönlü bir etkileşim hayata geçebilmektedir.

d. **Mahalleye Dair Paylaşımlar:** Muhtarlarla toplantılar, mahalle ziyaretleri, çiftçi ziyaretleri, tarımsal desteklemeler, yerel festivaller sorunları birincil kaynaktan tespitte önem taşıyan çalışmalardır.

e. **Millî ve Dini Gündemler:** Ulusal ve dini bayramlara ilişkin paylaşımlar, ortak zafer ve acıların hatırlanması, şehit ya da gaziler hakkında duyarlılık mesajları, millî ya da ferdi çeşitli (spor-bilimsel) başarıların kutlanması. Bu paylaşımların ortak kimliğin pekişmesi ve bu kimliğe sahip çıkıldığı mesajı içermesi bağlamında önemi bulunmaktadır.

f. **Toplumsal ve Güncel Konular:** Düğün ya da cenaze merasimlerine katılım, halk günü düzenlemeleri/buluşmaları, seyyar makam hizmetine dair bilgilendirmeler, meclis toplantılarının canlı bağlantı yoluyla vatandaşlara duyurulması.

g. **Meslek Edindirme Bilgilendirmeleri:** İstihdama katkı faaliyetleri, kurs tanıtım duyuruları. Böylece başta gençler olmak üzere iş edinmek isteyenlerin takipte kaldığı ve karşılıklı etkileşimin canlı tutulduğu bir platform oluşturulmaktadır.

h. **Duygusal ya da Politik Paylaşımlar:** Yerele ilişkin nostaljik foto paylaşımları, günaydın ya da hayırlı günler/Cumalar mesajları, hava durumuna dair bilgilendirmeler, iyi dilek mesajları ve ulusal ve yerel politikalara ilişkin görüşler. Bu mesajlar ulusal ve dini öne çıkan günlerde ortak bir paylaşım şeklinde görülürken (örneğin Cumhuriyet Bayramı'nda ve Kurban Bayramı'nda) belediyelerin ve başkanların politik eğilimleriyle paralellik arz edecek şekilde de şekillenmektedir (örneğin Nazmım Hikmet'i ya da Necip Fazıl Kısakürek'i anma mesajlarında). Kutlanılan ya da anılan günün ya da kişilerin özellikleri kurumun ya da başkanın politik kimliğiyle örtüşmektedir.

Kişisel ya da kurumsal hesapların ulusal gündeme ya da yerel basında çıkan haberlere ilişkin paylaşımları analiz edildiğinde ise tüm toplumu sarsan ya da etkileyen gündemlere ilişkin paylaşımların neredeyse büyük çoğunlukta mesaja konu edildiği (kadın cinayetleri, şehit haberleri, orman yangınları vb.) görülmüş, ayrıca yerele ilişkin özel konuların da yerel basında yer alması ile o konular hakkında da hesaplardan mesajlar verilmiştir (işten çıkarılan işçi, eğitim derslik yetersizliklerine dair, pazarcı eylemi ya da mağdur yurttaşlar hakkında).

D. Çalışmadan Elde Edilen Temel Bulgular

• İzmir Ölçeğinde Belediye Başkanları ve belediyeler Twitter platformunda yer almaktadırlar.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Belediye başkanlarının ve belediyelerin Twitter hesaplarının çoğu aktif olarak kullanılmaktadır. (3 Belediye hesabı hariç)
- Genel olarak kurumsal paylaşımlar yapılmaktadır; şahsa ait sosyal paylaşım oranı düşüktür, başkanların her an kent ile ilgileniyor algısı önemsenir gözükmektedir.
- Twitter, kendi gündemi olan ve sürekli yaşayan bir platform, kamu yöneticileri ve kamu kurumları da bu sahnede kendilerine yer bulmuşlar ve rollerini politik kimliklerinden kaynaklı tartışmalardan kaçınarak sürdürmektedirler.
- Twitter kanalının hizmet sunumunda kolaylaştırıcı ve çabuklaştırıcı yanları var gibi gözükmektedir, vatandaşların bu kanal üzerinden talep, şikayet ya da önerileri başkan ya da kurumlarca önemsenmektedir, insanların sesi duyulmaktadır. Bu yönleriyle Twitter üzerinden başka çalışmalar yapılarak durum neden ve sonuçlarıyla daha da irdelenebilir. Ayrıca twit atan vatandaşlardaki psikolojik yansımalar da başka bir araştırmaya konu olacak niteliktedir. Zira twit atarak gösterilen tepkiler bir eylemde bulunulmuş, soruna müdahale edilmiş hissiyatı uyandırabilecektir. Çalışmada bu husus da araştırmaya muhtaç bırakılmıştır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Belediye başkanları ve kurumsal hesapların çalışmada sınırları tanımlandığı biçimiyle etkileşim oranları zayıftır, arttırılabilir, kurumsal destek alınarak vatandaşlara erişmede faydalı olabileceği düşünülen bu kanal daha pratik kullanılabilir. Twitter kullanımına dair uzman görüşlerinden yararlanmak, bu konuda bir birim oluşturarak daha etkin bir platform kullanıcısı olmak mümkündür.

Özellikle doğrudan mesaj yolunun kullanılmadığı sonucu bir bulgu olarak göze çarpmaktadır. Elbette ki her gelen mesaja bakıp, bu mesajın doğruluğunu tespit edip, ona göre cevap vermek gerek zaman gerekse iş yükü bakımından ek mesai durumundadır ve Twitter platformunda hayat saat 17.00'de bitmeyecektir yani mesai yoktur. Ayrıca doğrudan mesaj paneli aracılığıyla virüslü mesajlar da atılabilir ve başkana ait ya da belediyeye ait hesaplar hacklenebilir. O halde doğrudan mesaj kanalının en azından belediyenin kurumsal hesapları için ve kimlik doğrulama adımları kullanılarak aktif tutulması yolu seçilebilir. Bunun dışında siber güvenlik hizmetleri konusunun da sosyal medya araçlarını kullanan yöneticiler tarafından önemsenmesi iyi bir tercih olacaktır.

Başkan ve kurumsal hesaplar tek yönlü iletişimi seçmektedirler, karşılıklı diyaloglara girilmemektedir. Karşılıklı diyalogların tartışmalara neden olması ve hukuken sorumlulukları bulunması gibi gerekçeler bunda etkin olabilir; bu konu da araştırılmalıdır. Ancak sosyal medyada tek taraflı iletişim, kullanıcıların hoşlandığı tutumlardan değildir ve bu zaten sosyal medyanın etkili iletişim yolu olma özelliğine terstir. Sosyal medya kültürü karşılıklılık istemektedir

Başkanların sosyal medyada kimlikleri yine başkan olarak sürmektedir, sosyal medyanın sosyal kısmı değil medya kısmı tercih konusudur. Başkanlar bu mecrada yine başkan olan kimlikleri ile ve sorumlulukları ile hareket etmektedirler, sosyal yönleri öne çıkarmaktan kaçınırlar. Başkanlar resmî yaşamı sanal alemde de devam ettirmektedirler. Sosyal medyada resmiyetin sürekliliği kişiler için ne ölçüde faydalıdır? Ayrıca sosyal medya hesabını bizzat başkan mı kullanıyor sorusuna verilecek cevap da önemlidir. Çünkü kişi ya da kurumlar yanlış sonuçlara yol açabilecek kimi paylaşımların sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmaktadırlar diye bir yorumda bulunabiliriz. Bu konu da araştırmacılar için sorgulanması gereken konulardandır.

Çalışmanın bu noktasında değinebileceğimiz diğer konuda incelenen tüm Twitter paylaşımlarından hareketle tüm hipotezlerimizin geçerli olduğu sonucunu elde etmemizdir. Sosyal medya politik katılımcılığa ve yönetişime olumlu katkılarda bulunur, başkanlar ve kurumsal hesaplar yerel faaliyetlere ilişkin paylaşımlar yapmayı doğru bulurlar, kurumlar vatandaşın taleplerine cevap vermeye çalışmaktadırlar.

Son olarak söylenebilecekler ise Twitter kanalının yeni ve aktif bir iletişim kanalı olduğu gerçeği (neredeyse İzmir'deki tüm başkanlar ve yerel yönetimlerin kurumsal hesapları birer adrese sahipler), bu kanaldaki iletişim hareketliğinin henüz emekleme-yürüme döneminde olduğu ve ülkemizde özellikle politik ve kamusal kimlik sahiplerinin Twitter aracılığıyla sosyal medyada yer aldıklarıdır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ek-1

Veri Tablosu

BAŞKAN	TAKİPÇİ	TAKİP EDİLEN	DM	TWEET CEVAP	ETKİLEŞİM	MAVİ TİK
Serkan Acar	2082	16	X	X	Çok Yüksek	X
Fatma Çalkaya	372	23	X	X	Düşük	X
Uğur Demirezen	1076	310	X	X	Yüksek	X
Serdar Adalı	6917	288	X	X	Çok Yüksek	X
Hakan Koştu	1043	309	X	X	Orta	X
Feridun Yılmazlar	132	39	X	X	Çok Düşük	X
Mustafa İduğ	3133	455	AÇIK	X	Yüksek	X
Erhan Kılıç	4300	272	AÇIK	X	Yüksek	X
M. Ekrem Oran	3840	1217	X	Var (1 Tweet)	Yüksek	X
Utku Gümrükçü	7324	712	X	X	Çok Yüksek	X
Adil Kırgöz	552	199	AÇIK	X	Düşük	X
Fatih Gürbüz	1453	185	X	X	Çok Düşük	X
Halil Arda	654	65	X	X	Çok Düşük	X
Mustafa İnce	4841	355	X	Var	Çok Düşük	X
Muhittin Selvitopu	4231	76	X	X	Düşük	X
İlkay Girgin Erdoğan	679	18	X	Var	Çok Düşük	X
Cemil Tugay	4771	26	X	X	Çok Yüksek	X
Rıdvan Karakayalı	451	93	X	X	Ekim Ayında Tweet Atmaya Başlamıştır	X
Sadık Doğruer	1235	1196	X	X	Çok Düşük	X
Saliha Özçınar	5166	394	X	X	Yüksek	X
Abdül Batur	5506	128	X	X	Yüksek	X
Mustafa Kayalar	1477	61	X	X	Yüksek	X
Serdar Aksoy	2799	205	X	X	Yüksek	X

Ali Engin	4714	138	AÇIK	X	Düşük	X
Mehmet Eriş	817	240	X	Var	Düşük	X
İsmail Yetişkin	1027	29	AÇIK	Var	Yüksek	X
Filiz Ceritoğlu Sengel	4692	665	AÇIK	Var	Orta	X
Salih Atakan Duran	683	8	X	X	Çok Düşük	X
İsmail Uygur	1673	74	X	X	Orta	X
Burak Oğuz	2434	585	X	Var	Yüksek	X
Tunç Soyer	582382	532	AÇIK	X	Çok Yüksek (1000 Üzeri)	VAR

KAYNAKÇA

1. Bayrak, H. (23.02.2020). *2020 Türkiye İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri.* https://dijilopedi.com/2020-turkiye-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/, (30.04.2020).

2. Best, Michael L., Meng, Amanda (2015). Twitter Democracy: Policy versus identity politics in three emerging African democracies, *the Seventh International Conference.*https://www.researchgate.net/publication/300755964_Twitter_democracy, (30.05.2020).

3. Büyükşehir Sınır Haritası. https://www.izmir.bel.tr/tr/BuyuksehirSinirHaritasi/125/212, (30.05.2020).

4. Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi.

5. Gil de Zúñiga, Homero. Huber, Brigitte. Strauß, Nadine (2018). "Social media and Democracy". *El profesional de la in-formación*, (pp.1172-1180). https://www.researchgate.net/publication/329445578_Social_media_and_democracy, (30.05.2020)

6. Heywood, A. (2014a). *Siyaset Teorisine Giriş.* çev. Hızır Murat Köse. İstanbul: Küre Yayınları. 6. Baskı.

7. Heywood, A. (2014b). *Siyaset.* İstanbul: Adres Yayınları. 14. Baskı.

8. Devetak, R. (2012). Post-yapısalcılık. *Uluslararası İlişkiler Teorileri.* İstanbul: Küre Yayınları.

9. e-Devlet Kapısı Devletin Kısayolu. (15.04.2020). *Hakkımızda.*

10. *https://www.turkiye.gov.tr/bilgilendirme?konu=siteHakkinda,* (30.04.2020).

11. İstatistiklerle İzmir. http://www.izmir.gov.tr/istatistiklerle-izmir, (30.05.2020).

12. Kara, D. (08.11.2014). *Facebook'un Kuruluş Öyküsü ve Kısa Tarihi.* https://www.medyaakademi.org/2014/11/08/facebookun-kurulusu-ve-tarihi/, (30.04.2020).

13. Kablosuz İnternet Hizmeti Yaygınlaşıyor. (25.02.2020). https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/kablosuz-internet-hizmeti-yayginlasiyor/1360/4, (30.05.2020).

14. King, D. S. (2017). Küreselleşmenin Sonu. çev. Murtaza Özeren. İstanbul: Profil Kitap Yayınlar.

15. Liderlik. (2017). Harvard Business School Press. İstanbul: Optimist Yayınları.

16. Müller, Jan-W. *Popülizm Nedir?*. İstanbul: İletişim Yayınları, çev. Onur Yıldız.

17. Teknoloji Haberleri. (31.12.2019). *Türkiye'de Günlük Sosyal Medya Kullanımı Ortalama 2 Saat 46 Dakika.* https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/turkiyede-gunluk-sosyal-medya-kullanimi-ortalama-2-saat-46-dakika-41409445, (30.04.2020).

18. TÜİK Türkiye'nin nüfusunu açıkladı! İzmir'in nüfusu kaç? (04.02.2020). Yeni Asır Gazetesi. https://www.yeniasir.com.tr/izmir/2020/02/04/tuik-turkiyenin-nufusunu-acikladi-izmirin-nufusu-kac, (30.05.2020).
19. TÜİK Haber Bülteni. (27.08.2019). http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30574, (30.05.2020).
20. Uslu, A. (2012). Demokrasi. *Siyaset Bilimi*. der. Gökhan Atılgan, Atilla Aytekin. İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.
21. Yüksel, E.A. (06.11.2014). *Twitter'ın Kuruluş Öyküsü ve Kısa Tarihi.* https://www.medyaakademi.org/2014/11/06/twitterin-kurulusu-ve-tarihi/, (30.04.2020).
22. Analize Konu Olan Gazetelerin Web ve Twitter Adresleri
23. http://gazetetirajlari.com/
24. https://www.sabah.com.tr/
25. https://www.hurriyet.com.tr/
26. https://www.sozcu.com.tr/
27. @MedyaEge
28. @Gazete9Eylul
29. @EgeTelgraf
30. @Gazete_ilkses
31. @YeniBakis35
32. https://gazeteyenigun.com.tr/
33. Kurumların ve Yerel Yöneticilerin twitter.com Hesap Adresleri
34. Aliağa Belediyesi @aliagabld @serkanacarizmir
35. Balçova Belediyesi @balcovabld @fatmacalkaya35
36. Bayındır Belediyesi @bayindirbel @DemirezenUgur
37. Bayraklı Belediyesi @bayraklibld @SerdarSandal
38. Bergama Belediyesi @bergamabel @kostuhakan
39. Beydağ Belediyesi x @FLmazlar
40. Bornova Belediyesi @bornovabld @Drmustafaidug35
41. Buca Belediyesi @BucaBld @ErhanKilicBuca
42. Çeşme Belediyesi @cesmebld @MEkremOran
43. Çiğli Belediyesi @ciglibelediyesi @utkugumrukcu
44. Dikili Belediyesi @dikilibelediye @adilkirgoz
45. Foça Belediyesi @focabld @fatihgurbuzfoca
46. Gaziemir Belediyesi @GaziemirBel @halilardaizmir
47. Güzelbahçe Belediyesi @guzelbahcebld @omustafaince
48. Karabağlar Belediyesi @KarabaglarBel @m_selvitopu
49. Kemalpaşa Belediyesi @Kpasabelediye @Rkarakayali
50. Kınık Belediyesi @kinikbelediye @drdogruer
51. Kiraz Belediyesi @KirazBelediyesi @OzcSaliha
52. Konak Belediyesi @KonakBel @BASKANBATUR
53. Menderes Belediyesi @Menderes_Bel @chpkayalar
54. Menemen Belediyesi @menemenbelediye @SerdarAksoyCHP
55. Narlıdere Belediyesi @narliderebel @chpaliengin
56. Ödemiş Belediyesi @odemisbel @baskaneris
57. Seferihisar Belediyesi @shisarbel @ismaillyetiskin
58. Selçuk Belediyesi @efesselcukbel @filizceritoglu
59. Tire Belediyesi @TireBelediyesii @S_AtakanDuran
60. Torbalı Belediyesi @torbalibelediye @baskanuygur
61. Urla Belediyesi @urlabelediyesi @iburakoguz
62. İzmir Büyükşehir Belediyesi @izmirbld @tuncsoyer
63. İzmir Büyükşehir Belediyesi Hemşehri İletişim Merkezi @izmirhim

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(33)

Prof. Dr. İsmail Hakkı NUR[115]

ATLARIN EVRİMİNDE YENİ BULGULAR

NEW FINDINGS IN THE EVOLUTION OF HORSES

ÖZ

Şiirde edebiyatta, tarihsel süreçte devletlerin kurulmasında veya çökmesinde önemli rol oynayan atın evrimi hakkında çok önemli yeni bulgular bulunmuştur. Elde edilen bilgilere göre at evrimi açısından bizi yaklaşık 2 milyon yıl geriye götürüyor. En eski DNA dizilerinden bazıları sırasıyla yaklaşık 50.000 ve 110.000 yıllık mastodon ve kutup ayısı fosillerinden elde edildi. Atlardan elde edilen genom dizileri, 780.000 ila 560.000 yıl önce yaşayan bir atın ayak kemiğinden elde edildi. Araştırmacılar, hayvan genomunun 43.000 yaşındaki atın genomuna, günümüz modern atlarının genom yapılarına ve Przewalski atının genom yapılarına inanılmaz derecede benzer olduğunu buldular.

Anahtar Kelimeler: At, Anatomi, evrim.

ABSTRACT

In poetry, literature, very important new findings have been found about the evolution of horse, which played an important role in the establishment or collapse of states in the historical process. According to the information obtained, it takes us back about 2 million years in terms of horse evolution. Some of the oldest DNA sequences have been obtained from mastodon and polar bear fossils, about 50,000 and 110,000 years old, respectively. Genome sequences obtained from horses were obtained from the foot bone of a horse that lived 780,000 to 560,000 years ago. The researchers found that the animal genome was incredibly similar to those of the 43,000-year-old horse, the genome structures of modern horses today, and the genome structures of the Przewalski horse.

Keywords: *Horse, anatomy, evoluation.*

[115] **Erciyes Üniversitesi; Veteriner Fakültesi, Anatomi ABD. Kayseri/TÜRKİYE, E-posta: hnur_55@hotmail.com**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Resim 1. Batı Moğolistan Przewalski atları

En son bulgulara göre ilk atlar bundan yaklaşık 4 milyon yıl önce ortaya çıktı. En eski at kemiklerinden elde edilen bilgilere göre atların tam genom dizisi bizi 2 milyon yıl geriye kadar götürmektedir. (Orlando, Ginolhac et al. 2013)

Yakın zamanda Moğolistan'da yok olmanın eşiğinden dönen, günümüze kadar gelen son vahşi at ırkı olan Przewalski atı, günümüzdeki atla ilgili çalışmalara ışık tutmaktadır. Çünkü Kanada da kuzey kutbuna yakın olan kısmındaki buzul toprağında donmuş olarak bulunan at, yarım milyon yıldan daha eski bir örneğe ait olarak bu türün en eski tam genom dizisini taşıması bakımından çok önemlidir. Çünkü elde edilen bilgilere göre atın evrimi açısından 2 milyon yıl kadar bizleri geriye götürmektedir. En eski DNA dizilerinin bazıları, sırasıyla yaklaşık 50.000 ve 110.000 yaşında mastodon ve kutupsal ayı fosillerinden elde edilmiştir. Atlardan elde edilen genom dizileri ise 780.000 ila 560.000 yıl önce yaşayan bir atın ayak kemiğinden elde edilmiştir (Millar and Lambert 2013). Araştırmacılar, hayvan genomunu, 43.000 yıllık atınkilerle, günümüzdeki modern atların genom yapılarıyla ve Przewalski atının genom yapılarıyla karşılaştırıldığında inanılmaz benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Hatta tek tırnaklı tür olan eşeklerde değerlendirilmeye alındığında yine benzer genom yapıları karşımıza çıkmaktadır. Atlar, eşekler ve zebraları içeren modern tek tırnaklı- Equus cinsinin bilim adamlarına göre yaklaşık 4 milyon yıl öncesinde diğer hayvan türlerinden ayrıldığı tahmin edilmektedir. Yapılan araştırmalarda tespit edilen bir durum da soğuk şartlarda kemiklerdeki DNA yapısının bozulma hızının çok yavaş olması hem at hemde diğer birçok türün geçmişi hakkında günümüzde sağlıklı fikir vermesi bakımından önemlidir. (Miller, Drautz et al. 2008)

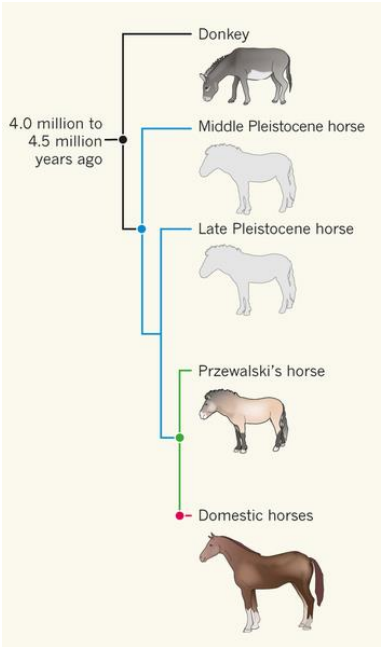
DNA analizlerinde gelinen nokta ile bundan 1 milyon yıl önce yaşamış Homo heidelbergensis ve Homo erectus da dâhil olmak üzere, eski insan türleri üzerinde de uygulanan örnek DNA' ların yapısı buzul çökeltisinde gömülmüş olma olasılığı ne kadar düşük olursa olsun günümüzde doğrudan doğruya DNA'yı okuması ve bazı DNA dizilerini kaybedebilecek şekilde büyütülmesine gerek kalmadan tek moleküllü sıralama ile rutin, yeni nesil dizileri çıkarabilen metotlar geliştirilmiştir (Rightmire 1998). Orlando ve Willerslev'in ortaya koyduğu raporlara göre Moğolistan'da gerekli ıslah programları ile üretilen nesli tükenmekten kurtulan Przewalski atının (Equus ferus przewalskii) genetik olarak evcilleştirilmiş atlarla kıyaslandığında gerçekten geride kalan en vahşi at olduğu görüşünü bilimsel olarak desteklenmiştir. (Orlando, Ginolhac et al. 2011)

Willerslev ve Orlando teorik olarak, modern bir atın dişi üreme organı olan ovaryum'a (yumurtalık) eski DNA'yı implante ederek eski atı diriltmenin mümkün olabileceğini de ifade etmektedirler. Tam bir at genomunun yaklaşık 780.000 yıl öncesine ait bir kemikten dizilmesi, atların evrimine ışık tutar ve bilinen DNA hayatta kalma sınırını dramatik bir şekilde uzatır. (Orlando, Ginolhac et al. 2011)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

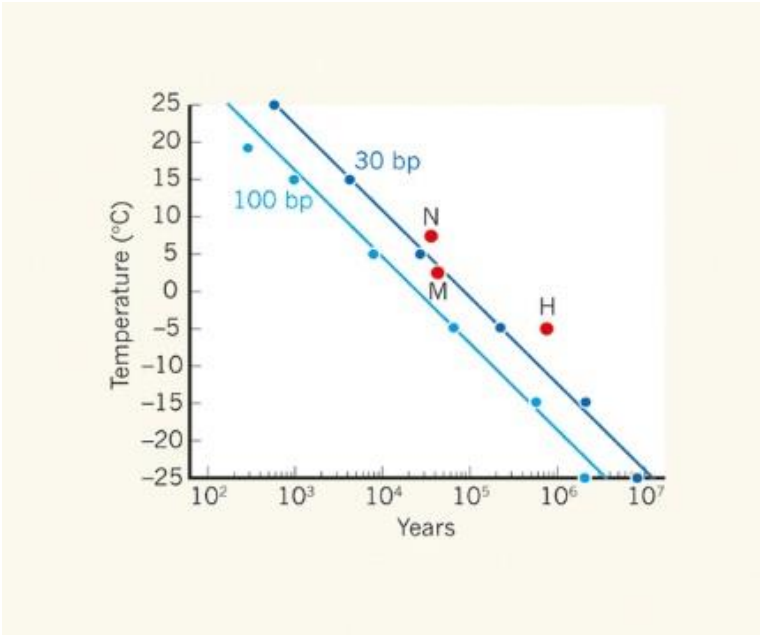
Günümüzden 780.000 yıl öncesine ait yaşamış bir atın eksiksiz genom dizisi, günümüzden yaklaşık 80.000 yıl önce tarihlenen bir arkaik insan olan Denisovan'dan(Orlando, Ginolhac et al. 2011, Meyer, Kircher et al. 2012) neredeyse 10 kat daha eskidir (Higuchi, Bowman et al. 1984, Weinstock, Willerslev et al. 2005).

Üst eosen tabakasında hyracotherium bulunmuştu. Bunun ön ayaklarında 4, arka ayaklarında 3 parmağı vardır. Yine bu devre ait olduğu düşünülen Plaeoterium'un ise her 4 ayağında 3'er parmağı vardır (Arıtürk 1977). Orta Pleistosen at genomu, Kanada'nın Thistle Creek'teki Arctic buzul toprağından alınan bir kemik parçası kullanılarak elde edilmiştir. Karşılaştırma için Geç Pleistosen atı (günümüzden yaklaşık 43.000 yıl önce yaşamış) ile Przewalski (Equus ferus przewalskii) atının genomunu karşılaştırdıklarında Equus cinsinin Przewalski atının en yakın yaşayan akraba olduğu gösterilmiştir. Ayrıca buna ek olarak beş ev atı ırkının (Equus ferus caballus) ve bir eşek (Equus asinus) genomlarını sıralamışlardır. Evrimsel biyoloji ve paleontoloji verileri, 1950'lerin başından bu yana ders kitaplarında yerini alması evrim bilinci acısından önemlidir (Simpson 1949) . Örneğin, Equus cinsi üyelerinin en yeni ortak ataları, önceki tahminin yaklaşık iki katı olan 4.0 milyon ile 4.5 milyon yılları arasındaki (Şekil 2) zamanda var oldukları kesin bir delille ortaya konulmuştur (Lindahl 1993) (Bacyinski, Xu et al. 2017). Buna göre: At, son 2 milyon yılda, özellikle de iklim değişikliği dönemlerinde, birçok kez yok olma ile karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Ancak ilginç olan, Przewalski atının önemli genetik çeşitliliğini korumasıdır. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere, bir canlı öldüğünde vücut bir yandan kendi enzimleriyle diğer yandan da mikroorganizmalardan gelen enzimler, ortamdaki oksijen, su, pH ve sıcaklık da dahil olmak üzere birçok çevresel koşullardan etkilenir. Çürüme hızla ilerlemesine rağmen çevre ne kadar soğuksa, DNA bozunum hızı da o kadar yavaş olur. (Millar and Lambert 2013)

Şekil 2. Orlando ve meslektaşlarının filogenetik rekonstrüksiyonu, günümüz eşek, evcil atlar ve Przewalski atının genomlarına ve yaklaşık 43.000 (Geç Pleistosen) ve 700.000 (Orta Pleistosen) yıl öncesine ait at kemiklerinden türetilenlere dayanıyordu. Bu analiz, yazarların Equus cinsinin tüm üyelerinin en son ortak atasına kadar geçen sürenin yaklaşık 4,0 milyon ila 4,5 milyon yıl önce olduğunu tahmin etmelerini sağladı.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Grafik; Bir Neanderthal (N), yünlü mamut (M) genomlarını ve Kanada Thistle Creekinde keşfedilen at fosilini (H) kurtarmak için kullanılan materyalin tahmin edilen yaş ve sıcaklıkları gösterilmektedir (Millar and Lambert 2013)

Soğuk ve hayatta kalma

DNA bozunma hızı, ortamın sıcaklığına bağlı olarak 30 ve 100 baz çifti (bp) DNA fragmanlarının tahmini yarılanma ömürleri bu çizimi ile gösterilmeye çalışılmıştır. (Millar and Lambert 2013)

Orlando ve meslektaşlarının başarısı, şüphesiz ki kemiğin bulunduğu aşırı soğuğa bağlıdır. Hayvan DNA'sı ne kadar süre hayatta kalabilir sorusuna, son zamanlarda yapılan çalışmalar göstermiştir ki yaklaşık 1 milyon yıllık DNA'nın çok soğuk ortamlardan geri kazanılabileceğinin izlenimini uyandırdı (Wood and Collard 1999). İlginç bir şekilde tespit edilen at genomu yaşı, doğru çevre koşulları göz önüne alındığında, milyonlarca yaşındaki tüm genomların geri kazanılabilir olabileceği görülmektedir.

SONUÇ

İnsanlık tarihinin en önemli yakın dostu AT'ın evrimsel süreci hakkında inanılmaz bulgular hızla ilerlemektedir. Önümüzdeki süreçte genetik çalışmaların daha da derinleşmesiyle belki genetik olarak yeniden canlandırma ve üretme imkânları da olabilecektir. Ünlü at yetiştiricisi RICHARD'a göre "Atın vücut yapısında hata olamaz. Çünkü vücut yapısı mükemmeldir. Ancak bazı kişiler atta kusur ararlar. Kusur onların bakışlarındadır." (Goubaux and Barrier 1892) demektedir.

KAYNAKÇA

1. Arıtürk, E. (1977). Genel Zootekni. Ankara Üni. Basımevi. Ankara.
2. Bacyinski, A., M. Xu, W. Wang and J. Hu (2017). "The Paravascular Pathway for Brain Waste Clearance: Current Understanding, Significance and Controversy." Frontiers in neuroanatomy **11**: 101-101.
3. Goubaux, A. and G. Barrier (1892). Exterior of the Horse. Philadelphia, J.B. Lippincott Company.
4. Higuchi, R., B. Bowman, M. Freiberger, O. A. Ryder and A. C. Wilson (1984). "DNA sequences from the quagga, an extinct member of the horse family." Nature **312**(5991): 282-284.
5. Lindahl, T. (1993). "Instability and decay of the primary structure of DNA." Nature **362**(6422): 709-715.
6. Meyer, M., M. Kircher, M.-T. Gansauge, H. Li, F. Racimo, S. Mallick, J. G. Schraiber, F. Jay, K. Prüfer, C. de Filippo, P. H. Sudmant, C. Alkan, Q. Fu, R. Do, N. Rohland, A. Tandon, M.

Siebauer, R. E. Green, K. Bryc, A. W. Briggs, U. Stenzel, J. Dabney, J. Shendure, J. Kitzman, M. F. Hammer, M. V. Shunkov, A. P. Derevianko, N. Patterson, A. M. Andrés, E. E. Eichler, M. Slatkin, D. Reich, J. Kelso and S. Pääbo (2012). "A High-Coverage Genome Sequence from an Archaic Denisovan Individual." Science **338**(6104): 222-226.

7. Millar, C. D. and D. M. Lambert (2013). "Ancient DNA: Towards a million-year-old genome." Nature **499**(7456): 34-35.

8. Millar, C. D. and D. M. Lambert (2013). "Towards a million-year-old genome." Nature **499**(7456): 34-35.

9. Miller, W., D. I. Drautz, A. Ratan, B. Pusey, J. Qi, A. M. Lesk, L. P. Tomsho, M. D. Packard, F. Zhao, A. Sher, A. Tikhonov, B. Raney, N. Patterson, K. Lindblad-Toh, E. S. Lander, J. R. Knight, G. P. Irzyk, K. M. Fredrikson, T. T. Harkins, S. Sheridan, T. Pringle and S. C. Schuster (2008). "Sequencing the nuclear genome of the extinct woolly mammoth." Nature **456**(7220): 387-390.

10. Orlando, L., A. Ginolhac, M. Raghavan, J. Vilstrup, M. Rasmussen, K. Magnussen, K. E. Steinmann, P. Kapranov, J. F. Thompson, G. Zazula, D. Froese, I. Moltke, B. Shapiro, M. Hofreiter, K. A. S. Al-Rasheid, M. T. P. Gilbert and E. Willerslev (2011). "True single-molecule DNA sequencing of a pleistocene horse bone." Genome research **21**(10): 1705-1719.

11. Orlando, L., A. Ginolhac, G. Zhang, D. Froese, A. Albrechtsen, M. Stiller, M. Schubert, E. Cappellini, B. Petersen, I. Moltke, P. L. F. Johnson, M. Fumagalli, J. T. Vilstrup, M. Raghavan, T. Korneliussen, A.-S. Malaspinas, J. Vogt, D. Szklarczyk, C. D. Kelstrup, J. Vinther, A. Dolocan, J. Stenderup, A. M. V. Velazquez, J. Cahill, M. Rasmussen, X. Wang, J. Min, G. D. Zazula, A. Seguin-Orlando, C. Mortensen, K. Magnussen, J. F. Thompson, J. Weinstock, K. Gregersen, K. H. Røed, V. Eisenmann, C. J. Rubin, D. C. Miller, D. F. Antczak, M. F. Bertelsen, S. Brunak, K. A. S. Al-Rasheid, O. Ryder, L. Andersson, J. Mundy, A. Krogh, M. T. P. Gilbert, K. Kjær, T. Sicheritz-Ponten, L. J. Jensen, J. V. Olsen, M. Hofreiter, R. Nielsen, B. Shapiro, J. Wang and E. Willerslev (2013). "Recalibrating Equus evolution using the genome sequence of an early Middle Pleistocene horse." Nature **499**(7456): 74-78.

12. Rightmire, G. P. (1998). "Human evolution in the Middle Pleistocene: The role of Homo heidelbergensis." Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews **6**(6): 218-227.

13. Simpson, G. G. (1949). The meaning of evolution; a study of the history of life and its significance for man. New Haven, CT, US, Yale University Press.

14. Weinstock, J., E. Willerslev, A. Sher, W. Tong, S. Y. W. Ho, D. Rubenstein, J. Storer, J. Burns, L. Martin, C. Bravi, A. Prieto, D. Froese, E. Scott, L. Xulong and A. Cooper (2005). "Evolution, Systematics, and Phylogeography of Pleistocene Horses in the New World: A Molecular Perspective." PLOS Biology **3**(8): e241.

15. Wood, B. and M. Collard (1999). "The human genus." Science **284**(5411): 65-71.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(34)

Dr. Öğr. Üyesi İlknur SAYAN[116]

SERVQUAL MODEL IN EVALUATION OF HEALTHCARE SERVICE QUALITY; APPLICATION OF A RESEARCH and TRAINING HOSPITAL

SAĞLIK HİZMET KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE HİZMET MODELİ; ARAŞTIRMA ve EĞİTİM HASTANESİ BAŞVURUSU

ABSTRACT

Hospitals are service institutions that perform a large part of health services and undertake important tasks for a healthy society. This study aims to measure and evaluate the quality of healthcare services using the Servqual model, which reveals the views of inpatients. Research data were collected from 213 randomly selected participants in a Training Hospital in Istanbul using the "SERVQUAL scale" adapted for hospitals by Carmen (2000). According to the data obtained, the SERVQUAL scores of the perceived and expected service quality levels and service quality dimensions from a training and research hospital were calculated. When the expectations and perceptions about the dimensions of service quality are evaluated it was observed that the expected service quality average score was (6,584) and expectations were positive.

However, the perceived service average score was (-6,584), the nursing services score was (-0.35), the planning of discharge procedures score was (-0.24), tangible assets score was (-0.65) and the reliability score was (-0.16) so it has been determined that the service quality of health services is lower than expected. As a result, it was found that the service quality perceived by the patients was above the expected service quality.

Keywords: *Servqual Model, Service Quality, Service Quality Measurement, Training and Research Hospital.*

ÖZ

Hastaneler, sağlık hizmetlerinin büyük bir bölümünü gerçekleştiren ve sağlıklı bir toplum için önemli görevler üstlenen hizmet kurumlarıdır. Bu çalışma, hastanede yatan hastaların görüşlerini ortaya koyan Servqual modeli ile sağlık hizmetlerinin kalitesini ölçmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma verileri, Carmen (2000) tarafından hastaneler için uyarlanan "SERVQUAL ölçeği" kullanılarak İstanbul'daki bir Eğitim Hastanesinde rastgele seçilen 213 katılımcıdan toplanmıştır. Elde edilen verilere göre bir eğitim ve araştırma hastanesinden algılanan ve beklenen hizmet kalitesi düzeyleri ile hizmet kalitesi boyutlarının SERVQUAL puanları hesaplanmıştır. Hizmet kalitesinin boyutları ile ilgili beklenti ve algılar değerlendirildiğinde, beklenen hizmet kalitesi ortalama puanının (6.584) ve beklentilerin olumlu olduğu görülmüştür.

Ancak algılanan hizmet ortalama puanı (-6,584), hemşirelik hizmetleri puanı (-0,35), taburculuk işlemleri planlama puanı (-0,24), maddi varlık puanı (-0,65) ve güvenirlik puanı (-0.16) dolayısıyla sağlık hizmetlerinin hizmet kalitesinin beklenenden düşük olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak hastaların algıladıkları hizmet kalitesinin beklenen hizmet kalitesinin üzerinde olduğu görüldü.

Anahtar Kelimeler: Servqual Modeli, Hizmet Kalitesi, Hizmet Kalitesi Ölçümü, Eğitim ve Araştırma Hastanesi.

[116] Dr. İlknur SAYAN, Istanbul Kent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul/TÜRKİYE; ORCID: 0000-0002-7133-5858; E-posta: ilknur.sayan@kent.edu.tr

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

INTRODUCTION

The health sector undertakes one of the indispensable roles of social life among the service sectors in our country (Vural, 2017). Health institutions have a special position in protecting, maintaining, treating and increasing the quality of human life. Healthcare organizations should provide equal, fair, timely, accessible, adequate, productive, effective quality services that respects patient and human rights (Sargutan, 2005). In the health sector, rapidly changing technology, increasing costs, increasing patient complaints and the increase in demand for quality patient care necessitated the change and development of health services (Zerenler and Öğüt, 2007). Health institutions should meet the expectations and needs of patients. Policies that will ensure the satisfaction of patients should be developed in planning health services (Şahinli and Tarım, 2020).

Today, a very rapid change process is experienced in the field of health as in every field. The quality of health services is also an indicator of the socio-economic development level of the countries. Achieving a competitive advantage in the health sector depends on the quality of the service provided and customer satisfaction. The effects of service quality on current and future potential customers are enormous (Kayhan and Özmen, 2015). In addition, service quality has a critical importance for ensuring the standards of service systems to increase competitiveness (Savaş and Kesmez, 2014; Yurtsever, 2015: 24) and customer satisfaction (Altuntas, Dereli and Kaya, 2020). This situation makes it necessary to prioritize efficiency and service quality in production and presentation. For health institutions 'own performance evaluations, it is important to measure patients' satisfaction and perceptions of service quality (Vural, 2017). Therefore, the interest in service quality has increased in the last decade. Many studies have been conducted on measuring the quality of healthcare services, which have a complex structure, and are still being conducted (Vural, 2017; Volkan and Südaş, 2017). The SERVQUAL model is commonly used to evaluate the quality expected by patients and the quality of services actually provided.

Curative health services are a type of service provided to people with poor health. As it is known, curative health services require more cost, more comprehensive device and hardware, equipment and qualified personnel compared to preventive health services (Çelikay and Gümüş, 2011; Devebakan, 2001). A classification has been made as primary, secondary and tertiary health services. Tertiary health services are healthcare services with the highest cost, where high technology is used, information-requiring treatment services are provided by health institutions such as training-research hospitals, university hospitals and special branch hospitals (Döşkaya, 2019: 9). The quality of tertiary health care services should be measured and evaluated with the perception of the customer and used as a data source in all kinds of planning related to health. For this purpose, in this study, it was tried to reveal the importance levels of the dimensions showing the perceived and expected health service quality, to measure the service quality accordingly and to evaluate the perceived service quality level of the hospital in terms of socio-demographic characteristics.

2.THEORICAL FRAMEWORK

2.1. Quality Concept in Healthcare Services

The origin of the word quality comes from Latin, "how it came about", that is "qualis". Quality, which is used for goods and services, aims to define and express what that good or service actually is (Arısoy, 2017). Quality is suitability for wishes and expectations (Yurtsever, 2015: 24). Therefore, it includes subjective values, not objective values. The subjective values of quality change according to the conditions of the time, social structure and transformations in living standards. Consequently, customers' expectations for quality are constantly changing (Arısoy, 2017). Businesses, which realized that quality is an important factor in competition, started to attach importance to quality (Taşlıyan and Sibel, 2012). With the development of the understanding of quality, the activities of measuring and improving quality have become widespread in the service sector (Tarım and Zaim, 2010).

The fact that health services are directly related to human life and does not accept mistakes requires quality service. Quality in health services is the effective and productive use of

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

all activities, fair and efficient use of the resources used, and the satisfaction of those who receive the service in and after the health service (Yazgan, 2009: 43).

Quality healthcare is one of the most basic needs for individuals, organizations and society. These services are also necessary for healthcare workers (Butt, Mohsin and Run, 2010). There are some specific differences in the measurement of service quality of the health sector. In addition to the diagnosis, treatment and care services in accordance with the quality standards, healthcare services are also meeting the expectations and needs of patients in all service processes (Kıraç, 2015: 16). Meeting the healthcare expectations of patients is an indicator of quality service. The approach, interest and effort of healthcare professionals towards the patient are directly related to the quality level of the hospital. In health institutions, employee satisfaction and motivation is a priority factor that also ensures patient satisfaction.

2.2. Service Quality and SERVQUAL Model

A service is an intangible (Bulgan and Gürdal, 2005), heterogeneous and non-physical activity or benefits offered by a person or organization, with simultaneous production and consumption (Savaş and Kesmez, 2014). Services are an activity and / or benefit that cannot be touched and does not result in ownership of anything (Parasuraman, Zeithaml and Berry, 1985). In addition, services can be defined as all economic activities that provide benefits in terms of place, time, form and psychology (Papatya, Papatya and Hamşıoğlu 2012).

In the service area, quality is very subjective and therefore it is difficult to evaluate or control the service precisely (Lee and Yom, 2007). Services are intangible, labor-intensive and directly related to the employee's performance. Due to this feature of the services, the service quality may not always be at the same level. However, organizations that care about customer loyalty have to provide consistent and superior service (Volkan and Südaş, 2017). Service quality is difficult to measure.

One of the methods of measuring service quality is to measure the difference between expectation and performance (Lee & Yom, 2007). Service quality is a function of perceived quality and expected quality. Accordingly, a patient has certain expectations before receiving the service. Certain perceptions are formed as a result of the experience of the service (Parasuraman, Zeithaml and Berry, 1985). Therefore, the customer sets expectations about what the business should offer before use. For this reason, the term "perceived service quality" is used instead of service quality (Papatya, Papatya and Hamşioğlu, 2012). Perceived quality is the difference between customers' expectations before receiving the service and their perceptions after receiving the service (Şahin, Azize and Şen, 2017).

The expected quality is what kind of quality customers imagine in their minds before they get the service regarding the services they will receive. The concept of expected quality can be defined as the customers' expectations from the current service process (Korkmaz and Çuhadar, 2017).

If the expected performance is higher than the perceived performance, customers will not be satisfied. On the other hand, when perceived performance is equal to expected, customers are in a neutral position, neither satisfied nor dissatisfied (Peprah, 2014). In order for the perceived service quality to be satisfactory, the service provided must meet the expectations of the customers. Perceived quality equal or higher than expectations is the desired situation (Parasuraman, Zeithaml and Berry, 1985).

Subjectively perceived service quality plays an increasingly important role as an element of competitive advantage in the healthcare sector (Parasuraman, Zeithaml and Berry, 1985). Many of the recent research has been influenced by the pioneering work of Parasuraman, Berry and Zeithalm. One of the scales commonly used in measuring service quality is the model developed by Parasuman et al., abbreviated as SERVQUAL. SERVQUAL model is used to determine high quality factors and measure customer satisfaction. It is one of the most commonly used comprehensive methods of assessing expected and perceived service quality. It is also crucial to the quality improvement process and thus allows the identification of "weak points". The SERVQUAL model is an increasingly popular model as a tool used to evaluate the quality offered by healthcare organizations (Manulik, Rosińczuk and Karniej, 2016).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Carmen (2000) treated service quality as an attitude. Carmen (2000) adapted the SERVQUAL scale to hospitals and conducted various studies on this subject (Tarım and Zaim, 2010). Based on the definition of Gronroos (1990), Carmen (2000) examined the importance of functional and technical features of service quality in the assessment of service quality and, if any, their interactions (Yağcı and Duman, 2006) and sought an answer to the "Does a successful service delivery affects the patients' opinions about correct treatment?" question. Carmen (2000) used a scale consisting of five dimensions: nursing services, reliability, planning of discharge procedures, tangible assets, explanation and assurance (Tarım, 2002). The findings showed that technical features are more important than functional features in patients' perception of service quality. In addition, it has been revealed that the technical features are not affected by functional features. Therefore, it has been observed that the way the service is provided in a hospital does not affect the opinions of patients about technical features (Devebakan and Aksaraylı, 2003).

When the literature on this subject is examined, it is possible to see that there are many studies on the measurement of service quality in the health sector. In a study conducted with the SERVQUAL model in Korean hospitals, it was concluded that both patients and nurses performed poorly in providing service quality (Lee and Yom, 2007). In a study conducted in our country, in a study comparing public and private hospitals, it was seen that outpatients and inpatients attach the greatest importance to the reliability dimension (Demirer and Bülbül, 2014).

2. METHOD

2.1. Purpose of the research

The main purpose of this study is to calculate the expected and perceived service quality scores of inpatients using the SERVQUAL model. In addition, to determine the satisfaction level of inpatients with the service quality and to present some suggestions to the managers by revealing what dimensions should be paid attention to in order to increase the service quality.

2.2. Research Main Universe, Sampling and Data Collection Tool

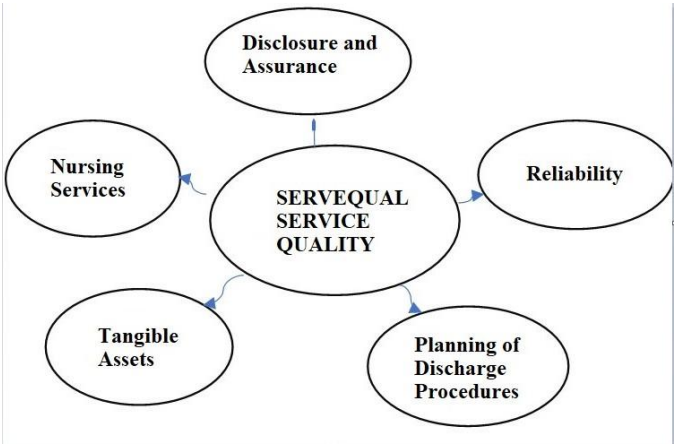
The universe of the research consists of inpatients in a training and research hospital in Istanbul. The research took place between June and July 2020. Participation in the study is voluntary and one of the inclusion criteria is the consent of the patients to participate in the study. 250 patients answered the research questionnaire. The convenience sampling method was used to create the sample of the study. Easy sampling is a non-random sampling method determined by the researcher in the selection of samples from the universe. However, as a result of the examination, it was noticed that 37 questionnaires were not filled properly and they were excluded from the evaluation. The number of researches was carried out with data collected from 213 participants.

In the study, Carmen (2000)'s SERVQUAL scale consisting of 34 questions adapted to hospitals was used. Its scale was adapted to Turkish with the study published by Tarım (2002). The scale consists of five dimensions: nursing services, reliability, planning of discharge procedures, tangible assets, disclosure and assurance. In order to measure the expectations and perceptions of the participants, the questions were prepared as a 5-point Likert scale, meaning "1" means strongly disagree, "5" means absolutely agree ".

2.3. Research Model and Hypothesis

The dimensions of the Servqual scale, adapted by Carmen for hospitals, constitute the model of the study.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Model 1: Model of the Research

2.3.1. Hypotheses

H1: Perceived service quality in nursing services is higher than expected service quality.

H2: Perceived service quality in terms of explanation and assurance is higher than the expected service quality.

H3: The perceived service quality in the planning of discharge procedures is higher than the expected service quality.

H4: The perceived service quality in terms of reliability is higher than the expected service quality.

H5: Perceived service quality in terms of tangible assets is higher than the expected service quality.

H6: The perceived service quality is higher than the expected service quality.

2.4 Statistical Techniques Used in the Analysis

SPSS 22.0 and AMOS 24 programs were used in the analysis of the data. Confirmatory factor analysis was applied for the SERVQUAL scale used in the study. Cronbach's Alpha, Average Variance Explained (AVE) and Composite Reliability (CR) values of the SERVQUAL scale sub-dimensions were calculated and it was revealed that the divergence validity and convergence validity were provided. The change of SERVQUAL scale sub-dimensions according to demographic characteristics was analyzed by One-Way Analysis of Variance (ANOVA) and independent sample t test.

3. FINDINGS

3.1 Demographic Characteristics of the Participants

Socio-demographic information of the participants is given below in Table.1.

Table1. Demographic Characteristics of Participants

		n	%
Gender	Male	165	77,5%
	Female	48	22,5%
Age Groups	20-29	129	60,6%
	30-39	11	5,2%
	40-49	13	6,1%
	50 +	60	28,2%
Profession	Private	99	46,5%
	Government	3	1,4%
	Unemployed	49	23,0%
	Public Personnel	15	7,0%
	Student	3	1,4%
	Retired	18	8,5%

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	Free	26	12,2%
Education	Primary School	57	26,8%
	Middle School	38	17,8%
	High school	70	32,9%
	University	43	20,2%
	Postgraduate	5	2,3%
Marital Status	Married	92	43,2%
	Single	121	56,8%

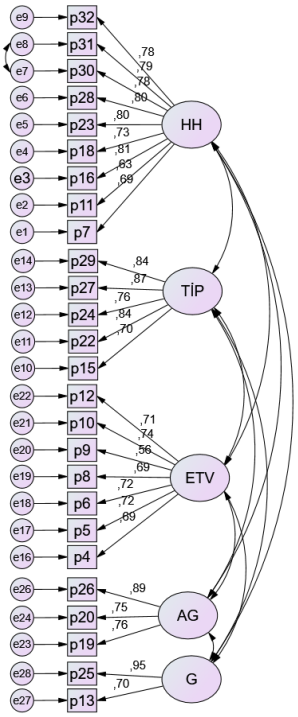
While 77.5% of the participants are men, 22.5% are women. The marital status of the participants is 56.8% single and 43.2% are married. Among the age groups, 60.6% of the participants are younger than 20-29 years old. 46.5% of the participants are private sector employees. 32.9% of the participants stated that they graduated from high school and 2.3% were graduated from postgraduate programs.

3.2. Confirmatory Factor Analysis

As the sample size increases, especially in samples larger than 200, the Chi-Square (x2) value is also high and the statistical significance level of the Chi-Square (x2) test is low. In the evaluation of the confirmatory factor analysis of the scales used for the research and the suitability of the general tested models, chi-square (x2) value corrected with degrees of freedom (Chi-Square value / Degrees of freedom), other goodness of accord indices and standardized residual covariance matrix were decided as a result of the examination of the values (Bayram, 2013).

Table 2. Good of Accord Indices and Accord Values Used in Confirmatory Factor Analysis (Cem and Meydan, 2011).

Indices	Good	Acceptable Accord
$\chi 2$ / df	$0 \leq \chi 2/df$	$2 < \chi 2/df \leq 3$
GFI	$\geq 0{,}90$	0,85-0,89
CFI	$\geq 0{,}97$	$,\geq 0{,}95$
SRMR	$\leq 0{,}05$	$,06 \leq SRMR \leq ,08$
RMSEA	$\leq 0{,}05$	$,06 \leq RMSEA \leq ,08$

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Figure 1. SERVQUAL Scale Confirmatory Factor Analysis Graphical Structure

SERVQUAL scale standard factor load values; for the nursing services (HH) dimension is in the range (.54 - .78), for the planning of discharge procedures (TYPE) is in the range (.70 - .84), for the tangible assets (ETV) dimension is in the range (.69 - .81), for the explanation and assurance (AG) dimension is in the range (.75 -, 89) and for the reliability dimension is in the range. (,70-, 95). Since the factor loading value (FL> 0.50), the items eliminated from the analysis; as the explanation and assurance (AG) dimension Article 21, "The staff of this hospital make all the necessary explanations to the patient in case of questions about any procedure." and as the planning of discharge procedures (TIP), Article 33, "This hospital has employees who give personal importance to discharged patients".

Table 3. SERVQUAL Scale Confirmatory Factor Analysis Table

Compon		Ite	Estim	St	C.R.	P
HH	→	p7	1.000	6		
HH	→	p1	1.099	6	7.36	*
HH	→	p1	1.046	.8	9.41	*
HH	→	p1	1.315	.7	8.48	*
HH	→	p2	.996	.7	9.29	*
HH	→	p2	1.528	.7	9.28	*
HH	→	p3	1.132	.7	9.06	*
HH	→	p3	1.248	.7	9.17	*
HH	→	p3	1.250	.7	9.04	*
TİP	→	p1	1.000	.7		
TİP	→	p2	.845	.8	10.0	*
TİP	→	p2	.774	.7	9.12	*
TİP	→	p2	.735	.8	10.5	*
TİP	→	p2	.868	.8	10.0	*
ETV	→	p4	1.000	6		
ETV	→	p5	1.546	.7	7.85	*
ETV	→	p6	1.705	.7	7.89	*
ETV	→	p8	1.522	.6	7.61	*
ETV	→	p9	1.243	.5	6.23	*
ETV	→	p1	1.105	.7	8.05	*
ETV	→	p1	1.043	.7	7.82	*
AG	→	p1	1.000	.7		
AG	→	p2	1.117	.7	10.1	*
AG	→	p2	.797	.8	12.3	*
G	→	p1	1.000	.7		
G	→	p2	1.262	.9	10.3	*

****p<0.001 **p<0.01 *p<0.05*

In the confirmatory analysis, it is understood that the analysis about the model test, including (P <0.05), about x2 (823,68), x2 / df (2,860) is significant. The accord indices of the model GFI (, 865) and CFI (, 921) are close to the sample acceptance limits. It can be said that there is an explanatory analysis that you are sure that SRMR (.0733), RMSEA (.0790) fall within acceptable limits.

3.3 Reliability and Validity Analysis

As is known, the Cronbach's Alpha value shows the total reliability level of the questions under the factor. The scale is considered to be reliable when the Cronbach's Alpha value is 0.70 and above. Combined reliability (CR) values are calculated from factor loadings which are calculated from confirmatory factor analysis. When the combined reliability value is (CR≥0.70), it can be said that the combined reliability requirement is fulfilled (Raykov, 1997). The indicator of convergence validity is the average variance (AVE) value explained. The average variance explained (AVE≥0.50) is required to confirm the convergent validity. However, if the combined reliability values were in all dimensions (CR≥0.70), it was considered sufficient to have AVE values (AVE≥0.40) (Fornell and Larcker, 1981: 39).

Table 4. Reliability and Validity Values of the Scales Used in the Study

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Scale	AO	SD	*Cronbach's Alpha*	*Composite reliability (CR)*	*Average Variance Explained (AVE)*
Nursing Services (HH)	6,37	,97	0,925	0,923	0,572
Planning of Discharge Procedures (TIP)	6,48	1,28	0,665	0,901	0,647
Tangible Assets (ETV)	5,97	1,10	0,865	0,864	0,478
Disclosure and Assurance (AG)	7,48	1,24	0,612	0,842	0,642
Reliability (G)	6,62	,83	0,713	0,820	0,700

****p<0.001 **p<0.01 *p<0.05*

Alpha values for the Planning of Discharge Procedures (TYPE), Explanation and Assurance (AG) and Reliability (G) dimensions, which are sub-dimensions of the SERVQUAL scale, are at the "quiet reliable" level. Alpha values in Nursing Services (HH) and Tangible Assets (ETV) dimensions are at "high reliability" level. In Composite Reliability values, since it is the coefficient (CR> 0.70) calculated for all dimensions, it can be stated that the combined reliability requirement is met. Since the average explained variance values for all variables were found as (AVE> 0.40), the necessary condition for convergence validity was met.

3.4. Calculation of the SERVQUAL Service Quality Score

It is possible to see the expected, perceived and service quality SERVQUAL scores in Table 5 below.

Table 5. Expected, Perceived and Service Quality SERVQUAL Scores

Scale	Dimensions	AO
Expected Service	Nursing Services	6,72
	Planning of Discharge Procedures	6,72
	Tangible Assets	6,62
	Disclosure and Assurance	6,76
	Reliability	6,78
Expected Service Average Score		6,584
Perceived Service	Nursing Services	6,37
	Planning of Discharge Procedures	6,48
	Tangible Assets	5,97

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	Disclosure and Assurance	7,48
	Reliability	6,62
Perceived Service Average Score		6,720
Servqual Service Quality Score	Nursing Services	**-0,35**
	Planning of Discharge Procedures	**-0,24**
	Tangible Assets	**-0,65**
	Disclosure and Assurance	**0,72**
	Reliability	**-0,16**
Servqual Service Quality Average Score		-0,68

The average SERVQUAL service quality score found by subtracting the expected service score from the perceived service score value was found to be negative (-0.68). In the sub-dimensions, negative (-0.35) in the nursing service dimension, negative (-0.24) in the planning of discharge procedures, negative (-0.65) in the intangible assets dimension, positive (0.72) in the explanation and assurance dimension, and negative (-0,16) values in the dimension reliability were calculated. When the patient's expectations and perceptions of the dimensions of service quality are evaluated, the expected service average score (6,584) is positive but the perceived service average score (-6,584) and four of the five dimensions are negative [nursing services (-0,35), planning discharge procedures (-0,24), tangible assets (-0.65) and reliability (-0.16)] and it revealed that patients did not receive the expected service. The positive dimension of SERVQUAL service quality is the explanation and assurance (0,72) dimension. Apart from the "explanation and assurance" dimension, it is understood that the service quality perceived by the patients is below the service quality they expect in other service quality dimensions.

3.5. Comparison of the SERVQUAL Service Quality Score by Demographic Features

It is possible to see the comparison of the participants' SERVQUAL service quality score by gender in Table 6 below.

Table 6. Comparison of SERVQUAL Service Quality Score by Gender

Dimension	Gender	N	Mean	SS	t	p
Nursing Services	Male	165	,3786	,82436	-1,259	,210
	Female	118	,2183	,60303		
Planning of Discharge Procedures	Male	165	,2114	1,2426	-,089	,929
	Female	118	,1943	,63133		
Tangible Assets	Male	165	,6236	,98436	,615	,540
	Female	118	,7231	1,0150		
Disclosure and Assurance	Male	165	,5924	18,4944	,685	,494

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	emale	8	,240	,63 57			
Reliability	ale	65	,127	,72 55		,386	,700
	emale	8	,177	,97 02			

In the comparison made by gender, no significant difference was found in all of the SERVQUAL service quality dimensions (p> 0.05). Service quality scores of female and male participants did not differ in all dimensions.

It is possible to see the comparison of the SERVQUAL service quality score of the participants according to their marital status in Table 7 below.

Table 7. Comparison of SERVQUAL Service Quality Score by Marital Status

Dimension	Marital Status	M	O	S	t	
Nursing Services	Married	2	,318	- 6708	, 400	, 690
	Single	21	,361	- 8567	,	
Planning of Discharge Procedures	Married	2	,284	- 7324	, ,865	- 388
	Single	21	,149	- ,3611	1	
Tangible Assets	Married	2	,842	- ,0029	1 2,551	- 011*
	Single	21	,497	- 9562	,	
Disclosure and Assurance	Married	2	,321	- 7598	, 1,173	- 242
	Single	21	,320	1,5680	2	
Reliability	Married	2	,201	- 6507	, 1,015	- 311
	Single	21	,091	- 8732	,	

*p<0,05

In the comparison made according to marital status, there was no significant difference in SERVQUAL service quality dimensions (P> 0.05), except for the "Tangible Assets" dimension. For these dimensions, the service quality scores of married and single participants did not differ. There is a significant difference since it is found in the Tangible Assets Dimension (p <0.05). The average of married participants (-, 842) was lower than the average of single participants (-, 497).

It is possible to see the comparison of SERVQUAL service quality score according to the education level of the participants in Table 8.

Table 8. Comparison of SERVQUAL Service Quality Score by Education Level

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Nursing Services	Prim	5	-	,418	6	,0
	Mid	3	-	,792		
	High	7	-	,863		
	Univ	4	-	,854		
	Tota	2	-	,780		
Planning of Discharge Procedures	Prim	5	-	,512	3	,0
	Mid	3	,	,495		
	High	7	-	1,64		
	Univ	4	-	1,03		
	Tota	2	-	1,13		
Tangible Assets	Prim	5	-	,832	2	,0
	Mid	3	-	,925		
	High	7	-	1,04		
	Univ	4	-	1,06		
	Tota	2	-	,989		
Disclosure and Assurance	Prim	5	5	31,1	2	,1
	Mid	3	,	,930		
	High	7	-	1,02		
	Univ	4	-	1,29		
	Tota	2	1	16,2		
Reliability	Prim	5	-	,462	1	,3
	Mid	3	-	,574		
	High	7	-	1,07		
	Univ	4	-	,719		
	Tota l	2 13	- ,138	,785 1		

*p<0,05 **<0,01

There is a significant difference in the comparison made according to educational status, as it is found in the dimensions of planning discharge procedures and nursing services (p <0.05). No significant difference was found in the dimensions of tangible assets, disclosure and assurance and reliability (P> 0.05).

• In the Nursing Services dimension, the average of middle school (-, 035) and primary school (-, 144) graduates is higher than the average of high school (-, 513) and university (-, 572) graduates.

• In the Planning of Discharge Procedures dimension, the average of middle school (-, 013) and primary school (-, 044) graduates is higher than the average of high school (-, 179) and university (-, 618) graduates. In addition, the average of university graduates (--.618) is higher than the average of high school (-, 179) graduates.

It is possible to see the comparison of the SERVQUAL service quality score according to the occupational status of the participants in Table 9 below.

Table 9. Comparison of SERVQUAL Service Quality Score According to Occupational Status

		NO	A	SS	F	p
Nursing Services	Priv	9	-	,927	1	,2
	Une	4	-	,732		
	Gov	1	-	,564		

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	Reti	2	-	,689		
	Free	2	-	,144		
	Tota	2	-	,780		
Planning of Discharge Procedures	Priv	9	-	1,50	,	,9
	Une	4	-	,714		
	Gov	1	-	,773		
	Reti	2	-	,835		
	Free	2	-	,142		
	Tota	2	-	1,13		
Tangible Assets	Priv	9	-	1,07	1	,1
	Une	4	-	1,03		
	Gov	1	-	,724		
	Reti	2	-	1,07		
	Free	2	-	,326		
	Tota	2	-	,989		
Disclosure and Assurance	Priv	9	2	23,8	,	,7
	Une	4	-	,854		
	Gov	1	-	,812		
	Reti	2	-	,776		
	Free	2	,	,329		
	Tota	2	1	16,2		
Reliability	Priv	9	-	,761	2	,0
	Une	4	-	,875		
		1	,	,774		
	Reti	2	-	1,00		
	Free	2	,	,000		
	Tota	2	-	,785		
l	13	,138	1			

In the comparison made according to occupational status, no significant difference was found in all of the SERVQUAL service quality dimensions (p> 0.05). The service quality scores of the participants in different professions in all dimensions do not differ.

CONCLUSION

Institutions providing health services have to organize financial and human resources in order to achieve their goals according to their plans and programs, determine how to benefit from these resources in the best way, and measure performance by controlling the results to be achieved. Thus, the continuity of the harmony between the goals and activities will be ensured and success will be achieved.

The SERVQUAL scale confirmatory factor analysis applied in a training and research hospital was found to be within meaningful and acceptable limits. As a result of the factor analysis, the dimensions determined in accordance with the SERVQUAL scale are nursing services, planning of discharge procedures, tangible assets, reliability, explanation and assurance. As a result of the research, the satisfaction level of the dimensions except the explanation and assurance dimension among the service quality dimensions was found to be low. According to the SERVQUAL service quality dimensions, it is understood that the service quality perceived by the patients is below the service quality they expect, except for the "explanation and assurance" dimension. In a research and training hospital, the lack of satisfaction in other service quality dimensions other than the "explanation and assurance" dimension is a situation that needs to be

examined. There is a significant difference in the quality of healthcare services of the patients according to the marital status in the "tangible assets dimension". In addition, there is a significant difference in the dimensions of "planning discharge procedures" and "nursing services" according to education level. However, there is no significant difference between the service quality according to other socio-demographic characteristics (gender, age groups and profession).

In order to increase the service quality, the processes where patient satisfaction is low should be reviewed by the managers and the necessary improvement and correction activities should be done quickly. Accordingly, health institutions should determine the demands and expectations of their customers and carry out studies accordingly.

All employees, especially managers, should participate in quality activities in health care. Effective implementation of corrective and preventive activities in hospitals will increase the service quality. This study was conducted in a training and research hospital in Istanbul province with the participation of patients. However, SERQUAL service quality studies are recommended in hospitals in Istanbul and other provinces.

REFERENCES

1. Altuntas, S., Dereli, T. and Kaya, İ. (2020). Monitoring patient dissatisfaction: A methodology based on SERVQUAL scale and statistical process control charts. *Total Quality Management & Business Excellence*, 31(9-10), 978-1008.
2. Arısoy, D.Ş. (2017), Sağlık hizmetlerine hizmet kalitesi ve hizmet kalitesinin servqual yöntemi ile ölçülmesine yönelik bir uygulama. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* 19, 3, 1079.
3. Bayram, N. (2013). Yapısal eşitlik modellemesine giriş AMOS uygulamaları. Ezgi Yayınevi.
4. Bulgan, U. and Gürdal, G. (2005). Hizmet kalitesi ölçülebilir mi?, *ÜNAK'05, Bilgi Hizmetlerinin Organizasyonu ve Pazarlanması, 22 - 24 Eylül.*
5. Butt, M. M. and de Run, E. C. (2010). Private healthcare quality: Applying a SERVQUAL model. *International Journal Of Health Care Quality Assurance*, 23,7.
6. Çelikay, F. and Gumus, E. (2011). Sağlıkta dönüşümün ampirik analizi. *Journal of the Faculty of Political Science,* 66(3), 55-92.
7. Çetin, S. and Kuzucu, H. (2019). SERVQUAL ölçeği ile yaşlı bakim evlerinde hizmet kalitesinin ölçümü. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(2), 509-523.
8. Chalise, G. D., Bharati, M., Niraula, G. D. and Adhikari, B. (2018). How the patient perceives about nursing care: Patient satisfaction study using SERVQUAL model. *Galore International Journal of Health Sciences and Research*, 3(2), 23-29.
9. Christoglou, K., Vassiliadis, C. and Sigalas, I. (2006). Using SERVQUAL and Kano research techniques in a patient service quality survey. *World hospitals and health services: the official journal of the International Hospital Federation*, 42(2), 21-26.
10. Devebakan, N. (2001). Sağlık İşletmelerinde Kalite ve Algılanan Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi. *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.*
11. Devebakan, N. and Aksarayli, M. (2003). Sağlık işletmelerinde algılanan hizmet kalitesinin ölçümünde SERVQUAL skorlarının kullanımı ve Özel Altınordu Hastanesi uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergis*i, 5, 1, 38-54.
12. Fisk, R. P., Stephen W. B. and Bitner, M. J. (1993). Tracking the evolution of the services marketing literature, *Journal of Retailing,* 69,1, 61-103.
13. Fornell, C. and Larcker, F.D., (1981), Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research,* 18,1, 39-50.
14. Halil, Z. and Tarım, M. (2011). Hasta memnuniyeti: Kamu hastaneleri üzerine bir alan araştırması, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 59, 1-24.
15. Kayhan, C. and Özmen, D. (2015). Hizmeti sunan ve alan taraflar açısından sağlık hizmet kalitesinin değerlendirilmesi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi,* 10 (2),
16. Korkmaz, S. and Çuhadar, U. (2017). Sağlık hizmet kalitesi ve sağlık kurumunu tekrar tercih etme niyeti arasındaki ilişki: Eğitim ve araştırma hastanesi örneği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(1), 72-87.

17. Kuzu, A. (2010). Yaşlı bakım kurumlarında hizmet kalitesi kavramı ve kavramsal hizmet kalitesi modeli: SERVQUAL uygulaması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Sakarya.
18. Lee, M. A. and Yom, Y. H. (2007). A comparative study of patients' and nurses' perceptions of the quality of nursing services, satisfaction and intent to revisit the hospital: A questionnaire survey. *International Journal Of Nursing Studies*, 44(4), 545-555.
19. Lee, M. A. and Yom, Y. H. (2007). A comparative study of patients' and nurses' perceptions of the quality of nursing services, satisfaction and intent to revisit the hospital: A questionnaire survey. *International Journal Of Nursing Studies*, 44(4), 545-555.
20. Manulik, S., Rosińczuk, J. and Karniej, P. (2016). Evaluation of health care service quality in Poland with the use of SERVQUAL method at the specialist ambulatory health care center. *Patient Preference and Adherence*, 10, 14.
21. Meydan, C.H. and Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellenmesi Amos Uygulamaları*. Birinci Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
22. Öter, V. and Südaş, H. D. (2017). Algılanan hizmet kalitesinin hasta bağlılığı üzerine etkisi: Devlet hastanesi üzerine bir inceleme. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(2), 43-57.
23. Papatya, G., Papatya, N. and Hamşıoğlu, A. B. (2012). Sağlık işletmelerinde algılanan hizmet kalitesi ve hasta memnuniyeti: İki özel hastanede karşılaştırmalı bir araştırma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 87-108.
24. Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. and Berry, L. L. (1985). Quality counts in service, too. *Business Horizons*, 28(3), 47-52.
25. Peprah, A. A. and Bede A. A. (2014), Assessing patient's satisfaction using servqual model: A case of sunyani regional hospital. Ghana: *International Journal of Business and Social Research (IJBSR)* 4,2, 133-143.
26. Raykov, T. (1997). Estimation of composite reliability for congeneric measures. *Applied Psychological Measurement*, 21, 173-184.
27. Şahin, A. and Şen, S. (2017). Hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerine etkisi. *Journal of International Social Research*, 10(52).
28. Şahinli, S. and Tarım, M. Sağlık sektöründe hizmet kalitesi ölçümü: Sistematik bir derleme çalışması. *Journal of Healthcare Management and Leadership*, (1), 1-14.
29. Sargutan, A. E. (2005). Sağlık sektörü ve sağlık sistemlerinin yapısı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(3), 400-428.
30. Savaş, H. and Kesmez, A. G. (2014). Hizmet kalitesinin SERVQUAL modeli ile çlçülmesi: Aile sağlığı merkezleri üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 1-13.
31. Tarım, M. (2002). Sağlık sektöründe hizmet kalitesinin ölçülmesi: SERVQUAL modeli ve bir hastane uygulaması. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 52(2), 15.
32. Taşlıyan, M. and Gök, S. (2012). Kamu ve özel hastanelerde hasta memnuniyeti: Kahramanmaraş'ta bir alan çalışması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 69-94.
33. Yağcı, M. and Duman, T. (2006). Hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ilişkisinin hastane türlerine göre karşılaştırılması: Devlet, özel ve üniversite hastaneleri uygulaması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi,* 7, 2, 218-238.
34. Yağcı, M. İ. and Duman, T. (2006). Hizmet kalitesi-müşteri memnuniyeti ilişkisinin hastane türlerine göre karşılaştırılması: Devlet, özel ve üniversite hastaneleri uygulaması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi,* 7, 2, 218-238.
35. Zerenler, M. and Öğüt, A. (2007). Kriz algılaması ve örgütsel bağlılık: Bankacılık sektöründe bir araştırma. *4. KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi*, 581-589.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(35)

Savaş KANBUR[117]; Tolga BARIŞIK[118]; Ulaş ÇINAR[119]

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE ÇALIŞANLARIN ÇEVRİMİÇİ HABERLERİN İÇERİĞİ ve GÜVENİLİRLİĞİ KONUSUNDAKİ ALGISI

PERCEPTIONS OF EMPLOYEES ON THE CONTENT and RELIABILITY OF ONLINE NEWS IN THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS

ÖZ

COVID-19 pandemisi günden güne yayılım göstermektedir. Bazı önlemler ışığında yayılmasının yavaşlatılması sağlanmaya çalışılmıştır. Dünya çapında ilgi gören salgının uzun bir süredir çok fazla haber kapsamında olduğu, haber yayınlarının toplumu şaşkın hissettirdiği ve hatta endişe ve paniğe sürüklediği bilinmektedir. Bu çalışmada, Türkiye genelinde üniversite çalışanları, dernekler ve farklı işyerleri ve kuruluşların çalışanları katılımcı olarak seçilmiştir. Bu katılımcılara 11 adet demografik soru ve 10 adet Likert ölçekli soruların olduğu iki bölümlük anket yöneltilerek COVID-19'a bağlı çevrimiçi haberlerin içeriği ve güvenilirliğinin daha iyi anlaşılması ve değerlendirilmesi amaçlanarak bir anket çalışması yapılmıştır. Ayrıca kişiler üzerinde stres algısı da incelenmiştir.

Çalışmanın örneklemi toplamda 500 kişilik deney grubunda uygulanmıştır. Anket çalışmasının verileri incelenmiş ve normalizasyon testleri değerlendirilerek anlamlılığın yapılacağı istatistiksel yöntemler SPSS 26.0 paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Haberler, Güvenilirlik, Stres, Algı, İstatistik.

ABSTRACT

Day by day, the COVID-19 pandemic is spreading. It has been attempted, in the light of certain steps, to slow down its spread. It is understood that the epidemic has long been covered by so much press, which has gained worldwide attention, and news broadcasts make society feel puzzled and even cause fear and panic. In addition, the perception of stress on individuals was examined. In this study, university employees across Turkey, has been selected as the participants associations and employees of various businesses and organizations. A questionnaire study was conducted to better understand and evaluate the content and reliability of COVID-19-related online news by sending these participants a two-part questionnaire with 11 demographic questions and 10 Likert-scale questions.

The sample of the study was implemented in the experimental group of 500 people in total. The data of the survey study were analyzed and the statistical methods for making significance by evaluating the normalization tests were carried out with the SPSS 26.0 package program.

Keywords: *COVID-19, News, Reliability, Stress, Perception, Statistics.*

[117] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ÇOMİSGAM Merkez Müdürü, Çanakkale/TÜRKİYE; E-posta: savas.kanbur1932@comu.edu.tr
[118] İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE; E-posta: tolga.barisik@yeniyuzyil.edu.tr
[119] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ÇOMİSGAM İş Hijyen Laboratuvarı Birim Müdürü, Çanakkale/TÜRKİYE; E-posta: ulas.cinar@comu.edu.tr

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Wuhan'da görülen COVID-19 virüsü hızla Çin'in diğer bölgelerine ve sonrasında tüm dünyaya yayılmaya başladı. Dünya çapında büyük kaygı oluşturan salgının uzun bir süredir çok fazla haber kapsamında olduğu, haber yayınlarının toplumu şaşkın hissettirdiği ve hatta endişe ve paniğe sürüklediği bilinmektedir. Anlık mesajlaşma teknolojisinin ve cep telefonlarının kullanımı, haberlerin daha hızlı yayılmasını sağlamakta ve halkın endişesini ve paniğini artırmaktadır. Çok fazla haberin neden olduğu psikolojik bozukluk, "manşet stres bozukluğu" olarak adlandırılmıştır. Tıbbi bir tanı olmasa da, devam eden anksiyete veya stres çarpıntı, göğüste sıkışma ve uykusuzluk gibi fiziksel işlev bozukluklarına neden olabilir ve daha fazla ilerlemesi durumunda, anksiyete bozuklukları, depresyon bozuklukları, endokrin bozuklukları ve hipertansiyon gibi fiziksel ve ruhsal hastalıklara yol açabilir (Dong vd., 2020).

Toplum medyada yayınlanan haberlerden kolaylıkla etkilenmektedir. İlk olarak, toplumun resmi olmayan bildiriler konusunda ihtiyatlı ve eleştirel olması önerilmektedir. İkinci olarak, toplumun haberleri okuma veya dinleme için makul bir süre belirlemesi tavsiye edilmektedir. Üçüncüsü, toplumun haberlere çok dikkat etmek yerine o anda neyi değiştirebileceklerine odaklanması önerilmektedir. Esasen, halk sağlığı kurumları, açıklığa kavuşturmak üzere resmi medya platformlarında bulunan temel gerçekleri sık sık güncelleyerek yanlış bilgilerle mücadele etmeye çalışmaktadır (Dong vd., 2020).

Son dönemde pandemi sürecinde bir çok kişide sosyo-ekonomi sonuçlarına bağlı korku ve anksiyeteye bağlı enfekte olma korkusu nedenli ya da kontamine nesneler veya yüzeylerle temas ya da taşıyıcı kişilerden enfeksiyon bulaşması korkusuna bağlı stres veya anksiyete göründüğü gözlemlenmektedir (Foa vd., 2002). Katılımcılara 11 adet demografik soru ve 10 adet Likert ölçekli soruların olduğu iki bölümlük anket yöneltilerek COVID-19'a bağlı çevrimiçi haberlerin içeriği ve güvenilirliğinin daha iyi anlaşılması ve değerlendirilmesi amaçlanarak bir anket çalışması yapılmıştır. Değerlendirme yapılırken bu sorular birleştirilip ve gruplanarak kategorize edilmiştir. Genel değerlendirme yapılmıştır. Likert ölçeği; mukayeseli olmayan yani her nesneyi bağımlı olmayıp bağımsız da değerlendiren çoklu bir ölçek türüdür.

Tutum ve davranışların ölçülmesinde en çok kullanılmakta olan ölçeklerdendir. Hipotez kapsamında elde edilen veya oluşturulan kanılar bir düzen içerisinde sunulmaktadır (Abramowitz vd., 2007). Bundan dolayı bu tip ölçekler, sıralandırılmış veya maddelendirilmiş ölçekler olarak ta bilinmektedir (Abramowitz vd., 2006). Sıralama yapılan kısmın bir tarafında incelenen kanıya ilişkin destekleme, katılma ve kabul etme gibi olumlu yanıt, diğer tarafında da olumsuz, katılmama ya da red gibi seçenekler yer almaktadır. En yaygın kullanılanı beşli olan türüdür. Yani; kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevapları olan sorulardır. Bu tür sorular ölçek türünden incelenmektedir. Ölçek sayısı hemen hemen her zaman tekli olabilmektedir. Ortadaki değer sabit kalma ya da nötr, kararsız kalma, cevap vermekten kaçınma veya bilememe durumunu belirtmektedir. Böylelikle nötr değerin solunda ve sağında aslında bir simetri sağlanmış olmaktadır (Arıkan, 2018). Genel olarak anket içerisinde soruların kategoriler olumsuz durumdan başlanır. Yani; kesinlikle katılmıyorum kategorisidir. Sonra da olumlu duruma doğru sıralanan cevap kategorileri konumlandırılmaktadır. Olumsuz durumdan olumlu duruma doğru sırasıyla 1 ile 5 arasında puanlama yapılmaktadır (Balcı, 2000). Bu ölçek; birbirinden farklı anket sorularını değerlendirmede kolaylık sağlanması bağımlı ya da bağımsız farklılıkları rahat bir şekilde değerlendirmek için bu ölçeğin kullanılması ve verilerin yorumlanması daha kolaydır (Arıkan, 2018). Likert tipindeki sorular nümerik, sıralamalı ve grafiksel değerleme türlerinde kullanılabilmektedir. Bu ölçekte değerlendirme, sıralama-derecelendirme, ayıklama-seçme ve gruplama gibi kalıplar anket sorularına cevap veren katılımcıların özelliklerini belirtebilmektedir.

Günümüzde, gerek çalışma hayatımızda gerekse günlük yaşamsal etkinlikler sırasında pandeminin oluşturduğu olumsuz faktörler, yaşamımızın içine dâhil olmaya gelmeye başlamaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Metodolojisi

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırma, 2020 yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Üniversiteler, dernekler ve çeşitli işyerleri ve kuruluşların çalışanlarına İnternet Tabanlı Çevrimiçi Google Anket Formları üzerinden temas kurulmuştur. Çalışma için; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Etik Kurulu'na başvurulmuş ve kurul onayı ile etik kurul raporu alınmıştır. Katılımcıların bağlı bulundukları kurumlar ile iletişime geçilmiş ve web sitelerindeki iletişim bilgilerine ve maillerine ulaşılarak Çevrimiçi Google Anket Formları'nın bağlantı adresleri iletilmiştir.

Anket sonuçları alınan raporlardaki bilgiler doğrultusunda SPSS 26.0 paket programında veri girişi yapılıp testlerin sonuçları sağlanmıştır.

COVID-19'a bağlı çevrimiçi haberlerin içeriği ve güvenilirliğinin kişiler üzerinde algısının anlaşılması ve ayrıca stres vb. durumların da değerlendirilmesi yapılmıştır.

İstatistiksel Yöntem

Çalışmada; demografi, mevcut çevrimiçi haberlerin güvenilirliği, kişilerin tutumu ve algısı gibi çeşitli özellikleriyle ilgili ölçümler alınmıştır. Anket verileri güvenilirlik analizi yapılarak güvenilirlik oranı Cronbach's-α yöntemi ile hesaplanmıştır. Anketteki bağımsız değişken soruları (birinci bölüm soruları, demografik sorular) ile bağımlı değişken soruları (ikinci bölüm likert ölçekli sorular) arasında normalizasyon testi yapılmıştır (Barışık vd., 2017). Normalizasyon testi içerisinde; Kolmogorov Smirnov ya da Shapiro Wilk yöntemleri ile de normalizasyon test sonuçları değerlendirilmiştir (Barışık, 2017).

Test sonucunda parametrik ya da non-parametrik testlerin uygulanacağına karar verilmiştir. SPSS 26.0 paket programı ile değerlendirmeler hesaplanmıştır. Parametrik testlerden T-testi veya ANOVA, non-parametrik test kategorisinden de ise Kruskal Wallis veya Mann-Whitney U yöntemleri uygulanmıştır. Sonrasında sorular arasındaki anlamlı farklılıkların olup olmadığı ve bundan yol çıkılarak hipotezler kurulmuştur.

Bulgular

Yapılan anket çalışması %95 güvenilirlik düzeyi (%5 hata düzeyi) düşünülerek hipotez kurulmaya başlanmıştır. İlk önce anket sorularına verilen cevaplar doğrultusunda anketin güvenilirlik analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi

Cronbach's-α	Ortalama	Standart Sapma	Varyans
0,8996	29,7543	4,9423	24,42633

Cronbach's-α yöntemine göre anketin güvenilirlik düzeyi %89,96 olarak bulunmuştur. Beklenen güvenilirlik düzeyine yakın ve yüksek bir oranı çıktığı görülmektedir.

Normalizasyon test sonucunda anlamlılık düzeyi (Kolmogorov Smirnov ya da Shapiro Wilk yöntemlerine bakılarak) yani p değeri 0,05'ten büyük çıkması durumunda kıyaslaman yapılacağı iki sorunun normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Ayrıca anlamlılık testi için T-Testi, Tek Yönlü Varyans (ANOVA) gibi parametrik testler uygulanır. Eğer normalizasyon testi sonucunda anlamlılık düzeyi (p) 0,05'ten küçük ise kıyaslaman yapılacağı iki sorunun normal olmayan dağılım gösterdiği söylenebilmektedir. Ayrıca anlamlılık testi için Mann-Whitney U, Kruskal Wallis gibi non-parametrik testler uygulanır.

Normalizasyon testleri uygulanmış ve sonrasında belirlenen parametrik ya da non-parametrik yöntemler ile karşılaştırılan veriler arasında anlamlılıklara bakılmış ve tablolar halinde sonuçlar verilmiştir.

Tablo 2. Eğitim Durumu ile Resmi Makamların COVID-19 ile ilgili Bilgilerinin Her Gün Güncellenmesi Gerektiği Sorularının Anlamlılık Testi

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

		Anlamlılık (p)
Eğitim Durumu	Resmi Makamların COVID-19 ile ilgili Bilgilerinin Her Gün Güncellenmesi	0,002

Tablo 2'de görüldüğü gibi anlamlılık düzeyi (p) 0,002 çıkmaktadır. Bu nedenle çıkan sonuç p<0,05 olduğu için eğitim durumu sorusunun resmi makamların COVID-19 ile ilgili bilgilerinin her gün güncellenmesi gerektiği sorusuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Burada normal dağılım olmadığı (p > 0,05) normalizasyon testi ile belirlenmiş ve non-parametrik test olan Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 3. Daha önce İSG Eğitimlerinde COVID-19 Hakkında Bilgi Alınması ile İnsanların Doktora Görünmesindeki Aciliyet ve Endişelenme Sorularının Anlamlılık Testi

		Anlamlılık (p)
Daha önce İSG Eğitimlerinde COVID-19 Hakkında Bilgi Alınması	İnsanların Doktora Görünmesindeki Aciliyet ve Endişelenme	0,686

Tablo 4'te görüldüğü gibi anlamlılık düzeyi (p) 0,686 çıkmaktadır. Bu nedenle çıkan sonuç p<0,05 olmadığı için daha önce İSG eğitimlerinde COVID-19 hakkında bilgi alınması sorusu ile insanların doktora görünmesindeki aciliyet ve endişelenme sorusuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Burada normal olmayan dağılım (p > 0,05) normalizasyon testi ile belirlenmiş ve non-parametrik test olan Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

Tablo 4. COVID-19 ile ilgili Bildirilerin Fazla ya da Az Olması ile COVID-19 ile ilgili Resmi Olmayan Bildirilerin Güvenilir Olmaması Sorularının Anlamlılık Testi

		Anlamlılık (p)
COVID-19 ile ilgili Bildirilerin Fazla ya da Az Olması	COVID-19 ile ilgili Resmi Olmayan Bildirilerin Güvenilir Olmaması	0,000

Tablo 3'te görüldüğü gibi anlamlılık düzeyi (p) 0,000 çıkmaktadır. Bu nedenle çıkan sonuç p<0,05 olduğu için COVID-19 ile ilgili bildirilerin fazla ya da az olması sorusunun COVID-19 ile

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ilgili resmi olmayan bildirilerin güvenilir olmaması sorusuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Burada normal dağılım ($p < 0,05$) normalizasyon testi ile belirlenmiş ve parametrik test olan T testi uygulanmıştır.

Tablo 5. Çalışma Şekli ile COVID-19 Hakkında Bilgiler Üzerinde Bir Kontrol Mekanizmasının Olması ile Sorularının Anlamlılık Testi

		Anlamlılık (p)
Çalışma Şekli	COVID-19 Hakkında Bilgiler Üzerinde Bir Kontrol Mekanizmasının Olması	0,000

Tablo 5'te görüldüğü gibi anlamlılık düzeyi (p) 0,000 çıkmaktadır. Bu nedenle çıkan sonuç $p<0,05$ olduğu için İSG politikaları ile ilgili soru ile COVID-19 hakkında bilgiler üzerinde bir kontrol mekanizmasının olması sorusuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Burada normal olmayan dağılım ($p > 0,05$) normalizasyon testi ile belirlenmiş ve non-parametrik test olan Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 6. Daha Önce İSG Eğitimi Alınması ile Pandemi Nedeniyle Strese Kapılma Sorularının Anlamlılık Testi

		Anlamlılık (p)
Daha önce İSG Eğitimlerinde COVID-19 Hakkında Bilgi Alınması	Pandemi Nedeniyle Strese Kapılma	0,000

Tablo 6'da görüldüğü gibi anlamlılık düzeyi (p) 0,000 çıkmaktadır. Bu nedenle çıkan sonuç $p<0,05$ olduğu için daha önce İSG eğitimlerinde COVID-19 hakkında bilgi alınması ile ilgili soru ile pandemi nedeniyle strese kapılma sorusuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Burada normal dağılım ($p < 0,05$) normalizasyon testi ile belirlenmiş ve parametrik test olan T testi uygulanmıştır.

Tablo 7. Sosyal Medyayı Takip Etme ile Pandemi Nedeniyle Strese Kapılma Sorularının Anlamlılık Testi

		Anlamlılık (p)
Sosyal Medyayı Takip Etme	Pandemi Nedeniyle Strese Kapılma	0,004

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 7'de görüldüğü gibi anlamlılık düzeyi (p) 0,004 çıkmaktadır. Bu nedenle çıkan sonuç p<0,05 olduğu için sosyal medyayı takip etme ile ilgili soru ile pandemi nedeniyle strese kapılma sorusuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Burada normal olmayan dağılım (p > 0,05) normalizasyon testi ile belirlenmiş ve non-parametrik test olan Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 8. İnternet Üzerinden COVID-19 ile ilgili Araştırmaların Yapılması ile Pandemi Nedeniyle Strese Kapılma Sorularının Anlamlılık Testi

		Anlamlılık (p)
İnternet Üzerinden COVID-19 ile ilgili Araştırmaların Yapılması	Pandemi Nedeniyle Strese Kapılma	0,039

Tablo 11'de görüldüğü gibi anlamlılık düzeyi (p) 0,039 çıkmaktadır. Bu nedenle çıkan sonuç p<0,05 olduğu için internet üzerinden COVID-19 ile ilgili araştırmaların yapılması ile ilgili soru ile pandemi nedeniyle strese kapılma sorusuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Burada normal dağılım (p < 0,05) normalizasyon testi ile belirlenmiş ve parametrik test olan T testi uygulanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan anket çalışması sonucunda anlaşılacağı gibi iş hayatında ve genel hayat içerisinde COVID-19 pandemisinin olumsuz etkileri gün geçtikçe kişilerde büyük önem taşıdığı görülmektedir.

Anket çalışmasına ülke genelinde katılan 500 kişinin büyük bir çoğunluğu üniversite personelidir. Genellikle akademisyen ağırlıklı bir katılım görülmüştür. 329 kişi üniversite personelinin 216 kişisi akademisyendir. Geriye kalan çalışanlar idari kadroda yer alan kişilerdir.

Bulgular bölümünde görüldüğü üzere; çoğu anlamlılık düzeyleri anlamlı farklılıkların olduğunu göstermektedir. Eğitim durumu, insanların doktora görünmesindeki aciliyet ve endişelenme, resmi makamların COVID-19 ile ilgili bilgilerinin her gün güncellenmesi gerektiği, bunun hakkında bilgiler üzerinde bir kontrol mekanizmasının olması, bununla ile ilgili bildirilerin fazla ya da az olması, İSG eğitimlerinin alınması ve bununla ile ilgili bilgilendirme, internet üzerinden araştırmaların yapılması insanların doktora görünmesindeki aciliyet ve endişelenme, çalışma şekli ve özellikle pandemi nedeniyle strese kapılma gibi anket soruları incelenmiştir.

Bulgular kısmından yola çıkılarak stresin önemli bir etken olduğu görülmektedir. Stres, bütün durumlarda anlamlılık göstermektedir. Kişilerin almış olduğu eğitimlerde COVID-19 hakkındaki bilgilendirilmeleri, kişilerin sosyal medya takibi ve internet üzerinden pandemi ile ilgili araştırmalarının yapılması durumları incelendiğinde özellikle stres gibi nedenlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Stresin etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Anket çalışmasında; stresli ve kaygılanma yaşama sorusundaki sonuçlar bu durumu da göstermektedir.

Ankete katılan bütün katılımcılar çalıştıkları işyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği eğitimi aldıklarını bildirmiştir. Yapılan bu İş Sağlığı ve Güvenliği eğitimi içerisinde COVID-19 pandemisi hakkında bilgilendirmelerin (tehlike, riskler ve alınması gereken önlemler vb.) yapıldığını bildirenlerin sayısı oldukça yüksektir. Ancak bir kısmı COVID-19 ile ilgili bilgilendirmenin eğitimlerde yapılmadığını belirtmektedir. Özellikle vaka ortaya çıktığı andan kişilerde stresli ve kaygılanma yaşadıkları görülmektedir. Pandemi nedeniyle strese kapılma durumunun olup olmaması ile ilgili sorulan soruda 286 kişi tamamen kapıldığını, 108 kişi kararsız kaldığını ve geri kalan kişiler ise kapılmadıklarını beyan etmişlerdir.

442 kişi çalıştıkları işyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği eğitimi içerisinde pandemi ile ilgili bilgilendirmenin yapıldığını bildirmiştir. Kişilerin doktora görünmesindeki aciliyet ve endişelenme konusunda katılımcıların çoğu kesinlikle katılmamaktadır. Yani katılımcılar aciliyet ve endişelenmenin olmaması gerektiğini bildirmişlerdir.

Gündüz, vardiya ve karışık olarak çalışma şekli olan kişiler özellikle iş hayatlarında COVID-19'a yakalanma konusunda endişe duymaktadırlar. İş faaliyet sırasında ve işe gidip gelme sırasında bu durumdan kaygılılar. Bu sebeple de pandemi ile ilgili bilgilerin net doğruluğunu teyit edilmesi için bir kontrol mekanizmasının olmasını gerektiğini düşünmektedirler. Ankete katılım sağlayan 500 kişinin 273 kişisi gündüz, 86 kişisi vardiya ve geriye kalanı da karışık çalışma şeklinde işyerlerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir. COVID-19 ile ilgili bilgiler üzerinde bir kontrol mekanizması olması gerektiğine kesinlikle katılan 322 kişi, katılan kişi 78, kararsız olan 20, katılmayan 48 ve hiç katılmayan ise 32 kişidir.

Ankete katılım sağlayanların çoğu sosyal medyayı takip etmekte ve pandemi ile ilgili araştırmalar yapmaktadır. Her iki soru ile strese kapılma sorularının anlamlılıkları incelendiğinde birbirlerine bağlı oldukları görülmektedir. Çalışma sonucunda sosyal medya takibi ve çevrimiçi haberler vb. araştırmalar yapmak stresin arttığını göstermektedir.

Dong vb. (2020) yaptığı çalışmada; COVID-19 salgını sırasında çevrimiçi-internet haberlerinin neden olduğu stres bozukluğunu incelemiştir.

COVID-19 ile ilgili başka çalışmalar da mevcuttur. Taylor vd. (2020) yaptığı çalışmada; COVID-19 ile ilgili stres algısını incelemiştir. Çalışmasında risk ve kontaminasyon korkusu, sosyo-ekonomik sonuçlara bağlı korkular, Ksenefobi, olası pandemi ile ilişkili tehditler ve travmatik stres belirtileri üzerine çalışmasını şekillendirmiştir. Asmundson vd. (2020) yaptığı çalışmada; korku ile salgın arasındaki ilişkiyi irdelemiştir. Ahorsu vd. (2020) yaptığı çalışmada; COVID-19 için bir korku ölçeği oluşturma üzerine çalışmalar yürütmüştür.

Sonuç olarak bütün çalışanların COVID-19 ile ilgili bilgilerin ve haberlerin birçok yerden ve özellikle resmi olmayan bilgilerin kirliliği açıkça görülmektedir. Bu nedenle de haberlerin ve bilgilendirmelerin sabit bir yerden ya da doğruluğu onaylanarak başka mecralardan da (sosyal medya vb.) verilmesi daha yararlı olacaktır. Yanlış haberler ve bilgiler nedeniyle kişilerde doğru algı yerine kurumlara olan güvenilirliği azaltmaktadır. Bu nedenle bu duruma önem verilmeldir.

Diğer bir husus; çalışanların kendi işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerine katılımları sağlanmalı ve salgın ile ilgili bilgilendirmeler yapılmalıdır. Doğru bilgilendirmeler yapmak önemlidir. Ayrıca salgın için yapılacak uygulama ve önlemler vb. durumlarda bütün çalışanların fikir ve görüşlerinin alınması çalışma ortamının daha güvenli olmasına katkı sağlayacaktır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde salgın sürecinin devam etmesinden dolayı çok ciddi bir sorun olduğu görülmektedir. Bu olumsuz faktörleri ortadan kaldırmak için tüm çalışanların ve toplumun gerçek bilgiler ışığında doğru yönlendirilmesi büyük ölçüde önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Abramowitz, J. S., & Deacon, B. J. (2006). Psychometric properties and construct validity of the Obsessive–Compulsive Inventory—Revised: Replication and extension with a clinical sample. Journal of Anxiety Disorders, 20, 1016–1035.

2. Abramowitz, J. S., Deacon, B. J., & Valentiner, D. P. (2007). The Short Health Anxiety Inventory: Psychometric properties and construct validity in a non-clinical sample. Cognitive Therapy and Research, 31, 871–883.

3. Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., & Pakpour, A. H. (2020). The fear of COVID-19 Scale: Development and initial validation. International Journal of Mental Health and Addiction, 1–9.

4. Arıkan R., (2018). Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 97-159.

5. Asmundson, G. J. G., & Taylor, S. (2020a). Coronaphobia: Fear and the 2019-nCoV outbreak. Journal of Anxiety Disorders, 70, 102196.

6. Balcı E., Tekkaya C., (2000)., Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerine Yönelik Bir Ölçeğin Geliştirmesi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,42-50.

7. Barışık, T., (2017)., Kule Vinçlerde İş Kazaları ve Önlemleri, İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 54-58.

8. Barışık, T., Yalçın F., (2017). Kule Vinçlerde Olası İş Kazalarının Çalışanlar ile Öznel Değerlendirilmesi, Ulusalarası Hakemli İş Güvenliği ve Çalışan Sağlığı Dergisi, 1-16.

9. Dong, M., Zheng, J., (2020). Headline Stress Disorder Caused By Netnews During the Outbreak of COVID-19, Health Expectations, 23, 259-260.

10. Foa, E. B., Huppert, J. D., Leiberg, S., Langner, R., Kichic, R., Hajcak, G., et al. (2002). The Obsessive-Compulsive Inventory: Development and validation of a short version. Psychological Assessment, 14, 485–496.

11. Talyor S., Caeleigh A. L., Michelle M. P., Thomas A. F., Dean M., Gordon J.G. A., (2020). Development and initial validation of the COVID Stress Scales. Journal of Anxiety Disorders.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(36)

Dr. Adem ÇİLEK[120]; Ahmet UÇAN[121]; Murat ERMİŞ[122]

PANDEMİ SÜRECİNDE SINIF ÖĞRETMENLERİNİN UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

THE OPINIONS OF CLASSROOM TEACHERS ON DISTANCE EDUCATION DURING THE PANDEMIC PROCESS

ÖZ

Bu çalışmanın amacı pandemi sürecinde uzaktan eğitimin ne kadar başarılı yürütüldüğünü tespit ederek sürece ilişkin bazı öneriler ortaya koymaktır. Çalışma nitel olup durum çalışması yaklaşımına göre desenlemiştir. Araştırma grubu İstanbul'un Sultanbeyli İlçesinde üç farklı ilkokulda görev yapan 50 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak öğretmenlere dört maddelik yönlendirici olmayan sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veri analiz sürecinde içerik analizi tekniği kullanılmış olup öğretmenlerin görüşleri kategorilere ve alt kategorilere ayrılarak frekans ve yüzde şeklinde tablolaştırılmıştır.

Elde edilen verilerin analizinde öğretmenlerin uzaktan eğitimin olumlu taraflarına yönelik görüşlerinin çoğunlukla zaman ve mekândan bağımsızlık, derslerin defalarca izlenebilmesi, hastalığın bulaşmasından korunma, veli desteği ve teknolojik becerileri geliştirilmesi şeklinde olduğu görülmektedir. Uzaktan eğitimin çoğunlukla belirtilen dezavantajları internet ve bilgisayar yetersizliği, motivasyon kaybı, teknik problemler, teknoloji kullanım yetersizlikleri, veli müdahaleleri ve sosyalleşme yetersizliği ile ilgilidir. Öğretmenlerin çözüm önerileri ise fırsat eşitliğinin sağlanması, velilere teknoloji kullanım eğitimi verilmesi, EBA platformunun ilkokullar bazında içeriklerle donatılması ve okulların internet altyapılarının güçlendirilmesi şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, Fırsat eşitliği, Öğretmen, Öğrenci, Veli.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine how successful distance education is carried out during the pandemic process and to put forward some suggestions regarding the process. The study is qualitative and patterned according to the case study approach. The research group consists of 50 teachers working in three different primary schools in Sultanbeyli District of Istanbul. As a data collection tool, a semi-structured interview form consisting of non-directive questions with four items was used. Content analysis technique was used in the data analysis process, and the opinions of the teachers were divided into categories and sub-categories and tabulated in the form of frequency and percentage.

In the analysis of the data obtained, it is seen that teachers' opinions about the positive aspects of distance education are mostly independent of time and place, being able to watch the lessons repeatedly, protection from disease transmission, parent support and technological skills development. Disadvantages of distance education mostly mentioned are related to internet and computer insufficiency, loss of motivation, technical problems, inadequacy of technology usage, parent interventions and inadequate socialization. Teachers' suggestions for solutions include providing equal opportunities, training parents on the use of technology, equipping the EBA platform with contents on the basis of primary schools, and strengthening the internet infrastructure of schools.

Keywords: *Distance learning, Opportunity equality, Teacher, Student, Parent.*

[120] Dr.,Karetekin Üniversitesi Öğretim Üyesi, aacilek@gmail.com
[121] Öğretmen, Kaptan-ı Derya İlkokulu, Sultanbeyli/İstanbul, ahmetucan@hotmail.com
[122] Öğretmen, Çağdaş Yaşam Türkan Tutumluer İlkokulu, Sultanbeyli/İstanbul, muratermis54@hotmail.com

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

İlk defa Çin'in Wuhan kentinde görülen koronavirüs(Covid-19) salgını kısa bir süre içerisinde dünyayı etkileyen bir pandemi halini almıştır. Bu kadar kısa sürede büyük kitlelere bulaşan bu salgın yaşamlarımızı etkileyerek birçok alanda alışkanlıklarımızın değişmesine sebep olmuştur. Büyük değişim yaşayan alanlardan bir tanesi olan eğitim alanı açısından tüm dünyada alınan ilk önlem, okulların kapatılarak eğitime ara verilmesi olmuştur. Eğitime geçici olarak ara verilmesiyle dünyadaki öğrencilerin yüzde 91'inden fazlasını etkileyen pandemiden yaklaşık 1,6 milyar çocuk ve gencin etkilendiği rapor edilmiştir (Miks ve McIlwaine, 2020).

Koronavirüsün etkileri görüldükçe eğitime ara vermenin yeterli olmadığı anlaşılmış, uzaktan eğitim olanaklarıyla eğitimin yürütülmesi yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Tüm dünyada beklenmedik bir şekilde eğitim kurumlarının kapatılması ve karantina günleri nedeniyle evde dijital platformlardan eğitim sürdürülmeye ve desteklenmeye başlanması doğal olarak ülkeleri hazırlıksız yakalamıştır. Çoğu ülke bu şekilde kitlesel bir uzaktan eğitime hazırlıksız yakalanırken ülkelerdeki mevcut farklı sosyoekonomik gruplar arasındaki imkân farkları ve dijital okuryazarlık farkları da uzaktan eğitimin uzun vadeli sonuçlarını tartışmaya açmıştır" (Özer, 2020). Diğer ülkeler gibi ülkemiz de salgından önemli derecede etkilenmiştir. 2019 Milli Eğitim Bakanlığı raporuna göre (Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2019-2020) Türkiye, 18 milyon civarında öğrenciye ve 950 bin civarında öğretmene sahiptir. 16 Mart itibariyle kapatılan okullardaki örgün ve yaygın eğitim pandemiden etkilenen en büyük kamusal alandır. Bu alanda etkili bir eğitim ve öğretimin sağlanabilmesi için diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye de dijital teknolojileri kullanarak uzaktan eğitimle bu süreci yürütmektedir. Evde veya okulda uygun maliyetlerle, hemen erişilebilir bilgisayarlar, telefonlar, dizüstü bilgisayarlar ve tabletlerin kullanımı artmış özellikle politika yapıcılar ve farklı paydaşları COVID19 krizi sırasında öğrenmenin bu yönde sürdürülmesini beklemektedirler (Mulenga ve Marban, 2020).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Covid-19 ile mücadelede oldukça hızlı tepki geliştirmiştir. Okullar kapatıldıktan sonra hem internet üzerinden hem de internet erişiminde sıkıntı çeken öğrenciler için televizyon üzerinden uzaktan eğitim desteğini hemen hizmete sunmuştur. (Özer, 2020) İlk olarak EBA TV ulusal düzeyde yayın yapmaya başlamış uzaktan eğitimde ihtiyaç duyulan ders içerikleri tüm kademeler için hızla üretilip EBA TV'ye yüklenmiştir. İkinci olarak, asenkron(çevrim dışı) eğitim modeli ile öğrenciler EBA portalını internet üzerinden kullanıp oradaki içeriklere ulaşabilmiş sonrasında senkron(eş zamanlı) eğitim modeli ile de EBA canlı sınıf üzerinden öğretmenleri ile canlı ders yapma imkanı elde etmiştir. Son olarak ise uzaktan eğitim faaliyetlerinde EBA ile açık kaynaklı diğer güvenilir platformlar da kullanılabilmiştir. Tüm kademelerde eğitim uzaktan eğitimle sürdürülürken her hafta uzaktan eğitimdeki çeşitlilik de arttırılmaya devam etmiştir. Okullarda EBA destek noktaları açılmış, televizyon yayınları sonraki günlerde hafta sonlarına da yayılmış ve hafta sonları liseye geçiş sistemi kapsamındaki merkezi sınav ve üniversiteye geçiş kapsamındaki yükseköğretim kurumları sınavına hazırlanan öğrencilere destek olmak üzere yayına başlamıştır. Yaz aylarında da EBA TV yayın yapmaya devam etmiştir. Özel eğitim ve rehberlik alanında da öğrenci, veli ve vatandaşlara destek olmak için çok sayıda psikososyal destek paketi geliştirilmiş ve hızla uygulamaya alınmıştır (Özer, 2020). Durum böyleyken Agnoletto ve Queiroz (2020), "COVID-19 ve Eğitimdeki Zorluklar" başlıklı makalelerinde, dijitalleşme mantığının basit olmadığını vurguladıkları çalışmalarında acil durumlarda kullanımının benimsendiği "öğrenme teknolojileri" nin bir çıkış noktası olduğunun altını çizmişlerdir. Bu bağlamda uzaktan eğitim evden veya oturulan yerden gerçekleştirilen bir faaliyetten ziyade içinde birçok zorluk ve kısıtlamaları da barındırabilmektedir (Agnoletto ve Queiroz, 2020). Ülkemizde özellikle öğrencilerin EBA TV'yi izleme ve öğretmenleri ile canlı dersle etkileşim kurma durumları önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bir tarafta evinde birden fazla bilgisayar, tablet, telefon ve sınırsız internete sahip olanlar varken, diğer tarafta ise hiç bir iletişim aracına sahip olmayan ya da sadece ebeveylerinin cep telefonları üzerinden birden fazla kardeşin sınırlı internet imkanı ile eğitim almaya çalıştığı durumlar söz konusudur. Özellikle göçmen kökenliler başta olmak üzere sosyo ekonomik olarak dezavantajlı olan öğrenciler eğitime erişim noktasında daha ciddi sorunlar yaşamış güçlü bir aile etkisi ve denetimden mahrum oldukları için birçoğu EBA TV'yi takip etmemiş, edenlerin çoğu da ebeveyn desteği olmadığı için dersi öğrenme amaçlı takip etmemiştir(Çelik, 2020). Uzaktan eğitimde yaşanan bu fırsat eşitsizliklerinden

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

hareketle, ülkemizde pandemi döneminde sınıf öğretmenleri tarafından uygulanan uzaktan eğitim faaliyetlerinin değerlendirildiği bu çalışmada, uzaktan eğitimin verimliliği ve süreçte karşılaşılan zorluklar değerlendirilmiştir.

İletişim teknolojilerinin küreselleşmesi küresel eğitim sisteminin oluşmasına neden olmuş; internet, bilgisayar, televizyon ve diğer bilişim sistemlerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler eğitimde yeni uygulamaların meydana gelmesini sağlamıştır (Kırık, 2014). Bunlardan biri de uzaktan eğitim uygulamasıdır. Uzaktan eğitim elektronik olan ya da olmayan sistemler aracılığıyla özel iletişim yöntemleri gerçekleştirilerek zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldıran birçok öğrenme faaliyetini kullanıcılara sunan planlı, tasarlanmış kapsamlı bir öğrenme faaliyetidir (Altıparmak, 2011). Çevrimiçi uzaktan eğitim ortamları sayesinde farklı özellik ve birikime sahip olan kişiler bu ortamların avantajlarından yararlanarak çağdaş yöntemlerle kolayca etkili eğitimler alabilmektedirler (Rovai ve Downey, 2010). Buna karşın uzaktan eğitimde öğretmen, öğrenci ve yine akranlar arasındaki yararlı etkileşimin sınırlı olması ve bunun sonucu olarak motivasyon eksikliğinin ortaya çıkabilmesi gibi bazı olumsuzlukları da yapısında barındırdığı rapor edilmektedir (Çetin ve diğerleri, 2004; Uzoğlu, 2017).

Uygun mekân, zaman ve koşulların mümkün olamadığı durumlarda her öğrencinin kaliteli eğitim alabilmesi ve yine eğitimde fırsat eşitliğinden bahsedilebilmesi için uzaktan eğitimin yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Şen, Atasoy ve Aydın, 2010). Özellikle yaşanmakta olan pandemi sürecinde uzaktan eğitimin kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Bu doğrulduda tarama yapıldığında koronavirüsün salgınının ani gelişen bir durum olmasından dolayı ilgili alanyazının sınırlı olduğu yapılan çalışmaların daha çok tıbbi konularla ilgili olduğu görülmektedir. Bu kabul edilebilir bir durumdur ancak sürecin eğitim açısından araştırılması bağlamında alanyazın, ilk olarak öğretmenleri ve onların sürece ilişkin görüşlerini araştırmalara dahil etmeden, eğitim ortamlarında hiçbir paradigma değişikliğinin başarıyla yansıtılamayacağını ortaya koymaktadır (Mulenga ve Marban, 2020). Bu bağlamda Iwai (2020), COVID-19 pandemisi sırasında çevrimiçi öğrenme üzerine bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada sınıflar sanallaştığında öğrencilerin ne kazanacakları ya da ne kaybedecekleri üzerinde tartışmalara gitmiştir. Araştırmada COVID-19 pandemisinin rutin sanal eğitim sırasında ortaya çıkanların ötesinde zorluklar sunmaya devam edeceğini vurgulamıştır. Örneğin Zoom gibi platformlara hızlı geçişin öğretim programlarını olumsuz etkileyebileceği özellikle de internet ve bilgisayarda daha az donanımlı eğitimcileri zorluklara sürüklediğini dile getirmiştir. Yine bir ekranın ve mikrofonun aracılık ettiği bir sınıfı yönetmenin zorluklarından ötürü birçok eğitimcinin dersi yürütemediklerini rapor etmiştir. Eğitimcilerin çevrimiçi platformları kullanması bir kaos telaşı yaratırken, sanal bir sınıfın büyük metropollerde öğrencilerin uzun yolculuklar yapmadan derse katılmalarına fırsat tanıdığını, yurtlarda veya okullarda öğrencileri umumi alanlardan uzak tutarak hastalıktan kendilerini koruduklarının da altı çizilmiştir.

Roy (2020) çocukların COVID-19 pandemisi döneminde evden öğrenmelerine yardımcı olabilecek bazı ipuçları sunmuştur. Bunlardan biri de, öğretmenlerin bazı telekonferans olanaklarını indirmeleri gerektiğini (örn. Skype, Zoom, Lifesize…) ve dersleri bu programlar aracılığıyla uzaktan verebileceklerini rapor etmiştir. Pandemiden ötürü okulların kapanmasından bu yana, UNICEF, öğrencilerin sürekliliğini sağlamak, ebeveynlerin, bakıcıların ve öğretmenlerin karantina sırasında uzaktan eğitim kaynaklarına ve desteğe erişmelerine yardımcı olmak için uzaktan eğitim seçenekleriyle farklı ülkelerde eğitim ve bilim bakanlıklarını desteklemek için "Öğrenme Pasaportu" adlı uzaktan eğitim platformu kurmuştur (Miks ve McIlwaine, 2020). Bu çalışma, COVID-19'dan etkilenen çocuklara ve gençlere evde eğitimlerine devam etmelerine yardımcı olmak için UNICEF ve Microsoft tarafından başlatılan küresel öğrenme platformudur. Bu platform için yapılan çağrılara eğitimciler adım adım cevap vermiştir. Burke ve Dempsey (2020) İrlanda da pandemi ile birlikte okulların kapanmasının öğretmenlere avantajlarının ve dezanatajlarının olduğunu rapor etmişlerdir. Avantaj olarak, dijital öğrenme dünyasını kucaklamak için bir fırsat olduğunu, çünkü onu keşfetmenin, kaynak ve öğrenme planlarının yeniden temin edilmesinin ve oluşturulmasının pratik olması bakımından zaman kazandıracağı belirtilirken, dezavantajı olarak çevrimiçi öğrenimi sağlamak için eğiticilerin baskı altında olduklarını ve okullar yeniden açıldığında öğretim programlarının yetişmeme endişesini taşıdıklarını rapor etmişlerdir. Baytiyeh (2019), okulun kapatılması sırasında öğrenmenin ve

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

iletişimin mümkün olan her şekilde sürdürülmesinin önemli olduğunu savunmuştur. Eğitimler her ne kadar uzaktan yapılıyor olsa da sosyal ilişkilerimizi dijital olarak da devam ettirmeliyiz. Çünkü COVID-19 kaygısının sosyal tutumları önemli ölçüde etkilediği bulunmuştur (Lee, 2020). Burke (2020), eğitimi yeniden şekillendirme çabasında, COVID-19 pandemisi sürecinde uygulanması gereken bazı önlemlerin olduğunu şiddetle öne sürmüştür. Bu önlemler arasında;

e-postalar ve telefon görüşmeleri yoluyla öğrenciler, veliler, öğretmenler ve diğer personel ile iletişimi uzaktan sürdürmek olduğunu vurgulamıştır. Hal böyleyken bu çalışma uzaktan eğitim faaliyetlerinin daha verimli hale getirilmesi için öğretmenlerin pandemi sürecinde uzaktan eğitme ilişkin sahip oldukları görüşlerinin ortaya çıkarılması ve gelecekte yapılacak olan uzaktan eğitim çalışmalarına ışık tutması açısından önemlidir.

2.Araştırmanın Amacı

Yapılan bu çalışmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre pandemi dönemindeki uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan zorlukları belirlemek ve uzaktan eğitimin verimliliğini değerlendirmektir. Çalışma gelecekte yapılacak olan uzaktan eğitim çalışmalarına ışık tutması açısından önemlidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Uzaktan eğitimde için kullandığınız platformlar/uygulamalar nelerdir?
- Uzaktan eğitimin verimli bulduğunuz yönleri nelerdir? Açıklayınız.
- Uzaktan eğitim süresince karşılaştığınız zorluklar nelerdir? Açıklayınız.
- Uzaktan eğitim sürecinin daha verimli hale getirilebilmesine ilişkin önerileriniz nelerdir? Açıklayınız.

3.Yöntem

3.1.Araştırmanın Deseni

Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan zorlukların belirlendiği ve uzaktan eğitimin verimliliğinin değerlendirildiği bu çalışma nitel olup durum çalışmasına göre desenlemiştir.

3.2.Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemlerinden "Kartopu(zincirleme) örneklem" tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Kartopu(zincirleme) örnekleme tekniğinde rastlantısal olarak bir veriye/bireye/birime ulaşıldıktan sonra bu veri/birey/birim sayesinde varsa diğer veriye/bireye/birime de ulaşılmaya çalışılır(Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Yapılan çalışmada bu bağlamda İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde rastgele seçilen üç farklı İlkokulda görev yapan okul yöneticilerine ulaşılarak bu yöneticiler sayesinde çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen toplam 50 öğretmenin görüşlerine yer verilmiştir. Çalışma grubuna ait özellikler Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo 1
Çalışma grubunun özellikleri

Özellik		*f(Fekans)*	*%(Yüzde)*
Cinsiyet	Erkek	17	34
	Kadın	33	66
Kıdem	1-5 Yıl	11	22
	6-10 Yıl	18	36
	11-15 Yıl	13	26
	16-20 Yıl	4	8
	21 ve üzeri	4	8

Yöneticilik Deneyimi	Var	18	36
	Yok	32	64
Eğitim Durumu	Ön Lisans	0	0
	Lisans	43	86
	Yüksek Lisans	7	14
	Doktora	0	0
Branş	Sınıf Öğretmeni	46	92
	Diğer	4	8

Tablo 1'de özellikleri verilen çalışma grubu üyelerinin %66'sı kadın, %34'ü erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Öğretmenlerin mesleki özelliklerinden öne çıkan hususlara bakıldığında öğretmenlerin %36'sının(18 öğretmen) 6-10 yıl, %26'sının(13 öğretmen) 11-15 yıl, %22'sinin(11 öğretmen) 1-5yıl, %8'inin(4 öğretmen) 16-20 yıl ve %8'inin(4 öğretmen) 21 ve üzeri yıl arası kıdeme sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca %64'ünün yöneticilik deneyiminin bulunmadığı, %86'sının Lisans, %14'ünün yüksek lisans mezunu olduğu ve %92'sinin sınıf öğretmeni olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenler Ö1,Ö2,Ö3,……Ö50 şeklinde kodlanmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve uzaktan eğitimin verimliliğine yönelik görüşler yönlendirici olmayan sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile alınmıştır. Çepni'ye (2005) göre de yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi, seçilmiş konuda derinlemesine soru sorma, anlaşılmayan noktalarda katılımcıya ilgili sorunun durumunun açıklayıcı hale gelmesi için tekrar soru sorma fırsatı sunar. Görüşme formundaki soruların oluşturulma sürecinde öncelikle amaç çerçevesinde alanyazın taraması yapılmış sonrasında hazırlanan sorularla ilgili olarak birkaç öğretmenin görüşüne başvurularak soruların anlaşılır olup olmadığına bakılmıştır. Görüşler çerçevesinde sorulara son şekli verilmiştir. Görüşme formunda kişisel bilgilerin bulunduğu sorular ve araştırma verilerine yönelik 4 soru bulunmaktadır. Çalışmada elde edilen veriler gönüllülük esasına gore görüşme formunun doldurulması yöntemiyle toplanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Veri analiz sürecinde içerik analizi tekniği kullanılmış olup sınıf öğretmenlerinin görüşleri kategorilere ve alt kategorilere ayrılarak frekans ve yüzde şeklinde tablolaştırılmaktadır. İçerik analizi tekniğinin seçilmesinin nedeni verilerin sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunulabilir olmasındandır. İçerik analizi, "sözel, yazılı ve diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ve/veya dilbilgisi açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunmadır" (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 22). Veriler analiz edilirken öncelikle öğretmen görüşleri word belgesi olarak dijital metin haline getirilmiş, herbir form adlandırılmış (Ö1, Ö2, Ö3…) ve verilen yanıtların soru başlıklarının altında toplanılması sağlanmıştır. Veriler sınıflandırılıp frekans ve yüzde olarak sayılara dönüştürülüp tablolaştırılmıştır. Verilerin analizinde iç güvenirliği(tutarlılığı) artırmak amacıyla yorumlama aşamasında katılımcıların verdikleri cevaplardan doğrudan alıntılar yapılarak araştırmayla ilgili bulgular dayanaklandırılmıştır. İç geçerliği(inandırıcılığı) sağlamak amacıyla görüşme formu oluşturulurken konuyla ilgili alanyazın incelenip kavramsal bir çerçeve oluşturulmuş veri toplanmasından hemen sonra ulaşılan sonuçlar formlardaki görüşlerle karşılaştırılarak katılımcı teyidi sağlanmıştır. Sürekli olarak uzman görüşlerden yararlanma yoluna gidilerek yanlışlıkların sürekli düzeltilmesi sağlanmıştır. Dış güvenirliği(teyit edilebilirliği) artırmak amacıyla veri

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

toplama araçları, ham veriler, analiz aşamasında çıkan sonuçlar, notlar, yazılar ve çıkarımlar bir uzmanın incelemesine sunularak teyit incelemesi yaptırılmıştır. Dış geçerliği(aktarılabilirliği) sağlamak amacıyla araştırma süreci, araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması ayrıntılı bir biçimde yapılmıştır.

4. Bulgular

Yapılan çalışmada, çalışma konusuna ilişkin öğretmen görüşleri içerik analizine tabi tutularak belirlenmiştir. Çalışma bulguları dört başlık altında değerlendirilmiştir.

4.1. Uzaktan Eğitimde Kullanılan Sistemler/Uygulamalara İlişkin Bulgular

Yapılan çalışmada, verileri elde etmek amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yöneltilen "Uzaktan eğitimde kullandığınız sistemler/uygulamalar nelerdir?" şeklindeki soruya, katılımcı öğretmenlerin vermiş oldukları yanıtlar içerik analizi tekniğiyle analiz edildikten sonra ulaşılan bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2
Kullanılan sistemler/Uygulamalar

Tür	*Cevap*	*f(Frekans)*	*%(Yüzde)*
Sistem/Uygulama	1- Zoom	42	84
	2- Eba	35	70
	3- Whatsapp	15	30
	4- Ders Destek Platformları (Morpha Kampüs vb.)	12	24
	5- Taranmış Dökümanlar(PDF)	4	8
	6- You tube	4	8
	7- Z kitap	1	2

Tablo 2'de elde edilen bulgulara bakıldığında 42 öğretmenin zoom programını, 35 öğretmenin EBA platformunu, 15 öğretmenin whatsapp uygulamasını, 12 öğretmeni okulistik vb. platformları, 4 öğretmenin taranmış dökümanlar ile you tubeyi ve 1 öğretmenin de Z kitapları kullandığı görülmektedir. Bulgulara kaynak teşkil eden iki katılımcı görüşüne aşağıda yer verilmektedir.

(Ö47)"Uzaktan eğitimi EBA üzerinden Zoom'a bağlanarak gerçekleştirmekteyim. Kitap PDFleri, okulistik, Morpha Kampüs gibi uygulamaları kullanıyorum."

(Ö48)"Zoom ve EBA kullandım. Zaman zaman Whatsapp uygulamasından videolar çekip gönderdim."

Katılımcı öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde büyük bir çoğunluğunun uzaktan eğitim yaparken EBA ya da Zoom uygulamalarını kullandığı görülmektedir. Tabloda belirtilen diğer

uygulamaların ise daha çok dersin işlenişi sırasında kaynak olarak tercih edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Whatsapp uygulamasının kullanımına bakılarak PDF dökümanlarının ödev amaçlı gönderildiği söylenebilir.

4.2. Uzaktan Eğitimin Verimli Bulunan Yönlerine İlişkin Bulgular

Çalışma grubunu oluşturan katılımcı öğretmenlere sorulan, "Uzaktan eğitimin verimli bulduğunuz yönleri nelerdir? Açıklayınız." şeklindeki soruya verilen cevaplar, içerik analizi tekniğiyle araştırmacılar tarafından analiz edilerek, ulaşılan cevaplar alt temalar şeklinde Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3
Verimli bulunan yönler

Tür	*Cevap*	*f(Frekans)*	*%(Yüzde)*
Verimlilik Alanları	1- Mekandan ve zamandan bağımsızlık, esneklik ve rahatlık sağlıyor.	15	30
	2- Öğrencilere bol kaynak, kaynağa hızlı erişim ve bol tekrar olanağı sağlıyor.	15	30
	3- Zamandan tasarruf sağlıyor	11	22
	4- Velilerin sürece aktif olarak katılmasını Sağlıyor	10	20
	5- Öğrenci ve öğretmenlerin teknoloji kullanım becerilerini artırıyor.	9	18
	6- Öğrencilerin okula ve derse olan ilgilerinin diri kalmasını sağlıyor.	9	18
	7- Fiziksel teması önlemesi	8	16
	8- Denetlenebilirliği sağlıyor.	4	8
	9- Yok	2	4

Tablo 3 incelendiğinde çalışmaya katılan öğretmenlerin uzaktan eğitimin olumlu yönlerine yönelik verdikleri cevapların frekans dağılımı olarak birbirine yakın olduğu görülüyor. Bulguların çoğunlukla mekân, zaman ve işlevsellikle ilgili olduğu görülmektedir. Mekan ve zamandan

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bağımsızlık, esneklik ve rahatlık(15), zamandan tasarruf(11), fiziksel teması önleme(8) mekan ve zamanla ilgili bulgulardır. Bu bulgularla ilgili öğretmen cevaplarından bazıları aşağıdaki gibidir:

(Ö14) "Uzaktan eğitimin en bariz avantajlarından birinin mesafeleri ortadan kaldırmasıdır. İstediğimiz zaman, istediğimiz yerde ulaşabileceğimiz bilgileri veya dersleri genellikle öğrencilerimize eğlenceli ve bireysel farklılıkları dikkate alarak sunarız."

(Ö15) "Öğrenci evinde rahat bir şekilde dersini dinleyebiliyor, okula gidip gelirken harcadığı zamanı şu an harcamıyor."

(Ö47) "Sayesinde hastalıktan korunmuş oluyoruz, esneklik ve rahatlık sağlıyor."

Katılımcılardan Ö14 öğrencilerinin ihtiyaç duyabileceği her türlü bilgi ve içeriği herhangi bir mekana ve zamana bağlı kalmadan paylaşabilecek olmasını, Ö15 öğrencilerin okula gelip gitme aşamasında harcadıkları zamanları başka uğraşlara aktararak zamanını verimli kullanmalarını, Ö47 evden çıkmayarak hastalık riskinden korunmuş olmalarını olumlu olarak değerlendirmektedir.Öğretmenlerin uzaktan eğitim uygulamalarının faydalı olduğu yönündeki görüşlerinden diğerleri işlevsellikle ilgilidir. İşlevsellikle ilgili bulgular bol kaynak, kaynağa hızlı erişim, bol tekrar(15), velilerin sürece aktif katılımı(10), teknoloji kullanım becerilerini artırma(9), derse olan ilgiyi diri tutma(9) ve denetlenebilirlik(4) şeklindedir. Bu bulgulara kaynak teşkil eden katılımcı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

(Ö10)"Görsel anlamda oldukça fazla veri kullanabiliyoruz.İstediğimiz bilgiyi anında yansıtabiliyoruz."

(Ö17) "Veliler ne yapılıyor ne işleniyor daha farkındalık var gibi. Geri kaldıklarında daha çok destek oluyorlar."

(Ö47)"Öğrencilerin ve velilerin teknoloji kullanma yeterliliğini geliştiriyor, dersler sürekli denetleniyor, öğrenciler okuldan geri kalmamış oluyorlar"

Yukarıdaki görüşlere gore öğretmenler bilgiye daha rahat ulaşabilmeyi sistemin üstünlüğü olarak nitelendirmişlerdir. Ayrıca velilerin sürekli çocuklarının başında durmaları geri kaldıklarını hissettiklerinde daha çok destek olma eğilimine girmeleri ve bunu yaparken de tekrar tekrar uygulamadan kaynaklı teknoloji kullanma becerilerini geliştirmeleri yine sürecin olumlu yanları olarak görülmektedir.

4.3. Uzaktan Eğitim Süresince Karşılaşılan Zorluklara İlişkin Bulgular.

Çalışma grubunu oluşturan katılımcı öğretmenlere yöneltilen "Uzaktan eğitim süresince karşılaştığınız zorluklar nelerdir? Açıklayınız." şeklindeki soruya verilen cevaplardan hareketle elde edilen bulgular tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4
Karşılaşılan zorluklar

Tür	*Cevap*	*f(Frekans)*	*%(Yüzde)*
Karşılaşılan Zorluklar	1-Bilgisayar, tablet, internet vb. iletişim araçlarının yetersizliği kaynaklı derse katılamama	41	82

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2-Öğrencilerde yaşanan dikkat dağınıklıkları başka işlerle uğraşma, disiplin problemleri	26	52
3-Sürekli ekran karşısında durmanın fiziksel rahatsızlıklara sebep olması	10	20
4-Ders esnasında yaşanan bağlantı kopmaları	9	18
5-Öğrenci ve velilerin teknoloji kullanımındaki yetersizlikleri	8	16
6-Ev ortamındaki gürültü	7	14
7-Veli müdahaleleri	7	14
8-Ödev kontrolünün zorluğu ve ölçme değerlendirme yetersizlikleri	6	12
9-Sosyalleşme problemleri	5	10

Uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan zorluklar ve yetersizlikler konusunda çalışmaya katılan öğretmenlerin cevapları incelendiğinde öğretmenlerin hemen hemen tamamına yakınının fırsat eşitsizliğinden muzdarip olduğu ve kendilerine yöneltilen soruya internet, telefon-tablet-bilgisayar yetersizlikleri ve bu yetersizlikler sebebiyle büyük bir öğrenci kitlesinin derse katılamaması cevabını verdikleri görülmektedir. Bu cevaplar göstermektedir ki özellikle dejavantajlı toplumsal kesimlerden gelen çocukların bilgisayar ve diğer cihazlara erişimlerinde ve internet bağlantılarında önemli sorunlar olabilmektedir. Ayrıca uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin uzun süre ekran başında kaldıklarından dolayı dikkat dağınıklığı yaşadıkları ilgilerinin başka işlere kaydığı, böylece disiplin problemleri oluştuğu(%52) görülmektedir. İlkokul öğrencilerinin dikkat süreleri düşünüldüğünde günlük 6 ders saati ekran karşısında durmanın eğitimin verimliliğini önemli oranda düşüreceği düşünülmektedir. Diğer yandan bu kadar saat ekran karşısında vakit geçirmenin bir takım fiziksel rahatsızlıklara da sebep olacağı(%20) ifade edilmektedir. İnternet bağlantısı olmasına rağmen uzaktan eğitim programlarının sunucu performansının düşüklüğü veya internet alt yapısının yeterince hızlı olmaması kaynaklı derslerde bağlantı kopmalarının çok yaşandığı %18 lik bir kesim tarafından söylenmektedir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin %16'lık kısmı öğrenci ve velilerin teknoloji kullanımındaki yetersizliklerinden söz etmektedir. Bu cevap bizlere bazı ailelerin çocuklarının eğitimine nasıl destek olacağı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını eğitim sürecinin verimliliğinin büyük ölçüde öğretmene bırakıldığını göstermektedir. Diğer maddeler incelendiğinde ise derslerin ev ortamında işlenmesinden dolayı çok gürültü olduğu(%14), dersin işlenişine ve öğrencilere veli müdahalelerinin olduğu(%14), ölçme değerlendirme de yetersizlikler yaşandığı(%12) ve sosyalleşme problemleri yaşandığı(%10) tespit edilmiştir. Bulgulara kaynak teşkil eden katılımcı görüşlerine aşağıda yer verilmektedir.

(Ö50)"Evinde İnternet veya iletişim cihazı olmamasından dolayı derslere bağlanmayan öğrencilerim var. Çok kardeşi olupta bir cihazın hepsine yetmediği durumlar var. Bunun yanında ders esnasında kopmalar yaşanabiliyor. Birçok veli derse müdahale ediyor bazı evlerde de gürültü çok oluyor öğrenciler teknolojiyi

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çok iyi kullanamadığı için seslerini sürekli açıyorlar kapatıyorlar. Belli bir zaman sonra öğrencilerin dikkatleri dağılıyor başka işlerle uğraşmaya başlıyorlar. Ödevleri kontrol etmede zorluk yaşıyorum ve öğrenciler sosyalleşmeden uzak bir eğitim süreci geçiriyorlar."

(Ö15)"Sınıf ortamındaki disiplini ne yazık ki canlı derslerde sağlayamıyorum. Öğrenciler 6 ders saati boyunca ekran başında yoruluyor. Dikkatleri çabuk dağılabiliyor."

(Ö23)"Yaşadığı evde uygun ders ortamı olmayıp gürültü içinde dersi anlayıp dinlemeye çalışan öğrencilerimiz oldu."

(Ö29)"Ülkemizdeki internetin hızının düşük olması sık sık kopmaların yaşanması"

Yukarıdaki görüşlere gore öğretmenler genel olarak yaşanan disiplin problemlerinden muzdarip olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca internet ağı alt yapısının yetersiz oluşunu, sık yaşanan kopmaları, ev ortamında çok gürültü olmasını ve fırsat eşitsizlğini sürecin olumsuz yönleri olarak nitelendirmektedirler.

4.4. Uzaktan Eğitim İçin Yapılan Önerilere İlişkin Bulgular.

"Uzaktan eğitim sürecinin daha verimli hale getirilebilmesine ilişkin önerileriniz nelerdir? Açıklayınız." şeklinde sorulan soruya çalışma grubunda yer alan katılımcı öğretmenlerin vermiş oldukları cevaplar ışığında ulaşılan bulgular tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5
Uzaktan eğitime ilişkin öneriler

Tür	*Cevap*	*f(Frekans)*	*%(Yüzde)*
Öneriler	1-Teknolojiye ulaşmada fırsat eşitliğinin sağlanması	36	72
	2-Ailelere teknoloji kullanımı konusunda eğitim verilmesi	13	26
	3-EBA sınıf seviyelerine uygun zengin içerikle desteklenmeli	12	24
	4-Günlük ders saati düşürülmeli	9	18
	5-Okulların internet altyapı eksikliklerinin giderilmesi	2	4

Yapılan çalışmada pandemi döneminde Türkiye'de uygulanan uzaktan eğitim sürecine ilişkin katılımcı öğretmenlerin algılarından hareketle elde edilen öneriler alt temalar şeklinde tablo 5'te verilmiştir. Tabloya göre teknolojiye ulaşmada öğrenciler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması(%72) en büyük öneri olarak yerini almaktadır. Özellikle yoksul bölgelerde yaşayan öğrencilere bilgisayar ya da tablet desteği verilerek internete erişimleri sağlanmalıdır. Diğer bir öneri ise ailelere teknoloji kullanımı konusunda eğitim desteği verilmesidir.(%26) Birçok aile çocuklarının eğitimine nasıl destek olacağı konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Bunun için ailelere çevrimiçi pedegojik ve teknik destek sağlanabilir. Öğretmenlerin %24'lük bölümü uzaktan eğitim amaçlı kullandıkları EBA platformunun zengin içeriklerle desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. EBA, özellikle ilkokul kademesinde de öğrencilerin ve öğretmenlerin pek çok ihtiyacına karşılık verebilecek şekilde eğitici etkinlikler, ders anlatım videoları, konu

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kavrama testleri, deneme sınavları, eğlenceli uygulamalar ve çalışma yaprakları yönünden zenginleştirilmelidir. Son olarak öğretmenlerin %18 lik kısmı uzaktan eğitim günlük ders saati sayısının düşürülmesi gerektiğini %4'lük bir kısmı ise okulların internet altyapılarının güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.Bulgulara kaynak teşkil eden katılımcı görüşlerine aşağıda yer verilmektedir.

> **(Ö8)**"Her ailenin internet erişimine imkan sağlanması,her öğrenciye bir tablet verilmesi, öğrencilere verilecek tabletlerde bütün derslerden , sınıf müfredatına uygun konularla ilgili etkinlik ve testlerin, deneme sınavlarının yüklenmiş olması"
>
> **(Ö9)**"Canlı ders sürelerinin öğrenci yaş gruplarına uygun makul bir süre verilmesi. Haftada 30 ders saati (yaklaşık 20 saat=1200 dakika) gibi öğrencilerin hem göz sağlığını hem de psikolojisini bozacak, dikkat dağınıklığı ve sosyalleşmeden uzaklaştıracak kadar ekran başında oturmadan verimli geçirebileceği ders saatine düşürülmesi gerekmektedir."
>
> **(Ö23)**"Velilerimiz çok bilinçli değil. Bu süreçteki çalışmaları hafife alan ve gereken emeği, önemi vermeyen velilerimiz var. Bizler elimizden geleni yapıyoruz onlarla birlikte bu süreci sağlıklı bir şekilde atlatabilmek için. Ama bence bu konuda daha fazlasına ihtiyacımız var."

Katılmcı görüşlerine bakıldığında sınıflarda çoğu öğrencinin teknolojik yetersizlikler kaynaklı uzaktan eğitime giremediği ve öğrenciler arasındaki akademik uçurumun her geçen gün daha da arttığı, günlük 6 ders saatinin ekran karşısında geçirilmesi sonucu disiplin problemlerinin ve sağlık sorunlarının görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca velilerin büyük bir çoğunluğunun teknoloji kullanımı konusunda yetersizliğinden dolayı çocuklarına nasıl yadımcı olacaklarını bilmedikleri görülmektedir.

5. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecine ilişkin görüşlerini belirlemek amacındaki bu çalışmada öğretmen görüşleri dört başlıkta sınıflandırılmıştır. Bu görüşler kullanılan uygulamalar, olumlu görüşler, olumsuz görüşler ve öneriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya göre öğretmenlerin en çok kullandıkları uygulamaların EBA, zoom, watsapp, morpha kampüs, okulistik olduğu; en çok kullanılan dökümanların ise taranmış dökümanlar ile z kitaplar olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç diğer bazı ülkelerdeki araştırmacıların raporlarında değindikleri öğretmenlerin kullandıkları uygulamalarla da büyük oranda paralellik göstermektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde de benzer uygulamaların olduğunu söyleyen Motiejūnaitė-Schulmeister ve Crosier (2020), bazı Avrupa ülkelerinde okuldan alınan kitaplar ve materyaller aracılığıyla eğitim uzaktan sürdürülürken büyük çoğunluğunda, öğretmenlerin ve öğrencilerin birlikte çalışabilmelerini ve etkileşime girebilmelerini sağlayan çeşitli e-öğrenme platformları aracılığıyla ve hızla geliştirilen ulusal televizyon programları veya sosyal medya platformlarındaki derslerin yardımıyla sürdürüldüğünü ifade etmişlerdir. Diğer yandan Roy (2020) çocukların COVID-19 pandemisi döneminde evden öğrenmelerine yardımcı olabilecek bazı ipuçları sunmuştur. Bunlardan biri de, öğretmenlerin bazı telekonferans olanaklarını indirmeleri gerektiğini (örn. Skype, Zoom, Lifesize…) ve dersleri bu programlar aracılığıyla uzaktan verebileceklerini rapor etmiştir. Salgının uzaması ile öğrencilerin eğitiminde en güvenli yol olarak görülen uzaktan eğitim, geliştirilen yeni uygulamalar ve içerikler sayesinde öğretmenlerinin elini güçlendirmektedir.

Araştırmaya gore uzaktan eğitimin esneklik ve rahatlık sağlaması ile öğrencilere bol kaynak, kaynağa hızlı erişim ve bol tekrar olanağı sağlaması öğretmenler tarafından en sık dile getirilen olumlu görüşlerdir. Diğer olumlu görüşler ise zamandan tasarruf, velilerin sürece aktif katılımı, teknoloji kullanım becerilerinin artması, okula-derse olan ilginin diri kalması ve fiziksel teması önlemesi olarak ifade edilmiştir. Öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin olumsuz görüşleri ise dokuz farklı çerçevede karşımıza çıkmaktadır. En sık dile getirilen olumsuzluk iletişim araçları ve alt yapı yetersizliğidir. Diğer olumsuzluklar ise dikkat dağınıklığı, motivasyon ve disiplin

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

problemleri, hareketsizlik, bağlantı kopmaları, teknoloji kullanım yetersizliği, evdeki gürültü, veli müdahalesi ve ölçme değerlendirme eksiklikleri olarak ifade edilmektedir. Verilere gore öğretmenler teknoloji kullanım becersinin artmasını olumlu, teknolojik araçlarla bu kadar içli dışlı olmanın ise olumsuz olduğu görüşündedirler. Erbil ve Kocabaş (2019) tarafından yapılan çalışmada öğretmenler benzer şekilde, eğitimde teknoloji kullanımını desteklediklerini fakat öğrencilerin teknolojik araçları kullanımının izlenmesi ve denetlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Durukan, Hacıoğlu ve Dönmez Usta (2016) tarafından öğretmenlerin teknoloji algılarına yönelik yapılan nitel çalışma sonuçları da bu çalışmayı destekler niteliktedir. Öğretmenler teknolojiye ilişkin olumlu metaforların yanında olumsuz metaforlar da ortaya koymaktadırlar. Baek, Jones, Bulger ve Taliaferro (2018) tarafından yapılan çalışma sonuçları da öğretmenlerin teknolojiye ilişkin tek bir görüşe sahip olmadıkları; bazı öğretmenler olumlu görüş belirtirken bazı öğretmenlerin ise olumuz görüşler ortaya koydukları şeklindedir. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler uzaktan eğitimi kolaylaştıran birçok avantaj sağlıyor olsa da öğretmenlerin bir kısmında teknolojiye karşı temkinli bir duruşun varlığı söylenebilir (Benson ve Samarawickrema, 2009). Durum böyleyken süreçte uzaktan eğitimden daha etkili bir yol bulunamadığı için teknolojinin yararları üzerinde daha çok durulmuş olumsuz tarafları ise verilen desteklerle azaltılmaya çalışılmıştır.

Öğretmenlerin bazıları uzaktan eğitimi rahatlığı nedeniyle olumlu olarak değerlendirirken; bazı öğretmenler ise öğrencilerin fazla rahat davranışları nedeniyle olumsuz değerlendirmişlerdir. Öğretmen ve öğrencilerin mekan kısıtlaması olmadan katılabildikleri öğretim süreci olarak uzaktan eğitim (Moore ve Kearsley, 2011), görece bir rahatlığa sahiptir. Burada uzaktan eğitimin rahatlığı ile anlatılmak istenen kolaylık veya imkan avantajıdır. Disiplinsiz davranışlarla ders akışının bozulması rahatlık ile ifade edilmemelidir. Alan yazında uzaktan eğitimin rahatlık avantajı yer almaktadır. Örneğin Rovai ve Downey (2010), çevrimiçi uzaktan eğitim ortamları sayesinde farklı özellik ve birikime sahip olan kişilerin bu ortamların avantajlarından yararlanarak çağdaş yöntemlerle kolayca etkili eğitimler alabildiğini belirtmektedir. Uzaktan eğitim her ne kadar mekan kısıtlamasını kaldırsa da öğrencileri fiziksel aktivite(tenefüsler) ile sosyallikten mahrum bırakması ve özellikle ilkokul çağındaki öğrencilerin dikkat sürelerinin kısa olması nedeniyle kontrolsüz davranışlar sergilemeleri verimliliği azaltmaktadır.

Öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin okula ve derse olan içsel motivasyonlarının diri kalmasının önemini olumlu olarak değerlendirirken bir yandan da öğrencileri motive edemediklerini ifade etmektedirler. Örneğin Hobson ve Puruhito (2018) tarafından yapılan çalışmada motivasyonun, yüz yüze eğitimde olduğu gibi çevrimiçi eğitimde de önemli bir gereklilik olduğu vurgulanmaktadır. Fırat, Kılınç ve Yüzer (2018) tarafından yapılan çalışmada ise çevrimiçi eğitimde içsel motivasyonun önemli bir belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede Moreno-Ger ve diğerleri (2008) tarafından yapılan çalışmada uzaktan eğitim sürecinde motivasyonel amaçlı eğitsel oyunlar tasarlanmıştır. Burada okula ve derse olan içsel motivasyonun diri kalması ibaresiyle öğrencilerin hergün sınıf arkadaşları ve öğretmenleri ile bir araya gelerek etkileşimde bulunmaları kast edilmektedir. Motivasyonun düşmesine sebep olan ders saatlerinin fazlalığıdır.

Öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde velilerin sürece aktif katılmalarına yönelik olumlu görüşler belirtirken velilerin ev ortamında çok gürültü yapmalarını ve derslere olan gereksiz müdahalelerini olumsuz olarak ifade etmişlerdir. Çayak ve Ergi (2015) tarafından yapılan çalışmada veli öğretmen iletişiminin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca bu ilişkide velinin çalışma ve öğrenim durumları gibi özelliklerinin etkisi belirtilmiştir. Benzer şekilde Çalık (2007) tarafından yapılan çalışmada veli öğretmen ilişkisinin etkili bir öğrenme süreci için önemli olduğu vurgulanmıştır. Veli öğretmen ilişkisi okulun tüm süreçlerinde olduğu gibi uzaktan eğitim sürecinde de önemle ele alınmalıdır (Murray, 2009). Süreç birçok ailenin gerek akademik, gerek teknolojik gerekse de psikolojik olarak çocuklarının eğitimine nasıl destek olacağı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermiş ve veli eğitiminin üzerinde durulması gerekliliğini de ortaya koymuştur.

Öğretmenler öğrencilerin sosyalleşme problemlerini uzaktan eğitimin olumsuz yönü olarak değerlendirmektedirler. Alan yazında COVİD-19 kaygısının sosyal tutumları önemli ölçüde etkilediği ifade edilirken(Lee, 2020); belirsizlik günlerinde sosyalleşememek olumlu

olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, Muirhead (2000) uzaktan eğitimde öğrenci-öğrenci iletişimi, öğretmen-öğrenci iletişimi ve öğretmen-öğretmen iletişiminin tam olarak gerçekleşemeyeceğini dolayısıyla sosyal olarak gereksinimlerin tatmin olamayacağını belirtmektedir. Oosterhoff ve diğerleri (2020) tarafından yapılan çalışmada ise, Covid-19 sürecinde ortaya çıkan sosyal mesafe zorunluluğunun zihinsel ve sosyal zararlı sonuçları olabileceği tartışılmaktadır. İçinde bulunulan salgın koşulları ve sokağa çıkma yasakları düşünüldüğünde uzaktan eğitimin mevcut sosyal çevreden kopmama bağlamında olumlu bir seçenek haline geldiği görülmektedir.

Öğretmen görüşlerinde, uzaktan eğitim sürecinde çevrime katılım sorunları ve kopmalar nedenleriyle olumsuz ifadeler yer almıştır. Öğretmenlerin uzaktan eğitimin olumsuz yönlerine en fazla erişim yetersizlikleri yönünde görüş bildirmeleri anlamlıdır. Alan yazında bu sonucu destekler nitelikte çalışmalar mevcuttur. Örneğin Çelik , (2020) bir tarafta evinde birden fazla bilgisayar, tablet, telefon ve sınırsız internete sahip olanlar varken, diğer tarafta ise hiç bir iletişim aracına sahip olmayan ya da sadece ebeveylerinin cep telefonları üzerinden birden fazla kardeşin sınırlı internet imkanı ile eğitim almaya çalıştığı durumlardan söz etmiş, özellikle göçmen kökenliler başta olmak üzere sosyo ekonomik olarak dezavantajlı olan öğrencilerin eğitime erişim noktasında daha ciddi sorunlar yaşadığını güçlü bir aile etkisi ve denetimden mahrum oldukları için birçoğunun EBA TV'yi takip etmediğini, edenlerin çoğunun da ebeveyn desteği olmadığı için dersi öğrenme amaçlı takip etmediğini belirtmiştir. Baek ve diğerleri (2018) tarafından yapılan çalışmada, uzaktan eğitimin en temel engellerinden birinin erişim olanaklarından yoksunluk olduğu tespiti çalışma sonuçları ile örtüşmektedir. Bu çerçevede Erbil ve Kocabaş (2019) tarafından yapılan çalışmada, eğitim ortamlarında teknolojik olanakların iyileştirilmesine vurgu yapılması örnek gösterilebilir. Ayrıca Paydar ve Doğan (2019) tarafından yapılan çalışmada öğretmenler, teknolojik olanaklar ve alt yapı sorunlarının uzaktan eğitimin önemli bir dezavantajı olduğunu belirtmektedirler. Bu gibi dezavantajları nedeniyle uzaktan eğitim modelleri karma olarak tasarlanma eğilimindedir (Picciano, 2017). Uzaktan eğitim sürecinde başarı ve kalite amaçlanıyorsa teknolojik olanakların iyileştirilmesi ve bütün öğrenciler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması oldukça önemlidir.

Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında içinde bulunulan dönemin olağanüstü bir dönem olması ve bu zorlu dönemde öğrencilerin okuldan, derslerden ayrı kalmadan eğitimlerine devam edebilmeleri, bunu yaparken de kendilerini güvende hissetmeleri uzaktan eğitimin hayati önemini göstermektedir. Bakanlığımız bu denli önemli adımlar atarken fırsat eşitsizliklerini de ortadan kaldırmaya yönelik adımlar atmalıdır.

Bu bağlamda yukarıdaki sonuçlar neticesinde aşağıda birtakım öneriler sıralanmıştır. Bunlar;

1- Eğitim politikaları hiçbir öğrenen geride bırakılmayacak şekilde yapılandırılmalı, kapsayıcı olmalı, fırsat eşitliği ve sosyal adaleti sağlamalıdır. Normal gereksinimli öğrenenlerin yanında özel gereksinimli öğrencilerin de ihtiyaçları gözetilerek eğitimde evrensel tasarım ilkelerinin işe koşulmasına ihtiyaç vardır.

2- Uzaktan eğitime erişemeyen, erişme imkânı olsa bile içinde bulunduğu koşullar nedeniyle uzaktan eğitim araçlarını etkin izleyemeyen öğrencilerin izlenmesi ve telafi eğitimi benzeri uygulamalarla desteklenmesi sağlanmalı.

3- EBA TV dışındaki uzaktan eğitim platformlarına erişimin özellikle belirli bölgeler ve risk altındaki bazı gruplar (Roman çocuklar, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocukları, sosyoekonomik düzeyi farklı çocuklar, mülteci çocuklar vb.) için daha zor olduğu düşünüldüğüde bu kapsamdaki öğrencilerin teknolojiye ulaşabilmeleri için gerekli önlemler alınmalı.

4- Dijital beceriler, dijital yeterlilikler ve dijital okuryazarlık bilgisi içinde bulunduğumuz çağının gerekliliklerindendir ve öncelikle odaklanılması gereken konulardandır. Dijital öğrenme ve çevrimiçi uzaktan eğitimin sıklıkla gündemde olacağı yeni dönemde sadece öğrenen ve öğretenlerin değil, genel bir bakış açısıyla tüm vatandaşların bu becerileri edinmesi, pandemiyle ortaya çıkan krizi atlatmak kadar topyekün gelişim için de gereklidir bu amaçla ailelere gerekli eğitimler verilmelidir.

5- Ortaokul ve Lise kademelerinde gayet yeterli olan EBA içerikleri İlkokul kademesinde de öğrenci ve öğretmenlerin ihtiyaçlarına karşılık verebilecek şekilde eğitici etkinlikler, ders

anlatım videoları, konu kavrama testleri, deneme sınavları, eğlenceli uygulamalar ve çalışma yaprakları yönünden zenginleştirilmelidir.

6- Uzaktan eğitimde içeriğin eğitim teknolojileriyle sunumu kadar ölçme-değerlendirme süreçlerine de önem verilmelidir. Önümüzdeki dönemde özellikle bu konulara odaklanılmalı ve eğitim sisteminin yıllardır kanayan yaralarından birisi olan salt sonuç odaklı ölçme değerlendirme yaklaşımlarının yanı sıra süreç odaklı ölçme-değerlendirme yaklaşımlarının da kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

7- Süreçte bir çok okulun internet alt yapı eksikliğinden dolayı uzaktan eğitim yaparken bağlantı kopmaları yaşadığı, kırsal bölgedeki birçok okulda ise internetin olmadığı görülmüştür. Bu eksiklikler bir an önce giderilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Alkan, C. (1998). Uzaktan eğitimde gelişim. Kocaeli Uzaktan Eğitim Semineri (4-6 Ekim 1997).(Editör: Çetin Baytekin). İzmit: Kocaeli Üniversitesi Basımevi.
2. Altıparmak, M. (2011). E-öğrenme ve uzaktan eğitimde açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemleri. Malatya: Akademik Bilişim'11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri Kitabı, 319-327.
3. Angoletto, R.,& Queiroz, V. C. (2020). COVID-19 and the challenges in education. The Centro de Estudos Sociedade e Tecnologia (CEST), 5, 2.
4. Baek, J. H., Jones, E., Bulger, S., & Taliaferro, A. (2018). Physical education teacher perceptions of technology-related learning experiences: A qualitative investigation. Journal of Teaching in Physical Education, 37(2), 175-185.
5. Baytiyeh, H. (2019). Why school resilience should be critical for the post-earthquakere covery of communities in divided societies. *Education and Urban Society*,51(5), 693-711.
6. Benson, R., & Samarawickrema, G. (2009). Addressing the context of e-learning: using transactional distance theory to inform design. Distance Education, 30(1), 5-21.
7. Burke, J.,& Dempsey, M. (2020). *COVID-19 Practice in primaryschools in Ireland report*. National University of Ireland Maynooth, Ireland. https://www.into.ie/app/uploads/2020/04/COVID-19-Practice-in-Primary-Schools-Report-1.pdf.
8. Çalik, C. (2007). Okul çevre ilişkisinin okul geliştirmedeki rolü: kavramsal bir çözümleme. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27(3), 123-140.
9. Çayak, S., & Ergi, D. Y. (2015). Öğretmen-Veli İşbirliği İle İlkokul Öğrencilerinin Sınıf İçindeki İstenmeyen Davranışları Arasındaki İlişki. Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, (11), 59-77.
10. Çelik Z.(2020). Pandemi Sonrası Dünyada ve Türkiye'de Eğitim. Erişim adresi: https://www.perspektif.online/pandemi-sonrasi-dunyada-ve-turkiyede-egitim/
11. Çetin, Ö., Çakıroğlu, M., Bayılmış, C., ve Ekiz, H. (2004). Teknolojik gelişme için eğitimin önemi ve internet destekli öğretimin eğitimdeki yeri. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(3), 144-147.
12. Çepni, S. (2005). Araştırma ve proje çalışmalarına giriş (2.baskı) Trabzon.
13. Durukan, Ü. G., Hacıoğlu, Y. & Dönmez Usta, N. (2016). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmeni adaylarının "teknoloji" algıları. Journal of Computer and Education Research, 4 (7), 24-46
14. Erbil, D. G., & Kocabaş, A. (2019). Sınıf öğretmenlerinin eğitimde teknoloji kullanımı, tersine çevrilmiş sınıf ve işbirlikli öğrenme hakkındaki görüşleri. İlköğretim Online, 18(1), 31-51.
15. Gelişli, Y.(2015). Uzaktan eğitimde öğretmen yetiştirme uygulamaları: tarihçe ve gelişim. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4(3), 313-321.
16. Hobson, T. D., & Puruhito, K. K. (2018). Going the Distance: Online Course Performance and Motivation of Distance Learning Students. Online Learning, 22(4), 129-140.
17. Iwai, Y. (2020). Online Learning during the COVID-19 Pandemic: What do we gain and what do we lose when classrooms go virtual?', *Scientific American*. https://blogs.scientificamerican.com/observations/online-learning-during-the-COVID-19-pandemic/.

18. Kaplan P.(2020). Uzaktan Eğitim: Hangi Ülke Nasıl Eğitim Veriyor? Erişim Adresi: http://www.pervinkaplan.com/detay/uzaktan-egitim-hangi-ulke-nasil-egitim-veriyor/11374
19. Kırık, A. M. (2014). Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki durumu. *Marmara İletişim Dergisi*,21, 73-94.
20. Lee, S. A. (2020). Coronavirus anxiety scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*. 44(7),1-9.http://dx.doi.org/10.1080/07481187.2020.1748481
21. Miks, J.,&McIlwaine, J. (2020). *Keeping the world's children learning through COVID-19*. Research report, UNICEF. https://www.un_cef.org/coronav_rus/keep_ng-worlds-ch_ldren-learn_ng-through-cov_d-19.
22. MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim (2019-2020).
http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/04144812_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2019_2020.pdf
23. Moore, M. G., & Kearsley, G. (2011). Distance education: A systems view of online learning. Cengage Learning. Moreno-Ger, P., Burgos, D., Martínez-Ortiz, I., Sierra, J. L., & Fernández-Manjón, B. (2008). Educational game design for online education. Computers in Human Behavior, 24(6),2530-2540.
24. Muirhead, W. D. (2000). Online education in schools. International Journal of Educational Management, 14(7), 315-324.
25. Mulenga, E. M.,& Marbán, J. M. (2020). Is COVID-19 the gateway for digital learning in mathematics education? *Contemporary Educational Technology*, 12(2), ep269. https://doi.org/10.30935/cedtech/7949
26. Murray, C. (2009). Parent and teacher relationships as predictors of school engagement and functioning among low-income urban youth. The Journal of Early Adolescence, 29(3), 376-404.
27. Oosterhoff, B., Palmer, C. A., Wilson, J., & Shook, N. (2020). Adolescents' motivations to engage in social distancing during the COVID-19 pandemic: Associations with mental and social health. Journal of Adolescent Health, 67(2), 179–185.
28. Özbay, Ö.(2015). Dünyada ve Türkiye'de uzaktan eğitimin güncel durumu. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(5), 376-394.
29. Özer, M. (2020). Covid-19 Salgını Sonrası Dünyada Eğitim. Erişim adresi: https://www.meb.gov.tr/covid-19-salgini-sonrasi-dunyada-egitim/haber/20936/tr
30. Paydar, S., & Doğan, A. (2019). Öğretmen adaylarının açık ve uzaktan öğrenme ortamlarına yönelik görüşleri. Eğitim ve Teknoloji, 1(2), 154-162.
31. Picciano, A. G. (2017). Theories and frameworks for online education: Seeking an integrated model.
32. Online Learning, 21(3), 166-190.
33. Rovai, A. P.,& Downey, J. R. (2010). Why some distance education programs fail while others succeed in a global environment. *The Internet and Higher Education*, 13(3), 141-147. http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2009.07.001
34. Roy, D. (2020). *Trying to home school because of coronavirus? Here are 5 tips to help your childlearn*. https://theconversation.com/trying-to-homeschool-because-of-coronavirus-here-are-5-tips-to-help-your-child-learn-133773.
35. Şen, B., Atasoy, F., & Aydın, N. (2010). Düşük maliyetli web tabanlı uzaktan eğitim sistemi uygulaması. *XII. Akademik Bilişim Konferansı (ss 383-389). Muğla Üniversitesi.*
36. Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.
37. Tavşancıl, Ezel & ASLAN, A.(2001) , İçerik Analizi Ve Uygulama Örnekleri, Epsilon Yayınları, İstanbul,s.22
38. Uzoğlu, M. (2017). Fen bilgisi öğretmen adaylarının uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 335-351.
39. Yalın H.İ.(2001). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

40. Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2004), *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Detay Yayıncılık, Ankara.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(37)

Dr. Öğr. Gör. Nuran ÖZTÜRK[123]

XV. YY.'DA OSMANLI DÖNEMİNDE KADIN

WOMAN IN THE OTTAMAN PERIOD IN THE 15th CENTURY

ÖZ

Bu çalışmada, XV. yüzyıl Osmanlı dönemi kadını incelenmiştir. XV. yüzyılda Osmanlı kadının sosyal hayatı ve kimliği hakkında daha detaylı bilgi vermek için XVI. yüzyılda konu edilerek kadının toplum içindeki konumu, hakları örneklerle anlatılmıştır.

Edirne'de yabancı kökenli nakkaşlarında içinde bulunduğu ekipler tarafından hazırlandığı bilinen az sayıdaki XV. yüzyıla ait tarih, bilim, edebiyat, din konulu yazma eserler üzerinden minyatür sanatının oluşum evresine ait oluşum incelenerek kadın figürünün bu eserlerdeki kompozisyonlarda nasıl yer aldığı değerlendirilmiştir. Kadın figürünün diğer nesne ve figürlerle ilişkisi, kompozisyondaki tasviri, anlatıma katkısı ve teknik çözümlemesi yapılmaya çalışılarak kompozisyonlar açıklanmıştır. Kompozisyonlardaki renk, çizgi ve desen değerlendirmelerinin geçişi üzerinde durulmaya çalışılarak üslup özellikleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Sanatı, Minyatür.
JEL Kodu: N95.

ABSTRACT

In this study, 15th century Ottoman period woman is examined. In order to give more detailed information about the social life and identity of Ottoman women in the 15th century, it was mentioned in the 16th century and the position of women in society and their rights were explained with examples.

In Edirne, the formation of the miniature art was examined through the few 15th century manuscripts prepared by the teams of foreign-origin miniature artists, based on history, science, literature and religion, and how the female figure was included in the compositions in these works was evaluated. The compositions were explained by trying to make the relation of the female figure with other objects and figures, its depiction in the composition, its contribution to the narrative and its technical analysis. The stylistic features are discussed by trying to focus on the transition of color, line and pattern evaluations in the compositions.

Keywords: *Turkish Art, Miniature.*
JEL Code: *N95.*

[123] İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Mimari Dekoratif Sanatlar Programı; Avcılar, İstanbul/Türkiye, Dr. Öğr. Gör. Nuran Öztürk, nozturk@gelisim.edu.tr

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

"Osmanlı kadını" diye bir tek tip çizilemez, çünkü hangi yöreden, etnik veya dini kesimden, sosyal sınıftan geldiklerine göre kadınların yaşantıları büyük farklılıklar gösterir. Ayrıca modernizmin etkisiyle son derece durağan addetme yanılgısına düştüğümüz "geleneksel" toplumların ve bu arada Osmanlı toplumunun, zaman içinde yerinde saymadığı gerek sosyal davranış biçimlerinin gerekse zihni tavırların, hatta hukuki uygulamaların, çağdaşlaşma sürecinden önce de hatırı sayılır değişiklikler yaşadığı unutulmamalı. Son olarak da şunun altını çizmekte yarar var: ne kadınların ne de erkeklerin sadece ve sadece kendilerine ait bir tarihleri olabilir. Hangi cinsten olursa olsun, insanlar ancak çeşitli sosyal yapılar, kurumlar ve ilişki ağları içinde varolabildiklerinden, kadınları da ailelerin, mahalle veya köylerinin ve genel olarak da Osmanlı toplumunun karmaşık örgüsü içinde görmek gerekir. (Banu Mahir, Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın (Anadolu Kadınının 9000 yılı), Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara,1993, s.192.)

2.KADININ SOSYAL HAYATI ve KİMLİĞİ

Osmanlılar' da bütün hukuki yapı şeriatla ilgili olmadığı için Müslüman kadınlar konusunda genellemeler yapılamamaktadır. Osmanlı'da kadının hayatı, hukuki kural ve uygulamalar çerçevesinde çizilmiştir. Bugün elimizde bulunan ve en eskileri Fatih devrine uzanan milyonlarca kadı mahkemesi ve divan tutanaklarının küçük bir kısmı dahi incelendiğinde şu gerçek açık bir biçimde ortaya çıkar: kadınlar mahkeme önüne rahatça çıkarlar, şeriat ve örfî hukuk dairesinde sahip oldukları haklardan bilinçli bir şekilde yararlanma yollarını ararlar ancak bugünün değerleri açısından oldukça dar görünen sınırlar ve sosyal eşitsizlikler çerçevesinde, Mahkemede şehadetleri makbuldür ama iki kadınınki ancak bir erkeğinkine eşittir. (Banu Mahir a.g.e. s.192)

Osmanlı toplumunda kadınlar mülk (veya tasarruf hakkı) sahibi olabilirler, arazi veya gelirlerinin işletmesiyle bizzat ilgilenebilirlerdi. Kadınların etkinlik gösterdiği meslek dalları arasında ise; tekstil yan iş kolları, başta Bizans olmak üzere çeşitli orta çağ toplumlarında da kadınların dünyasında benzeri bir rol oynamıştır: en önemlileri arasında ebelik, bir çeşit kadın ve çocuk hekimliği ve yanısıra gelen bir çeşit eczacılık sayılabilir. Ayrıca, kız mekteplerinde ve özel evlerde muallimelik yapan hanımlarda vardır. Musıkî ve raks konusunda yetkinleşen kadınlardan bazıları bu hünerleri ekseninde meslek edinirlerdi. (Banu Mahir a.g.e. s.192)

Ayrıca, kız mekteplerinde ve özel evlerde muallimelik yapan hanımlarda vardır. Musıkî ve raks konusunda yetkinleşen kadınlardan bazıları bu hünerleri ekseninde meslek edinirlerdi. (Banu Mahir a.g.e. s.192)

Ticaret ve ibadet hayatının altyapısını oluşturan ve vakıfların kuruculuğunda kadınların oldukça etkin olduğu görülüyor. Sultan ve bey ailelerinden kadınların kurdukları büyük vakıflar Selçuk ve Osmanlı dönemlerinde hizmet veren sağlık, eğitim ve ibadet kurumları arasında önemli bir pay alırlar. Entellektüel hayatta isim yapan kadınları daha çok şairler arasında buluyoruz. Erken bir örnek olarak 16. yüzyılın başlarında şöhreti yayılan Amasyalı Mihri Hatun'u anabiliriz. Dedesi derviş babası kadıdır, biyografiler genellikle anneleri atlar. (Biyografi geleneğinde kişilerin babalarına nispetle anılmalarını kuralını bozmak zorunda kaldığı nadir bir durumda Uşakîzâde bu "garipliğin" altını çizmek zorunda hisseder "Kirlihanımizade" diye birinden söz ederken annesinin bir vezirin akrabası olduğunu belirtir ve babası için "avam-i nâsdan olmakla ismine öncelik verilmedi" diye ekler). Mihri Hatun'un evlenmemiş bir kadın olarak fütursuzca yazdığı, üstelik kime hitap ettiğinin de gayet iyi bilindiği aşk şiirleri, devrinde oldukça ilgi toplamış ve 16. yüzyılın şiir eleştirmenleri saymamız gereken biyografi yazarları arasında değişik biçimlerde değerlendirilmiştir: Sehi Bey'in ve Latîfî'nin tezkirelerinde olumlu sözlerle anılan Mihri Hatun, yazısını " kız nakşı" inşasını "ruspiyâne" bulan Âşık Çelebi tarafından "erkek arslan arslan, dişi arslan arslan değil mi" gibi sözleri için eleştirilir Daha sonraki yüzyıllarda da bazı ünlenmiş şair kadınlara rastlanır, ama kadınların edebiyat ve sanat dünyasındaki bir nice yaratısı anonim kalmıştır (bu erkekler için de geçerlidir ama sanırım daha düşük bir oranda). (Banu Mahir a.g.e. s.194)

Yakın zamanlara kadar kolaylıkla "ilkel" diye nitelenen toplumların ne kadar zengin ve karmaşık olduğunu antropologlar sayesinde öğrenen tarihçiler, "cahil" ve "okumuş" ya da "sözlü" ve "yazılı kültür" farlılıklarının basit ve düz bir ilerilik-gerilik çizgisinin değişik noktalarına indirgenemeyeceğini de çoktan

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kabul ettiler. Dolayısıyla, özellikle köylerde ve göçerler arasında kültür aktarımı ve iletişimin nadir durumlar dışında yazılı ortamlarda cereyan etmemesi, bu kesimden insanların eğilim görmemiş "cahiller" olduğunu bize düşündürmemeli. Ama okuma-yazma gibi modernizmin temel taşı bir faktör göz önüne alındığında, Osmanlılar devrinde Anadolu köylerinde bu1yu1k çapla eğitim kurumlaşması olmadığını söyleyebiliriz. Az-buçuk varlığı bilinen bazı köy mekteplerinden kız çocuklarının nereye kadar yararlandığı, kırlık yerlerin derviş zümrelearasında erkek veya kadın kimlerin ne ölçüde yazılı kültür ortamlarına eklemlendiği araştırılmaya muhtaçtır. (Banu Mahir a.g.e. s.195)

Osmanlı da şehir ve kasabalarda vakıf kuruluşları çerçevesinde oluşan "sübyan" mekteplerinin çoğu erkekler içinse de kız-erkek karışık eğitim verenler olduğu gibi sadece kız çocuklarına ayrılmış olanlarda vardır. (Banu Mahir a.g.e. s.195) 16. yüzyıl İstanbul'unda kadınların vakfettiği kitapların çokluğu, okumayı ve kitaba verdikleri önemi gösterir. (Banu Mahir a.g.e. s.122)

Mevlevilik üzerine yapılan bir çalışmaya göre, kadınlar 16. yüzyıla kadar çeşitli cemaatlerin şeyhliğini üstlenmiştir. 13-16. yüzyıllarda gerçekten zaviye şeyhi konumunda kadınların varlığı kaynaklardan açık bir şekilde ortaya çıkar; bunların hepsinin hüsna olduğunu iddia edildiğini düşünmek mümkün mü? (Banu Mahir a.g.e. s.196)

Beylikler ve gaziler Anadolu'sunun asıl noktalanışı olan 1453'ten sonra merkezi yapısını sağlamlaştıran Osmanlı devletinde de kadınlar harem saltanatından çok önce siyaset sahnesinde boy gösterirler: Fatih, babasının eşi Sırp prensesi Mara'dan 1463-79 Venedik harbinden birkaç kere uzlaşmacı olarak yararlanmıştır. Cem Sultan'ın ağabeyine gönderdiği arabuluculuk heyetinin başında büyük halaları Selçuk Hatun vardır. Ancak Fatih'in neslinde Hristiyan kökenli prenseslerle evlenmeyi Yavuz Selim'in neslinden itibaren de Müslüman olsun gayrimüslim olsun komşu hanedan ve beyliklerden hatun almayı tümden terkeden Osmanlı hanedanı, Kanuni Süleyman'la birlikte haremlerini cariye kökenli kadınlarla sınırlayınca, siyaset sahnesine çıkan kadınların da çoğu haliyle cariye kökenlidir. Bu noktadan sonra, yani Osmanlı Devleti'nin merkezi gücünü yitirme sürecinde, kadınların siyasi etkinlikleri artmış ve klikleşmeler içinde cereyan etmişse bunu kadın taifesinin tabiatından yola çıkarak açıklamaya hiç gerek yoktur. Bilhassa 16. yüzyılın sonlarında bir yandan kardeş katilinin ve şehzadelerin sancağa gönderilmesi âdetinin terkedilmesiyle bir yandan da büyüyen bir devlet ve daralan kaynaklar makasıyla, merkezde yepyeni ve yoğun rekabetçi bir siyaset ortamı ortaya çıkmıştır. Aynı anda tahta aday olabilecek birkaç Osmanoğlu'nun varlığını değerlendiren bu ortamda, değişik siyasi güçler (kadınlar dahil olmak üzere saray halkı, ulema, kapıkulları, kendi kapı halklarıyla vezirler ve bunların her birinin fonksiyonları) klikler halinde eklemleşerek güç odakları oluşturmaya yönelmişler, Osmanlı siyaset dünyasının yeniden biçimlendirilişinde erkekler ve kadınlar bu açısından pek de farklı davranmamışlardır. 16.yüzyıl sonlarında saraylı kadınların oynayabileceği etkin rol, beğenilse de beğenilmese de siyasal hayatın öylesine olağan bir parçası olmuştur ki, Mustafa Âli (öl.1600) "devletlerin yükselişi ve çöküşü" nü konu aldığı Fusul adlı kitabında Osmanlı sultanının danışma ve haberleşme ağında olağan mercilerden biri gibi zikreder Valide Sultan'ı (Zikreden: Fleischer, 177).

IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Valide Sultan'ın çeşitli etkinliklerini devrin siyasi olayları bağlamında anlatan bir 17. yüzyıl kaynağında ise, hatunun Bursa'dan İstanbul'a çeşitli yerleri teftiş ederek ve ihsanlar dağıtarak dönerken uğradığı bir köyde halkın zulümden şikâyeti üzerine Sadrazam Köprülü'ye bir "hüküm" gönderdiğini yazar (TSMK, E.H. 1400). Devlet katında esamesi okunan kadınlar yalnızca sultan ailesi değildir. III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed (1595-1603) devirlerinde saray musahibelerinden Raziye Hatun öylesine önemli bir kişiliktir ki kızıyla evlenen Rumeli Kazaskeri Muhyiddin Efendi "Raziye damadı" diye bilinir (Mehmed Zihni, I:234). Eyüpsultan'daki cenaze törenine vezirler ve önde gelen âlimler katılır (Selâniki, II:695). (Banu Mahir a.g.e. s.196)

Özellikle şehir ve kasabalarda aile hayatında kadınların rolleri,hiç şüphesiz ev kadını, anne, eş olarak sokak ve meydanlara göre kapalı mekânlarda olurlar. Bu rolleri ne kadar sınırlayıcı bulursak bulalım ne o gün için ne de bugün için küçümseyemeyiz. Hane idareciliği olarak isimlendireceğimiz sistem hanenin toplumu oluşturan sosyal ve mali birimlerinin belkide en önemlisi olmasıdır. İşte bu birimin reisi erkek olabilir, ama idareciliği, kişilik, yerel gelenekler, aile yapısı ve geliri gibi etkenler tarafından belirlenen değişken bir ölçüye kadar kadınların elindedir. (Banu Mahir a.g.e. s.197)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Osmanlı toplumunda tesettür ve eve kapalılık konularında; zaman, mekân ve sosyal sınıflara göre büyük değişiklikler görülmüştür. Bütün kadınlar için tek tip örtünme biçimi ve ölçüsü söz konusu değildir. Tesettür ve kaç göç konularında Osmanlı toplumunda değişik yörelerde, değişik zamanlarda, değişik ölçüler hakimdir. Belki bütün toplum bu değerlerden nasibini alır ama kimilerince namusa halel getirecek düzeyde açık görülebilir ki belki bu iki tavırda bugünün ölçüleri açısından birbirinden fark edilmeyecek derecede koyu kapalılık olarak değerlendirilir. (Banu Mahir a.g.e. s.198)

Kadınların ev dışına çıkmaları hanedeki erkeklerin ve büyüklerin iznine değilse dahi, anlayışına tabi olarak sınırlandırılmıştır. Daha doğrusu yine kişilik, yerel gelenekler ve benzeri etkenler tarafından belirlenen bir denetim altındadır. Özellikle uzun yollara düşecek kadınların bağımsız hareket etmeleri imkânsız değilse dahi çok daha zordur. (Banu Mahir a.g.e. s.198)

3. XV. YY.'DA OSMANLI DÖNEMİ MİNYATÜRLERİNDE KADININ YERİ

XV. yüzyılın minyatürlü el yazmalarında doğulu sanatçıların etkisiyle Herat, Tebriz, Şiraz okullarının üslubu; mimari ayrıntılarda, bahar açmış ağaçların ve rengârenk çiçeklerle dolu bitki kümelerinin süsleme şekillerinde fark edilirken yerli nakkaşların, yerel giysilere ve yerel çevre görüntülerine kattıklarıda üslup özellileri açısından klasik Osmanlı dönemi minyatürlerinin oluşumu için önemlidir. Bu dönemdeki minyatürlü yazmalarda kadın figürü, yazma eserin konusuna göre konuyla ilgili tasvirlerde az da olsa yerini almıştır. Çoğunlukla konusu edebiyat olan eserlerde yer verilmiştir.

3.1. II. Mehmet, II. Bayezid ve I. Selim Dönemlerinde Minyatürlerde Kadın (1451-1520)

III.Murad döneminde kültür atılımı Amasya, Bursa ve Edirne'de yoğunluk kazandı; özellikle edebiyat, bilim ve mimaride görülmeye başladı. (Metin And, "Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür", İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Temmuz-2014.) Osmanlı minyatür sanatının oluşum evresidir.

İncelemesi yapılan minyatürlerde ki kadın figürlerin bulunduğu minyatürlerin alındığı yazma eserler: Nizâmî'nin Hamse'si, Dilsûznâme, Ahmedî'nin İskendernâmesi, Külliyât-ı Kâtibî, Hamse-i Hüsrev Dehlevî-(Emir Hüsrev-i Dehlevî'nin Hamsesi'nden Heşt Bihişt mesnevisi.), Ferîdü'd-dîn Attâr Mantıku't-Tayr, Süleymannâme, Hüsrev-ü Şîrîn, Mantıkut-Tayr, Selimnâme. Ayrıca teknik açıdan benzerliğinden dolayı XVI. yüzyıl ilk yarısına ait Hamse-i Nevâi'den birer sayfa minyatür alınmıştır.

Resim 1.
Yazma Adı: Dilsûznâme.
Bulunduğu Yer: OBL, M.s. Quseley 133, v. 62a.
Tarih: 860. (1455-56)
Şehnameci: Bedi'eddin Minuçihr el-Tacirî el-Tebrizî.
Nakkaş: - (Edirne Nakkaşhanesi.)
Eserin Ölçüleri: 11.4 x 16.5cm.
Konu: Gül ile bülbülün ümitsiz aşkı.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Minyatürde mekân bir bahçedir, figürlerin arkasında bulunan altıgen geometrik çinilerin oluşturduğu duvar görüntüsü kompozisyonu ikiye bölmüştür. Bu bir bahçe köşkü olabilir. Duvar çizgisinin solundaki alanın üçte birlik kısmı toprak zemini kaplayan yeşil çimenden ve kalan üçte ikilik kısımda gökyüzünden oluşmuştur. Gökyüzünde altın kullanılmıştır. Bahçede bulunan güller neredeyse figürlerle aynı yükseklikte tutulmuştur. Güller ve gonca güllerden meydana gelen çiçeklerin üzerinde pençelerinde altın renginde mendil taşıyan bülbül görülmektedir.

Kompozisyonun diğer yarısında görülen kadın ve erkek figürleri bağdaş kurarak oturmuşlardır. Figürlerin başlangıç ve bitiş noktaları aynı hizadadır ve vücut ölçüleri aynıdır. Kadın figürü, erkek figürünün sol tarafına yerleştirilmiştir, önden düğmeli kırmızı renkte uzun elbise giymiştir. Elbisenin arkaya doğru genişleyen yakaları elbisenin asıl kumaşından farklı renktedir. Başında yarım daire formunda başlık vardır ve başlığın altından siyah zülüfleri görünmektedir. Erkek figür, lacivert elbisesi üstüne yakalarıyla aynı renkte koyu sarı bir kuşak bağlamıştır. Genel olarak her iki figürün kıyafetleri birbirine benzemektedir. Kadın figürünün kıyafetini erkekten ayıran kahverengi başlığı ve onun altından görünen kaşbastısıdır. Siyah kaşbastının kenarları altın pullarla süslenmiştir. Erkeğin başında dilimli küçük bir kep üzerinde sarığı vardır. Fatih dönemi Osmanlı modasına uygun giysilerdir.

Simgesel Anlatım: Fars edebiyatında sıkça işlenen Gül ile Bülbül'ün arasındaki umutsuz tutkunun simgesel anlatımı onların acılarını dünyevileştiren genç çift ile pekiştirilmiştir. Bülbülün güle olan aşkı sevgililer üzerinden gönderme yapılarak betimlenmiştir. Bülbülün güle sunduğu mendille genç çiftin beraberce tuttuğu mendil bu paralelliği göstermektedir.

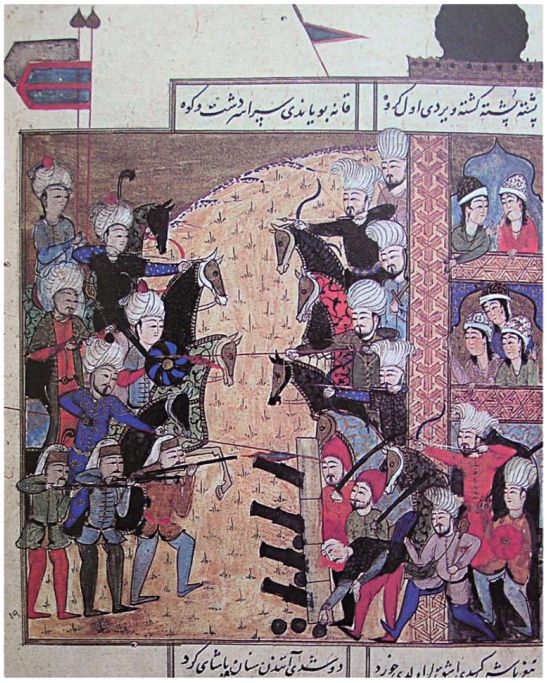
Resim 2.
Yazma Adı: Külliyât-ı Kâtibi.
Bulunduğu Yer: TSMK R. 989, v.93a.
Tarih: 1460
Şehnameci: Bilinmiyor
Nakkaş: Edirne Sarayı'nda hazırlandığı bilinmektedir.
Ölçüleri: 8X6,4cm.
Konu: Sultan'ın meclisi.

Dikey formdaki kompozisyonun merkezinde Sultan yer almaktadır. Dikey 1\2 simetri kompozisyon olarak incelediğimiz minyatürde, Sultan'ın bağdaş kurarak oturduğu üç basamakla çıkılan köşkün içi altıgen çinilerle kaplıdır. Çatısı cetvel çizgisiyle yarım kesilmiştir. Sultanın sağ tarafında üç sol tarafında dört erkek figürü farklı başlıklarla resmedilmiştir. Sultanın sol tarafındaki figürlerden ikisinin birbiriyle konuştuğu

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

görülmektedir. Kompozisyonun sağ aşağısında yer alan müzisyenlerden ayakta duran erkek figürleri farklı yönlere bakmaktadırlar. Sol aşağısındaki kadın müzisyenler yere bağdaş kurarak oturmuşlardır. Erkek figürlerin çizimine göre daha durağan çalışılmışlardır ve erkek figürlerin aksine başları hafifçe öne eğik çizilmiştir. Kadın figürlerin kıyafetleri ve başlıkları birbirinden farklı çalışılmıştır. Çeng çalan kadının külah biçimli başlığının altında dilimi beyaz bir kaşbastı bağlamış, uzun kollu kırmızı bir elbise giyinmiştir. Deffaf ise beyaz örtüsünü koyu renk bir kaşbastı ile süslerken başlık takmamış mor elbisesi üzerine siyah beyaz bir kuşak bağlamıştır. Diğer kadın turuncu örtüsünü omuzlarına sarkmıştır. Kısa kollu elbisesinin önü bele kadar altın renkli düğmelerle kapatılmıştır. Altın pullu koyu mavi yakası, açık mavi iç gömleği ve metal izlenimi veren kemeri ile kıyafeti tamamlamaktadır. Üç müzisyenin de başlıkları ve örtüleri altından kıvrık zülüfleri görülür.

Değerlendirme: Erken Osmanlı sanatında Sultanın meclisinde kadın müzisyenleri göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Daha sonraki eserlere prototip niteliğinde olmuştur. Süleymannâme'de Kanuni Sultan Süleyman'ın meclisindeki müzisyenlerin arasında da müzisyen bir kadın deffaf yer almaktadır. Müzisyen kadınların kıyafetleri Dilsûznâme'deki sevgilinin kıyafetlerine çok benzemektedir.

Resim 3.

Yazma Adı: Ferîdü'd-dîn Attâr Mantıku't-Tayr.

Bulunduğu Yer: BL, Or.11325.

Tarih: 1457.

Şehnameci: Bilinmiyor.

Nakkaş: Bilinmiyor.

Konu: Kıskanç hükümdarın oğlunu gece vakti prensesle yakalaması.

Cetvel çizgileriyle paftalara ayrılmış olan kompozisyonda hem iç mekân hem de dış mekân gözükmektedir. Dikey çizgiyle cetvellenerek minyatür sahasının her iki yanı simetrik olarak bezenmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Minyatürlü alanın 3\2'si iç mekâna, 3\1'i dış mekâna ayrılmıştır. Dış mekânda gökyüzü altın ile kaplanmış, sarayın kubbesi ve iki sıra duvar taşı çizilmiş ve bir de bahar dalı uygulanmıştır. İç mekânda iki erkek ve bir kadın figürü görülmektedir. Mekân geometrik formda çinilerle kaplıdır ve kös1elerde rumî deseni işlenmiştir. Figürlerin kıyafetleri; kısa kollu, kuşak ile belden bağlamalı uzun elbiselerdir. Hükümdar'ın başında dilimli altın tacı, prensin başında dilimli sarık ve prenseste beyaz renkte başörtü görülmektedir. Figürlerin hareketleriyle minyatürün ifade gücü artmıştır.

Değerlendirme: Burada bir esrarnâme mesneviside yer almıştır. 1457 tarihli bu yazmaya dört minyatür 16.yüzyılda eklenmiştir.

Resim 4.
Yazma Adı: Selimnâme.
Bulunduğu Yer: TSMK H. 1597-1598, v.235a.
Tarih: 1525
Şehnameci: Bilinmiyor.
Nakkaş: Bilinmiyor.
Konu: Kale kuşatması.

Dış mekânda konu edilen kompozisyon figür yönünden oldukça zengindir. 1\2 simetri kompozisyonun ortasında hayali bir çizgi var gibidir. Minyatürde cetvel sınır çizgisinin dışına yer yer çıkmalar yapılarak minyatür sahasında hareketlilik sağlanmıştır. Kompozisyonun sol tarafındaki Şam askerleri mücadeleye hazır konumda betimlenmiştir. Kalenin etrafındaki Osmanlı askeride aynı şekilde hazır konumdadır. Dışı geometrik desenle süslenmiş u1ç katlı kalenin yuvarlak kubbesi vardır. Kalenin pencerelerinden Kuşatmayı izleyen kadınların başlıkları benzerdir. Üzeri işli siyah ve beyaz başlıkların altından saçlar görülmektedir. Önden v yakalı elbiseler yeşil, eflatun, lacivert ve kırmızı renktedir. Saçlar iki yandan omuzlarına kadar inmektedir.

Değerlendirme: Selimnâme, Osmanlı minyatüründe tarih konulu eserlerdeki ilk kadın figürlerini barındıran eser olması bakımından önemlidir. Şimdiye kadar edebiyat yazmaları içinde karşımıza çıkan kadın figürleri bu yazma eserle tarih kitaplarında da görülmeye başlar. Kalenin içinden olanları izleyen kadınların kıyafetlerinin II. Beyazıt'ın cenazesinde ağlayan Osmanlı kadınlarının kıyafet ve başlıklarından oldukça farklı olduğu gözlemlenir. Aynı eserde Bozoklu Celal isyanında savaşın içinde tasvir edilen Celali isyancısı kadınların kıyafetleri de Şamlı kadınlara benzememektedir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 5.
Yazma Adı: Hamse-i Nevâi.
Bulunduğu Yer: TSMK H. 802.
Tarih: 1530-31
Şehnameci: Bilinmiyor.
Nakkaş: Bilinmiyor.
Konu: Leyla ile Mecnun'un buluşması.

Dikdörtgen formdaki kompozisyonda tabiatın zengin görüntüsü vurgulanmıştır, renkler açık ve canlıdır. Minyatürde ilk dikkati çeken bahçe köşkü'dür. Yedi basamakla çıkılan, dört direk tarafından taşınan piramidal çatılı bir çardak şeklindedir. Köşke bitişik çeşme hemen onun önünden akan dere ve kompozisyonun sol alt kenarında geometrik şekillerle süslü bir havuz görülmektedir. Minyatürde bir kadın ve bir erkek figür yer almıştır. Her iki figür aynı hizada çizilmiştir, kadın figür yarım kollu lacivert yakası işlemeli uzun elbise giymiştir. Elbisenin içindeki gömlek kırmızı renkte ve uzun kolludur. Başındaki örtüde kırmızı renktedir ve başlığın altından siyah saçları gözükmektedir. Erkek figürü önden düğmeli yakaları işlemeli, kısa kollu, uzun bir elbise giymiştir, onun içinde mavi renkteki gömleğin kolları gözükmektedir, başında beyaz bir sarık vardır ve omuzlarından aşağı beyaz bir şal sarkmaktadır. Her iki figürün ayakkabıları siyah renktedir. Dönemin özelliklerini yansıtmaktadır.

Değerlendirme: Çiçek öbeklerinin figürler kadar büyük oluşu Osmanlı tarzını yansıtan en belirgin betimlemedir.

4. KADIN ve KONU

Minyatürlerde kadın figürü belli konu başlıklarına ayrılarak daha detaylı ele alınmıştır. Osmanlı minyatüründe kadın figürü yazma eserin içeriğine göre tasvir edilmiştir.

4.1. Dinsel Konularda Kadın

Osmanlı tasvir sanatında peygamberler tarihiyle ilgili minyatürlerin görüldüğü ilk eser, 1583 tarihli Seyyid Lokman tarafından yazılan ve genel bir İslam tarihi olan Zübdetü't-Tevarih'tir. Bu nüshadan başka iki minyatürlü kopyası daha bulunan eserde, peygamberler ve mucizeleri Nakkaş Osman ve ekibi tarafından

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yaratılmış özgün tasarımlı tasvirlerle canlandırılmıştır. "Tarihlerin özü" anlamındaki adına uygun bu eser, iki ana bölümden oluşur: Birinci bölümde cennet, cehennem, kâinatın ve dünyanın yaratılmasının tasvir edilmesinin ardından, Hz. Âdem ve Havva'dan başlayarak Tevrat ve Kur'an-ı Kerim de adı geçen peygamberlerin öyküleri, Hz. Muhanned'in hayatı, İslam tarihinin ana hatları, Gazneli, Selçuklu ve Timurlu dönemlerinin en önemli olayları anlatılır. XVI. yüzyıl sonlarına doğru, Nakkaş Hasan ve ekibi tarafından resimlendirilen altı ciltlik Siyer-i Nebî'nin minyatürleri arasında, onunla ilgili mucizeleri betimleyen tasvirlerde bulunur. (Banu Mahir, Osmanlı Minyatür Sanatı, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2012, s.109.) Her iki yazma eserde de kadın figürlerin uygulandığını görmekteyiz. Yazma eserlerde cennet tasvirlerindeki kadın figürleri Osmanlı kadın giyimini yansıtmaktadır.

4.2. Şenliklerde Kadın

Bugün bile Türkiye'nin birçok yerinde hâlâ sürdürüldüğü gibi gerek evlilik, gerek sünnet düğünlerinde kadınlarla erkekler ayrı ayrı eğleniyorlardı. Nitekim Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü de kadınların bulunduğu Eski Saray'da başlamıştı. Padişah, Şehzade ve misafir hanımların katılımıyla başta Valide Sultan olmak üzere saray kadınları kendi aralarında eğlenmişlerdi. Düğünün bu kısmı Surname'de (1582) yer almamıştır.

Halktan kadınlar ise sünnet düğününü minyatürlerde de gördüğümüz gibi meydanın bir köşesinden seyrediyorlardı. Örneğin; Surname-i Hümayun'da, Surname'nin hemen hemen yarısına kadar halk kitlesi figürlerinin içinde hiç kadın olmadığı fark edilir. Bu minyatürü yapan nakkaşlardan Surname'nin 197b sayfasına kadarki kısımda çalışanların, halk kitlesinin içine kadın koymamalarından ileri gelmektedir. Bu sayfadan sonraki minyatürlerin hepsinde değilse de çoğunda kadın vardır.

Genellikle halk kitlesinin önünde bir veya iki sıra oluşturan kadın figürleri çoğunlukla başları beyaz bir örtü ile sıkıca sarılmış olarak görülürler. Minyatürlerde bunlar genel olarak yaşlı kadın izlenimi verirler. Bazıları ise karşımıza peçeli olarak çıkmaktadır ki bu tarihe kadar yapılan Osmanlı minyatürlerinin ancak pek azında böyle bir görüntüye rastlamaktayız. Bunun Arap etkisiyle ortaya çıktığı muhakkaktır. Sadece bir kısmının peçeli oluşu ise bu modanın henüz gelmemiş olduğunun işareti sayılabilir.

Kadınlar genellikle erkek figürlerinin önünde birkaçı birarada, yanlarında çocuklarıyla birliktedirler. Surname minyatürleri, sakaların halka şaka yapmak istediklerinde çocuklardan sonra en çok kadınlara sataştıklarını gösterir. Löwenklaw 16 Haziran sabahı 100 sofi ile dervişin ilahi söyleyerek geçişlerini anlatırken kadınlardan da söz eder. Kadınların meydana gelip düğünü seyretmelerinin yasak olduğunu, fakat buna rağmen gelerek etraftaki sokaklara biriktiklerini ve orada inleyip, ağlamaya ve bağırmaya başladıklarını anlatır. Anılarının bir başka yerinde de 30 kadar Arabın, iyice örtünmüş bir kadın ve iki oğlan çocukla birlikte meydana gelerek Arap üslubunda uzun uzun çok güzel raks ettiklerinden bahseder. Hanım sultanlardan birinin Fransız ve İtalyan esirlerinin bir gösterisinde de çeşitli müzik aletleri çalarak geçen mızıkanın yanında eros giyimli bir çocukla, başında honozu olmayan bir İtalyan gelinin yürüdüğünden bahseder. Ancak bunlara ne Surmane'nin metninde ne de minyatürlerinde rastlıyoruz.

Bunların kadın kıyafetine girmiş erkek olmalarının ihtimali daha fazladır. Çünkü eğlendirme amacıyla kadınların böyle herkese açık yerlerde ortaya çıkmaları tamamen gelenek dışıdır. Gayrımüslim kadınların bile ortalık yere böyle çıkmaya izinleri olamaz. Bundan dolayı köçekleri vardır ve kadın kıyafetine girerek raks ederler. Surname minyatürleri arasında bunların çok sayıda örneği vardır.

Haliç'in bir yanında, eski surlarla çevrili İstanbul'un karşısındaki bir tepenin yamacında sur duvarlarıyla çevrilmiş eski bir Ceneviz yerleşimi olan Galata'da çok sayıda Hıristiyan halk yaşardı. Düğün sırasında pek doğal olarak onların da şenliklere katkıları olmuştu. Galata Hıristiyanlarından tersanede çalışanlar bir kız, bir erkek olarak ikişer ikişer sıralar halinde şenlik meydanına gelmişlerdi. Erkek kıyafetleri kadar, kadın gibi giyinmiş erkeklerin kıyafetleri de kültür tarihi açısından önemlidir. Surname'de bunlar özetle şöyle anlatılmışlardır:" Sonra Galata'da sakin Efren taifesi kız-oğlan şeklinde güzel civanları perişan kaküllü gençleri geldiler. İkişer ikişer meserret meydanını dolaştılar, el ele alıp nazı işve ile etrafı seyrettiler. Nazikane oyunlar oynanıp türlü türlü hediyeler verip gittiler.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Löwenklaw bunların gelin ve güveyiyle bir düğün alayı olduğundan bahseder. Belki de kadın olarak gördüklerinin kıyafet değiştirmiş erkekler olduğunu fark etmemiştir. Zira J. Palerne ve anonim bir Almanca kaynakta gelin adayı daha ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Gelin ve güveyin başları üzerinde bir baldakin, sayeban olduğu ve arkadan el ele tutuşmuş asil çiftlerin yürüdüğü anlatıldıktan sonra aslında burada kadın gibi görünenlerin, birçok insanı yanıltacak kadar iyi bir şekilde kadın kıyafetine girmiş genç erkekler olduğu vurgulanır.

Kadınların Osmanlı döneminde bütün olayların dışında kalmadıklarını gösteren birçok görsel malzemeden biri de "Hacet Sahipleri"nin meydana gelişleri sahnesinde bir de kadının bulunuşudur. Bu kadın, aynı sayfada yer alan halk figürleri arasındaki kadınlardan giyimi, özellikle de başını örtme şekliyle farklıdır. Buna benzer şekilde meydana erkeklerle birlikte çıkmış bir kadın da "Borçlu mahkumlar" arasındadır. Hele birisi kucağında çocuğu ile Padişah'ın hemen önündedir.

Her zaman erkeklerin köçek olmak için kadın kıyafetine girdiklerini görüyoruz ama, bu düğün sırasında bir kadınında erkek kıyafetine girme cesaretini gösterdiğini Ali'den öğreniyoruz: "Bir kadın erkek kıyafetinde geldi. Padişah ihsan verdi. Yaptığından dolayı sonradan hapse atılmış. Tanınacağını ummamış, fakat tanıdığı bir erkek ihbar etmiş. Kapalı olduğunu ve namuslu olduğunu söylemiş. Düğünü izlemeye gelen halkın arasında da kadınlar olduğunu söyleyince hâkim serbest bırakmış." (Nurhan Atasoy, "1582 Surname-i Hümayûn: Düğün Kitabı", İstanbul, Koç Bank Yayın, 1997, s.129-131.)

4.3. Edebi Konularda Kadın

Konusu edebiyat olan eserlerin Osmanlılarda ağırlıklı olarak resimlendirilmesi, XV. yüzyıl sonlarında başlayıp XVI. yüzyıl boyunca sürmüş, XVII. yüzyıldaysa eski önemini yitirmiştir. Türkçe veya Farsça kaleme alınan edebiyat konulu minyatürlü yazmaları divanlar, mesneviler, beş mesneviden oluşan hamseler, şiir derlemeleri olan mecmualar, atasözleriyle öyküler olarak gruplandırmak mümkündür. (Banu Mahir, Osmanlı Minyatür Sanatı, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2012, s.97.)

XV. yüzyılın ikinci yarısında tezhipli ve minyatürlü edebiyat kitaplarının hazırlanmış olması, aynı dönemde hüküm süren Timurlu ve Türkmenler gibi Osmanlıların da hem yaşadıkları çağın hemde geçmiş dönemlerin edebiyat kitaplarına ilgi duyduğunu kanıtlar. Araştırmamda konusu geçen XV. yüzyıla ait yazma eserlerde kadın figürü görülmektedir. Bunların arasında; Edirne'de hazırlanan Dilsûznâme, Külliyât-ı Kâtibi, İskendernâme ve XVI. yüzyılın ilk yarısındaki Ferîdü'd-dîn Attâr Mantıku't-Tayr, Câmasbnâme örnek olarak gösterilen yazma eserlerdir.

4.4. Bilimsel ve Ansiklopedik Konularda Kadın

Resimli Osmanlı yazmalarının bilimle ilgili olanlarını tarih, denizcilik, kartografi, coğrafya, kozmografya, astroloji, tıp, biyografik ve ansiklopedik eserler olarak gruplandırmak mümkündür. Tarihi konulu eserler de kendi içlerinde çeşitlilik gösterirler. Daha önce bahsedilen şehnâmelerle gazavatnâmelerin dışında Osmanlı tarihi, dünya ve peygamberler tarihi kitapları da resimlendirilen eserler arasında yer almıştır. (Banu Mahir, Osmanlı Minyatür Sanatı, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2012, s.113.)

4.5. Tarihi Konularda Kadın

Osmanlı minyatür sanatının en özgün dalını oluşturan tür tarihi konulu minyatürlerdir. Tarih yazmacılığıyla birlikte gelişen bu tür, Osmanlı minyatürünü öteki İslam çevrelerininkilerden ayırmaktadır. Osmanlılar'da XVIII. yüzyıla kadar Osmanlı karakterini belirleyici örnekler olarak gösterilebilecek tarihi minyatürler, İslam dünyasına yeni bir ikonografi sunmuştur. Osmanlı sarayında tarih yazdırma geleneği Fatih Sultan Mehmed döneminde başlamış ve devlet örgütünde bu işi yapmakla görevli şehnamecilik kurumu oluşturulmuştur. Kânuni döneminde kurumsallaştırılan ve böylelikle yerleşen tarih yazıcılığıyla tarih ve ecdat bilinci olan Osmanlı padişahları Osmanlı sülalesinin soyluluğunu ve gücünü kanıtlayacak belirli tarihi olayları gelecek kuşaklara aktarmak için yazmalar hazırlatmış ve minyatürletmiştir. (Günseli Renda, "Minyatür", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, cilt:2, Yem Yayın, s.1267.)

Osmanlı minyatürlü yazmaları arasında önemli bir yer tutan tarihi konulu eserler olan şehnâmeler ve gazavatnâmeler içindeki minyatürlerde kadın figürü çok ender görülmektedir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4.6. Tek Figür Olarak Kadın

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı nakkaşhânesinde hazırlanan albümlere yerleştirilen tek sayfa eskiz niteliğinde çalışmalar ve mürekkep resimleri bu grubu oluşturur.

XVII. yüzyıl başından itibaren tek yaprak konulu minyatürler de düzenlenen albümlere yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu resimler arasında padişah portreleriyle saray yaşamına ait konuların yanı sıra saray dışındaki yaşama ait eğlence, meclis, hamam, dervişler, kahvehane gibi farklı konularda tasvirler bulunur.

XVII. ve XIX. yüzyıllar arasında daha çok Avrupalı müşteriler için hazırlamış kıyafet albümlerinde resmedilmiş figürler ise Osmanlı avamının çeşitli kesimlerine ve meslek gruplarına mensup erkekler, ev içi ya da sokak kıyafetleriyle kadınlar ve Avrupalılardır. (Banu Mahir, Osmanlı Minyatür Sanatı, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2012, s.118.)

5. KADIN ve GİYİM

Kadın sokak giyimlerinin en eskisi "ferace"dir. Feracenin üstüne iki tülbent parçasından oluşan "mahreme" ya da "yaşmak" örtülür. Birinci parça başı örterek çene altından tutturulur. İkinci parça, yalnızca göz çevresini açıkta bırakarak, ağız ve burnu kapatacak biçimde sarılmıştır. XVI. yüzyılın başlarından itibaren yerli ve yabancı resimli sanat eserlerinde ferace yaşmak ve peçeli kadınlara rastlanmaktadır.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yüzyıllar boyunca kadın giyiminin en önemli özelliği, şalvar, gömlek, hırka, kaftan(entari) ve sokak giyimi olan feracelerin, erkeklerin giyimiyle aynı adı taşıması ve benzer biçimde olamsıdır. Zengin ve fakir kadınlar arasında da kumaşın kalitesi dışında, model ve giyim çeşidi değişikliği söz konusu olmadığı gibi, müslüman kadınlarla, gayrimüslim kadınların giyimi arasında da fazla bir fark yoktur. Ancak sokakta, müslüman ve gayrimüslim kadınların ayırt edilebilmesi için ferace ve ayakkabılarını statülerini belirleyici renklerde giymeleri öngörülmüştür. Müslüman kadınlar sokakta sarı "çedik" pabuç, gayrimüslimler ise siyah ve koyu renklerde pabuç giymek zorunda bırakılmıştır.

XVI. yüzyılda kadın kıyafetleri ayak bileklerine kadar uzun olarak iki katlı dikilmektedir. Kıyafetlere önden, yeldirmeye benzer bir açıklık bırakılmaktadır. Kıyafetlerde, düğmeler bedenden bele kadar kapalı, yakalar açık ve belden kuşaklar sarılmıştır. Kadınlar sokak giyimleri, yanları cepli, önleri göbeğe kadar düğmeli uzun etekli yeldirmeler, feraceler şeklindedir. Osmanlı kadını aksesuara da büyük önem vermiştir. Boyuna gerdanlıklar takılmış, saçlar uzun ve arkadan omuzlar üstüne düşürülmüştür. Tepeye önce sert ve işlemeli hotoz yerleştirilerek, ince bir örtü hotozun üstünden ve ortalarından arkaya doğru alınarak çenenin altından düğümlenmiştir. Üstüne kurdele bağlanmış, tül ise birkaç kez boynuna sardırılmıştır. 1555 yılına doğru kadınlar içlerine ince bir kumaştan gömlek ve üstüne bir elbise giymişlerdir. Daha sonra da dar kollu, kolları elin içini kapayacak şekilde uzun bir ferace giymişlerdir.

Kadınların baş tuvaleti zaman zaman değişmektedir. Başta hotoz, bunun üzerine etrafı sırma işlemeli ve arkası sırma püsküllü beyaz başlık üzerine yuvarlak bir peçe örtülmektedir.

XVI. yüzyıl ev kıyafetleri uzun elbiseler şeklindedir. Üst elbiseler ayak bileklerine kadar uzun, bele kadar düğmeli, belden aşağısı serbest bırakılmaktadır. Göbeğe doğru sarılan kuşaklar kullanılmıştır. İç göynekler genellikle şeffaf kumaştan yapılmaktadır. Kollar oldukça geniş ve uzun görünümlüdür. İç elbisenin altına çeşitli kesimli bol paçalı, dökümlü, sıkı paçalı uçkurlu şalvar giyilmektedir. Boyuna gerdanlıklar takılmış; başa hotoz geçirilmiştir. Hotoz; kâküller ve perçemler dışında bütün saçı içine toplayan bir tür başlıktır. Daha çok şehirde, İstanbullu kadınlar için ev içinde giyilmektedir. (Apak, Prof. Melek Sevüktekin - Gündüz, Doç. Filiz Onat - Eray, Fatma Öztürk: Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.100-111.)

5.1. Kumaş Desen Özellikleri

XV. yüzyılda desenler bir yüzyıl öncesine nazaran daha küçük fakat kullanılan renk sayısı daha fazladır. XVI. yüzyılda, Türk kumaş sanatının en ileri gittiği devirdir. Bu devirde lale, karanfil, bulut ve benek motifi en güzel örneklerini vermiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında karanfil çok kullanılmış ve stilize birer yelpaze şeklini almıştır. Buna yelpazeli karanfil denir. Türk kumaşlarının en karakteristik motiflerini ince ve mükemmel dokuma tekniğine XVI. yüzyılın sonlarında ulaşılmıştır. Bu yüzyılda en yüksek dokuma tekniğine

ulaşan kumaş dokumacılığı uzun bir gelişme devresi geçirmiştir. İpekçiliğin doğduğu yer olan Çin'in bile Bursa'dan ipekli kumaş aldığı kayıtlarla belirlenmiştir. (Apak, Prof. Melek Sevüktekin - Gündüz, Doç. Filiz Onat - Eray, Fatma Öztürk: Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.40.)

5.2. Kumaşlarda Kullanılan Renk Özellikleri

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasıyla başlayan Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve özellikle XVI. yüzyılda kullanılan renkler sınırlıdır. Çeşitli süslemelerde ve kumaşlarda kullanılan renkler, en fazla kırmızı, yeşil, mavi ve bazende krem rengi veya sarıdır. Renkler arasında en çok kullanılan kırmızı insanların geçmişten beri çok ilgisini çekmiş ve kullanılan eşyalarda çok rastlanmıştır. Aslında kırmızının en çarpıcı serisi olan "Türk kırmızısı" adıyla anılan boya Türklerin eseridir.

Yeşil renk, kırmızıdan sonra en fazla kullanılan renktir. Çeşitli renkler kullanıldığında, daima kullanılan renklere uyum sağlayacak bir tondaki yeşilin seçilmiş olduğu gözlenmiştir. Kırmızı renge en fazla uyum sağladığı için yeşil kullanılmış ve buna bir zenginlik katmak istediğinde de mavi kullanılmıştır. Yardımcı renkler olarak, sarı ve krem rengi kullanılmıştır. (Apak, Prof. Melek Sevüktekin - Gündüz, Doç. Filiz Onat - Eray, Fatma Öztürk: Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.42-43.)

SONUÇ

Edebiyat, tarih, din, bilim ve şenlikler de tasvir edilen kadın figürlerinin XV. yüzyıldan beri Osmanlı döneminde yer aldığı görülmektedir. Kadın figürlerine en çok tarih ve edebiyat konulu yazma eserlerde rastlanmaktadır. Farklı kökenli sanatçıların aynı atölyede çalışması ile gelişen minyatür üslubundaki kadın figürleri klasik Osmanlı giysileri içerisindedir. Saç modelleride bize önceki dönemlere ait bilgiler vermektedir. Osmanlı minyatürünün başlıca ayırt edici özellikleri gerçekçi oluşu, detayları ve konuyu ciddi bir şekilde yansıtmasıdır.

Konusuna göre minyatürde kadın figürü bize kompozisyondaki hiyerarşik önemini gösterir. Edebi konularda ise aşk sahnelerinde görülen kadın figürü kompozisyonlardaki hiyerarşik konumu erkek figürlerle çok yakındır ve hareketleri oldukça rahat betimlenmiştir. Dans eden, çalgı çalan kadınlar görülmektedir. Tarihi konularda, savaş sahnelerinde de görülen kadın figürünün konumu erkek figürlere oranla daha geride kalmıştır fakat yine de kompozisyonlardaki yerini almıştır. Savaş sahnelerinde görülen yabancı kadın tasvirleridir.

Sonuç olarak Anadolu'da Beylikler Dönemi'ne ve erken Osmanlılara ait minyatürlü yazma örneği bulunmadığından XV. yüzyıla ait oluşum evresinin en önemli eserlerindeki minyatürler bize kadın figürünün Osmanlı dönemi minyatür sanatındaki yerini göstermektedir. Sonraki dönemlerde konu edilen kadın figürleride incelenerek tasvirlerdeki gelişim süreci hakkında daha kapsamlı bilgiye ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

1. And, Metin: Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 2014.
2. Apak, Prof. Melek Sevüktekin - Gündüz, Doç. Filiz Onat - Eray, Fatma Öztürk:Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1997.
3. Aslanapa, Oktay: "Osmanlı Minyatür Sanatı",*Yeni Türkiye (Osmanlı Özel Sayısı) IV.Kültür ve Sanat"*, Sayı:6, Cilt:34, s.647-653, Temmuz-Ağustos, 2000.
4. Atasoy, Nurhan: 1582 Surname-i Hümayûn: Düğün Kitabı, İstanbul, Koç Bank Yayın, 1997.
5. Atasoy, Nurhan: Hasbahçe "Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek", Aygaz A.Ş., 1.Basım: Aralık-2002.
6. Atasoy, Nurhan - Çağman, Filiz: Turkish Miniature Painting, İstanbul, Doğan Kardeş Matbaacılık, 1974.
7. Bağcı, Serpil- Çağman, Filiz- Renda, Gürsel - Tanındı, Zeren: Osmanlı Resim Sanatı, T.C. Kültür Bakanlığı, İstanbul, 2006.
8. Fetvacı, Emine: Sarayın İmgeleri: Osmanlı Sarayının Gözüyle Resim Tarihi, İstanbul, Yapı Kredi Yayıncılık, 2013.

9. Koçu, Reşat Ekrem: Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara, Sümerbank Kültür Yayınları, 1967.
10. Mahir, Banu: Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın (Anadolu Kadınının 9000 yılı), Ankara, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1993.
11. Mahir, Banu: Osmanlı Minyatür Sanatı, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2012.
12. Renda, Günseli: Osmanlı Minyatür Sanatı, Promete Kültür Dizisi, İstanbul, 2001.
13. Renda, Günseli: "Minyatür", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, cilt:2, Yem Yayın.
14. Seyhan, Nezihe: Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Minyatürlü Yazma Eserlerin Kataloğu, Boğaziçi University, 1991.
15. Tanındı, Zeren: "Osmalı Dönemi'nde Türk Minyatürü", Yeni Türkiye (Osmanlı Özel Sayısı IV.) Kültür ve Sanat", Sayı:6, Cilt:34, s.654-659, Temmuz-Ağustos, 2000.
16. Tanındı, Prof. Dr. Zeren: Türk Minyatür Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Ekim-1996.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(38)

Тайбек Ж.К.[124], Кальбаева Н.Т., Мамутова К.К., Жошыбаева Д.А.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КРЕДИТТІК НАРЫҚТЫҢ ЖАҒДАЙЫ

ÖZ

Bu makale, kredi piyasasının finansal analizinin özünü incelemektedir. Kredi piyasası, borçlular ve borç verenler arasındaki serbest paranın geri ödeme ve ödeme koşullarına göre hareketiyle koşullandırılan, ilişkilerin organize edildiği ekonomik bir alandır. "Koronakriz" e rağmen, Kazakistan bankaları 2020 yılında kredi faaliyetlerini bir ölçüde sürdürmeyi başardılar. Bugün kredi verme, ikinci kademe bankaların öncelikli faaliyet alanlarından biridir. Bu, ikinci kademe bankalar tarafından ihraç edilen kredi hacminin istikrarlı dinamikleri ile doğrulanmaktadır. Kredi ilişkileri iki kuruluş arasında ortaya çıkar ve işler: krediyi sağlayan borç veren ve krediyi alan borçlu. Geçici kullanım için bir kredi vermenin itici nedeni, faiz şeklinde gelir alınmasıdır. Ulusal para birimi cinsinden verilen krediler, verilen kredilerin yapısında baskın olup, bunların büyük çoğunluğu banka dışı tüzel kişilere verilmiştir. Bireylere verilen kredilerin düşük payı, kredi piyasasının bu bölümünde kredilerin iyileştirilmesinin önemini teyit etmektedir. Alacaklılar grubu, her şeyden önce, bankaların ana yeri işgal ettiği kredi kurumlarını içerir.

Bize göre, Kazakistan kredi piyasası daha fazla niceliksel ve niteliksel gelişme potansiyeline sahiptir. Bankalar, hem kendi kaynakları pahasına hem de hükümet programları çerçevesinde (örneğin, devlet parasıyla öncelikli projeleri ödünç verme mekanizması çerçevesinde) kredilerle nüfusu ve işletmeyi aktif olarak desteklemiştir. Bu nedenle, örneğin, küçük ve orta ölçekli işletmelerin imtiyazlı finansman programı çerçevesinde, banka önde gelen finans kuruluşlarından biridir ve en fazla kamu fonu alan üç ticari bankadan biridir - kredi Bank RBK'deki işletmeler bu program kapsamındaki 2020 sonunda 45 milyar tg'yi aştı. Kazakistan Cumhuriyeti kredi piyasasının finans piyasasının en dinamik bölümü olduğu söylenebilir. Bu nedenle, Kazakistan bankalarının bireylere kredi verme sektöründe var olan kredi risklerinin bir kısmını üstlenmesi, kredi sistemini iyileştirecektir. Ticari bankaların, banka ile müşteri arasındaki ilişkiyle ilişkili yeni değerler yaratarak borçluların düşüncelerini geliştirmeleri gerekir ki bu, sağlanan bankacılık ürünlerinin kalitesini şüphesiz artıracaktır.

ABSTRACT

This article examines the essence of the financial analysis of the credit market. The credit market is an economic space where relations are organized, conditioned by the movement of free money between borrowers and lenders on terms of repayment and payment. Despite the "coronacrisis", Kazakhstan banks in 2020 managed to maintain their lending activity to some extent. Today lending is one of the priority areas of activity of second-tier banks. This is confirmed by the stable dynamics of the volume of loans issued by second-tier banks. Credit service arise and operate between two entities: the lender providing the loan and the borrower receiving the loan. The driving motive for granting a loan for temporary use is the receipt of income in the form of interest. Loans issued in national currency prevail in the structure of issued loans, the overwhelming majority of them were issued to non-bank legal entities. The low share of loans to individuals confirms the relevance of improving lending in this segment of the credit market. The group of creditors includes, first of all, credit institutions, among which banks occupy the main place.

In our opinion, the Kazakhstani credit market has the potential for further quantitative and qualitative development. Banks actively supported the population and business with loans both at the expense of their own resources and within the framework of government programs (for example, within the framework of the mechanism for lending priority projects through government money). So, for example, within the framework of the program of concessional financing of small and medium-sized businesses, the bank is one of the leading financial institutions and is one of the three commercial banks that received the largest amount of public funds - loans to businesses from Bank RBK under this program at the end of 2020 amounted to more than 45 billion tg. It can be argued that the credit market of the Republic of Kazakhstan is the most dynamic segment of the financial market. Thus, Kazakhstani banks should take on part of the credit risks existing in the sector of lending to individuals, which will improve the lending system. Commercial banks need to improve the thinking of borrowers through the creation of new values associated with the relationship between the bank and the client, which will undoubtedly improve the quality of the banking products provided.

[124] М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан; Шымкент қ.Тәуке-хан даңғылы 5.; e.mail: Jasira.taivek@mail.ru

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Кіріспе. Кредиттік операциялар коммерциялық банктердің активті операцияларының негізгілерінің бірі, кредиттерді аз шығынмен, дұрыс ұйымдастыру банктерге кірістер әкеледі, банктердің сенімділігі мен тұрақтылығын арттыруға әсерін тигізеді, ал кредиттердің көлемінің азаюы табыстылықты төмендетеді.

Кредиттік операциялар – бұл несие беруші-банктердің қарыз алушыға ақылы, жедел ұйымдастыру, қайтарымдылық, мерзімділік, қамтамасыз етушілік принциптерінде ақша қаражаттарының белгілі бір сомасын уақытша ұсынуы.

Банктік кредиттердің ақылы болуы кредиттерді ұйымдастыру кезінде банктердің көрсететін қызметінің жалпы өтелетін сипатына негізделеді. Банк ссуда бергені үшін, негізінен, сыйақы түрінде белгілі бір ақы алады. Оның мөлшерін кредиттік шарттар бойынша тараптар белгілейді.

Кредит берушіден жедел кредит беру жағдайында алынған қаржыларды қайтарудың алдын ала көрсетілген мерзімдері бар екендігімен түсіндіріледі. Яғни жеделдік – оны бұзу белгілі бір санкциялар қолдануға әкелетін несиені қайтарудың уақытша айқындығы. Несие беру мерзімі ссудалық қаржылардың қарыз алушының иелігінде болуының шекті мерзімі болып саналады.

Кредит ақшалай капиталдың қарызға (ссудалық капиталға) айналымын қамтамасыз етеді және кредит берушілер (банктер) мен қарызға алушылардың (жеке және заңды тұлғалардың) арасындығы ақшалай, қарыздық жіне қаржылық қарым-қатынасты білдіреді.

Бүгінгі таңда елімізде кредиттеудің көмегімен мемлекеттің, халықтың, ұйымдардың және кәсіпорындардың табыстары мен еркін ақшалай қаражаттары жинақталып, уақытша пайдаланудың төлеміне аударылатын кредит капиталына айналуда.

Коммерциялық банктер елдің экономикасын дамытуға бағытталған инвестицияларға несие беру үшін меншікті және тартылған ресурстарды шоғырландыруға шақырылған, ал қорытындысында бұл қызметті табысты жүзеге асырған кезде оның барлық қатысушыларына – несие ұйымдарына, қарыз алушыларға және тұтастай түрде қоғамға пайда әкеледі.

Кредит қәзіргі кездегі Қазақстандық қоғамның объективті қажеттіліктерінен туындаған және ол қоғамдық өндіріс процесінде маңызды рөл атқаратын құрал.

Алайда қәзіргі таңда жеке тұлғалар мен корпоративтік секторды кредиттеу көлемінің артуына қарамастан, кәсіпорындарды кредиттеу бойынша көптеген кәсіпорындар айналым қаражаттарының жетіспеушілігін не тиімді ресурс көздерін тартудың қиындықтарын бастан өткізіп отыр.

Сондықтан кредиттеуді ұйымдастыруда проблемалар туындайды, олар көптеген ішкі және сыртқы фаторлардың әсерінен де орын алады, атап айтқанда:

- Кредиттердің құнының жоғарылығы, немесе кредиттер бойынша пайыздық мөлшерлемелердің тым жоғары екендігі;
- Жеке және заңды тұлғаларды кредиттеуде кепілмен қамтамасыз етудің барлық обьектілерін бағалау мен кепілгерлікті ұйымдастырудың құжаттарына қойылатын талаптардың аса жоғары болуы;
- Кәсіпорындарды кредиттеуде экспорттық және импорттық мәмілелерді жасаудағы ақша қаражаттарына қажеттіліктің көлемінің бір-біріне сай келмеуі;
- Жобалар бойынша калькуляцияның дұрыс жасалмауы себебінен кредит көлемінің қажет етілетін сома көлеміне сай келмеуі.

Кредит нарығындағы ахуалды салыстырып қарастыратын болсақ, соңғы кездерде бөлшек сауда және корпоративтік секторларда кредиттік белсенділіктің өсуі байқалады. Тұтынушылық кредиттеу бөлшек сауда секторындағы өсудің негізгі қозғаушы күші болып қала береді, ал корпоративтік сегментте айналым қаражатын толықтыру үшін қысқа мерзімді кредиттердің өсуі байқалады.

2020 жылдың I тоқсанында жаңадан берілген кредиттер көлемі өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 18,1%-ға немесе 523,3 млрд теңгеге ұлғайып, 3 412,0 млрд теңгені құрады.

Бизнеске берілген кредиттер үлесі 8,7 пайыздық өсімді құраған. Бұл ретте 2020 жылғы наурызда елде төтенше жағдайдың енгізілуі аясында кредиттік белсенділіктің бәсеңдеуі байқалды.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Қазақстан банктері елдегі «коронокризистік» ахуалға қарамастан, 2020-шы жылы кредиттік белсенділікті толық сақтап қалды. Ағымдағы жылдың басында ҚР ЕДБ-нің ссудалық портфелі 15,79 трлн тг. құраған болса, портфельдің өсімінің айлық көрсеткіші 1,1%-ті, ал жылдық көрсеткіштері — 7,1%-ті құраған.

Алайда кредит нарығында барлық банктер табысты қызмет етті деп айтуға болмайды, барлық 26 ЕДБ-тің тек 14-і өтімділікті сақтап қалды. Ірі қаржы институттарының ішінен заемдар портфелінің жылдық өсімі бойынша үздің болып Bank RBK танылды, бірден 43,9%-ке артып, 590,2 млрд тг. дейін жетті. 1-ші кестеде ҚР белсенді және Топ-10 құрамындағы банктерінің ссудалық портфелінің сапасын анықтайтын көрсеткіштер берілді (кесте 1).

Кесте 1- Ссудалық портфелдің жылдық өсімі (млрд.теңгемен)

Ссудалық портфелінің өзгерісі	Қорытындысына өсіммен		Барлығы		ҚР бойынша үлесі	
	2019/12		2020/12	2019/12	2020/12	2019/12
Барлығы	107,1%	1 050,1	15 792.1	14 742.0	100,0%	100,0%
ҚР Топ-10 банкі	109,1%	1 170,7	14 110.9	12 940.2	89,4%	87,8%
Bank RBK	143,9%	179.9	590.2	410.2	3,7%	2,8%
Отбасы банк	128,1%	300.4	1 371.3	1 070.9	8,7%	7,3%
Сбербанк	124,1%	348.3	1 795.9	1 447.6	11,4%	9,8%
Halyk Bank	115,1%	639.9	4 885.7	4 245.8	30,9%	28,8%
Forte bank	111,1%	83.7	835.2	751.5	5,3%	5,1%
Kaspi bank	109,1%	128.3	1 545.7	1 417.3	9,8%	9,6%
Ескертпе- ҚР ҰБ статистикалық мәліметтері негізінде автормен есептелген						

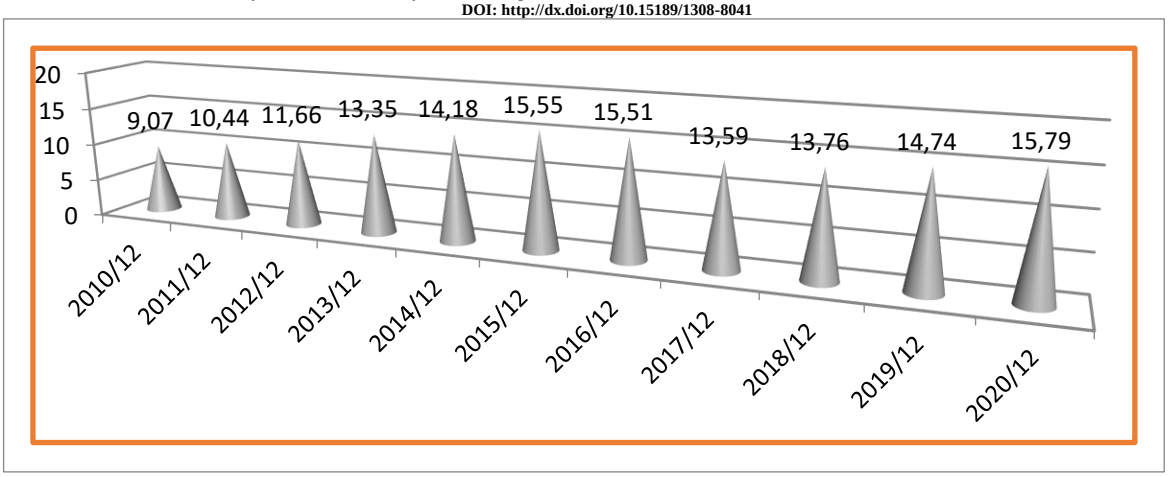
Ссудалық портфелдің өсімі бойынша алғашқы үштікке Отбасы банк (бұрынғы Қазақстанның тұрғын үй құрылыс жинақ банкі) 28,1 % жылдық өсіммен % енді, ол банк жеңілдікпен несиелендіру бойынша ипотекалық кредиттеумен айналысып келеді. Осымен қатар Ресейлік еншілес банк – Сбербанк (ссудалық капиталы-жылына 24,1%-ке өскен).

Банктер «ШОКС жеңілдікті кредит беру» бағдарламасы бойынша Кредит желісін ашып, шағын және орта бизнес субьектілеріне несие берудің көлемін арттырды. Банктер тұрғындарды өз ресустары есебінен және мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде кредиттеуді арттырды.

Осындай мемлекеттік бағдарлама шеңберінде Bank RBK 2020 жылдың аяғына 45 млрд.теңге көлемінде бизнесті қаржыландырды.

ҚР банк секторының әлемді экономикалық жағынан әлсіреткен кризисті ауыздықтауын, ссудалық портфелдің өсімінің кризиске дейінгі 2019-шы жылмен тең келгендігінен байқауға болады.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Сурет 1- ҚР коммерциялық банктерінің ссудалық портфелінің динамикасы (трлн.теңгемен)

Соңғы жылдардағы корпоративтік кредиттеу саласындағы өзгерістер, атап айтқанда мемлекеттік бағдарламалардың аясында кредиттер көлемін арттыру өз нәтижесін беруде. 2016-шы жылмен салыстырғанда 2020-шы жылы барлық берілген кредиттердің жалпы үлесінен 32,8 %-ке өскен. Соның ішінде банктік емес заңды тұлғаларға берілген кредиттер 18,6 %-ке өскен.

Ірі үштіктің құрамында— заемдар өсімінің жетекші банктері арасында NPL 90+көлемін азайтуға тек Bank RBK мүмкіндікті иеленді: - 5,6%, 40,2 млрд тг. дейін (6,8% жалпы портфелден), тек желтоқсан айына банк тағы 12,7% өсімді қосты— бұл банк секторы бойынша ең үздік көрсеткіштердің бірі.

Алайда басқа екі банк — Отбасы банк және Сбербанк —2020 жылы күмәнді қарыздар көлемін ұлғайтты.

Сонымен қатар, кредиттік портфелдің өсімінің аясында 90 күннен астам төлемнің кешіктірілуі бар күмәнді заемдар мөлшері 10,1 %-ке дейін қысқарып, 2021 жылдың қаңтарына 1,08 трлн тг. құраған.

2020 жылдың алғашқы тоқсанында бөлшек сауда және корпоративтік секторларда кредиттік белсенділіктің өсуі байқалды. Тұтынушылық кредиттеу бөлшек сауда секторындағы өсудің негізгі қозғаушы күші болып қала береді, ал корпоративтік сегментте айналым қаражатын толықтыру үшін қысқа мерзімді кредиттердің өсуі байқалады.

2020 жылдың I тоқсанында жаңадан берілген кредиттер көлемі өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 18,1%-ға немесе 523,3 млрд теңгеге ұлғайып, 3 412,0 млрд теңгені құрады.

Берілген кредиттер өсуінің негізгі қозғаушы күші бөлшек сауда секторы болып табылады, оның үлесі жалпы өсудің 18,1%-дан 9,4 пайыздық тармағын құрайды. Бизнеске берілген кредиттер үлесі 8,7 пайыздық тармақты құрады.

Жалпы банктердің экономиканы кредиттеу көлемі 2021-ші жылдың басында бір айда 0,2%-ға азайып, 2021 жылы қаңтардың соңында 14 594,5 млрд теңге болды.

Ұзақ мерзімді кредиттердің көлемі бір айда 12 508,5 млрд теңгеге дейін 0,1%-ға ұлғайды, қысқа мерзімді кредиттердің көлемі 2 086,0 млрд теңгеге дейін 2,0%-ға төмендеді.

Шағын кәсіпкерлік субъектілерін кредиттеу 2021 жылы қаңтарда 2 538,9 млрд теңгеге дейін 0,9%-ға (экономикаға кредиттердің жалпы көлемінің 17,4%-ы) ұлғайды.

Салалар бойынша бөлгенде экономикаға банктік несиелердің едәуір мөлшері өнеркәсіп (жалпы көлемдегі үлес - 13,5%), сауда (11,6%), құрылыс (4,3%) және көлік (3,1%) сияқты салаларға тиесілі.

2021 жылы қаңтарда банктік емес заңды тұлғаларға ұлттық валютамен берілген кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы мөлшерлемесі 11,5% (2020 жылы қаңтарда – 12,1%), жеке тұлғаларға - 18,5% (19,0%) болды.

Заңды тұлғаларға кредиттер көлемі 6 994,4 млрд теңгеге дейін 1,4%-ға төмендеді, жеке тұлғаларға кредиттер көлемі 7 600,1 млрд теңгеге дейін 1,0%-ға ұлғайды.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ұлттық валютадағы кредиттер көлемі бір айда 12 760,4 млрд теңгеге дейін 0,3%-ға ұлғайды.

Олардың құрылымында заңды тұлғаларға кредиттер 0,8%-ға, жеке тұлғаларға кредиттер 1,0%-ға азайды. Шетел валютасындағы кредиттер көлемі 1 834,2 млрд теңгеге дейін 3,3%-ға азайды.

Олардың құрылымында заңды тұлғаларға кредиттер 3,3%-ға, жеке тұлғаларға кредиттер 3,2%-ға азайды. 2021 жылы қаңтардың соңында теңгемен кредиттердің үлес салмағы 87,4% (2020 жылы желтоқсанда – 87,0%) болды.

Қазақстандық банктерде заңды және жеке тұлғаларға арналған кредиттік бағдарламалардың сан алуан түрлері бар, олар бойынша төленетін пайыздық мөлшерлемелерінің (ақы)көлемі де бірыңғай.

Сонымен қатар бизнесті қолдау мақсатында жеңілдікпен кредиттер беру де қарастырылып, түрлі бағдарламалар жасалып келеді.

«Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Басқармасының 2020 жылғы 19 наурыздағы № 39 қаулысымен бекітілген Кәсіпкерлік субъектілерін жеңілдікпен кредиттеу бағдарламасы бойынша екінші деңгейдегі банктерді қаржыландыру лимиттерін белгілеу туралы» Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2020 жылғы 30 қарашадағы № 273 және Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің 2020 жылғы 30 қарашадағы № 487 бірлескен Бұйрығы негізінде ЕДБ үшін қаржыландыру лимиті белгіленген. Бұл лимиттер шеңберінде коммерциялық банктер өз клиенттерін-заңды тұлғалар мен шағын және орта бизнес өкілдерін жеңілдікпен кредиттей алады.

Кредиттерді ұйымдастырудың жақсаруы банктік кредиттердің дұрыс қайтарылуын, күмәнді кредиттер көлемін асырмауды да қамсыздандырады.

Сондықтан да, банк кредиттерінің берілуі алдын-ала ықпал ететін факторларды оқып-үйрену арқылы несиелік қабілетті оқып үйренуге жағдай жасайды.

Бүгінгі таңда қарыз алушының кредиттік қабілеті - бұл қарыз алушының өзінің қарыздық міндеттемелері бойынша толық және уақытында есеп айырысу қабілеті.

Қарыз алушының кредиттік қабілетінің, оның төлем қабілетінен бір айырмашылығы - онда өткен кезеңдегі немесе қандай да бір күндегі төлемсіздікті есепке алмайды, яғни мұнда алдағы уақыттардағы қарызды өтеу қабілетін болжанады.

Клиенттің кредиттік қабілетінің деңгейі, банктің нақты қарыз алушыға беретін нақты ссудасымен байланысты қарапайым (жеке) тәуекелдерінің дәрежесін көрсетеді.

Қарыз алушының қаржылық тұрақтылығын объективті бағалау және кредиттік операцияларға байланысты мүмкін болар тәуекелдерді есепке алу банкке несиелік ресурстарды тиімді басқаруға және пайда табуға мүмкіндік береді.

Әлемдік және отандық банктік тәжірибе қарыз алушының кредиттік қабілетінің мынадай критерийлерін бөліп қарайды: қарыз алушының мінездемесі, қаражатты қарызға алу қабілеті; ағымдағы қызметі барысында қарызды өтеу үшін қажетті қаражатты табу қабілеті (қаржылық мүмкіндігі), капиталы, несиенің қамтамасыз етілуі, несиелік мәміле жасалатын жағдай, бақылау (қарыз алушының қызметінің заңдылық негізі, банк стандарты мен қадағалау ұйымдарына несиенің сипатының дәл келуі).

Ал елдегі бәсекелестік деңгейі, банктік қызмет түрлерінің даму қарқыны, клиенттер үшін қызмет көрсету барысы, пайыздық мөлшерлемелерді жетілдіру, банктік қызметтердің сапасын арттыру, шығындар мен тәуекелдің диверсификациялануы, банк кызметкерлерінің біліктілік деңгейін арттыру, қаржатты тарту технологиясының жалпы жағдайы, банктік операциялардың қазіргі техникалармен қамтамасыз етілуі, коммерциялық банктердің клиенттері тұрғысынан қарастырылады.

Қорытынды. Жалпы айтылған мәселелердің шешімін жүйелеп айтқанда мынадай ұсыныстарды енгізе аламыз:

• Коммерциялық банктердегі кредиттік бағдарламаларды үнемі жетілдіріп отыру мен әртүрлі жеңілдетілген кредиттік бағдарламарды тәжірибеге енгізу;

• Коммерциялық банктердегі кредиттік саясатты жақсарту мен дамыту;

• Кредиттердің түрлері мен құрылымын кеңейту;

• Кредиттерді ұйымдастыруда құжаттық рәсімдемелерді ыңғайлы ету.

Кредиттерді ұйымдастыруда жетілдіру банктердегі кредиттердің көлемінің артуына, банк табысының көбеюіне әсерін тигізеді.

Қорытындылай келе, қәзіргі кезде коммерциялық банктердің кредиттік саясаты тиімді жасалса, банк нарығы қарқынды дамиды, кәсіпорындар мен ұйымдардың қаржы жетіспеушілігі азаяды, өндірістік процесстер жанданады.

ӘДЕБИЕТ

1. *Мақыш С.Б. Банк ісі. Оқулық.– Алматы: Издат-Маркет. 2007. – 441 бет*
2. *2020-шы жылдың желтоқсан айына қаржы нарығындағы жағдай туралы №2. пресс-релизі*
3. *ҚР Ұлттық банкі. «Қаржы нарығына шолу» 2020 жылғы 1-ші тоқсан. Алматы. Қазақстан. www.national bank. Kz.*
4. *Банк ісі. Коммерциялық банктердің қызметін ұйымдастыру: бакалаврларға арналған оқулық / Г.Н. Белоглазова, Л.П. Кроливецкая жалпы ред.басқарған 3-е шығарылым., толықтырулар мен енгізулер / Юрайт 2014, беті.652*
5. *Қазақстан Республикасының Ұлттық банкінің Статистикалық бюллетені 2019 №1 (218)*
6. *Қазақстан Республикасының Ұлттық банкінің Статистикалық бюллетені 2021 №01 (314).*

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(39)

***Sabriye SAVAŞ*[125]**

ALFRED CORTOT'NUN, FREDERIC CHOPIN'İN OP.10, NO:3 ETÜDÜNE DAİR ÇALIŞMALARININ ANALİZİ[126]

AN ANALYSIS OF ALFRET CORTOT'S WORK ON FREDERIC CHOPIN'S OP.10, ETUDE NO:3

ÖZ

Frederic Chopin'in op.10 no:3 etüdünü, dünyaca ünlü piyanist Alfred Cortot'nun teknik zorlukları aşmak için hazırladığı, egzersizler içeren metodunun incelenmesi ve yorumlanması ile, piyaniste etkili ve doğru çalışma alışkanlığı kazanımını göstermeyi içerecektir. Piyanonun şairi olarak adlandırılan F. Chopin, (1810-1849) etüt kavramına adeta yeni bir soluk getirmiştir. Dünyayı küçük ölçekli büyük anlatımlı piyano eserleri ile tanıştırmış, ilk zamanlarda sadece teknik egzersizler içeren etütleri, her biri farklı konulu hem tekniği geliştiren hem de müzikal doyum sağlayan özgün birer eser niteliğinde sergilemiştir. Chopin'in op.10 ve op.25 olmak üzere 24 konser etüdü bulunmaktadır. Besteciliğinin yanısıra virtüöz piyanist oluşu, eserlerinde piyanonun mümkün olabilecek tüm farklı olanaklarını ustalıkla kullanmasını sağlamıştır. Tabiidir ki, her bir etütte farklı teknik zorluklar bulunmaktadır. Bu teknik zorlukları aşmak için çok ciddi ve çok uzun çalışmalarda bulunmak gerekir. Alfred Cortot bu çalışmaları, konforlu, verimli ve hedefe yönelik olacak şekilde her etüdün başında, 'BEKLENEN GELİŞME 'başlığı altında vermiştir. Bu egzersizler piyanistin eser üzerindeki teknik hâkimiyetini sağlamasını hedefler.

Anahtar Kelimeler: Frederic Chopin, Alfred Cortot, Etüt, Piyano tekniği, Çalışma.

ABSTRACT

This study is a recommendation for pianists, attributed to F. Chopin's etude op.10, no.3 for influential and accurate practice technics. It includes*, interpretation of Alfred Cortot's Performing exercises of Frederick Chopin's concert etude op.10, no.3 prepared for pianists to surpass their technic difficulties.Frederic Chopin (1810-1849) known as the poet of the piano and considered to gave a new breath to the notion of etude. Chopin made whole world torecognize his piano works, through monumental narration he used, etudes written for the improvement of technic at the beginning, after became valued for its authenticity in form, for its programmatic nature, improving technic, providing musicalmaturity to pianists with Chopin etudes. Chopin has 24 concert etudes, Op.10 and Op.25.Besides being a composer Chopin, as a virtuoso musician, according to the capacity of the clavier and finger technics, he made use of whole technics possible in his piano works. This technics made Chopin's piano works famous and monumental through disciplined study and practice. Alfred Cortot, in his exercises explained in detail that how we should practice to overcome difficulties with comfort and efficiency according to the target. He explained exercises to commit at the beginning of every etude under the title "difficulties to overcome" and with this method pianists are being expected to perform the works with technic capability.*

Keywords: *Frederic Chopin, Alfred Cortot, Etude, Piano Technique, Practicing.*

[125] **Başkent Üniversitesi Devlet Konservatuvarı (Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi); E-posta: sabriyesavas80@gmail.com**

[126] **Bu çalışma Ayşe Kaptan'nın "ALFRED CORTOT'NUN, FREDERIC CHOPIN'İN OP.10, NO:1 VE NO:2 ETÜTLERİNE DAİR ÇALIŞMALARININ ANALİZİ" başlıklı makalesiyle başlatmış olduğu projenin devamı niteliğinde olup, projenin devamında Alfred Cortot'nun, Frederic Chopin'in 24 etüdüne dair çalışmalarının analizinin tamamlanması hedeflenmektedir.**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

"*Etüt" kelimesi, Fransızca'daki étude "(bilimsel veya eğitsel) çalışma, inceleme" sözcüğünden alıntıdır. Bu fransızca sözcük ise Latince'deki studium "gayret, çalışma" sözcüğünden gelmektedir. Bu noktada "Etüt" kelimesini piyano sanatı açısından değerlendirdiğimizde, etütleri bir piyanistin antrenman alanı gibi görmek doğru bir yaklaşımdır (A.Kaptan, 2019).*

Etüt, başlangıcının oldukça eskiye dayandığını bildiğimiz bir türdür. İlk kez 15. Yüzyılda org için öğretim parçaları olarak ortaya çıkmıştır. Klasik Dönem ile birlikte ilk piyanonun ortaya çıkışı ile (1711, Bartolomeo Cristofori) C.Czerny, J.B.Cramer ve M.Clementi gibi bestecilerin çalgı tekniğini geliştirme amacıyla etütler bestelediğini görmekteyiz. Önceleri salt parmak geliştirmek için yazılan küçük egzersiz ve alıştırmalardan ibaret olan etütler daha sonraları hem piyanonun gelişmesi hem de Klasik Dönemi izleyen Erken Romantik (Duyguculuk) döneminin getirdiği şiirsellik anlayışı ile birlikte, çalgı ustalığı ve müzikal zenginliği eşit değerde etütler bestelenmesine yol açmıştır. Yaklaşık 100 yıllık bir gelişme süreci yaşayan piyanonun sağladığı olanakların hem besteci hem de F.Chopin gibi besteci-yorumculara ilham verdiğini gözlemlemekteyiz.

Bu tür mekanik iyileştirmeler-üretimler-değişimler; bestecilerin, ses dünyasından elde edebileceklerinin sınırlarını genişletir. Eserlerine bakış açılarını, esinlenmelerini ve dinleyiciye ne vermek istediklerini etkiler (E.Onay, 2020).

Gelişen piyanonun getirdiği yalnızca daha büyük bir ses niceliğine sahip olması değildir. Ezgisel-şarkılayan bir çalgı olarak piyano, tuşlarına yapılacak farklı dokunuşlarla zengin orkestral ve ifadede zengin nüanslar elde edebilme olanağı verir (E.Onay, 2020).

Kuşkusuz ki F.Chopin 24 etüdüyle piyanodaki bu mekanik gelişmeleri ve olanakları döneminin ruhu olan, tutku, sevgi ve özgürlük gibi kavramlarla en iyi şekilde sentezleyip, günümüzde halen teknikleri üzerine düşünülen, tartışılan ve piyanistler tarafından solistlik repertuvarında bulundurulan muazzam bir çalışma sunmuştur.

Etütlerin ilk seti 1829-32 yılları arasında yazılıp, 1833'te yayınlanmştır. Chopin o zaman 23 yaşında olmasına rağmen çoktan Paris salonlarında tanınan ünlü bir bestecidir. Paris'te Franz Liszt ile tanışan Chopin etütlerini ona adamıştır, "A mon ami Franz Liszt" (Franz Liszt arkadaşıma).

Chopin'in ikinci etüt seti 1832-36 yılları arasında yazılıp, 1837'de yayın- lanmış, Op. 25 Etüt Albümü de Kontes d'Agoult'a adanmıştır (E.B.Eyüpoğlu,.....)

Daha sonraları ana akım romantik dönem bestecilerinden Franz Liszt ve 20. Yüzyılda Sergei Rachmaninnoff ve Sergei Prokofiev gibi besteciler bu alanda eser veren önemli besteciler olmuştur. Yine bu alanda önemli bir eser olarak Türk Beşlerinden Ahmet Adnan Saygun'un ''Aksak Ritimde On Etüt ''adlı eserini örnek olarak gösterebiliriz.

Alfred Cortot (1877-1962) Fransız-İsviçreli piyanist, orkestra şefi ve 20. yüzyılın en tanınmış klasik müzik piyanistidir. Chopin, Schumann ve Debussy gibi bestecilerin eserlerine editörlük yapmıştır. Bu makalenin de özünü oluşturan F. Chopin'in 24 etüdüne dair hazırladığı, özel egzersizler ve çalışma tavsiyeleri içeren edisyonuyla, editörlük alanında da çok önemli bir yere sahip olmuştur. 20. Yüzyılda yetişen birçok ünlü piyanistin hocalığını yapan Cortot, piyano sanatına ve piyano eğitimine çok büyük katkılarda bulunmuş, çok önemli bir icracıdır.

Bu çalışmada, Chopin'in etütleri için verdiği egzersizlerde piyanistlerin yaşadıkları veya öngörülebilen ortak problemlere dair getirdiği çözümler incelenerek, etkili ve doğru bir çalışmanın yöntemleri sergilenmek istenmiştir.

AMAÇ

Alfred Cortot'nun piyanistlere ve piyano eğitimine sağladığı katkıyı, Frederic Chopin'in etütleri için yazmış olduğu egzersizlerden bazılarını kullanarak piyaniste fiziksel kolaylık sağlayabilmek, piyano sanatı ve eğitimine katkıda bulunmak.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

MATERYAL

Bu çalışmada yararlanılan materyal, orijinali Fransız dilinde olan Alfred Cortot'un, Frederic Chopin'in op.10, 3 numaralı etüdü için yazmış olduğu alıştırma ve egzersizlerdir.

ETÜT NO:3 (OP.10)

Bu makalede, 3 No'lu etüde dair verilmiş olan çalışmalar Alfred Cortot'un metodunun 20, 21 ve 22. sayfalarından alıntı yapılarak analiz edilmiştir.

Beklenen gelişme: Polifonik çalışın (parmakların sonar (sesle ilgili) açıdan bireyselliği) ve legato'nun mükemmelleştirilmesi, rubato'nun müziksel ifadeye anlamlı/ hareketli adaptasyonu, uzatmaların geliştirilmesi.Pedalın melodik kullanımı.

Aşılması gereken zorluklar: Zayıf parmaklar tarafından aktarılan anlatımın yoğunluğu, bunun sonucu olan elin özel duruşu. Portamento ile bağlantı veya parmakların değiştirilmesi. Ayrık pozisyonlarda ikili notaların çalınmasının emniyetle sağlanması.

Hazırlık çalışması farklı sonar yoğunluk yaratan, elin iki farklı kas bölgesinin bölünmesini iyi bir şekilde kavratmak amacını taşımaktadır.

Op.10 No:2 de gördüğümüz elin iki farklı kas bölgesi;

A: Elin çalışma hareketi yapan bölümü

B: Elin eşlik eden bölümü
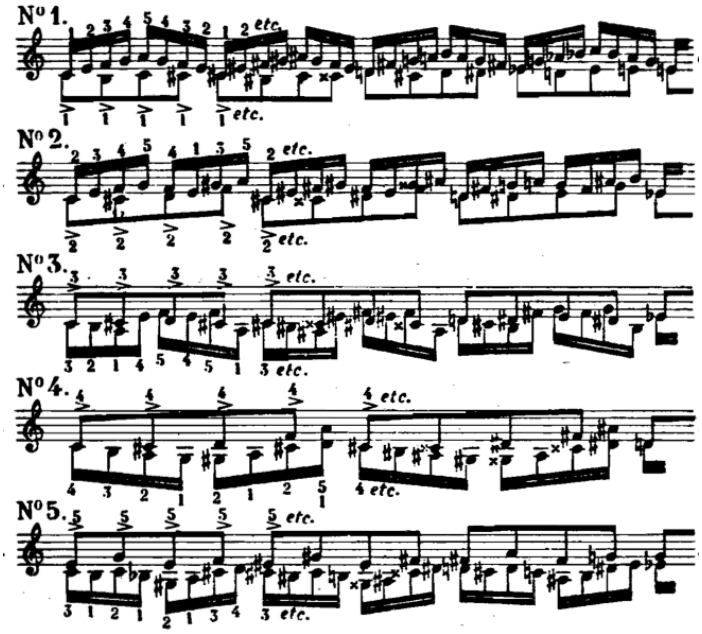

Bu alıştırma ile op.10 no:2 çalışması için tavsiye edilen alıştırma arasında bir çeşit analoji vardır.Fakat bu çalışmada amaç sadece belli bir eser tarafından ortaya konmuş olan özel teknik bir problemin çözümü değildir, çünkü karşımızda mi majör bir çalışma var ve daha genel bir düzen sorunu ile karşı karşıyayız; böylelikle iyi muhakeme edilmiş ve yerinde bir çalışma, Beethoven, Chopin, Schumann, César Frank ve özellikle de J.S.Bach'ın orijinal eserlerinin çoğunu daha iyi yorumlamanızı sağlayacaktır.

Bu polifonik tekniği mutlak bir kural yönetmelidir; elin ağırlığını, ağır basan (üstün) enstruman rolü gören parmakların kenarlarına yansıtmalı; ve tersine ikinci partiyi veya partileri müzik olarak dolduran parmak kaslarını gevşetmeli, yatıştırmalı, yumuşamalı.

Cortot burada bu polifonik tekniği çalışırken, net ve aksatılmadan yerine getirilmesi gereken kuralın, sürekli olarak, el ağırlığının parmaklara doğru bırakılarak çalışılması gerektiğini ve bu çalışmanın en baskın muzikal bölümü oluşturduğunu söylemektedir. Eşlik notalarını çalan parmakları saran kasların gevşek tutulmasının önemini vurgulamaktadır.

Çalışmanın kendisine geçmeden önce aşağıdaki alıştırmalarla farklı parmakların sonor serbestliğini mükemmelleştireceğiz.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
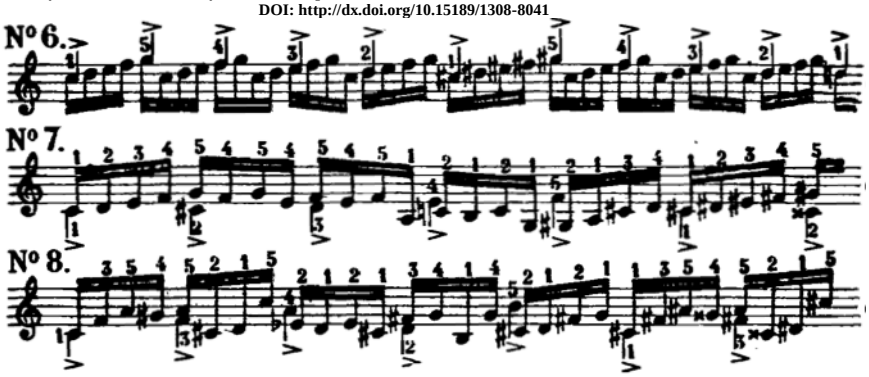

Bu çalışmada Cortot, 1.egzersiz baş parmak, 2.egzersiz 2.parmak, 3.egzersiz 3.parmak, 4.egzersiz 4. parmak ve son egzersiz 5.parmakı etütde elde edilmek istenen ses kalitesi üzerindeki hâkimiyeti sağlamak için uygulamamızı tavsiye ediyor.

Bu alıştırmalarda 8'likler her zaman kuvvetli ve bağlı şekilde çalınacaktır. Burada uygulanacak olan güç, vurarak değil, tuşlara bastırarak verilecektir. 16'lıklar; piano ve alternatif olarak staccatodur. Bu çalışmalar üzerinde çalışırken şunu fark ediyoruz, aynı parmak tarafından ard arda çalınan notaların legatosu, yalnızca bir portamento sayesinde elde edilebilir ki bu legato sonuç olarak hayalidir, fakat bu çalma biçimi parmağın her basışında çıkan ses kalitesi aynı ise kulağa mutlak bağlı çalış hissi verebilir.
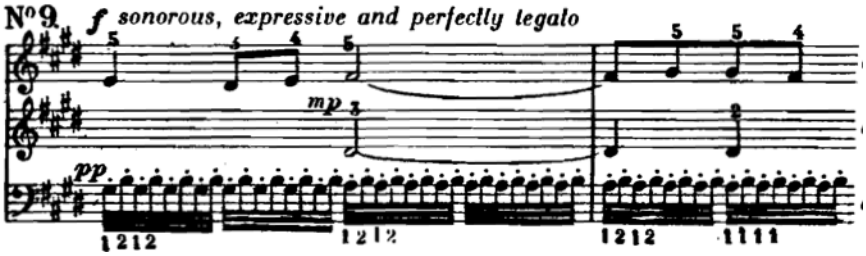
Cortot, parmağı kaydırarak elde ettiğimiz bu teknik ile mükemmel legato ve aynı zamanda mükemmel ton kalitesine erişebileceğimizi söylemektedir. Bu prensip ile çalışmak, bu etüdün her yerinde var olan bu tür pasaj çalışmaları için uygulanabilir ve çalışmanın temelini oluşturur.

Bu prensip birçok hareketli pasajın icra metodunu belirler. Biz, öğrencinin bir önceki formülleri çalışmayı bırakmaması üzerinde ısrarcıyız, bunun sebebi öğrencinin kendisinin elinin ağırlığını, hatta ön kolunun ağırlığını herhangi bir parmağa verirken geri kalan bölümünün tamamıyla serbest ve gevşek olduğunu kendisinin fiziksel olarak net biçimde göstereceğini düşünüyoruz. Aşağıdaki alıştırma çalışması bu ağırlığı bir parmaktan diğerine geçirmeyi sağlıyor ve böylelikle bu hazırlık çalışmasını sonlandırmış oluyor.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
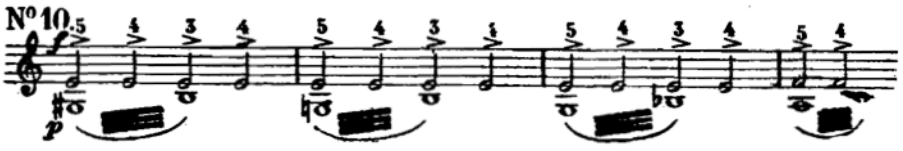

Ardından çalışmanın ilk 20 ölçüsünü çalışmaya başlayabiliriz. Bunlar ve son 16 ölçü özellikle bu tarz çalışa örnektirler.

3.,4., 5. parmağın gücü artikülasyon ile değil ağırlık (pezantör) le sağlanır.Baş parmak ve 2. Parmak ise tam tersine tuşlara, büyük bir atak belirginliği ile hafifçe dokunacaklardır. Müzikal deseni itibarıyle bu çalışma moduna uymayan 16. ölçü ise şu şekilde çalınacaktır:

Bu 20 ölçüyü ard arda yavaş yavaş ortaya çıkan sonoriteyi dinleyerek 5 kez tekrar edin. Bu çalışma parmaklara istenilen bağımsızlığı vermeye yetmiyorsa aşağıdaki alıştırmayı çalışın:

İşte bir sonra gelecek olan 30 ölçü için birkaç çalışma formülü:

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Her altılı aralık sonrasında bileğin esnek hareketi sayesinde legato'yu sağlıyoruz; ağırlığın dozunu ve de böylelikle sonorite'nin dozunu ayarlayabiliyoruz.

Burada Cortot, legatoyu sürdürdüğümüz esnek bilek hareketleri ile ağırlığın ana sesini üreten parmağın üzerine indirilerek her iki sesin koordinasyonunun sağlanması, dolayısıyla tonun yoğunluğunu ve tuşun üzerindeki hakimiyeti belirtiyor.

B egzersizinde yer alan 3'lülerin rastgele, simültane atakla isabet ettirilip (bilek-eller-parmaklar rahat bırakılarak) çalındığı belirtilir.
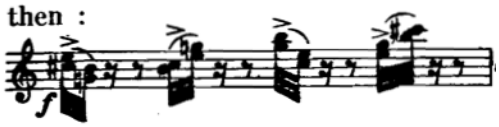

(C) Önce elin duruşunun emniyetini sağlayın.

(10 kez önce ağır sonra hızlanarak)

Bu alıştırma için de aynı çalışmayı sol el ile uygula
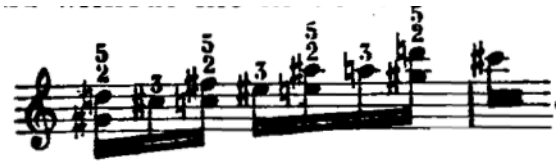

(10 kez her defasında hızlanarak)

El ve ön kol her atak sonrasında tuşların en az 20cm üstüne kaldırılıyor, atak çok açık.

Burada Cortot, eller ve ön kolun (dirsek ile bilek arasındaki kısım) piyanodan 20 cm kadar üstüne kaldırılarak, serbest düşüş ile tuşlara indirilmesinden sözediyor.

(*D) Öncelikle, sağ el başparmağını yok sayarak çalışmaya başlayın:*

D egzersizi başparmak olmadan mükemmel legato ile elleri ve parmakları piyanoya doğru ittirir gibi.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çaldığınız taraftaki eli hafifçe iterek ve klavyeyi iyi tutarak çok bağlı çalın. Aynı çalışmayı sol el ile tekrarlayın:

Daha sonra ritimlerle beraber yazıldığı gibi pasajı çalışın.

Cortot, "E egzersizi kusursuz, diri ve atak çalışması içindir. Elin ağırlığı ve gücü beşinci parmağa yüklenerek çalışılmalıdır" der.

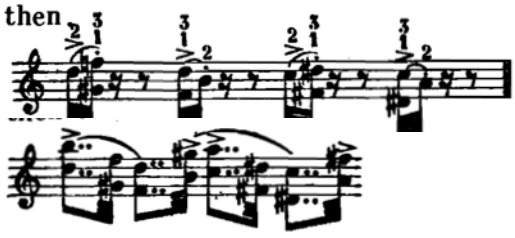
(E) Atağın netliğini ve sağlamlığını sağlamak için şu şekilde çalışın.
(5.parmağa çok kuvvet uygulayarak)

Önce:
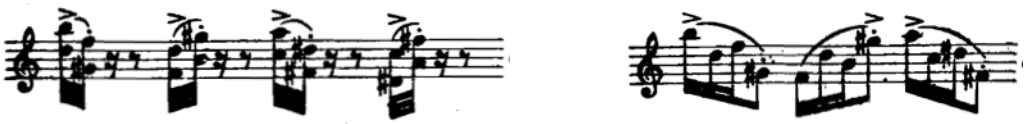

Ardından:

Sonra:

Ve:

Sol el için aynı formülleri C örneğinde olduğu gibi hafifçe ve kuvvetli çalışarak yukarıdan atak vererek uygulayın. Daha sonra pasajı yazıldığı gibi, bağlardan sonra elleri iyice kaldırarak çalışın.

C egzersizinde olduğu gibi her iki el için de yapılacak ataklar, elleri 20cm. kadar yukarı kaldırarak uygulanmalıdır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(G) Buradan, başlangıçtaki temanın röprizine kadar giden belirgin sükûnete geri dönülmesine rağmen, bu 8 ölçünün yorumunda, derecelerle yatışabilecek bir coşkunun uzatılmış bir titreşmesi yansıtılmalıdır.

G egzersizinde sakinliğe geri dönüşte, yani ilk temanın tekrar gelişine dek, kademeli olarak düşen coşkunun hissettirilmesinden söz ediliyor.

Bütün bu çalışmadaki rubat'nun kullanımı vuruşsuz, abartısız çalınmalıdır ve daha çok heyecanlı bir hitabet sanatının doğal hızlanmaları ve gecikmeleri biçiminde çalınmalıdır.

Tamamen doğal bir biçimde,''hevesli'' hissini uyandıran müzik cümlelerinin hızlanması ve duygusal bir his ile yavaşlamasından söz ediliyor.

Pedalın işlevine gelirsek, aynı doğaya sahip birçok parçada olduğu gibi neredeyse sadece melodik çizginin vurgulanması ile yönetilir. Dolayısıyla armonik gruplarda başlangıçta kullanımından kaçınılmalıdır ve tersine sık sık değiştirmeli, her vuruş arasında ayağın çekilmesi için gerekli zamanı en aza indirmelidir. Pedalın kullanımındaki bu sıklık ve esneklik, gerekli olan sonar saydamlığı sağlayacak, bu da melodi ile kuşatılmış yüzey üzerinde açıkça hareket etme imkanı verecektir. Bu çalışmanın ilk ölçülerinde ve aynı zamanda çalışma no:6 op.10'da forte pedala bağımlı olan küçük pedalın kullanımının sonoriteye daha hareketli/ anlamlı bir renk verdiğini fark ediyoruz. Bu durum, genel nüansın konsantre karakterini aşmadan, melodiye daha fazla önem verme imkanından kaynaklanır.

Cortot, temel düzeyde pedal kullanımından kaçınmak için, aynı grup armoniyi içeren motif boyunca, ya da vuruşlar arası pedal kullanımının kısa olması gerektiğini söyler.

Pedalın açıklanan şekilde, sık ve maharetli kullanılışı tonun berraklığını ortaya çıkaracaktır. Bu etüdün ilk ölçüleri ve etüt no. 6 da bulunan "una corda''pedal, tonun etkileyici olmasını sağlamak amacıyla eklenmiştir. Bu sayede melodik çizgiye daha fazla aksan katılır ve böylece yapıtın temel silüeti olan karakter yoğunluğu korumuş olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma, F. Chopin'in op.10, no: 3 numaralı etüdünün bölüm içindeki zorluklarını, en belirgin özelliklerini ön plana çıkartmakta ve her bir zorluk için etkili egzersiz, alıştırma ve ritmik çalışmalar önermektedir. Bu çalışmalar sadece bu etüt üzerinden gösterilmiş olsa da rahatlıkla her türlü piyano eserine uygulanabilir açıklıktadır. Piyanistlerin, eser tanımadaki yaşadıkları zorluk olan mekanik işlemi hızlandırmak ve yükü azaltmak hedefinde olan egzersizleri birer formül olarak algılaması yerinde olacaktır. Amaçlandığı gibi, piyanist ve öğrencilerin eserler üzerindeki hakimiyetini ve bedensel konforunu karşılayan çalışmalar içerir.

KAYNAKÇA

1. Cortot, A. (1914). Edition Nationale de Musique Classique, no: 5.004, CHOPIN ETUDES 12 Etudes op.10, Editions de Travail des por, Editions Salabert, PARIS.
2. Kaptan, A (2019) TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, ALFRED CORTOT'NUN FREDERİC CHOPIN'NIN OP.10 NO:1 VE NO:2 ETÜTLERİNE DAİR ÇALIŞMALARININ ANALİZİ, Cilt 11, Sayı 41, ISSN: 1308-8041, www.turansam.org
3. Onay, E (2020). TÜRK MÜZİK VE SAHNE SANATLARININ DOĞUŞ YILLARI 1924-1976 Sun Yayın Evi, ANKARA
4. EYÜPOĞLU, E. B. (2017) ÖZGÜN MAKALE, F.CHPOIN'İN OP.10 NO.2 KROMATİK ETÜDÜNÜN PİYANO TEKNİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ, Cilt 4, Sayı 2, DOI:10.26650/CONS381683

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(40)

Mohammad RASHIDI DOKESH

İRAN'DA KADIN HAREKATI

WOMEN'S OPERATION IN IRAN

ÖZ

Dünya tarihi boyunca bireylerin maruz kaldığı tavırlardan birisi ve belki de en önemlisi ayrımcılık olmuştur. Ayrımcılık, bir kişiye ya da gruba bazı özelliklerinden dolayı önyargılı davranılmasıdır. Bu davranış şekli, pozitif ya da negatif yönde olabilir. Ancak, ayrımcılık genel olarak negatif anlam taşıyan bir kavramdır. Temel insan haklarına yönelik tüm tehdit ve ihlallerin arka planında ayrımcılık düşüncesi mevcuttur. Din, dil, ırk ve cinsiyet gibi konularda yapılan ayrımcılıklar, insan haklarının ihlal edilmesine neden olmaktadır.

Allah, insanı kendi ruhundan üflediği bir varlık olarak tanımlar. Irkı, dili, rengi ve cinsiyeti ne olursa olsun bütün üstün değerlere sahip kılmıştır. Bu üstün değerlere sahip olan bütün insanları hukuk karşısında eşit olmaralını söyleğe biliriz. Bu çalışmada da eşitliği esas alarak İran hukuk sisteminde kadınlara yönelik eşitsizliklerden ve ayrımcılıklardan söz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran Hukukunda Kadın Hakları, İran İslam Devrimi, İranlı Kadınlar, Kadın Hareketleri, Ataerkil Düzen.

ABSTRACT

Throughout the history of the world, one of the attitudes that individuals have been subjected to, and perhaps the most important one, has been discrimination. Discrimination is the prejudice treatment of a person or group due to some of their characteristics. This behavior can be positive or negative. However, discrimination is generally a concept that has a negative tune. Discriminatory thoughts and practices are present in the background of all threats and violations against fundamental human rights. Discrimination in matters such as religion, language, race and gender causes violations of human rights.

God defines man as a being that he breathed from His own soul. Regardless of individual's race, language, color and gender, God gave human beings great values, deemed worthy in the Quran. Everyone who believes or does not believe is equal before the law. In this study, based on the equality in question, it will be tried to mention the discrimination against women in Iran's legal system.

Keywords: *Women's Rights in Iranian Law, Iran Islamic Revolution, Iranian Women, Women's Movements, Patriarchal Order.*

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İran devleti katı şeriat kurallarına dayanarak kendi egemenliğini ve devlet otoritesini ortaya koymuştur. Çalışmamızın temel amacıİran hukukunda tanımlanan sosyal, siyasi ve hukuki profilin İranlı kadınlar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada, İranlı kadınların hukuki durumlarından özel olarak söz edilecektir. Yüzyıllar boyunca sadece İran topraklarında değil birçok ülkede kadınlara karşı yapılan haksızlıklara şahit olunmuştur. İranlı kadınlar bu haksızlıklara karşı çıkmak ve kendi temel haklarını kazanmak için uzun zamandır mücadele etmektedirler. İranlı kadınlar, İslam devriminden sonra dar alanda var olma ve kendi sınırlarını çizme mücadelesi vermişlerdir. Yine İranlı kadınlar İslami gelenekten beslenen bir toplum içerisinde yaşarken toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmışlardır. 1979 İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesinde kadınların da erkekler kadar rol oynadıklarına değinmiştik. Bu gerçeğe karşın 1979'dan bugüne kadar, öncelikle anayasada ve tüm sektörlerde kadınların haklarının aşama aşama yok olduğu gözlemlenmektedir. 1979 İran İslam devriminden sonra yönetimde yaşanan değişiklikler hukuka da yansımıştır. Dini bir yönetimle idare edilen ülke hukuk sistemini de İslam anlayışına göre düzenlemiştir. Bu düzenlemelerden en çok etkilenen ise şüphesiz İranlı kadınlar olmuştur. 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra kadın hakları yavaş yavaş kısıtlanmıştır.

Feminizm Kavramına Genel Bakış

Feminizm, kadın haklarını tanıyarak, kadın haklarını korumak, eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için çeşitli ideolojiler, toplumsal hareketler, kitle örgütlerinden oluşan ve kadınların aile içinde, eğitimde, iş ve siyaset dünyasında sorunlarını sogulayan kadın-erkek ilişkisini geniş bir yelpazede değiştirme amaçlayan ortaya çıkan entelektüel ve siyasi bir harekettir. Feminizmden kadınların toplumda içinde arka plana itilmesinin nedeni ve kadınların iyi bir konuma sahip olması için gerekli önlemleri alması bekleniyor[i]. Feodalizmin sona ermesiyle birlikte feminizm, İngiltere'deki orta sınıf kadın düşünürleri arasında entelektüel bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Bu tarihten itibaren kadınlar sadece aile kurumu içerinde değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik alanlarda yükselmeye başladığı görülmüştür. Sonuç olarak kadınlar bu gelişmelerle birlikte evrensel haklar alanında da ilerleme kaydetmiştir[ii].

Feminizm hareketi 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren daha da aktif bir hareket olarak birçok alanda kadın haklarını etkilemiş ve kadınların kamusal ve özel alandaki durumlarını dönüştürmüştür[iii]. Feminizm hareketi kadın ve erkek eşitliği vurgusuyla ortaya çıktıktan sonra yavaş yavaş cinsiyete dayalı hukuki ayrıcalıkların ve diğer her tür ayrımcılığın ortadan kaldırılması için mücadele vermekte ve kadın haklarına vurgu yaparak tüm uluslararası antlaşmaların ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Feminizmin temel dayanağı erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu egemenliğin kaldırılması ve kadınların erkeklerden aşağı bir statüde olmasını engellemek olmuştur. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikler kadınlara yönelik baskı oluşmasına ve kadınların adaletsiz durumlarla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Tüm bu belirtilenler ışığında baktığımızda feminizm kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması için mücadele veren sosyal ve entelektüel bir harekettir. Bu nedenle feministler sadece yasal hakların elde edilmesi mücadelesine değil aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel düzeyde köklü dönüşümler gerçekleştirme çaba gösteren ve öncülük etmiş bir düşüncedir.

İran Feminizm Hareketi

Fransız Devrimi'nden sonra genişleyen ve tüm dünyayı etkileyen feminist hareketler, İslam dünyasını da etkilemeye başladı. Böylece Müslüman kadınlar arasında geniş bir yapıya sahip olan feminist hareketin etkilerini devam ettirerek toplumsal değişimin en önemli konularından birisi olmuştur. İslam ülkeleri geleneksel, ataerkil bir sistem geride bırakarak feminizm hareketleri ile tanışmaya başlamıştır. İslami feminizmin temel ideolojisi kadınların eğitimi, çok eşliliğe itiraz, boşanma yasalarının düzenlenmesi, başörtüsü zorunluluğunun kaldırılması ve erkeklerle eşit bir duruma sahip olmasını hedeflemiştir. Genel olarak baktığımızda İslami feminizm dini ve geleneksel bir toplum içinde bulunan kadınların durumunu eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Biz de tezimizin bu kısmında İslam dünyasının bir parçası olan İran'daki feminizm hareketini anlatmaya çalışacağız.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İran'daki kadınların anayasal devrimden önce sosyal bir role sahip olmalarına rağmen bu roller bir hareketin genişlemesi ve modernleşmesi için gerekli özellikler sahip olamamıştır. İran'ın Rusya tarafından mağlubiyete uğramasının ardından kadınların sosyal faaliyetlerini hızlanmasına ve kadın hareketin genişlenmesine ve modernleşmesine şahit olmuştuk. Bu yönelişle İran halkı, batı medeniyeti ile tanışmış ve kendini geliştirme fırsatı bulmuştur. Bu hareketlerin sonunda Anayasal devrim olmuştur. Anayasal dönemde İran'daki kadınların durumundan farklı bir dönem olarak bahsedebiliriz. Feminizmin İran'a gelişi modernizmin gelişiyle örtüşmektedir. Anayasal değişmesi (1905-1907) yılları arasında İran'da meşrutiyet talebiyle gerçekleşen devrimdir. Devrimin sonucunda meşrutiyet ilan edilmiş, yeni bir anayasa hazırlanmış ve meclis açılmış, kadınların statüsü diğer toplumsal tabakalarla birlikte değiştirmiştir. Bu nedenle Anayasa değişimi İran kültürel tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Anayasa değişimi İran'da yaşayan kadınların tutumlarını değiştirerek onların üzerinde muazzam bir etki bırakmış ve bu dönemden itibaren İran toplumunu Batı semtine çekmeyi başarmıştır[iv].

Kadın hareketi Kaçar Hanedanının sonuna doğru Batı dünyasıyla tanışmış ve Kaçar Hanedanının reformcu kadınları Batı dünyasında eğitim almaya başlatılmıştır. Hatta onların Batı dünyasında başlayan kadın hareketleri ile ilgili İran gazetelerinde yayımlanan yazıları bile olmuştur. İran toplumunu derinden sarsan anayasal devriminde kadınlar kayıtsız olmamışlar ve bu devrimde de erkekler gibi aktif bir role sahip olmuşturlar. Anayasal devrimi, İranlı kadınların uyanış ve kadın hareketinin başlangıcı olarak belirtebiliriz. Anayasa Devrimi sadece ülkenin siyasi alanına özgü olmakla kalmadı, aynı zamanda İranlı kadınların bireysel ve sosyal koşulları da dâhil olmak üzere İran toplumunun ekonomik ve sosyal alanlarda gelişmesi için önemli fırsatı yaratmıştır. Kadınlar Anayasal devrim sırasında erkeklerle birlikte devrimin genel hedeflerini desteklemeye devam etmişlerdir. Ama bu dönemden sonra kadınlar, devrimin kişisel ve sosyal yaşam koşullarını değiştirmesini, kendi haklarını elde edebilmeyi, sosyal faaliyet alanlarına dâhil olabilmeyi ve kadınlara karşı yapılan aşağılama ve baskıya son verilmesini istemişler. (Delriş, Beşir. (1997). s, 166.)

Anayasa Devrimi'nin ilk yıllarında kadın aktivistler genellikle dini liderlerden etkilenmiştir. Bu dönemlerden sonra kadın hareketi daha belirgin ve bağımsız hale gelmiş ve kadınlar kendi derneklerini kurabilmişlerdir. Bu tür faaliyetler esasında ve yavaş yavaş resmi ve gayri resmi toplantılar vasıtasıyla, İran'da yaşayan kadınlar sosyal sorumluluklarından haberdar olmuşturlardır. Anayasa Devrimi'nin en önemli özelliği İranlı erkekler tarafından kadınlara karşı yapılan zulüm ve baskılardan sonra birlikte siyaset sahnesine girmeleridir. Bu dönemde kadınlar karar alıcı mevkilere sahip olmasalar da üst düzey yöneticilerin siyasi kararlarında önemli katkıları olmuştur. Reformcu kadınların faaliyetleri ülke içinde daha yaygınlaşmış ve çeşitli alanları kapsamıştır. Kadınlar sadece ev içinde değil sosyal ortamlarda da bulunarak sosyal hayatlarını devam ettirmişlerdir[v].

1932 yılında Tahran'da Doğu Kadınlar Kongresi açıldı. Bu kongreye İran, Türkiye, Afganistan, Mısır, Avustralya, Irak, Çin, Japonya, Suriye, Lübnan, Hicaz, Nece, Java, Yunanistan ve diğer ülkeler katılmıştır. Bu kongrenin hedefleri genel olara şöyle sıralayabiliriz nitelendirilmesi.

1. Toplumda kadına yönelik aşağılayıcı tutum takınılması, kadının toplumdaki varlığının ve hatta kadınsı özelliklerinin yok sayılması.
2. Hukuki ve toplumsal çerçevede kadının zayıf, güçsüz ve akılsız olarak
3. Kanuni eşitsizlik.
4. İstihdam eşitsizliği.
5. Siyasi katılımdaki eşitsizlik.
6. Kadınların çeşitli karar alma mekanizmalarında etkisiz bırakılmaları.
7. Kadınların ekonomik özgürlüğünün olmaması.
8. Sosyal güvenlik siteminin dışında kalmaları.
9. Eğitimde fırsat eşitsizliği.

Muhammed Rıza Şah'ın iktidara gelmesi ile 1954 darbesi arasında İran'da çeşitli siyasi hareketler gerçekleşmiştir. Örneğin, Azerbaycan hareketinden bahsedilebilir. Bu dönemde siyasi özgürlükler nedeniyle kadınlar da siyasi faaliyetlere dâhil olmuşlardır. 1945 yılında Azerbaycan hareketinde kadın hakları desteklenerek İran tarihinde ilk kez kadınlar oy hakkı kazanmışlardır ama 1946 yılında Azerbaycan hareketinin yıkılmasıyla beraber İran'daki reformist hareketler de biraz da olsa yavaşlamıştır. Muhammed

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Rıza Pehlevi 1963'de kadınlara ilişkin birçok kararlar almıştır. Örneğin çok eşlilik ciddi bir şekilde yasaklanmıştır, kadınlara boşanma hakkı, çocukların velayetini alma hakkı ve bunların en önemlisi kadınlara tekrar oy verme hakkı tanınmıştır[vi].

Muhammed Rıza, babasının Libya düşüncesini devam ettirmek ve daha da genişletmek için bu reformları oluşturdu. Ancak bu tür reformlar ve yasalarla ülkenin kültürünün değişmeyeceğini bilmiyordu, çünkü uzun bir ataerkillik ve diktatörlük geçmişine sahip bir ülkede, bu tür hükümet önlemleri ve kadın hakları yukarıdan gelen yasalarla yapılamaz. Bu tür reformlar ülkenin alt yapısından kaynaklanmalı ve geleneksel kültürleri değiştirerek yapılmalıdır. Bu tür reformlar ülkenin alt yapısından kaynaklanmalı ve geleneksel kültürleri değiştirerek yapılmalıdır.(Sanasarıan, E. (2006). s, 115)

1979 İran İslam Devrimi sırasında en az erkekler kadar rol sahibi olan İranlı kadınları İslam Devriminden kısa bir süre sora yeni bir devlet ideolujile karşı karşıya kaldılar ve hicab yeni devletin ana senbulu oldu. İslam Devrimi'nden sonra İslam hukuku İran hukuk sistemini etkilemiş ve şeriata aykırı olan yasalar yürülükten kaldılırılmıştır. Böylece İran hukuku, şeriat ve İslam hukuku etkisiyle birçok yerde kadın haklarını kısıtlamış hatta bazı durumlarda kadın haklarının yok olmasına sebep olmuştur. Örneğin, 1979 İran İslam Devrimi öncesinde kadınların evlenme yaşları on sekizken devrimden sonra on üçe düşürülmüştür. Bu gibi kısıtlamalardan tez boyunca söz edilecektir.

İslami Devletin Anayasal ve Hukuki Niteliği İslami Devrim, İran'da süregelen laikleşme sürecini tamamıyla tersine çevirmiştir. İslam, köktendinci ulema elitlerinin yeni resmi devlet ideolojisi olmuştur. İslam Devrimi'nin zafere ulaşmasıyla yeni bir hukuksal ve siyasal yapıya kavuşan İran'da, 1979 yılının Mart ayında yapılan referandum sonucunda halk oylarının %98,2'lik mutlak çoğunluğu ile ülkeye "İslam Cumhuriyeti" adı verilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, 24 Ekim 1979'da kabul edilmiş ve 3 Aralık 1979 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 28 Temmuz 1989'da ise, Anayasa'da değişiklikler yapılmıştır. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın önsözünde "İslami Devrimi, geçmiş yüzyıl boyunca İran'da gerçekleşen hareketlerden ayıran temel unsurun devrimin ideolojik ve İslami niteliği olduğu" belirtilmiştir. İran Anayasası'nın 12. maddesine göre,"İran'ın resmi dini İslam ve İsna - aşeri (12 imam) Caferi mezhebidir ve bu madde ebediyyen değiştirilemez". Rejimin temeli olarak İslam'a yapılan vurgunun, İran'ın toplumsal yapısında son derece önemli etkileri olmuştur. Anayasa'nın 56.maddesine göre, "Bu yeni yapılanmada, dünya ve insan üzerinde mutlak egemenlik hakkı Allah'ındır." Böylece Anayasa, Tanrı'ya ve Kur'an'da bildirilen kutsal hukuka siyasi bir meşruluk sağlamıştır[vii].

Dolayısıyla, İran İslam Cumhuriyeti Anayasası bir taraftan kadınlara eşit haklar verilmesini, diğer taraftan İslami değer ve ilkeleri onaylamıştır. İslami Devrimden sonra ceza Aile hukuku alanındaki gelişmeler, kadınlara ilişkin meselelerde yeni rejimin geleneksel şer'i hukuka dönüşünün en önemli göstergelerinden biridi olmuştur. Bu dönemden sonra kadın meselesiyle ilgili entelektüel faaliyetler farklı dini ve gayre dini akımlar şeklinde devam etti ve ülke içindeki ve dışındaki çeşitli gruplar ve yayınlar bu sorunu ele almışlar. Kadın hakları savunuculuk hareketlerinin amaçları ve eylemleri İslam Devrimi'nden sonra dört şekilde özetlenebilir.

İlk dönemde İslam devrimi sonrası ve Irak'ın İran'a karşı başlattığı savaşla örtüşmektedir. Savaşın yarattığı iklim kadın haklarındaki olumsuz gelişmelerin yerleşmesini sağlayan kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. Savaşın olağanüstü koşulları kadın hakları mücadelesini ikinci plana atmıştır savaş dönemine baktığımızda bu dönem kadın hareketleri için bir durgunluk süresi olarak adlandırabiliriz. Bu dönemdeki savaş ve mevcut koşullar nedeniyle kadın hareketi çok aktif değildir ve çabaların çoğu ulusal birliği artırmak içindir.

Savaşın sona ermesiyle beraber ve ikinci dönem Rafsancani'nin göreve başlaması ve Hatami'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle sona ermiştir. Bu dönemde İran, tarihin yeniden inşası ve yeniden kalkınma olarak adlandıra- biliriz. Bu dönemde farklı guruplar arasında özellikle kadın hareketi gruplarında bir parça da olsa daha rahat bir dönem yaşanmıştır. Örneğin, bu dönemde laik gruplar çok aktif hale geldi ve hatta dergiler yayınlamaya fırsat bulmuşlardır.

Üçüncü dönem Hatami'nin başkanlığı ile başlar ve Ahmedinejad'ın iktidara gelmesiyle sona erer. Bu dönemde kültürel ve siyasi faaliyetler diğer zamanlara göre geniş bir alana sahip olmuştur. Yayınevleri daha serbest bir şekilde faaliyet göstermişlerdir. Banlardan ziyade bu dönemde kadın haklarına ilişkin birçok mitingler yapılmıştır. Bu mitinglerin önemli hedeflerinden birisi kadınlara her türlü şiddetin önlenmesi için

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2021; Ay: Mart; Cilt: 13/KIŞ, Sayı: 49
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2021; Month: March; Volume: 13/WINTER, Issue: 49
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yapılan protestolar ve kadın haklarına ilişkin yapılan imza kampanyaları olmuştur. Bu kampanyaların en önemli hedefinin kadın haklarını savunmak olduğunu söyleyebiliriz. 27 Ağustos 2006'da başlatılan Bir Milyon İmza Kampanyası ile ayrımcı yasaların değiştirilmesi için verilen mücadelede bir araya gelip deneyimlerini paylaşan kadınlar tarihi de kendi elleriyle baştan yazıyorlardır. Bu kampanyanın üyeleri laik gruplar ile dini ve İslami feministler gibi farklı gruplardan olmuşlardır. Reform hükümetine ve kadın haklarında tüm iyileştirme adımlarına ve kadınların siyasal ve toplumsal alanda görünürlüğünün artmasına karşılık; kadınlar hala erkeklerin yasal eşiti olmaktan çok uzaktırlar ve kadınlara karşı ayrımcı olan yasalar hala yürürlüktedir. Bu dönemin ardından ve Ahmedinejad'ın ikinci döneminde bir kadın bakan seçtiğine şahit olmuştuk. Böylece, İslam Cumhuriyeti'nin yaşamında ilk kez bir kadın bakan oldu. Son olarak 2013 Haziran ayında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Hasan Ruhani kadınlara üst düzeyde görevler verme vaadiyle seçimleri kazanmıştır[viii].

SONUÇ

Kadın ve erkeklerin hak ve özgürlüklerine ilişkin görüşler ve bu hakların tartışılması tüm kültürlerde devam etmektedir. Hükümetler her zaman kadın erkek eşitliğinin mümkün olduğu mertebede evrensel bir durumda olması için önemli adımlar atmışlardır. Ancak tarih boyunca farklı nedenlerden dolayı ayrımcılık ve eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Bu sebeplerin en önemlisi cinsiyet olmuştur. Vatandaşlık kavramı da hep cinsiyete eklenen bir kavram olmuştur. Kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizliğin sonucuna baktığımızda hep kadınlar mağdur durumdadırlar. Bu tezde, kadınların yasal haklarını incelemek ve erkek haklarıyla karşılaştırmak amaçlanmıştır. İslam Devrimi'nden sonra kadınlara yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi bazı alanlarda ilerlemeler geçekleşmesine rağmen insan hakları perspektifinden bakıldığında halen İran'daki kadın haklarında cinsiyet eşitsizliğinin mevcut olduğu görülmektedir.

Kültürel ve sosyal yapıyı değiştirdikten sonra kadınların durumunu etkili bir şekilde iyileştirilebilecek programlar olmalıdır. Bu nedenle kadınların hak ve özgürlüğe sahip olmaları için hukuki değişikliklerle beraber geleneksel ve ataerkil sistemi kaldırmak için de önemli adımlar atmalıdırlar. İranlı kadınlar haklarına ulaşmak için toplumdaki kültürel, dini, tarihsel, politik ve ekonomik etmenler göz önünde bulundurulmalıdırlar. Çünkü bu etmenler İran toplumunda çok önemlidir. Bir ülkede veya bir toplumda vatandaşlık haklarını sadece anayasa ile garanti edebilmek mümkün değildir bunun için toplumun tarihini ve dini inançlarını bilmek elzemdir. Kadın haklarının zamanla öğrenilmesi ve kurumsallaştırılması gerekmektedir. Kadınlar kendi haklarını elde edebilmek için öncelikle gerekli adımları tamamlamalı böylece aydınlanan erkek ve kadınların desteğini alarak anayasa revizyonunun önünü açmalıdırlar.

İran hukuk sistemine ilişkin tüm bu teorik ve pratik bilgiler, İran İslam Cumhuriyeti'nde iki tip vatandaş yaratıldığının bir göstergesidir. İslam hukuku kurallarının nimetlerinden yararlanan birinci sınıf erkek vatandaşlar ile İslam hukuku kurallarının külfetinden nasibini almış ve almakta olan ikinci sınıf kadın vatandaşlar. Oy verme hakkı dışında tüm hukuki düzenlemelerde, kamusal ve özel alanda kadınlar ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmektedir. Anayasa'da "Kadın Hakları" başlığı altında kutsal aile birliğinin devamında ve korunmasında önemli rolleri vurgulanan kadınlar, yasal düzenlemelerde kocaya itaat etmesi gereken, aile içi şiddete uğradığında hiçbir yasal hakkı olmayan, diyet hükümleriyle yaşamlarına erkeklerin yarısı kadar değer biçilen hukuki süjelere dönüştürülerek tam bir çelişkiler yumağı yaratılmıştır. Bir başka deyişle, rejimin bilinçaltı yasal uygulamalarla ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

[i] Moşirzadeh, Homeira. (2006). *Az Conbeş ta Nezeriye-ye Ectemalı*. (Üçüncü Baskı). Tahran. Şiraze Yayınevi. s, 61-75.

[ii] Çakır, Serpil. (1996). *Osmanlı Kadın hareketi.* İstanbul. Metis Yayıevi. Aktaş, Gül. (2913). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. S, 30. s, 60.

[iii] Berktay, Fatmagül. (2003). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınevi. Aktaş, Gül. (2913). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. S, 30. s, 60.
[iv] Delriş, Beşir. (1997). *Zen der Döre-ye Kaçar*. (Birinci Baskı). Tahran. Soore Mehr Yayınevi. s, 163
[v] Kerbasi Zade, Merziye. (2001). *Seyri Tehevolate Ectemayi-e Zenan der Yeksed Sale Ehir*. (Birinci Baskı). Tahran. Eknun Yayınevi. s, 73.
[vi] Sanasarıan, Eliz. (2006). Conbeş-i Hukuk-i Zanan der İran . (Birinci Baskı). (Çve Nushin Ahmadi). Tahran: Ahtaran Yayınevi. s, 96.
[vii] Iran Aanayasasını 12. Md.
[viii] Teşekori, Zehra. (2003). *Zen der Negah-e Roşenfekran*. (Birinci Baskı). Qum. Te Yayınevi. s, 14.